

TARAS SHEVCHENKO
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES

April 4-5, 2021
Kyiv, Ukraine

Proceedings book

VOLUME-2

Editor:

Prof. Dr. Mykola Vaskiv

ISBN – 978-605-70554-1-5

TARAS SHEVCHENKO
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL
SCIENCES

April 4-5, 2021
Kyiv, Ukraine

Proceedings book

Editor:
Prof. Dr. Mykola Vaskiv

All rights of this book belong to IKSAD Global Publishing House
Authors are responsible both ethically and juristically
IKSAD Globa Publications - 2021©
Issued: 03.05.2021

ISBN - 978-605-70554-1-5

CONGRESS'S IDENTIFICATION

CONGRESS NAME

TARAS SHEVCHENKO 6th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL
SCIENCES

DATE AND PLACE

April 4-5, 2021
Kyiv, Ukraine

ORGANIZING COMMITTEE

PROF. DR. NATALIYA LATYGINA
PROF. DR. SALİH ÖZTÜRK
PROF. DR. HACER HÜSEYNOVA
ASSOC. PROF. DR. HASAN CIFTCI
DR. HUSEYİN ERIS
ELVAN CEFEROV

COORDINATOR

Zhanuzak ALIMGEREY

INTERNATIONAL PARTICIPANTS

Turkey - 103

Ukraine, Oman, Egypt, Kazakhstan, Lebanon, India, Nigeria, Hungary,
Bulgaria, Romania, Azerbaijan, Poland, Indonesia, Spain, Brazil, Greece,
Malaysia, Sweden, Moldova, Pakistan, Australia, Cyprus, Latvia, Algeria,
Saudi Arabia, Iran, Canada - 130

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS

233

NUMBER OF REJECTED PAPERS

47

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

CONGRESS LANGUAGES

Turkish and all dialects, French, English, Russian

PRESENTATION

Oral presentation

SCIENCE COMMITTEE MEMBERS

Dr. Türkay N. TOK
İzmir Democracy University

Dr. İryna DRYGA
Ukrainian National Academy of Sciences

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abai Kazakh National University

Dr. Damezhan SADYKOVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara University

Dr. Hajar HUSEYNOVA
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Üniversitesi

Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. Hanife Nalan GENÇ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Nuray Pamuk ÖZTÜRK
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Dr. Jun NAGAYASU
Tohoku University

Dr. Kemale Tahsin KARİMOVA
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Dr. Oylum DİKMEN GÜLERYÜZ
İzmir Ekonomi Üniversitesi

Dr. Mustafa GULEC
Ankara University

Dr. Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ
Nevşehir University

Dr. Nadezhda KHAN
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Necati DEMİR
Gazi University

Dr. Nobuaki TAKEDA
Sapparo City University

Dr. Sevcen YILDIZ
Akdeniz University

Dr. Sara MAZHITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Vlademir VISLIVIY
Ukraine National Technical University

Dr. Zongxian FENG
Xi`an Jiatong University

Dr. Aygun MEHERREMOVA
Baku State University

Dr. Gulshen MEHERREMOVA
Azerbaijan University of Languages

Dr. Tarasyuk Mikhail Viktorovich
Kyiv National Linguistic University

TARAS SHEVCHENKO
6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES

April 4-5, 2021
Kyiv, Ukraine

CONFERENCE PROGRAM

Participants Countries:

Turkey, Ukraine, Oman, Egypt, Kazakhstan, Lebanon, India, Nigeria, Hungary,
Bulgaria, Romania, Azerbaijan, Poland, Indonesia, Spain, Brazil, Greece,
Malaysia, Sweden, Moldova, Pakistan, Australia, Cyprus, Latvia, Algeria, Saudi
Arabia, Iran, Canada

ID: 857 7490 1452
Password: 201252

<https://us02web.zoom.us/j/85774901452?pwd=NWtkZmdId0tGS295WXlOVnlxTlIaQT09>

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildirimler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafımıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

CONGRESS LANGUAGES: Ukrainian, Turkish and all dialects, English, Russian

PARTICIPANTS FROM 28 DIFFERENT COUNTRIES

DATE
04.04.2021

HALL-1
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10⁰⁰-12⁰⁰

MODERATOR: Prof. Dr. Mykola VASKIV

OLENA PANCHENKO	Honchar Dnipro National University	IDEOGRAPHIC FIELD OF REALIA IN "KATERYNA" BY TARAS SHVCHENKO AND THEIR TRANSLATION
Prof. Dr. Mykola Vaskiv	Borys Grinchenko Kyiv University	ТВОРЧЕСТВО АБАЯ КУНАНБАЕВА В УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ
Rakhat Khorlan	Turan University, Almaty	STUDENTS' PERCEPTIONS OF THE TURKISH IDIOMS: THE ANALYSIS FROM CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE
Fatih PALA	Ministry of Education	TEACHERS' VIEWS ON DISTANCE EDUCATION ACTIVITIES IN SOCIAL STUDIES LESSON DURING PANDEMIC PROCESS
Melike BEKER BAŞ Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	Amasya University	TEACHING THE SUBJECT OF 'COMBINED FORCE' WITH A SCIENTIFIC STORY SUPPORTED EDUCATIONAL GAME: EXIT FROM THE LABIRENT
Asst. Prof. Dr. Necdet KONAN Esra POLAT	İnönü University	THE PROBLEMS AND SUGGESTIONS THAT SECONDARY SCHOOL'S VICE -PRINCIPALS MET DURING CORONAVIRUS (COVID-19) PANDEMICS
Prof. Dr. Gürbüz OCAK Umut Döndü ACAR	Afyon Kocatepe University	INVESTIGATION OF THE PERCEPTION OF SELF-EFFICIENCY IN TURKISH LESSON OF THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS
Prof. Dr. Gürbüz OCAK Umut Döndü ACAR	Afyon Kocatepe University	INVESTIGATION OF THE ENGLISH SELF-EFFICIENCY BELIEFS LEVELS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS
Madina Ashirimbetova	Suleyman Demirel Üniversitesi/Kazakistan	REFLECTION OF CULTURE IN CONTRASTIVE LINGUISTICS
Madina Ashirimbetova	Suleyman Demirel Üniversitesi/Kazakistan	ABOUT COMMUNICATIVE BEHAVIOR AND THE CHOICE OF COMMUNICATIVE TACTICIAN
Assoc. Prof. Dr. Tarasova S. O.	V. N. Karazin National University	COMIC GENRE SPECIFICITY OF THE AMERICAN HUMOUR
Asst. Prof. Dr. Ezgi TOKDİL	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	RUS KONSTRÜKTİVİSTLER VE DÖRDÜNCÜ BOYUT TARTIŞMASI ÜZERİNE

DATE
04.04.2021

HALL-1
SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Dr. Mila ANISA

Maria José Sousa	Instituto Universitário de Lisboa	SKILLS FOR THE FUTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION
Assoc. Prof. Dr. Sezen BOZYİĞİT Asst. Prof. Dr. M. Sami SÜYGÜN	Tarsus University	THE INVESTIGATION OF CONSUMERS' GIFT GIVING MOTIVATIONS IN THE CONTEXT OF DEMOGRAPHIC FACTORS
Vita Sarasi Iman Chaerudin Fadila Nurfausia	Padjadjaran University of Bandung Indonesia	PERFORMANCE MEASUREMENT OF OMNICHANNEL WAREHOUSE IN MUSLIM FASHION COMPANIES IN INDONESIA
Dr. Ali AYCI	Ankara Yıldırım Beyazıt University	BRANDING BARRIERS TO SMES IN TURKEY: A FOCUS GROUP STUDY TO UNDERSTAND SME OWNERS PERSPECTIVES
Dr. Jijo James Indiparambil	Sanjo College of Management and Advanced Studies, India	WORK (CYBER) BULLYING, POWER IMBALANCES AND VICTIMIZATION: A REVIEW ON PANOPTIC METAPHOR AND EMPLOYEE SURVEILLANCE IN INDIAN WORKPLACES
Asst. Prof. Dr. Neriman ÇELİK	Selçuk University	THE EFFECT OF POSITIVE ORGANIZATIONAL BEHAVIOR ON ENGAGEMENT TO JOB
Vita Sarasi Iman Chaerudin Destiana Ayuningtyas Zahra	Padjadjaran University of Bandung Indonesia	COMPARATIVE STUDY OF HOLT WINTERS AND ARIMA: DEMAND FORECASTING IN MUSLIM LIFESTYLE COMPANY
Dr. Mila Anisa	Politeknik Al Islam Bandung Indonesia	ANALYSIS OF THE EFFECT OF COMPLAINT HANDLING AND SERVICE QUALITY ON BPJS PATIENT SATISFACTION ON TWITTER
Assoc. Prof. Dr. Engin ÇAKIR Mehmet ANBARCI	Aydın Adnan Menderes University	EVALUATION OF BOOK SALES SITES USING THE INTEGRATED SWARA-WASPAS METHOD
Abdullah TÜRK	İstanbul Gelişim University	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF NATIONAL ARTICLE MADE ABOUT TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN TURKEY

DATE
04.04.2021

HALL-1
SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER

Assist. Prof. Dr. Zelal BEYAZ	Nişantaşı University	SOCIAL WELFARE AS A TOOL FOR MANAGING THE POVERTY OF THE LABOURER MASSES
B.S. Nazamuddin Fadhillah Masri	Universitas Syiah Kuala, Indonesia	THE DEMAND FOR SUBSIDIZED HOUSING: EVIDENCE FROM BANDA ACEH CITY, INDONESIA
Приятельчук Олена	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ ПОБУДОВИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
Guptan, V. Rasiah, R. Kaur, H. Turner, J.	Saito University College; Malaysia Taylor's University, Malaysia Taylor's University, Malaysia Asia Pacific University of Technology & Innovation, Malaysia	RETIREMENT PREPAREDNESS AND SUBJECTIVE WELL-BEING: EVIDENCE FROM MALAYSIA
BARTOSZ JÓŹWIK	The John Paul II Catholic University of Lublin, Poland	TESTING THE ENVIRONMENT KUZNETS CURVE HYPOTHESIS IN CENTRAL EUROPEAN COUNTRIES. THE ROLE OF TRADE OPENNESS
Kazimov Asaf Asad	Azerbaijan University	SOME CURRENT ISSUES RELATED TO THE ORGANIZATION OF EDUCATION IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT
Asst. Prof. Dr. Fahrettin PALA Prof. Dr. Hasan AYAYDIN	Gümüşhane University	THE BITCOIN'S SENSITIVITY TO PSYCHOLOGICAL FACTORS: THE IMPACT OF THE VOLATILITY INDEX (VIX) AND THE COVID-19 PANDEMIA: THE EXAMPLE OF DEVELOPING COUNTRIES
Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER	Bandirma Onyedi Eylul University	GLOBAL DEVIATIONS IN THE FINANCIAL CONDITIONS INDEX AND VULNERABILITIES IN GLOBAL FISCAL CYCLES
Spec. Erol EFE Asst. Prof. Dr. Hamit KAHRAMAN	Kütahya Dumlupınar University	PLACE OF SLOGANS ON BRAND AWARENESS AND DETERMINATION OF EFFECTIVE SLOGAN CHARACTERISTICS
Mehmet CANAKCI Rıza BAYRAK	Inonu University, OSTIM Technical University	BLOCKCHAIN AND ECONOMIC DEVELOPMENT

DATE
04.04.2021

HALL-2
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10⁰⁰-12⁰⁰

MODERATOR: Assoc. Prof. Iryna Humeniuk

Assoc. Prof. Iryna Humeniuk	-	PRINCIPLES OF OPTIMISATION OF TEACHING LANGUAGE DISCIPLINES AT PEDAGOGICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION
Ожередов Б.И.	Харьковский национальный университет строительства и архитектуры	СИСТЕМА ВОСПИТАНИЯ И ПОЛУЧЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В ДЕТСКИХ КОЛОНИЯХ УКРАИНЫ, НА ПРИМЕРЕ КУРЯЖСКОЙ ДЕТСКОЙ ИСПРАВИТЕЛЬНОЙ КОЛОНИИ ИМ. С.А. МАКАРЕНКА
Artemenko Daria	Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs	DISTANCE EDUCATION: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES
Mohamed Sarrab Hafedh AlShihi Hadj Bourdoucen	Sultan Qaboos University, Muscat, Oman	DESCRIPTION AND EVALUATION OF A LARGE-SCALE PROJECT TO DEVELOP, ADOPT AND DISSEMINATE MOBILE LEARNING IN OMAN
Mira M. Alameddine Sarah Eid	Lebanese University AL-Maaref University	ADDRESSING FEMINIST AND GENDER ISSUES IN ESL CLASSROOMS
Pilar Olivares-Carrillo Rosa Nortes	University of Murcia, Spain	FUTURE TEACHER TRAINING EXPERIENCE: RECREATIONAL MATHEMATICS WORKSHOP
Komodromou Lydia Koutselini Mary	University of Cyprus	DIFFERENTIATED TEACHING AND LEARNING REGARDLESS OF SOCIAL CONDITIONS: TEACHERS' VIEWS ON THEIR PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE 21ST
Н.Тиркешов	Евразийского Национального Университета им.Л.Н.Гумилева	ВАЖНОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19
NADIROVA AYTAC ORUC	Azerbaijan State Pedagogical University	THE CONCEPT OF DIFFERENTIAL EQUATION AND TECHNOLOGY OF TEACHING SOME OF ITS APPLICATIONS
А.Л. Цынцарь Е.Г. Булгакова	Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

DATE
04.04.2021

HALL-2
SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Dra. Wiwin Winarti SS

Asst. Prof. Dr. Murat YORULMAZ Ahmet SEVMEN	Kocaeli University	EVALUATION OF DANGEROUS GOODS TRANSPORT BY SHIPS WITHIN THE SCOPE OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY
Assoc. Prof. Dr. Ferda Üstün Assist. Prof. Dr. Ayşe İpek KOCA BALLI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Çukurova Üniversitesi	TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÖZEL SEKTÖR TARAFINDAN SAĞLANAN SOSYAL İNOVASYON DESTEKLERİ
Dra. Wiwin Winarti SS., M.I.Kom	Politeknik Al Islam Bandung	New Formulation of INA-CBG's (one tariff) Policy at BPJS Kesehatan (Indonesian Health Insurance Coverage) in Indonesia
Dr. Moulana Mohammed Adapa V Krishna Raghavendra Garapati Khyathi Lahari	Bachelor of Technology in Computer Science and Engineering Koneru Lakshmaiah Educational Foundation Deemed to be University Guntur, AndhraPradesh	Corona Virus Detection and Classification with radiograph images using RNN
Sherefxanova Askinaz	Azerbaijan State Pedagogical University	WAYS OF TEACHING BASIC TRIGONOMETRIC IDEALS IN DIFFERENT METHODS IN MATHEMATICS TRAINING
Lect. Dr. Ömer Faruk COŞKUN	Hatay Mustafa Kemal University	AN OVERVIEW OF POSTGRADUATE THESES ON THE USE OF SWOT ANALYSIS IN THE HEALTH SECTOR
Yeşim Durmaz Assoc. Prof. Dr. Emrah ÖZSOY	Sakarya Üniversitesi	COVID-19 SÜRECİNDE İŞKOLİKLERİN UZAKTAN ÇALIŞMAYA İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ
Prof. Dr. Hüseyin Köse Nurlan Salamov	Atatürk University	THE EMERGENCY OF CRITICAL THINKING IN AZERBAIJAN MEDIA: THE POLITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF 3D SHOW WITH ANDROID SPEAKER

DATE
04.04.2021

HALL-2
SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Prof. Dr. Habil. Andrioni Felicia

Prof. Dr. Habil. Andrioni Felicia Bancă Angelica Mădălina Prof. Dr. Habil. Popp Lavinia Elisabeta Lect. Dr. Sorina Corman	University of Petroşani University of Craiova University Babes- Bolyai Cluj Napoca- Resita University Center, Romania University „Lucian Blaga” of Sibiu, Romania	ANALYSIS OF CAUSES AND COMBATING STRATEGIES RELATED TO THE BULLYING PHENOMENON IN THE ROMANIAN SCHOOL ENVIRONMENT
Res. Asst. Ece KAPLAN Res. Asst. Zeynep KOÇ	Gaziantep University	THE RELATION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN AND GENDER INEQUALITY
Lect. Dr. Hüseyin SEVİNÇ	Bitlis Eren University	ANALYSING OF THE NOVEL THAT NAMED SACRED NIGHT IN THE CONTEXT OF GENDER AND NATIONALISM
Ana Milena Rincón Vega Luisa Fernanda Gaitan Avila	Secretary of Health of Bogota ECCI University	ANXIETY AND DEPRESSION STATE / TRAIT IN MEN AND WOMEN CAUSED BY COMPULSORY ISOLATION AND SOCIAL DISTANCING BY COVID 19 IN BOGOTÁ CITY
Căprărin Amelia Prof. Dr. Habil. Andrioni Felicia	University of Craiova University of Petroşani	INSTITUTIONAL COMMUNICATION IN SITUATIONS OF MEDIA CRISIS
Dr. Sıddık AĞÇOBAN	Kırklareli University	SEKÜLERLEŞME HER YERDE: BERGER TEKRAR YANILDI
Assoc. Prof. Seda TOPGUL Okan BEYTAS	Akdeniz University	ENVIRONMENTAL JUSTICE AND SOCIAL WORK
Asst. Prof. Dr. Yonca ALTINDAL Fatma KAÇAN	Balikesir University	SOCIOLOGICAL INTERPRETATION OF INCEST: ATLIKARINCA FILM EXAMPLE
Roshini.R Dr. Rajasekaran.V	VIT University, India	AN ANALYSIS OF DISABILITY TROPES OF ACCEPTANCE BY A COMPENSATORY TALENT IN ANCIENT MYTHOLOGY
Gastón Sanglier Contreras Eduardo J. López Fernández Roberto A. González Lezcano	CEU University, España.	MANKIND'S DILEMMA: BECOMING THE HUNTER SO AS NOT TO BE HUNTED
Res. Asst. Zeynep KOÇ Res. Asst. Ece KAPLAN	Gaziantep University	QUALITY OF LIFE IN OLD AGE

DATE
04.04.2021

HALL-3
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: Dr. Alan Reed LIBERT

Alan Reed LIBERT	University of Newcastle, Australia	THE APPEARANCE OF UKRAINE IN EDUCATIONAL HISTORY AND GEOGRAPHY GAMES IN ENGLISH
Asst. Prof. Dr. Reyhan Rafet CAN	Osmaniye Korkut Ata University	ANALYSIS OF RELIGIOUS BELIEFS IN ALBANIA FROM THE PERSPECTIVE OF THE GEOGRAPHY OF RELIGIONS
Assoc. Prof. Dr. Rasim Soylu	Sakarya University	GENDER DISCRIMINATION IN FEMINISM AND ART
Assoc. Prof. Dr. Fahrettin GEÇEN Arif Baykurt	İnönü University	FORMAL EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WILLIAM TURNER'S "RED SUNSET" AND CLAUDE MONET'S "SUNRISE"
Asst. Prof. Dr. Selin BİTİRİM OKMEYDAN	Ege University	UNESCO CREATIVE CITIES NETWORK AND AN EXAMINATION TOWARDS CREATIVE CITIES IN TURKEY
Res. Asst. Prof. Cudi Kaan OKMEYDAN	Yaşar University	CURRENT TOPICS IN GRADUATE PUBLIC RELATIONS THESES: BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THESES PUBLISHED BETWEEN 2018-2020
Assoc. Prof. Dr. Levent Bilgi		SOYDAŞINIZ BALIK BURCU ROMANINDA YAHUDİ, KIBRIS, GÖÇ VE AŞK
Nouha Ziade Faten Staitieh	The American University of Beirut	"THE EFFECT OF VIRTUAL EXCHANGE METHOD ON STUDENTS' CULTURAL COMPETENCE DEVELOPMENT"
Teodora Stoycheva Stoeva	Sofia University	SPECIFICATION OF THE TRAINING OF PARENTING SKILLS FOR CHILDREN, RESPECTIVELY FOR ADOLESCENTS
Assoc. Prof. Dr. Levent Bilgi		HALKIN DOSTLARI DERGİSİ ÜZERİNE BİR DENEME

DATE
04.04.2021

HALL-3
SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK

Dr. Vinod Kumar Verma Dr. Klimis Ntalianis	Sant Longowal Institute of Engineering and Technology, Longowal INDIA University of West Attica, GREECE	INTERNET OF THINGS ENABLED EDGE BASED NARRATIVE DISTRIBUTION APPROACH FOR SMART CITIES
Lect. Nurullah NEHİR	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM LALA MUSTAFA PAŞA DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÂT BOOK DATED 1845
Farida Shamsi	National History Museum of Azerbaijan	MUSEUM WORK DURING PANDEMIC
Mohammed Alawi Abd Nasser Md Yusof Bin Ismail Salem Mgammal Al-Ameri Shahryar Sorooshian	International Islamic University Malaysia Gombak, Malaysia Universiti Tun Hussein Onn Malaysia University of Gothenburg Gothenburg, Sweden	FRAMING AN ALTERNATIVE MEAN TO ADDRESS ELECTRICITY DISRUPTIONS
Galandarova Parvin Abbas gizi	Azerbaijan State Pedagogical University	TEACHING SOME ELEMENTS OF LOGIC IN TEACHING MATHEMATICS
Lect. Nurullah NEHİR	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM CORTAN DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÂT BOOK DATED 1845
Muhittin KAVIK	Baku State University	KHAN OF SMALLEST KAZAKH HORDE ABU'L KHAYR KHAN'S EFFORT TO DOMİNATE
Yudith Rojas Tamayo	Western University, Canada	Carteles magazine, cultural heritage of the republican period in Cuba
Prof. Dr. Sueda ÖZBENT	Marmara University	THE CONCEPT OF CULTUREME IN TRANSLATION

DATE
04.04.2021

HALL-3
SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Berna (KIRAN) BULĞURCU

Ivan Moreno Santos	Universidade de São Paulo, Brasil	Impacts of the Covid-19 Pandemic on Reverse Logistics
Eda KARAÇÖP	Dokuz Eylül University	EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON EMPLOYER'S OBLIGATION TO PROTECT PERSONAL DATA OF EMPLOYEES
Demet Özocaklı	Gaziantep Üniversitesi	THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENT, SPECIAL ECONOMIC ZONES AND POLITICAL STABILITY INTURKEY
Cansu BAŞARAN CANER Prof. Dr. Sait ENGİNDENİZ	Ege University	DETERMINING THE CAPITALIZATION RATE TO BE USED IN THE VALUATION OF THE IRRIGABLE AGRICULTURAL LANDS IN THE EFELER DISTRICT OF AYDIN PROVINCE
Assoc. Prof. Dr. Berna (KIRAN) BULĞURCU	Çukurova University	OBJECTIVE IMPORTANCE RANKING VIA CRITERION IMPACT LOSS IN DECISION MAKING PROBLEMS
Borislav Abrashev Marin Pandev Daniela Levi Miglena Slavova Valentin Terziev	Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences, Acad. Sofia Bulgaria Joint Innovation Centre, Bulgarian Academy of Sciences Bulgaria	Innovation and technology Hydrogen Alternatives for Green Future
Dr. Murat SUCU		COVID-19 SALGIN HASTALIĞININ HAVA KARGO TAŞIMACILIĞINA ETKİLERİNİN STRATEJİK BİR DEĞERLENDİRMESİ
Dr. Harish Padinjarethil Mercy Teegala	Sr. Sports Officer, India SIMS College	A COMPARATIVE STUDY TO KNOW THE EFFECTS OF ECCENTRIC CALF TRAINING WITH AND WITHOUT ULTRASOUND IN ATHLETES WITH SHINSPLINTS

DATE
04.04.2021

HALL-4
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: Asst. Prof. Dr. Orhun Burak SÖZEN

Res. Asst. Hasan Ali Güçlü	Ufuk University	DISTANCE CONTRACTS
Prof. Dr. Mustafa AVCI Res. Asst. Gökhan GÜNCAN Zarina RAVSHANOVA	Anadolu University Yalova University Moscow Humanitarian Economic Institute	THE TITLE OF "MERCHANT" OF PUBLIC LEGAL PERSONS
Cilene Ribeiro Cardoso, Amaury Patrick Gremaud, Edgard Monforte Merlo	Universidade de São Paulo	Populism and Economics in Latin America
Murat Kurt	Kütahya Dumlupınar University	LEGAL EVALUATION OF TECHNOLOGY ACTIVITIES UNDER THE LAW OF TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONES
Raíssa Moreira Lima Mendes Musarra Karen Louise Mascarenhas	Escola Politécnica RCGI – Research Centre for Gas Innovation Brazil Psychology/São Paulo University	INSTRUMENTS AND RESULTS OF PUBLIC PARTICIPATION IN PUBLIC POLICIES FOR NATURAL GAS IN BRAZIL
Assoc. Prof. Dr. Demokaan DEMİREL Gizem KABASAKAL	Kocaeli University	URBAN COUNCILS AS A FUNCTIONAL TOOL FOR DEMOCRATIC PARTICIPATION BASED ON LOCAL GOVERNANCE: NIGDE CASE
Esra SELVAN Prof. Dr. Meltem Bostancı	National Defence University	DIGITAL DIPLOMACY DURING THE CRISIS: 2020 NAGORNO-KARABAKH WAR COMPARATIVE TWITTER REVIEW
Prof. Dr. Meltem BOSTANCI Esra SELVAN	İstanbul University National Defence University	"AMERICANIZATION" OF POLITICAL CAMPAIGNS: THE CASE OF YOUNG PARTY IN 3 TH NOVEMBER 2002 ELECTION
Asst. Prof. Dr. Orhun Burak SÖZEN	Gaziantep University	RE-INTERPRETATION OF TURKISH NATIONALISM FROM SYSTEMS PERSPECTIVE WITH POST-MODERN EMPHASIS
Dr. Şebnem Cansun		POLITICAL PARTIES APPROACH TOWARDS CHILDREN AND CHILDREN'S RIGHTS IN TURKEY
Jaleh Abbaszadeh	Nakhchivan State University	HAYDAR ALIYEV'S LITERARY POLICY IN ACQUISITION OF NATIONAL-MORAL VALUES BY STUDENTS

DATE
04.04.2021

HALL-4
SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Asst. Prof. Dr. Dia Eddin Nassani

Kardelen ÖZDEMİR	Uşak University	ANALYSIS OF PICASSO'S 'BLUE PERIOD' AND 'PINK PERIOD' STUDIES IN TERMS OF SHAPE AND CONTENT
Zacharenia Pilitsidou Tsingilis Nikolaos	Aristotle University of Thessaloniki, Greece	Communication of listeners and radio stations through social media platforms
Lect. Dr. Bengütay Hayırsever	Erciyes University	A GENERAL EVALUATION ON REMEMBER AND UNDERSTANDING FUREYA KORAL IN BASIC ART EDUCATION COURSE
Yasemin AŞIK Assoc. Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA	Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. Tasarım Merkezi Pamukkale University	ORGANIC PRODUCTION IN SHIRT FABRIC: GREEN CONSCIOUSNESS
Öğr. Gör. Melih TOMAK Doç. Dr. Ragıp TARANÇ	Dokuz Eylül Üniversitesi	OSMAN FAHİR SEDEN'İN ORHAN GENCEBAY ŞARKILI FİLMLERİNDE SUÇ KAVRAMI
Assoc. Prof. Dr. Fahrettin GEÇEN Lect. Ümit PARSIL	İnönü University Adıyaman University	THE PROCESSING OF THE CONTACT AND FORMAL DEFORMATIONS IN OSKAR KOKOSCHKA'S WORK NAMED THE RED EGG
Berru İzel Gökgöz Assoc. Prof. Dr. Zeynep Yeşim İlerisoy	Gazi University	AN EVALUATION OF BRAND CONCEPT AND ADVANCED CONSTRUCTION TECHNOLOGY INTERACTION ON APPLE STORES
Res. Asst. Merve Başgül Assoc. Prof. Dr. Zeynep Yeşim İlerisoy	Gazi University	BRAND EFFECT IN ARCHITECTURAL FORMATION; EVALUATION OF ICONIC STORES IN TERMS OF MATERIAL AND CONSTRUCTION TECHNOLOGY
Asst. Prof. Dr. Dia Eddin Nassani	Hasan Kalyoncu University	EFFECT OF FA AND GGBFS ON THE PROPERTIES OF GEOPOLYMER MORTER

DATE
04.04.2021

HALL-4
SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Asst. Prof. Dr. Özgür SARIBAŞ

Dilara TEMİZ Assoc. Prof. Dr. Elif KARAGÜN Res. Asst. Müge SARPER KAHVECİ	Kocaeli University	THE RESEARCH OF DETERMINING THE FEELING OF SELF-CONFIDENCE OF STUDENTS STUDYING AT SPORTS HIGHSCHOOL OR AT REGULAR HIGHSCHOOL ACCORDING TO THE STATE OF DOING SPORTS
Veysel MERT Assoc. Prof. Dr. Elif KARAGÜN Res. Asst. Müge SARPER KAHVECİ	Kocaeli Üniversitesi	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SPOR TESİSLERİNİ KULLANMA DÜZEYİ
Ümit Sahraç	Sakarya University	CHILDREN'S HOPE LEVELS COPING WITH TEASING AND NAME-CALLING AND SELF-ESTEEM
Humbatova Natavan Shamil	Azerbaijan State Pedagogical University	SCIENTIFIC AND THEORETICAL FUNDAMENTALS OF GEOMETIC STRUCTURES IN SPACE
Res. Asst. Özlem GÜNCAN	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	PLAY THERAPY WITHIN THE SCOPE OF THERAPEUTIC RECREATION
Assoc. Prof. Dr. Gülizar AKKUŞ Savaş BÖYÜKYILMAZ	Kastamonu Üniversitesi	PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ KAPSAMINDA BÜYÜKŞEHİR SAKINLARININ HAFTA SONU TATİL DESTİNASYONU TERCİH NİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Fatemeh Alizadeh	Tehran University	Representation of young female Iranian lifestyle based on their role model of influencers
Yaren TANTU Emel BİROL Dilek DÜLGER ALTINER	Kocaeli University İstanbul Gedik University	FACTORS AFFECTING PERCEPTION IN PROMOTIONAL MATERIALS FOR TRAVELING FOR GASTRONOMY TOURIS
Asst. Prof. Dr. Özgür SARIBAŞ Prof. Dr. Atilla AKBABA	İzmir Kâtip Çelebi University	GASTRONOMY AS A SCIENCE FIELD AND ITS INTERDISCIPLINARY DIMENSION
İbrahim ACAR Asst. Prof. Dr. Dilek DÜLGER ALTINER Asst. Prof. Dr. Nihan AKDEMİR	Kocaeli Üniversitesi	ORTA ASYA'DAN GÜNÜMÜZE TÜRK MUTFAK KÜLTÜRÜNDE TATLININ YERİ VE ÖNEMİ

DATE
05.04.2021

HALL-1
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10⁰⁰-12⁰⁰

MODERATOR: Dr. Kovács Gabriella

Dr. Sherin Hassan Mabrouk Zedain Dr. Rania Mohammed Abd Elgawad Mostafa	Imam Abdul Rahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	Effectiveness of activities in developing skills for prep year students at IAU
Anas Hashem Alsariera	University Sultan Zainal Abidin (UniSZA), Malaysia	The Effectiveness of EFL Jordanian Students' Descriptive Writing at Karak University
Assoc. Prof. Dr. Necdet KONAN Hüsne GÜR	İnönü University	BEING A SCIENCE TEACHER IN THE COVID-19 OUTBREAK
Dr. Bruno Romyaru	President University, INDONESIA	HOME SUSTAINABLE EXPERIENCE DURING THE PANDEMIC
Aldemir Malveira de Oliveira José Cavalcante Lacerda Junior Newton Silva de Lima	(SEDUC-AM/CEMEAM) (IFAM)	CONNECTION BRAZIL - COLOMBIA - PERU: AN OPEN SKY LABORATORY FOR THE TEACHING OF FLAT GEOMETRY IN BASIC EDUCATION
Israr Ali Anwar Ali Mohammad Ahsan	Shri Jagdishprasad Jhabarmal Tibrewala University, India Aligarh Muslim university, India Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	RELATIONSHIP BETWEEN CATEGORICAL VARIABLES FOR PREVALENCE OF PHYSICAL INACTIVITY BETWEEN UNIVERSITY STUDENTS
Shammadlı Fıdan Mırza	Azerbaijan State Pedagogical University	STUDY OF TRIGONOMETRIC INEQUALITIES
Rehana Kanwal M.Farooq Shakir		FREEDOM OF EXPRESSION AND SPEECH IN THE LIGHT OF ISLAMIC TEACHINGS
Dr. Kovács Gabriella	Sapientia Hungarian University of Transylvania	TRANSLATING TECHNICAL TEXTS - A CHALLENGE FOR TRANSLATOR TRAINEES

DATE
05.04.2021

HALL-1
SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Victoria Bilge YILMAZ

Assist. Prof. Dr. Serdar SAYGILI	Erciyes University	THOUGHTS ON THE FUTURE OF SCIENCE IN THE DICTION OF HOPE AND FEAR: LOOKING AT SCIENCE FROM PHILOSOPHY
Assoc. Prof. Dr. Mehmet TÖZLÜYURT	Yozgat Bozok University	AN INVESTIGATION ON THE KILLING OF PROPHETS IN THE CONTEXT OF MATURIDI
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ALTUNTAŞ	Yozgat Bozok University	HARUN, CALF SCULPTURE AND SÂMIRI IN THE CONTEXT OF THE QUR'AN-TORAH
Dr. Abdulali ALİEV	Yozgat Bozok University	THE PLACE OF SLAVIC MYTHOLOGY IN FOLK BELIEFS
Dra. Sonia García Segura Maria José Martínez-Carmona Carmen Gil del Pino	Universidad de Córdoba (España)	THE ROLE OF RELIGIOUS BELIEFS IN THE SPACES FOR DIALOGUE AND COEXISTENCE OF YOUNG PEOPLE
Doina Toma Patricia Runcan Remus Runcan	Divitia Gratiae University from Chişinău, Republic of Moldova West University of Timișoara, România Aurel Vlaicu University of Arad, Romania	INFLUENCE OF MORAL-CHRISTIAN EDUCATION ON THE DEVELOPMENT OF PROSOCIAL BEHAVIOUR IN SCHOOL
Nielce Meneguelo LOBO DA COSTA Susana Nogueira DINIZ Carlos Alexandre Felício BRITO	Anhanguera University of São Paulo, Universidade Municipal de São Caetano do Sul	ETHICAL PREVIOUS KNOWLEDGE OF JUNIOR RESEARCHERS
Victoria Bilge YILMAZ	Ankara Yıldırım Beyazıt University	REVISITING FRANCIS BACON AND HIS APPROACH TO SCIENCE
Rafiq Novruzov	Baku Slavic University	ABU REIKHAN BIRUNI'S VIEWS ON SUFISM IN THE BOOK 'INDIA'
Zubariev Oleksandr	V.N. Karazin Kharkiv National University	EASTERN SPIRITUAL PRACTICES AS THE PHENOMENON OF THE LIFE-WORLD IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL DIALOGUE
Dr. Lect. Hatice Demir	Kastamonu University	FROM 12 th CENTURY CONSTANTINOPLE ATELIER TO 21 th CENTURY ICON PRODUCTIONS LOGO: THE STORY OF THEOTOKOS OF VLADIMIR

DATE
05.04.2021

HALL-1
SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME

16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Prof. Dr. Alexander MAKARENKO

K.R.PADMA	Sri Padmavati Mahila VisvaVidyalayam (Women's) University	THE PSYCHOLOGICAL AND MENTAL TRAUMA FACED BY HUMAN WELL BEINGS DURING THE PANDEMIC OUTBURST OF COVID-19 DISEASE
Roxana-Cătălina Ghiță ANDRIONI Felicia	University of Craiova (Romania)	PARENTAL SOCIAL RESILIENCE, ANXIETY, STRESS AND THE DEVELOPMENT OF CHILDREN IN A ROMANIAN SAMPLE
Galina Granici Emanuel Adrian Sârbu Remus Runcan Patricia Runcan	Divitia Gratiae University, Moldova University of Bucharest, Romania Aurel Vlaicu University of Arad, Romania West University of Timișoara, România	PERCEPTION OF SPIRITUAL CONCEPTS IN PEOPLE WITH SEVERE INTELLECTUAL DISABILITIES
GAVRILA-ARDELEAN Mihaela	Aurel Vlaicu University of Arad, Romania	PSYCHO-PREVENTION IN CYBERBULLYING AMONG YOUTH
Karen Louise Mascarenhas	University of São Paulo, Brazil	LEADERSHIP CHALLENGES IN CLIMATE CHANGE MITIGATION TOWARDS SUSTAINABLE FUTURES
Jésio Zamboni Monica De Nadai	Federal University of Espírito Santo (UFES), Brasil	Ultracurricular narratives of little dykes and bichinhas
Simona MIHAIU Ana Maria NIȚU Horia MIHAI Simona Maria STĂNESCU	Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy	PERSPECTIVES ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES FROM EUROPEAN TO NATIONAL LEVEL, CASE STUDY ON ROMANIA
Prof. Dr. Alexander MAKARENKO	National Technical University of Ukraine	COLLECTIVE PROPERTIES OF LARGE SOCIAL SYSTEMS. NEW APPROACHES
Zozulyak-Sluchik Roksolyana	Vasyl Stefanyk Precarpathian National University	FORMATION OF PROFESSIONAL AND ETHICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF THE SOCIAL SPHERE: CREATIVE ASPECT
Ana António	Centro de Estudos Interdisciplinares em Educação e Desenvolvimento, Portugal	Earth Day: Perhaps Newspapers can contribute to Environmental Education

DATE
05.04.2021

HALL-2
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10⁰⁰-12⁰⁰

MODERATOR: Prof. Dr. Mykola Vaskiv

Asst. Prof. Dr. JANAGÜL TURUMBETOVA MEHMET ERDOĞAN HASAN AKÇA	Suleyman Demirel Üniversitesi/Kazakistan	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EDEBİ TÜR OLARAK ŞİİRLERDEN YARARLANMANIN ÖNEMİ
Asst. Prof. Dr. SHYNAR AUYELBEKOVA HASAN AKÇA MEHMET ERDOĞAN	Suleyman Demirel Üniversitesi/Kazakistan	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KONUŞMA BECERİSİ KAZANDIRMADA ÇEVİRİMİÇİ DERSLERİN KULLANIMI
Сейтягъев Н. С.	Института Востоковедения им. А. Ю. Крымского НАН Украины	НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕЧАНИЯ ПО ПОВОДУ ДВУХ КАСЫД ИЗ «ИСТОРИИ ЧЕЛЕБИ АКАЯ»
Prof. Dr. Mykola Vaskiv	Borys Grinchenko Kyiv University	PAVLO MOVCHAN AS A TRANSLATOR AND RESEARCHER OF TURKISH LITERATURE
Assoc. Prof. Dr. Necdet KONAN Songül KOÇER	Inonu University	THE PROBLEMS ENCOUNTERED AND SOLUTION SUGGESTIONS OF TEACHERS OF RELIGIOUS CULTURE AND ETHICAL KNOWLEDGE IN THE CORONAVIRUS (COVID- 19) OUTBREAK
Fatma Kübra UYAR Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	Amasya University	ACADEMIC STUDIES ON THOUGHT EXPERIMENTS IN THE TURKISH NATIONAL LITERATURE
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ	Hatay Mustafa Kemal University	OPINIONS OF TEACHER CANDIDATES ON THE PROCESSING OF THE TEACHING PRACTICE COURSE IN DISTANCE EDUCATION
Assoc. Prof. Dr. Okan SARIGÖZ	Hatay Mustafa Kemal University	THE EDUCATIONAL SCIENCES AN INVESTIGATION OF STUDENTS' OPINIONS ABOUT SECRONIC EDUCATION

DATE
05.04.2021

HALL-2
SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Dr. Mila Anisa

Adnan Jawabri	Khawarizmi International College Al Ain, United Arab Emirates	HISTORY OF FAMILY BUSINESS IN UAE
Carole Serhan Elissa Barakat Leonie Nemer	University of Balamand, Tripoli, Lebanon	ASSESSING MUNICIPALITIES MANAGEMENT PRACTICES IN RESPONSE TO COVID-19 OUTBREAK - EVIDENCE FROM LEBANON
Mikhail Vasiliev Maria Plotnikova	Polissia National University	BUILDING SECURE AND SUSTAINABLE SUPPLY CHAINS
Bartosz Orzeł Radosław Wolniak	Silesian University of Technology, Poland	THE GREENWASHING PHENOMENON CUSTOMERS' AWARENESS RESEARCH
Luís Felipe Maldaner Flávia Siqueira Fiorin Daniela Carolina Eckert		THE CHALLENGE OF INNOVATION AND THE NATURE OF JOBS UNDER THE PANDEMIC OF COVID-19
Asst. Prof. Dr. Orçun AVCI	Aksaray University	AN EVALUATION ON EVIDENCE IN TAX JURISDICTION LAW
Asst. Prof. Dr. Neriman ÇELİK	Selçuk University	REFLECTION ON GOSSIP BEHAVIOR OF ORGANIZATIONAL ETHICAL CLIMATE: A QANTITATIVE STUDY
Prof. Dr. Mehmet C. MARIN	Hakkari University	AN ACTOR-ORIENTED CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR EVALUATION OF DEVELOPMENT INVESTMENTS AND ITS APPLICATION IN THE EXAMPLE OF THE MESUDİYE KÖYKENT PROJECT
Asst. Prof. Dr. Suzan URGAN	Ondokuz Mayıs University	A HISTORICAL RESEARCH ON THE CHANGING WORK-LIFE BALANCE WITH FORCED MIGRATIONS: 1905 KARACAY-MALKAR MIGRATION
Mustafa Seçkin ŞALVARLI Doç. Dr. Burak KARTAL	Manisa Celal Bayar University	MARKA YARARI ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI
Emine ÇAKIRAY Assoc. Prof. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA	Pamukkale University	TOWEL PRODUCTION IN MAXLIGHT TECHNIQUE

DATE
05.04.2021

HALL-2
SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Kaldygul Adilbekova

Nuraiym Kypshakbay	Korkyt Ata Kyzylorda University	THE PRINCIPLES OF ADOPTING BORROWINGS
Girts Zarins Sanda Geipele	Riga Technical University, Riga Latvia	ECONOMIC CLUSTER IN OPEN ECONOMY AS PLANNING AREA OF THE CITY
Ehsan Rasoulinezhad	University of Tehran, Iran	How is poverty reduction policy related to energy transition in the Commonwealth of Independent States (CIS)?
Silviya Hristova Bratoeva- Manoleva	University of economics - Varna	Impact of the COVID-19 Pandemic on the EU Labor Market
Bhola Khan	Yobe State University, Nigeria	Government Expenditure, Human Development and Economic Growth: An Analysis of Nigerian Economy
Merve AKKUM Assoc. Prof. Dr. Cihan YÜKSEL	Mersin University	TESTING THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND BUDGET DEFICIT IN TURKEY
Assist. Prof. Dr. Sait BARDAKÇI Lect. Aysel ARSLAN	Sivas Cumhuriyet University	EVALUATION OF THE EFFECT OF STATION TECHNIQUE ON STUDENTS'S ACADEMIC ACHIEVEMENTS USING META-ANALYSIS
Lect. Aysel ARSLAN Assist. Prof. Dr. Sait BARDAKÇI	Sivas Cumhuriyet University	DETERMINATION OF HEALTHCARE VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS' SOCIAL PROBLEM-SOLVING SKILLS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES
Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ İtr HASIRCI Gülşah AK	Bandırma Onyedi Eylül University	CHANGE OF GLASS CEILING SYNDROME IN CAREERS OF FEMALE EMPLOYEES ACCORDING TO DEMOGRAPHIC VARIABLES
Asst. Prof. Dr. Mesut YÜCESAN	Çanakkale Onsekiz Mart University	2008 GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND REFLECTIONS ON TURKEY
Asst. Prof. Musa ATGÜR	Balıkesir University	TESTING THE NEUTRALITY OF MONEY HYPOTHESIS FOR TURKISH ECONOMY

DATE
05.04.2021

HALL-3
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: Prof. Dr. Abdel-Badeeh M. Salem

Prof. Dr. Abdel-Badeeh M. Salem	Ain Shams University, Cairo. Egypt	ARTIFICIAL INTELLIGENCE PARADIGMS IN SMART HEALTHCARE AND MEDICAL SYSTEMS
V. Lakshmi Lalitha K. Sree Varsha S. Mahesh R. Sri Lekha B. Sri Lakshmi Navya V. Niteesh Kumar	K L University, Vijayawada, India	PLAGIAT : A CODE PLAGIARISM DETECTION TOOL
Sikhi Yalavarthi	K L Deemed to be University, India	SENTIMENTAL ANALYSIS THROUGH SPEECH AND TEXT FOR IMDB DATASET
Aynur Kunapyanova	L. N. Gumilyov Eurasian National University	AN ACTIVE APPROACH TO TEACHING STUDENTS COMPUTER SCIENCE USING MOBILE APPLICATIONS
Assist. Prof. Dr. Fatih Söğüt	Kırklareli University	MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF TURKEY TWITTER USAGE PRACTICES
Asst. Prof. Dr. Mustafa Ali UYSAL	Burdur Mehmet Akif Ersoy University	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF YUVALAK VILLAGE ACCORDING TO THE DIVIDEND BOOK
Asst. Prof. Dr. Yunus EKİCİ	Osmaniye Korkut Ata University	VEHHABILITY IN NORTH CAUCASIA IN THE USSR PERIOD AND AFTER: THE EXAMPLE OF CHECHENIA
Kürşad KÖSE	Baku State University	POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE ASTRAKHAN KHANATE AND CRIMEAN KHANATE
Lect. Dr. Resul KÖSE	Sağlık Bilimleri Üniversitesi	GREECE'S ATTITUDE TO THE AID ACTIVITIES OF THE HILAL-I AHMER CEMİYETİ (THE RED CRESCENT SOCIETY) DURING THE NATIONAL STRUGGLE

DATE
05.04.2021

HALL-3
SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Associate Prof., Ph.D. Olha Bykova

Виржиния ЗАХАРИЯ Вероника ПОЗНЯКОВА	Государственный Университет Молдовы	СПЕЦИФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ПРАВА НА ЖИЗНЬ И ПРАВА НА АБОРТ
Людмила Теліженко Вікторія Панкратова	Сумський державний університет	ЛЮДИНОТВОРЧА ЦІННІСТЬ ПРАВА: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД
Малинаускас Ромуальдас Казимерович Шимелене Рита	Литовский университет спорта, г. Каунас, Литва	ОСОБЕННОСТИ КОЛЛЕКТИВНОЙ САМОЭФФЕКТИВНОСТИ ЮНЫХ И ВЗРОСЛЫХ БАСКЕТБОЛИСТОВ
Yurii Latysh Mariia Faranosova	Taras Shevchenko National University of Kyiv	CRIMEAN TATAR ISSUE IN TURKISH POLITICS
KAMALA ABBASOVA	Azerbaijan University	ORGANIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES AND LEGISLATIVE FUNDAMENTALS OF ENSURING THEIR RIGHTS
Nazile Abdullazade	Azerbaijan State Pedagogical University	DESCRIPTION OF THE SEASONS OF THE YEAR IN THE WORK OF NIZAMI GANJAVI
Associate Prof., Ph.D. Olha Bykova	Borys Grinchenko Kyiv University	THE SPECIFIC OF REPORTING IN UKRAINIAN ONLINE JOURNALISM (ON THE EXAMPLE OF THE SITE «THE UKRAINIANS»)
Галина Цуркан Елена Вакуловская	Moldavian Economic Academy	УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ: ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

DATE
05.04.2021

HALL-3
SESSION-3

KYIV-ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Dr. Boróka Prohászka-Rád

Stephen Ogheneruro Okpadah	University of Ilorin, Ilorin, Nigeria	TRANSNATIONALISM AND NEO-NOLLYWOOD: THE NIGERIAN DIASPORA CINEMA
Dr. Boróka Prohászka-Rád	Sapientia Hungarian University of Transylvania	A LOOK INTO POEMS AND MELODIES
Dr. Kamran Ahmed Siddiqui	Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	A Content Analysis of Top 100 Global Brand Logos
Rumyana Stoyanova	Medical University of Plovdiv, Bulgaria	FACTORS RELATED TO JOB SATISFACTION AMONG WORKERS DURING COVID-19
Ehsan Shahghasemi	University of Tehran, Iran	The Media Literacy Industry in Iran: A Critical Perspective
Dr. Alexandru CHISELEV	'Gavrilă Simion' Eco- Museum Research Institute from Tulcea,	KINA GECESÍ CEREMONY AT THE TURKS AND TATARS FROM TULCEA COUNTY (ROMANIA). THE RITUAL DYNAMICS BETWEEN TRADITION AND REINVENTION
Dr. Iuliana TITOV	'Gavrilă Simion' Eco- Museum Research Institute from Tulcea,	THE CRAFTS OF RUSH AND REED PROCESSING IN DOBRUDJA REGION (ROMANIA) BETWEEN TRADITION AND INNOVATION
Dr. Kamran Ahmed Siddiqui	Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	Vision Statements of Top 100 Global Brands: A Critical Discourse Analysis
Zahra Fallahian	University of Tehran, Iran	Celebrity child rights on the Instagram platform
Elnaz Montazeri Maryam Mounesi Sorkheh	Alzahra University, Iran	Style of Artists' Costumes in the German Theater Scenes after World War II
Farah Mansour	Lebanese University	INFLUENCE OF SOIL-STRUCTURE INTERACTION ON THE SEISMIC RESPONSE OF BUILDINGS

DATE
05.04.2021

HALL-4
SESSION-1

KYIV-ANKARA TIME
10⁰⁰-12³⁰

MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK

Sri Djatnika Sya'diah	Universitas Padjadjaran, Indonesia	THE INFLUENCE OF BUSINESS LINKAGES OF MEMBER - COOPERATIVE AND MEMBER'S BUSINESS INNOVATION TOWARD COOPERATIVE MEMBER'S PERFORMANCE
Pilitsidou Zacharenia Tsingilis Nikolaos	Aristotle University of Thessaloniki, Greece	Communication of listeners and radio stations through social media platforms
Conceição Dantas Nildo da Silva Dias	Federal University of Rio Grande do Norte, Brasil	The contribution of rural women from the Brazilian northeast to fulfilling the UN 2030 Agenda SDG 5: Gender Equality
Prof. Dr. İSMAİL BAKAN Prof. Dr. MUHAMMET MUSTAFA KISAKÜREK HÜSNE GÖZÜKARA LÜTFÜLLAH ETKİ	Kahramanmaraş Sütçü İmam University	THE EFFECT OF FEAR OF CORONA ON BUSINESS SATISFACTION AND WORKLOAD: A FIELD STUDY ON ACCOUNTERS
Rehana Kanwal M.Farooq Shakir	National College of Business Administration and Economics, Lahore, Pakistan Bismillah Higher Secondary Schools, Sadiq Abad, Pakistan	SOCIAL AND POLITICAL ASPECTS OF INFORMATION TECHNOLOGY PROJECTS
Prof. Dr. Şebnem ASLAN Havva Nur ATALAY	Selçuk University	NEOLİBERALİZM VE SAĞLIK HİZMETLERİNİN METALAŞTIRILMASI
Nima Tamjidi		AN INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CORPORATE GOVERNANCE SCORE AND THE COST OF CAPITAL IN LISTED FIRMS ON TEHRAN STOCK EXCHANGE
Ayşenur ERDİL Hikmet ERBIYIK	Istanbul Medeniyet University Yalova University	THE IMPORTANCE OF INTERNET COMMERCE AND BUSINESS INTELLIGENCE
Asst. Prof. Zülkif YALÇIN	Munzur University	NATIONAL OR INTERNATIONAL COMPANY COMBINATIONS; AN APPLICATION EXAMPLE AND ACCOUNTING WITHIN THE SCOPE OF TFRS 3
Prof. Dr. Şebnem ASLAN Muhammed Yusuf AYDAMAK	Selçuk University	AKILLI İLAÇ KULLANIMINDA SAĞLIK İLETİŞİMİNİN YERİ: ECZACI VE HASTA ARASINDAKİ İLİŞKİ

DATE
05.04.2021

HALL-4
SESSION-2

KYIV-ANKARA TIME
13⁰⁰-15³⁰

MODERATOR: Dr. Gabriela Boangiu

Ivaylo Staykov	New Bulgarian University, Bulgaria	INTERNATIONAL LABOUR STANDARDS AND THE REPUBLIC OF BULGARIA – A CENTURY OF EXPERIENCE
Gastón Sanglier Contreras Eduardo J. López Fernández Roberto A. González Lezcano	Universidad Ceu San Pablo, España	Mankind's dilemma: becoming the hunter so as not to be hunted
Bouras Faissal Bessous Nouredine	El-Oued University, Algeria	THE ROLE OF TELEVISION IN RAISING THE LEVEL OF HEALTH AWARENESS AND HEALTH PRACTICE AMONG THE ALGERIAN FAMILY UNDER THE COVID 19 PANDEMIC
Dr. Gabriela Boangiu	Institute for Socio-Human Researches “C.S. Nicolaescu-Plopsor”, Craiova of the Romanian Academy	ROMANIAN COMMUNITIES IN SWEDEN AND DENMARK - MIGRATION AND QUALITY OF LIFE
Mariana BĂLAN Simona Maria STĂNESCU	Institute for Economic Forecasting – NIER, Romanian Academy	SOCIAL VULNERABILITY OF YOUTH: A MULTIDIMENSIONAL ANALYSIS
Bartłomiej Gawrecki	Adam Mickiewicz University	TURKEY'S RELATIONS WITH THE EUROPEAN UNION WITH PARTICULAR EMPHASIS ON THE ACCESSION PROCESS
Ivo Lopes Müller Júnior André Mendes Capraro	Federal university of Paraná	THE BEGINNING OF BRAZILIAN MUAY THAI: LISTENING TO THE FIRST MASTERS

DATE
05.04.2021

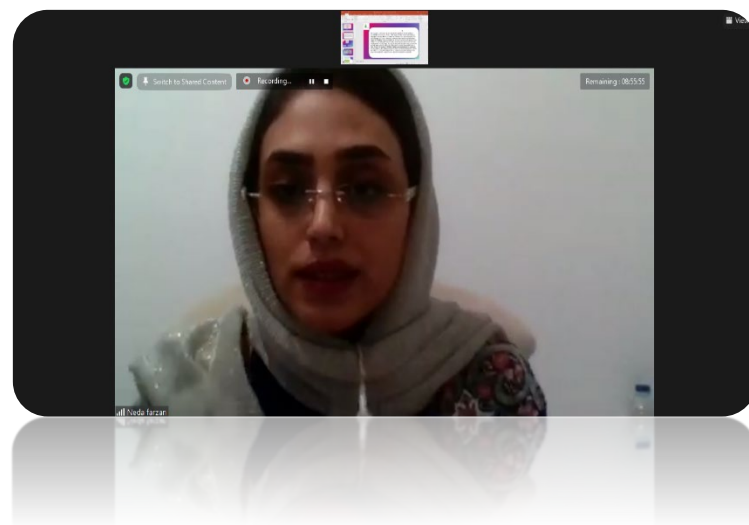
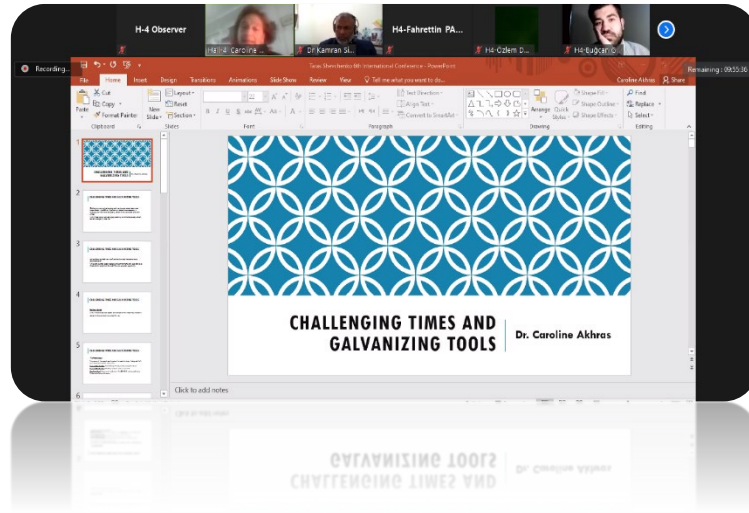
HALL-4
SESSION-3

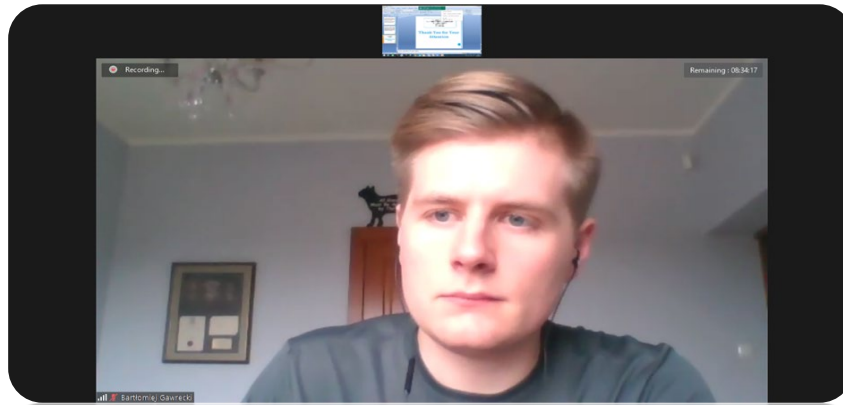
KYIV-ANKARA TIME
16⁰⁰-18³⁰

MODERATOR: Dr. Caroline Akhras

Dr. Caroline Akhras, Associate Professor	Notre Dame University, Zouk Mosbeh, Lebanon	Challenging Times and Galvanizing Tools
Özlem DAĞDELEN Assist. Prof. Dr. İlker ÇINBİLGEL	Akdeniz University	EVALUATION OF ECOLOGICAL TOURISM POTENTIAL AND LOCAL PEOPLE'S PERCEPTION AND ATTITUDES FOR ECOLOGICAL TOURISM: IBRADI SAMPLE
Prof. Dr. Atilla Akbaba Res. Asst. Buğcan Güvenol	İzmir Kâtip Çelebi University	CONTENT ANALYSIS OF TRIPADVISOR REVIEWS ON THEME PARKS: EXAMPLE OF ISFANBUL THEME PARK
Dr. Mehmet Erkan Soykan	Kayseri University	PRICE AND TRADE VOLUME RELATIONSHIP IN A SELECTED SUB SECTOR IN BORSA ISTANBUL
Neda Farzan Dr. Farideh Talebpour	MSC, Alzahra, Tehran	Application of smart textile in children's clothing protection
Dr. Kamran Ahmed Siddiqui	Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	10 Myths about Vision and Mission Statements: A Content Analysis of Top 100 Business Schools
Dr. Kamran Ahmed Siddiqui	Imam Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia	Crossing the Valley of Death in Entrepreneurial Ecosystem: Strategies for Fintech Entrepreneurs
Ayşenur ERDİL	Istanbul Medeniyet University	BARRIERS AND REQUIREMENTS FOR INITIAL COMPREHENSIVE ERGONOMIC-USABILITY DESIGN PROGRESSES OF PRODUCT IMPROVEMENT
Asst. Prof. Dr. M. Sami SÜYGÜN Assoc. Prof. Dr. Sezen BOZYİĞİT	Tarsus University	EUROPEAN GREEN DEAL: THE POSSIBLE EFFECTS OF TURKEY'S EXPORTS
Asst. Prof. Dr. Fahrettin PALA Prof. Dr. Hasan AYAYDIN	Gümüşhane University	A RESEARCH ON THE EFFECTS OF ENTREPRENEURSHIP ORIENTATION ON FINANCIAL PERFORMANCE AND R&D CAPACITY

PHOTO GALLERY

Earth Day: Perhaps Newspapers can contribute to Environmental Education

Julio Pomar, Fernando Pessoa. Reading newspaper

"Pourquoi ces tonnes de papier imprimé qui se déversent chaque matin dans les kiosques et les librairies du monde entier... pour se dévaluer quelques heures plus tard, et être remplacées le lendemain par d'autres tonnes de papier?" (The Guardian, 2016, p. 2)

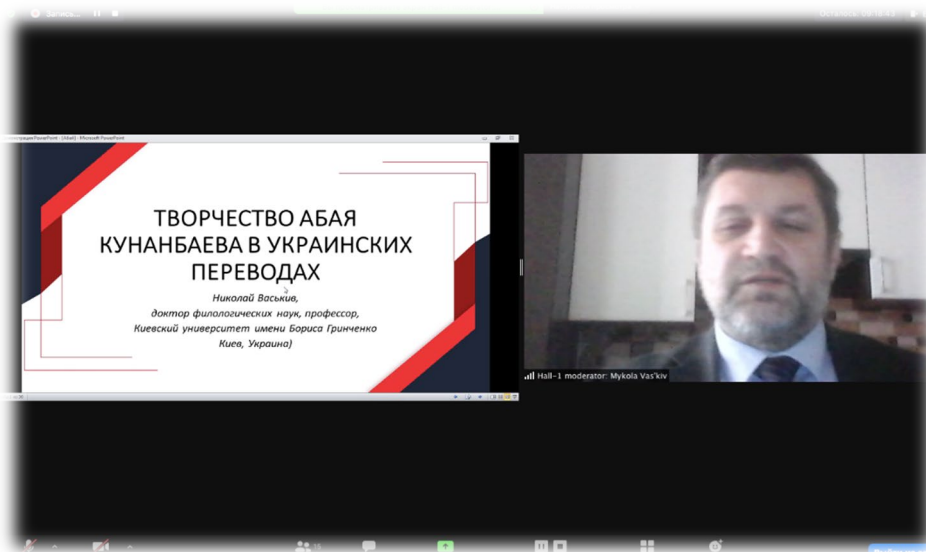
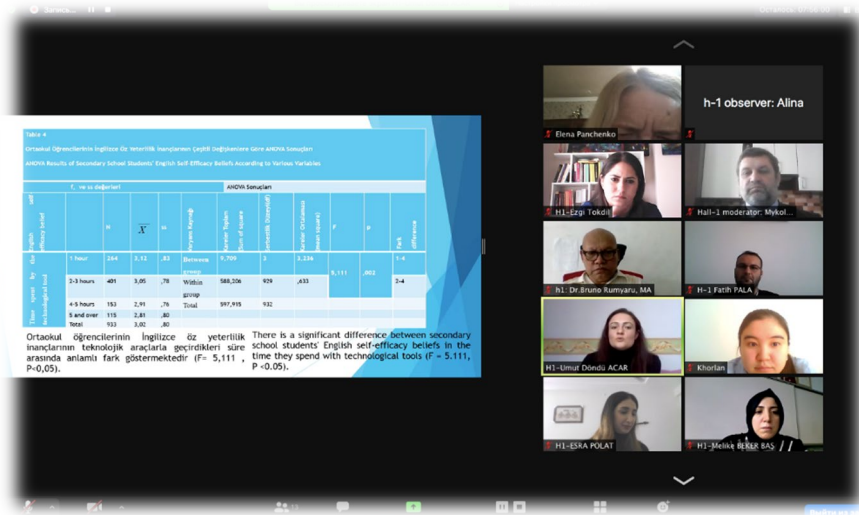
"Newspapers continue to play an important role in setting the agenda, as other sources recycle and repackage their content." (Green, 2020)

h1 H1 sess 3 Ana Antonio

h-1 observer: Alina

A screenshot of a Zoom meeting grid showing 11 participants. The participants are arranged in a grid with a central title 'h-1 observer: Alina'. The participants are: H1-S3-Drd. Roxana Chita, H1-Winith Winarti, h1 moderator Makarenko, H1 sess 3 Ana Antonio, H1-SPadmas3, Ralissa Musarra H- 1 S-3, Karen Mascarenhas, Jesio, and Monica De Nadal.

CONTENT

CONGRESS ID	I
SCIENTIFIC COMMITTEE	II
PROGRAM	III
PHOTO GALLERY	IV
CONTENT	V

Author	Title	No
Olena PANCHENKO	IDEOGRAPHIC FIELD OF REALIA IN "KATERYNA" BY TARAS SHVCHENKO AND THEIR TRANSLATION	1
Mykola Vaskiv	CREATIVITY OF ABAI KUNANBAEV IN UKRAINIAN TRANSLATIONS	2
Rakhat Khorlan	STUDENTS' PERCEPTIONS OF THE TURKISH IDIOMS: THE ANALYSIS FROM CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE	11
Fatih PALA	TEACHERS' VIEWS ON DISTANCE EDUCATION ACTIVITIES IN SOCIAL STUDIES LESSON DURING PANDEMIC PROCESS	16
Melike BEKER BAŞ Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	TEACHING THE SUBJECT OF 'COMBINED FORCE' WITH A SCIENTIFIC STORY SUPPORTED EDUCATIONAL GAME: EXIT FROM THE LABIRENT	30
Neddet KONAN Esra POLAT	THE PROBLEMS AND SUGGESTIONS THAT SECONDARY SCHOOL'S VICE -PRINCIPALS MET DURING CORONAVIRUS (COVID-19) PANDEMICS	39
Gürbüz OCAK Umut Döndü ACAR	INVESTIGATION OF THE PERCEPTION OF SELF-EFFICIENCY IN TURKISH LESSON OF THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS	54
Gürbüz OCAK Umut Döndü ACAR	INVESTIGATION OF THE ENGLISH SELF-EFFICIENCY BELIEFS LEVELS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS	69
Madina Ashirimbetova	REFLECTION OF CULTURE IN CONTRASTIVE LINGUISTICS	83
Madina Ashirimbetova	ABOUT COMMUNICATIVE BEHAVIOR AND THE CHOICE OF COMMUNICATIVE TACTICIAN	84
Tarasova S. O.	COMIC GENRE SPECIFITY OF THE AMERICAN HUMOUR	85
Ezgi TOKDİL	RUS KONSTRÜKTİVİSTLER VE DÖRDÜNCÜ BOYUT TARTIŞMASI ÜZERİNE	86
Maria José Sousa	SKILLS FOR THE FUTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION	108
Sezen BOZYİĞİT M. Sami SÜYGÜN	TÜKETİCİLERİN HEDİYE VERME GÜDÜLERİNİN DEMOGRAFİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	109

Vita Sarasi, Iman Chaerudin, Fadila Nurfauzia	PERFORMANCE MEASUREMENT OF OMNICHANNEL WAREHOUSE IN MUSLIM FASHION COMPANIES IN INDONESIA	111
Ali AYCI	BRANDING BARRIERS TO SMES IN TURKEY: A FOCUS GROUP STUDY TO UNDERSTAND SME OWNERS PERSPECTIVES	112
Jijo James Indiparambil	WORK (CYBER) BULLYING, POWER IMBALANCES AND VICTIMIZATION: A REVIEW ON PANOPTIC METAPHOR AND EMPLOYEE SURVEILLANCE IN INDIAN WORKPLACES	113
Neriman ÇELİK	THE EFFECT OF POSITIVE ORGANIZATIONAL BEHAVIOR ON ENGAGEMENT TO JOB	114
Vita Sarasi, Iman Chaerudin, Destine Ayuningtyas Zahra	COMPARATIVE STUDY OF HOLT WINTERS AND ARIMA: DEMAND FORECASTING IN MUSLIM LIFESTYLE COMPANY	118
Mila Anisa	ANALYSIS OF THE EFFECT OF COMPLAINT HANDLING AND SERVICE QUALITY ON BPJS PATIENT SATISFACTION ON TWITTER	119
Engin ÇAKIR Mehmet ANBARCI	EVALUATION OF BOOK SALES SITES USING THE INTEGRATED SWARA-WASPAS METHOD	120
Abdullah TÜRK	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF NATIONAL ARTICLE MADE ABOUT TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP IN TURKEY	132
Zelal BEYAZ	SOCIAL WELFARE AS A TOOL FOR MANAGING THE POVERTY OF THE LABOURER MASSES	134
B.S. Nazamuddin Fadhillah Masri	THE DEMAND FOR SUBSIDIZED HOUSING: EVIDENCE FROM BANDA ACEH CITY, INDONESIA	136
Приятельчук Олена	КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ ПОБУДОВИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	137
Guptan V. Rasiah, R. Kaur, H. Turner, J.	RETIREMENT PREPAREDNESS AND SUBJECTIVE WELL-BEING: EVIDENCE FROM MALAYSIA	140
BARTOSZ JÓZWIK	TESTING THE ENVIRONMENT KUZNETS CURVE HYPOTHESIS IN CENTRAL EUROPEAN COUNTRIES. THE ROLE OF TRADE OPENNESS	141
Kazimov Asaf Asad	SOME CURRENT ISSUES RELATED TO THE ORGANIZATION OF EDUCATION IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT	142
Fahrettin PALA Hasan AYAYDIN	THE BITCOIN'S SENSITIVITY TO PSYCHOLOGICAL FACTORS: THE IMPACT OF THE VOLATILITY INDEX (VIX) AND THE COVID-19 PANDEMIA: THE EXAMPLE OF DEVELOPING COUNTRIES	144
Ahmet Niyazi ÖZKER	GLOBAL DEVIATIONS IN THE FINANCIAL CONDITIONS INDEX AND VULNERABILITIES IN GLOBAL FISCAL CYCLES	156
Erol EFE Hamit KAHRAMAN	PLACE OF SLOGANS ON BRAND AWARENESS AND DETERMINATION OF EFFECTIVE SLOGAN CHARACTERISTICS	168
Mehmet Canakcı Rıza Bayrak	BLOCKCHAIN AND ECONOMIC DEVELOPMENT	188
Iryna Humeniuk	PRINCIPLES OF OPTIMISATION OF TEACHING LANGUAGE DISCIPLINES AT PEDAGOGICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION	194

Ожередов Б.И	СИСТЕМА ВОСПИТАНИЯ И ПОЛУЧЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В ДЕТСКИХ КОЛОНИЯХ УКРАИНЫ, НА ПРИМЕРЕ КУРЯЖСКОЙ ДЕТСКОЙ ИСПРАВИТЕЛЬНОЙ КОЛОНИИ ИМ. С.А. МАКАРЕНКА	195
Artemenko Daria Kovalchuk Olena Stepanivna	DISTANCE EDUCATION: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES	198
Mohamed Sarrab Hafedh AlShihi Hadj Bourdoucen	DESCRIPTION AND EVALUATION OF A LARGE-SCALE PROJECT TO DEVELOP, ADOPT AND DISSEMINATE MOBILE LEARNING IN OMAN	199
Mira M. Alameddine Sarah Eid	ADDRESSING FEMINIST AND GENDER ISSUES IN ESL CLASSROOMS	200
Pilar Olivares-Carrillo Rosa Nortes	FUTURE TEACHER TRAINING EXPERIENCE: RECREATIONAL MATHEMATICS WORKSHOP	201
Komodromou Lydia, Koutselini Mary	DIFFERENTIATED TEACHING AND LEARNING REGARDLESS OF SOCIAL CONDITIONS: TEACHERS' VIEWS ON THEIR PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE 21ST.	202
Н.Тиркешов	ВАЖНОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19	203
Nadirova Aytac Oruc	THE CONCEPT OF DIFFERENTIAL EQUATION AND TECHNOLOGY OF TEACHING SOME OF ITS APPLICATIONS	205
А.Л. Цынцарь Е.Г. Булгакова	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ	207
Ahmet SEVMEN Murat YORULMAZ	EVALUATION OF DANGEROUS GOODS TRANSPORT BY SHIPS WITHIN THE SCOPE OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY	208
Ayşe İpek KOCA BALLI, Ferda Üstün	SOCIAL INNOVATION SUPPORTS IN TURKEY PROVIDED BY NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND PRIVATE SECTOR	215
Wiwin Winarti SS., M.I.Kom	NEW FORMULATION OF INA-CBG'S (ONE TARIFF) POLICY AT BPJS KESEHATAN (INDONESIAN HEALTH INSURANCE COVERAGE) IN INDONESIA	228
Moulana Mohammed, Adapa V Krishna Raghavendra, Garapati Khyathi Lahari	CORONA VIRUS DETECTION AND CLASSIFICATION WITH RADIOGRAPH IMAGES USING RNN	229
Askmaz SHEREFXANOVA	WAYS OF TEACHING BASIC TRIGONOMETRIC IDEALS IN DIFFERENT METHODS IN MATHEMATICS TRAINING	230
Ömer Faruk COŞKUN	AN OVERVIEW OF POSTGRADUATE THESES ON THE USE OF SWOT ANALYSIS IN THE HEALTH SECTOR	235
Yeşim Durmaz Emrah ÖZSOY	COVID-19 SÜRECİNDE İŞKOLİKLERİN UZAKTAN ÇALIŞMAYA İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ	250
Hüseyin KÖSE Nurlan SALAMOV	THE EMERGENCY OF CRITICAL THINKING IN AZERBAIJAN MEDIA: THE POLITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF 3D SHOW WITH ANDROID SPEAKER	258
habil. Andrioni Felicia, Bancă Angelica Mădălina, Popp Lavinia Elisabeta, Lecturer dr. Sorina Corman	ANALYSIS OF CAUSES AND COMBATING STRATEGIES RELATED TO THE BULLYING PHENOMENON IN THE ROMANIAN SCHOOL ENVIRONMENT	284
Ece KAPLAN Zeynep KOÇ	THE RELATION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN AND GENDER INEQUALITY	285

Hüseyin SEVİNÇ	ANALYSING OF THE NOVEL THAT NAMED SACRED NIGHT IN THE CONTEXT OF GENDER AND NATIONALISM	298
Ana Milena Rincón Vega	ANXIETY AND DEPRESSION STATE / TRAIT IN MEN AND WOMEN CAUSED BY COMPULSORY ISOLATION AND SOCIAL DISTANCING BY COVID 19 IN BOGOTÁ CITY	306
Căprărin Amelia, Andrioni Felicia	INSTITUTIONAL COMMUNICATION IN SITUATIONS OF MEDIA CRISIS	307
Sıddık AĞÇOBAN	SECULARISM IN EVERYWHERE: BERGER WAS WRONG AGAIN	315
Seda TOPGUL, Okan BEYTAS	ENVIRONMENTAL JUSTICE AND SOCIAL WORK	325
Yonca ALTINDAL Fatma KAÇAN	SOCIOLOGICAL INTERPRETATION OF INCEST: ATLIKARINCA FILM EXAMPLE	332
Roshini.R Dr. Rajasekaran.V	AN ANALYSIS OF DISABILITY TROPES OF ACCEPTANCE BY A COMPENSATORY TALENT IN ANCIENT MYTHOLOGY	344
Gastón Sanglier Contreras Eduardo J. López Fernández Roberto A. González Lezcano	MANKIND'S DILEMMA: BECOMING THE HUNTER SO AS NOT TO BE HUNTED	345
Zeynep KOÇ, Ece KAPLAN	QUALITY OF LIFE IN OLD AGE	356
Alan Reed Libert	THE APPEARANCE OF UKRAINE IN EDUCATIONAL HISTORY AND GEOGRAPHY GAMES IN ENGLISH	365
Reyhan Rafet CAN	RELIGIOUS BELIEFS IN ALBANIA: A RELIGIOUS GEOGRAPHY PERSPECTIVE ANALYSIS	371
Rasim SOYLU	GENDER DISCRIMINATION IN FEMINISM AND ART	388
Fahrettin GEÇEN Arif Baykur	FORMAL EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WILLIAM TURNER'S "RED SUNSET" AND CLAUDE MONET'S "SUNRISE"	397
Selin BİTİRİM OKMEYDAN	UNESCO CREATIVE CITIES NETWORK AND AN EXAMINATION TOWARDS CREATIVE CITIES IN TURKEY	402
Cudi Kaan OKMEYDAN	CURRENT TOPICS IN GRADUATE PUBLIC RELATIONS THESES: BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THESES PUBLISHED BETWEEN 2018-2020	432
Levent Bilgi	İN SOYDAŞINIZ BALIK BURCU NOVEL JEWISH, CYPRUS, MIGRATION AND LOVE	442
Nouha Ziade Faten Staitieh	THE EFFECT OF VIRTUAL EXCHANGE METHOD ON STUDENTS' CULTURAL COMPETENCE DEVELOPMENT	449
Teodora Stoycheva Stoeva	SPECIFICATION OF THE TRAINING OF PARENTING SKILLS FOR CHILDREN, RESPECTIVELY FOR ADOLESCENTS	450
Levent Bilgi	AN EXPERIMENT ON THE JOURNAL OF HALKIN DOSTLARI	455
Vinod Kumar Verma, Klimis Ntalianis	INTERNET OF THINGS ENABLED EDGE BASED NARRATIVE DISTRIBUTION APPROACH FOR SMART CITIES	462

Nurullah NEHİR	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM LALA MUSTAFA PAŞA DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÁT BOOK DATED 1845	463
Nurullah NEHİR	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM CORTAN DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÁT BOOK DATED 1845	471
Farida Shamsi	MUSEUM WORK DURING PANDEMIC	477
Mohammed Alawi Abd Nasser, Yusof Bin Ismail, Salem Mgammal Al-Ameri, Shahryar Sorooshian	FRAMING AN ALTERNATIVE MEAN TO ADDRESS ELECTRICITY DISRUPTIONS	478
Qələndərova Pərvin Abbas qızı	TEACHING SOME ELEMENTS OF LOGIC IN THE TEACHING OF MATHEMATICS	479
Muhittin KAVIK	KÜÇÜK CÜZ KAZAK HANI EBULHAYR HAN'IN HAKİMİYET ÇABASI	483
Yudith Rojas Tamayo	CARTELES MAGAZINE, CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLICAN PERIOD IN CUBA	491
Sueda Özbent	THE CONCEPT OF CULTUREME IN TRANSLATION	504
Ivan Moreno Santos	IMPACTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON REVERSE LOGISTICS	513
Eda KARAÇÖP	EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON EMPLOYER'S OBLIGATION TO PROTECT PERSONAL DATA OF EMPLOYEES	514
Demet ÖZOCAKLI	THE CAUSALİTY RELATIÖNŞİP BETWEEN FOREİGN DIRECT INVESTMENT, SPECIAL ECONOMIC ZONES AND POLİTICAL STABİLİTY İN TURKEY	516
Cansu BAŞARAN CANER Sait ENGİNDENİZ	DETERMINING THE CAPITALIZATION RATE TO BE USED IN THE VALUATION OF THE IRRIGABLE AGRICULTURAL LANDS IN THE EFELER DISTRICT OF AYDIN PROVINCE	529
Berna (KIRAN) BULĞURCU	OBJECTIVE IMPORTANCE RANKING VIA CRITERION IMPACT LOSS IN DECISION MAKING PROBLEMS	541
Borislav Abrashev Marin Pandev Daniela Levi Miglena Slavova Valentin Terziev	HYDROGEN ALTERNATIVES FOR GREEN FUTURE	548
Murat SUCU	COVID-19 SALGIN HASTALIĞININ HAVA KARGO TAŞIMACILIĞINA ETKİLERİNİN STRATEJİK BİR DEĞERLENDİRMESİ	549
Harish Padinjarethil Mercy Teegala	A COMPARATİVE STUDY TO KNOW THE EFFECTS OF ECCENTRİC CALF TRAINİNG WİTH AND WİTHOUT ULTRASOUND İN ATHLETES WİTH SHİNSPLİNTS	552
Hasan Ali Güçlü	DISTANCE CONTRACTS	553
Mustafa AVCI Gökhan GÜNCAN Zarina RAVSHANOVA	THE TITLE OF “MERCHANT” OF PUBLIC LEGAL PERSONS IN TURKISH LAW	555
Cilene Ribeiro Cardoso Amaury Patrick Gremaud Edgard Monforte Merlo	POPULISM AND ECONOMICS IN LATIN AMERICA	560

Murat Kurt	LEGAL EVALUATION OF TECHNOLOGY ACTIVITIES UNDER THE LAW OF TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONES	561
Raíssa Moreira Lima Mendes Musarra, Karen Louise Mascarenhas	INSTRUMENTS AND RESULTS OF PUBLIC PARTICIPATION IN PUBLIC POLICIES FOR NATURAL GAS IN BRAZIL	563
Demokaan DEMİREL Gizem KABASAKAL	URBAN COUNCILS AS A FUNCTIONAL TOOL FOR DEMOCRATIC PARTICIPATION BASED ON LOCAL GOVERNANCE: NIGDE CASE	564
Esra SELVAN Meltem BOSTANCI	DIGITAL DIPLOMACY DURING THE CRISIS: 2020 NAGORNO-KARABAKH WAR COMPARATIVE TWITTER REVIEW	580
Meltem BOSTANCI Esra SELVAN	“AMERICANIZATION” OF POLITICAL CAMPAIGNS: THE CASE OF YOUNG PARTY IN 3TH NOVEMBER 2002 ELECTION	595
Orhun Burak SÖZEN	RE-INTERPRETATION OF TURKISH NATIONALISM FROM SYSTEMS PERSPECTIVE WITH POST-MODERN EMPHASIS	609
Şebnem Cansun	POLITICAL PARTIES' APPROACH TOWARDS CHILDREN AND CHILDREN'S RIGHTS IN TURKEY	610
Jalə Abbaszadə	HAYDAR ALIYEV'S LITERARY POLICY IN ACQUISITION OF NATIONAL-MORAL VALUES BY STUDENTS	627
Kardelen ÖZDEMİR	ANALYSIS OF PICASSO'S "BLUE PERIOD" AND "PINK PERIOD" STUDIES IN TERMS OF SHAPE AND CONTENT	631
Pilitsidou Zacharenia Tsingilis Nikolaos	COMMUNICATION OF LISTENERS AND RADIO STATIONS THROUGH SOCIAL MEDIA PLATFORMS	644
Bengütay Hayırsever	A GENERAL EVALUATION ON REMEMBER AND UNDERSTANDING FUREYA KORAL IN BASIC ART EDUCATION COURSE	645
Yasemin AŞIK Ayşegül KOYUNCU OKCA	ORGANIC PRODUCTION IN SHIRT FABRIC: GREEN CONSCIOUSNESS	653
Melih TOMAK Ragıp TARANÇ	OSMAN FAHİR SEDEN'İN ORHAN GENÇEBAY ŞARKILI FİLMLERİNDE SUÇ KAVRAMI	655
Fahrettin GEÇEN Ümit PARSIL	THE PROCESSING OF THE CONTACT AND FORMAL DEFORMATIONS IN OSKAR KOKOSCHKA'S WORK NAMED THE RED EGG	657
Berru İzel Gökğöz Zeynep Yeşim İlerisoy	AN EVALUATION OF BRAND CONCEPT AND ADVANCED CONSTRUCTION TECHNOLOGY INTERACTION ON APPLE STORES	664
Merve Başgöl Zeynep Yeşim İlerisoy	BRAND EFFECT IN ARCHITECTURAL FORMATION; EVALUATION OF ICONIC STORES IN TERMS OF CONSTRUCTION MATERIAL AND TECHNOLOGY	681
Dia Eddin Nassani	EFFECT OF FA AND GGBFS ON THE PROPERTIES OF GEOPOLYMER MORTER	691
Dilara TEMİZ Elif KARAGÜN	THE RESEARCH OF DETERMINING THE FEELING OF SELF-CONFIDENCE OF STUDENTS STUDYING AT SPORTS	692

Müge SARPER KAHVECİ	HIGHSCHOOL OR AT REGULAR HIGHSCHOOL ACCORDING TO THE STATE OF DOING SPORTS	
Veysel MERT Assoc. Prof. Dr. Elif KARAGÜN Res. Asst. Müge SARPER KAHVECİ	THE USING LEVEL OF STUDENTS WHO ARE STUDYING AT THE DEPARTMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHING OF KOCAELİ UNIVERSITY	705
Ümit Sahranç	CHILDREN'S HOPE LEVELS COPING WITH TEASING AND NAME-CALLING AND SELF-ESTEEM	712
Humbatova Natavan Shamil	SCIENTIFIC AND THEORETICAL FUNDAMENTALS OF GEOMETIC STRUCTURES IN SPACE	713
Özlem GÜNCAN	PLAY THERAPY WITHIN THE SCOPE OF THERAPEUTIC RECREATION	721
Gülizar AKKUŞ Savaş BÖYÜKYILMAZ	PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ KAPSAMINDA BÜYÜKŞEHİR SAKİNLERİNİN HAFTA SONU TATİL DESTİNASYONU TERCİH NİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	736
Fatemeh Alizadeh	REPRESENTATION OF YOUNG FEMALE IRANIAN LIFESTYLE BASED ON THEIR ROLE MODEL OF INFLUENCERS	750
Yaren TANTU Emel BİROL Dilek DÜLGER ALTINER	FACTORS AFFECTING PERCEPTION IN PROMOTIONAL MATERIALS FOR TRAVELING FOR GASTRONOMY TOURIS	751
Özgür SARIBAŞ Prof. Dr. Atilla AKBABA	GASTRONOMY AS A SCIENCE FIELD AND ITS INTERDISCIPLINARY DIMENSION	767
İbrahim ACAR Dilek DÜLGER ALTINER Nihan AKDEMİR	THE SIGNIFICANCE OF DESSERT IN THE TURKISH CULINARY FROM THE CENTRAL ASIA ERA TO THE PRESENT	777
Sherin Hassan Mabrouk Zedain Rania Mohammed Abd Elgawad Mostafa	EFFECTIVENESS OF ACTIVITIES IN DEVELOPING SKILLS FOR PREP YEAR STUDENTS AT IAU	790
Anas Hashem Alsariera	THE EFFECTIVENESS OF EFL JORDANIAN STUDENTS' DESCRIPTIVE WRITING AT KARAK UNIVERSITY COLLEGE, JORDAN	791
Necdet KONAN Hüsne GÜR	BEING A SCIENCE TEACHER IN THE COVID-19 OUTBREAK	792
Bruno Romyaru	HOME SUSTAINABLE EXPERIENCE DURING THE PANDEMIC	808
Aldemir Malveira de Oliveira José Cavalcante Lacerda Junior Newton Silva de Lima	CONNECTION BRAZIL - COLOMBIA - PERU: AN OPEN SKY LABORATORY FOR THE TEACHING OF FLAT GEOMETRY IN BASIC EDUCATION	809
Israr Ali Anwar Ali Mohammad Ahsan	RELATIONSHIP BETWEEN CATEGORICAL VARIABLES FOR PREVALENCE OF PHYSICAL INACTIVITY BETWEEN UNIVERSITY STUDENTS	810
Shammadh Fidan Mirza	STUDY OF TRIGONOMETRIC INEQUALITIES	811

Rehana Kanwal M.Farooq Shakir	FREEDOM OF EXPRESSION IN THE LIGHT OF ISLAMIC TEACHINGS	817
Kovács Gabriella	TRANSLATING TECHNICAL TEXTS - A CHALLENGE FOR TRANSLATOR TRAINEES	833
Serdar SAYGILI	THOUGHTS ON THE FUTURE OF SCIENCE IN THE DICTION OF HOPE AND FEAR: LOOKING AT SCIENCE FROM PHILOSOPHY	834
Mehmet TÖZLUYURT	AN INVESTIGATION ON THE KILLING OF PROPHETS IN THE CONTEXT OF MATURIDI	840
Mehmet ALTUNTAŞ	HARUN, CALF SCULPTURE AND SÂMİRÎ IN THE CONTEXT OF THE QUR'AN-TORAH	853
Abdulali ALIEV	THE PLACE OF SLAVIC MYTHOLOGY IN FOLK BELIEFS	855
Sonia García Segura Maria José Martínez-Carmona Carmen Gil del Pino	THE ROLE OF RELIGIOUS BELIEFS IN THE SPACES FOR DIALOGUE AND COEXISTENCE OF YOUNG PEOPLE	857
Doina Toma Patricia Runcan Remus Runcan	ROLE OF CHRISTIAN MORAL EDUCATION IN PREVENTING ANTISOCIAL BEHAVIOUR	858
Nielce Meneguelo LOBO DA COSTA Susana Nogueira DINIZ Carlos Alexandre Felício BRITO	ETHICAL PREVIOUS KNOWLEDGE OF JUNIOR RESEARCHERS	864
Victoria Bilge Yılmaz	REVISITING FRANCIS BACON AND HIS APPROACH TO SCIENCE	870
Рафиг Новрузов Гюльнар Новрузова	ABU REIKHAN BIRUNI'S VIEWS ON SUFISM IN THE BOOK "INDIA"	876
Zubariev Oleksandr	EASTERN SPIRITUAL PRACTICES AS THE PHENOMENON OF THE LIFE-WORLD IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL DIALOGUE	883
Hatice Demir	FROM A 12TH CENTURY CONSTANTINOPLE ATELIER TO 21ST CENTURY ICON PRODUCTIONS' LOGO: THE STORY OF OUR LADY OF VLADIMIR	884
K.R.PADMA	THE PSYCHOLOGICAL AND MENTAL TRAUMA FACED BY HUMAN WELL BEINGS DURING THE PANDEMIC OUTBURST OF COVID-19 DISEASE	893
Roxana-Cătălina Ghiță ANDRIONI Felicia	PARENTAL SOCIAL RESILIENCE, ANXIETY, STRESS AND THE DEVELOPMENT OF CHILDREN IN A ROMANIAN SAMPLE	894
Galina Granici Emanuel Adrian Sârbu Remus Runcan Patricia Runcan	PERCEPTION OF SPIRITUAL CONCEPTS IN PEOPLE WITH SEVERE INTELECTUAL DISABILITIES	895
GAVRILA-ARDELEAN Mihaela	PSYCHO-PREVENTION IN CYBERBULLYING AMONG YOUTH	896

Karen Louise Mascarenhas	LEADERSHIP CHALLENGES IN CLIMATE CHANGE MITIGATION TOWARDS SUSTAINABLE FUTURES	897
Jésio Zamboni Monica De Nadai	ULTRACURRICULAR NARRATIVES OF LITTLE DYKES AND BICHINHAS	898
Simona MIHAIU Ana Maria NIȚU Horia MIHAI Simona Maria STĂNESCU	PERSPECTIVES ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES FROM EUROPEAN TO NATIONAL LEVEL, CASE STUDY ON ROMANIA	910
Alexander МАКАРЕНКО	COLLECTIVE PROPERTIES OF LARGE SOCIAL SYSTEMS. NEW APPROACHES	911
Зозуляк-Случик Роксоляна	FORMATION OF PROFESSIONAL AND ETHICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF THE SOCIAL SPHERE: CREATIVE ASPECT	917
Ana António	EARTH DAY: PERHAPS NEWSPAPERS CAN CONTRIBUTE TO ENVIRONMENTAL EDUCATION	920
JANAGÜL TURUMBETOVA MEHMET ERDOĞAN HASAN AKÇA	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EDEBİ TÜR OLARAK ŞİİRLERDEN YARARLANMANIN ÖNEMİ	921
SHYNAR AUYELBEKOVA HASAN AKÇA MEHMET ERDOĞAN	YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KONUŞMA BECERİSİ KAZANDIRMADA ÇEVİRİMİÇİ DERSLERİN KULLANIMI	930
Сейтягъяев Н. С.	НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕЧАНИЯ ПО ПОВОДУ ДВУХ КАСЫД ИЗ «ИСТОРИИ ЧЕЛЕБИ АКАЯ»	932
Микола Васьків	PAVLO MOVCHAN AS A TRANSLATOR AND RESEARCHER OF TURKISH LITERATURE	934
Necdet KONAN Songül KOÇER	THE PROBLEMS ENCOUNTERED AND SOLUTION SUGGESTIONS OF TEACHERS OF RELIGIOUS CULTURE AND ETHICAL KNOWLEDGE IN THE CORONAVIRUS (COVID-19) OUTBREAK	952
Fatma Kübra UYAR Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	ACADEMIC STUDIES ON THOUGHT EXPERIMENTS IN THE TURKISH NATIONAL LITERATURE	953
Okan SARIGÖZ	OPINIONS OF TEACHER CANDIDATES ON THE PROCESSING OF THE TEACHING PRACTICE COURSE IN DISTANCE EDUCATION	961
Okan SARIGÖZ	THE EDUCATIONAL SCIENCES AN INVESTIGATION OF STUDENTS 'OPINIONS ABOUT SYNCHRONOUS EDUCATION	967
Adnan Jawabri	HISTORY OF FAMILY BUSINESS IN UAE	972
Carole Serhan, Elissa Barakat, Leonie Nemer	ASSESSING MUNICIPALITIES MANAGEMENT PRACTICES IN RESPONSE TO COVID-19 OUTBREAK - EVIDENCE FROM LEBANON	973
Mikhail Vasiliev Maria Plotnikova	BUILDING SECURE AND SUSTAINABLE SUPPLY CHAINS	978
Bartosz Orzeł Radosław Wolniak	THE GREENWASHING PHENOMENON CUSTOMERS' AWARENESS RESEARCH	980

Luís Felipe Maldaner Flávia Siqueira Fiorin Daniela Carolina Eckert	THE CHALLENGE OF INNOVATION AND THE NATURE OF JOBS UNDER THE PANDEMIC-19	994
Orçun AVCI	AN EVALUATION ON EVIDENCE IN TAX JURISDICTION LAW	1006
Neriman ÇELİK	REFLECTIONS ON GOSSIP BEHAVIOR OF ORGANIZATIONAL ETHICAL CLIMATE: A QANTTITATIVE STUDY	1016
Mehmet C. MARIN	AN ACTOR-ORIENTED CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR EVALUATION OF DEVELOPMENT INVESTMENTS AND ITS APPLICATION IN THE CASE OF THE MESUDIYE VILLAGE TOWN PROJECT	1020
Suzan URGAN	A HISTORICAL RESEARCH ON THE CHANGING WORK-LIFE BALANCE WITH FORCED MIGRATIONS: 1905 KARACAY-MALKAR MIGRATION	1035
Mustafa Seçkin ŞALVARLI Burak KARTAL	MARKA YARARI ÖLÇEĞİ : BİR ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI	1037
Emine ÇAKIRAY Aysegül KOYUNCU OKCA	TOWEL PRODUCTION IN MAXLIGHT TECHNIQUE	1039
Nurayım Kypshakbay	THE PRİNCİPLES OF ADOPTİNG BORROWİNGS	1041
Girts Zarins Sanda Geipele	ECONOMİC CLUSTER İN OPEN ECONOMY AS PLANNİNG AREA OF THE CİTY	1042
Ehsan Rasoulinezhad	HOW İS POVERTY REDUCTİON POLİCY RELATED TO ENERGY TRANSİTİON İN THE COMMONWEALTH OF İNDEPENDENT STATES (CIS)?	1043
Silviya Hristova Bratoeva- Manoleva	IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMİC ON THE EU LABOR MARKET	1047
Bhola Khan	GOVERNMENT EXPENDİTURE, HUMAN DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH: AN ANALYSIS OF NIGERIAN ECONOMY	1048
Merve AKKUM Cihan YÜKSEL	TESTİNG THE RELATİONSHİP BETWEEN İNFLATİON AND BUDGET DEFİCİT İN TURKEY	1049
Sait BARDAKÇI Aysel ARSLAN	EVALUATİON OF THE EFFECT OF STATİON TECHNIQUE ON STUDENTS' ACADEMİC ACHİEVEMENTS THROUGH META-ANALYSİS	1061
Aysel ARSLAN Sait BARDAKÇI	DETERMİNATİON OF HEALTHCARE VOCATİONAL SCHOOL STUDENTS 'SOCİAL PROBLEM-SOLVİNG SKİLLS İN TERMS OF VARİOUS VARİABLES	1073
Edip ÖRÜCÜ İtr HASIRCI Gülşah AK	CHANGE OF GLASS CEILING SYNDROME İN CAREERS OF FEMALE EMPLOYEES ACCORDİNG TO DEMOGRAPHİC VARİABLES	1084
Mesut YÜCESAN	2008 GLOBAL FİNANCİAL CRİSİS AND REFLECTİONS ON TURKEY	1094
Musa ATGÜR	TESTİNG THE NEUTRALİTY OF MONEY HYPOTHESİS FOR TURKİSH ECONOMY	1100
Abdel-Badeeh M. Salem	ARTİFİCİAL İNTELLİGENCE PARADİGMS İN SMART HEALTHCARE AND MEDİCAL SYSTEMS	1109

V. Lakshmi Lalitha K. Sree Varsha S. Mahesh R. Sri Lekha B. Sri Lakshmi Navya V. Niteesh Kumar	PLAGIAT : A CODE PLAGIARISM DETECTION TOOL	1110
Sikhi Yalavarthi	SENTIMENTAL ANALYSIS THROUGH SPEECH AND TEXT FOR IMDB DATASET	1116
Aynur Kunapyanova	AN ACTIVE APPROACH TO TEACHING STUDENTS COMPUTER SCIENCE USING MOBILE APPLICATIONS	1117
Fatih Söğüt	TWITTER USAGE PRACTICES OF THE TURKISH MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS	1120
Mustafa Ali UYSAL	SOCIO-ECONOMIC STATUS OF YUVALAK VILLAGE ACCORDING TO THE DIVIDEND BOOK	1130
Yunus EKİCİ	VEHNBABILITY IN NORTH CAUCASIA IN THE USSR PERIOD AND AFTER: THE EXAMPLE OF CHECHENIA	1140
Kürşad KÖSE	POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE ASTRAKHAN KHANATE AND CRIMEAN KHANATE	1149
Resul KÖSE	GREECE'S ATTITUDE TO THE AİD ACTIVITIES OF THE HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ (THE RED CRESCENT SOCIETY) DURING THE NATIONAL STRUGGLE	1151
Виржиния ЗАХАРИЯ Вероника ПОЗНЯКОВА	СПЕЦИФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ПРАВА НА ЖИЗНЬ И ПРАВА НА АБОРТ	1162
Людмила Теліженко Вікторія Панкратова	ЛЮДИНОТВОРЧА ЦІННІСТЬ ПРАВА: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД	1179
Малинаускас Ромуальдас Казимерович Шимелене Рита	ОСОБЕННОСТИ КОЛЛЕКТИВНОЙ САМОЭФФЕКТИВНОСТИ ЮНЫХ И ВЗРОСЛЫХ БАСКЕТБОЛИСТОВ	1180
Yurii Latysh Mariia Faranosova	CRIMEAN TATAR ISSUE IN TURKISH POLITICS	1181
Kamala ABBASOVA	ORGANIZATION OF INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES AND LEGISLATIVE FUNDAMENTALS OF ENSURING THEIR RIGHTS	1188
Nazile Abdullazade	DESCRIPTION OF THE SEASONS OF THE YEAR IN THE WORK OF NIZAMI GANJAVI	1202
Olha Bykova	THE SPECIFIC OF REPORTING IN UKRAINIAN ONLINE JOURNALISM (ON THE EXAMPLE OF THE SITE «THE UKRAINIANS»)	1210
Галина Цуркан Елена Вакуловская	УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ: ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	1220
Stephen Ogheneruro Okpadah	TRANSNATIONALISM AND NEO-NOLLYWOOD: THE NIGERIAN DIASPORA CINEMA	1221
Boróka Prohászka-Rád	A LOOK INTO POEMS AND MELODIES	1236
Kamran Ahmed Siddiqui	A CONTENT ANALYSIS OF TOP 100 GLOBAL BRAND LOGOS	1237

Rumyana Stoyanova	FACTORS RELATED TO JOB SATISFACTION AMONG WORKERS DURING COVID-19	1238
Ehsan Shahghasemi	THE MEDIA LITERACY INDUSTRY IN IRAN: A CRITICAL PERSPECTIVE	1243
Alexandru CHISELEV	KINA GECESÍ CEREMONY AT THE TURKS AND TATARS FROM TULCEA COUNTY (ROMANIA). THE RITUAL DYNAMICS BETWEEN TRADITION AND REINVENTION	1244
Iuliana TITOV	THE CRAFTS OF RUSH AND REED PROCESSING IN DOBRUDJA REGION (ROMANIA) BETWEEN TRADITION AND INNOVATION	1245
Kamran Ahmed Siddiqui	VISION STATEMENTS OF TOP 100 GLOBAL BRANDS: A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS	1246
Zahra Fallahian	CELEBRITY CHILD RIGHTS ON THE INSTAGRAM PLATFORM	1247
Elnaz Montazeri Maryam Mounesi Sorkheh	STYLE OF ARTISTS' COSTUMES IN THE GERMAN THEATER SCENES AFTER WORLD WAR II	1248
Farah Mansour	INFLUENCE OF SOIL-STRUCTURE INTERACTION ON THE SEISMIC RESPONSE OF BUILDINGS	1250
Sri Djatnika Sya'diah	THE INFLUENCE OF BUSINESS LINKAGES OF MEMBER - COOPERATIVE AND MEMBER'S BUSINESS INNOVATION TOWARD COOPERATIVE MEMBER'S PERFORMANCE	1251
Pilitsidou Zacharenia Tsingilis Nikolaos	COMMUNICATION OF LISTENERS AND RADIO STATIONS THROUGH SOCIAL MEDIA PLATFORMS	1252
Conceição Dantas Nildo da Silva Dias	THE CONTRIBUTION OF RURAL WOMEN FROM THE BRAZILIAN NORTHEAST TO FULFILLING THE UN 2030 AGENDA SDG 5: GENDER EQUALITY	1253
İsmail Bakan Muhammet Mustafa Kısakürek Hüsne Gözükara Lütfüallah Etki	THE EFFECT OF FEAR OF CORONA ON BUSINESS SATISFACTION AND WORKLOAD: A FIELD STUDY ON ACCOUNTERS	1254
Rehana Kanwal M.Farooq Shakir	SOCIAL AND POLITICAL ASPECTS OF INFORMATION TECHNOLOGY PROJECTS	1256
Şebnem ASLAN Havva Nur ATALAY	NEOLİBERALİZM VE SAĞLIK HİZMETLERİNİN METALAŞTIRILMASI	1257
Nima Tanjidi	AN INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CORPORATE GOVERNANCE SCORE AND THE COST OF CAPITAL IN LISTED FIRMS ON TEHRAN STOCK EXCHANGE	1266
Ayşenur ERDİL Hikmet ERBIYIK	THE IMPORTANCE OF INTERNET COMMERCE AND BUSINESS INTELLIGENCE	1267
Zülkif YALÇIN	NATIONAL OR INTERNATIONAL COMPANY COMBINATIONS; AN APPLICATION EXAMPLE AND ACCOUNTING WITHIN THE SCOPE OF TFRS 3	1275
Şebnem ASLAN Muhammed Yusuf AYDAMAK	AKILLI İLAÇ KULLANIMINDA SAĞLIK İLETİŞİMİNİN YERİ: ECZACI VE HASTA ARASINDAKİ İLİŞKİ	1285

Ivaylo Staykov	INTERNATIONAL LABOUR STANDARDS AND THE REPUBLIC OF BULGARIA - A CENTURY OF EXPERIENCE	1296
Gastón Sanglier Contreras Eduardo J. López Fernández Roberto A. González Lezcano	MANKIND'S DILEMMA: BECOMING THE HUNTER SO AS NOT TO BE HUNTED	1327
Bouras Faïssal Bessous Noureddine	THE ROLE OF TELEVISION IN RAISING THE LEVEL OF HEALTH AWARENESS AND HEALTH PRACTICE AMONG THE ALGERIAN FAMILY IN LIGHT OF THE COVID 19 PANDEMIC	1338
Gabriela Boangiu	ROMANIAN COMMUNITIES IN SWEDEN AND DENMARK - MIGRATION AND QUALITY OF LIFE	1356
Mariana BĂLAN Simona Maria STĂNESCU	SOCIAL VULNERABILITY OF YOUTH: A MULTIDIMENSIONAL ANALYSIS	1357
Bartłomiej Gawrecki	TURKEY'S RELATIONS WITH THE EUROPEAN UNION WITH PARTICULAR EMPHASIS ON THE ACCESSION PROCESS	1358
Ivo Lopes Müller Júnior André Mendes Capraro	THE BEGINNING OF BRAZILIAN MUAY THAI: LISTENING TO THE FIRST MASTERS	1363
Caroline Akhras	CHALLENGING TIMES AND GALVANIZING TOOLS	1364
Özlem DAĞDELEN İlker ÇİNBİLGEL	EVALUATION OF ECOLOGICAL TOURISM POTENTIAL AND LOCAL PEOPLE'S PERCEPTION AND ATTITUDES FOR ECOLOGICAL TOURISM: İBRADI SAMPLE	1374
Atilla Akbaba Buğcan Güvenol	CONTENT ANALYSIS OF TRIPADVISOR REVIEWS ON THEME PARKS: EXAMPLE OF ISFANBUL THEME PARK	1375
Mehmet Erkan Soykan	PRICE AND TRADE VOLUME RELATIONSHIP IN A SELECTED SUB SECTOR IN BORSA ISTANBUL	1384
Neda Farzan Farideh Talebpour	APPLICATION OF SMART TEXTILE IN CHILDREN'S CLOTHING PROTECTION	1385
Kamran Ahmed Siddiqui	10 MYTHS ABOUT VISION AND MISSION STATEMENTS: A CONTENT ANALYSIS OF TOP 100 BUSINESS SCHOOLS	1386
Kamran Ahmed Siddiqui	CROSSING THE VALLEY OF DEATH IN ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM: STRATEGIES FOR FINTECH ENTREPRENEURS	1387
Ayşenur ERDİL	BARRIERS AND REQUIREMENTS FOR INITIAL COMPREHENSIVE ERGONOMIC-USABILITY DESIGN PROGRESSES OF PRODUCT IMPROVEMENT	1388
M. Sami SÜYGÜN Sezen BOZYIĞIT	EUROPEAN GREEN DEAL: THE POSSIBLE EFFECTS OF TURKEY'S EXPORT	1389
Fahrettin PALA Hasan AYAYDIN	A RESEARCH ON THE EFFECTS OF ENTREPRENEURSHIP ORIENTATION ON FINANCIAL PERFORMANCE AND R&D CAPACITY	1401

YAŞLILIKTA YAŞAM KALİTESİ

QUALITY OF LIFE IN OLD AGE

Zeynep KOÇ¹¹Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Gaziantep, Türkiye.¹ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8755-9303>**Ece KAPLAN²**²Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Gaziantep, Türkiye²ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0610-4703>**Özet**

Dünya Sağlık Örgütü ise yaşam kalitesini, “Bireylerin içinde yaşadıkları kültür ve değerler sistemi içinde; amaçları, beklentileri, standartları ve kaygıları açısından, yaşamdaki pozisyonları algılaması” olarak tanımlamaktadır. Yaşam kalitesi genel anlamda bireyin fiziksel, psikolojik ve sosyal iyilik hali olarak da ifade edilmektedir. Yaşlılık dönemi; genellikle yaşam kalitesinde düşüşün en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemde artan sağlık sorunları, emeklilik sonrası gelirin düşmesi, rol ve statü kaybı, yalnızlık (çocukların evden ayrılması, eşin vefatı, anne babanın vefatı vb.), bilişsel becerilerin azalması, sosyal hayattan kopma, cinsel fonksiyonların azalması vb. hususlar yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. 65 yaş üzeri bireyler arasında kadın olma, düşük eğitim düzeyi, düşük gelir düzeyi, sağlığın kötü algılanması ve herhangi bir kronik hastalığa sahip olmanın yaşam kalitesini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Yaşlıların yaşam kalitesine yönelik yapılmış çalışmalara genel olarak bakıldığında, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, kronik hastalıklar, ilaç kullanma durumu, fiziksel yetersizlikler, fiziksel aktivite durumu, boş zaman aktiviteleri, sosyal güvence, ekonomik durum ve eşiyile yaşama durumu gibi bazı özellikler yaşlı bireylerin yaşam kalitesini etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir. Ayrıca ev ve aile ile ilgili konular sağlık hizmetlerinin ulaşılabilirliği ve kullanılabilirliği ağrıları, bilişsel bozukluklar, sigara ve alkol kullanımı, yaşlıların yaşam kalitelerini etkileyen önemli değişkenler olduğu ortaya konmuştur. Yaşlılarda, fonksiyonları korumak, bağımsız olmalarını sağlamak ve yaşam kalitesini iyileştirmek temel hedefler içinde yer almaktadır. Bunun deneni, fiziksel kısıtlılık ve fonksiyonel problemler; yaşam kalitesinde azalmaya, sağlık harcamalarında artış ve uzun süreli bakıma neden olmaktadır. İleri yaştaki genel sağlık durumu, kronik hastalıkların sayısı, günlük yaşam aktiviteleri, kan basıncı kontrolü, egzersiz ve cinsiyet yaşam kalitesinin belirleyicisi olarak bulunmuştur. Tıbbi problemler öncelikli olarak fonksiyonel değişikliklerle ortaya çıktığı, fonksiyonel kayıplar yaşam kalitesini etkilediği, özürülülüğe neden olduğu ve hasta ve bakıcılarını etkileyeceği için önemi büyüktür. Fonksiyonlar ve fiziksel durumdaki küçük değişikliklerin, hasta ve bakıcılarının yaşam kalitesinde büyük farklılık yaratacağı unutulmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşam Doyumu, Yaşam Kalitesi**Abstract**

The World Health Organization says, “Within the culture and value system in which individuals live; Expectations, expectations, standards and concerns as perception of positions

in life that we do not know. Quality of life is generally expressed as the physical, psychological and social well-being of the individual. Old age period; message is the period when the decline in quality of life is greatest. These health health problems include a decrease in income after retirement, loss of role and status, loneliness (leaving home, death of spouse, death of parents, etc.), decrease in cognitive skills, disconnection from social life, sexual functions, etc. considerations affect life significantly. It has been determined that among individuals over the age of 65, being a woman, low education level, perception of health, and having any disease have a negative impact on life. In general, the research on the quality of life of the elderly, age, gender, educational status, chronic diseases, drug use status, disabilities, physical activity status, leisure activities, social security, economic status and marital status as factors affecting the life environment of some elderly individuals. In addition, home and family issues have been shown to be the variables that affect the availability and usability of health services, pain, cognitive impairments, smoking and alcohol use, and the quality of life of the elderly. To protect the elderly, to ensure their independence and to take part in life's basic goals. The try is physical limitation and 'problems; It causes a decrease in the quality of life, health expenses and long-term care. The general health status of the elderly, the number of chronic diseases, daily living activities, blood information control, exercise and gender were found to be the determinants of life shield. Medical problems are of great importance, primarily because they "emerge with changes", losses affect life, cause disability and affect patients and caregivers. It should not be forgotten that small changes in functions and physical condition will make a big difference in the lives of patients and caregivers.

Keywords: Old Age, Life Satisfaction, Quality of Life

YAŞAM KALİTESİ KAVRAMI

Yaşam kalitesi, mutlu olma ve yaşamdan hoşnut olmayı içeren, genel olarak “iyi olma durumu” olarak kullanılan bir terimdir. Ayrıca, yaşam kalitesi kişinin yaşamının tümüyle iyi gittiğine ilişkin hissettiği öznel duygu olarak da tanımlanabilir (Eser, 2006). Dünya Sağlık Örgütü ise yaşam kalitesini, “Bireylerin içinde yaşadıkları kültür ve değerler sistemi içinde; amaçları, beklentileri, standartları ve kaygıları açısından, yaşamdaki pozisyonları algılaması” olarak tanımlamaktadır. Yaşam kalitesi genel anlamda bireyin fiziksel, psikolojik ve sosyal iyilik hali olarak da ifade edilmektedir. (World Health Organization Quality of Life Group, 1998).

Çok sık birbirine karıştırılan yaşam kalitesi ile yaşam doyumu terimlerinin de birbirinden farklı olduklarını belirtmek gerekir. Hatta yaşam doyumu yaşam kalitesi kavramının içerisinde yer alır. Yaşam doyumu, bir insanın istedikleri ile elde ettiklerinin karşılaştırılması ile oluşan sonuçtur. Bu ifadenin anlamı bireyin beklentilerine ulaşması durumu ile bilişsel değerlendirmesini yapabilmesidir. Bu nedenle tüm yaşam sürecini kapsar ve bireyin psikolojik durumu ile ilgilidir (Görgünbaran, 2008). Yaşam kalitesi kavramında ise bireyin “yararlı olma” durumu temel değişken olarak alınır ve yaşının toplumsal konumu, ruhsal ve fiziksel durumuna ilişkin işlevleri yapabilecek konumda bulunması ilk akla gelen faktörler olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda yaşam doyumu kavramı psikolojik faktöre denk düştüğü için subjektif değerlendirmelerle ilgilidir. Yaşam kalitesinin ise objektif ölçümleri mümkün olmakla birlikte subjektif yönünün de bulunduğunu belirtmek gerekir (Koch, 2000).

Yaşam kalitesi kavramının çok yönlü bir doğasının bulunmasından dolayı tek bir disiplini içeren bir tanımda bulunmak açıklayıcı değildir. Çünkü yaşam kalitesinin bileşenleri arasında hem nesnel hem de öznel bileşenleri saymak mümkündür. Bu bileşenler fiziksel sağlık, eğitim, yeterli ve dengeli beslenme, psikolojik doyum, bağımsızlık düzeyi, sosyal yaşama ve ilişkilere aktif katılım, entelektüel gelişim, cinsiyet eşitliği, kendi potansiyelini gerçekleştirme ve güvenlik içinde yaşama bulunmaktadır (Gönen, and Özmete, 2003).

Yaşam kalitesinde önemli olan göstergenin “sürdürülebilir bir iyileşmenin” varlığının bulunmasıdır. Bunun anlamı ise yaşlı bireyin istikrarlı bir yaşam sürmesidir. Yaşam kalitesi ölçümünde amaç, yaşlının mevcut potansiyel durumunun ve var ise hastalığın, kişinin yaşamını algılamada iyi olma durumu üzerinde yarattığı etkilerin standart bir şekilde belirlenmesidir (Görgünbaran, 2008).

Yaşam kalitesinin ölçümleri objektif ve sübjektif olmak üzere iki açıdan değerlendirilebilir (Koch, 2000):

Sübjektif ölçümleri, yaşamdan duyulan memnuniyet ve memnuniyetsizlik bağlamında psikolojiktir.

Objektif ölçümleri ise genel olarak yaşamını idame ettirecek bir gelir, eğitim ve sağlık koşullarını kapsayan sosyo-ekonomik değişkenlerdir.

Bu değişkenlerle birlikte sübjektif ölçümlerin içerisinde değerlendirilebilecek olan “hastalık yükünün” derecesinin de yaşlı bireyler açısından yaşam kalitesinin ölçümleri arasına alınması önerilmektedir. Yaşam kalitesi modeli ise işlev ve iyi olma hali üzerinde odaklanılır. Kompleks davranışları, sosyal bilimler, psikoloji ve ekonomiyi de kullanarak açıklamaya çalışır (Akyüz, 2006). Bir işlev veya davranış, biyolojik, çevresel ve psikolojik faktörlerden oluşmaktadır. Bu üç bileşenden biri bozulursa işlevde bozukluk çıkar. Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre hastalık; vücudun yapı veya işlevinin bir patoloji veya bozukluk sonucu değişime uğraması hali olarak tanımlanmıştır. Hasta, klinik olarak bulgu verebilir veya vermeyebilir. Eğer hastalık yeterince ciddiye yetersizliğe yol açar (Akyüz, 2006).

Yetersizlik; yapı veya işlevin organ sistemi seviyesindeki kaybı olarak tanımlanır. Bu aşamada birey patolojiden haberdar olur ve sağlıklı olmadığını anlar. Eğer yetersizlik yeterince ağır veya diğer kolaylaştırıcı faktörler mevcutsa özürülük ortaya çıkabilir (Akyüz, 2006).

Özürülük; normal bir işlevin kısıtlanması veya yapılamaması halidir. Özürülük, bozukluğun işlevsel görüntüsüdür. Son olarak yetersizlik ve özürülüğün sosyal hayata yansımaları ile engellilik gelişir (Akyüz, 2006).

Engellilik; yetersizlik ve özürülük nedeni ile kişinin yaş, cins, sosyal ve kültürel durumuna göre yaşantısını yerine getirememesidir (Akyüz, 2006).

Yaşlılık dönemi; genellikle yaşam kalitesinde düşüşün en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemde artan sağlık sorunları, emeklilik sonrası gelirin düşmesi, rol ve statü kaybı, yalnızlık (çocukların evden ayrılması, eşin vefatı, anne babanın vefatı vb.), bilişsel becerilerin azalması, sosyal hayattan kopma, cinsel fonksiyonların azalması vb. hususlar yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. 65 yaş üzeri bireyler arasında kadın olma, düşük eğitim düzeyi, düşük gelir düzeyi, sağlığın kötü algılanması ve herhangi bir kronik hastalığa sahip olmanın yaşam kalitesini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir (Boylu ve Paçacıoğlu, 2016). Yaşlılık döneminin başında bireyin bedensel işlevlerinin kaybı gelir ve yaşam kalitesinin giderek azaldığı bir duruma işaret eder. Bu nedenle yaşlılık döneminde kaliteli bir yaşamın önemi

daha çok açığa çıkar. Çünkü yaşam kalitesi, bireylerin içinde bulunduğu koşullara bağlı olarak deneyimleri sonucu elde ettikleri doyum ve iyilik hali anlamına da gelir (Görgünbaran, 2008).

Yaşlılıkta yaşam kalitesinin göstergelerini farklı araştırmacıların açıklamaları çerçevesinde, özetle dört kategoride değerlendirmek mümkündür (Koch, 2000; Oktik ve ark., 2004).

- 1.Ekonomik göstergeler
- 2.Sosyal göstergeler
- 3.Psikolojik göstergeler
- 4.Sağlık göstergeleri

1.Ekonomik göstergeler: Bu kapsamda teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme yer almaktadır. Gayri safi milli hasıladan kişi başına düşen yıllık gelir, mülkiyet sahipliği, çalışma koşullarına uygunluk, dayanıklı tüketim malları sahipliği gibi ekonomik göstergelerin görece iyilik halini ifade eder (Görgünbaran, 2008).

2.Sosyal göstergeler: Bu kategoride yaşlıların toplum düzeyinde ve gündelik yaşamlarını sürdürmelerine ilişkin değişkenler üzerinde durulur. Burada önemli olan yaşam kalitesinin artırılması ve sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bu değişkenlerin içinde en dikkat çekici olanlar; sosyal ilişkilerde aktiflik, sosyal güvence, bilgi ve deneyim sahipliği, dengeli beslenme durumu, konut ve çevre koşullarının bireyin yaşamasına olan uygunluğu, kamu güvenliği, sağlık durumunun görece iyi olma hali, fiziki hareketlilik kapasitesine sahiplik (seyahat ve gezi olanaklarına yönelik performans)'tir (Görgünbaran, 2008).

3.Psikolojik göstergeler: Bu göstergenin kapsamında yaşlının genel mutluluk ve doyum duygularının yer aldığı görülür. Yaşlı bireyler açısından aile, akraba ve arkadaş çevresi dediğimiz sosyal çevresinden aldığı doyum, kendi sağlık durumundan duyduğu memnuniyet, kısaca yaşamından aldığı doyum gibi faktörler akla gelir (Görgünbaran, 2008).

4.Sağlık göstergeleri: Bu kapsamda tümüyle bireyin sağlığına yönelik faktörler bulunur. Bunlar zihinsel, ruhsal ve fiziksel sağlık durumu ile ilgili olmak ile birlikte bu hizmetlerden yararlanma durumunu da içerir (Görgünbaran, 2008).

YAŞLILIK VE YAŞAM KALİTESİ

Yaşam kalitesi dört farklı göstergenin birbiri ile ilişkili olduğu ve görece iyi olma halini kapsadığı görülür. Bu nedenle yaşam kalitesi yaşam doyumunu ve başarılı yaşlanma durumu birbirlerinden farklı biçimde tanımlansa bile birbirleri ile ilişkili kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda başarılı yaşlanma kapsamı içinde yaşam kalitesi, bireyin kendini yaşlılığa hazırlama sürecinde sosyal çevresini ve ilişkilerini canlı tutmak, maddi olanaklara sahip olmak, sağlık sorunlarını en aza indirmeyi gerekli kılan koruyucu önlemler almak, bellek ve fiziksel işlevlerini geliştirici çabalar içinde bulunmak ve yaşama pozitif bakmasını becerebilmek anlamına gelmektedir (Görgünbaran, 2008; Görgün-Baran ve ark., 2007). Bireysel iyilik hali ile toplumsal iyilik hali başarılı yaşlanmanın göstergesidir. Öte yandan yaşlı bireyin kendi yaşlılık sürecini yönetme aktivitesine sahip olma ve bunun için bir yol bulabilme becerisini gösterebilmesi de başarılı yaşlanmanın değişkenleri arasında bulunmaktadır. Aynı durum yaşam kalitesinin de göstergeleri olarak kabul edilebilir. Sosyal ağlara katılım yaşamın birçok zorluklarını göğüslemek bakımından önem taşımaktadır. Bu anlamda yaşlı bireylerin yaşama bağlanma çabaları göstermesi yaşam kalitelerinin artmasına

işaret eder. Özellikle sosyal ilişkilerin genişliğinin yaşlanmanın olumsuz durumlarını bertaraf ettiği, sosyal rollerin yitilmesi karşısında bir denge oluşturduğu bilinmektedir. Sosyal ilişki ağı, yaşlı birey için bir destek mekanizmasıdır. Bu da yaşlının kendine olan güven duygusunun ve kişisel değerlilik algısının artmasına ve sosyal yeterliliğinin güçlü olmasına yol açar (Steuerink et al., 2005).

Yaşam şartlarının iyileşmesi ve sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğin artması, çocukluk çağındaki ölümleri azaltmış ve ileri yaşlardaki sağ kalımı arttırmıştır. Toplumsal yaşlanma, düşük ve orta gelir düzeyine sahip ülkeler başta olmak üzere tüm dünyanın başlıca sorunudur. Ülkelerdeki yaşlanma sorunu sosyoekonomik gelişmişlikle de yakından ilişkilidir. Yaşlıların bu süreçteki etkilenimi kaliteli bir yaşama sahip olup olamayacağını da belirler (Doğaner et al., 2014).

Düşük yaşam kalitesi düzeyleri sadece birey için değil, aile ve ülke için de bir yük anlamı taşır. Yaşlı bireyler için yaşam kalitesini bozan en önemli sağlık sorunu bulaşıcı olmayan hastalıklardır. Bu hastalıklar arasında; kalp hastalıkları, inme, görme bozukluğu, duyma kaybı ve demans ilk sıralarda yer alır. Bu hastalık grubunun etkileri, düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre 2-3 kat daha fazladır. Sağlıklı yaşamı özendirmek ve sağlıklı davranışlar kazandırılmasına yardımcı olmak, tüm yaş grupları için kronik hastalık gelişimini önleyici veya yavaşlatıcı etkiye sahip olacaktır (Steuerink et al., 2005).

Yaşlılarda fiziksel aktivitelerin azalması ve beraberinde bağımsız yaşama durumunun kaybedilmesi toplum sağlığı için büyük bir problemdir. Yaşlıların yaşam kalitesinin ve özellikle yürüme, denge, eklem hareket açıklığı, kas gücü gibi fiziksel durumunun değerlendirilmesi klinik uygulamalarda kritik bir rol oynamaktadır (Biçer, 2005).

Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler: Kronik dejeneratif hastalıklar, fiziksel yetersizlikler, ağrı, bilişsel bozukluklar, sağlık hizmetlerine ulaşılabilirlik, sosyal izolasyon, yaşamdan alınan doyum, azalmış yaşam beklentisi ve çalışma durumu gibi faktörler önemli yaşam kalitesi değişkenleridir (Öztürk ve Oran, 2004). Yaşlıların yaşam kalitesine yönelik yapılmış çalışmalara genel olarak bakıldığında, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, kronik hastalıklar, ilaç kullanma durumu, fiziksel yetersizlikler, fiziksel aktivite durumu, boş zaman aktiviteleri, sosyal güvence, ekonomik durum ve eşiyile yaşama durumu gibi bazı özellikler yaşlı bireylerin yaşam kalitesini etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir. Ayrıca ev ve aile ile ilgili konular sağlık hizmetlerinin ulaşılabilirliği ve kullanılabilirliği ağrılar, bilişsel bozukluklar, sigara ve alkol kullanımı, yaşlıların yaşam kalitelerini etkileyen önemli değişkenler olduğu ortaya konmuştur. Yaşlılarda, fonksiyonları korumak, bağımsız olmalarını sağlamak ve yaşam kalitesini iyileştirmek temel hedefler içinde yer almaktadır. Bunun deneni, fiziksel kısıtlılık ve fonksiyonel problemler; yaşam kalitesinde azalmaya, sağlık harcamalarında artış ve uzun süreli bakıma neden olmaktadır. İleri yaştaki genel sağlık durumu, kronik hastalıkların sayısı, günlük yaşam aktiviteleri, kan basıncı kontrolü, egzersiz ve cinsiyet yaşam kalitesinin belirleyicisi olarak bulunmuştur. Tıbbi problemler öncelikli olarak fonksiyonel değişikliklerle ortaya çıktığı, fonksiyonel kayıplar yaşam kalitesini etkilediği, özürüllülüğe neden olduğu ve hasta ve bakıcılarını etkileyeceği için önemi büyüktür. Fonksiyonlar ve fiziksel durumdaki küçük değişikliklerin, hasta ve bakıcılarının yaşam kalitesinde büyük farklılık yaratacağı unutulmamalıdır (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007;

Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007; Ercan and Emiroğlu, 2014).

Ağrı sıklığı yaşla artma eğilimindedir ve fonksiyonel kısıtlılık, bozulmuş uyku ve yaşamdan memnuniyette düşüklüğe neden olmaktadır. Kişilerin yaşam kalitesini ciddi derecede etkilemektedir. Bu nedenle, ağrı sadece tek bir sağlık problemi gibi algılanmamalı ve diğer faktörlerle ilişkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Hastanın tedaviye karar aşamasında etkili olması, sağlık algılamasını ve kendini iyi hissetme düzeyini arttırmaktadır. Sonuçtada, hasta duygu ve isteklerine verilen önemle yaşam kalitesi etkilenmektedir. Yaşlı kişilerin sosyal ilişki düzeyleri ilginç şekilde; hastalık, ölüm ve fiziksel fonksiyonlarını etkilemektedir (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007; Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007).

Sık hastane yatış öyküsü olan yaşlılarda, kapsamlı geriatrik değerlendirme ve evde yapılan rehabilitasyon programları, özürllükte azalma ve yaşam memnuniyetinde artışa yol açmaktadır. Bunun yanında, iş-uğraşı tedavisi ve çevre adaptasyonları da fiziksel fonksiyonları iyileştirmek açısından yararlı olmaktadır. Hastanın sağlık personeli ile karşılaştığı ilk andan itibaren tedavisi sonuçlanıncaya kadar devam eden tüm bu aşamalar hastanın yaşam kalitesini etkiliyor görünmektedir. Değiştirilebilen ve modifiye edilebilen faktörlerin bilinmesi, elbette ki bizim yaşlıya yaklaşımlarımızı değiştirecektir (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007; Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007).

Çoğu yaşlı kişi süregen hastalıklar nedeniyle sağlık problemleri ve özürllük ile karşı karşıya kalmakta ve yaşam kalitesi olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu durum görece olarak fizik aktivite eksikliğine bağlı olabilmektedir. Hareket kısıtlılığı, ağrı ve emosyonel problemlere bağlı bu aktivite azalması sonucu kısır bir döngü olmaktadır. Süregen hastalıkların çoğu zaman tam tedavisi olmadığı için, amaç kişiyi rahatsız eden problemleri ortadan kaldırmak ve yaşam koşullarını iyileştirme yönünde olmaktadır. Diyabet (şeker), astım, artrit (kireçlenme) ve kronik obstrüktif akciğer hastalığı gibi görece olarak yaygın bu dört hastalık, fiziksel fonksiyonları etkileyerek sağlıklı yaşlanma üzerine olumsuz etki yapmaktadır. Özellikle de diyabet ve sağlıklı yaşlanma arasında görülen bu ilişkinin, kalp, ayak ve görme problemlerinin, bu kişilerde daha sık olması ile ilişkili olabileceği belirtilmektedir. Kronik hastalıklarda fiziksel aktivite düzeyindeki artışın yaşam kalitesini düzelttiği belirtilmektedir (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007; Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007).

Yaşlı kişilerde düşmelerin önlenmesi önemli bir konudur. %30-50 arasında yaşlı, yılda en az bir defa düşmektedir. Düşmenin; kırık, düşme korkusu, fiziksel, psikolojik ve sosyal fonksiyon kabiliyetinde azalmaya neden olması, yaşam kalitesinin etkilenmesine neden olmaktadır. Fiziksel kırılabilirlik ve düşme ile ilişkili yaralanmalar, yaşam kalitesini ve yaşlı kişinin genel fonksiyonlarını etkileyeceği için yapılan çalışmalarda da bu konu üzerine yoğunlaşmıştır (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007; Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007).

Sedanter yaşam ve hareket kaybı, özürllük açısından risk faktörü olduğu gösterilmiştir. Hareket yeteneği ve günlük yaşam aktiviteleri, yaşam kalitesinin önemli elementleridir. Çalışmalarda, hareket edebilme yeteneği ve bağımsızlığın kaybı, ölüm ve bakım evlerine yerleştirmenin belirleyicisi olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle hareket edebilme yeteneğinin

korunması veya iyileştirmesi, yaşam kalite ve kantitesini arttırmaktadır (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007; Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007).

İleri yaşta görülen en sık ve özürüllüğe en fazla neden olan psikiyatrik hastalık olup, hastalık ve sağlık harcamaları açısından da önemlidir. Depresyon günlük yaşam aktivitelerinde bozulma ve yaşam kalitesi ile belirgin ilişkili görünmektedir. Tanı konmuş depresyon sıklığı düşük olsa da, depresif belirti ve bulguların klinik olarak anlamlı olduğu yaşlı yüzdesinin 15-25 arasında olduğu söylenebilir. Sosyal fonksiyonların ve yaşam kalitesinin azalması, fiziksel özürüllük ve kognitif etkilenmenin artışı ve intihar girişimi ile ilişkili görünmektedir. Bu nedenle yaşamın ileri aşamalarında depresyonun tanınması ve uygun zamanda tedavi edilmesi önem taşımaktadır (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007; Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007).

İdrar ve gaita kaçırma da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (%3.7-26). Yaşla birlikte sıklığı artmaktadır. Genellikle hekimler tarafından sorgulaması yapılmamakta, hasta tarafından da utanma, yaşlılığın normal seyri, tedavi olamayacak olması nedeniyle gizlenmektedir. Oysa sosyal, fiziksel ve hijyenik boyutu nedeniyle yaşam kalitesini belirgin olarak etkilemektedir. Hem hasta hem de bakıcılarında, depresif belirti ve bulgulara da yol açtığı bilinmektedir. İdrar kaçırması olan kişilerin daha depresif oldukları ve sağlık algılamalarının kötü olduğu görülmüştür. Ortaya konulmuş çalışmalarda, sadece %40 hastanın tedavi edici veya koruyucu önlem yöntem aldığı belirtilmektedir (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007; Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007).

Kişilerin fizyolojik ve fonksiyonel olarak iyi hissetmeleri açısından önemlidir. Çok ilaç kullanan yaşlı kişiler ağız sağlığı açısından sorun yaşamaktadırlar. Sistemik hastalıklar ve kullanılan ilaçlar oral fonksiyonları etkilemektedir. Hastalıklardan kaynaklanan olası fiziksel kısıtlılıklar ve hastaneye yatış yaşlı kişilerin ağız sağlığı konusundaki duyarlılığını ve kendine bakım kapasitesini etkiler ve böylece ağız hijyeni olumsuz etkilenir. Bu nedenle hastane bakımı çok önem taşımaktadır. Ağız sağlığı, tahmin edilenden daha fazla günlük hayatı etkilemektedir. Geride kalan diş sayısının azalmasının ve ağız kuruluşunun yaşam kalitesi ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Ağız bakımı, kişinin kendini iyi hissetmesi ve yaşam memnuniyeti ile ilişkili olup, yaşam kalitesi ağız bakımı ve diş tedavisi için geçerli sonuç göstergesi olarak tanımlanmaktadır (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007; Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007).

İşitme kaybı ve görme problemleri de yaşam kalitesini etkileyen faktörler arasında sayılmaktadır. Bunun iki yönlü etkisi olduğu düşünülebilir: Birincisi; işitme kaybı ile aslında diğer sistemlerdeki problemlerin ilişkili olduğu, İkincisi de; buna bağlı iletişim problemleri ve sosyal ortamlara girişte zorluklar olmasıdır. Tedavi edici yaklaşımlar kişinin yaşam kalitesini belirgin olarak arttıracaktır. (Dorr et al., 2006; Groessl et al., 2007; Hoogerduijn et al., 2007; Levasseur et al.,2008; Sibbritt et al., 2007; Tsai et al., 2007).

KAYNAKLAR

Akyüz, G. (2006). Geriatrik hastalarda yaşam kalitesi. Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi, 52, 57-59.

Biçer, A. (2005). Geriatriye Kullanılan Yaşam Kalitesi ve Fonksiyonel Değerlendirme Ölçekleri. Türkiye Klinikleri Dahili Tıp Bilimleri Dergisi, 1(27), 10-16.

Boylu, A. A., & Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam kalitesi ve göstergeleri. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 8(15), 137-150.

Doğaner, Y. Ç., Aydoğan, Ü., & Sarı, O. (2014). Yaşlılarda Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler. Türkiye Klinikleri Aile Hekimliği-özel Konular, 5(3), 70-75.

Dorr DA, Jones SS, Burns L, Donnelly SM, Brunner CP, Wilcox A, Clayton PD. Use of health-related, quality-of-life metrics to predict mortality and hospitalizations in community-dwelling seniors. J Am Geriatr Soc. 2006; 54: 667-73.

Ercan Şahin, N., & Emiroğlu, O. N. (2014). Huzurevinde yaşayan yaşlıların yaşam kalitesi ve yaşam kalitesini etkileyen faktörler. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 1(1), 57-66.

Eser E. Sağlıkla ilgili yaşam kalitesinin kavramsal temeli ve ölçümü. Sağlıkta Birikim Dergisi 2006; 5:1-5.

Gönen, E. ve E. Özmete (2003). Quality of life and life satisfaction perspective of elderly women and men in Turkey. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 3 (1):22-36.

Görgünbaran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 1(2), 86-97.

Görgün-Baran, A., V. Kalınkara, N. Aral, G. Akın, G. Baran, Y. Özkan (2007). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki yaşlıların gündelik yaşamdan tatmin olma düzeyleri: Ankara kentsel kesim örneği, Türk Geriatri Dergisi, 10(1):10-18.

Groessl EJ, Kaplan RM, Rejeski WJ, et al. Health-related quality of life in older adults at risk for disability. Am J PrevMed. 2007; 33: 214-8.

Hoogerduijn JG, Schuurmans MJ, Duijnste MS, de Rooij SE, Grypdonck MF. A systematic review of predictors and screening instruments to identify older hospitalized patients at risk for functional decline. J Clin Nurs. 2007; 16:46-57.

Koch, T. (2000). Life quality vs the "quality of life": Assumptions underlying prospective quality of life instruments in health care planning. Social Science & Medicine, 51: 419-427.

Levasseur M, Desrosiers J, St-Cyr Tribble D. Do quality of life, participation and environment of older adults differ according to level of activity? Health Qual Life Outcomes. 2008; 6:30.

Oktik, N. ve diğerleri (2004). Huzurevinde Yaşam ve Yaşam Kalitesi: Muğla Örneği, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Öztürk H, Oran N. Yaşlanmayla Birlikte Sık Görülen ve Yaşam Kalitesini Etkileyen Vulva Problemleri. Türk Geriatri Dergisi 2004;7(4):237- 240.

Sibbritt DW, Byles JE, Regan C. Factors associated with decline in physical functional health in a cohort of older women. Age Ageing. 2007; 36: 382-8.

Steverink, N., S. Lindenberg and J.P.J. Slatets (2005), How to understand and improve older people's self-management of wellbeing. Journal of Ageing, 2:235-244.

Tsai SY, Chi LY, Lee CH, Chou P. Health-related quality of life as a predictor of mortality among community-dwelling older persons. Eur J Epidemiol. 2007; 22: 19-26.

World Health Organization Quality of Life Group. Development of the World Health Organization WHQOL-BREF Quality of Life Assessment. *Psychological Medicine*. 1998; 28(3): 551-558.

THE APPEARANCE OF UKRAINE IN EDUCATIONAL HISTORY AND GEOGRAPHY GAMES IN ENGLISH

Alan Reed Libert

University of Newcastle, School of Humanities and Social Science, Callaghan, Australia
ORCID: 0000-0003-1446-4183

Abstract

Ukraine is not one of the better-known countries in the English-speaking world. However, it is an important country, especially in the light of the current geopolitical climate, and it is important for students to become more aware of it and learn about it. One way of doing this is through educational games; in this paper I will look at some educational history and geography games published over the last few decades to see whether they mention Ukraine and what they teach about it. Both traditionally printed games and printable games available on the internet will be discussed. However, online games will not be considered, nor will puzzles of various sorts (which are sometimes called games).

Some games, e.g. *Guess in 10: Cities around the World* (Skillmatics), do not mention Ukraine at all. There are other games in which Ukraine comes up, e.g. *Geodice* (Geotoys), but in which there is not much about it and/or in which some of the information involved is superficial (e.g. that it is one of the world's countries which start with the letter *U*). However, there are at least a few games which have more substantial content on Ukraine. Recommendations will be made about how to include more information about Ukraine in educational games and what sort of information to include.

Keywords: Ukraine, educational games, geographical games.

INTRODUCTION

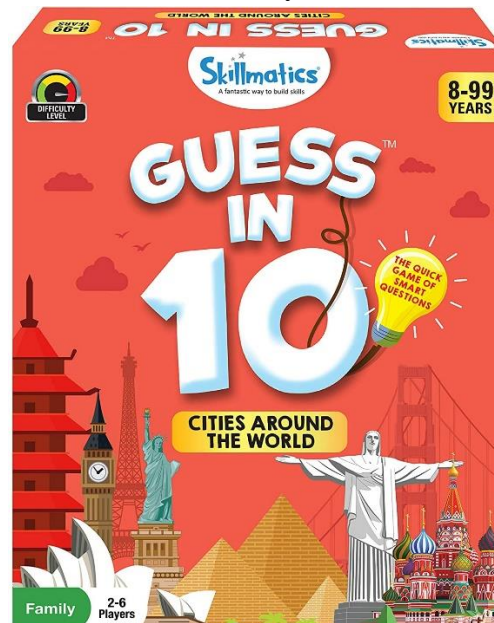
Many people in the English-speaking world are not well-informed about most countries in the rest of the world, including Ukraine. However, Ukraine is an important country, especially in the light of the some fairly recent events and the current geopolitical climate, and it is important for students to become more aware of it and learn about it. One way of doing this is through educational games, although playing games might not replace traditional teaching methods. In this paper I will look at some educational history and geography games published over the last few decades to see whether they mention Ukraine and what they teach about it.

Both traditionally printed games and printable games available on the internet will be discussed. However, online games will not be considered, nor will puzzles of various sorts (which are sometimes called games). I also will not discuss games which are not basically educational, but in which Ukraine and/or places it appear, such as *Risk Europe* and *Ticket to Ride Europe*, although one could learn some geography from them. (Admittedly, the line between educational and other games is not entirely clear.) I will focus on games made for the English-speaking world; one would not be surprised to find games produced in Ukraine or elsewhere in the former USSR which are about Ukraine, or which involve it to a large extent.

GAMES WITH NO CONTENT ON UKRAINE

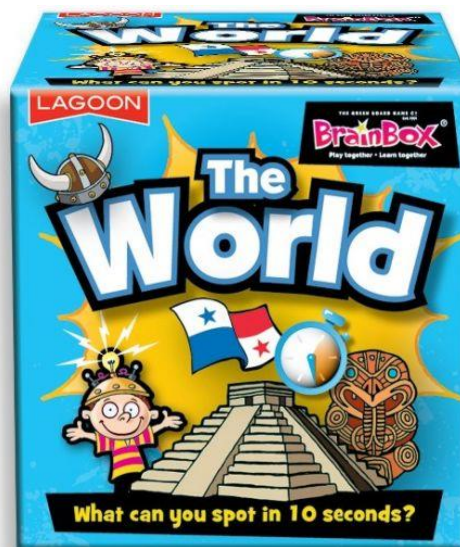
There are history and geography games which do not include anything about Ukraine. While this may be seen as unfortunate, it could be argued that in some cases, e.g. with smaller games, there was not enough space (in a metaphorical sense) to bring up anything about Ukraine.

For example, *Guess in 10: Cities around the World* (Figure 1), published by Skillmatics, has cards for 52 cities, but not for any in Ukraine.

Figure 1. *Guess in 10: Cities around the World* (<<https://www.amazon.com/Skillmatics-Educational-Game-Questions-Knowledge/dp/B07RPYRNRM>>)

Similarly, the mini *Brainbox: The World* game (Figure 2), published by Lagoon, has cards for 55 countries, including some which might not be very familiar to English-speaking readers, such as Bangladesh and Laos, but not one for Ukraine.

Figure 2. Mini *Brainbox: The World* (<<https://www.wickeduncle.co.uk/childrens-presents/archive/tabletop-world-brainbox-34223>>)

The *Around the World Snap Pack One* game (Figure 3), published by the Green Board Game Co. has 52 cards, but four cards for each country (one with the capital, one with the flag, etc.), so only 13 countries are involved, and Ukraine is not one of them.

Figure 3. *Around the World Snap Pack 1* (<<http://www.brainbox.co.uk/game/around-the-world-snap-pack-1>>)

There is also a second pack for this game, but I do not know whether it includes Ukraine. However, the *Around Europe Snap* game in this series does not.

Similarly, the *Top Trump Countries* game (one of many educational Top Trumps-type games) by someone whose screen name is daisyflower10 and which is available for free at <<https://www.tes.com/teaching-resource/top-trump-countries-6257481>>, has cards for 36 countries, including Andorra and Kazakhstan, but not one for Ukraine. The *World Travel Board* game by Alexander Brennan, which one can download for free at <<https://www.teacherspayteachers.com/Product/World-Travel-Board-Game-960599>> also has no mention of Ukraine.

GAMES WITH MINOR CONTENT ON UKRAINE

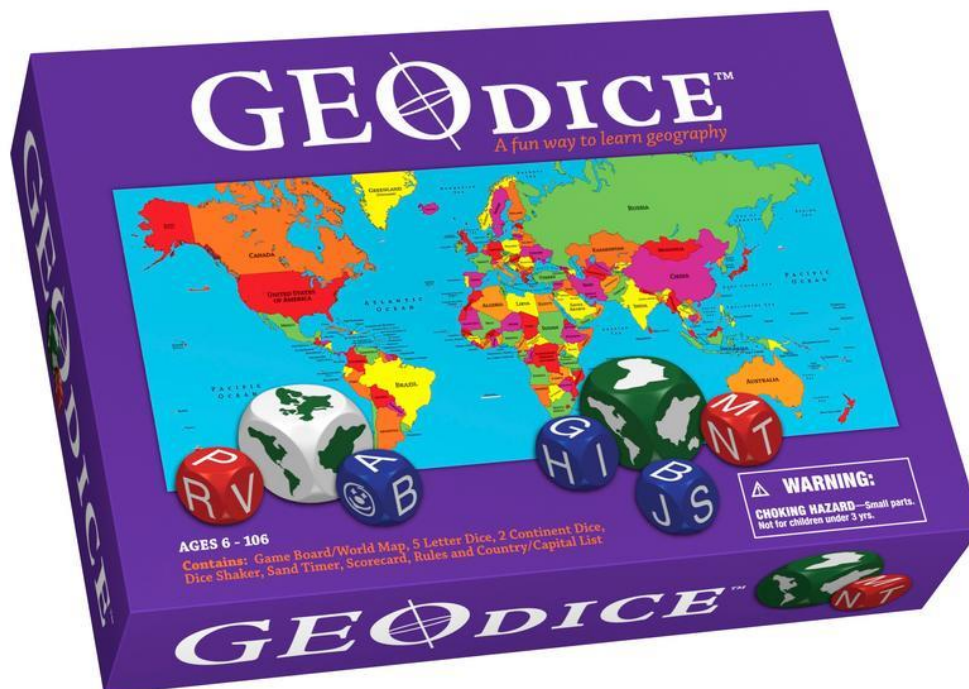
There are games in which Ukraine comes up, but not in a very significant way; i.e. players would not learn much about it from playing them. For example, in *Pilgrimage*, published by Whitehall, Kyiv is one of the many cities appearing on routes between London and Jerusalem (Figure 4).

Figure 4. Part of the board of *Pilgrimage* (<<https://piclick.com/Pilgrimage-Board-Game-Whitehall-Vtg-1984-Medieval-Europe-233731132423.html#&gid=1&pid=4>>)

Of course, the modern nation of Ukraine did not exist at the time during which the game is supposed to be taking place, and no information about Kyiv is stated, but players may at least learn of its existence, and its approximate location.

In the game *Geodice* (Figure 5), published by Geotoys, players must write countries or capital cities in certain continents and which start with certain letters, depending on die rolls.

Figure 5. *Geodice* (<<https://www.puzzlewarehouse.com/GeoDice-geo-111.html>>)

Ukraine comes up in this game, along with the other countries of the world, but by playing it one will learn only where it is, what its capital is, and which letter it starts with. On the other hand, it seems to be exciting to play.

There is a series of *Date Dash* games on various countries by Bonnie Rose Hudson and available as free downloads from her website (<https://homeschoolgiveaways.com/series/date-dash-series/>). They involve guessing dates (from three choices) of historical events. Although there is not (yet) a game on Ukraine, Kyiv does come up in one card in the *Date Dash Russia* game, which is not surprising, given the intertwined history of the two countries: “In what year did Russia become a part of the Mongol Empire, when Kiev was destroyed by the Mongols?” (Level 1 answers choices: “1140, **1240**, or 1340”; Level 2 (more difficult) answer choices: “1220, **1240**, or 1260”).

GAMES WITH MORE SUBSTANTIAL CONTENT ON UKRAINE

Another game about cities is the *Cities of the World Geography Card Game* by Bonnie Rose Hudson and available for purchase as a PDF file from <<https://writebonnierose.com/product/cities-of-the-world-geography-card-game/>>. One wins the game by getting full sets of cards of cities from particular countries (six cards each), though one may also have a wild card instead of a member of a set. Cities from 50 countries are included, and Ukraine is one of these countries; its city cards are Kiev, Odesa, Donetsk,

Lviv, Sevastopol, and Chernobyl. No information is given about these cities, but each card has a small map of Ukraine (with names of cities in very small print, and not just the cities on the cards), so one might be able to see where these cities are.

There is a series of games called *Professor Noggin's Card Games*, published by Outset Media, each with 30 cards with questions. *The Countries of the World* game in this series has cards for 30 countries, and Ukraine is not one of them. However, it does have a card in the sequel, *More Countries of the World*. As on the other cards, there are six questions, three “easy” and three “hard”. One of the former is indeed easy, asking whether Ukraine is in Europe or Asia, but one is not so easy, asking whether it is true that it “is well known for [its] agriculture”. The third easy question is a good one, in my view: “In 1991, my country declared its independence from what other country?” This is a major issue in Ukrainian history, and should be covered by such games.

On the other hand, I am not sure whether I would have included two of the hard questions, “Pysanky is one of my best known traditions. It involves the colorful decoration of what?” (the answer is “Eggs”) and “One of my most popular dishes is a soup called ‘borsch’. What is the main vegetable in this soup?” (“Beets”). On the other hand, the third hard question is undeniably important: “What type of accident near the city of Chernobyl caused much suffering for my people?” (“Nuclear accident”).

CONCLUSION

Of course, I was not able to look at all relevant games, but I believe that the few which I have examined give an indication of the general picture: there are many geography and history games which teach little or nothing about Ukraine.

Also, some of the games which do involve Ukraine may not be very interesting as games, i.e. they may not be a great deal of fun for players, and being fun is important if it is desired that the games be played repeatedly for the maximum pedagogical effect. I am not sure how exciting trivia games will be for all players after many sessions, although they can have a lot of relevant information.

Possibly a role playing game might be good, dealing e.g. with the Soviet and ex-Soviet periods, and this would not necessarily be just about Ukraine, but about all the (former) Soviet republics. Playing as the leader of an ex-Soviet state might involve learning a fair amount about that country, e.g. its economic and military strength. Another possibility would be military or political conflict games such as the famous and very popular game *Diplomacy*. There are many military history games (wargames) which involve Ukraine, e.g. some dealing with the Eastern Front in World War II, but they are not designed as educational games and can be quite complex. Similar games aimed at younger audiences might be both fun and educational, if carefully designed, and could include much military and political information.

Of course, the choice of game design depends on what information one wants to teach players, and how much of it, and how old the target audience is. To some extent the latter determines the former – one might be satisfied if younger children simply know where countries are and maybe their capitals. With older children one might want them to know some history and cultural information.

My view is that simply teaching locations and capitals does not give players any real feel of the countries – it is abstract and somewhat dry. Even if one adds sizes and

populations, that does not help much. Therefore, a game should somehow have enough information and the right kind of information, such as cultural information (e.g. famous authors or traditional customs), that players can feel some sort of connection with the countries involved.

**ARNAVUTLUK'TAKİ DİNİ İNANÇLARIN DİNLER COĞRAFYASI
PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ****RELIGIOUS BELIEFS IN ALBANIA: A RELIGIOUS GEOGRAPHY PERSPECTIVE
ANALYSIS****Reyhan Rafet CAN**

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
Coğrafya Bölümü, ORCID: 0000-0003-2280-9268

Özet

Geçen yüzyılın başında, birçok araştırmacı Arnavutların dini görüşlerinde tuhaf bir eklektizm ve panteizm kaydetti. Ülkede dini görüşünün evrimi tek bir cümleyle özetlenebilirdi, dinsel inançların unutulmaya yüz tutması ile bu inançların 1991 yılından sonra tekrar güçlenmesi. Siyasi fırtınaların yaşandığı Balkan coğrafyasında zor bir dönemde kişilerin dini inanç ve uygulamaları, milliyetçi zihniyetlerin gölgesinden güçlenerek çıktı. Ülkede din özgürlüğünün uzun sürmediği, kültürel yaşamın mono kültürel olduğu durumlarda değer sistemi çok ayrıntılı bir yapı tarafından kontrol edildi. Bu çalışmada Arnavutluk'taki dinsel toplulukların coğrafi dağılışı, tarihsel gelişimi ile toplumda sosyokültürel bağlamda oynadıkları rolün araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda konu ile ilgili raporlar, alan araştırmaları ile coğrafi düşüncenin önemli kısmı olan gezi-gözlem metodundan yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda dini toplulukların tarihsel süreç içinde hoşgörü kültürüne dayanan özelliklerini koruduğu, Enver Hoca yönetimi döneminde dine kayıtsız bir neslin büyüdüğü, ülke nüfusunun %70'i Müslüman olmasına rağmen, 1991 yılından sonra çeşitli Hristiyan inançlarının daha dinamik bir şekilde yeniden canlandığı sonucu çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arnavutluk Coğrafyası, Nüfus, Dinsel Topluluklar.

Abstract

At the beginning of the last century, many researchers recorded a strange eclecticism and pantheism in the religious views of Albanians. The evolution of religious phenomena in the country could be summed up in one sentence, that religious beliefs were forgotten and that these beliefs were strengthened again after 1991. In a difficult period in the Balkan geography where political storms are experienced, the religious beliefs and practices of the people have emerged from the shadow of the nationalist mentalities. The value system was controlled by a very detailed structure in the country where freedom of religion did not last long and cultural life was mono-cultural. In this study, it is aimed to investigate the geographical distribution of religious communities in Albania, its historical development and the role they play in the sociocultural context of the society. In this context, the reports, field researches and the trip-observation method, which is an important part of geographical thinking, were used. As a result of the study, it was concluded that religious communities have preserved their characteristics based on the culture of tolerance in the historical process, an unregistered generation grew up during the period of Enver Hoxha, and although 70% of

the country's population was Muslim, after 1991, various Christian beliefs were revived more dynamically.

Keywords: Albanian Geography, Population, Religious Communities.

1.GİRİŞ

Dini geleneklerin özelliklerinden biri inananların normlarını ve değerlerini dini kurallar çerçevesinde belirlemeleridir. Bu iki özelliğin yanı sıra kültürel yapı ve değerler Arnavutluk'taki dini cemaatlerin yüzyıllar boyunca barışa yatkın olmasını sağladı. Din Arnavut toplumunun en çok ihtiyaç duyduğu ayrımcılık yapmama, insan onuruna saygı, insan hakları, ötekinin kabulü ve hoşgörüyü özdeşleştirdi. Adalet ve barış yolunu açan din Arnavutluk'ta hoşgörü, diyalog ve karşılıklı anlayışa dayalı bir barış kültürünün temelini sağladı (Sinani, 2017, 7). Arnavutluk art arda Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının bir parçası oldu. 1912'de bağımsız olan ülke 1924'ten 1939'a kadar İtalya tarafından işgal edildiğinde bir monarşiydi. 1941'de kurulan Arnavut Komünist Partisi, 1944'te ülkenin kontrolünü ele geçirdi ve modern tarihin en sert komünist diktatörlüklerinden birini kurdu. Enver Hoca yönetimi altında Arnavutluk dünyanın ilk ateist milleti ilan edildi (1967), tüm dini ve geleneksel inançlar yasaklandı. Direnişe, entelektüellere, din adamlarına ve diğer rakiplere baskı yapan korku güdümlü bir rejim oluşturuldu. Birçok Ortodoks, Katolik piskopos ve rahip öldürüldü veya hapse gönderildi. Din adamları yurt dışına çıkarıldı veya farklı mesleklerde çalışmalarını zorlandı. Arnavutluk, komünist dünya da dâhil olmak üzere dünyanın geri kalanından siyasi ve ekonomik olarak izole edildi. Ülkede uzun yıllar resmî ideoloji tarafından yönetilen insanlar partisi, meslek birlikleri, resmi kitle örgütleri gibi kurumlara dâhil edildi. Başlangıçta Sünni mezhebi bu ülkede yayılmasına rağmen, Arnavut Müslümanlarının üçte biri Şii mezhebine mensuptur. Günümüzde Katolik inancı ülkenin kuzeyinde, Ortodoks inancı ise güneyinde yaygındır. 1990 yılında, soğuk savaşın sona ermesi bağlamında parti içinde ve halk tarafından iç baskı altında, komünist rejim çöktü. Rejimin çökmesinden beri Arnavutluk, kısmen Balkanlardaki çatışmalar nedeniyle çeşitli istikrarsızlık krizlerinden geçti. Politik ve ekonomik durumu yeniden düzelen ülkenin en büyük iki kilisesi olan Ortodoks ve Katolikliğin yanı sıra İslam dini 'de hızla halk arasında yayıldı. Evanjelik, Pentekostal ve diğer Hıristiyan inanç misyonlarının hatırı sayılır inananı da bulunmaktadır. Enver Hoca yönetimi döneminde dünyanın ilk ateist devleti ilan edilen ülkede din 1990'ların başından bu yana aktif olarak canlanmaya başladı. Camiler, Katolik ve Ortodoks kiliseleri yeniden açıldı. Sünni ve Bektaşî liderler topluluklarını resmi olarak yönetme fırsatı buldu.

Bu çalışmada kullanılan nüfus verileri The National Institute of Statistics of Albania (İNSTAT) Arnavutluk Ulusal İstatistik Enstitüsü'nün nüfus sayım yıllıklarından temin edilmiştir. Bu kapsamda konu ile ilgili kurumsal raporlardan ve alan araştırmalarından yararlanılmıştır. Araştırmada coğrafyanın temel araştırma metotları gözetilmiş, ilgili kaynaklar ve yayınlar temin edilerek veri tabanı oluşturulmuştur. Coğrafi düşüncenin en önemli kısmı olan gezi-gözlem metodunun uygulanması aşamasında Arnavutluk'un Tiran, Elbasan ve Fier şehirlerinde gözlemlerde bulunulmuş, ilgili birim yetkililerinden araştırma konusu ile ilgili görüşmeler gerçekleştirilmiş, ifadeleri güçlendirmek için konular arasındaki bağlantılar tablo ve şekil ile gösterilmiştir.

2. ARNAVUTLUK CUMHURİYETİ'NİN SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Toplam alanı 28.750 km² olan Arnavutluk, Avrupa kıtasının en küçük ülkelerinden birisidir. Ülke kuzey ve kuzeydoğusunda Karadağ (172 km.) ve Kosova (115 km.), doğuda Kuzey Makedonya (151 km.), güney ve güneybatısında ise Yunanistan (282 km.) ile komşudur. Arnavutluk kuzeyden güneye 400 km. ve batıdan doğuya 148 km.lik sınır uzunluğuna sahiptir. Adriyatik ve İyon Denizi'ne 362 km. uzunluğunda sahil şeridine sahip olan ülke, Otranto Boğazı (75 km.) ile İtalya'dan ayrılır. Ülke topraklarının %70'i engebeli ve dağlıktır, geri kalan kısmı ise alüvyon düzlükler şeklindedir (Eftimi, 2018: 241). Dağlar kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanır. Dört fizyografik bölge ülke topraklarında ayırt edilir, üçü dağlarla sınırlıdır. Kıyı boyunca uzanan dar bir ova Vlore şehrine kadar iner. Bu ovanın doğusunda farklı yüksekliklere sahip dağlar bulunmaktadır. Kış yağmurlarından sonra ova içinden geçen nehirler Adriyatik Denizi'ne büyük miktarda kum ve silt taşırlar. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, kıyı ovalarının önemli alanları boşaltılmış ve bataklıkların bulunduğu yerlerde tarım arazileri ve yerleşimler ortaya çıkmıştır. Ülkenin en büyük dağ sıralarından biri kuzeyde yer alan Kuzey Arnavut Alpleridir. Arnavutluk halkı arasında lanetli dağlar olarak da bilinen bu dağların yamaçları kuvvetli erozyonun etkisi altındadır. Kuzey Arnavut Alplerinin en yüksek noktası Jezerca Dağı'dır (2694 m.). Bu dağın güneyde, kireçtaşı çıkıntıları daha aralıktır; yüzeyin kristal kayalardan (özellikle serpantinlerden) oluştuğu yerde dağların yükseltisi azalır. Doğuda Korab sırtında, ülkenin en yüksek noktası olan Korabi Dağı (2764 m.) bulunur. Bu alanın tamamı Drin Nehri'nin havzasında yer almaktadır (Parise, Qiriazi, Sala, 2004, 570).

Mirdit Platosunun güneyinde, dağların yükseltisi azalır ve alçak plato özelliğine sahip yüzey şekilleri oluşur. Yüzey, boncuklar gibi, büyük nehirlerin dar vadileri boyunca uzanan oyuklarla doludur. Her havzada, az ya da çok verimli tarım arazileri bulunur. Bunların en büyüğü kısmen Ohri Gölü tarafından işgal edilir, diğerlerinde ise büyük şehirler kurulmuştur, bunlar; Korcha, Peshkopiya ve Berat'dır (Prohorov, 1969-1978, 49). Kıyı şeridi Adriyatik ve İyon'ya kıyılarına bakarken, ülkenin yüksek kesimlerinde özellikle Balkan kara kütlelerinin içinde bulunduğu sahalar yaz ve kış mevsiminde farklı hava kütlelerine maruz kalır. Kıyı ovaları tipik Akdeniz iklimi özelliğine sahipken; dağlık bölgelerde karasal iklimi etkilidir. Hem ovalarda hem de iç mekânlarda, hava kuzeyden güneye belirgin şekilde değişir. Yaz sıcaklığı ortalama 24°C iken güney ovalarında sıcaklıklar yıl boyunca ortalama beş derece daha yüksektir. Ocak sıcaklıkları 2°C ila 12°C arasındadır (Drejtoria e Përgjithshme e Metrologjisë, 2020). Kış mevsiminde Doğu Avrupa ve Balkanlarda hâkim olan karasal hava kütlesi Arnavutluk'u etkisi altına alır. Bu mevsimde kuzey ve kuzeydoğu rüzgârları etkili olurken, ortalama yaz sıcaklıkları kıyı bölgelerinden daha düşüktür. Gündüz iç havzalarda ve nehir vadilerinde maksimum sıcaklıklar çok yüksek, geceleri ise ani sıcaklık değişimleri etkili olur. Akdeniz havzası sırasında başlayan dikey akımlar yükseltildiğinde sık sık gök gürültülü fırtınalara neden olur. Yıllık yağış miktarı 1500 milimetreyken kuzeyde daha yüksek seviyelerdedir. Yağmurun yaklaşık yüzde 95'i kışın düşer. Dağ sıralarında ve yüksek kesimlerde yıllık ortalama yağış miktarı 1800 mm.dir ve bazı kuzey bölgelerinde 2550 mm.ye kadar ulaşır.

Arnavutluk bitki coğrafyası; İlihya yaprak döken ormanlar, Balkan karışık ormanları, Pinda karışık ormanları ve Dinar Karışık ormanlarından oluşur. Bitki türü açısından zengin

olan ülkede 3500'e yakın farklı bitki türü görülmektedir. Kıyı ovasını sınırlayan alçak tepeler esas olarak kserofitik çalılar-maki ile kaplıdır. Dağların orta katmanında meşe ağırlıklı yaprak döken ormanlara rastlanılır. Huş ağacı, kestane ve çam yaygın görülen bitki toplulukları arasındadır. Kozalaklı ağaçlar esas olarak serpantin çıkışlarında ve kayın-kireçtaşı çıkışlarında büyür. Dağların tepelerinde ve en fakir topraklarda, sadece seyrek ot topluluğu gelişir ([Ministry of Environment](#), 2019, 86-88). Ormanlar ülke yüzölçümünün yaklaşık %36,2'sini kaplamaktadır. Doğudaki dağlardan çıkan ve Adriyatik Denizi'ne akan nehirlerin çoğu yüksek akış oranına sahiptir. Sulamayı engelleyen derin geçitleri kesen dağ nehirleri, büyük hidroelektrik potansiyeline sahiptir. Alt kısımlarda, dağlardan getirilen büyük miktarda kum ve silt nedeniyle sulama zordur. Maksimum nehir akışı ilkbahar ve kış aylarında meydana gelir; yaz ve sonbaharda nehirler sığlaşır. Arnavutluk'taki en uzun nehir, Kuzey Arnavutluk'ta tamamında akan Drin'dir. (282 km.) (Zickel ve Iwaskiw, 1994, 63). Alt kısımlarda ve ovalarda, en büyük nehirler (Drin, Semani, Vyosa) geniş vadiler oluşturur. Diğer nehirler: Mati ve Shkumbini'dir. Arnavutluk'un sınır bölgelerinde üç büyük tektonik göl vardır: İşkodra (360 km, derinlik 7 ila 13 m.), Ohri (311 km, yükseklik 695 m, 294 m'ye kadar derinlik) ve Prespa'dır (derinliği 54 m.). İşkodra Gölü-Karadağ, Ohri ise Kuzey Makedonya sınırındadır. Prespa Gölü'nün güneydoğusunda, Arnavutluk, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ve Yunanistan sınırlarının kesişim noktasında yer almaktadır. Diğer büyük göller: Belsh (45 km²) ve Allamandır (22 km²) (Entsiklopediya Krugosvet).

Arnavutluk'un nüfusu geçmişte hastalık, kıtlık, savaş, göç ve çeşitli sebeplerle büyümesi sınırlandırıldı, 1920'lerden bu yana önemli ölçüde arttı. Ülkede 1975'ten 1987'ye kadar olan dönemdeki doğal artış hızı yılda %2,2 olmuştur. Tüm Avrupa için yüksek doğal artış hızı bir rekorken, özellikle çocuk nüfusunda ölüm oranlarında azalma, doğum oranlarında ise artış yaşanmıştır. Ortalama yıllık doğal büyüme, 1990'dan 1995'e kadar yılda %0,9'dan 2003'te %1,03'e, 2004'te ise %0,51'e gerilemiştir. 2011 yılında yaşam beklentisinin 77,59 yıl, olduğu tahmin edilmektedir. 2011 yılına göre ülkenin nüfusu 2831741, 2018 yılında ise 2882740'dır (Tablo 1). Arnavutluk'ta 352 binden fazla insan yurtdışında çalışır (Fılıpı, 2014, 37). Büyük Arnavut toplulukları Yunanistan'ın merkezinde (Atina dâhil), Mora Yarımadası ve Ege Denizi adalarında (yaklaşık 150 bin kişi) bulunmaktadır. Arnavut diasporası (120 binden fazla insan) İtalya'da; Apenin Yarımadası'nın güneyinde, Sicilya'nın batısında ve küçük topluluklar halinde ABD, Türkiye, Mısır ve Ukrayna'da bulunmaktadır. Bu etnik gruplar şu anda yerel nüfus tarafından büyük ölçüde asimile edilmektedir. Yunanistan'ın kuzeybatısında yer alan binlerce Arnavut (Çamerya), dillerini ve kültürlerini korumuştur.

Tablo 1: Arnavut Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi (%) (1955-2018)

Yıl	Nüfus	Yıllık Nüfus Değişimi
1955	1,419,994	2.37
1960	1636090	2.87
1965	1896171	2.99
1970	2150707	2,55
1975	2,411,732	2,32
1980	2,682,690	2.15
1985	2,969,672	2,05
1990	3,286,073	2,05
1995	3,112,936	-1.08

2000	3,129,243	0.10
2005	3,086,810	-0,27
2010	2,948,023	-0,92
2015	2,890,513	-0,39
2018	2,882,740	-0.05
Kaynak: The National Institute of Statistics of Albania		

II. Dünya Savaşı'ndan önce Arnavut nüfusu çoğunlukla kırsal alanlarda yaşıyordu. Komünistler tarafından gerçekleştirilen sanayileşmeye, nüfusun dağ köylerinden kıyı ovalarına ve eteklerine yer değiştirmesi eşlik etti. 1945'ten sonra sanayileşme, geleneksel olarak ticaret ve dağıtım merkezleri olarak işlev gören şehirlerin büyümesini büyük ölçüde teşvik etti. 1930'da nüfusun sadece %14,5'i 5.000'den fazla nüfusu olan şehirlerde yaşıyordu. 1950'de bu rakam %20'ye, 1985'te %34'e yükseldi. 2002 verilerine göre, nüfusun yaklaşık %44'ü şehirlerde yaşıyordu. 2011 yılında ise Kentsel nüfus %53,7, kırsal nüfus ise %46,3'dir ([Resident population by religious affiliation](#), 2011, 19). 1990'ların başında, Arnavutluk'ta kırsal kesimde yaşayan nüfus %65, şehirlerde yaşayan nüfusun oranı ise %35'di. Tiran ülkenin ana politik, endüstriyel, eğitim ve kültürel merkezi konumundadır. Diğer büyük şehirler, ana liman olan Durres, Elbasan, İşkodra, Vlore, Ergiri, Berat, Fier'dir.

Arnavutların ataları Shkumbini Nehri'nin kuzeyinde bulunan ülkenin bir bölümünde yaşayan İliyalılardır. O dönemde güney Arnavutluk Yunan etkisi altındaydı. Her iki bölge de Roma, Slav ve Osmanlıların egemenliğinde uzun süre kaldı, ancak Shkumbini Nehri'nin kuzeyinde yaşayan Gegs ile güneyinde yaşayanlar arasında hala önemli farklılıklar vardır. Arnavutluk'un birleşmesini ve modernleşmesini engelleyen bu farklılıklar, komünist iktidar oluşumunun belirlenmesinde önemli bir faktördü ve hala ülkenin siyasetini etkilemektedir. 1980 yılında Arnavutlar %93,1, Romanlar %2,5, Yunanlılar %2,4 ve %2'si de diğer milletlerden olmak üzere etnik dağılıma sahipti. Arnavutlara ek olarak (%88), Arnavutluk'ta yaklaşık 120.000 Roman (%2,8), 66 bin Yunanlı (%1,7), 30 bin Kuzey Makedon (%0,9), 20 bin Aromun (%0,6), ve 20 bin Karadağlının (%0,6) yanı sıra Bulgarlardan ve diğer milletlerden oluşan küçük gruplar vardır (The National Institute of Statistics of Albania (INSTAT), 2011, 58). Yunanlılar en önemli ulusal azınlığı temsil etmektedir. Resmi rakamlara göre, Arnavutluk'ta yaklaşık 66 bin Rum vardır. Ancak Yunan hükümeti bu rakamı 280 bin kişi olarak kabul etmektedir. Genel olarak, Yunan nüfusu ülkenin güneyindeki Gjirokastra, Vlore, Delvin ve Saranda'nın şehirlerine ve köylerine yerleşmiştir. Yunan topluluklarına ek olarak, başka etnik azınlıklar da vardır. Karadağlılar kuzeyde İşkodra yakınlarındaki Karadağ sınırına yakın birkaç köyde, Kuzey Makedonlar ise esas olarak ülkenin doğu bölgelerinde yaşar. Ayrıca Kuzey Makedonlar Prespa Gölü kıyısındaki birçok köyde nispi çoğunluğu oluşturmaktadır. Korçe, Pogradec, Elbasan ve Tiran'da küçük Kuzey Makedon toplulukları vardır. Aromunlar veya Vlachlar, ülkenin güneybatı kıyısında (Fier, Lushnya, Berat ve Vlore ve güneydoğuda, yani Yunan azınlığı ile aynı alanlarda (Gjirokastra, Saranda, Permeti, Pogradec) yoğunlaşmıştır. Korçe, Durres, Tiran ve Elbasan'da önemli aromun toplulukları yaşamaktadır. En büyük topluluklar Korçe yakınlarında olmasına rağmen, Roman azınlığı ülke çapında dağılmıştır (Entsiklopediya Krugosvet).

19. yüzyılın sonuna kadar Arnavut dilinin kullanımına izin verilmedi. Arnavutluk Korçe'de 1887'de ilk Arnavut Okulu açıldı. Bunu İki dünya savaşı arasında birçok okul

açılarak takip etti. Eğitim, geleneklerin daha belirgin olduğu şehirlerde (özellikle ülkenin güneyinde) iyi organize edilmiştir. 1957 yılına kadar Arnavutluk'ta hiçbir üniversitenin olmayışı varlıklı aileleri çocuklarını İtalyan veya Fransız üniversitelerine göndermesine neden olmuştur. 1939 kadar Arnavutluk nüfusunun %80'i okuma yazma bilmiyordu. Komünist hükümet eğitim sistemini yeniden düzenleyip genişletti ve 1955'te 40 yaşın altındaki yetişkinler arasındaki okuryazarlığı ortadan kaldırmak için seferberlik başlattı. Eğitim, 7-15 yaş arası çocuklar için zorunlu ve ücretsiz hale getirildi. Orta öğretim sağlayan teknik okullar kuruldu. 1960 yılında, endüstri ve tarımdaki çalışmaları birleştirmek için üç yıllık eğitimin yeniden düzenlenmesi ile teknik eğitimin rolü arttı. Alınan tedbirler sonucunda okuryazarlık oranı 1939'da %20, 2003'te %86,5, 2019'da ise %98,6'ya yükseldi. Ülkede modern eğitim sisteminde 6 yaşın altındaki çocuklar için okul öncesi kurumları ve ilkokullar (4 yıllık), ortaokullar (4 yıllık) ve liseler (4 yıllık eğitim) dir. Mesleki eğitim 2 ila 5 yıl sürer. Çoğu okul devlete aittir ve bütçeden finanse edilir. Ülkede sekiz üniversite tarım, sanat, beden eğitimi ve pedagoji alanlarında eğitim verir. Ekim 1957'de açılan Tiran Üniversitesi'nin (TU) 14.000'den fazla öğrencisi ile 600'den fazla öğretim üyesi vardır. Arnavutluk'ta 3600'den fazla kütüphane olup, en büyüğü Tiran'daki Ulusal Kütüphanedir (1922'de kuruldu). Kütüphane yaklaşık 1 milyon cilt, çeşitli yayınlar ve el yazmalarını içerir (15. yüzyıldan itibaren).

Arnavutluk'taki tarımsal üretim seviyesi geleneksel olarak düşüktür. Doğal faktörler tarımın gelişimi için çok elverişsizdir. Ekilebilir arazi 1943'te 356 bin hektar, 1964 yılında ise ülkenin toplam alanının sadece %17'sini oluşturan 521 bin hektardan ibaretti. 1987 yılında ekilebilir arazi 714 bin ha.a yükselmiştir (Silaev,1957, 59). Ekilebilir arazilerin çoğu Arnavutluk'un kıyı ve orta bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Arnavutluk'ta en çok ekilen ürünler buğday (280 bin ton), mısır (200 bin ton), şeker pancarı (40 bin ton) ve patatestir (248,8 bin ton). (The National Institute of Statistics of Albania (INSTAT), 2018, 2). Ülke, özellikle pamuk ve tütün olmak üzere lif bitkilerinin yetiştirilmesinde önemli ilerleme kaydetmiştir. Zeytin yetiştiriciliğinde önemli bir rol oynar. Arnavutluk'ta yetiştirilen diğer ürünler arasında çavdar, arpa, yulaf, pirinç; kayısı, armut, ayva, nar, şeftali, elma, incir, karpuz, kavun üzüm ve narenciyedir. Hayvan sayısında hafif bir artışa olmasına rağmen, Arnavutluk'taki hayvancılık verimliliği düşüktür. Bu endüstrinin gelişimi, yönetiminin kusurlu yöntemleri, yem eksikliği, hayvancılık için yetersiz zemin alanı ve diğer bazı faktörler tarafından engellenmektedir. 1996 yılında Arnavutluk'ta 806 bin sığır, 98 bin domuz, 1410 bin koyun, 895 bin keçi ve 4108 bin kümes hayvanı vardı. 2003 yılında ise 700 bin sığır, 1,8 milyon koyun ve 110 bin domuz, 2018 yılında İNSTAT verilerine göre ise 467.318 bin sığır, 1.863.837 milyon koyun, 917155 keçi ve 184.133 bin domuz bulunmaktaydı. Balıkçılık hala gelişmiş bir endüstri olmaya devam etmektedir. 2001 yılında Akdeniz ve iç sularda yıllık balık avı 3.596 ton, 2018 yılında ise 14875 tona yükselmiştir. Orta gelişmiş bir tarım-sanayi devleti olan Arnavutluk'un gayri safi yurtiçi hâsıladaki büyüme hızı 2002 yılında %4,7, 2003 yılında %5,4, 2016 yılında ise %3,4 olmuştur (Varavina ve diğerleri, 2011: 23). Resmi rakamlara göre işsizlik 2002'de %15,8'den 2003'te %15,2'ye düşerken 2019 yılında bu rakam %11,5'e gerilemiştir (The National Institute of Statistics of Albania (INSTAT), 2019). Ancak, resmi kaynaklar Arnavut işgücü piyasasında yüksek düzeyde işsizlik olduğunu dikkate almaz. Genel olarak, nüfusun %30'u yoksulluk

sınırının altındadır. Ülke ekonomisi ağırlıklı olarak tarım, gıda işleme, kereste, petrol, çimento, enerji, madencilik, metalürji ve turizmden oluşmaktadır.

Arnavutluk mineraller, özellikle krom ve bakır cevherleri bakımından zengindir. 1980'lerin sonlarında madencilik ürünleri yaklaşık sanayi ürünlerinin değerinin %5'i ve ihracat değerinin %35'ini oluşturuyordu. Ülkenin farklı bölgelerinde yüksek kaliteli kromit yatakları bulunur. Kromit madenleri Pogradec, Klesi, Letaya ve Kukës yakınında bulunmaktadır. Bakır cevheri yatakları ağırlıklı olarak Arnavutluğun kuzeyinde, Puka ve Kukës bölgesindedir. Altın, gümüş, boksit, nikel, manganez içeren cevherlerin keşfi devam etmektedir. Elbasan ve Perparimi arasındaki Shkumbini Nehri vadisindeki yataklarda demir cevheri madenciliği kurulmuştur. 1925 yılına kadar Arnavutluk'ta neredeyse hiç sanayi yoktu. Sanayi 1930'ların başında yavaş yavaş gelişmeye başladı; bu süreç 1939-1943'te İtalyan işgali sırasında hızlandı. II. Dünya Savaşı'nın sonunda, zeytinyağı ve tütün ürünleri üretimi için birkaç kereste fabrikası, sabun, mobilya, karton fabrikası açıldı. Komünist rejim yıllarında Elbasan'da, bir çimento fabrikası, Vlorë'de tanen ve konserve balık fabrikaları, Tiran ve Berat'taki tekstil fabrikaları, Durres'de lastik çizme fabrikası, Rogozhin ve Fier'deki çırçır fabrikaları açıldı. 1980'lerin sonunda sanayi ürünleri Arnavutluk'taki mal ve hizmetlerin brüt değerinin yaklaşık yarısını oluşturuyordu (Enciklopediya Krugosvet). En önemli endüstriler krom ve bakır cevherlerinin çıkarılması ve zenginleştirilmesi, petrolün damıtılması, elektrik, makine üretimi ve diğerleri ile ilişkiliydi. 1980'lerin sonlarında gıda ve tekstil endüstrilerinin payı ülkenin toplam sanayi üretiminin sadece üçte birini oluşturuyordu (Zickel ve Iwaskiw, 1994, 146).

Demiryolu taşımacılığı yolcu ve yük trafiğinde önemli bir rol oynamaktadır. Tüm demiryolları II. Dünya Savaşı'ndan sonra inşa edildi (ilk şube 1947'de açıldı). 1990 yılında demiryollarının uzunluğu sadece 720 km idi. Ana demiryolu hattı Shkodra'dan Durres'den Vlorë'ye kadar kuzeyden güneye doğru uzanır, Tiran ve Pogradets'te de (Ohri Gölü kıyısında) istasyonlar bulunurdu. Son yapılan demiryolu hattı, demir-nikel ve kromit cevheri madenciliği alanlarını Elbasan'daki metalürji tesisi ve Durres limanına bağladı. Arnavutluk demiryolları Pogradets şehrine bağlıdır ve Avrupa demiryolu sisteminin bir parçasıdır. Özel araç filosu küçük olmasına ve yollar kötü durumda olmasına rağmen, karayolu taşımacılığı gelişmiştir. İlk Tiran-Durres Otoyolu 2000 yılında tamamlanmıştır. Doğu-Batı ulaşım koridorunun inşaatı devam etmektedir. Toplam yol uzunluğu 18 bin km. olup, bunun 5400 km.si otoyoldur. Bisikletin yanı sıra dağlık bölgelerde, katırlar ve eşekler ulaşım aracı olarak kullanılır. Ticari deniz filosunun taşıma kapasitesi 34,4 bin tondur. Ana dış ticaret limanı, ülke kıyılarının orta kısmında avantajlı bir konuma sahip olan ve iç bölgelere sahip bir yol ağıyla birbirine bağlanan Durres'dir. Diğer limanların yanı sıra Vlorë ve Saranda önemli limanlar arasındadır. Durres ve Vlorë arasında, İtalya'nın Brindisi, Bari, Ancona ve Trieste limanları ile Yunan Kerkyra (Korfu) adası ve Saranda arasında feribot seferleri bulunmaktadır (Enciklopediya Krugosvet). İşkodra, Ohri ve Prespa göllerinin Arnavutluk bölümü de dâhil olmak üzere iç suyollarının uzunluğu 43 km.dir. Ohri Gölü'nde, Arnavutluk şehri Pogradec'i Kuzey Makedonya şehri Ohri'ye bağlayan düzenli bir feribot servisi vardır. Ülkedeki en büyük havaalanı Tiran Uluslararası Havaalanıdır (Rahibe Teresa). Tiran'a 25 km. uzaklıktaki havaalanından Avrupa'nın büyük şehirlerine düzenli uçuşlar yapılır. Komünist yönetimin izlediği izolasyonist politikalar nedeniyle Arnavutluk'ta turizm endüstrisi gelişmemiştir. Günümüzde turizmin gelişmesi, uygun altyapı, siyasi istikrarsızlık ve ülkenin

uzak bölgelerinde güvenliği sağlayamama nedeniyle engellenmektedir. Turistlerin çoğu Yunanlılar, İtalyanlar ve Almanlardan oluşur. Başlıca turistik güzergâhlar Tiran, Berat, Butrint (UNESCO Dünya Mirası Listesi), Durres, Gjirokaster, Saranda ve Vlore'dir.

3. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE ARNAVUTLUK'TAKİ NÜFUSUN DİNSEL YAPISI

Osmanlı'nın yaklaşık beş yüzyıllık en büyük miraslarından birisi Arnavut nüfusunun yüzde 70'ine İslam dinini bırakmasıdır. Ülke bağımsızlıktan günümüze kadar Müslüman bir ulus olarak, Avrupa'daki tek İslam devleti olma özelliğini korumuştur. Komünist rejim tarafından II. Dünya savaşının sonunda yapılan seçimlerde toplam 1.180.500 nüfusun 826.000 Müslüman, 212.500 Ortodoks ve 142.000'i Katolik idi. Arnavutluk'ta Müslümanlar Sünni ve Şii olmak üzere iki mezhebe ayrılmış durumdadır. Komünizm öncesinde Sünni'ler yaklaşık 600.000, Şii'ler ise 220.000'den fazla bir nüfusa sahipti. Arnavutluk topraklarında ilk Hıristiyan topluluğu MÖ.58 yılında kuruldu (Melton,2010, 64). Roma İmparatorluğunun 395 yılında Doğu Roma ve Bizans İmparatorluğu olmak üzere ikiye ayrılmasından sonra Arnavutluk, siyasi bakımdan Bizans İmparatorluğunun yönetimi altındayken dini bakımdan Doğu Romanın bir parçasıydı. Hıristiyan kilisesinin 1054 yılında ikiye ayrılmasından sonra Arnavutluk'un güneyi İstanbul'daki Patriğe, kuzeyi ise Roma'daki Papanın gözetimi altına girdi. Osmanlı İmparatorluğunun on dördüncü yüzyılda Arnavutluk'u himayesine kattıktan sonra İslam inancı ülke genelinde yayıldı. Roma Katoliklerinin muhalefeti yüzünden ülkenin dağlık olan kuzey kesiminde İslam'a geçiş uzun yıllar aldı. Ancak yavaş yavaş, geri kalmışlık, cehalet, eğitilmiş din görevlilerinin olmaması, maddi teşviklerin Katolikler tarafından yapılmaması yüzünden İslam dini hızla ülke topraklarına yayıldı. On yedinci yüzyılın sonlarına doğru kuzeydeki Katolikler Müslümanlar tarafından sayıca azdı.

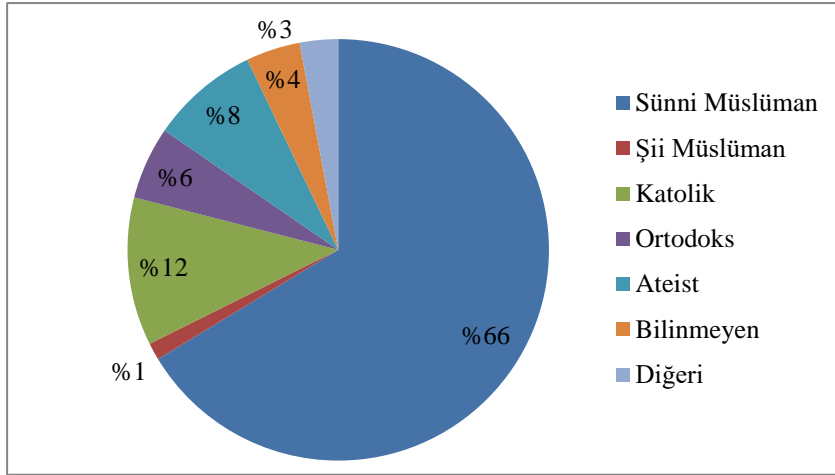
Osmanlı İmparatorluğunun fethinden sonra binlerce Ortodoks Hıristiyan Güney Arnavutluk'tan Sicilya ve Güney İtalya'ya gitti. Gidenler kendi ayin biçimlerini, dillerini koruyan ama Papa'nın otoritesini kabul eden Ortodoks ve Doğu Ortodoks kilisesi olan Uniate Kilisesi'ne katıldılar. Arnavutluk'ta kalan Ortodoks Hıristiyanlar, Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca (1774) antlaşması ile Ortodoks Rusya'ya sempati duymaya başladılar. Osmanlı Devleti, Arnavutluk'un özellikle merkezi ve güney kesiminde paşalara verdiği siyasi, idari yetkiler ve onların yönlendirmeleri ile halk arasında İslam dininin kabulü hızlandı. Bağımsızlıktan komünist yönetime kadar olan süreçte Müslüman cemaati Arnavutluk'un yönetici sınıfını oluşturdu. İslam'ı kabul ettikten sonra bile Arnavutlar arasında Hıristiyanlar gelenek ve göreneklerini uygulanmaya devam etti. Elbasan bölgesinde 1912'ye kadar çok sayıda köyün ismi kamusal kullanımda Müslüman, özel kullanım da ise Hıristiyan adı ile anılıyordu. 1923'te Arnavutluk'ta kayıtlı 814.000 kişiden 558.000'i veya %68,5'i Müslüman, 171.000'i veya %20,5'i Ortodoks ve yaklaşık 85.000'i veya %10,5'i Katolik'ti. 1927'de toplam kayıtlı nüfus 833.000'e ulaşmıştır; bunların 563,000'i veya %67,6'sı Müslüman, 181,000'i veya %21,7'si Ortodoks ve 88,739'u veya %10,6'sı Katolik'tir.

O dönemde Arnavutluk'ta Gjirokastra, Vlora ve Tiran Eyaletlerinde Musevi sayısı 99'du. 1927 istatistikleri Müslümanların ülkenin tüm vilayetlerinde bulunduğunu ve on vilayetin altısında nüfusun üçte ikisinden fazlasını oluşturduğunu göstermektedir. Gjirokastra'da Müslümanlar nüfusun yarısından azını oluştururken, İşkodra'da sadece %34,6'sını oluşturuyorlardı. Ortodokslar Kukës dışında ülke genelinde de

mevcut, ancak çoğunlukla Berat, Korça, Vlora ve Gjirokastra'da yoğunlaşmıştı. Gjirokastra, Ortodoks nüfusun yarısından fazlasının bulunduğu tek vilayetti. Katolikler Debar, Durres, Kukës ve Tiran'da bulunur, ancak çoğu İşkodra vilayetinde ikamet ederlerdi. 1927'de Arnavutluk'ta bulunan 88.739 Katolik'ten yaklaşık 72.867'si nüfusun %64'ünü oluşturdukları İşkodra vilayetinde yaşıyordu (Popullsia sipas religionit, 1923-2011: 2020).

Enver Hoca ve yönetimi dinleri bölücü bir güç olarak gördü ve dini kurumlara karşı aktif bir siyaset yürüttü. 1945'te Müslümanlar nüfusun %70'ini, Ortodokslar %20 ve Katoliklikler de %10'unu oluşturmuştu. Ağustos 1945'teki Tarım Reformu Yasasında dini kurumların çoğunun kamulaştırılmasına karar verildi. Birçok din adamı ve mümin yargılandı, işkence gördü ve idam edildi. Başta tüm yabancılar olmak üzere Katolik rahipler ve rahibeler 1946'da ülkeden kovuldu. Ocak 1949'da Dini Topluluklar hakkında yayınlanan kararnamede dini topluluklara yaptırım uygulanması kararı alındı. Dini kurum ve cemaat temsilcilerinin tüm yönetmelik ve tüzükleri hükümet tarafından onaylanmak üzere düzenlendi. Cemaatin herhangi bir yere ilan yapıştırması bile parti yetkililerinin onayına bağlandı. Dini cemaatler veya şubeleri ülke dışında olan Cizvit ve Frensizken tarikatlarının Arnavutluk'taki faaliyetleri sona erdirildi. Tüm dini toplulukların gayrimenkule sahip olması ve işletilmesi yasaklandı.

Hoca'nın en büyük amacı büyük mezheplerin her birinin Arnavutluk'ta örgütlü dinin nihayetinde yok edilmesiydi. Komünist rejim 1940'ların ve 1950'lerin sonlarında Müslümanların kontrolünü ele geçirdi. Sünni ve Bektaşî mezhepleri arasındaki bölünmeyi resmileştirerek Hoca'nın politikalarına karşı çıkan tüm liderleri ortadan kaldırdı. Taleplerini karşılamayan tüm Ortodoks din adamlarını tasfiye etti. Ülkede 1945 ve 1953 yılları arasında rahip sayısı önemli ölçüde azaldı ve Katolik inancına mensup olan herkes faşist olarak damgalandı. Enver Hoca'nın dine karşı yürüttüğü kampanya 1960'larda zirve yaptı. Çin Kültür Devriminden ilham alan Hoca saldırganlık çağrısı yaparak dini batıl inançlara karşı kültürel-egitimsel mücadele içinde olduğunu belirtti. Arnavutluk'ta kiliseler, camiler, manastırlar ve türbeler gençler için kültürel merkezlere dönüştürüldü. Böylece dünyanın ilk ateist ulusu Arnavutluk oldu. Din adamlarının alenen aşağılanması sonucu birçok Müslüman din adamı ve Ortodoks Rahip görevlerinden vazgeçti. Çeşitli inançlara mensup 200 din adamı tutuklandı, diğerleri ise gerek sanayi sektöründe gerekse tarımda iş aramaları için zorlandı. Frensizken tarikatının manastırı Şkoder'in ateşe verilmesi sonucu dört yaşlı rahip öldü. Daha önce onaylanan tüm kararnamelere ek olarak 1967 yılındaki kararname ile örgütlü dinin varlığı ortadan kaldırıldı. 1976 anayasası tüm faşist, dini, savaşçı, anti sosyalist faaliyet ve propagandaları yasakladı. 1977 Ceza Kanununda ise dini propaganda yapanlar hakkında üç ila on yıl hapis cezası verildi. Arnavutları hedef alan yeni bir kararname ile Hıristiyan isimlere sahip olmayanların isimleri "siyasi, ideolojik veya ahlaki standartlar" gerekçe gösterilerek devlet tarafından zorla değiştirildi. Hoca'nın acımasız dindar kampanyası ibadetleri de ortadan kaldırdı, ancak bazı Arnavutların gizli ibadetlerini gerçekleştirmeleri cezasız kalmadı. Yakalanan bireyler uzun hapis cezaları ile karşı karşıya kaldı. Gizli servisin yönlendirmesiyle din adamları hapse atıldı, hatta 1980'de bir Cizvit rahip yeğeninini yeni doğan ikizlerini vaftiz ettiği için ölüme mahkûm oldu (Zickel ve Iwaskiw, 1994, 82).

Şekil 2. Arnavutluk Cumhuriyeti'nin Dinsel Yapısı (2015).

1980'lerde yetkililer dine karşı yürütülen siyasetin tamamen başarılı olmadığını kabul etti. Arnavutluk hükümeti uluslararası toplumdan eleştiri ve yaptırım görmesinden sonra din konusunda daha duyarlı hale geldi. Hoca'nın halefi olan Ramiz Alia nispeten din ve dini kurumlar konusunda hoşgörülü bir tutum benimsedi. Din adamlarının ülkeyi tekrar girmesine izin verildi. Rahibe Teresa Tiran ziyaret öncesinde dışişleri bakanı ve Enver Hoca'nın dul eşi tarafından karşılandı. Aralık 1990'da dini kurumları gözetleme yasağı resmi olarak kaldırıldı. Binlerce Hıristiyan'a Noel'i kutlama izni verildi. Komünist rejimin yıktığı dini semboller, yapılar ve ibadethaneler yeniden yapılamaya veya onarılmaya başlandı. İşkodra'daki spor salonuna dönüştürülen Roma Katolik katedrali yeniden açıldı. 2011 yılında Arnavutluk'un nüfusu 2,8 milyon, bunun 1,58 milyonu veya %56,7'si Müslüman, 58.624 veya %2,1'i Bektaşi, 281.000'i veya %10'u Katolik ve 189.000'i veya %6,7'si Ortodoks idi ([Resident population by religious affiliation](#), 2011, 53). 2015 yılı verilerine göre ise nüfusun %66,7'si Müslüman'dır. Müslüman nüfusun %65,4'ü Sünni, %1,3'ise Şii'dir. Nüfusun %20,7'si Hristiyan'dır. Hristiyan nüfus içinde Katolik mezhebine mensup kişilerin oranı %11,2, Ortodoks mezhebine mensup kişilerin oranı %5,5, Pentekostalların oranı %2,3, Protestanlar %0,3'dir. Bu dinlerin yanı sıra Bahailik inancına mensup olanlar %0,3, Ateistlerin oranı ise %8,2'dir (Albania-Religious Adherents, 2014).

4. ARNAVUTLUK'TAKİ DİNSEL TOPLULUKLAR

4.1 Müslümanlar

Arnavutluk'a İslam dininin gelişi [Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Yarımadası'nı](#) fethi ile başlamıştır (Bartl, 1978, 306). Osmanlı Devleti Balkan Yarımadasına vardığında, tüm Arnavutlar Hıristiyan dininin etkisi altındaydı: kuzeyde Katoliklik, güneyde ise Doğu Ortodoksluk hâkimdi. Aleksandre Popoviç'in *Balkanlarda İslam* adlı eserinde Arnavutların İslam dini ile karşılaşmalarını 14.yüzyılın sonunda olduğunu yazmıştır (Popoviç, 1995, 17). Osmanlı ordusu Kruja Dağ Kalesini 1415'te fethinden sonra 1427'de güney Arnavutluk'un tamamı Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil edildi. Kısaca belirtmek gerekirse Osmanlı Ordusu Arnavutluk'un çoğu bölgesini 1423-1430 yılları arasında fethetmiştir (Hodson, 2002, 889). Arnavutluğun fethinden 15 yüzyılın sonuna kadar İslam dini tüm ülkede kabul edilmeye başlandı (Davis, 2006: 133). Osmanlı yönetiminin ilk on yıllarında Arnavutlar arasında az sayıda Müslüman vardı. Ö. Barkan 1530-1535 yılları arasında Elbasan'da 8916 Hıristiyan ve 526 Müslüman hane olduğu belirtmiştir. 1577'de Kuzey ve Orta Arnavutluk'un hala Katolik

olduğu bilinmekteydi, ancak 17. yüzyılın başlarında, kuzey Arnavutluk nüfusunun %50'si İslam dinini benimsemişti. Bu yüzyılın sonunda Arnavut beylerinin İslam'ı kabul etmesiyle halk kitleler halinde İslam dinini geçmiştir. Müslüman inancını benimseyen aileler cizye vergisini vermekten muaftı (Arsh, 1992, 70-71). XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılda kuzey Arnavutluk'un büyük çoğunluğunda İslam dini hâkimdi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının bitimi ve daha sonraki dönem olan Arnavutluk'un bağımsızlığını kazandığı 1912 yılına kadar ülke nüfusunun yaklaşık üçte ikisi Müslüman'dı. 1929 yılına kadar Müslüman cemaati beş üyeli Şeriat Yüksek Kurulu ile Tiran Büyük Müftüsü tarafından yönetiliyordu. Konsey daha sonra bir topluluk lideri ve dört büyük müftülük temsilcisinden (İşkodra, Tiran, Korca ve Gjirokastra) oluştu. Sünni İslam'ın organizasyonu, 1930'larda Kral Zogu'nun (1895-1961) ülke dışındaki Müslümanlarla tüm resmi ilişkilerini kestiğinde zayıfladı. 1942 tarihli İtalyan istatistiklerine göre, Arnavutluk nüfusunun 128141'i Bektaşî, 232320'si (%21) Ortodoks ve 116259'u (%10) Katolik olmak üzere 779417'si (%69) Müslüman'dı (Elsie, 2001, 57).

II. Dünya Savaşı'nın sonunda Arnavutluk'ta 1272 cami, 1330 imam ve müftü vardı. Yine savaşın sonunda 19 dini okul kapanmış, farklı bölgelerde görev yapan müftüler ile Müslüman cemaat üyeleri 26.01.1949 sayılı bir kanunla görevlerine son verilme politikasına gidilmiştir. Tüm dinlerin temsilcileri komünist rejime bağlılıklarını bildirmek zorundaydı. Müslüman cemaat başkanının Bakanlar Kurulu tarafından onaylanması gerekiyordu. İşkodra ve Durres Müftüsü ile Mustafa Efendi, Varoshi gibi bazı Müslüman liderler komünist liderlerle iş birliği yapmayı ret ettikleri için hapis cezası aldılar. Arnavutluk'ta yaklaşık 1.050 cami 1967'ye kadar halka hizmet vermeyi sürdürdü ancak 1967'de daha önce benzeri görülmemiş bir aşırılık eylemiyle, İslam ve diğer tüm dinler komünist yönetiminin kararı ile yasaklandı. Arnavutluk'ta İslam kültürünün kasıtlı olarak yok edilmesi, 60'ların ve 70'lerin sonlarında, yeni restore edilmiş veya kültürel değeri olan yapılar da dâhil olmak üzere ülkedeki neredeyse tüm camiler yok edildi veya başka amaçlarla kullanıldı. Korçe'deki Mirahor Camii (1495), Sultan Camii (1492) ve Berat'taki Ana Cami (1553-1554), Vlora'daki Murat Camii (1537) dâhil olmak üzere çok az bina yıkımdan kurtulabilmiştir. Bu camilerin yanı sıra Elbasan'daki Naziris Camii (1599 dolaylarında), Ana İşkodra Camii (1775-1794) ve Tiran'daki Ethem Bey Camii (1793-1794) ayakta kalmıştır. Rejimin getirdiği dini uygulamaları Aralık 1990'da kaldırıldı ve yirmi dört yıl sonra geriye kalan az sayıda camide Ramazan'ın ilk kez kutlandığı Ocak-Mart 1991 tarihleri arasında yeniden açılmaya başlandı.

Ülkedeki Müslümanların çoğu Sünni olup, nüfusun %20'si Tasavvuf Bektaşî hareketine mensuptur. Bektaşîlik Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlar, Yunanistan, Girit'te yayıldığı sırada Yeniçeri askerleri ile birlikte hareket eden ve İslam dini ve geleneklerini bu coğrafyaya yayan din adamları tarafından taşınmıştır (Doja, 2008: 26). Hacı Bektaşî Veli'nin öğretileri, Sarı Saltık ve öğrencileri tarafından Vlora yakınlarındaki Kaniana ve Girokastradaki tekkeden yayıldı. Evliya Çelebi 1670 yılında Arnavutluk/Kaniana'ya yaptığı seyahatte Bektaşî tekkesinin varlığına dikkat çekmiştir (Evliya Çelebi, Seyahatname VIII, 361). Arnavutluk'ta Bektaşî hareketinin temellerini atan Asım Baba'nın öğretileri 19. yüzyılda büyük otorite kazandı. Bektaşî, 19.yüzyılın sonlarında Arnavutluk Ulusal Dirilişi (Alb. Rilindja) sırasında önem kazanarak bağımsız bir dini topluluk haline geldi. Yirminci yüzyılın başında Arnavut nüfusunun %15'inin, ülkenin Müslüman nüfusunun dörtte birinin ise Bektaşî olduğu tahmin ediliyor. Bektaşîler 1920 öncesinde Türkiye'deki Bektaşîlere bağlı

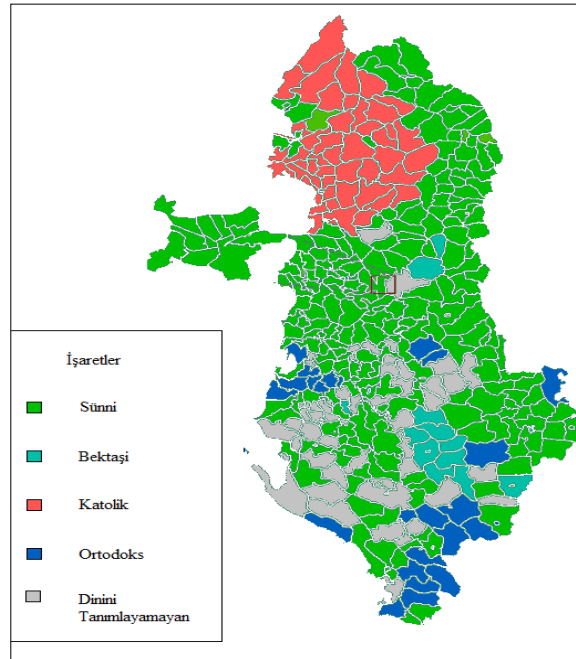
iken Priştine’de düzenlenen Birinci Ulusal Kongresinden sonra özerkliklerini ilan ettiler ve 1925 sonbaharında Türkiye’deki Bektaşî merkezini yeni yeri Tiran oldu. 1929’da Tiran’da toplanan III. Bektaşîler Kongresi’nden sonra Bektaşîler yeniden örgütlendiler. Buna göre örgütün başında ikamet yeri Tiran olan bir büyük dede (kryegijsh), onun altında beş dede (gijyshe), onların altında çeşitli tekke babaları, ardından dervişler, muhipler ve aşıklar geliyordu. Ayrıca Gülşen’iyle, Halveti’ye, Rifâiyye, Sa’diyye ve Ticâniyye tekkeleri de vardı (Bilge,1991: 387). 1940’ların ortalarına kadar Arnavutluk’ta 280 derviş, 1960’larda ise ülkede 50 Bektaşî tekke ve yaklaşık 80 derviş olduğu da biliniyordu. Komünist rejiminin yıkılmasından sonra Arnavutluk’ta hayatta kalan tek bir derviş ve 6 tekke vardı (Doja, 2008, 65). Bektaşî cemaati, Arnavutluk’taki diğer dini cemaatler gibi, rejimin başlangıcından bu yana Komünistler tarafından zulüm gördü ve liderlerinin birçoğu ya ülke dışına gönderildi ya da hapsedildi. 1967’de hükümet tüm dini faaliyetleri kanunen yasakladığında Bektaşî topluluğu tamamen kapatıldı. 21 Ocak 1991’de, neredeyse yarım asırlık sessizliğin ardından Arnavutluk Tiran’daki Bektaşî cemaatini yeniden bir araya getirmek için bir komite kuruldu. O zamandan beri Baba Reshat Bardi’nin (1935 doğumlu) liderliğindeki yeni topluluk Bektaşî geleneklerini devam ettirmek için aktif rol oynamaktadır. Dördüncü Bektaşî Ulusal Kongresi Temmuz 1993’te yapıldı. Günümüzde Arnavutluk’ta açık olan tekkeler: Turan (Korca) Baba Edmond İbrahimi, Gyrocaster-Baba Hajji, Elbasan-Baba Sadik Ibro, Fushe Kruja-ünlü Baba Selim Kalichani, Tomorica-Baba Shaban ve Martanesh-Baba Khalil Tsur’dır.

4.2. Hristiyanlar

İyon Denizi’nin kuzey kıyısı ile Adriyatik Denizi’nin güney sahili boyunca uzanan İliya yarımadası Hristiyanlığın en önemli merkezlerinin başında gelir. Arnavutların atalarında yaşadığı İliya bölgesinden İncil’in öğretileri tüm dünyaya yayıldığı gibi, Aziz Pavlos’un Roma’ya gitmeden önce Durres’ten geçtiği söylenmektedir (Loka, Gjet, 2005, 6-8). Hristiyanlığın Arnavutluk bölgesine gelişi Azizlerin zamanında olmuştur. MS. 58. yılında Aziz Pavlus, Andrea, Bartalamay ve onların öğrencileri ile İllirikum bölgesine gelmiştir. O dönemde Dyrrachium şehri ikinci Roma olarak adlandırılıyordu ve çok büyük bir öneme sahipti. Aziz Pavlus İtalya’ya giderken Dyrrachium, İşkodra ve Dalmacia’dan (Dalmaçya) geçerek İtalya’ya gelmiştir. MS. 58 yılında Aziz Pavlus Dyrrachium’dan geçerken İsa’nın 72 öğrencisinden biri olan Aziz Sezar’ı İyrrachium’un başpiskoposu olarak tayin etmiştir. Böylece Hristiyanlık İllirikum’da başlayarak Epir ve Makedonya bölgelerine doğru yayılımına devam etmiştir. Hristiyanlığın Arnavut bölgelerine Roma askerlerinin getirdiğini söylene de, Hristiyanlık Arnavut bölgelerine ilk asırlarda girdiği kabul edilen bir görüşür (Rruqa,2013, 20).

Osmanlı Devleti’nin fethine kadar olan süreçte 5-15 yüzyıllar arasında Hristiyanlık halkın benimsediği tek dindi. Osmanlı devletinin fethi ile birlikte Arnavutluk’un kuzeyinde Katoliklik, güneyinde ise Ortodoksluk hâkimdi. İslam dininin etkisini gösterdiği 15. ve 19. yüzyıllar arasında ülkenin güneyinde yaşayan Ortodokslar gelenek ve göreneklerini korurken bir kısım Ortodoks Hristiyan’ı İtalya ve Yunanistan’a gitmiştir. 19. yüzyılda Balkan halkları Fransız İhtilali’nin getirdiği milliyetçilik fikirlerinin etkisi altındayken, özgürlüklerini kazanmak için çeşitli girişimlerde bulundular. Bu girişimlerden en önemlisi ulusal kiliselerin oluşturulmasıydı. Arnavut Ortodoks Kilisesi’nin bağımsızlık hareketi XVIII. yüzyılda başlamasına rağmen ancak 12 Eylül 1922’de Berat Kongresi Josif Qiric’in önderliğinde

toplandı. Bu kongre ile kilise idari bağımsızlığını ilan ederken 14 maddelik bir tüzük de hazırlanmıştır. Bu tüzüğe göre, piskoposluk oluşana kadar kilisenin en yüksek otoritesi konseydi. Büyük, metropol merkezlerindeki kiliseler kongre tarafından seçilecek din adamları tarafından yönetilecekti. Bu konsey ayrıca kongre tarafından Ekümenlik Patrikhanesi ile bağımsızlığının resmi olarak tanınması için görevlendirildi. Kilisenin resmi dili Arnavut diliydi ve bunun üzerine kilisenin bir Arnavut rahip olması gerekiyordu. Patrikhane, Ortodoks Kilisesi'nin otosefisini Patrik Nisan 1937 yılında Christopher Korca'yı seçerek tanıdı. 1991'den beri Arnavutluk Başpiskoposu, vakıflarından 83 yeni kilise inşa etti, 5 manastır ve 72 kilise / anıt restore edildi ve 140'tan fazla kilise onarıldı. Ayrıca yeni inşa edilen (ve personel) Teoloji Akademisi kompleksi (Durrës yakınlarındaki St. Vlash Manastırı ile), Archdiocesan Merkezi, Gjirokaster'ın piskoposluk merkezleri, Korca ve Berat, Gjirokaster'daki Kutsal Haç Erkek Lisesi, bir kız yurdu Tiran'daki Tıp Merkezi açıldı. Arnavutluk Ortodoks kilisesi geçtiğimiz on yılda, 13 yeni anaokulunun kurulmasını ve Arnavutluk genelinde 10 devlet okulunun ve 6 anaokulunun yenilenmesi ve tefrişini yaptı (Orthodox Europe Orthodox Albania: The Renewal Of The Albanian Orthodox Church (1991-2004). Arnavutluk Cumhuriyetinin en büyük üç mezhebinden birisi olan Ortodoksluk, toplam nüfusun %10'unu oluşturur. Günümüzde Ortodoks Arnavutları ülkenin güneyinde (Yunanistan sınırı boyunca) yoğunlaşmaktadırlar. Arnavutluk'ta Ortodoks mezhebinden sonra en yaygın mezhep olan Katoliklik, Katolik Ansiklopedisine göre Hıristiyan nüfusun %10'u bu mezhebe mensup iken (Albaniya Katolicheskaya Entsiklopediya, 2002, 65), son nüfus sayımı verisine göre ise Hıristiyan nüfusun %12'si bu mezhebe dâhildir. Arnavutluk'taki Katoliklerin çoğu ülkenin kuzeybatı bölgesinde yaşarken, güney bölgelerinde sayıları kaybolmaktadır. [İşkodra](#) , [Leger](#) ve diğer bazı kuzeybatı şehirleri Katolik nüfusun çoğunluğunu oluşturur. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamaya başladığı 19. yüzyılda Arnavutluk'ta Katoliklik yeniden canlanmaya başladı.

Harita 1. Arnavutluk Cumhuriyeti'nin Dini Haritası (2014) (Yalens, 2014'den değiştirilerek).

İtalyan Cizvitler İşkodra'da kolej açarken, 1870 yılında Katolik matbaası kuruldu. Arnavutluk'un İtalyan'lar tarafından işgal edildiği 1939 yılından sonra ülkede Katoliklerin oranı %10,3, 1967'de %10, 2001 yılında %16,8'e yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra komünist yönetim güç dengesini ele geçirdikten sonra çok sayıda Katolik rahip sınır dışı edildi veya çalışma kamplarına gönderildi. Yönetimin 1967 yılında aldığı karar ile tüm dini kurumlar kapatılırken, 1971 yılında rahip [Stiefen Kurti](#) bir çocuğu vaftiz ettiği gerekçesi ile öldürüldü. Komünist yönetim yıkılıp yerine yeni yönetim geldikten sonra Katolik kilisesi yeniden yapılanarak, daha önce kapatılan kiliseler açıldı. Günümüzde Katolik kilisesi yapısal olarak 2 Başpiskoposluk ([İşkodra Başpiskoposu-Pulta](#) ile [Tiran Başpiskoposluğu-Durres](#)) ile 3 Piskoposluk (Leji, Sapa ve Reşeni)dir (Current Dioceses Albania (2020). Arnavutluk'ta resmi olarak tanınan beş mezhepten birisi olan Protestanlık ülke nüfusunun %0,3'ünü oluşturur (Barrett, Kurian, Johnson, 2001: 57). Amerikan misyonerlerinin öncülüğünde Kuzey Makedonya/Bitola'da temeli atılan Arnavut Protestan kilisesinin babası [Gerasim Kyriazi](#)'dir. Korca'da ilk kilisenin açılmasıyla birlikte, Arnavutça eğitim veren ilk laik okulda bu şehirde açıldı (1887). Amerikan vaftizcilerin görev yaptığı Arnavutluk'ta (1932), İtalya'dan da Baptisler 1939 yılında geri dönerek Protestanlığın gelişmesi için görev aldılar (Trusiewicz, 2012). D. Lewis, Yunanistan'dan Arnavutluk'a dönerek Yunan kardeşlerin desteğiyle Adventistler [Tiran'da](#) hizmet vermeye başladı (Land, 2005, 419) Enver Hoca döneminde Protestanlık kilisesinin tüm faaliyetleri yasaklanmıştır. Enver Hoca dönemi sonrasında yeniden faaliyetlerine başlayan kilise bugün 500'ü cemaatçi olmak üzere 7 topluluğa sahiptir. [Adventistler](#), [Baptist](#), [Yeni Apostolik Kilisesi](#), [Plymouth kardeşler](#), [Metodistler](#), Nazarenler ve [Lutherans](#)lardır.

4.3. Museviler

Güneydoğu [Avrupa'da](#) Adriyatik Denizi'nin doğu sınırında bir Balkan devleti olan Arnavutluk'taki Musevi tarihi 1300 yıl öncesine dayanır. Ağırıklı olarak Seferad olan Arnavut Musevileri yüzyıllar boyunca Arnavutluk'a yerleştiler, ancak asla kalıcı bir topluluk oluşturmadılar. Sarande'de ilk [sinagogu](#) inşa eden Museviler 16. yüzyılın başlarında ülkedeki ana idari ve askeri şehir olan Vlore nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturdu. Berat, Durazzo, Elbassan ve Valona'da da Musevileri toplulukları kuruldu. Arnavutluk genelinde Kastilya, Katalon, Sicilya, Portekiz ve Apulya sinagogları kuruldu (Elsie, 2001, 141). Osmanlı İmparatorluğu döneminde İber Yarımadasından gelen Museviler Arnavutluk'un liman şehirlerine yerleşerek küçük topluluklar kurmaya devam ettiler. Birinci [Dünya Savaşı'ndan](#) sonra Arnavutluk'ta kalan az sayıda Musevi öncelikle Koritsa'da yaşamaya devam etti. 1930'a gelindiğinde, ulusal nüfus sayımında sadece 204 Musevi nüfus bildirildi. 2 Nisan 1937'de Musevi cemaati hükümet tarafından resmi olarak tanındı. En büyük Musevi nüfusu Kavaje ve Vlora'da bulunuyordu. 400'ü mülteci olan [II. Dünya Savaşı](#) öncesinde yaklaşık 600 Musevi Arnavutluk'ta yaşıyordu. 7 Nisan [1939'da](#) İtalya Arnavutluk'u işgal ve ilhak etti. Museviler kıyı limanlarından sürüldü ve Arnavutluk'un içine taşındı. Birçok Musevi mülteci [Filistin'e](#) giderken Arnavutluk'tan da geçti. Arnavutluk, II. Dünya Savaşı yıllarında Musevi nüfusu artan ender Avrupa ülkelerinden birisidir. Savaşın başlangıcında 200 olan Musevi sayısı savaş sonucunda 350'ye yükselmiştir (Fischer, 1999: 187). Enver Hoca'nın diktatörlüğü altında Arnavutluk'ta komünist dönemi boyunca cemaat Musevi dünyasından tecrit edildi. Enver Hoca'nın yarım yüzyıl iktidarı boyunca, tüm dinler ile birlikte Musevilikte ülkede yasaklandı. 1991'de Komünizmin düşmesinden sonra,

Arnavutluk'taki neredeyse tüm Museviler [İsrail'e gönderildi](#) ve ağırlıklı olarak [Tel Aviv'e](#) yerleşti. Komünist yönetimi altında Musevi nüfusu 200-300 arasında değişmekteydi.

Bugün, Musevi cemaatinin Arnavutluk'ta ki varlığının çok az fiziksel kalıntısı vardır. Bir zamanlar aktif bir Musevi cemaatinin olduğu yerde, bugün çok az organize ortak yaşam bulunur. Başkent Tiran'da bir topluluk lideri, çoğunlukla başkentte yaşayan yaklaşık 20 çocuk da dâhil olmak üzere yaklaşık 40 ila 50 kalan Arnavut Musevi'si olduğunu tahmin edilmektedir. 2010 yılında [Chabad](#), Tiran'da Hechal Shlomo Sinagogu'nu açtı ve [Yunanistan](#) merkezli Rabbi Yoel Kaplan'ı Arnavutluğun resmi olmayan [hahambaşı](#) olarak atadı (Jewish Population of Europe Before the Holocaust Map).

4.4. Diğer Dinlere Mensup Olanlar

Ülkede resmi olarak tanınan dinsel toplulukların dışında sayıları fazla olmamakla birlikte Bahailer, Yehova'nın Şahitleri, Son Azizler İsa Mesih Kilisesi (Mormonlar) üyeleri ve diğer dini gruplar vardır. Mirza Hüseyin Ali tarafından kurulan Bahailik inancına mensup olanların oranı %0,3'dir. Kendini herhangi bir dine ait hissetmeyenlerin oranı ise %8,2'dir.

5. SONUÇ

Komünizm sonrası dönemde Arnavutluk dinler arasında ciddi bir rekabet alanına sahne olmuştur. Bu durum I. Dünya ve II. Dünya Savaşı sonrasında kendini daha da belli etmiştir. Komünist yönetim altında, o zamana kadar ağırlıklı olarak Müslüman olan ülkedeki geleneksel güç yapısı yıkıldı ve yeni komünist elit, esas olarak güney Arnavutluk'taki Ortodoks ve Bektaşî topluluklarından oluştu. Komünist yönetimi sonrasında İslam din, gelenek ve göreneklerine olan ilgi azalıp, Hıristiyan dini ve gelenekleri daha yüksek bir sosyal statüye sahip olmaya başladı. Arnavutlar, dini toplulukların ve dini liderlerin rolünü büyük ölçüde takdir etseler de ülkede dini hoşgörü sağlayan anahtar araçlar esasen sekülerdir ve bireysel özgürlüklere saygı, ulusal gelenek ve bilincin üstünlüğü söz konusudur. Baskı rejiminin ortadan kalktığı 1990 yılından sonra her ne kadar ülkede farklı dinlere ait özgürlükler tekrar yerine geldiyse de Arnavutlar arasında aktif bir dinî canlanma gözlenmemiştir. Özellikle bu durum İslam inancı için söylenebilir. 90'lı yılların ilk yarısında ülkeye gelen yabancılar, ateist dalganın kesin olarak Arnavut Müslümanları etkilediğini keşfettiler. Son zamanlarda aktif olarak inşa edilen camiler yarı boştur, ülkede mevcut olan medreselerin mezunlarının din öğretmeni olmak için acele etmemesinin temel sebebi, toplumda bu statünün çok fazla yer bulamamasından kaynaklanmaktadır. 90'lı yılların ortalarında, ülkenin aydınları arasında Arnavut halkının İslam'ı terk edip onu Avrupa kültürünün ve Katolik Kilisesi'nin katına geri döndürme fikri vardı. Özellikle 1993 yılında Papa, Rahibe Teresa'yı ölümünden 6 yıl sonra aziz ilan ettikten sonra ülkede Hıristiyanlık, dini ve sosyal anlamda en aktif rol oynar duruma gelmiştir. Bugün bunun etkisi siyasi, sosyal, kültürel kısaca hayatın her alanında kendini hissettirmektedir. Müslüman nüfusun ağırlıkta olduğu şehirlerde çeşitli kurum, kuruluş ve devletlerin desteği ile cemaati az olmasına rağmen kiliselerin sayısı çoğalmakta, camiler ise bakımsızlık tahribat veya farklı sebeplerden dolayı yıkılmaktadır. Arnavut gençleri arasında dini hoşgörü olmasına rağmen, din bilgisinden uzaktırlar. Geleneksel din eğitimini benimsemeyen gençler farklı bahaneler ile yönlendirilerek ya din değiştirmekte yâda dini kabul etmemektedir. Günümüzde Arnavutlar arasında ateist veya herhangi bir dine kendini yakın hissetmeyenlerin sayısı hızla artmaktadır. Sonuç olarak dinsel topluluklar barış ve huzur içinde ülkede ibadetlerini gerçekleştirme

imkânına sahip olmasına rağmen İslam dinine ilgi azalırken, Hıristiyanlık dini hayatın her alanında kendini daha fazla daha belirgin ve daha net bir şekilde kendini hissettirmektedir.

KAYNAKÇA

Arsh, G. L. *Pervyye Veka Osmanskogo Gospodstva (Xvi-Seredina Xvii V.) Kratkaya İstoriya Albani Sıs Drevneyshikh Vremon Do Nashikh Dney*, Nauka, Moskova 1992.

Albaniya Katolicheskaya Entsiklopediya (V.1.). (2002). Frantsiskantsev Yayınevi, Rusya 2002.

[Albania-Religious Adherents, \(2015\)](http://www.thearda.com/internationalData/countries/Country_3_2.asp/) .The Association of Religion Data Archives http://www.thearda.com/internationalData/countries/Country_3_2.asp/ (26.02.2020)

Bartl, Peter *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları 1878-1912*, Çev: Ali Taner, Bedir Yayıncılık, İstanbul 1998.

Barrett, B. David. B, Kurian, George Thomas, Johnson, Todd M. *Albania /World Christian Encyclopedia Vol. I*. Oxford University Press, Inc, New York 2001.

Bilge, Mustafa, L. Arnavutluk, *Tdk İslam Ansiklopedisi*, (3), 1991, 383-390.

Current Dioceses Albania (2020) <http://catholic-hierarchy.org/country/dal2.html>
Erişim Tarihi: 02.03.2020

Çelebi, Evliya *Seyahatname C. 8*. Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul 2010.

Davis, Paul K. *Encyclopedia Of Invasions And Conquests From Ancient Times To The Present (Austria,Turkish Invasion)*, Grey Publishing, New York/ Abd 2006.

Doja, Albert *Bektashizmi Në Shqipëri: Histori Politike E Një Lëvizjeje Fetare*, Instituti Shqiptar Për Studime Ndërkombëtare, Tiran 2008.

Drejtoria e Përgjithshme e Metrologjisë, (2020), <https://www.dpm.gov.al/> Erişim Tarihi: 29.03.2020)

Eftimi, Romeo *Some Considerations On Seawater-Freshwater Relationship In Albanian Coastal Area*, Ita Consult, Tirana 2018.

Elsie, Robert A *Dictionary Of Albanian Religion, Mythology And Folk Culture*, New York University Press, New York 2001.

Fischer, Bernd. J. *Albania At War, 1939-1945*, Purdue University Press., İndiana 1999.

Filipi, Gjergji *Migration On Albania*. Gent-Grafik, Tiran 2014.

Hodson, B. *Turkish Wars Of European Expansion (1413-1699) Gound Warfare. An International Encyclopedia.*: Abc-Clio, California/Abd 2002.

Jewish Population Of Europe Before The Holocaust Map. <https://www.jewishvirtuallibrary.Org/Albania-Virtual-Jewish-History-Tour>. Erişim Tarihi: 03.04.2020.

Land, Gary *Albania /Historical Dictionary Of Seventh-Day, Adventists*scarecrow Press, Lanham, Maryland 2005.

Loka, N.-Gjet, K. *İliria Biblike. Shejtorët Iliro-Shqiptare Nga Konstandini İ Madh Te Nënë Tereza, Ge*, Tiran 2005.

Melton, Gordon J. *Albania / Religions Of The World: A Comprehensive Encyclopedia Of Beliefs And Practices*, Abc Clio. England 2010.

Ministry of Environment. Gap Analysis For Nature Protection Legal Acts On Wild Fauna Conservation And Hunting (Albania) t <http://www.al.undp.org> 86–99/ Erişim Tarihi: 30.03.2020

Orthodox Europe Orthodox Albania: *The Renewal Of The Albanian Orthodox Church (1991-2004)*, <http://www.orthodoxengland.org.uk/oealbani.htm>. Erişim Tarihi: 04.03.2020

Popovic, Aleksandre *Balkanlarda İslam*, İnsan Yay, İstanbul 1995.

Prohorov, Aleksandır Milayloviç, *Albaniya/Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya (3.Baskı)*. Izdaniye Chlen Korrespondent, Rusya (1969-1978).

Parise, M. Qiriazı, P. Sala, S., *Natural And Anthropogenic Hazards İn Karst Areas Of Albania*. Natural Hazards And Earth System Sciences, (4), 2004.

Popullsia sipas religjionit, 1923-2011. <http://open.data.al/sq/lajme/lajm/lang/sq/id/670/Popullsia-sipas-religjionit-1923-2011/> Erişim Tarihi: 26.03.2020

Rruqa, İtir Arnavutluk'ta Hıristiyanlık'ın Ve İslamiyet'in Tarihçesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ahmet Aras, Konya 2013.

Resident population by religious affiliation (2011), *Population And Housing Census 2011*. *Instituti i Statistikave*. http://www.instat.gov.al/media/177354/main_results_population_and_housing_census_2011.pdf/ Erişim Tarihi: 27.02.2020.

Silaev, E. D. *Albaniya Ekonomiko-Geograficheskaya Kharakteristika*, Prospect, Rusya 1953.

Sinani, Gjergi *Feja Dhe Edukimi*, Albdesign, Tirane 2017.

Trusiewicz, D. (2012). *Christianity in Albania*. European Baptist Federation, <http://www.ebf.org/16-05-2012-albania> Erişim Tarihi: 11.03.2020.

The National Institute of Statistics of Albania (INSTAT). (2011) http://www.instat.gov.al/media/177354/main_results_population_and_housing_census_2011.pdf/ Erişim Tarihi: 30.01.2020

The National Institute of Statistics of Albania (INSTAT) (2018). <http://www.instat.gov.al/media/4414/agriculture-statistics-2017.pdf> Erişim Tarihi: 29.03.2020.

The National Institute of Statistics of Albania (INSTAT) (2019). <http://www.instat.gov.al/en/themes/labour-market-and-education/employment-and-unemployment-from-lfs/#tab2> Erişim Tarihi:06.04.2020.

Varavina. V. E. Ve Diğerleri. *Albaniya / Entsiklopedicheskiy Geograficheskiy Slovar*. Ripolklassik, Moskova 2011.

Yalens, A. *Albania Majority Religion 2011 Census*.Png.

Zickel, Raymond. Iwaskiw, Walter R, *Albania: A Country Study*. Library Of Congress, Washington 1994.

FEMİNİZM VE SANATTA CİNSİYET AYIRIMCILIĞI

GENDER DISCRIMINATION IN FEMINISM AND ART

Rasim SOYLU Doç.Dr. Sakarya Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
orcid.org/0000-0001-7136-1928**Özet**

Sanat tarihi ilk insanlardan itibaren ataerkil ve beyaz insanı önceleyen bir toplum inşası üzerinden kaydedilir. Avrupa ve Batı kültürü merkezli sanat tarihinde Batılı olmayan toplumlar, egzotik, otantik, oriental ve yerel sanatlar olarak yer alabilir. Aynı şekilde bu yüzyıla kadar kadın sanatçıların da sanat tarihinde yer alması kolay olmamıştır. Hatta günümüzde bile Feminist akımların ve kuruluşların bütün destek ve çabalarına rağmen kadın sanatçılar hala literatüre girmekte zorlanmaktadır.

1960-1970 yılları arasında Amerika ve Avrupa'da gelişen feminist hareketle birlikte Feminist sanat ta dünya sanat gündeminde ses getirmeye başlamıştır. Feminizm, kadınların yaşadıkları toplumsal ve politik farklılıkları vurgulamakla birlikte cinsiyet ayırıcılığı, kadın hakları, mobbing, şiddet, taciz ve tecavüz gibi pek çok sorunla da ilişkilidir. Feminist sanat ta aynı şekilde sanat dünyasında kadınlara yeterince yer verilmemesi, ayırıcılığa tabi tutulması sanat dünyasında daha çok model olarak yer almaları gibi ana başlıklardan hareket etmekle birlikte insan hakları ihlalleri gibi sorunları da içermektedir. Feminist Sanat, kadın sanatçıların dünyanın bilhassa batı dünyasının sanat ortamı içerisinde kendi varlığını göstermek için çaba sarfettikleri bir sanat akımı olarak ta tanımlanabilir.

Feminist sanat, 1960'lı yıllarda Avrupa ve bilhassa Amerika'da bir grup kadın sanatçı, sanat tarihçi ve sanat eleştirmeninin, kadının sosyal hayatta ve özellikle sanat dünyasında ve sanat tarihinde cinsiyet ayırıcılığı gerçeğinden yola çıkarak, hatta müzelerde sadece çıplak model olarak yer almasına tepki olarak bütün bu ayırıcılıklara karşı başlattıkları mücadelenin adıdır.

Bu çalışmanın amacı ırkçılık, cinsiyet ayırıcılığı ve toplumsal yapı içerisinde ötekileştirici davranışların sorgulandığı sosyal çatışma ortamından kaynaklanan Feminist Sanatın bu sorunlarla mücadele misyonundan hareket ederek problemlerin çözümü için yoğun bir şekilde çabalamasını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Feminist Sanat, Cinsiyet Ayırıcılığı, Kadın Sanatçılar.

Abstract

Art history is recorded through the construction of a society that prioritizes patriarchal and white people since the first humans. Non-Western societies can take place as exotic, authentic, oriental and local arts in the history of European and Western culture-centered art. Likewise, it was not easy for women artists to take part in the history of art until this century. Even today, despite all the support and efforts of feminist movements and organizations, women artists still have difficulty in entering the literature.

With the feminist movement that developed in America and Europe between the years of 1960-1970, feminist art started to make a voice in the world art agenda. Feminism emphasizes the social and political differences faced by women, but is also associated with many problems such as gender discrimination, women's rights, mobbing, violence, harassment and rape. In the same way, feminist art also includes problems such as human rights violations, as well as starting from the main headings such as not giving enough space to women in the art world, being subjected to discrimination, and taking place as models in the art world. Feminist Art can also be defined as an art movement initiated by women artists to show their existence in the current art environment.

Feminist art, a group of female artists, even art historians and art critics, in Europe and especially in America in the 1960s, as a reaction to women's participation in social life, especially in the art world and art history, based on the fact of gender discrimination, and even as a nude model in museums. It is the name of the struggle they started against all these discriminations.

The aim of this study is to examine the intensive efforts of Feminist Art to solve these problems, based on the mission of combating these problems, which arise from the social conflict environment in which racism, gender discrimination and marginalizing behaviors in the social structure are questioned.

Keywords: Feminism, Feminist Art, Gender Discrimination, Women Artists.

Giriş

Feminizm

Feminizm, 1960'lı yıllarda kadınların erkek egemen toplum yapısının baskısından kurtulma ve özgürleşmesi anlamında gelişen bir kavram ve harekettir. Feminizm, kelime olarak Latince kadın anlamındaki "Femine" kelimesinden doğmuştur.

Feminizmin ana konusu kadındır. Kadının toplumdaki konumu, ailede ve dışarıdaki rolü, mobbing, ezilme, taciz, tecavüz, şiddet, sömürsü ve cinsiyet ayrımcılığı gibi problemler Feminizmin tartışılan konularıdır. Feminizm, kadın haklarına saygı duyulması, kadının herhangi bir baskı altına alınmadan özgürleşmesi, kamusal veya özel alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını savunan bir görüştür (Taş, 2016, s: 165).

Feminizm, sanat, felsefe, bilim, sosyoloji, ekonomi, etik ve politika gibi alanlarda meydana gelen eşitsizlik ve insan hakları ihlallerini kadınların lehinde ele alır ve savunur. Ne yazık ki ne sanat tarihinde ne de bilim ve felsefe tarihinde kadınların yeterince yer almadığı görülmektedir. Ataerki toplum yapıları ilk insanlardan itibaren kadınlara kendi yeteneklerini ve varlıklarını göstermeye imkân tanımamış hatta üstün yetenek sahibi girişimci kadınları en ağır biçimde cezalandırmıştır.

Feminist Sanat

1960-1970 yılları arasında Amerika ve Avrupa'da gelişen feminist hareketle birlikte Feminist sanat ta dünya sanat gündemine damgasını vurmuştur. Feminizm, kadınların yaşadıkları toplumsal ve politik farklılıkları vurgulamakla birlikte kadın hakları, mobbing, şiddet, taciz ve tecavüz gibi pek çok sorunla da ilişkilidir. Feminist sanat ta aynı şekilde sanat dünyasında kadınlara yeterince yer verilmemesi, ayrımcılığa tabi tutulması sanat dünyasında daha çok model olarak yer almaları gibi ana başlıklardan hareket etmekle birlikte Feminizmin

ele aldığı sorunları da içermektedir. Feminist Sanat, kadın sanatçıların mevcut sanat ortamı içinde kendi varlıklarını göstermek için başlattıkları bir sanat akımı olarak ta tanımlanabilir (Antmen, 2012, s.34).

1960'lı yıllarda Avrupa ve bilhassa Amerika'da bir grup kadın sanatçı hatta sanat tarihçisi ve sanat eleştirmenleri, kadının sosyal hayatta ve özellikle sanat dünyasında ve sanat tarihinde yeterince temsil edilmediği gerçeğinden hareket ederek, hatta müzelerde sadece çıplak model olarak yer almasına tepki olarak bütün bu ayrımcılıklara karşı bir mücadelede başlattılar (Boyacı, 2018,21).

İrkçilik, cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal yapı içerisinde ötekileştirici davranışların sorgulandığı sosyal çatışma ortamından kaynaklanan Feminist Sanat, bu sorunlarla mücadele misyonundan hareket ederek feminizm problemlerinin yoğun bir biçimde ele alınmasında önemli rol oynar (Özlü, 01.04.2021).

Erkek egemen sanat dünyasının düzeninin değişmesi için aktif rol oynayan Feminist sanat hareketi, sanat tarihinin görmezden geldiği kadın sanatçıların yeniden keşfine ve gündeme gelmesine neden olmuştur. Böylece sanat kurumlarında kadın sanatçıların daha fazla temsil edilmesi olanağını sağlamıştır.

Amerikalı sanat tarihçisi Nochlin'in "Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?" makalesi, 1970'li yıllarda Feminist sanatın dünya gündemine girmesinde dönüm noktası olmuştur. Konuyu sanat eğitimi ve kurumsal sanat yapıları açısından irdeleyen Nochlin'e göre, "bir Michelangelo ya da Manet düzeyinde kadın sanatçı çıkmamış olmasının nedeni, kadınların başta eğitim olmak üzere birçok konuda erkekle eşit haklara sahip olmayışından kaynaklanır" (1971,133).

Nochlin, yetenek ve ustalık gibi kavramların erkekler tarafından ortaya koyulan ve erkekler için belirlenen kavramlar olduğunu öne sürer. Nochlin'e göre, batı sanat tarihinin kadınlara hiç yer vermemesi, kadınların gerçekten de iyi sanatçı olamayacağı anlamına gelmez. Tabi ki kadın sanatçıları erkeklerden ayıran temel birtakım doğal, biyolojik farklardan söz etmek mümkündür. Bu tür farklardan söz edilebiliyorsa, kadınların sanatını erkeklerin sanatından ayıran farklı bir imgesellik, farklı bir ifade mi söz konusu da olabilir (Boyacı,2018,13).

Yaratıcılık süreci gerçekten de cinsiyetle ilgili bir olgu değildir. Geleneksel sanatlar içerisinde kadınlara özgü elışı çalışmaları ile güzel sanatlar arasındaki ayırım söz konusu olabilir. Ancak bu gibi ölçütleri erkeklerin belirlemesi hiç de adil ve objektif değildir.

1970'te Amerika'da Devrimci Kadın Sanatçılar Birliği, Whitney Müzesi'nin yıllık sergisinde kadınların yeterince temsil edilmediği gerekçesiyle, müzenin kapısına çürük yumurta ya da tampon gibi nesnelere bırakarak protesto gösterileri yapmıştır.

Yine Amerika'da 1970'lerde galerilerden dışlanan kadın sanatçılar için Kadınlar için özel sanat mekanları düzenlenmiş, sanat dergileri yayımlanmıştır. Amerikalı sanatçı Judy Chicago tarafından Fresno Devlet Üniversitesi'nde (1971), sonraki yıl da yine Chicago'yla birlikte Miriam Schapiro tarafından California Sanat Enstitüsü'nde Feminist Sanat eğitimleri başlamıştır (İlter, 2006, s. 44-50).

Judy Chicago 1974 yılında 22 feminist sanatçı ile birlikte "Yemek Daveti" adını verdiği bir enstalasyon ortaya koyar. Bu çalışma ilk kuşak feminist sanatçıların çalışmalarına en güzel bir örnek olarak gösterilebilir.

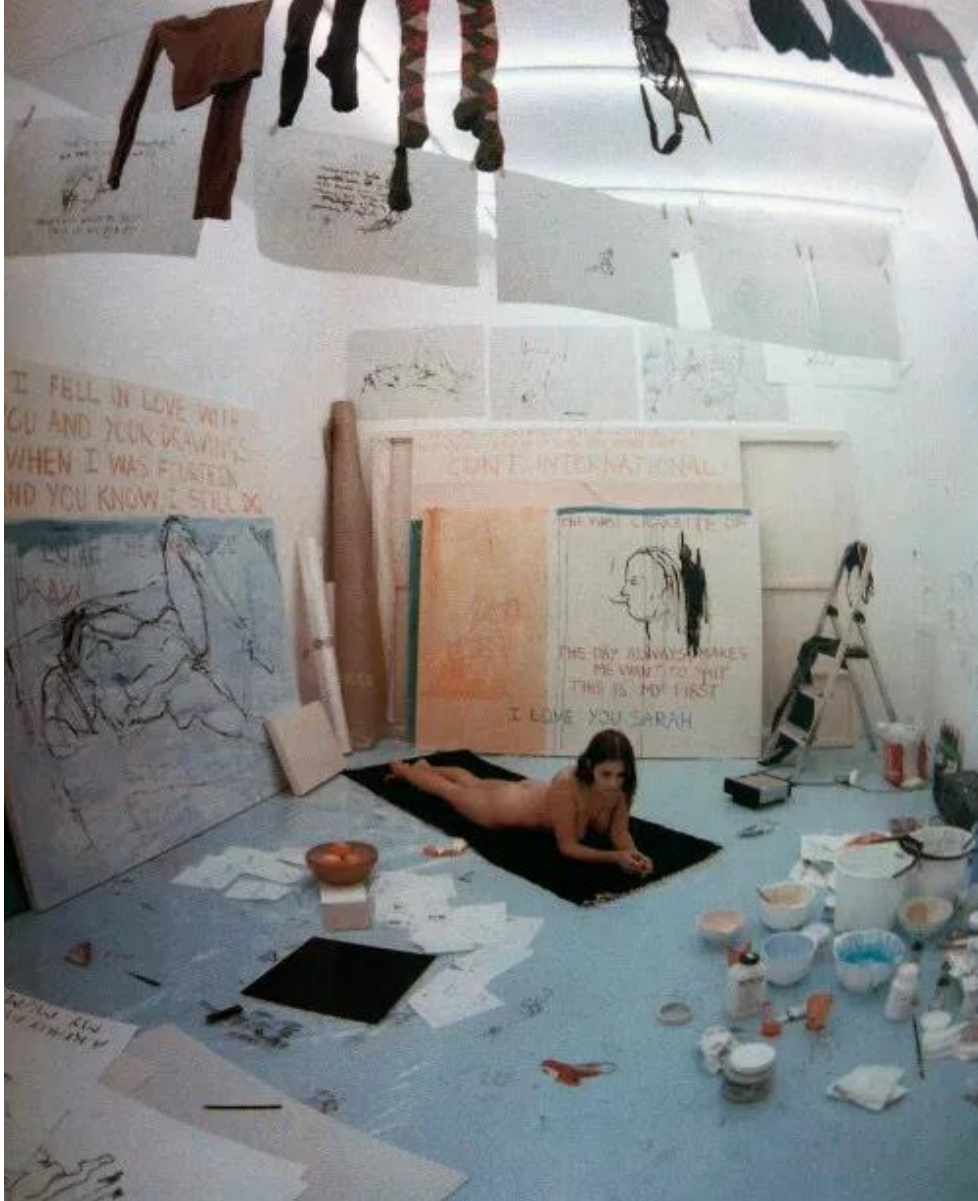
Görsel:1. Judy Chicago,“Yemek Daveti” (1974).

Gina Pane adlı kadın performans sanatçısı kendi bedenini jiletile keserek kanatmakta ve kadına uygulanan şiddete metaforik bir gönderme yapmaktadır. “Ruh Hali” (1974) adını verdiği bu performansıyla, sadece Feminist Sanat için değil Performans Sanatı içinde en güzel örnekleri ortaya koyar.

Görsel:2. Gina Pane “Ruh Hali” (1974) performansı.

Aslen Kıbrıs Türkü olan ancak İngiliz sanatçı olarak ünlü olan Tracey Emin' in bir sanat galerisinde çıplak bir halde seyircilerin gözü önünde yaptığı "Yaptığım En Son Resmin Günahını Çıkartmak" adlı performansı feminist sanatın en dikkat çekici işlerinden birisidir (Türk ve Akkol,2010,105-117).

Görsel:3. Tracey Emin, 1996, Yaptığım En Son Resmin Günahını Çıkartmak performansı.

Aslen İranlı olan ve Amerika'da sanat yaşamını devam ettiren Şirin Neşet (1957) fotoğraflarında "Ortadoğu ve İslam ülkelerinde kadının yerini, yaşam koşullarını ele alır. Batı dünyasının İslam dünyasındaki kadın sorunlarına olan ilgisini ve kadının kimliğini nasıl kişiselleştirdiğini sorgular. Sanatçının "Allah'ın Kadınları" (1994) adlı siyah beyaz fotoğrafları İranlı kadının Batı saldırılarına karşı inançla nasıl karşı durduğunu da yansıtmaktadır (Demirkol, 2008, s.203).

Görsel:4. Shirin Neshat, Allah'ın Kadınları, 1994.

Guerrilla Girls, sanat dünyasında cinsiyetçilik ve ırkçılıkla mücadele etmeye adanmış feminist, kadın sanatçıların anonim bir grubudur. Grup, 1985 yılında New York'ta büyük sanat camiasında cinsiyet ve ırk eşitsizliğini gündeme getirmek amacıyla kuruldu. 1985'te kurulan çok önemli bir feminist grup kadınların sanat camiasında geri plana atılmasına olan tepkilerini posterler ve billboardlar gibi halkın görebileceği şekilde gösterirler. Genel olarak her türlü ayrımcılığa karşıdır.

Feminist sanatçı inisiyatifi "Gerilla Kızlar" (Guerilla Girls) 1989 yılında hazırladıkları afişte sordukları, "kadınların Metropolitan Müzesine girebilmeleri için çıplak mı olmaları gerekir" sorusu, sanatın ideolojik bir temsil alanı olduğunu düşündüğümüzde, kadınların yalnızca bedenleriyle "seyirlik nesne" olarak sanata katılabildiğini ortaya çıkarıyordu (Antmen, 2012, s.8).

Görsel:5. Gerilla Kızlar Feminist Sanat Afişi.

Günümüzde Fransız asıllı ABD' de çalışan Louise Bourgeois (1911-2010) femizmin en önemli sanatçılarından biridir. " Ben bir bilim insanıyım; psikanalize, felsefeye inanırım. Benim için önemli olan elle tutulur olandır diyen sanatçı yapıtlarında, "terk ediş ve öfke, arzu ve saldırganlık, iletişim ve ötekine ulaşamamak" gibi temaları işler. Ölüm, kader ve korku dalgaları ile yaşam dalgaları arasındaki sürekli karşılaşmada sanatçının işi varoluşun acılı ve muzaffer bir biçimde onaylanmasıdır ve libidonun ışığı ile aydınlanmıştır"(Bial Katoloğu, s.66).

Görsel:6. L. Bourgeois, "Anne", 1999, Tate Modern Müzesi.

Dünyanın en iyi performans sanatçılarından biri kabul edilen Marina Abramović, 1960'larda ortaya çıkan vücut sanatı akımının en önemli temsilcilerinden biri de olmuştur. Feminist sanatın temsilcilerinden Abramović, performanslarıyla fiziksel ve zihinsel potansiyelin sınırlarını zorlayan ve araştıran bir sanatçıdır (Per,2011, s.144-150).

Abramović'in performansı, gerçekleştirdiği şeyin sadece kendisi olarak algılansa da bu aslında, özgül varlığı betimleyen fenomen ile kendi fizikselliğinin anlamını yok sayan göndergenin iç içe oluşunun göstergesidir. Performans, tiyatrunun yaratmaya çalıştığı imgesel dünyaya ve imgesel bedene karşı koymadır. Performans sanatında oyuncu yoktur, rol yapan oyuncunun fiziksel görünümünün arkasında beliren dramatik karakter kaybolmuş yerine performans sanatçısının gerçek bedeni ve varlığı yer almıştır. Performans sanatçısı kendi bedeni üzerine yaptığı eylemlerle bunu seyredenlerin kendi kimliklerini keşfetmesini amaçlar (Özinan,2017, s.12).

Görsel:7. Marina Abramović, Rhythm 0 Performansı, 1974, Napoli.

Sonuç

20. yüzyılda Avrupa ve Amerika’da gelişen en önemli düşünce ve sanat hareketlerinden birisi de kuşkusuz Feminizmdir. Kadın hakları savunuculuğu ile başlayıp kadınlara karşı uygulanan cinsiyet ayrımcılığı, şiddet, mobbing ve ırkçılık gibi problemlere de dikkat çeken bu hareket sanat dünyasında da çeşitli sanat aktiviteleri ile ses getirmiştir.

Önceleri sanat tarihinde ve müzelerde kadınların çıplak model olarak yer aldığı ve kadın sanatçılara yeterince imkân verilmediği problemi üzerine gidilmiştir. Kadınların cinsel kimlikleri ve güzellikleri ile değil sanat ve yaratıcılıkları ile tanınması ve bilinmesi için mücadele vermiştir. Günümüze geldiğinde Feminizm akımının kadın sorunları yanı sıra pedofil ve LGBT gibi toplumsal sorunlarla da ilgilendikleri görülmektedir.

Tarih sürecinde yaşamış ancak sanat tarihine ve literatüre girememiş olan kadın sanatçıları araştıran ve günümüzde tanınmasını sağlayan Feminist sanatçı girişimleri artık günümüzde sergi, bienal ve sanat fuarlarında kadınların hak ettikleri yeri almalarını sağlamakta ve bu çabalarında başarılı olmaktadır

Kaynaklar

Antmen, Ahu, Sanat Cinsiyet, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Boyacı, S. (2018). Sanatta Kadının Temsiliyeti ve Göstergeler Üzerinden Yeni İfade Olanaklarının Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Batu, Bengü, Sanat Eğitimi Alanında Yapıt İncelemelerinde Bir Yöntem Olarak Görsel Gösterge Çözümlemesi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı, 2011.

Demirkol, Vedat, Batı Sanatında Modernizm ve Postmodernizm, S.203, İstanbul: Evrensel Basım-Yayın, 2008.

Ece Özınan, Erika Fischer-Lichte’nin Performans Anlayışı İle Marina Abramović’in Rhythm Serisine Bakmak, Akdeniz Üniversitesi Cilt:1 Sayı:1 Uluslararası Müzik Ve Sahne Sanatları Dergisi / UMSSD Aralık/2017.

İlter, İ. (2006). Özyaşamsal Sürecin ve Kadın Olma Halinin Yansıma Alanı Olarak Louise Bourgeois'da Görsel Anlatı. Yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Nochlin, Linda, Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?, Sanat Cinsiyet, Haz. Ahu Antmen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Per, M. (2011). 1960 Sonrası Sanatta Kadın Sanatçılar: Yoko Ono ve Marina Abramovic Örneği, İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi, zelSayı/Special Edition Cilt/Vol.1, s.144-150.

Özınan, E. (2017). Erika Fischer-Lichte'nin Performans Anlayışı İle Marina Abramović'in Rhythm Serisine Bakmak, Akdeniz Üniversitesi Cilt:1 Sayı:1 Uluslararası Müzik Ve Sahne Sanatları Dergisi / UMSSD Aralık/2017

Özlu, Ö. <https://Ekstrembilgi.Com/Sanat/Feminist-Sanat/> (01.04.2021).

Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. Akademik Hassasiyetler, 3 (5), 163-175.

Türk, A. Akkol, N. (2010). Tracey Emin'in Günümüz Sanatındaki Yeri ve İşlerinin Değerlendirilmesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2 (2010) 105-120.

Uluslararası İstanbul Bienali Kataloğu, (1997). İstanbul.

FORMAL EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN WILLIAM TURNER'S "RED SUNSET" AND CLAUDE MONET'S "SUNRISE"

WILLIAM TURNER'IN "KIZIL GÜN BATIMI" ADLI ESERİYLE CLAUDE MONET'IN "GÜN DOĞUMU"ESERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BİÇİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

Assoc. Prof. Dr. Fahrettin GEÇEN

İnönü University, Faculty of Fine Arts and Design, Painting Department, Malatya, Turkey, Orcid: 0000-0002-0787-7505

Arif Baykurt

İnönü University, Faculty of Fine Arts and Design, Painting Department,, Malatya, Turkey
Orcid: 0000-0002-1438-1276

Abstract

While following a historical process related to the beginning of Impressionism, it can be said that the proportions and deformities in the objects and figures in Mannerism and the thematic structure in romanticism have been a guide for the artists in this movement. It can also be said that Turner, who is shown as one of the first of abstract art in many sources, was one of the painters who formed the first movement of Impressionism and abstract art. In a sense, this can mean that Turner is the root of Impressionism. Especially, the similarity between William Turner's "Red Sunset" and Claude Monet's "Sunrise" inevitably creates an analogy tendency for those who take them side by side. Those who follow this analogical tendency perceive that especially lines and sharp lines are neglected and that the similarities in their works are striking. The research aims to examine the analogy between William Turner's "Red Sunset" and Claude Monet's "Sunrise." The research was conducted with the qualitative research method, and a literature review was done in order to reach the data. Also, the analysis of pictures was examined as a descriptive picture analysis. As a result of the research, it is thought that both works were done with quick brush strokes without realist concern. The closeness of the spaces and objects imagined in both paintings has a profound likeness. Even though both artists' works are visually similar, they show some differences within themselves. If we give an example, it is obvious that the sun's image in Turner's work is sharper than its reflection on the sea, and in Monet's work, it is in a melted form by extending to the lower part.

Keywords: Turner, Monet, Impressionism, Sunset, Sunrise.

Özet

Empresyonizm'in başlangıcı ile ilgili tarihsel bir süreç izlenirken Maniyerizm'deki nesnelere ve figürlerde oluşan oran ve biçim bozuklukları, romantizmdeki temasal açılım bu akımda yer alan sanatçılar için birer yol gösterici olmuştur denebilir. Yine birçok kaynaktan soyut sanatın ilklerinden olarak gösterilen Turner'ın Empresyonizm'in ve soyut sanatın ilk hareketlerini oluşturan ressamlardan olduğu da söylenebilir. Bu bir anlamda Turner'ın Empresyonizm'in bir kökü olduğu anlamında da gelebilir. Özellikle William Turner'ın "Kızıl Gün Batımı" adlı eseriyle Claude Monet'in "Gün Doğumu"eseri arasındaki benzerlik iki eserin

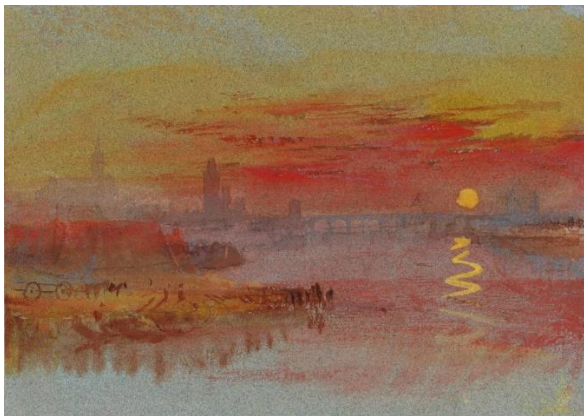

yan yana geldiklerinde onları alımlayan kişilerde ister istemez bir anoloji eğilimi oluşturmaktadır. Bu analogik eğilimi alımlayanların görsel kortekslerine sunulan özellikle çizgi ve keskin hatlardan uzaklaşan sanat öğelerini yakından inceleyecek olursak bu iki ressamında eserlerindeki benzerlikler göze çarpmaktadır. Araştırmanın amacı William Turner'ın "Kızıl Gün Batımı" adlı eseriyle Claude Monet'in "Gün Doğumu"eseri arasındaki benzerliğin analogik açıdan incelenmesidir. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile yapılmış olup verilere ulaşmak amacıyla literatür taraması yapılmış, resim analizi ise betimsel resim analizi irdelenmiştir. Araştırmanın sonucunda ise iki eserinde realist kaygı duyulmadan içten gelen anlık fırça darbeleriyle yapıldığı düşünülmektedir. İki resim görselinde de imgelenen mekan ve nesnelerin birbirine yakınlığı ciddi anlamda hissedilmektedir. Her iki sanatçının eseri görsel olarak benzer olsa dahi kendi içlerinde bazı farklılıklar göstermektedir. Bir örnek ile açıklarsak Turner'ın eserinde güneş imgesinin deniz üstündeki yansımaya bakıldığında daha keskin olduğu Monet'in eserinde ise eserin alt kesmine kadar uzayıp eriyik bir formda olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turner, Monet, Empresyonizm, Gün Batımı, Gün Doğumu,

1. Introduction

Art historians have listed many reasons for the beginning of Impressionism and expressed the roots of the art movements that affect each other in one way or another. On the other hand, Turner, who is shown as a pioneer of the first of abstract works in many sources, was one of the painters who formed the first movement of Impressionism and Abstract Art (Baykurt, 2020). In a sense, this can mean that Turner is the root of Impressionism. Especially, the similarity between William Turner's "Red Sunset" and Claude Monet's "Sunrise" inevitably creates an analogy tendency for those who take them side by side. While following this analogical tendency, in both works, if we examine the lines and blurry lines presented to the visual cortexes, we understand that we should compare the works more closely and discuss them in detail.

Figure 1.

Picture 1. William Turner, "Red Sunset", Watercolor-Gouache on Paper, 134 × 189 mm, Tate Museum, 1830-40. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/turner-the-scarlet-sunset-d24666>

Figure 2.

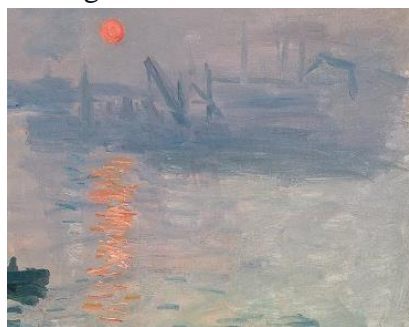
Picture 2. Claude Monet, "Sunrise", 50 x 65 cm, Oil on Canvas, Marmottan Museum, Paris, 1872. <https://nga.gov.au/impressionsunrise/works.cfm?wrkirn=328764>

2. Examining the Works

When both works are examined from a constructivist perspective, the sun is on or near the gold cut ratio, although not exactly on the upper right side of the composition surfaces. Also, the sparkles on the sea surface were expressed in the two painters' works in an almost similar style. In Turner's work, these reflections are sharper, while by Monet's, the sparkles merge with the surface and the outer lines melt into the background.

Figure 3.

Figure 4.

While the horizon line was close to the middle in Turner's work, it was overlapped to the gold cut ratio with a 2/3 shift in Monet's composition (Picture 3,4,5,6).

Figure 5.

Figure 6.

In both works, buildings, bridges, and ships that form the vertical and horizontal lines on the horizon are designed as elements that add dynamism and movement to both surfaces (Figure 7, 8).

Figure 7.

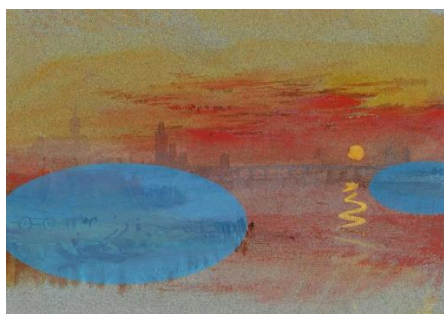

Figure 8.

Monet added completely different but still evocative elements to the surface in his work, which he treated differently than Turner, with partial changes. Some of these changes are: Turner's Sunset to Monet's sun rising. Monet's fully sea-oriented foreground against Turner's

double-sided land domination, and Monet's ship-weighted elements against Turner's architectural structures resembling buildings and cathedrals. Also, Monet used distant hazy atmospheric objects that resemble ships and buildings at the horizontal fog structures (Figure 7,8,9,10).

Figure 9.

Figure 10.

While figures and other objects associated with them are expressed with a single brushstroke, their similarities are undeniable.

Figure 10. Turner's figures and their detail.

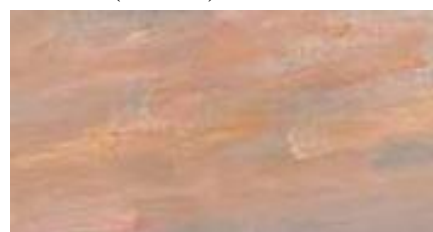

Figure 11. Monet's figures.

Turner's sky in the "Sunset" painting has more disciplined and sharp lines compared to Monet's. Simultaneously, the sky in Monet's painting has traces of distorted brushstrokes that convey the transfer of more instantaneous perceptions to the surface (Picture 12,13).

Figure 12. Sky and its Detail (Turner).

Figure 13. Sky and its Detail (Monet).

As a result, it can be considered that Turner's heritage conveyed to Monet can be documented with this work. So Monet's figures have sharp lines, while Turner's figures are unclear. Also, while the middle areas of the atmosphere in Turner's work are soft, in Monet's work, sharp-edged forms can be noticed easily. Therefore, both of them separated and assigned these smooth and sharp edges with semi-realism or semi-impressionist attitudes according to the places they serve in their compositions. However, it can be assumed that Monet interpreted

the inheritance he received from former artists such as Picasso by looking at his works from a different perspective for the next generations. Monet also expressed Impressionism with pigmental structures by expanding its borders. Therefore, Monet and Turner gave a new motivation to the history of art and Expressionism with both pigmental brush strokes and instant translations of sunlight. Also, first Turner and then Monet has been a bridge to the beginning of abstract art and the new realities behind it (Baykurt, 2020: 14-15; Baykurt, 2020: 19-21).

3. METHOD

The research was conducted with the Qualitative Research Method and searched the literature. The descriptive Analysis Technique was used in image analysis. The study is limited to two similar pictures of Turner and Monet. William Turner's work "Red Sunset" and Claude Monet's "Sunrise" constitute the research's universe.

4. CONCLUSION

Both artists used instant brush strokes without realistic concern in their works. The similarities of space and objects that are envisioned and depicted in both works of art are striking. When both artists' works are examined, there are similarities and differences in the positioning of objects and their coloring. For example, Turner's sun's reflection is sharper on the sea surface. And in Monet's work, the reflection is mixed with the background. Monet also placed different forms but similar images on his work's surface that he examined differently from Turner's. Monet also placed different forms but similar images on his work's surface that he studied differently from Turner's. For instance, Turner's sunset to Monet's sun rising, Monet's fully sea-oriented foreground against Turner's double-sided land domination, and Monet's ship-weighted elements against Turner's architectural structures resembling buildings and cathedrals. Also, Monet's elements brought the horizontal foggy structures, which present the possibility of both ships and buildings to the surface with a very hazy atmosphere. Finally, Monet and Turner gave a new motivation to the history of art and Expressionism with both pigmental brush strokes and instant translations of sunlight. Additionally, first Turner and then Monet have been a bridge to the beginning of abstract art and the new realities behind it.

REFERENCES:

1. BAYKURT A. E., 1 (2020), "MENTAL PROCESSES IN THE PERCEPTION OF ABSTRACT ART" (Published Master Thesis), İnönü University Institute of Social Sciences, Malatya (Turkey).

List of illustrations:

Figure 1: William Turner, "Red Sunset", Watercolor-Gouache on Paper, 134 × 189 mm, Tate Museum, 1830-40. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/turner-the-scarlet-sunset-d24666>

Figure 2: Claude Monet, "Sunrise", 50 x 65 cm, TÜYB, Marmottan Museum, Paris, 1872. <https://nga.gov.au/impressionsunrise/works.cfm?wrkirm=328764>

UNESCO YARATICI KENTLER AĞI VE TÜRKİYE'DEKİ YARATICI KENTLERE YÖNELİK BİR İNCELEME**UNESCO CREATIVE CITIES NETWORK AND AN EXAMINATION TOWARDS CREATIVE CITIES IN TURKEY****Dr. Öğr. Üyesi Selin BİTİRİM OKMEYDAN**

Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

ORCID ID: 0000-0002-7996-2178

Özet

Yaratıcı kent kavramı, yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstri yaklaşımının bir uzantısı olarak özünde insan yaratıcılığını ve kentin kültürel dokusu ile kültürel mirasına uygun yaratıcı üretim sürecini barındırmaktadır. Günümüzde yaşanan küreselleşme ekseninde kentlerin karşı karşıya kaldığı değişim ve dönüşüm dalgası, kentleri yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstriler ile birleşmeye ve yaratıcı kent olarak konumlanmaya itmektedir. Bu itici gücün bir kısmı, UNESCO tarafından 2004 yılında faaliyete geçen Yaratıcı Kentler Ağı Programı ile şekillenmektedir. Sözü edilen bu programda; 'Gastronomi', 'Tasarım', 'Müzik', 'Zanaat ve Halk Sanatları', 'Film', 'Edebiyat' ve 'Medya Sanatları' olmak üzere altı tematik alan belirlenmiştir. Bu program, farklı nüfus yoğunluğuna ve sosyo-ekonomik seviyeye sahip kentleri bir araya getirmekte ve her kenti kendi kültürel altyapısına uygun olacak şekilde altı grupta toplanan yaratıcı endüstrilerdeki üretim süreçlerine dahil etmeyi ve ekonomik yönden güçlendirmeyi hedeflemektedir. Türkiye'de ise bu programa 'Gastronomi', 'Tasarım', 'Müzik', 'Zanaat ve Halk Sanatları' olmak üzere dört tematik alanda bugüne kadar dahil olan altı kent bulunmaktadır.

Bu çalışma, UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı (UCCN/UYKA) içerisinde 'Gastronomi' alanında yer alan Gaziantep, Hatay ve Afyonkarahisar; 'Tasarım' alanında yer alan İstanbul; 'Zanaat ve Halk Sanatları' alanında yer alan Kütahya ve 'Müzik' alanında yer alan Kırşehir kentinin yaratıcı kent içeriklerini ve yaratıcı üretim süreçlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, nitel araştırmalarda sıklıkla yararlanılan örnek olay inceleme (vaka/durum çalışması) yönteminden hareket etmektedir. UYKA Programı'nın Türkiye'deki örnekleri olan altı kent, amaçlı örnekleme göre araştırmaya dahil edilmiştir. Gerçekleştirilen vaka çalışması ile söz konusu altı kentin yaratıcı kentlere yönelik mevcut durumu incelenerek yaratıcı üretim süreçlerine odaklanılmıştır. Böylelikle bu kentlerin karşılaştırılması sonucunda yaratıcı kent örüntüleri değerlendirilmiş ve gelecekteki potansiyellerine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı Ekonomi, Yaratıcı Endüstri, Yaratıcı Kent, UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı

Abstract

The concept of the creative city, as an extension of the creative economy and creative industry approach, essentially includes human creativity and a creative production process in line with the cultural texture and cultural heritage of the city. The wave of change and transformation faced by cities on the axis of globalization today pushes cities to unite with the

creative economy and creative industries and position them as creative cities. Part of this driving force is shaped by the Creative Cities Network Program, which was launched by UNESCO in 2004. In this program, six thematic areas have been determined as 'Gastronomy', 'Design', 'Music', 'Craft and Folk Arts', 'Film', 'Literature' and 'Media Arts'. This program brings together cities of different population densities and socio-economic levels, and aims to include each city in the production processes in six groups of creative industries and to strengthen them economically, in accordance with their own cultural infrastructure. There are six cities involved so far in this program which is available in the four thematic areas as 'Gastronomy', 'Design', 'Music', 'Craft and Folk Arts' in Turkey.

This study aims to examine the creative city contents and creative production processes of the cities of Gaziantep, Hatay and Afyonkarahisar, which are included in the field of 'Gastronomy'; Istanbul, which is included in the field of 'Design'; Kütahya, which is included in the field of 'Craft and Folk Arts' and Kırşehir, which is included in the field of 'Music' within the UNESCO Creative Cities Network (UCCN). For this purpose, the study is based on the case study method, which is frequently used in qualitative research. In this UCCN Program, six cities mentioned which are examples from Turkey based on purposeful sampling were included in the study. With the case study, the current situation of these cities in terms of creative cities was examined and creative production processes were focused on. Thus, as a result of the comparison of cities, creative city patterns were evaluated and their future potentials were pointed out.

Keywords: Creative Economy, Creative Industry, Creative City, UNESCO Creative Cities Network

GİRİŞ

İnsan yerleşiminin odak noktası haline gelen kentler, günümüzde artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilmek, küreselleşmede cazibe merkezi olarak öne çıkabilmek ve sakinlerine daha kaliteli yaşam standartları sunabilmek amacıyla yeni trendlere yönelmektedir. Yeni kentleşme trendleri incelendiğinde ise bu eğilimlerin daha çok kentlerin geleceği ve sürdürülebilirliği üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kentlere yönelik söz konusu bu yeni trendler arasında yaratıcı kentlerin önem kazandığı ve giderek ön plana çıktığı söylenebilmektedir. Yaratıcı kentler, kısaca sosyal yaşama yön veren kültürel uygulamaları ekonomik bir değer haline dönüştüren yaratıcı içeriklerin üretilmesini ve böylelikle kentin ekonomisini canlandırmayı, güçlendirmeyi ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğini ifade etmektedir. Yaratıcı kentlerin, insanların yaşam refahını artırıp sürdürmeyi temel aldığı ve bu hedef doğrultusunda sürekli bir gelişim çizgisinde seyrettiği söylenebilmektedir. Yaratıcı kentlerin temelinde yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstri kavramları yer almaktadır. Tamamen insan aklının yaratıcılığına ve insanın yaratıcı becerilerine dayanan yaratıcı endüstriler ise somut ve soyut üretim süreçlerine entegre olan yaratıcılığın ekonomik bir çıktıya dönüştüğü sektörleri tanımlamaktadır. İletişimden mimariye, kozmetikten yapay zekâya kadar çok geniş bir yelpazede karşımıza çıkan yaratıcı endüstrilerin ve bu endüstrilerin oluşturduğu yaratıcı ekonominin bulunduğu, yaratıcılığın hüküm sürdüğü sektörlerdeki çalışanları bir araya getiren kentler ise 'yaratıcı kentler' olarak tanımlanmaktadır.

Bir ülkenin, bölgenin veya kentin kültürünün gelişmesinde etkili olan ve kentlerde yoğunlaşan yaratıcı endüstriler, aynı zamanda kentlerdeki kültürel değişimin temel

dinamiğidir. Özgünlük ve farklılık üzerine temellenen yaratıcı endüstrilerin toplandığı kentler, birer cazibe merkezi olarak değer kazanmaktadır. “Yaratıcı üretim süreçlerini ve yaratıcı iş gücünü bünyesinde barındıran kentlerin çekiciliği UNESCO tarafından tescillenmekte ve cazibe merkezi olarak konumlanarak çekici bir mekân haline gelen kentlerin tüm dünyaya tanıtımı açısından büyük bir fırsat elde edilmektedir” (Özdemir, 2009: 84). Avrupa Birliği 2020 Stratejisinde de vurgulandığı gibi hızlı kentsel gelişme ekonomiyi, insan refahını ve sürdürülebilirliği tehlikeye atan sosyal ve çevresel endişelere yol açmıştır. Bu endişenin üstesinden gelebilmek için yeni arayışlar geliştirilmiştir. Bunun sonucunda birçok kent araştırmacısı, günümüzdeki modern kent tasarımının sürdürülebilirlik ile bağlantılı görülen yaratıcılık nosyonuna sahip olması gerektiği noktasında birleşmiştir (Rodrigues and Franco, 2018: 2). Bu nedenle kentler, yaratıcı iş gücünü kendine çekmek, yaratıcı ekonomi ile kalkınmayı desteklemek ve yaratıcı endüstrilerin yarattığı cazibeden yararlanmak için ulusal sınırları aşan küresel bir yarışın içine girmişlerdir. Bu küresel yarış doğrultusunda yaratıcı kent kavramının giderek önem kazanmasıyla birlikte UNESCO tarafından 2004 yılında ‘Yaratıcı Kentler Ağı’ Programı geliştirilmiştir. “Bu program ile kentlerin yaratıcı endüstrilerle iş birliği yapmak için bir araya getirilmesi hedeflenmiştir. Yine bu program kapsamında her bir kentin kendi kültürel mirasına, doğasına ve uygunluğuna göre bu ağa dahil olmasını sağlamak üzere yedi tematik alan belirlenmiştir. Bu tematik alanlar; *Gastronomi, Tasarım, Zanaat ve Halk Sanatları, Müzik, Film, Edebiyat ve Medya Sanatları* olarak yer almıştır” (UNESCO, 2020). Her kentin yeteneği, motivasyonu ve tarihsel süreçte edindiği kültürel mirası farklılık göstermektedir. Bu nedenle kentlerin yedi tematik alandan hangisine başvuru yapacağı kentin kendine has özelliklerine ve kültürel dokusuna göre farklılaşmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde yaratıcı kentler ve UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı (UYKA) odağında gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası çalışma sayısının oldukça fazla olduğu ve özellikle son yıllarda bu konuya odaklanan ulusal çalışma sayısının artış gösterdiği izlenmiştir. Uluslararası arenaya koşut olarak gelişen ulusal alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde de yaratıcı kentler ekseninde genelde gastronomi teması üzerinde durulduğu ve bu konunun çoğunlukla turizm boyutu çerçevesinde ele alındığı görülmüştür (Akın, 2017; Akın ve Bostancı, 2018; Akmeşe vd., 2019; Aksoy ve Sezgi, 2015; Giritlioğlu vd., 2016; Güler vd., 2016; Kızıldemir, 2019; Yıldız ve Olcay, 2020; Zengin ve Gürkan, 2019). Az sayıdaki çalışma ise bu programda yer alan diğer yaratıcı kent temalarından yalnızca birine yönelmiştir (Ekdi ve Çıracı, 2015; Gülduran ve Saltık, 2020; Özbek ve Çevik, 2018; Yalçın, 2016). İncelenen çalışmaların hepsinde UYKA Programındaki yedi temanın tekil olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Ulusal alanyazında yaratıcı kentler için belirlenen temaları bütünsel şekilde ele alan bir çalışmaya ise rastlanmamıştır. Bu durum, ulusal alanyazın açısından bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, ulusal akademik yazında var olan boşluğu doldurmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle çalışmanın, konu bağlamında tespit edilen eksikliği gidermesi yönünden önem taşıdığı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen araştırma, 2015-2020 yılları arasını kapsamaktadır. Nitekim UYKA Programına Türkiye’den ilk üyelik 2015 yılında elde edilmiştir. ‘Gastronomi’ alanında Gaziantep’in 2015 yılındaki ilk üyeliğinin ardından yine bu alana 2017’de Hatay ve 2019’da ise Afyonkarahisar dahil olmuştur. Programın ‘Tasarım’ alanına 2017’de İstanbul; ‘Zanaat ve Halk Sanatları’ alanına yine 2017’de Kütahya ve ‘Müzik’ alanına ise 2019’da

Kırşehir üye olmayı başarmıştır. Bu doğrultuda 2020 yılı itibariyle UYKA Programına dahil olan Türkiye'nin altı kenti amaçlı örneklemeye göre seçilmiştir. Sözü edilen bu altı kentin, programa dahil olan 'Gastronomi', 'Tasarım', 'Zanaat ve Halk Sanatları' ile 'Müzik' olmak üzere dört teması örnek olay yöntemi doğrultusunda incelenmiştir. Nitel araştırmadan hareket eden bu çalışmada; resmî dokümanlar, kentlerin web sayfaları, daha önceden yapılmış görüşmeler ve paylaşılan araştırma sonuçları gibi ikincil kaynaklardan elde edilen veriler, mevcut durumu saptamak amacıyla betimlenerek yorumlanmıştır. Böylelikle Türkiye'de UYKA Programındaki yedi tematik alandan dördüne dahil olan toplam altı kentin temel özellikleri ve bu kentleri diğerlerinden öne çıkaran kültürel örüntüleri yaratıcı kent perspektifinden bütüncül şekilde değerlendirilmiştir. Yaratıcı kent kavramına geçmeden önce kavramın dayandığı yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstrileri açıklamak yararlı olacaktır.

YARATICI EKONOMİ VE YARATICI ENDÜSTRİ

Yaratıcılık, tanımlayıcı bir değer olarak özgünlüğü, farklılığı ve yenilikçiliği bünyesinde barındıran şemsiye kavramlardan birini ifade etmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlük ise kelime anlamıyla yaratıcılığı; "her bireyde var olduğu kabul edilen, bir şeyi yaratmaya iten farazi yatkınlık" (<https://sozluk.gov.tr/>) olarak tanımlamaktadır. Günümüzde ise yaratıcılık, sadece kişisel bir değer olarak değil, birçok alanda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yaratıcı ekonomi, yaratıcı endüstri ve yaratıcı kent kavramı, yaratıcılığın dahil edildiği önemli güncel eğilimleri temsil etmektedir.

Tarih boyunca ekonomik gücün birçok belirleyicisinden söz etmek mümkündür. Boz'a (2008: 50) göre Sanayi Devrimi öncesinde ekonomik güç, toprağa sahip olup onu işlemeyi içeren, toprağın tek üretim aracı olduğu feodalizme dayanmaktayken Sanayi Devriminden sonra, bu güç yerini makinelere bırakmış ve bilginin hüküm sürdüğü günümüzde ise güç artık yaratıcı bilgi, tasarım ve patentlere yönelmiştir. Bu tespit, günümüzdeki tanımıyla yaratıcı ekonomi kavramının ortaya çıkış serüvenine ışık tutmakta ve yaratıcı ekonominin, bilgi toplumu ile ilişkisine dikkat çekmektedir. Bilgi toplumunun geldiği son nokta, yaratıcı ekonomi kavramının doğmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim Hartley, bilgi toplumunun gelişiminde *altyapı*, *bağlantı*, *içerik* ve *yaratıcılık* dizgisinin birbirini sırayla takip ettiğini belirtmektedir. Bilginin elde edilip işlenmesi için gerekli olan *altyapı*, bilginin paylaşılması amacıyla *bağlantı* kurulmasını sağlamakta; bağlantılar içeriğin oluşumunda belirleyici rol oynadığından *içerik* üretiminde sınırsız seçenek sunmakta ve nihayetinde yaratıcı bilgi ve yeni deneyim sürecini içeren inovasyon üretimi ekseninde *yaratıcılık* ise ekonomiyi geliştirmektedir (2005: 20-21). Buradan hareketle yeni Milenyum Çağında bir gerçeklik halini kazanan bilgi toplumunun doğal akışı, yaratıcı ekonomiyi ortaya çıkaran ve besleyen temel belirleyici faktör niteliği taşımaktadır.

Demir'e (2014: 89) göre neoliberal politikalarla ekonominin odağı üretim sektöründen hizmet sektörüne doğru kaymakta ve bu değişim sonucunda özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, daha çok bilgi ve yaratıcılık odaklı ekonomik girişimleri desteklemeye eğilim göstermektedir. Bu kapsamda özellikle gelişmiş ve diğerlerine göre daha fazla gelişme potansiyeline sahip ülkeler; üretilen bilginin, ekonominin temel itkisi haline geldiği bilgi ekonomisi içerisinde varlık göstermektedir. Dolayısıyla bu değişim ivmesi, malların üretilip satılmasına dayalı klasik ekonomiden ziyade bilgi, fikir ve yeniliğe odaklanan yeni bir ekonomiyi gerektirmektedir. Bu noktada ise yeni ekonominin temel dayanağı, yaratıcılık

olarak karşımıza çıkmakta ve yeni ekonomide yaratıcılık, kaçınılmaz bir gerçeklik niteliğine bürünmektedir. Yaratıcı ekonomi kavramı, yaratıcılığın çağdaş ekonomik yaşamın temel gücü olduğuna işaret ederek ekonomik ve kültürel kalkınmanın birlikte daha büyük bir refah sürecinin parçası olacağına dikkat çekmektedir (Kanada Politika Araştırma Grubu Raporu, 2013: 3). Yaratıcı ekonomi terimi ilk kez İngiliz yazar ve medya yöneticisi John Howkins'in 2001 tarihinde yayımlanan 'Yaratıcı Ekonomi: İnsanlar Fikirlerden Nasıl Para Kazanır?' isimli kitabında kullanılmış ve bu kitapta Howkins (2001: 8), yaratıcı ekonomiyi; *yaratıcılıktan kaynaklanan ve ekonomik değeri olan mal veya hizmetleri içeren yenilikçi ürünlerin işlemleri* olarak tanımlayarak yaratıcılık ve ekonominin oldukça eskiye uzanan kavramlar olmasına rağmen bu iki kavram arasındaki ilişkinin doğasının, iki kavramını oluşturduğu yenilikçi değerlerin ve zenginlik biçimlerinin yeni olduğuna işaret etmiştir. Yaratıcı ekonomilerin merkezinde ise yaratıcı endüstriler yer almaktadır. UNCTAD Yaratıcılık Raporu'na (2008: 15) göre yaratıcı ekonomiler ve yaratıcı endüstriler şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

Tablo 1. Yaratıcı Ekonomiler ve Yaratıcı Endüstriler

Yaratıcı Ekonomiler	Yaratıcı Endüstriler
Sosyal etkileşimi, kültürel çeşitliliği ve insani gelişmeyi desteklerken gelir yaratmayı, iş yaratmayı ve ihracat kazançlarını teşvik eder.	Yaratıcılığı, girişimciliği ve entelektüel sermayeyi temel girdi olarak kullanan ürünlerin ve hizmetlerin üretim ve dağıtım aşamasını ifade eder.
Teknoloji, fikri mülkiyet ve turizm hedefleriyle etkileşim içinde olan ekonomik, kültürel ve sosyal yönleri kapsar.	Merkezinde yer alan sanatla sınırlı olmayan ticaretten ve entelektüel nitelikten gelir ve istihdam yaratan bilgi odaklı faaliyetleri kapsar.
Bir kalkınma boyutu içeren ve genel ekonomi ile makro ve mikro seviyelerde kesişen bağlantıları olan bir dizi bilgiye dayalı ekonomik faaliyettir.	Ekonomik değer yaratan somut ürünlerle birlikte soyut, entelektüel ve yaratıcılık içeren sanatsal hizmetlere odaklanır.
Yenilikçi, çok disiplinli politika tepkileri ve bakanlıklar arası eylem gerektiren uygulanabilir bir geliştirme seçeneğidir.	Zanaatkarlar arasında olduğu kadar yaratıcı hizmetler ve endüstriyel sektörler arasında bir köprü görevi görür.
Merkezinde yaratıcı endüstriler vardır.	Dünya ticaretine yön veren dinamik bir sektördür.

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development/UNCTAD (2008). *Creative Economy Report 2008*. NY, USA: United Nations.

Yaratıcı ekonomi, üç temel yaklaşıma dayanmaktadır. Bunlardan ilki, John Howkins'in 'Yaratıcı Endüstri' yaklaşımı; ikincisi, Richard Florida'nın 'Yaratıcı Sınıf' yaklaşımı ve üçüncüsü ise Charles Landry'nin 'Yaratıcı Kent' yaklaşımı olarak sıralanmaktadır (Esen ve Atay, 2017: 61). Yaratıcı endüstri kavramının tanımlanmasında pek çok görüş ortaya atılsa da yaygın olarak kabul edilen genel geçer bir tanım, İngiliz Kültür, Medya ve Spor Müdürlüğü (DCMS) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre *yaratıcı endüstri*; temelinde bireysel yaratıcılığa, beceri ve yeteneğe dayalı, fikri mülkiyet hakkının geliştirilerek kullanılması sonucunda özgün değer, zenginlik ve yeni iş olanakları sağlama potansiyeline sahip sektörleri ifade etmektedir (DCMS, 2001: 5). Tüm dünyada kabul gören bu tanıma göre yaratıcı endüstriler, bireysel yaratıcılık ile telif hakkı, patent ve marka gibi entelektüel sermayeye dayalı fikri mülkiyet haklarına odaklanmakta ve bu özellikleri nedeniyle diğer endüstrilerden farklılaşmaktadır. İlk kez 1994'te Avustralya'da 'Australian Creative Nation/Avustralya Yaratıcı Ulus' başlıklı hükümet raporunda kullanılan yaratıcı endüstri terimi (Lee, 2013: 3), sonraki yıllarda birçok araştırmacı için ilham kaynağı olarak yaratıcı endüstrilerin

tanımlanmasına ve hangi ekonomik faaliyetleri içereceğine yönelik öneriler geliştirilmesine yol açmıştır (Yardımcı, 2016: 67). Kabul edilen genel tanım düşünüldüğünde yaratıcı endüstrilerin, bireysel yaratıcılık, yenilikçilik ve girişimcilik içeren her türlü etkinliği ve etkinlik grubunu kapsadığı ileri sürülebilmektedir.

Sosyolog ve kültürel çalışmalar teorisyeni David Hesmondhalgh'a (2002: 12) göre yaratıcı endüstriler; televizyonu, radyoyu, sinemayı, gazeteleri, dergileri ve kitap yayınlarını, müzik kayıtlarını ve yayıncılık sektörünü, reklamcılığı ve performans sanatlarını içermektedir. Günümüzde ise yaratıcı endüstrilerin kapsamı oldukça genişlemiştir. Yaratıcı endüstriler, günümüzde geniş bir yelpazede farklı sınıflandırmalar altında toplanmaktadır. Bunlar; reklamcılık ve pazarlama, mimari, geleneksel sanat ve antika piyasası, kültürel miras ve turizm, moda ve tasarım, zanaat ve el sanatları, müzik ve film, video ve fotoğraf, performans sanatları ve görsel sanatlar, festivaller, interaktif eğlence yazılımları, yayıncılık, yazılım/bilişim teknolojileri ve bilgisayar hizmetleri, video ve bilgisayar oyunları, web tasarımı, televizyon ve radyo, endüstriyel yenilik ve yapay zekâdır (Braun and Lavanga, 2007: 3; Bujor and Avasilcai, 2015: 1726; DCMS, 2013; UNCTAD, 2010: 7). Bu etkinliklerin her biri hedef kitlelerle iletişim kurmakta ve bireysel yaratıcılığın kolektif üretim sürecine dönüşmesini sağlamaktadır. Bu nedenle Hesmondhalgh (2002), yaratıcı endüstrileri ekonomik, sosyal ve kültürel değişimin temel itkisi olarak değerlendirmektedir. Yaratıcı endüstri kavramı *Kuzey Avrupa'da halen kültürel endüstriler kavramı ile ifade edilmektedir. Nitekim her iki kavram da kültürel üretim ve dağıtım süreçlerine odaklanmakta ve yaratıcılığı kültürün devamı ve kültürün geldiği son aşama olarak ele almaktadır. Bununla birlikte kültürel endüstriler kavramının kuramsal zemini Frankfurt Okulu'nun kültür endüstrisi yaklaşımına dayanmaktadır (Evirgen, 2018: 158). Ancak 1990'lı yıllardan itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinin dünyayı değiştirip dönüştürmedeki rolü birçok kavramın tartışılmasını ve kavramların yeni içerikler kazanmasını beraberinde getirmiştir. Nicholas Garnham (2005: 24), 1990'lardan itibaren yaratıcı teriminin kültürel pratikleri tanımlamada kullanıldığına ve bu değişimin ardında ise bilgi toplumu ve bilgi ekonomisinin meydana getirdiği dönüşümler olduğuna işaret etmektedir. Yaratıcı endüstriler, bilgi yoğun sektörler olarak iyi yetişmiş ve nitelikli insan gücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu nokta ise yaratıcı endüstrileri, bilgi toplumunun yeni ekonomisi içerisinde üretim ve tüketim kalıplarını değiştirecek yeni bir sınıf olarak görülen yaratıcı sınıf kavramı ile kesiştirmektedir.*

Yaratıcı endüstrilerin çeşitli pozisyonlarında çalışan profesyoneller 'yaratıcı sınıf' olarak adlandırılmaktadır. Amerikalı kent çalışmaları teorisyeni Richard Florida, kentlerin gelişimlerini sağlamak için kendilerine çekmeleri gereken 'yaratıcı sınıf' kavramı üzerinde durmuştur. "Florida, araştırmalarında bazı kentlerin diğerlerine göre neden ve nasıl daha zengin olduğuna yönelmiş ve bu zenginliğin kentlerde toplanan yaratıcı sınıftan kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda yaratıcı sınıfın tanımlanması, endüstriyel üretimden yaratıcı üretime geçildiğinin bir göstergesi olarak yaratıcılığın ekonomik değerini vurgular" (Ötkünç ve Coşkun, 2012: 91). Florida'nın sözünü ettiği yaratıcı sınıf; birçok farklı alandaki profesyonel, yönetsel ve teknik çalışanın bir araya gelerek çeşitli yenilikler ürettiği kapsamlı bir grubu ifade etmektedir. Florida'nın yaratıcı sınıfı, kentlerdeki inovatif dönüşümün ve kültürel dinamizmin kaynağı olarak değerlendirilmektedir (UNDP, 2013: 20). Bu perspektife göre yaratıcı sınıfın belirli kentlerde toplanması tesadüf değildir. Nitekim kentsel altyapının yanı sıra kültür ve yönetsel politikalar açısından da çekicilik yaratan

olanaklar konusunda öne çıkan kentler, profesyonel ve nitelikli iş gücünü çekme noktasında daha fazla avantaja sahip olmakta ve bu kentlerdeki yaratıcı sınıfın artması ile kentler de daha yaratıcı nitelik kazanmaktadır.

Florida'ya (2012) göre Amerika'da bilim insanlarından müzisyenlere, mühendislerden tasarımcılara ve mimarlardan yazarlara kadar uzanan iyi eğitilmiş ve kentli profesyonellerden oluşan ve Amerikan nüfusunun üçte birlik kısmı, ekonomideki asıl büyümeyi yaratan ve gelişmeyi sürdüren temel kaynak olarak yaratıcı sınıfı meydana getirmektedir. "Florida, yaratıcı sınıfı tanımlamak için *teknoloji* (technology), *yetenek* (talent) ve *hoşgörü* (tolerance) odaklı 3T formülünü önermekte ve bu formülün her ülkenin yöneticileri tarafından benimsendiği takdirde ekonomik gelişmeyi garantileyen yaratıcı sınıfın tüm dünyayı dönüştürüp yeniden şekillendirmedeki potansiyeline dikkat çekerek toplumsal refahın artacağını savunmaktadır" (Yörük, 2018: 56). Yaratıcı sınıf ile iş gücü ve emek giderek yaratıcı bir nitelik kazanmakta ve yeni kültürel süreçler ekonomik, toplumsal ve sosyal dönüşümü hızlandırmaktadır. Yaratıcı endüstriler; yeni ekonomik düzende bilgi, fikir ve yenilikçi değer üretebilen bir grup profesyonel kesim için giderek daha cezbedici istihdam olanakları sunmaktadır.

Yaratıcı ekonomiye ve yaratıcı endüstrilere yönelik tartışmalarda sosyolojik ve pragmatik çerçeve dikkat çekmektedir. Sosyoloji temelinde yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstriler, yaratıcı sınıfların toplum içerisindeki rolüne ve ortaya çıkardığı kültürel dinamizme odaklanırken pragmatik çerçevede ise bu kavramın özellikle kentler ve bölgesel gelişme üzerindeki önemi konu edilmektedir (Kerimoğlu, 2017: 110). Yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstri, bir yandan tektipleştirilmiş kültürel yayılmacılığa yol açarken bir yandan yerel, bölgesel ve ulusal zenginliği, özgünlüğü ve kültürel mirasın küresel belleğe inşa edilmesini de beraberinde getirmektedir (Özdemir, 2009: 84). Nitekim yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstriler, hizmet ve eğlence sektörleri başta olmak üzere kentlere değer katan her alanı ve her sektörü canlandırarak insanların yaşamak istediği kentlere yönelik algılarını değiştirmektedir. Yaratıcı endüstriler, yaratıcı ekonominin kentsel kalkınmaya ve kentsel planlamaya doğrudan etki etmesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu durum, yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstrilerin kent yaşamına entegre olduğu *yaratıcı kent* kavramını da ortaya çıkarmaktadır. Yaratıcılık ve kültür üzerine yeni bir yaklaşım sunan 'yaratıcı kent' kavramının önemli temsilcilerinden biri olarak bilinen Charles Landry, 'Yaratıcı Kent-Kentsel Yenilikçiler İçin Bir Rehber (2000) isimli kitabında, "yaratıcı kent kavramı ile çeşitli ürün ve hizmetlerin üretiminde belirli bir mekâna özgü uzmanlaşmış iş gücünün, yaratıcılık ve kültür ekseninde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip üretim pratiklerinin anlaşılması gerektiğine dikkat çekmektedir" (Borg ve Russo, 2005: 8). Dolayısıyla yaratıcı kent kavramı esasen yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstriler içerisinde varlık kazanmaktadır. Yaratıcı endüstriler, kentsel kalkınma ve ekonomik refah açısından bir zorunluluk niteliği taşımaktadır. Bir sonraki başlıkta yaratıcı kentlerin detaylı şekilde ele alınması bu kavramın anlaşılabilirliği açısından önemli görülmektedir.

YARATICI KENT VE UNESCO YARATICI KENTLER AĞI (UYKA) PROGRAMI

Uygun altyapıya ve rekabetçi ekonomik üretime sahip, yenilikçi bir ortam oluşturan, eğitime ve entelektüel gelişime, araştırmaya ve kültürel yaratıma yatırım yapan kentler;

'yaratıcı kent', 'kültürel yaratıcı kent', 'fırsat kentleri', 'küresel yaratıcı kentler', 'tasarım kentleri', 'yenilikçi kentler', 'yaratıcı merkezler', 'bilgi ve inovasyon yoğun kentler' ve 'yeni kent dünyası' gibi isimlerle alanyazında yer almakta (Moldoveanu and Franc, 2016: 32) ve tam anlamıyla yaratıcılığa, yenilikçiliğe ve girişimciliğe odaklanan modern kentleri ifade etmektedir. Landry (2006) ise yaratıcı kentleri, kentlerin yönetsel karar alıcı mekanizmalarını, kent sakinlerinin mevcut potansiyelini açığa çıkaracak somut ürünlere, değerlere ve kaliteye dönüştürebilecekleri yerler olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda, yaratıcı kentleri hedeflerine ulaştırabilmede yerel yönetimlerin ve yönetsel politikaların önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

İlk kez 1988 yılında David Yencken tarafından 'The Creative City' (Yaratıcı Kent) başlıklı makalede, kent sakinleri arasında yaratıcılığı teşvik etmeye ve kentte yaşayan herkese duygusal açıdan tatmin edici mekânlar ve deneyimler sağlamaya kendini adanmış yerleşim birimi olarak ifade eden *yaratıcı kent* terimi (Yencken, 1988), 1990'larda Landry ve Florida tarafından geliştirilmiş ve kent teorisyeni olan bu iki isim, söz konusu yaklaşımın önemli temsilcileri haline gelmişlerdir. Yaratıcı kent, bir terim olarak ilk kez İskoçya'nın Glasgow kenti için kullanılmış ve 1990'larda Almanya ve Britanya'da yayılmıştır. 90'ların ortalarından itibaren küreselleşme süreciyle birlikte yaratıcı kent kavramı, yeni yatırımcıları çekebilmek ve kentsel rekabet gücünü artırabilmek amacıyla güncel pazarlama stratejilerinden biri olarak kullanılmış (Zengin ve Ürkmez, 2013: 88) ve günümüzde her zamankinden daha fazla popülerlik kazanmıştır. Yaratıcı kent, yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstri içerisinde varlık bulan ve ekonomik açıdan yüksek katma değere sahip olan kentleri tanımlamaktadır. Kentlerin yaratıcılık düzeyi ile ekonomik gelişim düzeyi arasında oldukça yakın ve doğrusal bir ilişkiden söz edilmektedir (Evren, 2014: 42). Yaratıcı kentler kent ekonomisini; yerel, bölgesel, ulusal ve küresel çapta geliştirmekte ve ekonomik refahın sürdürülebilirliğinde kilit rol oynamaktadır. Ancak yaratıcı kentlerin niteliği sadece ekonomik gelişmişlik düzeyi ile sınırlı değildir. Yaratıcı kentler, her şeyden önce kentlerin sosyo-kültürel ve yönetsel açıdan yaşam standartlarını geliştirmekte ve birer cazibe merkezi olarak konumlanmalarına yardımcı olmaktadır.

Kent sakinlerinin kente uyumunu destekleyecek yerel politikaların oluşturulmasında sanatın, kültürün ve yaratıcılığın dikkate alınması, küresel değişim ve dönüşümün temel parçaları arasında değerlendirilmektedir. Kentlerin kültür ve yaratıcılık potansiyelini belirlemek ise daha sürdürülebilir kentlerin ortaya çıkmasında rol oynayan yaratıcı kent kavramına yönelik yol haritasını temsil etmektedir (Okmeydan, 2021: 362). Yaratıcı kentlerin birçok özelliğinden söz etmek mümkündür. Scott'a (2014: 566) göre yaratıcı kentlerin temel özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır: a) Yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstrileri içeren iş olanakları; b) nitelikli iş gücünden oluşan canlı bir çalışan havuzu; c) çevresine katma değer sağlayan kaliteli çevresel etkileşim; d) sanatçılar ve bohemler gibi marjinalleşmiş entelektüel sermayeyi içeren dinamik kültürel ortam; e) festivaller, gösteriler ve ikonik mimari vb. küresel marka olma yolunda sembolik bir kimlik. Sözü edilen nitelikler, yaratıcı kent olma yolunda kentlerin sahip olması gereken temel özelliklere ve örüntülere işaret etmektedir. Yaratıcı kentlerin temel örüntüleri incelendiğinde Landry (2004) aşağıdaki birkaç önemli noktaya dikkat çekmektedir:

- Kentsel hedeflerde ve heveslerde açıklık,

- Kent yönetiminde risk almaktan kaçınmamak ve açık görüşlülük,
- Stratejilere bağlı kalacak şekilde taktiklerde esneklik,
- Planları gerçekleştirmede ve yeni planlamalarda azimlilik,
- Kültürel kaynaklara dayalı yerel özgünlükleri keşfetmede ve kültürü ön plana çıkarmada isteklilik,
- Kent yönetiminde güvene dayalı liderlikte sürdürülebilirlik,
- Kentsel hedeflerde suçlayıcı kültürden çözüm odaklı kültüre geçmede kararlılık.

Yukarıda sıralanan temel karakteristik özellikler ve örüntüler, tüm yaratıcı kentler açısından ortaklık göstermektedir. Söz konusu bu özellikler incelendiğinde yaratıcı kent hedefinin, her şeyden önce zihinsel bir dönüşüm sürecine işaret ettiği göze çarpmaktadır. Yaratıcı kent olabilmek için zihinsel ve yönetsel süreçlerde yaşanması gereken değişim ve dönüşüm, kent sakinlerinin yaratıcı endüstriler ile birleşmesi ve nihayetinde kentin, yaratıcı ekonomi ile kalkınmasıyla sonuçlanacaktır. Clifton'a (2008: 63) göre ekonomik refahını sağlayıp sürdürmeyi amaçlayan kentler; iyi üniversiteler, teknoloji şirketleri, sosyal olanaklar, sağlık hizmetleri, hoşgörü ve toleransın hüküm sürdüğü kentsel ve yönetsel politikalar gibi ekonomik katma değer yaratacak etmenleri kente çekerek kentin gelişmesine ve yaratıcı kent olarak konumlanmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Sözü edilen bu hedef çerçevesinde kentleri yaratıcı ekonomiler ve yaratıcı endüstrilerle birleştirerek kentlerin refah düzeyinin ve kent sakinlerinin yaşam kalitesinin artırılması için UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı (UYKA/UCCN) Programı geliştirilmiştir.

UNESCO tarafından 2004 yılında ortaya çıkarılmış Yaratıcı Kentler Ağı, dünyada zaten her noktanın uzunca bir süredir odaklanmış olduğu kültürel çeşitlilik, farklılık, kimlik gibi temaları bir ağ yapısı içinde ifade etme arayışı olarak öne çıkmaktadır. Bu ağ ile kültür, yeni teknolojiler ve yetenek geliştirmeye yönelik inovasyon politikaları temelinde kentlerin, kümelenme ilişkileri ve bağlantıları içeren yeni bir yapılanma içerisine girdiği görülmektedir (Zengin ve Ürkmez, 2013: 91). Kentlerin güncel durumları ile küresel çapta gelişim potansiyeli üzerinde duran bu program, kentlerin benzer kentler ile iş birliğini geliştirmek, her bir kenti yaratıcı endüstrilerle birleştirerek taşıdığı özelliklere göre güçlendirmek ve kentlerin yaratıcı ekonomiye dahil edilecek özelliklerinin geliştirilmesini sağlamak temelinde hareket etmektedir. "UNESCO tarafından oluşturulan bu ağ, kentlerin öne çıkan niteliklerini ve potansiyellerini keşfederek kentlerin yerel, bölgesel, ulusal ve küresel iş birlikleri çerçevesinde turizm başta olmak üzere yeni gelişim fırsatları ve olanakları yakalayıp sürdürmelerine yardımcı olmaktadır" (Okmeydan, 2019: 95). Böylelikle kentlerde yaşayan herkesi, sivil toplum kuruluşlarını, kamu sektörü ile özel sektördeki iş çevrelerini ve üniversiteleri sosyal ve ekonomik ilişkileri geliştiren farklı paydaşlar olarak yerel yönetime ve karar alma mekanizmalarına dahil edecek çeşitli platformların hayata geçmesi kolaylaşmakta ve bu yeni yaklaşıma dayalı bütüncül pratikler teşvik edilmektedir.

Yaratıcı kentli yaklaşımı daha çok "kent planlaması, mimarlık, tasarım, medya ve iletişim ile kültürel miras ve ekonomik coğrafya" (Hartley vd., 2013: 45) alanlarında mevcut ve potansiyel değerlere odaklanmaktadır. Sözü edilen alanlarda ağ temelli bir yapılanma ile kentlerin özgünlüğünü sağlayan çeşitli kültürel özelliklerinin ve kültürel mirasa ilişkin potansiyellerinin yaratıcı endüstrilere dahil edilerek sürdürülebilir kentsel kalkınmanın ortaya çıkarılması yaratıcı kent yaklaşımının özünü temsil etmektedir (Özdemir ve Özdemir, 2020:

5). Bu kapsamda UYKA Programı, kentler arasında küresel iş birliklerine odaklanırken aynı zamanda kültürün tektipleşip yok olma riskine karşı kültürü ve yaratıcılığı birleştirmekte ve kültür ile yaratıcılığı birleştiren kent yaşamının geliştirilip sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu durum ise kültürel çeşitliliği korumakta, kültürel çeşitlenmeyi teşvik etmekte ve kent tasarımı ile kent yaşamında kentin kendine özgü kültürünün korunup geliştirilmesini beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte UYKA Programı, kentleri küresel rekabet yarışında öne çıkaran ve bir kentin diğer kentlere nazaran karşılaştırmalı üstünlük taşıyan temel karakteristik özelliklerine göre konumlandırmaktadır. Kentleri karşılaştırmalı üstünlüğe göre konumlandırma stratejisi; kentlerin ulusal, uluslararası ve küresel çapta büyüterek tanıtımını kolaylaştırmakta, görünürlüğünü ve bilinirliğini artırmakta ve sürdürülebilir kalkınma sürecini desteklemektedir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile yeni kent tasarımlarının benimsenmesi, UYKA'nın kültür ve yaratıcılık odaklı vizyonu ile benzerdir. Kentsel kalkınmada uluslararası iş birliği ve yaratıcı endüstrilerin gelişimi önemlidir. Bu nedenle UYKA'ya başvurular her yıl artmaktadır. 2020 yılı itibariyle güncel olarak UYKA'ya üye olan toplam 246 kent bulunmaktadır (Gülduran ve Saltık, 2020: 339). UYKA ile kültürün sürdürülebilir kentsel kalkınmadaki rolünün tescillenmesiyle birlikte kentler arasında UYKA Programına dahil olmak üzere adeta bir yarış başladığı söylenebilmektedir. Türkiye'nin de söz konusu bu yarışın dışında kalmadığı görülmektedir. Nitekim 2015-2019 yılları arasında Türkiye'den altı kent UYKA Programının *Gastronomi, Tasarım, Zanaat ve Halk Sanatları* ve *Müzik* olmak üzere dört tematik alanına dahil olmuştur. Bu altı kentin her birinin farklı yıllarda programa dahil olduğu bilinmektedir. UYKA Programının diğer üç teması olan *Film, Edebiyat* ve *Medya Sanatları* alanında ise Türkiye'den henüz bir katılım bulunmamaktadır. Bu doğrultuda 2020 itibariyle UYKA Programında varlık gösteren Türkiye'den altı kent, katılım temalarına ve yıllarına göre şu şekilde gruplanmaktadır: *Gastronomi* temasında Gaziantep (2015), Hatay (2017) ve Afyonkarahisar (2019); *Tasarım* temasında İstanbul (2017); *Zanaat ve Halk Sanatları* temasında Kütahya (2017) ve *Müzik* temasında Kırşehir (2019) UYKA Programında yer almaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, yedi tema olarak belirlenen UYKA Programı üyeliğine 'Gastronomi' alanında kabul edilen Gaziantep, Hatay ve Afyonkarahisar kentleri ile 'Tasarım' alanında kabul edilen İstanbul, 'Zanaat ve Halk Sanatları' alanında kabul edilen Kütahya ve 'Müzik' alanında kabul edilen Kırşehir kentlerinin yaratıcı kent çerçevesinde hangi niteliklere sahip oldukları temel sorusuna dayanmaktadır. Bu temel sorun doğrultusunda araştırmanın amacı, Türkiye'de bu ağa dahil olan altı kentin kendine has kültür mirasını ve kültürel dokusunu ortaya çıkarmak ve bu ağa dahil olmak için gerekli görülen temel nitelikleri belirlemektir. Daha önce de vurgulandığı gibi Türkiye'de yaratıcı kentler üzerine yapılan araştırmalarda genellikle UYKA Programında belirlenen yedi temadan yalnızca tek bir temaya odaklanıldığı ve tek bir temanın analiz edildiği görülmüştür. Oysa 2020 yılı itibariyle Türkiye'de bu ağa üye olan toplam altı kent ve bu kentlerin dağılım gösterdiği dört tema vardır. Ancak şimdiye kadar yapılan araştırmalarda yalnızca tek bir tema ele alınmıştır. Ulusal alanyazın taraması yapıldığında ortaya çıkan bu eksiklik, söz konusu ağdaki altı kentin dağılım gösterdiği dört temanın bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada

ilgili ağı dahil olan toplam altı kent ve bu kentlerin üye olarak yer aldığı dört tematik alanın tamamı araştırmaya konu edilmiştir. Bu araştırmanın sonucunda incelenen altı kentin temel kültürel örüntüleri açığa çıkarılmış ve birbirine göre karşılaştırmalı üstünlükleri ortaya koyulmuştur. Bu nedenle araştırma, ulusal alanyazında daha önce yapılmamış bütünsel bir yaklaşımla dört tematik alanın incelenmesini ve bu dört tematik alanda varlık gösteren altı kentin kültürel motiflerini ortaya çıkarması bakımından özgün, önemli ve değerli görülmektedir.

Araştırmada UYKA Programına Türkiye’den dahil olan kentlerin kendine has kültür mirasını ve bu kentlerin hangi temel özelliklere sahip olduğunu ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Bu nedenle çalışma, konu bağlamında kentlerin niteliklerine odaklanmayı gerektirdiğinden nitel araştırma yönteminden hareket edilmiştir. Barrero ve Yalaz’a (2019: 3) göre yekpare bir yaklaşıma uzak olan ve yorumlayıcı yaklaşıma dayanan nitel araştırmalar; gözlem, mülakat ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinden yararlanan, olgu ve olayları kendi doğal ortamları içerisinde gerçekçi ve bütüncül şekilde ele almak amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Araştırmada örnek olay (vaka/durum çalışması) modeli kullanılmıştır. Örnek olay modeli, herhangi bir olguyu, olayı veya durumu temsil edecek nesnelere, öğelere, kişilerin veya kurumların ayrıntılı şekilde ele alınarak incelendiği araştırma modelini ifade etmektedir. Cohen ve Manion’a (1994: 123) göre örnek olay çalışmalarından edinilen verilerin gerçekliği çok güçlüdür ve bu çalışmalarda belirli olaylardan, olgulardan ve durumlardan daha çok ve sağlıklı genellemelere ulaşmak daha olasıdır; zira kamuya mâl olmuş bulguların yorumlanması daha kolaydır. Örnek olay çalışmaları, tekli veya çoklu örnek olay olmak üzere ikiye ayrılır. Tekli örnek olayda, tek bir örnek her yönden tüm boyutları kapsayıcı şekilde ele alınırken çoklu örnek olayda birden fazla örnek araştırmaya dahil edilmekte ve veriler hem karşılaştırma sağlayacak hem de zengin yorumlar yapılacak özellikte detaylandırılıp incelenir (Yin, 2003). Bu araştırmada UYKA Programının dört tematik alanında dağılım gösteren altı kent araştırmak üzere seçildiğinden çoklu örnek olay çalışması gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Subaşı ve Okumuş’a (2017: 422) göre durum çalışmalarında betimleyici, değerlendirici veya yorumlayıcı yaklaşımdan yararlanılmaktadır. Betimleyici yaklaşımda; çalışılan konunun, olgunun veya durumun saptanabilmesi ve genel geçer bilgilerle tümevarım yapılması ve analiz birimleri arasında belli oranda genellemelere ulaşılması mümkündür. Nitekim Gobo’ya (2004: 423) göre nitel araştırmalarda genelleme, araştırmacıların genellikle bilinçli şekilde tercih ettikleri olaylardan veya durumlardan düzenli ve sistemli çıkarımlar yapma sürecini ifade etmekte ve bu nedenle genellemelerin, olayların ya da durumların genel örüntülerini belirlemeyi amaçlayan ‘toplumsal temsil edilebilirlik’ kriterlerini karşılaması gerekmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın tasarımında örnek olay modelinden ve betimleyici yaklaşımdan yararlanılmıştır.

Araştırmada 2015-2020 yılları arasındaki beş yıllık süreç konu edilmiştir. Zira Türkiye’nin UYKA Programına ilk üyeliği ‘Gastronomi’ temasında yer alan Gaziantep ile 2015 yılında gerçekleşmiştir. En son 2019 yılında ise ‘Gastronomi’ temasında Afyonkarahisar ve ‘Müzik’ temasında Kırşehir kentleri bu ağı üye olmaya hak kazanmıştır. 2020 yılında ise bu ağın dört temasına dahil olan toplam altı kentin, üye olarak yer aldıkları tematik alana yönelik etkinlikleri devam etmiştir. Bu nedenle araştırma 2015-2020 yıllarını kapsamaktadır. Türkiye’den UYKA Programındaki dört temada üyeliği bulunan altı kent araştırmanın

örnekleme olarak belirlenmiş ve 2020 itibarıyla ülke çapında toplam altı kent bu ağa dahil olduğundan evrenin tamamı araştırmada temsil edilmiştir. Buna göre araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi izlenmiştir. Amaçlı örnekleme; “belirli bir örneklem büyüklüğü belirtildiğinde, araştırma belirli bir vaka, olay veya durumla sınırlı olduğunda ve araştırmacıların çalışma konusuna yönelik fikirleri olduğunda fayda sağlamaktadır. Buna alternatif olarak araştırma tasarımında yalnızca sınırlı sayıda vakanın veri kaynağı olduğu durumlarda da amaçlı örneklem kullanılmaktadır” (Barglowski, 2019: 191-192). Dolayısıyla Türkiye’de UYKA Programına üyeliği onaylanan kentlere yönelik bu çalışmada amaçlı örneklemeden hareket edilmiştir.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak ikincil veri kaynaklarından yararlanılmış ve veri çözümlemesi için doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Basılı ve elektronik materyalleri incelemek amacıyla sistemli işlemleri ifade eden doküman analizi; araştırmaya veri oluşturacak birincil veya ikincil kaynaklar olarak değerlendirilen çeşitli dokümanların edinilmesi, taranması ve çözümlemesi (Özkan, 2021: 2) olarak tanımlanmaktadır. Örnek olay çalışmalarında esas veri kaynakları kişisel gözlemler ile yazılı, görsel, işitsel ve elektronik materyallere veya bunların birleştirilmesine dayanır. Bu materyaller arasında kişisel ve resmî belgeler başta olmak üzere yazılar, notlar, yıllıklar, raporlar, kayıtlar, videolar, fotoğraflar, filmler ve medyaya yansıyan popüler haberler ve içerikler gibi çok çeşitli kaynaklar bulunur (Aytaçlı, 2012: 4). Bu kapsamda araştırmada yararlanmak üzere UNESCO ve UYKA’nın yayımladığı kurumsal kayıtlar, raporlar, kentlerin resmî web sayfaları, geleneksel ve sosyal medyaya yansıyan haberler ile bu konuda daha önce yapılmış mülâkatlar ve araştırma sonuçlarından elde edilen veriler taranmış ve araştırma sistematigi doğrultusunda derlenmiştir. Böylelikle elde edilen veriler ile araştırmanın içerdiği durumlara yönelik belirli saptamalar gerçekleştirilmiş ve incelenen durum her yönüyle ayrıntılı şekilde tasvir edilerek açıklanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına (A.S.) yanıt aranmıştır:

A.S₁. Türkiye’de UYKA Programına üye olan gastronomi kentlerinin temel özellikleri nelerdir?

A.S₂. Türkiye’de UYKA Programına üye olan tasarım kentinin temel özellikleri nelerdir?

A.S₃. Türkiye’de UYKA Programına üye olan zanaat ve halk sanatları kentinin temel özellikleri nelerdir?

A.S₄. Türkiye’de UYKA Programına üye olan müzik kentinin temel özellikleri nelerdir?

Yukarıda sıralanan araştırma sorularının; araştırmanın temel amacı, odağı ve tasarımı ile uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Vural ve Cenkseven’e (2005: 130) göre örnek olay çalışmalarında araştırmacı, verilerin karşılaştırılmasına yoğunlaşırsa araştırma için işlevsel sorulardan uzaklaşabilir. Bu durumda derinlemesine ve zengin yorumlara ulaşamayabilir. Bu nedenle hazırlanan soruların ayrıntılı tasvirler ve yorumlar yapabilmeye uygun olması gerekir. Bu husustan hareketle araştırmanın odak noktası olan UYKA Programındaki dört tematik alana dahil olan kentlerin kültür örüntülerini açığa çıkarmaya yönelik araştırma sorularının geliştirilmesi ile örnek olay çalışmasına uygun kapsamlı veri edinilmesi hedeflenmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmanın bu kısmına ‘*Bulgular ve Tartışma*’ başlığının verilmesinin nedeni, “bu başlıkta sunulan verilerin alanyazın bilgileri ile karşılaştırılması ve alanyazındaki bilgilere

referans gösterilmesi için atıf yapılmasına izin vermesidir. Nitekim verilerin, yalnızca ‘Bulgular’ başlığı altında yer aldığı durumlarda herhangi bir kaynak gösterilmesi veya atıf yapılması pek istenmemektedir” (Tiryaki, 2014: 148). Çalışma kapsamında çeşitli dokümanlardan, resmî kayıtlardan, raporlardan, daha önce yapılmış görüşmelerden ve araştırma sonuçlarından elde edilen ikincil veriler, Türkiye’de UYKA Programına dahil olan kentlerin mevcut durumunu ortaya çıkarmak amacıyla betimlenerek yorumlanmıştır. Bu programa Türkiye’den üye olan toplam altı kent, kendine özgü kültürel özellikleri ve üye olunan dört tematik alanın gereklilikleri çerçevesinde incelenmiştir.

Yaratıcı Kentler ve Gastronomi

Bir kavram olarak gastronomi, ülkelerin ve bölgelerin yöresel mutfağını birbirinden ayıran ve bir ülkenin ya da bölgenin yerel lezzetlerini, mutfak kültürüne ait yiyecek ve içecek hazırlama yöntemlerini ve genel anlamıyla yeme-içme alışkanlıklarını ifade etmektedir (Kivela and Crotts, 2005). Pearson ve Pearson’a (2016: 167) göre ise gastronomi, bir bölgedeki insanların beslenme alışkanlıklarına, yerel lezzetlerine ve kültürel mirasına yönelik bilgileri ve anlayışı keşfetmeye odaklı gıda ve kültürü bir araya getiren bir yaklaşımdır. Küreselleşen dünyada bireyler artık daha farklı ve alternatif turizm arayışı içindedirler. Bu nedenle birçok ülkede kentlerin kendine has farklı yeme-içme kültürünü ve geçmişten günümüze uzanan yöresel lezzetlerini tatmayı ve deneyimlemeyi içeren gastronomi gezilerine yönelik motivasyon her geçen yıl artmaktadır. “Turistik rotaların belirlenmesinde bireylerin motivasyonu, ekonomik durum, destinasyonun çekiciliği gibi birçok faktör rol oynamakta ve son yıllarda karar süreçlerine gastronomi ile ifade edilen yöresel lezzetlerin ve mutfak kültürünün de dahil olduğu göze çarpmaktadır” (Akmeşe vd., 2019: 54). Bu durum, gastronomi gezilerini giderek daha popüler hale getirmektedir. “Gastronomi kültürü, insanların günlük rutin beslenme alışkanlıklarından ve ritüellerinden türetilmiştir. Tüm dünyada coğrafya, iklim, tarih ve kültürel geleneklerdeki farklılara dayalı olarak bölgesel yemek kültürü zenginleşmektedir. Gastronomi; kentlerin turizm ve ticaret faaliyetlerini artırmak, gıda endüstrisinin küreselleşmesini desteklemek ve kent imajı ile markasını güçlendirmek amacıyla her geçen gün daha da önemli bir unsur haline gelmektedir (Xiaomin, 2017: 57-58). Uluslararası bir kurum olarak UNESCO, 2005 yılından bu yana kentlerin gastronomik mükemmelliğini yaratıcı kent temaları arasında değerlendirmekte ve bu kentleri ‘Gastronomi Kenti’ adıyla etiketlemektedir (Güler vd., 2016: 137). Bir kent merkezinin ve/veya bölgenin iyi gelişmiş gastronomi kültürüne sahip olduğunu gösteren temel özellikler şu şekilde sıralanmaktadır (UNESCO, 2020):

- Çok sayıda geleneksel restoran ve/veya şefin bulunduğu canlı gastronomi topluluğu,
- Geleneksel yemeklerde kullanılan endojen (gıdanın kendisinde olan) malzemeler,
- Endüstriyel ve/veya teknolojik ilerlemeden kurtulmuş yerel bilgi birikimi, geleneksel mutfak uygulamaları ve pişirme yöntemleri,
- Geleneksel gıda pazarları ve geleneksel gıda endüstrisi,
- Gastronomi konulu festivallere, ödüllere, yarışmalara ve diğer geniş hedefli tanıtma yöntemlerine ev sahipliği yapma geleneği,
- Çevreye saygı ve sürdürülebilir yerel ürünlerin teşviki,

• Kamuoyunun takdirini gözeten çalışmalar ile eğitim kurumlarında sağlıklı beslenmenin teşvik edilmesi ve açlık okullarının müfredatında biyolojik çeşitliliği koruma programlarına yer verilmesi.

Yukarıda sıralanan gastronomi kentlerinin özellikleri, aynı zamanda UYKA Programında gastronomi temasıyla yer alan yaratıcı kentlerde aranan nitelikleri temsil etmektedir. UNESCO'nun (2020) listesine göre Parma (İtalya), Tucson (ABD), Burgos (İspanya), Bergen (Norveç) ve Shunde (Çin) gibi örnekler dünyanın önde gelen gastronomi kentleri arasında yer almaktadır. Gastronomi alanında öne çıkan yaratıcı kentler, geleneksel lezzetlerini ve kültürel mirasını dünyanın farklı coğrafyaları ile buluşturmaya gönüllü hale gelmekte ve küresel rekabette çeşitli ayrıcalıklar, fırsatlar ve avantajlar yakalamaktadırlar. Gastronomi bakımından zengin kentler, küresel çapta yeni arayışlar içine giren turist profiline giderek daha fazla hitap etmekte ve gastronomi turizminde cazibe merkezi olarak konumlanmaktadır. Yıldız ve Olcay'a (2020: 62) göre geçmişten günümüze birçok medeniyete ve farklı kültürlere ev sahipliği yapmış Anadolu toprakları, kültürel mirasın tanıtılmasında bir araç olan gastronomi açısından oldukça zengindir ve her yöresinde kendine has malzemeler ile farklı damak tatları ve yemek kültürünün geliştiği bu topraklarda kültürel mirasın korunması, geliştirilmesi ve tanıtılmasını sağlayarak gastronomi içerisinde değerlendirilen yerel lezzetlerin küresel çapta sürdürülebilirliğinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Türkiye'de gastronomi temasında UYKA Programına dahil olan sırasıyla Gaziantep (2015), Hatay (2017) ve Afyonkarahisar (2019) kentlerinin öne çıkan özelliklerine yer verilmesi ve bu özelliklerin betimlenmesi konunun ele alınma bağlamı açısından gerekli görülmektedir.

• **Gaziantep (2015):** Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Gaziantep, dünyanın en eski kentlerinden biridir. Paleolitik döneme kadar uzanan bir geçmişi vardır ve çok çeşitli kültürleri bünyesinde barındırmaktadır. İpek Yolu üzerindeki özel konumu nedeniyle Gaziantep çok sayıda müzesi, arkeolojik alanı ve tarihi öneme sahip turistik mekânları ile önemli bir inanç, gelenek ve bilimsel bilgi merkezi haline gelmiştir. Gaziantep; tahıllar, sebzeler, meyveler ve dört yüzdenden fazla farklı yemek yaratma kapasitesine sahip onlarca farklı yerel ot ve baharat gibi çok çeşitli tarımsal ürünlere sahiptir. Aynı zamanda muazzam çeşitlilikte pişirme teknikleri ve yiyecek tüketme yöntemleri vardır. Örneğin, Gaziantep'in en ünlü yemeklerinden biri otuzdan fazla çeşidi bulunan kebaptır (Mello, 2020). Dünya çapında bilinirliğe ve üne sahip Gaziantep baklavası ise 2013 yılında 'Avrupa Birliği Kalite Mührü' ile tescillenen ve koruma altına alınan ilk Türk ürünü olma özelliğine sahiptir (Ertaş ve Karataş, 2013: 131). Bununla birlikte Gaziantep baklavasının yanı sıra kent, fıstığı ile de ünlüdür ve Antep fıstığı 1997 yılında Türk Patent Enstitüsü tarafından 'Coğrafi İşaret Tescil belgesi' almaya hak kazanmıştır. Antep baklavası ise aynı kurum tarafından 2005'te tescillenmiştir (Akın, 2018: 304). Türkiye Lezzet Haritası kapsamında yapılan bir araştırmaya göre Türkiye tüm kentlerinde toplam 2205 çeşit yöresel yiyecek ve içecek çeşidi ile gastronomi turizminin en gözde ülkelerinden biridir ve tek başına zirveye çıkma potansiyeline sahiptir. Gaziantep ise çorba, et yemeği, pilav, helva ve ayran gibi farklı yiyecek ve içecek kategorilerinde yüzlerce yerel lezzeti ile ülkenin gastronomi kentleri arasında ilk sırada yer almaktadır (Cömert ve Özkaya, 2014: 64; <https://gastroantepfest.com/tr/Manage/GastroAntep>, 2020). Gaziantep'in yüzlerle ifade edilen ve sayısı tam olarak bilinmeyecek kadar çok farklı

yöresel lezzete sahip olmasını, tarih boyunca çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapması ve halen etkileşimin sürdüğü bir bölgede yer alması ile açıklamak mümkündür. Ertaş ve Karadağ'a (2013: 131) göre kentin yemek çeşidi açısından oldukça zengin olmasının önemli bir nedeni, yiyecek ve içeceklerin yapılış yöntemlerinin, kullanılan araçların ve malzemelerin çeşitli olmasına dayanmaktadır. Aksoy ve Sezgi'ye (2015: 85) göre bu zenginlikte el becerisinin ve ustalığın gelişmesinde kuşaklar arası aktarımın yanı sıra farklı yemek pişirme tekniklerine uygun ürün çeşitliliğinin de payı büyüktür. Akın'a (2018: 303) göre ise yöreye özgü olan yemeklerin genellikle çoğunun yoğurtla pişirilmesi, bölgesel baharatlarla yemeklerin tatlandırılması ve bölgeye has çeşitli ekşi lezzetlerin kullanılması Gaziantep mutfağının zenginliğinin temel faktörleri arasında görülmektedir. Nedeni her ne olursa olsun zengin bir yöresel mutfağa sahip olmak, gastronomi kenti olma yolunda önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir.

Gaziantep'in coğrafyasından ve tarihinden gelen avantajlı doğası ve kültürel mirası, gastronomi kenti olmasında büyük bir avantaj sunmaktadır. Bununla birlikte gastronomi kenti olmanın önemli parametrelerinden biri, gastronomi alanında çeşitli festivallerin düzenlenmesini sağlamak olarak belirlenmiştir. Gaziantep'in buna uygun olarak gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Nitekim kentte "2018 yılından bu yana 'GastroAntep Festivali' adı verilen ve Gaziantep'in zengin mutfağıyla sahip olduğu kültür mirasını yerelden küresel taşımayı hedefleyen ve her yıl farklı bir temayla sürdürülen uluslararası gastronomi festivali düzenlenmektedir" (<https://gastroantepfest.com/tr/Manage/GastroAntep>, 2020). Bununla birlikte 2018 yılından itibaren her yıl geleneksel olarak düzenlenen uluslararası festival için dijital iletişim platformunun da aktif kullanıldığı, ayrı bir web sayfası ile duyuruların ve bilgilerin Türkçe ve İngilizce olarak ulusal ve uluslararası kamuoyu ile paylaşıldığı görülmektedir. "Gaziantep açısından değerlendirildiğinde kentin sahip olduğu yerel mutfağın tanıtımı için düzenlenen yerel, ulusal ve uluslararası festivallerin, kamuoyunun katılımı ve desteği ile kentin yaratıcı kimliğinin geliştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir" (Akın ve Bostancı, 2017: 116). Böylesi büyük bir festivalin kentin gastronomi kimliğini pekiştirmesi ve marka imajı oluşturması noktasında önemi büyüktür. Giritlioğlu vd.'ye (2016: 74) göre yöresel lezzetlerin toplandığı Gaziantep mutfağı nesilden nesle aktarılan eşsiz bir kültürel miras özelliği göstermekte; bu mutfağa ait yiyecek ve içeceklerin hazırlanmasını öğrenmede, kullanılacak malzemelerin seçiminde ve yerel lezzetlerin korunmasında kuşaklar arasında titiz bir usta-çırak ilişkisi ortaya konulmaktadır. Görülebileceği gibi bu yaklaşım, gastronomi kentlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

• **Hatay (2017):** Türkiye'nin güneyinde, Amik vadisinin merkezinde yer alan Hatay, antik İpek Yolu üzerindeki konumundan miras kalan çok kültürlü bir kimliğe sahiptir. Ortadoğu, Anadolu ve Akdeniz yemek kültürünü buluşturan Hatay kentinin, tarih boyunca onlarca medeniyetin mutfaklarını etkilediği ve şekillendirdiği söylenmektedir. Tipik Hatay yemekleri arasında yeşil zeytinlerin bakır kâselere tek tek konulmasıyla yapılan, zeytinyağı ve nar ekşisi ile servis edilen Zeytin Salatası bulunmaktadır. Bir diğer meşhur yemek ise, kömürde veya taş fırında kızartılan patlıcan, domates ve biberden yapılan, yine bol zeytinyağı ve nar ekşisi ile servis edilen Babagannuş'tur (Mello, 2020). Yaklaşık 600 çeşit yemek ile kendine has mutfak kültürüne sahip olan ve diğer kentlerde yer almayan birçok yerel lezzeti

harmanlamış Hatay, 2017 yılında UYKA Programında gastronomi kenti unvanını elde ettiği günden bu yana her geçen gün turizm potansiyelini artırmakta ve bir cazibe merkezi olarak konumlanmaktadır (Yaldız ve Olcay, 2020: 63). Gaziantep gibi Hatay da Güneydoğu Anadolu Bölgesinde birçok farklı uygarlığın kesişim noktası üzerinde bulunan kentlerden biri olarak kültürel çeşitliliğe sahip kent dokusu ile yerel lezzetler bakımından zengin bir mutfak kültürü geliştirmiştir. Smith ve Xiao, (2008: 291), gastronomi kentlerinin yol haritasını belirleyen temel kaynakları ‘Gastronomi Turizmi Arz Kaynakları’ adını verdikleri skala kapsamında belirli ana başlıklar ve alt başlıklar altında sınıflandırmışlardır. Bu sınıflamaya göre gastronomi turizmi; *turistik altyapı* (fiziksel yapılar, arazi kullanımları ve rotalar/sokaklar); *aktiviteler* (tüketim, turlar ve eğitim/gözlem); *etkinlikler* (tüketici gösterileri ve festivaller) ve *organizasyonlar* olmak üzere dört başlıkta değerlendirilmektedir. Gastronomi kenti kapsamında Hatay’ın yaptığı çalışmaların bu dört başlık altında toplandığı görülmektedir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2020):

1- *Turistik Altyapı*: Hatay kentinin turistik altyapısının iyileştirilip güçlendirilmesi öncelikli eylem planı içerisinde yer almaktadır. Bunun için fiziksel yapıların, arazi kullanımlarının ve rotalar ile sokakların düzenlenmesi gerekmektedir.

a) *Fiziksel yapılar* içerisinde şarap barlarının, içkili mekânların açılması ya da sayılarının artırılması, yerel çiftliklerin çoğaltılması ve yerel ürünlerin satışa sunulduğu çiftçi pazarlarının oluşturulması, mutfak/gastronomi müzelerinin kurulması ve 1. sınıf restoran ya da balık restoranı gibi tematik restoran sayılarının artırılması hedeflenmektedir.

b) *Arazi kullanımları* kapsamında kaliteli, taze ve ucuz çiftliklerin sayısının çoğaltılması, narenciye ihtiyacına yanıt veren meyve bahçelerinin yeterli sayıya ulaşması, yöreye özgü zeytin türlerinin tescilinin alınması, elverişli arazi kullanımına uygun üzüm bağlarının değerlendirilmesi ve tarihi nitelikteki yapıların kentsel ve kırsal restoran olarak hizmet vermesi için restore edilmesi gibi çalışmalar hızlandırılmaktadır.

c) *Rotalar ve caddeler* kapsamında ise şarap rotaları oluşturmak ve bu konudaki eksiklikleri gidermek hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra Hatay’ın eksik olduğu yemek rotaları gibi turistik tur rotalarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar ve girişimlere yön verilmektedir.

2- *Aktiviteler*: Hatay’ın gastronomi kenti kimliğini pekiştiren aktiviteler bilinçli eylem planları ile ele alınmaktadır. Özellikle 2019 yılında Hatay Gastronomi Evi’nin kurulmasının ardından gastronomi temalı aktivitelerin ve girişimlerin hız kazandığı görülmektedir.

a) *Tüketim* alışkanlıklarının değişmesiyle restoranda yeme kültürü yaygınlaştığından restoranların gastronomi turizmi çerçevesinde bilgilendirilip desteklenmesi, yerel ürünlerle piknik aktivitelerinin çoğaltılması, halkın yerel yiyecek ve içecekleri satın almaya teşvik edilmesi, ‘kendin topla-kendin pişir’ konseptine uygun olarak turistlere yönelik yeni gastronomi arzı ve iyi tarım uygulamalarının geliştirilmesi gibi çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

b) *Turlar* kapsamında turizme elverişli şarap ve tarım bölgeleri oluşturulması ve kırsal ölçekte restoran sayısının artırılmasıyla turistlerin daha fazla gastronomi ürünü deneyimlemesine çalışılmaktadır.

c) *Eğitim ve gözlem* kapsamında örgün eğitim kurumlarında açılan yemek/mutfak okullarının sayısının artırılması ve Gastronomi Enstitüsü’nün kurulması, şarap tadım

kurslarının düzenlenmesi, yerel-ulusal ve uluslararası düzeyde şef yarışmalarının yapılması, Hatay mutfağıyla ilgili kitap ve dergi hazırlıklarının hızlandırılması gerekli görülmektedir.

3- *Etkinlikler*: Hatay kentinin yerel mutfak kültürünün tanıtılması ve unutulmaya yüz tutmuş özgün yiyecek ve içeceklerin gün ışığına çıkarılabilmesi için gastronomi etkinliklerinin gerçekleştirilmesine devam edilmektedir.

a) *Tüketici gösterileri ve yarışmalar* kapsamında yemek ve şarap gösterileri ve bunlarla ilgili yarışmaların düzenlenmesi, yerel mutfak malzemelerinin ve aletlerinin sergileneceği mekânların açılması, ürün sergilerinin ve yarışmalarının düzenlenmesi gibi çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

b) *Festivaller* kapsamında ise yemek, şarap, hasat festivallerinin yanı sıra bağbozumu etkinliklerine de aktif şekilde yer verilmesinin kentin gastronomi kimliğini pekiştirmede katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

4- *Organizasyonlar*: Hatay'ın gastronomi kenti olarak sürekliliğini sağlamak için ulusal ve uluslararası organizasyonlar ile bu organizasyonlara üyelikler önem kazanmaktadır. Bu kapsamda Michelin Yıldızı gibi restoran sınıflama ve tescilleme çalışmalarına hız verilmesi, yemek/şarap tescilleme sistemlerine girilmesi ve özgün marka geliştirilmesi, gastronomi alanında önemli topluluklara üyeliklerin artırılması, yerel-ulusal ve uluslararası konaklama ve turizm derneklerinin kurulması, yazılı-görsel ve dijital medyanın etkin şekilde kullanılması ile ulusal basının ilgisinin çekilmesi, gastronomi turizmde uzmanlaşmış pazarlama ajanslarının kurulmasına öncelik edilmesi gibi stratejiler öne çıkmaktadır.

Hatay için değerlendirildiğinde bu dört temel kaynağın ana başlıkları ve alt başlıkları çerçevesinde gastronomi kenti olarak iyileşmeyi ve gelişmeyi hedefleyen, imajı destekleyen ve görünürlüğü artıran çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalara yön vermek için 2021-2023 yıllarını kapsayan stratejik eylem planı oluşturulmasını ise kentin bilinçli bir çaba içerisinde olduğunun göstergesi olarak ifade etmek mümkündür.

• *Afyonkarahisar (2019)*: Esas olarak kaplıcalarıyla ünlü olan Afyonkarahisar veya bilinen yaygın adıyla Afyon, Türkiye'nin Orta Batı bölgesinde yer alan kentlerden biridir. Afyon'un tarihi; Hititler, Persler, Yunanlar, Romalılar, Bizanslılar ve Osmanlılar gibi çeşitli uygarlıkların yaşadığı M.Ö. 3000 yıl öncesine dayanmaktadır. Afyon'un zengin tarihi pastırma, sucuk, ekmek kadayıfı tatlısı ve kaymak gibi tipik yiyeceklerle farklı bir mutfak mirası geliştirmesine yol açmıştır (Mello, 2020). Verimli tarım alanları üzerinde kurulan her medeniyette olduğu gibi Afyonkarahisar da doğal coğrafyasından ileri gelen avantajları doğrultusunda tarım ve hayvancılık sektöründe gelişme göstermiş ve bu durum, kentin kendine has mutfak kültürünün oluşmasında belirleyici rol oynamıştır. Zengin ve Gürkan'a (2019: 230) göre Orta Asya'dan, Balkanlar'dan ve Mezopotamya'dan gelerek verimli Anadolu topraklarında bir araya gelen ürünlerin çeşitliliği ve birçok kültürün tarihsel süreçte birbiriyle etkileşime girmesi Afyonkarahisar mutfağının zenginliğinin temel nedenidir ve günümüzde ortaya çıkan bu sonuç, kente gelen turistleri yöresel lezzetlerle buluşturmaktadır. Afyonkarahisar'ın gastronomik zenginliği; çorbalar, sebze yemekleri, pilavlar, özellikle et yemekleri, hamur işleri ve tatlılara dayanmaktadır. Afyonkarahisar kentinde sadece patlıcandan yapılan 22 yemek çeşidiyle birlikte bilinen yüzü aşkın yemek türü bulunmaktadır. Bu zenginlik ise en çok nişan, düğün, doğum, asker karşılama ve bayram yemekleri gibi halkın bir araya geldiği zamanlarda görülmektedir (Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm

Müdürlüğü, 2021). Yörede yetişen tarım ürünlerinin kesintisiz üretimi için gelişen tarımın yanı sıra bölgenin önemli geçim kaynakları arasında yer alan hayvancılığın da yemek kültürünü, yöresel mutfak lezzetlerini ve kültürel mirası içerisinde barındıran gastronomiyi etkilediği söylenebilmektedir.

Afyonkarahisar'ın en tanınan ürünlerini; sucuk, kaymak, lokum, kaymaklı şeker, kiraz ve patates olarak göstermek mümkündür. Yapılan araştırmalarda kentin marka olmaya aday ve en yakın gıda ürünlerinin ise kaymak, sucuk ve tatlı olarak öne çıktığı bulgularına ulaşılmaktadır. Yöresel mutfağın temsilcisi olan gıda ürünlerinde ise Türk Patent Enstitüsü ve Marka Kurumu'nun verdiği coğrafi işaret tescilleri bulunmaktadır (Kızıldemir, 2019: 650). Her kentin yöresel lezzetleri arasında değerlendirilen ve sıklıkla kullanılan gıda türleri, o kentin mutfak kültürünü oluşturmakta ve kenti gastronomi açısından daha ilgi çekici hale getirmektedir. Bu noktada Baytok vd.'ye (2013) göre Afyonkarahisar'ı gastronomi yarışında öne çıkaran temel etmenler; mutfak kültüründe öne çıkan haşhaşın hemen her yiyeceğin içinde kullanılması, manda sütünden elde edilen kaymağın her tatlıda ve kahvaltıda mutlaka yer alması, mutfak kültüründe geleneksel bakır kaplardan kazanlara, güveçlerden fırınlara kadar çok çeşitli mutfak malzemelerinin ve araçlarının bulunmasıdır.

Türkiye'den gastronomi temasıyla şimdilik en son kent olarak UYKA Programına dahil olan Afyonkarahisar'ın henüz çok yeni üye olmasına rağmen işlevsel girişimlerde bulunduğu izlenmektedir. Gastronomi kenti özelliğini sürdürebilmek için 'GastroAfyon' isimli web sayfasına sahip olan Afyonkarahisar, bu sayfa aracılığıyla dijital platformda da varlık göstermekte ve hedef kitleleri ile kesintisiz iletişim kurmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda sayfa üzerinden gastronomi alanında güncel gelişmeler, duyurular ve haberlerin aktarılmasının yanı sıra kentin gastronomide ön plana çıkmasını sağlayan yöresel lezzetlerin de paylaşılması dikkat çekmektedir. Bu şekilde kentin, kültür mirası olarak yerel lezzetlerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunduğu ve unutulmasına izin vermediği söylenebilmektedir. Kurumsal web sayfasında ünlü TV Programcısı ve yapımcısı Turgay Başyayla'nın gastronomi alanında kentin gelişmesini sağlayacak önerilerine yönelik ziyareti, Afyon Gastronomi Evi'nin kurulması için girişimler ve restorasyon çalışmaları, aralarında STK temsilcilerinin de bulunduğu çeşitli ve çok sayıda paydaşın katılımıyla Gastronomi Yürütme Komitesi'nin aksiyon planının açıklanması ve 2020 Gastronomi Günleri Galası hakkında bilgi paylaşımına (<https://gastroafyon.org/>, Erişim Tarihi: 24.03.2021) odaklanıldığı izlenmektedir. Söz konusu girişimler, Afyonkarahisar'ın gastronomi temasında ulusal ve uluslararası iş birliği yaratma vizyonuna sahip olduğunu ve bu vizyon doğrultusunda bilinçli çabalar sergilediğini göstermektedir.

UYKA Programında 'Gastronomi' temasında yer alan Gaziantep, Hatay ve Afyonkarahisar kentlerine yönelik elde edilen veriler, bu üç kentin gastronomi açısından önemli temel parametrelerini ortaya çıkarmış ve böylelikle birinci araştırma sorusu (A.S1) yanıtlanmıştır.

Yaratıcı Kentler ve Tasarım

Yaratıcılık kavramının özünde yer alan özgün tasarımlar, yaratıcı kentlerin de tasarım teması altında birleşmesini beraberinde getirmektedir. UYKA Programının 'Tasarım' temasında yer almak isteyen kentlerin şu faktörleri dikkate alması gerekmektedir (UNESCO, 2020):

- Mevcut tasarım endüstrisinin geliştirilmesi,
- Tasarım ve yapı çevre (mimari, şehir planlama, kamusal alanlar, anıtlar, ulaşım, tabela ve bilgi sistemleri, tipografi, vb.) tarafından desteklenen kültürel ortam,
- Tasarım okulları ve tasarım araştırma merkezlerinin varlığı,
- Yerel ve/veya ulusal düzeyde sürekli olarak ve düzenli faaliyet gösteren yaratıcı işlerle uğraşan tasarım gruplarının varlığı,
- Tasarıma odaklanan fuarlara, etkinliklere ve sergilere ev sahipliği yapma deneyimi,
- Yerel tasarımcılar ve kent planlamacılarının yerel niteliklerden ve kentsel/doğal çevreden yararlanma fırsatları,
- Tasarım odaklı yaratıcı endüstrilerin varlığı (örneğin, mimarlık ve iç mimarlık, moda ve tekstil, mücevher ve aksesuar tasarımı, iletişim ve etkileşim tasarımı, kentsel tasarım, sürdürülebilir çevreci tasarım vb.).

Yukarıda sıralanan özellikler, kentlerinin yaratıcı ekonomiler ve endüstriler içerisinde yer alan tasarım kenti olmak için gerekli niteliklere işaret etmektedir. UNESCO'nun (2020) hazırladığı listede Buenos Aires (Arjantin), Seul (Kore), Helsinki (Finlandiya), Budapeşte (Macaristan) ve Dubai (BAE) gibi örnekler tasarım kentleri arasında gösterilmektedir. Ekdi ve Çıracı'ya (2015) göre İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yaratıcı endüstri sınıflandırması, çoğunlukla kenti bireysel yaratıcılık, uzmanlaşma ve yeterlilik ekseninde tasarım kenti vizyonunda birleştirmekte; tasarım kenti İstanbul, yaratıcılığın geliştiricisi olarak beyaz yakalı emeğin ve sosyo-kültürel çeşitliliğin varlığı anlamına gelen sosyal bağlam ve tarihsel kimlikten etkilenmektedir. Dolayısıyla tasarım teması, tarihsel ve sosyal bağlamdan olduğu kadar kentleri yönetme yeteneğine sahip yerel yönetimlerin vizyonu ve yaklaşımından da etkilenmektedir. Nitekim İstanbul'un 2017 yılında UYKA Programına Tasarım kenti olarak dahil olmasının ardında, uzun yıllardan beri tasarım ve sanat alanında çok çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapması ve uluslararası çapta adını duyurması yatmaktadır. Özdemir ve Özdemir'e (2020) göre Seul, Pekin, Graz, Wuhan, Bakü, Torino ve Dubai gibi kentler, UYKA Programına dahil olan tasarım kentlerinin en önde gelen örnekleri arasında yer almaktadır.

UYKA Programı dahilinde belirlenen ve yukarıda yedi madde altında sıralanan kriterlere göre İstanbul'un her kriteri ve her kriterde belirtilen çıktıları sağladığı ve bundan sonra da sağlamaya elverişli koşullara sahip olduğu görülmektedir. Her şeyden önce İstanbul'un, Asya ve Avrupa kıtasını bağlayan bir coğrafyada farklı medeniyetlerin ve kültürlerin kesişim noktası olarak kuruluşundan bu yana siyasal, kültürel, yönetsel ve ekonomik merkez olma özelliği ile coğrafi avantajlara sahip olduğu bilinmektedir. "Kuruluşu M.Ö. 7000-8000 yıllarına kadar uzanan İstanbul, tarihsel süreçte üç büyük imparatorluğa başkentlik yapmış, çeşitli kültürlerin harmanlanmasını sağlamış yedi tepeli eşsiz bir coğrafyaya sahiptir... Kendine has coğrafyası, mimari eserleri, farklı medeniyetler ve kültürlerle olan ilişkileri ve sosyal yapısıyla dünyada eşi benzeri olmayan bir kenttir. Kentin her karesi özgün bir nitelik, tarihi bir değer ya da doğal bir güzellik sunmaktadır" (Karakuyu vd., 2010: 33-44). Dolayısıyla kentin otantik kimliği, İstanbul'un tasarım kenti olarak konumlanmasına yardımcı bir nitelik taşımaktadır.

Doğal coğrafyası kente çeşitli avantajlar getirirse de İstanbul, tasarım kenti olana kadar uzun bir yol kat etmiş ve bu yolda bilinçli stratejiler izlemiştir. İstanbul'da tasarım kenti bilincinin ve farkındalığının artması için çok sayıda çeşitli paydaşla birçok çalışma

yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen ‘Tasarım Şehri İstanbul’ konulu odak grup toplantısıdır. Bu toplantı sonucunda İstanbul için “kültürlerarası diyalogu artırarak geleneksel değerleri uluslararası platformlara taşımak, sanat ve zanaat odaklı tasarım birikimini yenilikçi bir yaklaşımla genç kuşaklara öğrenen-üreten ve öğreten girişimcilik anlayışla aktarmak ve endüstriyel tasarımı özendirerek bu konuda örnek bir tasarım kenti olmak” (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Odak Grup Toplantı Raporu, 2018) misyonu ile hareket etmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. ‘Tasarım kenti İstanbul’ temasında vurgulanan bu üç temel unsur, günümüzde tasarım kentlerinin vazgeçilmez nitelikleri arasında yer almaktadır.

Tasarım kenti olma hazırlıkları kapsamında ve tasarım kenti olduktan sonra İstanbul’un geçmiş ve bugünü birleştiren ve geleceğe uzanan çeşitli sanatsal etkinliklere ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Özellikle İstanbul’un 2010 Avrupa Kültür Başkenti seçilmesinin ardından kültür ve yaratıcılık konuları dikkat çekmiş ve bu iki kavramı birleştiren etkinliklere hız verilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2021). İstanbul Kalkınma Ajansı (2021) tarafından İstanbul yaratıcı endüstri ekosisteminin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda üç öncelik belirlenmiştir. Birincisi, İstanbul’da üretilen ürün ve hizmetlerin tasarımında katma değer artırılması; ikincisi, İstanbul’un yaratıcı endüstriler ekosisteminin güçlendirilmesi ve üçüncüsü ise İstanbul’daki özgün kültürel üretim süreçlerinin ve yerel zanaatların güçlendirilmesi olarak sıralanmıştır. Bu üç öncelik doğrultusunda özellikle geçmişten gelen hat, tezhip ve seramik gibi birçok geleneksel sanat çağdaş tasarımlarla buluşturulmuş ve özgün ve yenilikçi eserler yaratılması hedeflenmiştir. ‘Turizm ve Kültür’ konulu UNESCO Dünya Konferansı gerçekleştirilmiştir. 15 yıldan beri her yıl farklı bir kentte düzenlenen UYKA Konferansı’nın, 2021 yılında İstanbul’da gerçekleştirilmesi planlanmıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2021). Söz konusu etkinlikler, kenti küresel düzeyde tasarım merkezi haline getirerek İstanbul’un kent markası imajını güçlendirmekte ve tasarım kenti olarak sürdürülebilirliğine doğrudan etki etmektedir.

UYKA Programında ‘Tasarım’ temasında yer alan Türkiye’deki ilk ve henüz tek kent olan İstanbul değerlendirildiğinde bu ağa tasarım kenti olarak dahil olmasını sağlayan temel nitelikler açığa çıkmış ve böylelikle ikinci araştırma sorusu (A.S₂) da yanıtlanmıştır.

Yaratıcı Kentler ve Zanaat/Halk Sanatları

Yaratıcı kentlerin öne çıkan bir diğer teması da zanaat ve halk sanatlarıdır. Zanaat ve sanat kelimelerinin çoğu zaman anlam kargaşası yaratıp birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu durum yanlış algılamalara sebebiyet verebilmektedir. Bu noktada olası bir karışıklığı engelleyebilmek için zanaat tanımına odaklanmak gerekmektedir. “El veya makine ile yapılan her iş zanaat, bu işlerde usta olan kişiler ise zanaatkâr olarak ifade edilmektedir. Zanaatkâr, eli ve makine kullanma becerisi ile yaptığı işi meslek edinen ve bu meslektan geçimin sağlayan kişilere verilen bir sıfattır. Bu kapsamda çilingirlik, ayakkabıcılık, demircilik, duvarcılık, dokumacılık ve marangozluk gibi el sanatlarında ustalaşan kişiler zanaatkâr olarak adlandırılmaktadır” (Yalçın, 2016: 23). Buradan anlaşıldığı üzere zanaat kelimesi, el sanatları anlamında kullanılmakta ve el sanatları ile ilgili yapılan üretimleri içermektedir. “Bir toplumun kültüründe farklı işlevlere sahip giyim kuşamdan farklı kullanım eşyalarına, çeyizden mutfak gereçlerine, müzik aletlerinden günlük kullanılan araçlara kadar karşımıza çıkan ürünlere el sanatları adı verilmektedir (Özbek ve Çevik, 2018: 591). Türkiye, geçmişten gelen köklü tarihi nedeniyle el sanatları ürünleri açısından da

oldukça zengindir. Öztürk'e (2005) göre Türkiye'deki el sanatları; işlemlerden takılara, halı-kilim dokumacılığından çini, hat, tezhip, minyatür ve ebru sanatına, ahşap süslemeciliğinden kuyumculuğa ve bakış işçiliğine kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Buna göre zanaat ve geleneksel halk sanatları, yerli halkın kültürünü yansıtan en önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Bir kültürde var olan zanaat ve halk sanatları; yerel kültürdeki kadim bilgilerin, içgörünün ve bilgeliğin kuşaklar arasında yayılmasını ve canlı kalmasını sağlamaktadır. Zanaat ve halk sanatları üretimindeki çeşitlilik, esasen yerel kültürün zenginliğini yansıtmaktadır. UYKA Programının Zanaat ve Halk Sanatları temasındaki kentlerden beklentiler ve kentlerin bu temaya dahil olabilmesi için sahip olması gereken özellikler şu şekilde sıralanmaktadır (UNESCO, 2020):

- Belirli bir zanaat (el sanatı) veya halk sanatında uzun süreli geleneklere sahip olunması,
- El sanatları ve halk sanatlarının günümüze uyarlanmasını sağlayan çağdaş üretim,
- Zanaatkârların ve yerel sanatçıların varlığı ve varlıklarının yerel kültürde güçlü şekilde temsil edilip hissedilmesi,
- El sanatları ve halk sanatı ile ilgili mesleklerle ilgili eğitim merkezlerinin olması,
- El sanatları ve halk sanatını tanıtmaya çabası için gerekli etkinliklerden (festivaller, sergiler, fuarlar, pazarlar vb.) aktif şekilde yararlanılması,
- El sanatları ve halk sanatı ile ilgili altyapının (müzeler, el sanatları mağazaları, yerel sanat fuarları vb.) oluşturulup güçlendirilmesi.

Yukarıda sıralanan özelliklere göre bir kültürde geçmişten günümüze kadar uzanan ve gelişme olanağı bulan zanaat ve halk sanatları, kültürün özgünlüğünü ve otantikliğini de temsil etmektedir. Bir kültür, kendi yerel değerlerini zanaat ve halk sanatları aracılığıyla tanımakta ve kendine has özgün ve otantik değerlerini somut üretim biçimleri olan zanaat ve halk sanatları ile diğer kültürlerle aktarmaktadır. UNESCO'ya (2020) göre Kahire (Mısır), Madaba (Ürdün), Fabriano (İtalya), Sasayama (Japonya) ve Santa Fe (ABD) gibi örnekler, zanaat ve halk sanatları alanında öne çıkan ve ağ programına üye olmuş kentler arasında yer almaktadır. Türkiye'de Ege Bölgesi ile İç Batı Anadolu Bölgesi sınırında yer alan Kütahya kenti, geçmişten günümüze kuşaklar boyu uzanan zanaat ve halk sanatları açısından köklü bir kültürel mirasa sahip olduğunu, 2017 yılında UYKA Programının bu temasında yer almaya hak kazanarak kanıtlamıştır. Güncel verilere göre yaratıcı kentler ağının Zanaat ve Halk Sanatları temasında Türkiye'yi temsil eden ilk kent olma özelliğini taşımaktadır. "Bu üyelik ile Kütahya, zanaat ve halk sanatlarıyla büyüyüp gelişen, bu somut üretimleri ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan çevresel sürdürülebilir kalkınmanın temel itkisi olarak benimseyen dünyanın sayılı kentlerinden biri olmuştur" (Kütahya Valiliği, 2021). Böylelikle kent, geçmişten gelen kültür mirasını gelecek nesillere aktarmanın yanı sıra ulusal ve uluslararası iş birliğini güçlendirmede avantaj yakalamıştır.

Kütahya'nın UYKA Programında Zanaat ve Halk Sanatları teması alanına kabul edilmesinin ardında uzun yıllar boyunca verilen kolektif çabaların etkisi yatmaktadır. Başvuru sürecinden önce yerel düzeyde yapılan çeşitli çalıştaylar, toplantılar, arama konferansları gibi çalışmaların yanı sıra ulusal düzeyde sinerji yaratan iş birlikleri ve bu ağa üye kentlere gerçekleştirilen ziyaretler ile Paris'te düzenlenen 'Kütahya'da Çini Sanatı ve Kültürel Mirasın Korunması' isimli uluslararası konferans başvurunun üyelikle sonuçlanmasını sağlayan

önemli girişimler olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte çini sanatının 2016 yılında 'UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras' listesine dahil edilmesi ve Kütahya için 'Dünyanın Çini Başkenti' ifadesinin kullanılmasının da 2017 yılında kentin bu ağa üye olmasında etkili olduğu düşünülmektedir (Kütahya Valiliği, 2021). Bunun yanı sıra diğer yaratıcı kentlerde olduğu gibi Kütahya için de 'kutahyacreativecity.com' isimli resmî web sayfası oluşturulduğu ve Türkçe dışında farklı yabancı dillere de çevrilen bu sayfa ile ulusal ve uluslararası hedef kitleler ile bağlantı kurulduğu; bu sayfa aracılığıyla el sanatları festivali, sanat ve tasarım kenti sempozyumu gibi düzenlenen etkinlikler ile ilgili bilgi, haber ve duyuru paylaşımı yapıldığı görülmektedir. Bu çabalar, Kütahya'nın ağıdaki yerini güçlendirmeye yönelik bilince, farkındalığa ve motivasyona sahip olduğunu göstermektedir.

UYKA Programına 'Zanaat ve Halk Sanatları' temasında Türkiye'den ilk ve şimdilik tek katılan kent olan Kütahya'nın taşıdığı temel özellikler belirlenmiş ve böylelikle üçüncü araştırma sorusu (A.S₃) da yanıtlanmıştır.

Yaratıcı Kentler ve Müzik

Müzik teması da yaratıcı kentler ağı içerisinde kendine yer bulan yaratıcı üretim alanlarından birini ifade etmektedir. Ses ve tınların birleşimiyle oluşan müzik, insanlığın en eski iletişim biçimlerinden ve kültür aktarım araçlarından biri olagelmıştır. Müziğin sahip olduğu evrensel dil, kültürler arasında iletişim kurmanın ve anlaşmanın eğlenceli yollarından biri olarak görülmektedir. Müzik aracılığıyla yerel kültürde öne çıkan değerleri, adetleri, gelenekleri, duyguları ve düşünceleri izleyerek kültürün izlerini sürmek mümkün olmaktadır. Anadolu toprakları tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yaptığından farklı kültürlerin müziklerinden etkilenmiş ve bunun sonucunda otantik sentezlere sahip olan kendine has müzik kültürü edinmiştir. Aşık atışmaları, koşmalar ve halk ozanlığı gibi o anki duygu ve düşüncelerin doğaçlama ortaya çıktığı yaratıcı sözlü üretimler, Anadolu'nun yaygın kültürel mirası arasında yer almakta ve geçmişten günümüze gelen müzik kültürünün temelini oluşturmaktadır.

Geleneksel müziğin başlıca aktarım şekli usta-çırak ilişkisine dayanır ve bu sayede müzik kuşaktan kuşağa süreklilik elde eder. Dünya müzik tarihi açısından Anadolu-Türk müzik kültürü oldukça zengindir. Anadolu'nun kültürel zenginliğiyle harmanladığı Türk müzik kültüründe Abdallık geleneğinin yeri büyüktür. Abdallık geleneği, Yaratıcı haricinde her şeyden vazgeçmeyi, görünüşe (zahir) değil ardındaki öze (batın) değer vermeyi, gönül incitmemeyi, cana ve insan ruhuna zarar verecek her türlü olumsuz eylemden ve söylemden kaçınmayı temel alan düşünce sistemi ve bir yaşam biçimidir (Keskin, 2014: 99-100). Söz konusu düşünce sistemi ve yaşam biçimi, Anadolu'nun Tasavvuf kültürünün ve müzik sentezinin önemli bir bileşenidir. Dolayısıyla Türk kültürünün bir yansıması olan bu müziğin yerel kültür mirası olarak korunması, yeni nesillere tanıtılması ve küresel sisteme dahil edilmesi önem taşımaktadır. Her toplumun kendine has müzik kültürü vardır. UYKA Programının yaratıcı kentleri arasına müzik teması ile dahil olabilmek için kentlerin sahip olması gereken özellikler şöyle belirlenmiştir (UNESCO, 2020):

- Tanınmış müzikal yaratım ve etkinlik merkezlerinin var olması,
- Ulusal veya uluslararası düzeyde müzik festivallerine ve etkinliklerine ev sahipliği yapılması,
- Müzik endüstrisinin tüm biçimleriyle tanıtılması,

- Müzik konusunda uzmanlaşmış müzik okulları, konservatuarlar, akademiler ve yüksek öğretim kurumlarının olması,
- Amatör korolar ve orkestralar dahil olmak üzere müzik eğitimi için resmî olmayan yapılara sahip olunması,
- Diğer ülkelerden belirli müzik ve/veya müzik türlerine adanmış yerel veya uluslararası platformların var olması,
- Pratik yapmak ve müzik dinlemek için uygun kültürel alanların (açık hava oditoryumları vb.) olması ve bu gibi alanların çoğaltılması.

Yukarıda sıralanan müzik temalı yaratıcı kentler için belirlenen vasıflar, aynı zamanda müzik ve kültür arasındaki karşılıklı ilişkiyi de göz önüne çıkarmaktadır. UNESCO'ya (2020) göre Bolonya (İtalya), Bogota (Kolombiya), Salvador (Brezilya), Auckland (Yeni Zelanda) ve Kansas (ABD) gibi örnekler, bu ağıdaki müzik kentleri arasında yer almaktadır. Arıcı ve Güray'a (2018: 35) göre Tasavvuf kültürüyle birlikte Anadolu'ya ve Türk kültürüne etki eden Abdallık geleneği, ortak tarihsel geçmişe ve kültürel kökene dayalı olması nedeniyle yaygın müzik kültürüne yön vermiş ve bu müzik mirasının geçmişten günümüze aktarılmasını başarmıştır. Bu müzik kültürünün önemli temsilcilerinden olan Muharrem Ertaş, usta-çırak ilişkisiyle oğlu Neşet Ertaş'ı yetiştirmiş ve Kırşehir yöresinin müzik geleneği deyince hemen akla gelen *abdal*, *bağlama* ve *bozlak* olarak öne çıkan üç temel unsur, Neşet Ertaş'ın bünyesinde görünürlük kazanmıştır...Neşet Ertaş'ın Abdal kültüründeki ve Anadolu müziğindeki yeri 2010 yılında UNESCO tarafından 'Abdallık Geleneği ve Halk Ozanlığı' alanında verilen 'Yaşayan İnsan Hazinesi' unvanıyla perçinlenmiştir (Keskin, 2014: 102-103). Bu gelişmeler neticesinde İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Kırşehir, 2019 yılında UYKA Programında müzik teması alanına yaratıcı kent olarak dahil edilmiş ve Türkiye'nin bu ağda müzik temasıyla yer alan ilk kenti olmuştur. Böylelikle Kırşehir'in, Anadolu'nun zengin kültürüyle yoğrulmuş köklü ve yerel müzik geleneği bir kültür mirası olarak tescillenmiştir.

Kırşehir'in 2019 yılında müzik temasıyla UYKA Programına dahil olmasının ardında yine Türkiye'de ağ üyeliği bulunan diğer yaratıcı kentlerde olduğu gibi bilinçli stratejiler rol oynamıştır. Bu kapsamda Ahiler Kalkınma Ajansı, Kırşehir Valiliği ve Kırşehir Belediyesi öncülüğünde çok sayıda çeşitli paydaşın katılımıyla birçok odak grup toplantısının ve çalıştayın düzenlendiği bilinmektedir. Bundan sonraki süreçte kentin müzik kültürünün yaratıcı aktivitelerle sosyo-ekonomik kalkınmaya dahil edilmesinin sürdürülebilir kentsel gelişime etki etmesi beklenmektedir. Bu kapsamda ağıdaki diğer müzik kentleri ile ortak etkinlikler gerçekleştirilmesi ve Kırşehir'in müzik kültürünün uluslararası düzeyde bilinirliğinin artırılması hedeflenmektedir (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2019). Böylelikle müzik temasının kentin birleştiriciliği üzerindeki etkisinin, özellikle Abdallık ve bozlak geleneğinin kentteki izlerinin, yerel-ulusal ve uluslararası arenada tanınan ve Kırşehir'e mül olmuş halk müziği ustalarının kültürel miras olarak korunmasının amaçlandığı ileri sürülebilmektedir. Bu çerçevede Kırşehir Belediyesi tarafından Nisan 2021'de düzenlenecek 'UYKA Müzik Kenti Kırşehir' konulu logo tasarımının ise (Kırşehir Belediyesi, 2021) kentin görünürlüğünü artırmada önemli bir başlangıç olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim kentin UYKA Programına dahil olduğunu gösteren resmî web sayfası henüz yoktur. Logo tasarımından sonra Kırşehir'in konuyla ilgili resmî web sayfasının oluşturulması ve ağ kapsamında

planlanan etkinliklerin yerel-ulusal ve uluslararası medyaya duyurularak iç ve dış kamuoyuyla aktif şekilde paylaşılması beklenmektedir.

UYKA Programında ‘Müzik’ teması ile Türkiye’nin ilk ve şimdilik tek üyesi olan Kırşehir’in sahip olduğu temel örüntüler ve özellikler açığa çıkarılmış ve böylelikle dördüncü ve son araştırma sorusu (A.S₄) da yanıtlanmıştır.

SONUÇ

Küreselleşen dünyada kentlerin; diğerlerinden farklılık yaratacak, akılda kalacak ve turizm hareketleri ile kalıcı yerleşim kararlarında tercih edilirliliği sağlayacak yeni arayışlara yöneldiği söylenebilmektedir. Bu yeni arayışların içerisinde kentler, bireylerin yaşam standartlarını artıracak çekici konumlandırma stratejilerine kayıtsız kalamamaktadır. Bu nedenle ilgili konuda adeta bir yarış yaşanmaktadır. Kentler arasında süregiden bu yarış, kentteki her bireyin refahını artıracak ve ekonomik kalkınmayı beraberinde getirecek yaratıcı kent yaklaşımının benimsenmesini sağlamaktadır. Yaratıcı ekonomi ve yaratıcı endüstrilerin uzamında gelişen yaratıcı kent kavramı, günümüzde kentlere küresel rekabette avantaj üstünlüğü, kendini cazibe merkezi olarak konumlandırma fırsatı, bölgesel-ulusal ve küresel düzeyde güçlü iş birlikleri olanağı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma için bir yol haritası sunmaktadır. UNESCO tarafından 2004 yılında kentler arasında ortaklığa ve iş birliğine dayalı güçlü ilişkiler inşa etmek ve kentlerin kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla oluşturulan Yaratıcı Kentler Ağı (UYKA) Programı kapsamında kentlerin yaratıcılığını sınıflandıran yedi tematik alan belirlenmiştir. Bu programa göre kentler kendi yaratıcı miraslarına göre ‘Gastronomi’, ‘Tasarım’, ‘Zanaat ve Halk Sanatları’, ‘Müzik’, ‘Film’, ‘Edebiyat’ ve ‘Medya Sanatları’ temalarında doğal yeteneklerine göre sınıflandırılmaktadır. Türkiye ise UYKA Programında henüz altıncı yılının içerisinde ve Türkiye’den altı kent, bu ağdaki dört temaya üye olmaya hak kazanmıştır. ‘Gastronomi’ temasında sırasıyla Gaziantep (2015), Hatay (2017) ve Afyonkarahisar’ın (2019) ardından ‘Tasarım’ temasında İstanbul (2017), ‘Zanaat ve Halk Sanatları’ temasında Kütahya (2017) ve ‘Müzik’ temasında ise Kırşehir (2019) kentleri ağa dahil olmuştur.

Çalışmada izlenen araştırmanın sonuçlarına göre bu ağda ‘Gastronomi’ temasında üyeliği bulunan Gaziantep, Hatay ve Afyonkarahisar izlendiğinde her üçünün de farklı yemek pişirme teknikleri, mutfakta kullanılan alet ve malzemelerdeki çeşitlilik, bölgeye özgü baharatlar, yöresel lezzetlerin kuşaklar boyu aktarılmasını sağlayacak geleneklere bağlılık gibi konularda öne çıktıkları görülmüştür. Her üç kentin, farklı kültürlerin damak tadıyla harmanlanan çok çeşitli ve sayıda salata, çorba, et ve sebze yemeği, pilav, tatlı ve hamur işi gibi yöresel lezzetlere sahip olduğu izlenmiştir. Kentlerin gastronomi temalı geleneksel festivaller aracılığıyla ulusal ve uluslararası tanınırlığa, bilinirliliğe ve iş birliğine katkıda bulunduğu saptanmıştır. Bu ağda ‘Tasarım’ teması ile üyeliği bulunan İstanbul’un; kendi coğrafyasından, topoğrafyasından, çok kültürlü kent yaşamı deneyiminden kaynaklanan avantajları ile ön planda olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte 2010 yılında İstanbul’un Avrupa Kültür Başkenti olmasının yanı sıra özellikle bu tarihten sonra çok çeşitli tasarım, kültür ve sanat festivallerine ev sahipliği yapması ve bu etkinlikleri gerçekleştirecek uluslararası bağlantılara sahip olması kentin ağa üyeliğini kolaylaştırmıştır. Ağa ‘Zanaat ve Halk Sanatları’ temasında üye olan Kütahya, kuşaklar boyu aktarılan ve usta-çırak ilişkisiyle öğrenilen zanaatların birer halk sanatına dönüşmesiyle öne çıkmıştır. Kentin dokusuna uygun

olarak gelişen çini sanatının 2016 yılında ‘UNESCO Somut Olmayan Kültür Mirası’ listesinde koruma altına alınması, yaratıcı bir kültür mirası olarak çininin genç hedef kitlelerle buluşturulması için bu kentin 2017’de UYKA Programına dahil edilmesiyle sonuçlanmıştır. Son olarak ‘Müzik’ temasında Kırşehir ise Anadolu’nun kendine has kültürüyle ve öğretileriyle sentezlediği Tasavvuf ve Abdallık geleneği ile ağa üye olmaya hak kazanmıştır. Yaratana kendini adamak, gönül kırmamak, iyi insan olmak için nefsinin terbiye etmek gibi Türk Tasavvuf ve Abdallık geleneğinde öne çıkan inanç, babadan oğula veya usta-çırak ilişkisiyle kuşaktan kuşağa aktarılan Anadolu müziğine de yansımıştır. Bu geleneği yansıtan ve müzikte üstatlık mertebesine erişen Muharrem Ertaş ve oğlu Neşet Ertaş, geleneğin önde gelen ve saygıyla anılan temsilcileri arasındadır. Özellikle Neşet Ertaş’ın 2010 yılında UNESCO’nun ‘Abdallık Geleneği ve Halk Ozanlığı’ alanında ‘Yaşayan İnsan Hazinesi’ ödülünü kazanmasının ardından girişilen yoğun çabalar sonuç vermiş ve 2019 yılında kentin kendine özgü müzik geleneğinin yeni kuşaklara aktarılmasını ve tanıtılmasını sağlayacak bu ağa üyeliği gerçekleşmiştir.

Dünya tarihinde iz bırakmış medeniyetlerin buluşma noktası olan Türkiye, birbirine benzeyen ve benzemeyen çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapması sonucunda oldukça zengin ve çeşitli bir kültür mirası geliştirmiştir. Türkiye’nin her kenti, farklı kültürlerle etkileşim sonucunda tarihsel süreç içerisinde edindiği farklı kültür mirasları ile UYKA Programına üye olacak potansiyele sahiptir. Bu noktada önemli olan, kentlerin yaratıcı potansiyelini keşfetmek ve kentlerin bu ağa dahil olması için hangi kültürel zenginliğini ön plana çıkaracağına karar vermektir. UYKA Programına sonu tek rakamla biten her iki yılda bir başvuruların alındığı düşünüldüğünde ve şu ana kadar ağa Türkiye’den dahil olan altı kentin elde ettiği kazanımlar değerlendirildiğinde 2021 yılında ve takip eden diğer yıllarda bu ağa Türkiye’den daha fazla kentin üye olacağı öngörüsüne ulaşmak mümkündür. Bununla birlikte söz konusu ağda Türkiye’deki kentler ‘Gastronomi’, ‘Tasarım’, ‘Zanaat ve Halk Sanatları’ ile ‘Müzik’ olmak üzere dört tematik alanda dağılım göstermektedir. ‘Film’, ‘Edebiyat’ ve ‘Medya Sanatları’ temalarında ise Türkiye’den hiçbir kentin henüz bir üyeliği bulunmamaktadır. Oysa Türkiye’deki birçok kent, zengin tarihi ve köklü geçmişinden gelen kültür mirası ile geriye kalan üç temada da temsil kabiliyetine sahiptir. Bu kapsamda UYKA Programı için kentlerin potansiyelinin belirlenmesi, yalnızca belirli bir temanın değil programda belirlenen yedi temanın her birinin gereklerinin dikkate alınarak kentlerin kültürel dokusuna uygun eşleşmelerin yapılması ve daha fazla kentin bu programa üye olması, yaratıcı kent anlayışının gelişmesi ve ekonomik sürdürülebilirliğin elde edilmesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2021). *Gastronomi: Afyonkarahisar Gastronomi Kültürünün Özellikleri*. <https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63518/gastronomi.html>, Erişim Tarihi: 26.03.2021.

Ahiler Kalkınma Ajansı (2019). Kırşehir Müzik Alanında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı’na Türkiye’den Dahil Olan İlk Şehir Oldu. <https://www.ahika.gov.tr/haberler/kirsehir-muzik-alaninda-unesco-yaratici-sehirler-agi-na-turkiye-den-dahil-olan-ilk-sehir-oldu>, Erişim Tarihi: 24.03.2021.

Akın, A. (2018). Gaziantep'in Gastronomi Şehri Olarak Belirlenmesinde Demografik Değişkenlerin Etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 299-316.

Akın, N. ve Bostancı, B. (2017). UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Kapsamında Gaziantep: Mevcut Raporlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(19), 110-124.

Akmeşe, K. A., Ateş, A. ve Sunar, H. (2019). Gastronomy Tourism and Trends. K. A. Akmeşe (Ed.). In *Main Themes in Tourism* (pp. 51-73). Ankara: İKSAD Publishing House.

Aksoy, M. ve Sezgi, G. (2015). Gastronomi Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(3), 79-89.

Arıcı, E. T. ve Güray, C. (2018). Ege ve Orta Anadolu'da Abdallık Geleneğinin Tarihsel ve Kültürel Özelliklerinin Müzik Gelenekleri ve Müzikal Analiz Üzerinden Değerlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Müzik ve Sahne Sanatları Dergisi*, 2, 21-39.

Aytaçlı, B. (2012). Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.

Barglowski, K. (2019). Nerede, Neyi ve Kimi Çalışmalı? Göç Araştırmalarında Vaka Seçimi ve Örneklemeye Dair İlkeler, Kurallar ve Ampirik Örnekler. A. Ay (Çev.). *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar* içinde (ss. 178-198). İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği.

Barrero, R. Z. ve Yalaz, E. (2019). Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalara Giden Yolu Açmak. R. Z. Barrero ve E. Yalaz (Ed.) *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar* içinde (ss. 1-9). İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği.

Baytok, A. vd. (2013). *Afyonkarahisar Yemek Kültürü*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları No: 83.

Borg, J. V. D. and Russo, A. P. (2005). *The Impacts of Culture on the Economic Development of Cities Research Report*. Rotterdam. Erasmus University: European Institute for Comparative Urban Research.

Boz, M. (2008). Başarılı Girişimcilikte Yenilik Ortaya Koymanın Önemi: Kırgızistan Örneği. 2. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi* (ss. 47-55). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi 07-10 Mayıs 2008, Bişkek.

Braun, E. and Lavanga, M. (2007). *An International Comparative Quickscan into National Policies for Creative Industries*. Rotterdam: Euricu.

Bujor, A. and Avasilcai, S. (2015). Creative Industries as a Growth Driver: An Overview. *Technology. Innovation and Industrial Management Conference* (pp. 1725-1731). 27-29 May, 2015, Italy.

Clifton, N. (2008). The 'Creative Class' in the UK: An Initial Analysis. *Geografiska Annaler: Series B. Human Geography*, 90(1), 63-82.

Cohen, L. and Manion, L. (1994). *Research Methods in Education*. London: Routledge.

Cömert, M. ve Özkaya, F. D. (2014). Gastronomi Turizminde Türk Mutfağının Önemi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(2), 62-66.

Demir, E. M. (2014). Yaratıcı Endüstriler. *İlef Dergisi*, 1(2), 87-107.

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (2020). *Hatay Gastronomi Stratejisi ve Eylem Planı 2021-2023*. Antakya-Hatay.

- Ekdi, F. P. Ö ve Çıracı, H. (2015). Cultural/Creative Industries in Istanbul: Beyoğlu Case. *ITU A-Z*, 12(1), 67-82.
- Ertaş, Y. ve Karadağ, M. G. (2013). Sağlıklı Beslenmede Türk Mutfak Kültürünün Yeri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1), 117-136.
- Esen, Ü. B. ve Atay, Ö. (2017). Ekonominin Yeni Yüzü: Yaratıcı Ekonomi. *Sosyoekonomi Dergisi*, 25(33), 59-80.
- Evirgen, D. (2018). Yaratıcı Endüstriler, Yaratıcı Emek ve Özerklik: Özgürlük mü? Denetim mi? *Sanat ve Tasarım Dergisi (STD)*, 22, 155-173.
- Evren, G. O. (2016). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaratıcı Sınıfın Göç Eğilimlerine Etki Eden Dinamikler: İstanbul Örneği. *Journal of Life Economics, Özel Sayı*, 89-102.
- Florida, R. (2012). *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.
- Garnham, N. (2005). From Cultural to Creative Industries. *International Journal of Cultural Policy*, 11(1), 15-30.
- GastroAntep (2020). GastroAntep Fest: GastroAntep Hasat Günleri. <https://gastroantepfest.com/tr/Manage/GastroAntep>, Erişim Tarihi: 26.03.2021.
- Giritlioğlu, İ., İpar, S. M. ve Karakan, H. İ. (2016). Gastronomi Alanında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Üyeliğinin Gaziantep Şehrine Olası Avantajları Üzerine Bir Araştırma. *3rd International Congress on Social Sciences, China to Adriatic Proceedings Book*, (ss. 69-80). 27-30 Ekim, Türkiye: Antalya.
- Gobo, G. (2004). Sampling, Representativeness and Generalizability. C. Seale, et al. (Ed.). In *Qualitative Research Practice* (pp. 405-426). London: SAGE.
- Güldüran, Ç. A. ve Saltık, I. A. (2020). Sahnede Şehirler! Türkiye'nin UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı- Film Alanı Açısından Değerlendirilmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 335-358.
- Güler, O., Sanchez-Canizares, S. M. and Çakıcı, C. (2016). UNESCO Creative Cities of Gastronomy: A Glimpse on UNESCO Creative Gastronomy Cities of Turkey and Spain. *2nd International Tourism and Hospitality Management Conference Proceedings Book* (134-150). 12-16 October, Bosnia and Herzegovina.
- Hartley, J., Potts, J., Cunningham, S., Flew, T., Keane, M. and Banks J. (2013). *Key Concepts in Creative Industries*. London: SAGE Publications Ltd.
- Hartley, J. (2005). *Creative Industries*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Hesmondhalgh, D. (2002). *The Cultural Industries*. London: Sage.
- Howkins, J. (2001). *The Creative Economy: How People Make Money From Ideas?* London, UK: Penguin.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2018). *Tasarım Şehri İstanbul Odak Grup Toplantısı Raporu*. İstanbul.
- İstanbul Kalkınma Ajansı (2021). *Yaratıcı Endüstriler Mali Destek Programı*. İstanbul.
- Kanada Politika Araştırma Grubu Raporu (2013). *The Creative Economy: Key Concepts and Literature Review Highlights*. Canada: Government of Canada-Canadian Heritage.
- Karakuyu, M., Tezer, S. T. ve balık, H. (2010). İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası ve Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8(16), 33-60.
- Kerimoğlu, E. (2017). Yaratıcı Ekonominin Kentsel Alandaki Varlığı: Plancının Rolü ve Farkındalık Üzerine. *Planlama Dergisi*, 27(2), 109-114.

Keskin, A. (2014). Geleneksel Abdal Müziğinin Temsili ve Neşet Ertaş. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34), 99-112.

Kırşehir Belediyesi (2021). *UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Müzik Şehri Kırşehir Logo Tasarımı Yarışması Şartnamesi*. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/xW2I0dAAccpiaU1vvhV9rkG0MPkObUHiMP2uH6ru.pdf>, Erişim Tarihi: 24.03.2021.

Kızıldemir, Ö. (2019). Afyonkarahisar Mutfak Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(1), 647-663.

Kivela, J. and Crotts, J. C. (2005). Gastronomy Tourism: A Meaningful Travel Market Segment. *Journal of Culinary Science and Technology*, 4(2-3), 39-55.

Kütahya Valiliği (2021). *UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağında Kadim Bir Şehir: Kütahya*. <http://www.kutahya.gov.tr/unesco-yaratıcı-sehirler-agında-kadim-bir-sehir-kutahya>, Erişim Tarihi: 26.03.2021.

Landry, C. (2004). London as a Creative City. J. Hartey (Ed.). In *Creative Industries*. New Jersey: Wiley-Blackwell Publishing.

Landry, C. (2000). *The Creative City-A Toolkit for Urban Innovators*. UK: Earthscan.

Lee, D. (2013). Creative Labour in the Cultural Industries. *Sociopedia*, 1-13.

Mello, A. (2020). *Food'n Road: The UNESCO Creative Cities of Gastronomy*. <https://foodandroad.com/unesco-creative-cities-gastronomy/>, Erişim Tarihi: 26.03.2021.

Moldoveanu, M. and Franc, V. I. (2016). Creative Cities-A Model of Sustainable City Planning. L. Chivu et al. (Ed.). In *Economic Dynamics and Sustainable Development-Resources, Factors, Structures and Policies* (pp.31-36). *Peter Lang Academic Research Part 2*, Germany.

Okmeydan, S. B. (2021). Yeni Kentleşme Trendleri ve Geleceğin Kentleri. M. Y. Alptekin (Ed.). *Şehir Sosyolojisi* içinde (ss. 341-374). Ankara: Nobel.

Okmeydan, S. B. (2019). Yeni Kentleşme Trendleri. M. Y. Alptekin (Ed.). *Kent Kentleşme Yeni Kentleşme Trendleri ve Dünya Şehir-Sistem'in Ortaya Çıkışı* içinde (ss. 79-114). Ankara: Gece Akademi.

Ötkünç, A. ve Coşkun, B. S. (2012). Bir Yaratıcı Küme Örneği: Galata. *İdeal Kent*, 7, 84-109.

Özbek, Ö. ve Çevik, S. (2018). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Taşıyıcısı Olarak Geleneksel El Sanatları: Gönen İlçesinin Yaşayan Mirası. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 588-603.

Özdemir, N. ve Özdemir, E. (2020). Yaratıcı Kentler ve Yaşayan Kültür. *Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 2-23.

Özdemir, N. (2009). Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi. *Millî Folklor Dergisi*, 2(84), 73-86.

Özkan, U. B. (2021). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi*. 4. Bs., Ankara: Pegem Akademi.

Öztürk, İ. (2005). Türk El Sanatlarının Günümüzdeki Durumu (Tarihçe, Sorunlar, Öneriler). *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 7, 67-75

Pearson, D. and Pearson, T. (2016). Branding Food Culture: UNESCO Creative Cities of Gastronomy. *Journal of International Food and Agribusiness Marketing*, 28(2), 164-176.

Rodrigues, M. and Franco, M. (2018). Measuring the Performance in Creative Cities: Proposal of a Multidimensional Model. *Sustainability*, 10, 1-21.

Scott, A. J. (2005). *On Hollywood: The Place, The Industry*, Princeton: Princeton University Press.

Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.

The Department for Digital, Culture, Media & Sport/DCMS (2013). *Classifying and Measuring the Creative Industries*. London: UK Government.

The Department for Culture, Media & Sport/DCMS (2001). *Creative Industries Mapping Document*. London: UK Government.

Tiryaki, O. (2014). Bilimsel Yayın Hazırlama Teknikleri. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 143-155.

Türk Dil Kurumu/TDK (2021). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 17.03.2021.

United Nations Conference on Trade and Development/UNCTAD (2010). *Creative Economy Report 2010-Creative Economy: A Feasible Development Option*. NY, USA: United Nations.

United Nations Conference on Trade and Development/UNCTAD (2008). *Creative Economy Report 2008*. NY, USA: United Nations.

United Nations Development Programme/UNDP (2013). *Creative Economy Report, Special Edition, Widening Local Development Pathways*. NY, USA: UNDP.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/UNESCO (2020). *The Creative Cities Network: A Global Platform for Local Endeavor*. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Creative_cities_brochure_en.pdf, Erişim Tarihi: 26.03.2021.

Vural, R. A. ve Cenkseven, F. (2005). Eğitim Araştırmalarında Örnek Olay (Vaka) Çalışmaları: Tanımı, Türleri, Aşamaları ve Raporlaştırılması. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 126-139.

Yalçın, B. (2016). Nasıl Zanaat ve Halk Sanatları Şehri Olunur? *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 22-31.

Yaldız, E. ve Olcay, A. (2020). Gaziantep ve Hatay'ın Gastronomi Alanında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına Katılmasına İlişkin Yerel Halkın Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma. *Çatalhöyük International Journal of Tourism and Social Research*, 5, 60-83.

Yardımcı, A. (2016). İçerdiği Faaliyet Gruplarına Göre Türkiye'deki Yaratıcı Endüstri Üzerine Bir Çalışma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(613), 65-77.

Yencken, (1988). The Creative City. *Meanjin*, 47(4), 597-608.

Yin, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods, Applied Social Research Methods*. 3rd Ed., London: SAGE.

Yörük, E. (2018). Yaratıcı Endüstri Politikaları ve Yaratıcı Emek Üzerine Bir Tartışma. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 9(13), 49-72.

Zengin, B. ve Gürkan, A. (2019). Afyonkarahisar Mutfağının Gastronomi Turizmi Açısından Değerlendirilmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 225-240.

Zengin, H. ve Ürkmez, G. K. (2013). Yaratıcılık, Yaratıcı Stratejiler ve Anadolu Kentleri: Kayseri Üzerinden Bir Değerlendirme. *İdeal Kent*, 8, 86-111.

Xiaomin, C. (2017). “City of Gastronomy” of UNESCO Creative Cities Network: From International Criteria to Local Practice. *Tokusyuuougou*, 55-67.

**LİSANSÜSTÜ HALKLA İLİŞKİLER TEZLERİNDE GÜNCEL KONULAR:
2018-2020 YILLARI ARASINDA YAYIMLANMIŞ TEZLERE YÖNELİK
BİBLİYOMETRİK ANALİZ**

CURRENT TOPICS IN GRADUATE PUBLIC RELATIONS THESES: BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THESES PUBLISHED BETWEEN 2018-2020

Arş. Gör. Dr. Cudi Kaan OKMEYDAN

Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-6669-0276

Özet

Türkiye’de akademik halkla ilişkiler eğitimi oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. İlk kez 1966 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Gazetecilik Yüksekokulu’nda eğitimi verilmeye başlanan disiplin, günümüzde de popülerliğini sürdürmektedir. Halkla İlişkiler ve Tanıtım/Reklamcılık bölümleri hâlâ iletişim fakültelerinin en çok tercih edilen bölümlerinden biri olma özelliğini korumaktadır. Lisansüstü çalışmalarda halkla ilişkiler üzerine yazılan tezler incelendiğinde bu alanla ilgili ilk tezin 1982 yılında yayımlandığı görülmektedir. Günümüzde Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nde 1008 adet halkla ilişkiler başlıklı tez yer almaktadır. Halkla ilişkiler üzerine yazılan tezler, ilk çıkış tarihinden günümüze değin ekonomik, teknolojik ve toplumsal değişimlerle birlikte şekillenerek gelişmiştir.

Bu çalışma, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan halkla ilişkiler tezlerinin son yıllarda hangi konular üzerine odaklanarak nasıl dönüştüğünü incelemektedir. Bu bağlamda son üç yıl içinde halkla ilişkiler üzerine yazılmış olan 134 lisansüstü tez bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Bibliyometri, akademik literatürde yer alan makale, kitap, tez gibi basılı yayınların istatistiksel olarak analizini ifade etmektedir. Bibliyometrik analizde; bir eserin, yazar veya yazarlarının adı, eserin yayın tarihi, yayın yeri, yayımlandığı dergi veya yayınevi, eserin konusu, başlığı, anahtar sözcükleri ve atıfları gibi bibliyografik verilerinin sistematik bir biçimde kategorize edilerek analiz edilmesi söz konusudur. Bu çalışmada ise bibliyometrik analize tabi tutulan lisansüstü tezler; tezin türü, konusu, yöntemi, yayımlandığı üniversite türü, dili, yazarın uyruğu ve cinsiyetine göre analiz edilerek halkla ilişkiler tezlerinin son yıllardaki eğilimi değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Halkla İlişkiler, Halkla İlişkiler Eğitimi, Lisansüstü Tezler, Bibliyometrik Analiz

Abstract

Turkey has quite a long history of academic public relations education. The discipline, which was first taught in Ankara University, Faculty of Political Sciences, School of Journalism in 1966, continues its popularity today. Public relations departments are still one of the most preferred departments of communication faculties. When the theses written on public relations in graduate studies are examined, it is seen that the first thesis on this field was published in 1982. Today, there are 1008 thesis titled public relations in the Council of

Higher Education Thesis Center. Theses written on public relations have evolved with the changing economic, technological and social changes since their debut.

This study examines how the public relations theses in the Council of Higher Education Thesis Center have transformed in recent years by focusing on which subjects. In this context, 134 graduate theses written on public relations in the last three years have been subjected to bibliometric analysis. Bibliometry refers to the statistical analysis of printed publications such as articles, books and theses in the academic literature. In bibliometric analysis; Bibliographic data such as the name of a work, author or authors, date of publication, place of publication, the journal or publisher where it was published, the subject of the work, its title, keywords and citations are systematically categorized and analyzed. In this study, graduate theses subjected to bibliometric analysis; The tendency of public relations theses in recent years is evaluated by analyzing the thesis according to its type, subject, method, university type, language, nationality and gender of the author.

Key Words: Public Relations, Public Relations Education, Graduate Theses, Bibliometric Analysis

GİRİŞ

Bu çalışma Türkiye’de halkla ilişkiler üzerine yazılan lisansüstü tezlere odaklanmaktadır. Bu bağlamda 2018-2020 yılları arasında yayımlanmış başlığında “Halkla İlişkiler” adı geçen lisansüstü tezleri Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nin veri bankasından çekilerek incelenmiştir. İlgili tarihler arasında ilgili arama kriterlerine uyan 134 lisansüstü teze ulaşılmış ve bu tezler bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Bibliyometrik analizde; bir eserin, yazar veya yazarlarının adı, eserin yayın tarihi, yayın yeri, yayınlandığı dergi veya yayınevi, eserin konusu, başlığı, anahtar sözcükleri ve atıfları gibi bibliyografik verilerinin sistematik bir biçimde kategorize edilerek analiz edilmesi söz konusudur. Ancak araştırmacı bibliyometrik analize tabi tutacağı analiz birimlerini ihtiyaca göre daha da arttırabilmekte veya azaltabilmektedir. Bu çalışmada da örneklem grubunda yer alan tezlerin bibliyometrik özelliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

İncelenen 134 lisansüstü tezenin 114’ü yüksek lisans, 20’si ise doktora tezinden oluşmaktadır. Bununla birlikte hem yüksek lisans hem de doktora tezlerin ağırlıklı olarak devlet üniversitelerinden çıktığı saptanmıştır. Tez yazarlarının uyrukları incelendiğinde yazarların yine ağırlıklı olarak Türk öğrencilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Az sayıdaki yabancı uyruklu öğrencilerin Kazakistan ve Pakistan uyruklu oldukları belirlenmiştir. Ancak sürpriz bir şekilde bütün yabancı uyruklu öğrencilerin tezlerini Türkçe yazdıkları görülmüştür. Buna karşın incelenen 134 lisansüstü tezenin sadece bir doktora tezi Türk öğrenci tarafından İngilizce yazılmıştır. Söz konusu İngilizce tez, bir vakıf üniversitesinden çıkmıştır. Tez yazarlarının cinsiyetlerine bakıldığında kadınların sayısının erkeklerden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Son üç yılda yazılan halkla ilişkiler tezlerinin konuları incelendiğinde ise ağırlıklı olarak markaların, ticari kuruluşların ve resmî kuruluşların halkla ilişkiler çalışmalarının işlendiği görülmektedir. Tez yöntemlerine bakıldığında tezlerin çoğunlukla nitel araştırma üzerine kurgulandığı görülmüştür. Söz konusu nitel çalışmalar, görüşme ve nitel içerik analizinden oluşmaktadır. Nicel çalışmalarda ise bir niceliksel içerik

analizi hariç tüm çalışmaların anket veri toplama tekniği ile gerçekleştirildiği görülmüştür. Buna karşın incelenen tezlerden 13'ünün sadece literatür taramasına dayandığı ve bu tezlerin ise yüksek lisans tezi olduğu görülmüştür. Bununla birlikte dört doktora tezinde hem nitel hem de nicel araştırmanın birlikte yer aldığı karma yöntemle yer verildiği saptanmıştır.

İLGİLİ LİTERATÜR

Adı o dönemler henüz konulmamış olsa da Grunig ve Hunt'a (1984) göre halkla ilişkiler tarihi antik dönemlere kadar uzanmaktadır ve M.Ö. 1800 yıllarında Irak'ta yayımlanan tarım bültenleri ile Julius Caesar'ın halkı bilgilendirmek adına dağıttığı bültenler ilk halkla ilişkiler çabalarını ifade etmektedir. Bununla birlikte 1800'lü yılların ortalarında P. T. Barnum'un sahip olduğu sirki tanıtmak ve onu daha popüler hale getirmek amacıyla gösterdiği çabalar ise modern halkla ilişkilerin ortaya çıkışı olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte günümüzdeki asıl modern halkla ilişkilerinin ise gazeteci kökenli Ivy Ledbetter Lee'nin çalışmalarıyla 1900'lü yıllarda ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Laskin, 2009: 38). 1920'li yıllara gelindiğinde halkla ilişkiler mesleği artık ABD'de iyice kökleşmiştir. Bu süreçte modern halkla ilişkilerin öncülerinden olan Edward Bernays, 1923 yılında çıkardığı "Crystallizing Public Opinion" adlı eserinde halkla ilişkileri, kamu ile örgüt arasında uyum ve anlayışın sağlanması olarak tanımlamıştır (Erdoğan, 2002: 342). 1970'li yıllara gelindiğinde ise halkla ilişkiler mesleğinin tüm dünyada popülerliği iyice artmıştır. Bu süreçte Rex Harlow, 1976 yılında halkla ilişkileri bir yönetim fonksiyonu olarak tanımlamıştır (Odabaşı ve Oyman, 2011: 130). Günümüzde halkla ilişkilerin modern bir yönetsel fonksiyon olarak tanımlanmasının ardında Harlow'un (1976) görüşü yer almaktadır.

Türkiye'de ise halkla ilişkilerin doğuşu 1960'lı yılların sonlarında Devlet Planlama Teşkilatı'nın (D.P.T.) kurulmasıyla başlamıştır. D.P.T.'yi yapılandıran Batılı uzmanlar, toplumsal alanda planlı kalkınmanın gerçekleşebilmesi için basın ve kamuoyu desteğinin şart olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle D.P.T. bu görevi Koordinasyon Dairesine vermiş ve sorumlu birimin adını "Yayın ve Temsil" şubesi olarak koymuştur. Söz konusu yıllarda bu göreve Halkla Münasebetler ve Halkla İlişkiler gibi çeşitli zorlama çeviriler de yapmışlardır (Asna, 1997: 75-77). 1972 yılında Türkiye Halkla İlişkiler Derneği'nin (TÜHİD) kurulmasıyla birlikte mesleğin gelişimi ivme kazanmıştır (Peltekoğlu, 2007: 130). Bu tarih sonrasında halkla ilişkiler, kamu sektörü ve özel sektörde giderek daha fazla yer almaya başlamıştır.

Halkla İlişkiler eğitimi yine ilk kez ABD'de 1920 yılında University of Illinois'de farklı bölümlerde halkla ilişkiler konulu derslerin verilmesiyle başlamıştır. 1947 yılında ise Boston University bünyesinde ilk kez lisans düzeyinde Halkla İlişkiler bölümü açılmıştır (Wright, 2011: 238). Avrupa'da ilk kez Batı Avrupa ülkelerinde 1950'li yılların başlarında lisans düzeyinde halkla ilişkiler eğitimleri vermeye başlanmıştır (Nessmann, 1995: 153). Bu süreçle birlikte halkla ilişkilerin yeni bir disiplin olarak kabul görmeye başladığını söylemek mümkündür.

Türkiye'de ilk halkla ilişkiler eğitiminin ortaya çıkışı ise 1950 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü tarafından üniversite düzeyinde gazetecilik eğitiminin verilmesiyle başlamıştır (Ergeç, 2014: 6). 1966 yılından itibaren üniversitelerde Basın Yayın ve Halkla İlişkiler bölümlerinin kurulmaya başlamasıyla halkla

ilişkiler eğitiminde farkındalık ve yaygınlaşma ortaya çıkmıştır (Akıncıoğlu, 2005: 171). İlk halkla ilişkiler eğitimi 1965 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan Basın Yayın Yüksek Okulu'nda 1966 yılında başlamıştır. Söz konusu eğitim ilk olarak gazetecilik, halkla ilişkiler ve radyo-televizyon programları olarak düzenlenmiştir (Tokgöz, 2014: 118). 1982 yılında Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) kurulmasıyla birlikte gazetecilik ve iletişim eğitimi veren bölümlerde standartlaşmaya gidilmiş ve lisansüstü programlar açılmıştır (Ezber ve Sayar, 2016: 72). Türkiye'de ilk lisansüstü halkla ilişkiler tezi de yine 1982 yılında yayımlanmıştır (YÖK, 2021). 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'de halkla ilişkiler eğitimi veren fakülte ve yüksekokul sayısında ciddi bir artış yaşanmış ve bunun yanı sıra lisansüstü yayımların sayısında da yükselme görülmüştür (Kalender, 2013: 23). Günümüzde ise halkla ilişkiler eğitimi halen iletişim fakültelerinin en popüler bölümlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

YÖNTEM

Bibliyometrik analizde; bir eserin, yazar veya yazarlarının adı, eserin yayın tarihi, yayın yeri, yayınlandığı dergi veya yayınevi, eserin konusu, başlığı, anahtar sözcükleri ve atıfları gibi bibliyografik verilerinin sistematik bir biçimde kategorize edilerek analiz edilmesi söz konusudur (Atabek ve Atabek, 2019: 717). Ayrıca tüm bunlara ek olarak literatüre dair her konuda uygulama alanlarını genişletmek mümkündür; akademik yayınlardaki yöntemler, yayın performansları, yayınların coğrafi dağılımı ve karşılaştırması gibi daha birçok inceleme konusu bibliyometrik analize tabi tutulabilmektedir (Kumar ve Mohindra, 2015: 106). Bibliyometrik analiz, mantığı gereği kapsamının ve bağlamının genişletilmesine son derece açık bir literatür çözümleme yöntemidir. Bu nedenle yöntemin gelişimi sürdürülebilirlik arz etmektedir (Ellegaard, 2018: 2).

Çeşitli veri tabanlarından edinilen verilerin istatistiksel ve matematiksel yöntemlerle analiz edilmesine dayanan bibliyometrik analizin geçmişi 1920'li yıllara kadar uzanmaktadır (Demir ve Erigüç, 2018: 97). Söz konusu kavram ilk kez E. Wyndham Hulme (1922) tarafından Cambridge Üniversitesi'nde yaptığı çalışmada kullanılmıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise makale ve atıflara yönelik istatistiksel çalışmalarda yaşanan artış, yöntemin popülerliğine etki eden bir faktördür (Pritchard, 1969: 186). Günümüzdeki modern bibliyometrik analizin tanımı ve yöntemin öncülerinden biri olarak da Pritchard (1969) öne çıkmaktadır.

Bu çalışma Türkiye'de son yıllarda halkla ilişkiler alanındaki lisansüstü tezlerde ortaya çıkan yeni eğilimleri yorumlamak üzere yapılan bir literatür incelemesidir. Bu bağlamda 2018-2020 yılları arasında yayımlanmış halkla ilişkiler konulu lisansüstü tezler bağlamında bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte 134 lisansüstü teze ulaşılmış ve son üç yıl içinde yayımlanan lisansüstü tezlerin türleri, hangi üniversitelerden çıktığı, yazar uyrukları, yayın dilleri, yazar cinsiyetleri, en çok çalışılan konular ve yöntemleri bibliyometrik analiz çerçevesinde değerlendirilmiştir. Analiz aşamasında istatistiki ve niceliksel verilerin daha sağlıklı bir şekilde yorumlanabilmesi adına en popüler istatistik programlarından biri olan SPSS programının 25. sürümünden yararlanılmıştır.

Çalışmanın örneklem grubu amaçlı örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Amaçlı örneklem, önceden tanımlanmış ve belirlenmiş amaca uygun birimlerin incelenmesini ifade

etmektedir (Erdoğan, 2007: 176). Bu nedenle amaçlı örnekleme araştırmacının evren hakkında iyi bir bilgiye sahip olduğu ve evreni en iyi tanımlayacak örnekleme seçtiği kabul edilmektedir. Amaçlı örnekleme bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine incelenmesi söz konusudur (Başaran, 2017: 490). Bu noktadan hareketle YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin veri bankasında bulunan, başlığında halkla ilişkiler adı geçen 2018-2020 yılları arasında yayınlanmış 134 lisansüstü tez bibliyometrik analize tabi tutulmak üzere seçilmiştir.

Çalışmada incelenen lisansüstü tezlerin özellikleri ve aynı zamanda tez yazarlarına ait veriler, çalışmanın analiz birimlerini oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle tezlere ve yazarlara yönelik bibliyometrik veriler aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aramak üzere değerlendirilmiştir:

Araştırma Sorusu 1. Türkiye'de son yıllarda yayımlanmış halkla ilişkiler tezlerinin bibliyometrik özellikleri nelerdir?

Araştırma Sorusu 2. Türkiye'de son yıllarda yayımlanan halkla ilişkiler tezlerinin yazarlarına ait özellikler nelerdir?

BULGULAR

Araştırma kapsamında yer alan 2018-2020 tarihleri arasında başlığında halkla ilişkiler adı geçen tezler; türleri, üniversite dağılımları, yazar uyrukları, dilleri, yazar cinsiyetleri, tez konuları ve yöntemleri açısından bibliyometrik analize temel olan parametrelere göre incelenmiş ve sistematik bir şekilde kategorize edilmiştir. Tablo 1'de incelenen tezlerin bibliyometrik özelliklerinden ilki olan tez türleri ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 1. Tez Türleri

Tez Türü	Frekans	Yüzde
Yüksek lisans	114	85.1%
Doktora	20	14.9%
Toplam	134	100%

Tablo 1'e göre incelenen 134 lisansüstü tezin ağırlıklı olarak yüksek lisans tezlerinden oluştuğu görülmektedir. Tez türlerinin oransal dağılımına bakıldığında ise bunların %85.1'inin yüksek lisans ve %14.9'unun ise doktora tezi olduğu karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda 114 lisans ve 20 doktora tezi bibliyometrik özellikleri bağlamında incelenmeye devam edilmiştir. Tezlerin bibliyometrik özelliklerinden bir diğeri de tezlerin yayımlandığı üniversite türleridir. Tablo 2'de tezlerin yayımlandığı üniversite türleri, tez tür ve sayıları detaylı bir şekilde yer almaktadır.

Tablo 2. Üniversite Türleri

Üniversite Türü	Y. Lisans	Doktora	Toplam	Yüzde
	Devlet	84	14	98
Vakıf	30	6	36	26,9%
Toplam	114	20	134	100%

Tablo 2'de görüldüğü üzere lisansüstü tezlerde devlet üniversiteleri niceliksel anlamda vakıf üniversitelerinin oldukça önünde görülmektedir. İlgili tarihler arasında devlet üniversitelerinden 84 yüksek lisans ve 14 doktora tezi çıktığı saptanmıştır. Buna karşın vakıf üniversitelerden ise 30 yüksek lisans ve 6 doktora tezi çıktığı belirlenmiştir. Bu bağlamda

üniversite türlerine göre yayımlanan tezler niceliksel olarak incelendiğinde bu tezlerin %73,1'inin devlet, %26,9'unun ise vakıf üniversitelerden çıktığı görülmektedir. Tablo 3'te ise tez yazarlarının uyrukları yer almaktadır.

Tablo 3. Yazar Uyrukları

	Frekans	Yüzde
Yazar Uyruğu		
Türk	127	94,8%
Yabancı	7	5,2%
Toplam	134	100%

Tablo 3'te tez yazarlarının uyruklarına bakıldığında ilgili tarihler arasında yazılan ve araştırma kapsamında yer alan tezlerin %94,8 oranında Türk öğrenciler tarafından yazıldığı görülmektedir. Bu bağlamda 127 Türk öğrenciye karşın 7 yabancı uyruklu öğrenci bulunmaktadır. Yabancı öğrencilerden altısı Kırgızistan, biri ise Pakistan uyrukludur. Söz konusu yabancı öğrencilerden altı Kırgız öğrenci tezlerini devlet üniversitelerinde, bir Pakistanlı öğrenci ise tezini vakıf üniversitesinde tamamlamıştır. Bu noktadan hareketle araştırma kapsamında yer alan yabancı uyruklu tez yazarları Kazakistan ve Pakistan olmak üzere iki yabancı ülkeye mensup öğrencilerden oluşmaktadır. Yazar uyruklarıyla birlikte bir diğer önemli nokta ise tezlerin yazıldığı dillerdir. Araştırma örnekleminde İngilizce eğitim veren vakıf üniversitelerinin bulunması ve bununla birlikte hem devlet hem de vakıf üniversitelerinde eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilerin varlığı tezlerin yazıldığı diller açısından da önemli bulgular ortaya koyma potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda Tablo 4'te tezlerin yazıldığı diller yer almaktadır.

Tablo 4. Tez Yazım Dilleri

Dil		Türkçe	İngilizce	Toplam	Yüzde
Üniversite Türü	Devlet	98	0	98	99%
	Özel	35	1	36	1%
Toplam		133	1	134	100%

Tablo 4'te de görüldüğü üzere tez yazım dillerine bakıldığında incelenen tezlerden sadece birinin yabancı dilde yazıldığı görülmektedir. Sürpriz bir biçimde Türkiye'de eğitim görmekte olan tüm yabancı uyruklu öğrencilerin tezlerini Türkçe yazdıkları saptanmıştır. Buna karşın İngilizce yazılan yalnızca bir tezin ise vakıf üniversitesinde eğitim gören doktora öğrencisi tarafından yazılan doktora tezi olduğu belirlenmiştir. Yazar uyruğunun ardından yazarların cinsiyetleri de analize dahil edilmiştir. Bu bağlamda Tablo 5'te tez yazarlarının cinsiyet dağılımları yer almaktadır.

Tablo 5. Yazarları Cinsiyetleri

	Frekans	Yüzde
Yazar Cinsiyeti		
Erkek	54	%40,3
Kadın	80	%59,7
Toplam	134	%100,0

Tablo 5 incelendiğinde araştırma kapsamında yer alan tezlerin yazarlarının cinsiyetleri görülmektedir. İlgili tablodaki verilere bakıldığında araştırmanın kapsadığı tarihler arasında

halkla ilişkiler üzerine tez yazan öğrencilerin %59,7 oranında ağırlıklı olarak kadınlardan oluştuğu saptanmıştır. Buna karşın erkek tez yazarlarının oranı %40,3 olarak belirlenmiştir. Tablo 6'da ilgili tarihler arasında yayımlanmış araştırma örnekleminde yer alan tezlerin hangi halkla ilişkiler konuları üzerine odaklandığı gösterilmektedir.

Tablo 6. Tez Konuları

Tez Konuları	2018	2019	2020	Toplam
Marka ve ticari kuruluşların halkla ilişkiler faaliyetleri	13	13	11	37
Kamu kuruluşlarının halkla ilişkiler faaliyetleri	4	12	3	19
Marka ve ticari kuruluşların sosyal medya stratejileri	6	7	1	14
STK'ların sosyal medya faaliyetleri	3	5	1	11
Halkla ilişkiler eğitimi	4	2	2	8
Siyasal halkla ilişkiler	3	3	0	8
Kültür	4	1	0	6
Kriz iletişimi	2	2	1	5
Halkla ilişkiler çalışanları	1	1	2	5
Kurum içi halkla ilişkiler	1	2	1	4
Yeni iletişim teknolojileri	0	2	2	4
Turizm amaçlı halkla ilişkiler	0	3	1	4
Kurumsal web siteleri	0	2	1	3
Halkla ilişkilerde ölçümleme	1	1	0	3
Siyasal halkla ilişkilerde sosyal medya kullanımı	0	2	1	3
				134

Tablo 6'da görüldüğü gibi araştırma örnekleminde yer alan tezlerin konu dağılımları incelendiğinde ezici çoğunlukla markalar ve ticari kuruluşların halkla ilişkiler çalışmalarının konu alındığı görülmektedir. Söz konusu tezler çoğunlukla markaların halkla ilişkiler kampanyalarına yönelik örnek olay incelemeleri, markaların halkla ilişkiler birimlerinde çalışan uzmanlarla yapılan görüşmeler ve markaların tüketicilerine yönelik anket çalışmalarından oluşmaktadır. En çok tercih edilen ikinci konu olarak kamu kuruluşlarının halkla ilişkiler çalışmaları üzerine yazılan tezler ortaya çıkmaktadır. Söz konusu tezler kamu kuruluşlarındaki halkla ilişkiler stratejilerinin belirlenmesi amacıyla kamu kuruluşları çalışanlarıyla yapılan görüşmeler veya kamu kuruluşlarının halkla ilişkiler faaliyetlerini değerlendirmek üzere kamu kuruluşları ile etkileşime geçen bireylere yönelik anket çalışmalarından oluşmaktadır. En çok üzerinde tez yazılan üçüncü konu ise marka ve ticari kuruluşların sosyal medya kullanımları olarak belirlenmiştir. Bu tezler çoğunlukla incelenen marka veya kuruluşların sosyal medya hesaplarına yönelik içerik analizlerinden oluşmaktadır.

Yine Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere dördüncü sırada sivil toplum kuruluşlarını (STK) konu alan tezler bulunmaktadır. Bu tezler STK'ların sosyal medya hesapları üzerine yapılan incelemeler ve STK çalışanlarıyla yapılan görüşmelerden ibarettir. Beşinci sırayı halkla ilişkiler eğitimi ve siyasi halkla ilişkiler üzerine yazılmış tezler paylaşmaktadır. Halkla ilişkiler eğitimi üzerine yazılan tezler mevcut eğitimlerin değerlendirilmesi üzerine halkla ilişkiler akademisyenleri ve lisans öğrencilerine yönelik anket çalışmalarından oluşmaktadır. Siyasi halkla ilişkiler tezleri ise siyasi partilerin halkla ilişkiler stratejilerini

belirlemek üzere parti birimlerine yönelik görüşme ve seçmenlere yönelik anket çalışmalarını kapsamaktadır. Siyasal halkla ilişkilerin ardından araştırma kapsamında yer alan tezlerin konuları sırasıyla; kültür, kriz iletişimi, halkla ilişkiler çalışanları, kurum içi halkla ilişkiler, yeni medya teknolojileri, turizm amaçlı halkla ilişkiler, kurumsal web siteleri, halkla ilişkilerde ölçümleme ve siyasal halkla ilişkilerde sosyal medya kullanımını konu almaktadır.

Araştırma kapsamında yer alan lisansüstü tezlerin konu dağılımlarının ardından ortaya çıkan en önemli unsurlardan biri ise tezlerin yöntemleridir. Tablo 7’de incelenen tezlerin hangi yöntemle yazıldığı detaylı bir şekilde yer almaktadır.

Tablo 7. Tez Yöntemi

Yöntem	Frekans	Yüzde
Literatür taraması	13	%9,7
Nitel araştırma	80	%59,7
Nicel araştırma	37	%27,6
Karma yöntem	4	%3,0
Toplam	134	%100

Tablo 7’ye göre araştırma kapsamında yer alan tezler yöntemsel bakımdan değerlendirildiğinde tezlerin %59,7 gibi ezici çoğunlukla nitel araştırma üzerine kurgulandığı görülmektedir. Söz konusu nitel araştırmaya dayanan tezler, görüşme ve içerik analizinden oluşmaktadır. Lisansüstü halkla ilişkiler tezlerinde en çok tercih edilen ikinci yöntem ise %27,6 ile nicel araştırma olarak belirlenmiştir. İncelenen 37 nicel araştırmaya dayalı tezdin 36’sı anket, biri ise niceliksel içerik analizinden oluşmaktadır. Üçüncü sırada ise 13 teze literatür taraması yer almaktadır. Söz konusu tezlerde herhangi bir araştırma yapılmamış ve sadece ilgili literatüre yer verilmiştir. Literatür taraması üzerine yazılan tezlerin tümü yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır. Son olarak 4 tezin hem nitel hem de nicel araştırma sürecini kapsayan karma yöntem ile yazıldığı saptanmıştır. Karma yöntem ile yazılan söz konusu tezlerin tümünün doktora tezleri olduğu görülmüştür.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışma kapsamında bibliyometrik analize tabi tutulan tezlerin ağırlıklı olarak yüksek lisans tezlerinden oluştuğu, buna karşın doktora tezlerinin ise daha az sayıda olduğu saptanmıştır. Yine aynı şekilde tezlerin ezici çoğunlukla devlet üniversitelerinden çıktığı görülmüştür. Bu durum, devlet üniversitelerinin daha fazla öğrenci sayısına sahip olması ve vakıf üniversitelerindeki lisansüstü eğitim fiyatlandırma politikalarından kaynaklanabilmektedir. Yazar uyruklarına bakıldığında yabancı uyruklu öğrenci sayısının son derece az olduğu görülmektedir. Toplam yedi yabancı uyruklu öğrencinin altısı Kazakistan biri ise Pakistan vatandaşıdır. Kazak öğrencilerin hepsinin devlet üniversitelerinde yüksek lisans yaptıkları ve Pakistanlı öğrencinin ise yüksek lisansını vakıf üniversitesinde tamamladığı görülmüştür. Yabancı öğrencilerin hepsinin tezlerini Türkçe yazdıkları tespit edilmiştir. Türk öğrenciler tarafından yazılan tezlerin ise biri hariç hepsinin Türkçe yazıldığı görülmüştür. Özellikle İngilizce lisans eğitimi veren vakıf üniversitelerinin lisansüstü eğitimlerini Türkçe sürdürmeleri ve lisansüstü eğitimlerini bu üniversitelerde alan öğrencilerin Türkçe tez yazmayı tercih etmeleri ise dikkat çekici bir başka bulgudur.

İncelenen tezlerden sadece bir doktora tezi İngilizce yazılmış ve söz konusu tez yine vakıf üniversitesinden çıkmıştır.

Araştırmanın sınırlandırıldığı 2018-2020 tarihleri arasında en çok tercih edilen halkla ilişkiler tez konuları incelendiğinde ise tezlerin büyük bölümünün markaların, ticari kuruluşların ve resmî kuruluşların halkla ilişkiler çalışmalarını inceledikleri görülmüştür. Bununla birlikte markaların sosyal medya kullanımı da popüler lisansüstü tez konuları arasında yer almaktadır. Ancak az sayıda olmakla birlikte STK'ları ve yeni iletişim teknolojilerinin etkilerini konu edinen tezlerin varlığı da söz konusudur. Tez konularındaki sözü edilen dağılım halkla ilişkiler lisans eğitimi de sıkça karşılaşıldığı gibi lisansüstü eğitimin de ana akım odaklı olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Tezlerin yöntemleri incelendiğinde ağırlıklı olarak nitel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği saptanmıştır. Türkiye'de halkla ilişkiler eğitiminin iletişim fakültelerinde sosyal bilimciler tarafından veriliyor olması ve yine aynı şekilde öğrencilerin sosyal bilimler ekolünden geliyor olmaları bu durumun en büyük nedeni olarak gösterilebilir.

Halkla ilişkiler, ortaya çıktığı günden bu yana ekonomik, toplumsal ve teknolojik dönüşümlerden hızlı şekilde etkilenen sosyal bir disiplindir. Bu nedenle halkla ilişkiler eğitiminin de toplumsal koşullar çerçevesinde değişip yenilenmesi beklenmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın ileriki yıllarda tekrar edilmesi farklı sonuçlar ortaya koyulabilmesi ve geçmiş çalışmalarla kıyaslanabilmesi açısından son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

Akıncıoğlu, Y. G. (2005). Halkla İlişkilerin Gelişim Süreci. İstanbul Üniversitesi İletişim

Asna, A. (1997). Halkla İlişkiler Public Relations P.R., İstanbul: Sabah Kitapları

Atabek, Ü ve Atabek, G. Ş. (2019). Türkiye'de Gazetecilik Literatürü: 1992-2018 Yılları Arasında Yayımlanmış Makaleler Üzerine Bir İnceleme. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (31), sayfa no. 710-732.

Başaran, Y. K. (2017). "Sosyal Bilimlerde Örneklem Kuramı". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5(47):480-95.

Demir, H. ve Erigüç, G. (2018). Bibliyometrik Bir Analiz İle Yönetim Düşünce Sisteminin İncelenmesi. *İş ve İnsan Dergisi*, 5(2), 91-114.

Ellegaard, O. (2018). The application of bibliometric analysis: disciplinary and user aspects. *Scientometrics*, 116(1), 181-202.

Erdoğan, İ. (2002). İletişimi Anlamak. İstanbul: Erk Yayınları

Erdoğan, İ. (2007). *Pozitivist Metodoloji-Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum*. 2. bs. Ankara: Erk Yayınları.

Ezber, B. ve Sayar, T. E. (2016). Türkiye'de Akademi Dışı Medya ve İletişim Eğitimi. *Marmara*

Fakültesi Dergisi, 21, 169-172.

Grunig, J.E. and Hunt, T. (1984), *Managing Public Relations*, Holt, Rinehart and Winston, New York, NY.

HULME, E. W. *Statistical bibliography in relation to the growth of modern civilization*. London, 1923.

İletişim Dergisi, 26, 71-83.

Kalender, A. (2013). Kavram Olarak Halkla İlişkiler, Dünyada ve Türkiye’de Halkla İlişkilerin

Kumar, A. & Mohindra, R. (2015). Bibliometric analysis on knowledge management research. *International Journal of Information Dissemination and Technology*, 5(2), 106-113.

Laskin, A. V. (2009). The Evolution of Models of Public Relations: An Outsider’s Perspective. *Journal of Communication Management*, 13 (1), 37-54.

Nessmann, K. (1995). Public Relations in Europe: A Comparison with the United States. *Public Relations Review*, 21(2), 151-160.

Odabaşı, Y. ve Oyman, M. (2011). Pazarlama İletişimi Yönetimi. İstanbul: Mediacat Kitapları.

Peltekoğlu, F. B. (2007). *Halkla İlişkiler Nedir?* İstanbul: Beta Yayın Dağıtım.

PRITCHARD, A. *Statistical bibliography; an interim bibliography*. North-Western Polytechnic, School of Librarianship. May 1969, 60p. (SABS-5; PB 184 244).

Tarihsel Gelişimi. A. Z. Özgür (Ed.). *Halkla İlişkiler* (s. 2-29). Eskişehir: Anadolu

Üniversitesi AÖF Yayınları: 1676. 2- 30.

Wright, D. K. (2011). History And Development Of Public Relations Education In North America: A Critical Analysis. *Journal of Communication Management*, 15(3), 236-255.

SOYDAŞINIZ BALIK BURCU ROMANINDA YAHUDİ, KIBRIS, GÖÇ VE AŞK
İN SOYDAŞINIZ BALIK BURCU NOVEL JEWISH, CYPRUS, MIGRATION AND
LOVE

Doç. Dr. Levent Bilgi
Harran Üniversitesi

Özet

Romanda yazar Mehmet Yaşın, Mişel adı ile görülür. Olayı biz hep onun ağzından ve gözlemlerinden izleriz. O hem romanın yazarı hem de roman boyunca anlatıcısıdır. Mişel Türkiyeli bir Yahudi ailesine sahip genç bir yazardır. Babası İzmir, annesi Paris doğumludur. Küçük yaşta İsrail'deki babaannesinin yanına gönderilir. Büyükanne de İstanbul'dan İsrail'e göçmüştür. Burada savaş şartlarında yetişir. Yahudi zulmüne karşı çıkar, yazılarıyla Araplara yapılan haksızlıkları dile getirir. Bu sebeple Yahudiler tarafından dışlanır. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'da yasar. Çoğu Türk olan bir grup arkadaşı vardır. Bunlarla bir çok ülkeyi gezer. Deniz adlı bir kızla aşk ilişkisi yasar. Romanda Mişel'in hayat, millilik, kimlik, savaş, ölüm, intihar gibi görüşlerinin düzensiz olarak verilir.

Anahtar Kelimeler: Yahudi, Kıbrıs, kimlik, göç, aşk.

Abstract

In the novel, the author, Mehmet Yaşın, appears as Michel. We always watch the event through his mouth and observations. He is both the author of the novel and its narrator throughout the novel. Michel is a young Turkish writer has a Jewish family. His father was born in İzmir and his mother in Paris. He is sent to his grandmother in Israel at a young age. The grandmother also immigrated from Istanbul to Israel. Here it grows under war conditions. He opposes the Jewish persecution and expresses the injustice done to Arabs in his writings. For this reason, he is excluded by the Jews. Turkey, the law in England and Greece. He has a group of friends, most of them Turkish. He travels many countries with these. She has a love affair with a girl named Deniz. In the novel, Mişel's views on life, nationality, identity, war, death, and suicide are given irregularly.

Key words: Jew, Cyprus, identity, immigration, love.

KIBRIS ADASI

Kıbrıs Doğu Akdeniz'de bir ada iken 1571 yılında Gedik Ahmet Pasa komutasındaki Osmanlı Donanması tarafından kuşatılmış ve Osmanlı Türklerinin eline geçmiştir. Hemen arkasından adaya Anadolu'nun özellikle güney şehirlerinden yoğun Türk yerleşimi yapılmıştır. Ancak 1878 (93 Savaşı) Osmanlı Rus Savaşı çıkınca Kıbrıs İngilizlere bırakılmıştır. Burada Türk ve Rum toplulukları 1960 yılına kadar ve dört yüz yıl gibi uzun bir süre barış içinde bir arada yaşamışlardır.

1960 da kurulan bağımsız ve egemen Kıbrıs devletinde Türkler ve Rumlar farklı haklar almışlardır. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olmuştur. On bakandan üçü Türk, yedisi Rum'dur. Bu süreç 1963 ve 1974 yılına kadar

devam etmiştir. Ancak Rumlar "Enosis" düşleri nedeni ile Türkleri adadan kaçırmak için huzursuzluklar çıkarmışlardır. Nihayet bu karışıklıklar saldırılara ve toplu katliamlara kadar ilerlemiştir.

23 Aralık 1963 tarihinde Türkleri imha etmek veya kaçırmak için eli silahlı Rumlar ve Yunan askerleri harekete geçmişlerdir. Türkler bu saldırılarda 92 şehit verir, 475 kişi yaralanır, pek çok kişi de kaybolur. 103 köy yakılır, 30 000 Türk göçmen durumuna düşer. Makarios kuvvetleri hızla silahlanırlar. Diğer taraftan da Türkleri adadan kaçırmak için sık sık saldırılar düzenlerler.

20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti Kıbrıs Anayasası'nın verdiği garantörlük haklarını kullanarak; adaya barış için ve Türklerin can güvenliklerini korumak üzere asker çıkarmıştır. Böylece de adanın % 33 ü olan kuzey bölgesine Türkler, Güneyine de Rumlar toplanmıştır. Rumların uzlaşmaz tutumları karşısında ise 1975'te Türkler Kuzey Kıbrıs Federe Türk Devletlerini ilan etmişlerdir. 15 Kasım 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bu olaydan sonrada sayıları az da olsa adaya yeni göçmenler yerleşmiştir.¹

GİRİŞ

Mehmet Yaşın Soydaşınız Balık Burcu eseri ile çoklu okumalara açık, çok parçalı ve postmodern bir roman ortaya koymuştur. Kimlik, aidiyet, ulus, etnisite, din, azınlık, öteki meseleleri romanın ana mesajlarıdır. Roman 1995'te Cevdet Kudret Roman Ödülü'nü almıştır.

Mehmet Yaşın'ın Soydaşınız Balık Burcu romanında kahraman ve yazar olan anlatıcı romandaki diğer ismiyle Mişel bir memlekete sığamayan bir gençtir.

Romanda Mehmet Yaşın ile Mişel'in hayatı oldukça benzeşmektedir. Mehmet Yaşın'da Kıbrıs doğumludur. 1976'da Türkiye'ye gelerek Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünü bitirmiştir. İlk şiir kitabı 1984'te çıkan *Sevgilim Ölü Asker* zararlı bulunarak 1986'da sınır dışı edilmiştir. Bu tarihten sonra İngiltere'ye giderek, Birmingham Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Kıbrıslı ve Türk edebiyatı ile kültürleri konusundaki çalışmasıyla, Londra Middlesex Üniversitesi'nden doktora derecesi aldıktan sonra, (Işık: 3829) 1996'dan itibaren Cambridge'ye yerleşerek burada minör edebiyat ve çeviri incelemeleri üzerine çalışmalar yapan Yaşın, 2002'den beri Cambridge, Londra, Atina ve İstanbul gibi şehirde yaşamaktadır.²

Mehmet Yaşın de Mişel gibi aykırı bir tiptir. *Sevgilim Ölü Asker* kitabıyla birlikte Kıbrıs'taki resmi Türk tezini reddeder ve 'red cephesinde' yer alarak eleştirilerde bulunmuştur.³ Yaşın Modern Kıbrıs edebiyatının Türkiye'deki edebiyatın kopyası olması yerine Kıbrıslılar'ın özgün kimliğiyle, evrensel ve insancıl değerleri yansıtan somut bir şiir/edebiyat olması gerektiğini savunur.⁴

¹ Halil Fikret Alaysa, (2002). "Kıbrıs", İslam Ansiklopedisi, TDV Yay, Ankara, C.25, s.382.

² Mehmet Yaşın, (2007). *Toplu Yazılar (1978-2005)*. İstanbul: Everest Yayın, s.1.

³ Murat Yalçın, (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. Cilt 2. İstanbul: Yapı Kredi Yay. 560, s.560.

⁴ Mehmet Yaşın, (1987). "...ve türkiyeli olmadan türk edebiyatında olmak." *Varlık*, S. 955, s.14.

Yaşın'ın roman ve denemeleri Türk olduğu kadar Yunanlıdır da. O melez bir edebiyat ortaya koymuştur. Dramatik ve lirik bir anlatımla Akdeniz'in Türk ve Yunan kültürlerini harmanlamaya çalışmıştır.

MİŞEL VE ARKADAŞLARI

Romanda Mişel kendisini Türk, Yahudi, Yunanlı, Fransız veya İngiliz olarak görmez. O belki de bütün bu milletlerin hepsidir. Bu sebeple bir yerde duramaz, bir toplum içinde rahat edemez. Roman boyunca devamlı göçmendir. Çocukluğunun ilk yılları İstanbul, Ortaköy ve Teşvikiye'de geçmiştir.

“Yaşın, Soydaşınız Balık Burcu'nda etnisite, ulus devlet anlayışı, dinî ayırım ve azınlıklar gibi bireyi baskısı altında tutan birçok şeyi çizdiği karakterle geçirdiği metamorfoz içinde yaşarken, bunları okura da hissettirir.”⁵

Mişel gençlik yıllarında İstanbul'dan İsrail'e göçmüş olan babaannesinin yanına göçmüştür. İleri çocukluk ve gençlik yıllarını burada yaşar. Babası zengindir. İsrail Yahudileri onun hümanist ve Arapları savunan fikirlerini bir türlü benimsemez, onu vatan hainliğiyle suçlarlar. Bunun üzerine tekrar Türkiye'ye geri gelir. Yahudiler kendisini burada da benimsemez ve suçlarlar. O da kendisine Türk veya göçmen olan solcu arkadaşlar edinir.

Sevgilisi Deniz'in annesi Fransız, babası Türk, babaannesi Yahudi'dir. Mişel ancak kendisi gibi melez ve belli bir kimliği olmayan insanların yanında rahat eder. Arkadaşlarından Ulus anne tarafından Bulgaristan göçmenidir. Eser'in annesi Girit göçmeni, babası Çerkez'dir. Eser'in anneannesinin anadili Yunancadır. İhtiyar kadın sık sık Girit'i anlatır ve o eski günlerden özlemle bahseder. Zaman zaman Girit'ten misafirleri gelir.

Fakat Mişel kimliksizliği ve aykırılığı sebebiyle insanlarla fazla ilişki kuramaz. Kendisini ve düşüncelerini daha çok yazılarıyla ifade eder. Arkadaşlık ettiği gençlerin ortak özelliği melez ve göçmen olmaları, dolayısıyla kimliksizlikleridir. Hepsi millî bir kimliğe sahip olmamanın ruhsal problemlerini yaşarlar. Hatta bir kısmı intihar ederler.⁶

Romanda zengin bir ailenin çocuğu olan Ateş Hacıoğulları adlı Kıbrıslı bir göçmen genç intihar eder. Mişel ve arkadaşları bu genci okuldan tanır. Mişel, Ateş'in intiharı üzerine çok düşünür. Hatta bu konuda bir hikâyeye yazmak ister.

Ateş'in intiharı üzerine bir çok spekülasyonlar ortaya çıkar. Ateş'in ailesi Türkiye'ye göçen Kıbrıslı bir Türk'tür. Savaş sebebiyle Kıbrıs'tan kaçmışlardır. Ateş yeni şartlara bir türlü intibak edemez. Psikolojik problemler içindedir. Babası ondan kendisi gibi uyanık bir iş adamı olmasını ister. Ateş'in bunalımları artınca ailesi onu gizlice Londra'da bulunan Wood Green Psikiyatrik Rehabilitasyon Merkezi'ne gönderir. Ateş burada kendisi gibi bir savaş kurbanı olan Kıbrıslı Rum bir kızla tanışır. Birbirlerine aşık olurlar.

Ateş koleji bitirince Londra'ya okumaya gider. Bu sırada kız da Londra'ya okumaya gelir. Burada yıllarca ailelerinden gizli beraber yaşarlar. Sonunda kız Güney Kıbrıs'a döner. Aileler bu birlikteliğe razı olmazlar. Kavgalar, gürültüler, bunalımlar sürüp gider. Ateş bir kaç defa iş için Güney Kıbrıs'a geçtiğinde kız ile buluşurlar. Ancak bu beraberlik devam etmez. Bunun üzerine Ateş intihar eder.

⁵ Gürkan Gümüşatam, (2017). “Soydaşınız Balık Burcu Mişel'den Sınırdışı Saatler'deki Misail Oskarus'a metamorfoz ve yeni Karamanlıdikanın evrilerek yükselen sesleri”, Bakırdan, Uluslar Arası Kıbrıs Üniversitesi Dergisi, TDE Bölümü Edebiyat, Kültür ve Sanat Dergisi, Kıbrıs, S.1, s.26.

⁶ Mehmet Yaşın, (1998). Soydaşınız Balık Burcu, İstanbul: YKY Yayınları, s. 339.

Romanda her konu belli belirsizdir. Gerçekle hayal postmodern bir anlatımla iç içedir. Yukarıdaki hikâyeye de bu iç içeliklerden biridir. Romanda zaman zaman Mişel ile Deniz Yunanistan’da dolaşırlar. Burada pek çok Türkiye’den göçen Yunanlıyla irtibat kurarlar. Bir ara Atina’da Nea Smirni mahallesinde İstanbullu Elen adlı bir aile dostlarının evine giderler:

“Her yanda beyaz dantel örtüler. Duvarlarda, gül dalından oval çerçeveler içinde fotoğraflar. Renkleri kahverengiye çalıyor. Kadınların bukleleri daha da oval gösteriyor çerçevedeki yüzlerini. Eski insanların, şimdi ender rastlanan gizemli bir gülümseyişleri vardı. Onlar gibi gülümsemeye çalışıyor Deniz. Bunu yaparken, fotoğrafların camlarından kendi yüzüne bakıyor. Deniz’in fotoğraflara baktığını görünce Maria Teyze açıklamalara başladı bile:

“Bu annem. Bu fotoğraf İstanbul’da çekildi. Samatya’da evimizde. Bak bu arkadaki büyük dedem. Kayseriliydi. Yok yok annemin babası yedi göbek İstanbullu. Dur dur sana Melina’nın düğün fotoğraflarını göstereyim.”⁷

Deniz ile Melina çocukluk arkadaşlarıdır. Beraber oynar beraber yaramazlık yaparlar. Maria Teyze bu iki yaramaz yüzünden çikolataları nereye saklayacağını bilemez. Büfeye dolabın üstüne koyar. Ancak iki kafadar ne yapıp eder bir şeylerin üstüne çıkararak çikolataları yine alırlar. Melina’nın kocasının babası İstanbul, annesi İzmir göçmenidir. İki ihtiyar sık sık Ayvalık’a giderler. Ayvalık’ı çıkarken Şeytan Sofrasına giden yoldaki evler Rumlarındır. Onlardan biri dedelerine aittir.

“Melina zaman zaman dil alışkanlığı olarak Yunanlılara da Türkçe kelimelerle hitap eder. Böyle durumlarda Yunanlılardan çok büyük tepkiler alır. Denizle beraber pazara çıktıkları bir gün Melina pazarcıdan Akdeniz’in en doğusundaki Elenler gibi battiha ister. Satıcı, “Battiha Türkçedir, Osmanlı istilasından kaldı.” diyerek parlar. “Barbarların dilinden konuşursan küçüğünü de vermem büyüğünü de, bana Yunancasını söyle.” Deniz bu olay karşısında gülerken Melina adama çıkışır: “Ben Türküm, karşıdakinin kim olduğunu bilmeden konuşma bir daha. Dua et ki barbar damarım tutmadı, yoksa benzetirdim seni.”⁸

Melina’ya göre eskiden Türk ve Yunanlılar arasında bu kadar düşmanlık yoktur. 1974’deki Kıbrıs harekâtından sonra korku ve düşmanlık artmıştır. Yunanlılar Türklerin bir gün gelecek Yunanistan’ı da istila edecekleri korkusuyla yaşarlar. Benzer olaylar İstanbul’da yaşayan Rumların başına da gelir zaman zaman. Yunanistan’dan İstanbul’a akrabalarını ziyarete giden Yunanlılar Türk taksicileri ve esnafı tarafından hakaretlerle karşılanırlar. Bu olayları bilen Deniz, Türkiye de de, Yunanistan da da İngilizce veya Fransızca konuşur. Hiç bir zaman da Türk olduğunu söylemez.

Maria Teyze Deniz’i bulmuşken Türkçe konuşur. Ev, temizlik, eskilik ve dinginlik kokar. Deniz yarı buçuk Elencesiyle çocuklarla oynar. Çocuklar onun Elencesine gülerler.

Maria Teyze “Türklerin, bir acı kahvenin kırk yıl hatırı var” sözünü hatırlatarak Deniz’e kahve yapar. Maria Teyze sık sık İstanbul hâtıralarından bahseder Deniz’e. İlk aşklarını anlatır. İstanbul denince hüzünlenir:

“İstanbul’a hasret öleceğim. Emeklilik maaşı yetmez. Geçim zor. Melina hamile. Kocası Girit bankasında çalışıyor... Romatizmalarım kışları azar. Simdi çok şükür iyiyim. Türkiye’de hayat kötü diyorlar. Yunanistan’da daha kötü. Yolsuzluklar aldı başını gider.

⁷ Mehmet Yaşın, Soydaşınız Balık Burcu, s.31.

⁸ Mehmet Yaşın, Soydaşınız Balık Burcu, s.40.

Pahalılık desen bir yandan. Melina'ya çok masraf yaptık. Bana kalsa bir Paska sırasında atılır İstanbul'a giderdim. Çocuklar lafını bile ettirmiyorlar. Samatya'daki ev ne oldu bilmem. Bir görmeye gitsek diyorum.”⁹

Mişel ve arkadaşları olan uzun saçlı, yamalı kot pantolonlu gençler sık sık Türkiye'de de seyahate çıkarlar. Pontus Rumları ile konuşmak üzere Trabzon'a giderler. Bu gezilerinde ilk seferler Türkçe konuşur ve Türk olduklarını söylerler. Ancak Türk gençleri olarak bu kıyafette dolaşmaları bir çok yerde aşağılanır ve hakaret görürler. Bunun üzerine bir karar alarak kendilerine İngiliz der ve İngilizce konuşurlar. Yabancı turistler olarak her yerde saygı ve hürmetle karşılanırlar. Her Türk kendilerine elinden gelen yardımı yapar. Sigara, çay ikram ederler. Gidecekleri yeri tarif etmekle kalmaz çoğu zaman bizzat götürürler. Sık sık da kendilerine “Do you like Turkey?” sorusunu sorarlar. Gençler de her defasında gülerek “Yes, yes!” diye cevaplarlar. “Bunun üzerine Türkler biz İngilizleri çok severiz”¹⁰ diye mukabele ederler.

Yunanistan'ın bir çok yerinde İstanbul'dan göçenler İbrahim Tatlıses, Sezen Aksu, Kibariye gibi Türk şarkıcıların kasetlerini dinlerler. Hatta zaman zaman bu şarkıcılar Yunanistan'da konserler verirler. Özellikle kadınlar bu konserlerde Türk usulü oynar, göbek atarlar.

Mişel ve Deniz Atina'da bindikleri bir arabada Türkiye ile Yunanistan'ı karşılaştırarak Türkçe konuşurlar. Bunu duyan şoför hemen arkaya dönerek söze girer:

“Atina güzel, ama İzmir daha güzel.”¹¹ Şoförün ailesi aslen İzmirlidir. Savaştan sonra Atina'ya göçmüşlerdir. Şoför o yıllarda çocuktur. Tepelerden görünen Kordon'u hâlâ hatırlar. İzmir'de ufuk çok geniştir. Her yer birden görülmez. Şoförün babasının İzmir'de bir fotoğrafçı dükkânı vardır. Komşuları Yahudi'dir. Karşı taraflarında Türkler yaşar. Şoför Türkçeyi komşu çocuklarından öğrenmiştir. Şoförün anne ve babası arada sırada İzmir'e giderek evlerini seyredip geri gelirler. Atina'ya bir Türk şarkıcı geldiğinde hiç kaçırmaz giderler. Gençler sahte milliyetçilik düşüncelerinin insanları uydurma sınırlara sürdüğü ve aileleri öz topraklarını terk ederek göçmen konumuna düşürdüğü fikrindedirler.

Oysa bu insanlar beraber yaşarlarken ırk, dil ve din farklılıklarını dert etmezler, bir çok şeyi paylaşarak barış ve kardeşlik içinde yaşarlar. Ancak siyaset her şeyi bozar. İttihat ve Terakki'nin paşalarının torunları Ermenileri göçe zorlar. Kemalist başöğretmenlerin çocukları da Rumları göçe mecbur ederler. Batı Trakya'da ise “Biz Türk'üz diyenlere, hayır diyorlar. Türk değil, Yunanlı Müslümansınız.”¹²

Romanda Tunus, Fas ve İstanbul'dan İsrail'e göçen Mişel'in akrabaları Sefarad Mosav köyünde yaşarlar. Türkiye'deki 80 ihtilalinden sonra Yunanistan'a kaçan Türkler sık sık Atina'da Türkiye'deki rejim ve baskılar aleyhinde yürüyüşler yaparlar. Deniz ve Mişel de bu mitinglere katılırlar.

1974 harekâtından sonra Kıbrıs'ta büyük bir göç dalgası başlar. Bu dönemdeki savaşların çoğu kuzeyde geçer. Bu sebeple kuzeydeki Türkler savaştan çok etkilenirler. Harekattan sonra bile bu etki devam eder. Kıbrıslı Türklerin büyük çoğunluğu bir fırsatını bulup, İngiltere, Amerika gibi ülkelere göçme düşüncesindedirler.

⁹ Mehmet Yaşın, Soydaşınız Balık Burcu, s.32.

¹⁰ Mehmet Yaşın, Soydaşınız Balık Burcu, s.37.

¹¹ Mehmet Yaşın, Soydaşınız Balık Burcu, s.57.

¹² Mehmet Yaşın, Soydaşınız Balık Burcu, s.61.

1974’de Rum nüfusunun üçte biri göçmen olmasına karşılık çok azı adadan göçmeyi düşünürler. Ancak Türklerin çoğu göçme arzusundadırlar. Çünkü onlar savaşın acılarını, katliamları bizzat görmüşlerdir. Aynı acıları bir gün gelip çocuklarının da yaşamasını istemezler. Nüfusunun iki katını barındırabilecek olan Türk bölgesinden, insanların üçte biri İngiltere gibi ülkelere göç ederler.

Psikiyatrik araştırmalar Türklerin güvensizlik ve korkuyu üzerlerinden hiç atamadıklarını gösterir. Romanda Kıbrıslıların da kimlik sorunu yaşadıkları vurgulanır. İnsanlar Türk, Kıbrıslı veya İngiliz olma konusunda tereddütlüdürler. İngiltere’nin ekonomik bakımından güçlü ve modern bir ülke olması pek çok Kıbrıslı için Türk veya Kıbrıslı olmaktan önce gelir. Para ve rahat yaşama arzusu Kıbrıs’taki göçü Türkiye’ye değil, İngiltere’ye yönlendirir. Kıbrıs konusundaki çözümsüzlük hali de Kıbrıslılar arasında bir Kıbrıs Sendromu adı verilen psikolojik hastalık doğurur. Bu da varlıklı ailelerin göçmek için fırsat kollamalarına sebep olur.

“Mehmet Yaşın Soydaşımız Balık Burcu-1994, Sınırdışı Saatler-2003 ve Sarı Kehribar-2014 romanlarıyla çok kültürlülüğün, ortak köken, dil ve tarihin varlığına işaret eder. İlk yapıtı Soydaşımız Balık Burcu romanı bu nedenle “soydaşlık” metaforu ile hareket eden çift kimlikli, ancak coğrafyasız insanın/bireyin sorunsal halini alan -bunalımlı- varlığının yer altına/bilinçaltına itilmişliğine, yapıtları da yer altı edebiyatının deneysel alanına doğru kayar. Diğer taraftan İngiliz ve Yunan edebiyatları gibi diğer ulusal edebiyatlar içerisinde de yer alan Mehmet Yaşın’ın bir tür sanatsal özgünlük ve bağımsızlığın (dil, tarih, kimlik, coğrafya, edebî tür üstü bir başkalaşımın, sınır ötesi varlığının) ayırındaki edimleri (yaratımları) Kıbrıs’ın dünyadaki özel konumu hakkında da bir fikir verebilir.”¹³

SONUÇ

Romanda kimliksizlik veya çok kimliklilik hakimdir. Gençler kendilerini salt bir kimliğe ait hissedememektedirler. Onlar bütün kimlikleri sevmekte, hep beraber yaşamak istemektedirler. Roman bu haliyle ırkçılık karşıtı bir fikir barındırır. Öte yandan halklar arasında bir problem yoktur. İnsanlar her ırktan, dilden ve dinden birbirleriyle iyi geçinmekte ve barış içinde yaşayabilmektedirler. Ancak siyaset ve ırkçılık insanlar arasında kavgaya, ayrılıklara sebep olur. Bu da savaşları, insanların yerlerinden yurtlarından edilmelerini netice verir. Halklar doğup büyüdükları, atalarının yaşadıkları topraklarda yabancılaştırılırlar, ötekileştirilirler.

Romanda Mehmet Yaşın çok kültürlülüğü savunur. Bunun içindir ki farklı milletlerden gençleri bir araya getirir. Gençler farklı milletlerden olmalarını dert edinmeden arkadaş, dost, sevgili olurlar. Yazar gençlerin bu birlikteliği ile farklı halkların barış ve sevgi içinde bir arada yaşayabilecekleri mesajını verir.

Romanda insanı önceleyen bir savaş karşıtlığı vardır. Barış, sevgi, arkadaşlık, dostluk içeren bir hümanizm hakimdir.

KAYNAKÇA

¹³ Mihrican Aylanç, Kıbrıs Türk Romanında Savaş Karşıtlığı ve Hümanist Yaklaşımlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research Cilt: 11 Sayı: 55 Şubat 2018, s.59.

Alaysa, Halil Fikret, “Kıbrıs”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay, Ankara 2002, C.25, s.382.

Aylanç, Mihrican, “Kıbrıs Türk Romanında Savaş Karşıtlığı ve Hümanist Yaklaşımlar”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research Cilt: 11 Sayı: 55 Şubat 2018.

Gümüştam, Gürkan “Soydaşınız Balık Burcu Mişel’den Sınırdışı Saatler’deki Misail Oskar’ a metamorfoz ve yeni Karamanlıdikanın evrilerek yükselen sesleri”, Bakırdan, Uluslar Arası Kıbrıs Üniversitesi Dergisi, TDE Bölümü Edebiyat, Kültür ve Sanat Dergisi, Kıbrıs, S.1, 2017.

Yalçın, Murat (2010). *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. Cilt 2. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Yaşın, Mehmet (1998) *Soydaşınız Balık Burcu*, İstanbul: YKY Yayınları.

Yaşın, Mehmet (1987). “.ve türkiyeli olmadan türk edebiyatında olmak.” *Varlık*. 955: 1987.

Yaşın, Mehmet (2007). *Toplu Yazılar (1978-2005)*. İstanbul: Everest Yayın.

THE EFFECT OF VIRTUAL EXCHANGE METHOD ON STUDENTS' CULTURAL COMPETENCE DEVELOPMENT

Nouha Ziade

The American University of Beirut
Address: Jamil Adra Street, Tripoli, Lebanon

Faten Staitieh

The American University of Beirut

Under the supervision of Dr. Marina Apaydin, Associate Professor at the American University of Beirut

Abstract

Virtual Exchange (VE) programs have been the primary focus of the Stevens Initiative (SI) who aims at minimizing the cultural gap between the United States and the Middle East including the Gulf area and North Africa.

We took an example of a VE program funded by SI: "Business & Culture: A Virtual Practicum", that was given across three continents with the University of Michigan (U.S.), American University of Beirut (Lebanon), American University of Cairo (Egypt), and BYTE Organization (Libya). It was a blended course offering 8 virtual exchange sessions with the other institutions, in addition to 7 traditional learning setup, where the instructors had the liberty to teach according to their specializations (marketing, management, entrepreneurship).

On the other hand, we looked into a conventional course about cross-culture given at ESLCA university in Egypt by the same instructor at AUB, using the same syllabus, minus the VE.

This research aims at measuring the impact of Virtual Exchange on the Cultural IQ by comparing BCIQ test results of students who attended the VE program at AUB versus the students who attended the classical course in ESLCA.

BCIQ tests were administered at the beginning and the end of the semesters. The BCIQ (Business Cultural Intelligent Quotient) is a new measuring tool that considers the various dimensions of CQ (Cultural Quotient): metacognitive, cognitive, motivational and behavioral. It can be used to assess the test taker's readiness for an international workplace and identifies the skills and competencies needing improvement.

SPECIFICATION OF THE TRAINING OF PARENTING SKILLS FOR CHILDREN, RESPECTIVELY FOR ADOLESCENTS

Teodora Stoycheva Stoeva

Professor in Counseling Psychology

University of Sofia „St. Kliment Ohridsky“, Bulgaria

Training parents aims to improve parenting skills and reduce the use of inadequate parenting practices. Most parent training programs are based on social learning theory, teaching parents positive, disciplining techniques and avoiding coercion. The training sessions cover social procedures related to positive support, rewards, and the inclusion of light punishments, such as ignoring. All interventions have a common goal - development and increase of the specific interaction skills of the parents (Kazdin, A.,1995). Some of the programs that have proven effectiveness are:

Triple p-positive parenting program. This program provides training for parents in strategies to promote children's competence and sense of significance - through praise and discussion of positive qualities.

Parent management training. This is effective parental training that promotes the child's prosocial behavior and educates parents in non-imposed discipline.

Our research shows that parenting training should include the training of skills related to setting effective boundaries for the child, clearer communication, establishing rules as a basis for authoritative parenting (Stoeva, T., 2015). Also, our research showed that the training programs of parents of adolescents with problem behavior should include positive support for prosocial behavior, distraction from problem behavior, by using ignorance instead of punishment (Stoeva, T., 2015). An effective prevention strategy for both emotional and behavioral disorders is to change the child's interaction by increasing reflexive listening and reducing parental criticism.

Our research, in general, confirmed the idea that in childhood the individual needs support, warmth and rules, and in adolescence - partnership and respect. For this reason, supportive and guiding strategies are appropriate in childhood and strategies of cooperation in adolescence (Stoeva, T., 2015).

Supporting strategies are aimed at the child to gain inner self-respect and real self-esteem. They are related to supporting and rewarding the child. These strategies suggest that the parent can identify the child's feelings by responding to them. Active listening as a technique is useful to help the child identify and express his feelings. In fact, support means accepting the child's feelings, even if the parent does not agree with them. In this regard, these strategies are in line with the humanistic view of the relationship between parent and child, according to which the basis of education are: unconditional acceptance by the child; the manifestation of sincere feelings on the part of the parent or the "transparency" and "authenticity" of his behavior, leading to a "real meeting" with him.

Guiding strategies aim to help the child learn the rules and values of the family and society. The parent must manage the child's behavior by identifying constraints and providing

external structure and stability on which the child can rely while internal constraints and norms are being formed.

These strategies can be treated as behavioral, as they involve the implementation of a system for rewarding acceptable behavior and sanctioning unacceptable.

Collaborative strategies aim to help the adolescent feel a sense of belonging and closeness on the one hand and self-esteem on the other. The adolescent is given the opportunity to participate in making complex decisions that favor the development of a strong and mature personality in him.

The expressed respect and deference to the adolescent's personality is the basis for the formation of a strong "I", helping him to maintain self-confidence and realistic self-esteem in a constantly changing environment. The strong individuality and the formation of self-identity in the adolescent facilitates the task of adapting to the circumstances in which his sense of affiliation is under threat. The strategy of cooperation helps the adolescent to identify and express their emotions by developing empathy for the needs of others and prosocial behavior.

In the context of our empirical research (Stoeva, T., 2015), showing as the most effective for children - the strategy of support and guidance, and for adolescence - the strategy of cooperation, we conducted a meta-analysis of current research literature on training programs for parents (Penev, R., 2006; Parent-training programs, 2013; Chaffin, R. & Winston, M., 1991) As a result of this meta-analysis a certain methodological approach in the education of parents of children and adolescents with emotional-behavioral disorders can be schematized.

The main characteristics of the training of parents of children and adolescents with emotional and behavioral problems are the following:

- Parents are active participants in the learning process. Learning itself is expressed in active actions on the part of the learning parents. This characteristic of the approach is based on statements from fundamental theories, such as the theory of J. Piaget, according to which the most effective is the learning that takes place in active interaction with the environment, or the so-called- „active learning“. Another important theoretical statement is about "experiential learning". The essence of learning through experience is based on individualized interaction, which ensures compliance with the personal needs and interests of the particular parent. He has the opportunity to develop the ability to critically perceive his own behavior. This format of "experiential learning" in a group enables the parent to practice and build skills for interaction with certain aspects of the child's behavior, gaining greater competence in communicating with the child.

- Knowledge of children's development and the causes of conflicts in the parent-child relationship.

- Knowledge of the factors that provoke emotional and behavioral problems in children, through identification and analysis of parental messages and suggestions.

- Skills to identify the causes (in their own parental behavior), motivating children and adolescents for aggressive behavior and problematic behavior.

- Skills to identify the signs (in the behavior of children and adolescents) of the presence of emotional problems.

- Skills for prevention of emotional and behavioral disorders in children and adolescents.

As a result of our results from the empirical study on anxiety, depression and aggression in children and adolescents (Stoeva, T.,2015), we have identified several components on which parental education can be based.

For **children**, the results show the importance of *emotional neglect, overt rejection, authoritarianism and the application of punishments - for the occurrence of emotional-behavioral disorders*. This determines the need for parents to apply supportive and guiding strategies in their behavior towards children. Objectives in parent training are:

- Acquisition of basic knowledge about the needs of the individual in childhood.
- Mastering basic skills for expression and care
- Mastering strategies for exercising parental authority and applying disciplinary tactics.

For **adolescence**, the results show the importance of *authoritarianism, the application of punishment, lack of empathy and lack of cooperation - for the emergence of emotional and behavioral problems*. This determines the need for the parent to effectively implement not only the supportive and management strategy, but also the strategy of cooperation. The main goal in the training of parents is:

- Acquiring skills and knowledge for cooperation and interaction with the adolescent.

Below we present in tabular form a description of the content components, which may include the training of the parent of children and adolescents with emotional and behavioral problems.

Table. Description of the content components of the parent training

Content components	Description
1. Knowledge of the mental development of the individual	Providing appropriate physical care and environment; learning about typical child development and behavior; encouraging positive emotional development (self-esteem, providing a positive stimulating environment)
2. Positive interactions with the child	Learning about the possibility of non-disciplinary interactions with the child; use of skills that contribute to the development of positive parent-child interactions (demonstration of enthusiasm; compliance with the needs of the child); providing positive attention
3. Responsiveness and sensitivity	Sensitive response to the emotions and psychological needs of the child; providing appropriate physical and emotional contact
4. Emotional communication	Use of communication skills to build a relationship (for example, active listening); assisting children in identifying, naming correctly and adequately expressing their emotions.
5. Communications related to the imposition of discipline	Giving clear and unambiguous instructions; imposition of rules and boundaries; declaring expectations and consequences of behavior
6. Discipline and Behavior	Building:

Management	<ol style="list-style-type: none"> 1. Attitude for disciplinary strategies 2. Attitudes about the "inappropriate" behavior of the child 3. Monitoring practices 4. Specific techniques for encouragement and punishment (eg, deliberate disregard, positive encouragement of alternative more adaptive behavior) 5. Solving problems related to children's behavior 6. Complexity of the answer to the child, taking into account the different principles of upbringing
7. Stimulating the development of children's social skills and prosocial behavior	Teaching parents to teach their children to cooperate and understand others
8. Interactions of partnership with children	Training of parents in skills for smoothing cooperative relations, related to cooperative planning and joint decision-making.

Mastering emotional communication skills to the greatest extent assists the development of parent-child relationships. This includes training parents in active listening skills, helping children to recognize, correctly label and identify their feelings, and to adequately express and deal with them. These skills also include teaching parents to reduce negative communication patterns, such as sarcasm and criticism, by allowing their children to feel part of the conversation. In general, the training of emotional communication is based on the fundamental postulates of the humanistic paradigm.

Parents' training of positive skills for effective communication with the child includes learning interactions with the child in non-disciplinary situations (daily activities) and engaging in selective and parent-led play activities. This also includes demonstrations to the parents on ways how to show enthusiasm and provide positive attention to the desired behavior in the child.

Training of consistency in responding to the child is part of the components related to the discipline. Parents learn to use consistent rules for every situation, such as "Don't hit!" rule to be generalized in relation to each context - school, playground, etc.

The training of disciplinary measures is basic as it is a kind of operationalization of fundamental postulates of the behavioral approach. Parents learn the reward scheme and effective ways to punish the child. Strategies to remove the child from the stressful situation (time-out) or to deprive him of privileges function as effective methods of punishment. The first strategy is used when the child is severely affected, in which case the parent removes the child from the place of the conflict situation, ceasing to communicate with him, until the affect subsides. The strategy of deprivation of privileges is used as an effective substitute for punishment, and instead of providing the child with a dissatisfied experience, he is deprived of the experience of pleasure.

The above-mentioned components of the parents' training determine the following methods as appropriate: discussion methods; lecture methods; methods of authentic experience (related to gaining personal experience that requires parents to interact with their children during the sessions), which are in contrast to those programs in which parents engage in role play with another parent or facilitator; staging methods related to modeling,

("live" presentation) video demonstration of parental behavior; role play - with another parent or with the presenter.

Individual consultation of the parent

Our empirical research (Stoeva, T.,2015) shows that parental behavior can be the product of certain personality traits of the parent - such as emotionality or aggression, manifested in the forceful methods of influencing the child in the authoritarian style and application of punishment. In some cases, it is necessary to conduct individual counseling and therapy of the parent in order to reflect on his own parental attitudes and adequately respond to changing requirements of the child.

According to T. Benedek, "parenthood" is a separate phase of development, which is characterized by various unconscious processes. He distinguishes between two types of identifications in the woman who has become a mother. On the one hand, by caring for the child, the mother identifies with her own mother, which can activate feelings of guilt and shame if she herself has been the object of humiliating treatment and trauma. Dealing with excessive guilt can lead to aggression and unfounded accusations against the child, as well as exaggerating his problem. On the other hand, the mother identifies with the child, regressing to the oral phase of development ("regressive identification"), which determines her empathic ability. Gradually, this identification must weaken, as the mother moves from unconditional (empathic) satisfaction of needs to a willingness to rationally interpret the child's signals. Otherwise, the result is emotional fusion and symbiosis with the child. It is possible for the mother to resist identifying with the defenseless child, which would lead to identification only with her own mother and to aggressive behavior towards the child without empathy.

From this point of view, *the goal of individual counseling and therapy is the awareness of the parent of this attitude, the activation of his reflexive ego and the development of a meta-position regarding the deep roots of his own behavior.*

Bibliography

Benedek, T. (1959). Parenthood as a developmental phase. Journal of the American psychological association, 7, 389-417.

Chaffin, R. & Winston, M.(1991). Conceptions of parenthood. Journal of applied social psychology, 22, 1726-1755.

Kazdin, A. (1995). Conduct disorders in childhood and adolescence. London: Sage.

Parent-training programs (2013). M.S. Department of health and human services. CDC.

Penev,R. (2006). Sistematika i tipologija na semejnoto vazpitanie v detstvoto. Sofia: Veda Slovena

Piaget, J. (1970). Piaget's theory. In P. Musson(Ed.). Carmichael's manual of child psychology. N. Y.: Wiley.

Stoeva, T.(2015). Roditeliski modeli na povedenie pri emocionalno-povedencheski narushenya v detska I yunosheska vazrast. Dissertation-NAZID, Sofia.

HALKIN DOSTLARI DERGISİ ÜZERİNE BİR DENEME

AN EXPERIMENT ON THE JOURNAL OF HALKIN DOSTLARI

Doç. Dr. Levent Bilgi

Harran Üniversitesi

Özet

Halkın Dostları dergisi 1970 ile 1971 yılları arasında yayımlanmıştır. Derginin kurucuları İsmet Özel ve Ataol Behramoğlu'dur. Toplumcu, gerçekçi bir çizgi izlemiştir. Dergi kadrosunda İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Nihat Behram, Asım Bezirci, Haluk Şahin, Murat Belge gibi önemli yazar ve şairler bulunur. II. Yeni şiirini eleştirirler. Marksist söyleme yakındırlar. Dergi döneminde oldukça ses getirmiştir. Bugünün pek çok usta yazarı ilk olarak kendilerini Halkın Dostları'nda göstermişlerdir. Genç idealist bir ekibin ürünüdür. Bu makalede derginin çıkışı, problemler ve kapanışı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halkın Dostları, İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, dergi, toplumcu şiir.

Abstract

Halkın Dostları magazine was published between 1970 and 1971. The founders of the magazine are İsmet Özel and Ataol Behramoğlu. It followed a socialist, realistic line. The magazine staff includes important writers and poets such as İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Nihat Behram, Asım Bezirci, Haluk Şahin, and Murat Belge. II. They criticize his new poem. They are close to the Marxist rhetoric. During the period of the magazine, it made a lot of noise. Many of today's master writers first showed themselves in Friends of the People. It is the product of a young idealistic team. This article will discuss the issue, problems and closing of the journal.

Key Words: Halkın Dostları, İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, magazine, social poetry.

GİRİŞ

İsmet Özel 1962 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girmiştir. Bu yıllarda ciddi manada şiirler yazmakta, sosyal ve siyasal olaylarla yakından ilgilenmekte, memleketin geleceğini dert edinmektedir. Bu yıllar bir taraftan da Özel'in bir şahsiyet arayışında olduğu zamanlardır.

Ankara'da, özellikle de SBF'de pek çok genç ülkeyi kurtarma derindedir ve bunun sosyalist görüşlerle mümkün olacağını düşünmektedirler. Özel'de hayatı tahlil etmek, dünya hakkında kararlar vermek, kurtuluş yolunda kendisini bir davaya adanmak adına Sosyalizmi seçmiştir:

“SBF'de ve Ankara'da edebiyatla ilgilenen arkadaşlarla temaslarımız vardı. Bir de fakültede siyasi angajmanı olan arkadaşlarımız vardı. Ben bu bakımdan iki çevreye sahiptirim denilebilir. Edebiyat ve siyaset üzere Ataol'la ortak geçişen çevremiz de vardı, farklı çevremiz de. Ataol'la biz öyle yakın arkadaş olmadık. Biz edebiyat arkadaşımızdık daha çok.”¹

¹ İsmet Özel, (1991),Waldo Sen Neden Burada Değilsin, İstanbul: Çıdam Yayınları, 3.Baskı, s.40.

Aynı yıllarda Ataol Behramoğlu, Hukuk Fakültesi'ni bırakıp DTCF Rus Filolojisi'ne geçmiştir. İsmet Özel de SBF'de öğrencidir. Bir gün Ataol ve bir grup SBF kantinine gelmiştir. Özel ile Ataol burada tanışmışlardır:

“Ataol’ la tanışıklığımız kısa sürede riyasız, içten bir dostluğa dönüştü. Bunda siyasi tavrımızın olduğu kadar edebiyata ve şiire bakışımızın yönündeki koşutluğun rolü büyüktü kuşkusuz.”²

Özel ve Ataol bu dönemlerde belli bir siyasi ve sanatsal yola girmişlerdir. Çeşitli sosyalist kulüplere üyedirler. Bir taraftan siyasi toplantılara, diğer taraftan sanatsal toplantılara katılmakta, buralarda yolları sık sık kesişmektedir. Sanat topluluklarında genç arkadaşlarla birbirlerine bitirdikleri şiirleri okurlar.

İzmir’de Evrim adlı bir dergi çıkmaktadır. Ataol ve bir grup arkadaşı bu dergi için “Doğuş Bildirisi” adlı bir bildiri hazırlayıp yayımlarlar. Özel’de hazırlayanlar arasında olmadığı halde bu bildiriye imza koyar.

Bu yıllarda Özel sonu gelmez manevi rahatsızlıklar içindedir. Ataol’un teşviki ile TİP üyesi olmuştur ve burada aktif bir şekilde ölesiye çalışmaktadır. Şahab Eraslan bu ölesiye çalışmayı şöyle yorumlar:

“Özel, Türkiye İşçi Partisi için geceli gündüzlü ölesiye çalışmıştır. Ölesiye çalışmak insanın kendisi ile karşılaşmaması, kendisinden kaçması için izlediği yoldur. İntihar, siyanür içerek değil, ölesiye çalışarak da gerçekleştirilir.. Çalışkanlığın nedeni sosyalist inancın ötesinde narsistlik problemleridir.”³

Özel, SBF’de dört sene okuduktan sonra ayrılmak zorunda kalır. Bu arada 1966 yılına kadar 25 şiir yayımlamıştır. 1967 sonlarında askerlik için Sivas’a gider. 1969 un sonlarına kadar iki sene er olarak askerlik yapar. Bu dönemde Behramoğlu’da Trabzon’da yedeksubay olarak askerliğini yapmaktadır. Özel Behramoğlu’na askerden yazdığı bir mektubunda şöyle demektedir:

“Er olmanın erdemi var mı? Doğrusu bilmiyorum ama elimden geldiğince durumumun bana yarayacak yanlarını söküp koparmaya çalışıyorum. Yazmak için zaman yok ama iyi bir ortam var, okumaksa imkansız. Sivas yüksek bir yer olduğu için belki insanın iştahını açıyor, durmadan yemek istiyorum. Bence yorulduğum ve yalnızlık içinde bulunduğum gerçek. Benim yarım bırakılmış bir aşkı ilişkiyle askere gelmem zaman zaman yüreğimi sıkıyor. Hiç iyi şartlar altında askerlik yapmıyorum. Kaybeden kazanıyor mu dersin? Henüz kazanılmış bir şey yok ortada. Ama önümdeki iki yıldan umudum var.”⁴

Özal geçmişinden dolayı önce Konya’ya gönderilir. Oradan da Elazığ’a sürülür. Buradan da Muş’a sürülür. Bu dönemde bir izin arasında nişanlanır. Ataol’da geçmişi yüzünden Malazgirt’e sürülmüştür. Hatta bir müddet Ağrı Askeri Cezaevi’nde de mahkûm olarak kalır. 1969 tarihinde her iki arkadaş da askerlikten terhis olurlar. Bu arada bol bol mektuplaşırlar. Mektupları hep şiir, sanat, edebiyat, dava muhtevalıdır. Hatta birbirlerine yaşadıkları zorluklar karşısında “Yıkılma Sakın” başlıklı birer şiir yazarlar. Behramoğlu bu

² İsmet Özel-Ataol Behramoğlu, (1995), Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, s.12.

³ Şahap Eraslan, “Adı İsmet Özel”, Düşler, Nisan 1996, S.11.

⁴ İsmet Özel-Ataol Behramoğlu, (1995), Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, s.51.

şiiiri cezaevinde başlayıp oda hapsinde tamamlar. Her iki şiir de daha sonra Yeni Dergi’de yayımlanmıştır.⁵

DÖNÜŞÜM DERGİSİ

Askerlik öncesi, beraber üniversite ve Ankara yıllarında, İsmet Özel ve Ataol Behramoğlu’nun kafasında sürekli gençlere öncü olabilecek, sosyalist edebiyatı savunacak bir dergi çıkarma düşüncesi vardır. Bu konu sohbetlerinde de sık sık gündeme gelir. Üniversite ortamı, kulüpler de dergi için güzel bir zemindir. Gençler bu konularla daha ilgilidirler ve yeni seslere, yeni düşüncelere, yeni edebiyata ihtiyaçları vardır.

1966 yılında Özel, Ataol ve SBF ile Ortadoğu’lu gençler “Dönüşüm” adlı bir dergi çıkarırlar. Bu dergi SBF’nin kantininde doğmuş ve sokaklarda elle satılmıştır. Özel ile Ataol arasında derginin yayımı, muhtevası ile ilgili önemli tartışmalar, müzakereler olmuştur.

Dergi Kızılay’daki satışı sırasında CKMP’li gençlerin saldırısına uğrar ve toplatılır. Dönüşüm on beş günde bir ancak beş sayı çıkarılabildiği. Ancak İsmet Özel ile Ataol Behramoğlu’nun beraber ilk dergi deneyimleri olması açısından önemlidir. Bu dergi daha sonra Özel ve Ataol’un Halkın Dostları dergisini çıkarmalı açısından bir ön hazırlık ve birbirlerini daha iyi tanıma süreci olmuştur. Derginin devam edememesi de gençlerde bu arzuyu sürekli canlı tutmuştur.

ASKERLİK DÖNÜŞÜ YENİ HAYAT

Özel ve Behramoğlu, 1969 yılında askerden döndüklerinde kendilerini sosyal çevre bakımından çok değişik bir ortam içinde bulmuşlardır. Sosyalistlerin arasına katılan yeni çehrelerin sayısında büyük artış vardır. Bunların bir kısmı, daha iki yıl önce bir işin ucunu tutmak söz konusu olunca yan çizen kimselerdir. Ama artık bunlar pek çok yerde görünmektedirler. Bu durumu gören her iki arkadaş da siyasetten yavaş yavaş soğuyarak, iyice çok sevdiği şiire, edebiyata doğru kayarlar.

Zaten onlar askerlik yıllarında da siyasetten mecburen uzak kalmış, ama şiir, sanat ve edebiyat üzerine düşünmeyi hiç bırakmamışlardır. Her iki şairin de siyasetten uzak, edebiyata, şiire yakın oldukları askerlik ve hemen sonrası dönemler Halkın Dostları dergisi için bir kulukça dönemi olmuştur.

1969 yılı sonlarında Özel, Behramoğlu, Özkan Mert ve Süreyya Berre bir araya gelerek Ant dergisinde bir bildiri yayınladılar. Bu dörtlü çıkış tekrar “Biz sanatımızla, düşüncelerimizle buradayız.” mesajıdır. Bu toplumsal çıkış sosyalist sanatı övmektedir. Bunun dışında her şeyi gerici olarak görmektedir. Gerici sanat yerilir. Bu dörtlü arkadaş grubu bir dünya görüşü içinde, mümkünse önünde olmayı istemektedirler. Özel bu bildiriye şöyle yorumlar:

“Ant’taki çıkış, bir yol, daha doğrusu girilmiş bir yolun, bir mesafe kat edilmiş bir şiir anlayışının savunulması yönünde bir çıkıştır.”⁶

⁵ Levent Bilgi, (1996), İsmet özel, Hayatı, Eserleri, Poetikası, HRÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Şanlıurfa.

⁶ İsmet Özel, “İnsan Mümkün Değil ki Bütün Gerçeği Söylesin”, Girişim, Haziran 1988.

HALKIN DOSTLARI, HAZIRLIK DÖNEMİ

Başta İsmet Özel, Ataol Behramoğlu ve arkadaşları olmak üzere emperyalist sanata karşı, toplumcu, gerçekçi, sosyalist sanatı savunan bir dergi çıkarmaya karar verirler. Aslında Dönüşüm dergisinden beri bu sürekli kafalarındadır. Askerlik bu düşüncelerinin zorunlu olarak ertelenmesine sebep olmuştur. Bununla beraber Özel ve Ataol haberleşebildikleri tüm vasıtalarla birbirlerine dergi kurma arzularını açmışlardır.

Ataol Özel'den önce askerden dönmüştür. 1969 yılının sonlarında dergi çalışmalarına başlamıştır. Özel'in de dönmesiyle dergi çalışmaları hızlanır. Derginin adı Halkın Dostları olarak belirlenir. Toplantılar yapılır, aboneler alınır, yazılar toplanır, ilgilenebilecek arkadaşlarla irtibatlar kurulur. Özel arkadaşları tarafından dergi sorumlusu olarak atanır. Derginin İstanbul'da çıkması düşünülür. İsmet özel İstanbul'da, Ataol Behramoğlu Ankara'da dergi çalışmaları yapacaktır. Trabzon'dan İzmir, İstanbul, Ankara'ya kadar aboneler yapılır.

Bu amaçla Özel İstanbul'a gider.

Bir müddet burada Süreyya Berfe'nin evinde kalır. Berfe İstanbul'da Özel'e, Özkan Mert ise Ankara'da Ataol'a yardım edeceklerdir. Daha sonra ihtiyar bir pansiyoncu kadının yanında kalmaya başlar. İstanbul'da Artel Yayın Şirketi adlı bir kuruluştaki işe girer.

O dönemlerde Behramoğlu, Özel ve Süreyya'ya gönderdiği bir mektubunda şöyle demektedir:

“Namussuzlar sıkı dursun, bütün gerici kültür yuvalarının kirli çamaşırlarını güneşe çıkaracağız.”⁷

Ancak, Ekim devriminde Lenin'e karşı olan bir hareketi adı Halkın Dostları olduğu için daha dergi çıkmadan Ankara politik çevrelerinden bir iftira kampanyası başlamıştır. Behramoğlu, derginin isminin Haklı Yumruklar olarak değiştirilmesini istemektedir. Özel bu isteğe olumlu bakmadığını Behramoğlu'na bir mektupla bildirir:

“Eğer dergimizin adı değişmezse, bağış toplayamayacaksak, MDD müritleri saldıracaklarsa sözde feministler sırf bu yüzden bize cephe alacaklarsa ko öyle olsun. Kendimizi bu pis politik ortama göre değerlendirmiyoruz. Halkın Dostları için veto hakkımı kullanıyorum.”⁸

HALKIN DOSTLARI, İSMET ÖZEL YÖNETİMİNDE YAYIN HAYATI

Halkın Dostları dergisinin birinci sayısı 1970 yılının Mart ayında okuyucuların karşısına çıkar. Kurucuları Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel olarak geçer, sahibi ve sorumlu yönetmeni İsmet Özel olur.

Ancak dergi çıktığı andan itibaren çok eleştirilir. Beğenenler beğenmeyenler dergi lehinde ve aleyhinde konuşur, yazar çizerler. İsmet Özel şahsi notlarında Halkın Dostları ekibini şöyle değerlendirir:

“Kimdik biz? Nasıl insanlardık? Kuşak olarak belirgin özelliklerimiz var mıydı? Halkın Dostları bir kuşağı bütünüyle temsil eden bir dergi değil. Yine de o zamanlar kendine 60 kuşağı demeyi seçmiş, edebiyatı temel uğraşı olarak benimsemiş gençler arasından çıkıp

⁷ İsmet Özel-Ataol Behramoğlu, (1995), Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, s. 100.

⁸ İsmet Özel-Ataol Behramoğlu, (1995), Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, s. 107.

gelmiş olanların çıkardıkları bir dergi. Kendinden öncekilerle sonrakiler arasında ilkelere dayalı bir köprü olma isteği veya iddiası Halkın Dostları'nın ayırıcı vasfıydı.”⁹

İlk sayılardan sonra dergi muhteva, sayfa düzeni ve satış bakımından oturmuştur. Dergiye gelen her yazı yayınlanmamakta, titizlikle incelenip belli bir üslup tutturulmaya çalışılmaktadır.

Derginin ilk iki sayısı İstanbul'da çıkarıldıktan sonra Özel, Ankara'ya taşınır ve dergi 13. sayıya kadar Ankara'da çıkar. 13. sayıdan sonra tekrar İstanbul'da çıkarılacaktır.

Derginin 5. Sayısından sonra Ataol Behramoğlu yurt dışına çıkar. O dönemlerde İsmet özel'e Ayhan Gerçekler yardımcı olur. Behramoğlu yurtdışında 8. Sayıyı ağır bir dille tenkit eder. Özel de onu ve onun gibi düşünenleri aristokrat olmakla suçlar.

Bu arada İsmet Özel günlük hayatın zorlamaları ve dergi işleriyle epey yıpranmıştır. Ataol'un dışarıda olması onu en yakın arkadaşından mahrum bırakmıştır. Özel Ataol'a “Önceden pazarlığını yapmıştık bunun.” diyerek mektupla sitem eder. Behramoğlu da gönderdiği mektupta bu siteme başka bir sitemle karşılık verir:

“Belli bir kavgaya hayatlarını koyan iki omuzdaştan biri ötekine ‘Bunun pazarlığını zaten yapmıştık.’ Gibi ticari ağız kullanarak kurulmuş cümlelerle mektup yazmamalı.”¹⁰

Ekim, Kasım dergileri her iki şairi de tatmin edecek bir dolulukla çıkmıştır. Behramoğlu, Özel'i tebrik etmektedir. Nihayet dergi bir yılını tamamlamıştır. Özel, bu münasebetle hedeflerini şöyle yazmaktadır:

“Dergi bir yılını tamamladı. Türkiye’de yapılmamış bir şeyi yaptı. Tavizsiz, dürüst bir edebiyat avazı. Burjuva çevrelerinde böylece tedirginliği dolayısıyla husumeti arttırdı. Şimdi oturaklı döneme geçiyoruz. Avazın anlamını kökleştirmek, yaymak ve kampımızı toparlamak, ben başarıyı garanti görüyorum.”¹¹

Ancak Özel yalnızdır ve yorulmuştur. Ataol'un yokluğu her haliyle hissediliyordur. Özel, Behramoğlu'na yazdığı mektuplarda üzerindeki yükleri arkadaşlarına dağıtmak istediğini yazar. Ataol cevabi mektubunda buna karşı çıkar:

“Halkın Dostları çıkmayacaksa eğer, hükümet tarafından kapatılarak çıkmamalıdır. Çıkacaksa ve İsmet Özel oradaysa, derginin yöneticisi odur. Bunun dışında bir çözüme aklım yatmaz. Nihat ve Zekai henüz kaldıramazlar bu yükü. Ama sana candan yardım edeceklerdir ve etmeleri gerekir. Buna karşılık, dergide yayınlanacak her satır, senin sorumluluğunu taşımalıdır.”¹²

Ancak Özel, varlık, eşya, metafizik sorgulamalarını bütün ruhunda yaşamakta, yeni bir doğuş öncesi karanlığın kesafetiyle boğuşmaktadır. Artık yavaş yavaş kendi sesini dinlemek, ona sesini dinletmekten daha anlamlı gelecektir.

HALKIN DOSTLARI, NİHAT BEHRAMOĞLU YÖNETİMİNDE YAYIN HAYATI

Nihayet İsmet Özel Halkın Dostları yönetimini daha fazla tek başına götüremeyeceğine karar verir. Varoluş sorgulamaları, hayat yükü ona ağır gelmeye başlamıştır. 13. Sayıdan

⁹ 8/12 Temmuz 1996 tarihlerinde İsmet Özel ile evinde yaptığım röportajdan alınmıştır. Özel bu röportajda Halkın Dostları dergisi hakkında bir kitap yazmaya başladığı fakat daha sonra bunu bitirmediğini ifade etmiştir.

¹⁰ İsmet Özel-Ataol Behramoğlu, (1995), Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, s.125.

¹¹ İsmet Özel-Ataol Behramoğlu, (1995), Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, s.140.

¹² İsmet Özel-Ataol Behramoğlu, (1995), Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, s.156.

itibaren kuruculuğunu Ataol Behramoğlu ile beraber yaptıkları ve sahipliğini devam ettirdiği derginin yazı işleri sorumluluğunu Ataol'un kardeşi Nihat Behramoğlu'na devreder. Nihat'ın gelmesi ile dergiye yeni bir biçim getirilir. Ebatlar küçülür, sayfa sayısı artar. Derginin merkezi yine İstanbul'a taşınır. Bu olayı Özel şahsi notlarında şöyle anlatmaktadır:

“Derginin 12. Sayısından sonra bir kriz dönemi oldu. Bu dönemde dergiyle uğraşamayacağımı iyice anlamış ama sürmesi gerektiğinin bilincinde idim. Derginin böyle bir tehlike içinde oluşundan endişelenen iki arkadaş gelip benden derginin bütün bürokratik ve mali yükünü almayı önerdiler. Bu sırada Nihat geldi. Derginin sürmesi gerektiği konusunda mutabık kaldık ve İstanbul'a taşınmasında anlaştık. Derginin benimle beraber İstanbul'a taşınmasını herkes (Murat mesela) çok istiyordu.”¹³

Derginin Nihat idaresine geçmesinden sonra da Özel dergi için çalışmaya devam eder. Hepten Nihat'ın üzerine bırakmaz.

PROBLEMLER VE KAPANIŞ

13 ve 14. sayılar Nihat Behramoğlu yönetiminde Özel'in katkıları ile çıkar. Ancak 15. Sayıdan itibaren Nihat başına buyruk hareket etmeye, yazarları pek dikkate almamaya başlar. Aralarında bu temele dayanan anlaşmazlıklar çıkar. Bunların en büyüğü Defne Sandalcı'nın Ataol Behramoğlu hakkında yazdığı “Kalbin Tutuştuğu Yerden Hayata Seslenen Şair” adlı yazısını İsmet ile Ayhan'ın beğenmemesidir.

Bütün bunların yanında Halkın Dostları dergisi olayların da etkisiyle gerçek rayına oturmuştur. Dar bir edebiyat çekişmesinin alanını aşarak devrimci kültürün kuram ve pratiğine katkıda bulunabilecek bir yayın organı haline gelmiştir. Ayhan'ın ve özellikle Murat'ın eleştiri inceleme yazıları büyük ilgi uyandırmış, Bekir Yıldız son aylarda en çok okunan yazarlardan biri olmuştur.

Ancak Ataol ve Özel arasında dergi ile ilgili sert mektuplaşmalar olur. Bu mektupların birinde Behramoğlu şöyle yazar:

“Bütün bunlardan sonra, dergide bir yönetim değişikliğini hala gerekli görüyorsan bir diyeceğim yok. Ama birkaç sayı sonra Halkın Dostları cıvıtmaya ya da daha büyük bir olasılıkla, çıkmamaya başlarsa, şairlerin şiiri bıraktıktan sonra esir ticaretiyle uğraşmaya başladıkları bir dönemde yaşamadığımızı göre, bazı şeylerin hesabını vermeye hazır olacağımı umarım.”¹⁴

Ancak ilerleyen sayılarda Ataol ve Nihat ile Özel arasındaki problemler büyür. Bu arada 12 Mart 1971 muhtırası verilir ve sıkıyönetim ilan edilir. Dergi çalışmalarına devam eder, ancak 18. Sayıda sıkıyönetim tarafından kapanır. Bu kapanış aralarında problem yaşayan bu üçlü için adeta bir nefes gibi gelir. Halkın Dostları ekibi çocukları gibi gördükleri derginin kapanmasına üzüldükleri, aralarındaki çatışmaları son vermesi bakımından da gizli bir memnuniyet duyarlar. Dergi Ataol Behramoğlu'nun dediği gibi kendileri tarafından değil, devletçe kapatılmıştır.

¹³ 8/12 Temmuz 1996 tarihlerinde İsmet Özel ile evinde yaptığım röportajdan alınmıştır.

¹⁴ İsmet Özel-Ataol Behramoğlu, (1995), Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, s.170.

SONUÇ

Halkın Dostları dergisi İsmet Özel ve Ataol Behramoğlu dostluğundan doğmuştur. Üniversite yıllarındaki bu arkadaşlık hem siyasi, hem de edebî beraberliğin bünyesinde Halkın Dostları dergisini doğurmuştur. Dergi Türk Edebiyatı'nda bir ekol meydana getiremeden henüz iki yılını bile tamamlayamadan kapanmıştır. Halkın Dostları o dönemlerde henüz genç olan ve yazmayı hayatının önemli bir uğraşı haline getiren gençleri bir araya toplaması açısından önemlidir.

Halkın Dostları İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Murat Belge, Nihat Behramoğlu, Bekir Yıldız, Ayhan Gerçek, Nedim Gürsel gibi edebiyatı önemseyen gençleri bir araya getirerek onlara kendi sanatlarını bulma yolunda ışık olmuştur. Derginin kapanışından sonra da bu gençler kendi çizgilerini oluşturarak yazma maceralarına devam etmişlerdir.

Dergi yazarları Maksizmi benimsemelerine rağmen hayata ve kendilerinden öncekilere eleştirel bir tutumla yaklaşmayı bilmişlerdir.

KAYNAKÇA

Bilgi, Levent (1996), İsmet Özel, Hayatı, Eserleri, Poetikası, HRÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Şanlıurfa.

Bilgi, Levent, 8/12 Temmuz 1996 tarihlerinde İsmet Özel ile evinde yaptığım yayımlanmamış röportajdan alınmıştır.

Eraslan, Şahap "Adı İsmet Özel", Düşler, Nisan 1996, S.11.

Özel, İsmet - Behramoğlu, Ataol (1995), Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Özel, İsmet (1991), Waldo Sen Neden Burada Değilsin, İstanbul: Çıdam Yayınları, 3.Baskı, s.40.

Özel, İsmet "İnsan Mümkün Değil ki Bütün Gerçeği Söylesin", Girişim, Haziran 1988.

**INTERNET OF THINGS ENABLED EDGE BASED NARRATIVE DISTRIBUTION
APPROACH FOR SMART CITIES****Dr. Vinod Kumar Verma****Dr. Klimis Ntalianis****Abstract**

The backbone for the Internet of things based applications lie on the wireless sensor networks. The condition of the periphery for the sensor node is of utmost consideration for the performance evaluation of Internet of things (IoT) based distributed applications. The prime motive of this research is to propose a novel strategy for the node selection with boundary and target identification.

The focus remains on the factors affecting the boundary conditions of the deployed systems. These factors may be the transmitter, receiver, mobility, path and algorithm used for the said applications.

In this paper, the investigations focused on the distribution algorithm finding the boundary conditions of the sensor nodes with the associated networks. The message is categorized on the basis of the four parameters namely: (i) sent, (ii) receive (iii) lost (iv) acknowledgement. In order to attain connectivity among the nodes of a given network, boundaries have to be identified without sacrificing the performance constraints. The focus remained on the establishment of connectivity among nodes through neighbor relation and distance factor in wireless sensor networks.

This work evaluated a novel connected strategy for the identification of boundary conditions in the internet of things based applications. This research will enhance the existing application areas like small cities, traffic control, weather forecasting etc.

1845 TARİHLİ TEMETTUÂT DEFTERİNE GÖRE ERZURUM LALA MUSTAFA PAŞA MAHALLESİ'NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU**SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM LALA MUSTAFA PAŞA DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÂT BOOK DATED 1845****Nurullah NEHİR**Öğretim Görevlisi; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
ORCID NO: 0000-0002-3091-5901**Özet**

Osmanlı devletinde devletin en önemli gelir kaynağını vergiler oluşturmuştur. Osmanlı klasik çağında uygulanan vergi politikası ilerleyen zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Osmanlı Devleti'nin çeşitli alanlarda reform yaptığı dönem olarak ön plana çıkan tanzimat döneminde vergi alım usulünde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Tanzimat öncesinde çeşitli adlar altında alınan bazı vergiler tanzimat döneminde yeniden değerlendirilmiş ve tek bir kalem altında alınmaya başlanmıştır. Günümüz gelir vergisi karşılığı olan Temettuat vergisi yukarıda işaret edilen vergi türü olarak tanzimat dönemi vergisi olarak ihdas edilmiştir. Hanelerin reislerinin gelirlerinin tesbit edildiği bu sayımlar Temettuat defterlerine kaydedilmiştir. 1840'lardan itibaren tutulmaya başlanan Temettuat defterleri tahririn yapıldığı bölgeler için önemli veriler içermektedir. Osmanlı toplumunun genel sosyo-ekonomik düzeyi hakkında önemli bilgilerin bulunduğu Temettuat defterleri günümüzde Cumhurbaşkanlığı Arşiv Başkanlığı bünyesinde Osmanlı Arşivinde muhafaza edilmektedir. Bu çalışmamızda Anadolu'nun önemli şehirlerinden birisi olan Erzurum'un merkez mahallelerinden Çortan Mahallesi'ne ait 6876 numaralı Temettuat defteri incelenecektir. Günümüzde de varlığını devam ettiren Lala Mustafa Paşa Mahallesi tarihi dokusuyla Erzurum'un en eski yerleşim birimlerinden birisi olma özelliğini sürdürmektedir. Erzurum yerel tarihine önemli katkılarda bulunacak bu çalışmamız ile Temettuat defterlerinin araştırmacılar tarafından daha iyi tanınması ve araştırmalarda faydalanılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelime: Temettuat Defteri, Erzurum Lala Mustafa Paşa Mahallesi, Sosyo-Ekonomik Durumu

Abstract

In the Ottoman state, taxes were the most important source of income for the state. The tax policy applied in the Ottoman classical era has changed over time. Significant changes were experienced in the tax collection procedure during the Tanzimat period, which came to the fore as the period when the Ottoman State reformed in various fields. Some taxes collected under various names before the Tanzimat period were re-evaluated and started to be collected under one item. The dividend tax, which is the equivalent of today's income tax, was created as the tax type mentioned above, as the taxation period. These counts, in which the incomes of the heads of the households were determined, were recorded in the Temettuat books. Temettuat books, which have been kept since the 1840s, contain important data for the regions where the registration was made. Temettuat notebooks, which contain important

information about the general socio-economic level of the Ottoman society, are preserved in the Ottoman Archive under the Presidential Archive Directorate today. In this study, the Temettuat book number 6876 belonging to Çortan District, one of the central districts of Erzurum, one of the important cities of Anatolia, will be examined. Continuing its existence today, Lala Mustafa Paşa District continues to be one of the oldest settlements in Erzurum with its historical texture. With this study, which will make important contributions to the local history of Erzurum, it is aimed that the Temettuat notebooks will be better known by researchers and be used in research.

Keywords: Erzurum, Temettuat, Lala Mustafa Paşa District

Giriş

Kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla, kişilerden ve kuruluşlardan kanun yoluyla toplanan para olarak tanımlanan vergi, vatandaşların devletlerine ödemekle yükümlü oldukları meblağlardır.¹ Osmanlı Devleti'nin teşekkülünden itibaren çeşitli usullerle tahsil edilen vergiler Tanzimat dönemiyle yeni ve sade bir usülle tahsil edilmek istenmiştir. Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde olağanüstü hallerde alınan tekalif-i örfiyye veya avâriz-ı divaniyye adı verilen çok sayıdaki vergi türü bu dönemde kaldırılmıştır. Bu vergilerin yerine senede bir kez toplanan yeni bir vergi türü ihdas edilmiştir. Söz konusu verginin tarhi ve için tutulan tahrirlere temettü sayımı adı verilmiştir.² Verginin ihdasının başlarında muhassıllar tarafından yapılan bu sayımlar bir müddet sonra değişikliğe uğramıştır. 1842 yılında vergi muhassıllarının görevine son verilmiştir. Muhassılların yerine cemaatlerin liderleri görevlendirilmiştir. Müslümanlar için imam ve köy muhtarları, gayrimüslimler de ise papazlar ve kocabaşlar görevlendirilmiştir.³ Tanzimat döneminde ihdas edilen Temettûat vergisi hane reisinin doğrudan gelir düzeyine göre alınan bir vergi türüdür. Temettû kelime anlamı olarak kâr, kâr etme, fayda ve kazanma anlamına gelmektedir. Temettûat ise Temettû kelimesinden türemiştir. Temettû kelimesinin çoğul karşılığı olan Temettûat sözcüğü karlar, kazançlar ve faydalar anlamına gelmektedir.⁴ Taşra yerleşim birimlerinin vergilerinin toplanması amacıyla oluşturulan temettûat defterleri, yazıldığı dönemin sosyo-ekonomik şartları açısından önemli bilgiler vermektedir. Herkesin kazancına göre toplanan Temettûat vergisi, kişi bazlı bir vergidir. Bu defterlerde vergi mükellefi kişinin adı ve varsa ünvanı ve mesleği, kişinin vergiye kaynak teşkil eden menkul veya gayri menkulü, bunlardan kaynaklı tarh edilen vergi miktarı bulunmaktadır. Temettûat defterlerinde genel olarak şu bilgiler yer almaktadır: 1) Tutulduğu dönemin nüfusu hakkında 2) Yörede kullanılan isimler, lakablar hakkında 3) Ailelerin gelir ve refah seviyesi hakkında 4) Aile reislerinin meslekleri ve yörede icra edilen meslekler hakkında 5) Tahriri yapılan bölgenin arazi ve ziraat durumu hakkında 6) Yetiştirilen hayvanlar hakkında 7) Yetiştirilen ürün çeşitleri hakkında 8) İktisadi hayat, ekonomi, ticaret, gibi konularda önemli bilgiler yer almaktadır. Bu vergi ilk toplanmaya

¹ Şerafettin Aksoy, "Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi", Filiz Yayınevi, 2010, İstanbul

² Said Öztürk, "Temettuat Tahrirleri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.4 (2000)

³ Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, C.LIX/S.225 (1995), s.397

⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara 2010, s.1251

başlandığı zaman müslümanlardan toplanmış ancak zamanla gayrimüslim tebaadan da tahsil edilmiştir.⁵

Temettûat Defterleri günümüzde Cumhurbaşkanlığı Arşiv Başkanlığı'na bağlı Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda muhafaza edilmektedir. ML.VRD.TMT.d koduyla muhafaza edilen bu defterlerin toplam miktarı 17797'dir.⁶ Tüm Osmanlı coğrafyasının en küçük mahallerine kadar tutulan bu defterler Erzurum vilayeti için de tutulmuştur. Erzurum ve mülhakatı için tutulan defter sayısı ise 197'dir. Bu defterlerden bir tanesi de çalışmamıza konu olan 6876 numaralı Erzurum vilayeti Lala Mustafa Paşa Mahallesi Temettûat defteridir. 1845 yılında tutulmuş bu defter Lala Mustafa Paşa Mahallesi müslüman ahalisi için tutulmuştur ve defter fiziki olarak sağlamdır.

36 hanenin kaydedildiği Erzurum Kavak Mahallesiine ait ML.VRD.TMT.d. kodlu 6876 numaralı defterin içeriği şu şekildedir:

Nefs-i Erzurum mahallatından Lala Mustafa Paşa Mahallesinde mukim ehli islâmın emlak ve arazi ve temettûatını mübeyyin defterdir.

Hane:1	Numara:1
İbrahim Ağa'nın oğlu Ali Bey	
Sağman Camuş re's:1/3	
Hasılat-1 senevisi:180	
Sağman Ağnam re'e:1/6	
Hasılat-1 senevisi:72	
Sağman Keçi re's: 5	
Hasılat-1 senevisi:40	
Dükkan kıt'a:1	
Bedel-i icar-1 senevisi:120	
Erkek esb re's:1	
Mecmûundan bir senede tahminen temettü:412	
Hane:2	Numara:2
Hasan'ın oğlu Dursun	
Merkûmun emlak ve araziye dair bir nesnesi olmayıp fakat zuhurat olarak bir senede tahminen temettü:250	
Hane:3	Numara:3
Mustafa oğlu Dibekçi Emin ve karındaşı Mehmed	
Erzurum ovası kuralarından Özbek nam karyede tara ve çayırı olub karye-i mezbur defterinde mukayyid olduğu	
Sağman inek re's:1	
Hasılat-1 senevisi:30	
Sağman camuş re's:1	

⁵ Mustafa Serin, "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri", Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası, 20- 21 Nisan 1998, Ankara S. 717- 728

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, İstanbul, 2010 s.248

<p>Hasılat-1 senevisi:60 Sağman ağnam re's:2 Hasılat-1 senevisi: 24 Sağman keçi re's:1 Hasılat-1 senevisi:8 Dükkan kıt'a:1 Bedel-i icariyesi:20 Merkûmun ve biraderlerinin ticaretlerinden bir senede tahminen temettü:450 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:592</p>
<p>Hane:4 Numara:4 Hacı Bekir oğlu Mehmed Efendi Merkum medrese nişin olub zuhurat olarak bir senede tahminen temettü:300</p>
<p>Hane:5 Numara:5 Solak'ın oğlu Ahmed Efendi Ders hocası olarak onun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu</p>
<p>Hane:6 Numara:6 Ömer oğlu Hafız Şerif Dükkan kıt'a:1 Bedel-i icare-i senevisi:30 Ticaretinden bir senede temettü:300 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:330</p>
<p>Hane:7 Numara:7 Hasan'ın oğlu Bıçakçı Ahmed Sağman İnek re's:3 Hasılat-1 senevisi:90 Sağman ağnam re's:1 Hasılat-1 senevisi:12 Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:350 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:452</p>
<p>Hane:8 Numara:8 Abdullah oğlu Çoban Hüseyin Merkûmun ücretinden bir senede tahminen temettü:250</p>
<p>Hane:9 Numara:9 Salih'in oğlu Tekneci Şerif Erzurum ovası kuralarından Pulur nam karyede tarlaları olub karye-i mezbur defterinde mukayyid olduğu Sağman inek re's:1 Hasılat-1 senevisi:30 Arı kovanı re's:2 Hasılat-1 senevisi:10 Merkûmun ticaretinden bir senede temettü:300 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:340</p>
<p>Hane:10 Numara:10</p>

Süleyman oğlu Mustafa Efendi Mumaileyhin sakin olduğu hanesinden başka bir nesnesi olmayıp talim-i ...ile meşgul bulunduğu
Hane:11 Numara:11 Ahmed oğlu Tekneci Emin Merkûmun ticaretinden tahminen temettü:350
Hane:12 Numara:12 İbrahim'in oğlu Tekneci Ahmed Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:300
Hane:13 Numara:13 Mehmed oğlu Tekneci Ahmed Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:300
Hane:14 Numara:14 Abdülğafur oğlu Tatar Mehmed Merkûmun tatarlık ticaretinden bir senede tahminen temettü:450
Hane:15 Numara:15 Mehmed oğlu Dibekçi Bekir Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:250
Hane:16 Numara:16 NumanAğa'nın oğlu Lütfullah Ağa Dükkan kıt'a:2 Bedel-i icar-ı senevisi:160 Bostan tarlası kıt'a:1 Bedel-i icar-ı senevisi:200 ...Hanından hissesi:40 Merkûmun bir senede tahminen temettü:400
Hane:17 Numara:17 Numan oğlu Molla Ahmed Merkûmun sakin olduğu hanesinden başka bir nesnesi olmayıp şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu
Hane:18 Numara:18 Yusuf'un oğlu Çoban Keleş Merkûmun bir senede çobanlıktan ücret olarak temettü:200
Hane:19 Numara:19 Yusuf oğlu Saraç Ahmed Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:150
Hane:20 Numara:20 Şerif'in oğlu Çerçi Mustafa Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:250
Hane:21 Numara:21 Yerli Kale Topçu Neferi Mehmed'in oğlu İbrahim Sağman Manda re's:1 Hasılat-ı senevisi:60

<p>Sağman inek re's:2 Hasılat-1 senevı:60 Merkumun maaş-1 senevı:120 Mecmuundan bir senede tahminen temettü:240</p>
<p>Hane:22 Numara:22 Osman Efendi'nin oğlu Hacı Mehmed Efendi Sağman inek re's:2 Hasılat-1 senevı:60 Zuhurat olarak temettü:300 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:360</p>
<p>Hane:23 Numara:23 Dursun oğlu Bezzaz Hafız Sağman manda re's:1 Hasılat-1 senevı:60 Sağman inek re's:2 Hasılat-1 senevı:60 Ticaretinden bir senede temettü:200 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:320</p>
<p>Hane:24 Numara:24 Mehmed oğlu Abdülhamid Sağman Camuş re's:1 Hasılat-1 senevı:60 Sağman inek re's:1 Hasılat-1 senevı:30 Zuhurat olarak temettü:250 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:340</p>
<p>Hane:25 Numara:25 Mehmed'in oğlu Sarac Mikdad'ın temettü Merkûmun sakin olduğu hanesinden başka bir şeyi olmayıp saraçlık ile me'luf olduğu Bir senede tahminen temettü:300</p>
<p>Hane:26 Numara:26 Abdullah oğlu Osman Merkûmun sakin olduğu hanesinden başka bir şeyi olmayıp silk-i asakiri nizamiyede bulunduğu</p>
<p>Hane:27 Numara:27 Mustafa'nın oğlu Bezzaz Hacı Celil Merkûmun Çapak nam karyede tarlaları olub karye-i mezbur defterinde olduğu Sağman ağnam re's:3 Hasılat-1 senevı:36 Arı kovanı re's:1 Hasılat-1 senevı:5 Kirahane kıt'a:1 Bedel-i ticarisi:30</p>

Ticaretinden bir senede temettü:300 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:371
Hane:28 Numara:28 Yakub oğlu Mehmed Sağman inek re's:1 Hasılat-1 senevisi:30 Zuhurat olarak temettü:120 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:150
Hane:29 Numara:29 Şerif'in oğlu Berber Ali Merkûmun ticaretinden bir senedetaahminen temettü:300
Hane:30 Numara:30 Dede'nin oğlu Haffaf oğlu Murad Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:250
Hane:31 Numara:31 İbrahim'in oğlu...Hasan Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:300
Hane:32 Numara:32 Asakir-i nizamiyede Tabur katibi Dede oğlu Bekir Efendi Saray önünde sağıncı dükkanı kıt'a:4 Bedel-i icar-1 senevisi:200 İç meydanda sağıncı dükkanı kıt'a:1 Bedel-i icar-1 senevisi:50 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:250
Hane:33 Numara:33 Çiftlik karye ağası Kamil Efendizade Derviş Efendi Mumaileyhe ba-berat-ı ali Çiftlik nam karyeye mutasarrıf bulunduğundan başka karye-i mezburede Çiftlikatı ve çayırları ve hayvanatı olub karye-i mezbur defterine kaydolacağı Bostan tarlası kıt'a:1 Bedel-i senevisi:200 Dükkan kıt'a:2 Bedel-i icar-1 senevisi:160 Mecmûundan bir senede tahminen temettü:360
Hane:34 Numara:34 Mustafa oğlu Haffaf Reşid Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:150
Hane:35 Numara:35 Hüseyin'in oğlu Şerif Merkûmun sakin olduğu hanesinden başka bir nesnesi olmayıp zuhurat olarak bir senede tahminen temettü:300
Hane:36 Numara:36 Dursun oğlu Çerçi Emin

Merkûmun ticaretinden bir senede tahminen temettü:150

Yekûn temettûat:9717

[imza]Muhtar-ı evvel Mahalle-i Lalapaşa

[İmza]İmam-ı der mahalle-i Lalapaşa

Sonuç

Günümüzde Erzurum hala aynı isimde var olan Lala Mustafa Paşa Mahallesi, Osmanlı Devleti zamanında şehrin merkezi konumunda olmuştur. Lala Paşa Camii ve Yakutiye Medresesini içerisinde barındıran mahalle günümüzde de merkezi konumunu sürdürmektedir.⁷ Lala Mustafa Paşa Mahallesi'nde 1845 yılında yapılan ve 6876 numara ile kayıt altında bulunan Temettûat defteri verilerine göre mahallede; Bıçakçı,Çoban,Tekneci, Saraç,Çerçi,Dibekçi,Bezzaz,Berber,Haffaf,Tabur katibi gibi meslek erbabları ve memur sınıfı bulunmakla beraber arazi gelirleriyle geçimini sağlayan orta gelirli kişilerde ikamet etmektedir. 36 müslüman hanenin bulunduğu mahallede gayrimüslim nüfusun olması da muhtemeldir. En düşük mükellefin 150 kuruş vergi verdiği mahallede en yüksek vergi miktarı ise 592 kuruş olarak tahakkuk ettirilmiştir. Toplamda ise Lala Mustafa Paşa Mahallesi'ne 9717 kuruş vergi tahakkuk ettirilmiştir. Osmanlı taşrasındaki sosyo-ekonomik durum hakkında önemli bilgiler veren Temettûat defterleri Erzurum yerel tarihi için de ciddi bir kaynak hükmündedir.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
ML.VRD.TMT.d...6876

İkincil kaynaklar

Aksoy Şerafettin “*Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*”, Filiz Yayınevi,2010,İstanbul
Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi,İstanbul,2010

Devellioğlu, Ferit *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları,
26.Baskı, Ankara 2010

Kütükoğlu Mübahat,”Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi kaynaklarından Temettü Defterleri”,*Belleten*, C.LIX/S.225 (1995)

Özdemir, Taner *Ortaçağ'dan Günümüze Kadar Erzurum Mahallelerindeki Tarihi Eserler* ,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2011

Öztürk Said ”Temettuat Tahrirleri”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.4 (2000)

Serin,Mustafa “*Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri*”, Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası, 20- 21 Nisan 1998, Ankara

⁷ Taner Özdemir, *Ortaçağ'dan Günümüze Kadar Erzurum Mahallelerindeki Tarihi Eserler* ,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2011,s.37

1845 TARİHLİ TEMETTUÂT DEFTERİNE GÖRE ERZURUM ÇORTAN MAHALLESİ'NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU**SOCIO-ECONOMIC STATUS OF ERZURUM CORTAN DISTRICT ACCORDING TO THE TEMETTUÂT BOOK DATED 1845****Nurullah NEHİR**Öğretim Görevlisi; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
ORCID NO: 0000-0002-3091-5901**Özet**

Vergi bir devletin halkından kanuna dayalı olarak zorla tahsil ettiği en önemli gelir kaynağıdır. Osmanlı Devleti de klasik çağ olarak adlandırılan dönemde tahrirlere dayalı bir vergi takip sistemi geliştirmiştir. Ancak devletin modern çağa ayak uydurma sürecinin en belirgin olduğu dönem olan tanzimat döneminde vergi alım usulünde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Tanzimat öncesinde farklı adlar altında alınan bazı vergiler tanzimat döneminde yeniden değerlendirilmiş ve tek bir kalem altında alınmaya başlanmıştır. Günümüz gelir vergisi karşılığı olan Temettuat vergisi yukarıda işaret edilen vergi türü olarak tanzimat dönemi vergisi olarak ihdas edilmiştir. Hanelerin reislerinin gelirlerinin tesbit edildiği bu sayımlar Temettuat defterlerine kaydedilmiştir. 1840'lardan itibaren tutulmaya başlanan Temettuat defterleri tahririn yapıldığı bölgeler için önemli veriler içermektedir. Osmanlı toplumunun genel sosyo-ekonomik düzeyi hakkında önemli bilgilerin bulunduğu Temettuat defterleri günümüzde Cumhurbaşkanlığı Arşiv Başkanlığı bünyesinde Osmanlı Arşivinde muhafaza edilmektedir. Bu çalışmamızda Anadolu'nun önemli şehirlerinden birisi olan Erzurum'un merkez mahallelerinden Çortan Mahallesi'ne ait 6866 numaralı Temettuat defteri incelenecektir. Günümüzde Erzurum merkezde kavaflar çarşısının bulunduğu mekan da içinde barındıran Çortan Mahallesi, bir diğer tarihi eser hükmündeki Zeynel Cami'ye de ev sahipliği yapmaktadır. Erzurum yerel tarihine önemli katkılarda bulunacak bu çalışmamız ile Temettuat defterlerinin araştırmacılar tarafından daha iyi tanınması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Erzurum, Temettuat, Çortan Mahallesi**Abstract**

Tax is the most important source of income that the state forcibly collects from its people based on the law. The Ottoman Empire also developed a tax tracking system based on Tahrir during the period called the classical era. But during the tanzimat period, when the state's process of keeping up with the modern era was most obvious, there were also significant changes in the tax purchase procedure. Some taxes received under different names before the Tanzimat were re-evaluated during the tanzimat period and started to be taken under a single item. The dividend tax, which is the equivalent of today's income tax, has been introduced as the tax of the tanzimat period as the type of tax mentioned above. These counts, in which the income of the heads of households is determined, are recorded in the dividend books. The dividend books, which began to be held from the 1840s, contain important data for the regions where Tahrir was made. Dividend books, which contain important information

about the general socio-economic level of Ottoman society, are currently stored in the Ottoman archive within the presidential archive. In this study, dividend book 6866 belonging to Çortan District, one of the central districts of Erzurum, one of the important cities of Anatolia, will be examined. Today, the Çortan District, which also houses the kavaflar Bazaar in the center of Erzurum, is also home to Zeynel Mosque, another historical monument. This study, which will make a significant contribution to the local history of Erzurum, aims to better recognize dividend books by researchers.

Key words: Erzurum, Temettuat, Çortan Mahallesi

Giriş

Osmanlı Devleti Tanzimat'la beraber yönetim, mali ve askeri alanlarda reformlar yapmıştır. Devletin reorganizasyonu kapsamında yapılan bu reformlar devletin yenileşmesi ve dolayısıyla etkinliğinin artması amacıyla yapılmıştır. Söz konusu reformlardan bir tanesi olan mali alandaki yenilikler özellikle vergilerin tarhi ve tahsili gibi alanlarda yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde olağanüstü hallerde alınan tekalif-i örfiyye veya avâriz-ı divaniyye adı verilen çok sayıdaki vergi türü kaldırılmıştır. Bu vergilerin yerine senede bir kez toplanan yeni bir vergi türü ihdas edilmiştir. Söz konusu verginin tarhi için tutulan tahrirlere temettü sayımı adı verilmiştir.¹ Verginin ihdasının başlarında muhassıllar tarafından yapılan bu sayımlar bir müddet sonra değişikliğe uğramıştır. 1842 yılında vergi muhassıllarının görevine son verilmiştir. Muhassılların yerine cemaatlerin liderleri görevlendirilmiştir. Müslümanlar için imam ve köy muhtarları, gayrimüslimler de ise papazlar ve kocabaşlar görevlendirilmiştir.² Tanzimat döneminde ihdas edilen Temettûat vergisi hane reisinin doğrudan gelir düzeyine göre alınan bir vergi türüdür. Temettû kelime anlamı olarak kâr, kâr etme, fayda ve kazanma anlamına gelmektedir. Temettûat ise Temettû kelimesinden türemiştir. Temettû kelimesinin çoğul karşılığı olan Temettûat sözcüğü karlar, kazançlar ve faydalar anlamına gelmektedir.³ Taşra yerleşim birimlerinin vergilerinin toplanması amacıyla oluşturulan temettûat defterleri, yazıldığı dönemin sosyo-ekonomik şartları açısından önemli bilgiler vermektedir. Herkesin kazancına göre toplanan Temettûat vergisi, kişi bazlı bir vergidir. Bu defterlerde vergi mükellefi kişinin adı ve varsa ünvanı ve mesleği, kişinin vergiye kaynak teşkil eden menkul veya gayri menkulü, bunlardan kaynaklı tarh edilen vergi miktarı bulunmaktadır. Bu vergi ilk toplanmaya başladığı zaman müslümanlardan toplanmış ancak zamanla gayrimüslim tebaadan da tahsil edilmiştir.⁴

Temettûat Defterleri günümüzde Cumhurbaşkanlığı Arşiv Başkanlığı'na bağlı Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda muhafaza edilmektedir. ML.VRD.TMT.d koduyla muhafaza edilen bu defterlerin toplam miktarı 17797'dir.⁵ Tüm Osmanlı coğrafyasının en küçük

¹ Said Öztürk, "Temettuat Tahrirleri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.4 (2000)

² Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, C.LIX/S.225 (1995), s.397

³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara 2010, s.1251

⁴ Mustafa Serin, "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri", Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası, 20- 21 Nisan 1998, Ankara S. 717- 728

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, İstanbul, 2010 s.248

mahallerine kadar tutulan bu defterler Erzurum vilayeti için de tutulmuştur. Erzurum ve mülhakatı için tutulan defter sayısı 197 dir. Bu defterlerden bir tanesi de çalışmamıza konu olan 6866 numaralı Erzurum vilayeti Çortan Mahallesi Temettuat defteridir. 1845 yılında tutulmuş bu defter Çortan Mahallesi müslüman ahalisi için tutulmuştur ve defter fiziki olarak sağlamdır.

15 hanenin kaydedildiği Erzurum Kavak Mahallesiine ait ML.VRD.TMT.d. kodlu 6866 numaralı defterin içeriği şu şekildedir:

Nefs-i Erzurum mahallâtından Çortanoğlu Mahallesi'nde mukim ehli islamın emlak ve arazi ve temettuatının miktarını mübeyyin defterdir:

Hane:1	Numara:1
Bezzâz esnafından olduğu	
Hasan'ın oğlu Yusuf	
Merkumun Erzurum Ovası kurasından Soğuk Çermik nam karyede çiftliği olup karye-i mezbure defterinde mukayyid düğü	
Sağman İnek:1/3	
Hasılat-1 senevisi:90	
Sağman camuş:1/1	
Hasılat-1 senevisi:60	
Merkumun bir senede tahminen temettü: 150+350(Bezzaz esnafılığından temettü)=500	
Hane:2	Numara:2
Hüseyin'in oğlu Emin	
Bezzaz esnafından olduğu	
Merkumun emlak ve araziye dair nesnesi olmayıp bezzazlık ile meşgul olduğu	
Merkumun bir senede tahminen temettü:300	
Hane:3	Numara:3
Ahmed oğlu Hüseyin	
Merkumun emlak ve araziye dair nesnesi olmayıp hizmetkarlığa dahi kudreti olmayarak şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu	
Hane:4	Numara:4
Mehmed'in oğlu Süleyman	
Debbağ esnafından idüğü	
Sağman inek: 1/1	
Hasılat-1 senevisi: 30	
Merkumun bir senede tahminen temettü:30+200(Debbağlık sanatından ticareti):230	
Hane:5	Numara:5
Osman'ın oğlu Abdurrahman	
Bezzaz esnafından idüğü	
Merkumun emlak ve araziye dair nesnesi olmayıp bezzazlık ile meşgul olduğu	
Merkumun bir senede tahminen temettü:330	
Hane:6	Numara:6
Emin'in oğlu Abdurrahim	
Bakkal esnafından olduğu	

Merkumun emlak ve araziye dair bir şeyi olmayıp bakkallık ile meşgul olduğu Merkumun bir senede tahminen temettü:250
Hane:7 Numara:7 Ömer'in oğlu Sarrac esnafından olduğu Merkumun Erzurum ovası kurasından Söğütlü nam karyede çiftliği olub karye-i mezbure defterinde mukayyid olduğu Merkumun sakin olduğu hanesinden maada nesnesi olmayıp sarrac esnafından olduğu Merkumun bir senede tahminen temettü:250
Hane:8 Numara:8 Mustafa oğlu Abdülkadir Çerçi esnafından idüğü Merkumun emlak ve araziye dair nesnesi olmayıp çerçilik ile meşgul olduğu bir senede tahminen temettü:100
Hane:9 Numara:9 Yusuf'un oğlu Esad Penpeci esnafından olduğu Merkumun emlak ve araziye dair bir şeyi olmayıp penpecilik ile meşgul olduğu Bir senede tahminen temettü:225
Hane:10 Numara:10 Ömer'in oğlu Muhammed Erbab-ı ziraatten idüğü Merkumun Çiftlik ve Mülk ve Bar ve Karagöbek ve Arzuti karyelerinde çiftliği olub kuraha-yı mezbur defatirinde mukayyid olduğu
Hane:11 Numara:11 Osman'ın oğlu Şakir Debbağ Şakirdi idüğü Sağman inek:1/1 Hasılat-1 senevisi:30 Merkumun bir senede tahminen temettü: 30+150(Debbağ çıraklığından temettü)=180
Hane:12 Numara:12 Ali'nin oğlu Ali Sarrac esnafından idüğü Sağman inek:1/1 Hasılat-1 senevisi:30 Merkumun bir senede tahminen temettü:30+120(Sarraçlıktan temettü)=150
Hane:13 Numara:13 Abdullah'ın oğlu Abdülhamid Merkumun emlak ve araziye dair nesnesi olmadığından başka hizmetkarlığa dahi kudreti olmayarak şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu
Hane:14 Numara:14 Ahmed'in oğlu Mustafa Çerçi esnafından olduğu

Merkumun emlak ve araziye dair bir şeyi olmayıp çerçilik ile meşgul olduğu Bir senede tahminen temettû:75	
Hane:15	Numara:15
Abdullah'ın oğlu İbrahim Manav olduğu Merkumun emlak ve araziye dair bir şeyi olmayıp manavlık ile me'lûf olduğu Bir senede tahminen temettü:100	

Bâlâda muharrer olan mahallemiz temettûatı ketm ve ihfadan arî ve sehv ve galattan beri olarak cümlelerin marifetiyle tahrir olunmuş olmağla işbu mahalle şerh ve temhir olundu.

[imza]İmam-ı Der Mahalle-i Çortan

[imza]Muhtar-ı Mahalle Çortan

Sonuç

Vergi bir devletin en önemli gelir kaynağıdır. Vergilerin usulüne uygun ve adaletli alınması amacıyla yapılan düzenlemeler zaman zaman Osmanlı Devleti'nde de görülmüştür. Tanzimat döneminde görülen yeniliklerden birisi olan Temettuat vergisi kayıtlarının tutulduğu defterlerin içerdiği bilgiler tarih araştırmaları için önemli bilgiler vermektedir. Tüm taşra yerleşim birimleri için tutulan temettûat defterleri Erzurum için de tutulmuştur. Bu defterlerden birisi de Erzurum Merkez Çortan Mahallesi defteridir. Günümüzde Erzurum merkezde böyle bir mahalle bulunmamaktadır.⁶ Çortan Mahallesi için tutulan BOA. ML.VRD.TMT.d. kodlu 6866 numaralı defterdeki kayıtlara göre söz konusu mahallede Bezzaz, Debbağ, Bakkal, Çerçi, Penpeci, Saraç, Çiftçi, Manav gibi meslekler erbablarının bulunduğu görülmektedir. Genel anlamda üretici ve orta sınıfın ikamet ettiği Çortan mahallesinde iki hane ise gelir düzeyi düşük sınıfta olup herhangi bir vergi verecek düzeyde değildir. Osmanlı Devleti'nde kaydedildiği dönemin sosyo-ekonomik düzeyi, gelir-gider düzeyi ve diğer birçok alanda önemli bilgilerin bulunduğu Temettûat defterleri araştırmacılar açısından önemli bir bilgi kaynağı olarak dikkat çekmektedir. Erzurum yerel tarih çalışmaları açısından da önem arz eden temettûat defterleri şehir ekonomisinin tahlili açısından önemli bir birincil kaynak hükmündedir.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

ML.VRD.TMT.d...6866

İkincil kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, İstanbul, 2010

Devellioğlu, Ferit *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 26.Baskı, Ankara 2010

Kütükoğlu Mübahat, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi kaynaklarından Temettü Defterleri", *Bellekten*, C.LIX/S.225 (1995)

⁶ Taner Özdemir, *Ortaçağ'dan Günümüze Kadar Erzurum Mahallelerindeki Tarihi Eserler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011

- Özdemir, Taner *Ortaçağ'dan Günümüze Kadar Erzurum Mahallelerindeki Tarihi Eserler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011
- Öztürk Said "Temettuat Tahrirleri", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.4 (2000)
- Serin, Mustafa "Osmanlı Arşivi'nde Bulunan Temettuat Defterleri", Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası, 20- 21 Nisan 1998, Ankara

MUSEUM WORK DURING PANDEMIC

Farida Shamsi

National History Museum of Azerbaijan

Abstract

In 2020, the entire world space was covered by the coronavirus pandemic. This had a great impact on all areas of human life, including the work of all museums. The article deals with the transition of museums to online work, the history of the appearance of the first virtual museums in the 90s. and the introduction of information technology in subsequent years. Even before the pandemic, many museums had their own sites and pages on social networks.

During the pandemic, this work expanded and took on new forms. But at the same time, the pandemic reminded that half of humanity is deprived of the opportunity to access digital technologies.

The article also reveals the positive aspects of this experience. Museum workers have the opportunity to prepare new articles and catalogs. Many museums began to collect exhibits characterizing the pandemic, organize online exhibitions, events in ZOOM format.

Particular attention is paid to the work of museums in Azerbaijan during this period. Using the example of the National History Museum of Azerbaijan, an overview of the activities starting from April 2020 is given. Remarkable is the fact that this year was a jubilee for the museum. The National History Museum of Azerbaijan is 100 years old. An action plan was drawn up in advance, important meetings were scheduled. But due to the pandemic, many of the events scheduled for this year had to be carried out online. Despite all the difficulties that the museum faced in its work, the lessons of the pandemic are important for organizing further work.

Museums must be prepared for various natural disasters, pandemics, be able to quickly reorganize their work, must have a good technical base for the presentation of video lectures, interactive programs, must have a good information base, museum workers must be able to work remotely.

Key words: museums, pandemic, online

FRAMING AN ALTERNATIVE MEAN TO ADDRESS ELECTRICITY DISRUPTIONS

Mohammed Alawi Abd Nasser

Department of Manufacturing and Material Engineering
International Islamic University Malaysia
Gombak, Malaysia

Md Yusof Bin Ismail

Department of Manufacturing and Material Engineering
International Islamic University Malaysia
Gombak, Malaysia

Salem Mgamal Al-Ameri

Faculty of Electrical and Electronic Engineering
Universiti Tun Hussein Onn Malaysia
Parit Raja, Malaysia

Shahryar Sorooshian

Department of business management
University of Gothenburg
Gothenburg, Sweden

Abstract

Electricity outages in response to the rapidly increasing demand are a major problem in certain countries, and the available capacities have often become unreliable. This is attributed to a shortage of fossil fuel in power plants or disruption to power lines. Additionally, managing and maintaining electricity is also a major issue that exposes a threat to the quality of life for lots of individuals in some parts of the world. Fuel prices are still very unpredictable at times, and fuel-supplied electricity generation is economically uncertain. Although there are several types of electricity sources, including solar, steam turbines, geothermal, biomass, wind, nuclear power, and hydropower, a considerable portion of the world's generated electricity power depends entirely on fossil fuel and less renewable sources. Hence, the main aim of this research is to propose an alternative sustainable system for fuel-supplied electricity generation with special attention to the technological and economic standpoints for generating power. Applicability of this alternative mean to address electricity disruptions is framed for health facilities; furthermore, evaluation of the performance of the proposed system plus suggestions for future improvements will be discussed with this work.

RİYAZİYYATIN TƏDRİSİNDƏ BƏZİ MƏNTİQ ELEMENTLƏRİNİN ÖYRƏDİLMƏSİ

TEACHING SOME ELEMENTS OF LOGIC IN THE TEACHING OF MATHEMATICS

Qələndərova Pərvin Abbas qızı

Azərbaycan Dövlət Pedoqoji Universiteti

Galandarova Parvin Abbas gizi

Azerbaijan State Pedagogical University

Özet

Riyazi məntiq bir elm olaraq formal məntiq əsasında yaradılmışdır, Fundamental riyaziyyat və İKT ilə sıx əlaqəlidir. Riyaziyyat dərslərində məntiqi problemlərdən istifadə şagirdlərin mövzuya olan marağını inkişaf etdirmək üçün təsirli vasitə olmaqla yanaşı həm də idrak və tərbiyəvi əhəmiyyətə malikdir. Bu tapşırıqlar, kiçik şagirdlər tərəfindən problemlərin həllinə marağın artırılmasına imkan verir, onları intellektual qabiliyyətlərini göstərməyə məcbur edir. Məntiqi düşüncənin inkişafında riyaziyyatın rolu son dərəcə böyükdür. Riyazi məntiqin əsas elementləri məntiqi düşünmək, əyani dəstək olmadan nəticə çıxarmaq, hökmləri müəyyən yerə görə müqayisə etmək bacarığıdır.

Son illərin məntiqi və psixoloji tədqiqatları (19-cu əsrin sonlarından başlayaraq) düşüncənin bəzi "mexanizmlərinin" ümumi riyazi və ümumi məntiqi anlayışlarla əlaqəsini ortaya qoydu. Bu baxımdan məntiqi problemlərin həlli ilə geniş imkanlar təmin olunur.

Açar sözlər: məntiq, riyaziyyat, İKT, fəlsəfə, mühakimə.

Abstract

Mathematical logic as a science is based on formal logic and is closely related to fundamental mathematics and ICT. The use of logical problems in mathematics lessons is not only an effective tool for developing students' interest in the subject, but also has cognitive and educational value. These tasks allow young students to increase their interest in solving problems, forcing them to show their intellectual abilities. The role of mathematics in the development of logical thinking is enormous. The main elements of mathematical logic are the ability to think logically, to draw conclusions without visual support, to compare judgments according to a certain place.

Logical and psychological research in recent years (beginning in the late 19th century) has revealed the connection of some "mechanisms" of thought with general mathematical and general logical concepts. From this point of view, ample opportunities are provided by solving logical problems.

Keywords: logic, mathematics, ICT, philosophy, judgement.

GİRİŞ

Məntiq yunan sözü olub, "müləhizələr haqqında elm", "fikirlərdə və fəaliyyətdə əlaqələr haqqında elm" adlanır. Geniş mənada desək, intellekt dərketmənin qanunları, metodları və formaları haqqında elmdir. Həmçinin məntiq təsdiq və ya təkzib metodları haqqında elm kimi

də qəbul edilə bilər. Məntiq qazanılmış təcrübə və dərkətmə vasitəsilə həqiqətin əldə edilməsi elmi də adlandırılır.

İnsanın keçmişdən indiki dövrümüzdə qədər uzanan düşüncə fəaliyyətlərinin sosial, fəlsəfi, elmi və mədəni cəhətdən dəyər qazanması və ortaya çıxması, istifadə edilməsi və qəbul edilməsi şübhəsiz ki, məntiq prinsipləri, qanunları və tətbiqləri ilə əlaqəlidir. Məntiqin, ilk insan cəmiyyətlərinin var olması ilə birlikdə hər nə qədər o dövrdə sisteməlik bir hala uyğunlaşmamış olsa da, var olduğunu bilir.

Məntiq bütün elmlərin əsası kimi götürülür. Məntiq bir elm kimi, bizim eradan əvvəl IV əsrdə formallaşmışdır və bu elmin banisi Aristotel olmuşdur. Məntiq elminin özünəməxsus qanunları və metodları var. Orta məktəbdə tədris edilən bütün fənlər, o cümlədən ətraf aləmin miqdar və forma münasibətlərini öyrənən riyaziyyat elmi riyazi məntiqin qanunlarından istifadə etmədən tədris metodikasını səmərəli şəkildə təşkil edə bilməz.

Beləliklə, məntiq elmi qədim dövrlərdən başlayaraq təkmilləşdirilmiş, bu günkü səviyyəsinə gəlib çatana kimi müxtəlif mərhələlərdən keçmişdir. Riyazi məntiqin banisi sayılan ingilis alimi Corc Bul bu elmi formal məntiqin əsasında, onun bir qolu kimi qurmuşdur. Belə ki, XIX əsrin ortalarında müxtəlif alimlər tərəfindən Aristotel məntiqinin “cəbriləşdirilməsi” baş verir. 1880-ci illərin axırlarında Peano və Dedekind kvantorlardan istifadə edərək məntiq elminin əsasını təşkil edən bir sistem hazırlayırlar. Uaytxed və Rassel 1910-1913-cü illərdə “Principia Mathematica” adlı traktat hazırlayırlar ki, bu da riyazi məntiqin əsaslarını əks etdirir.

İbtidai siniflərdə şagird doğruya həqiqətə uyğun fikir, yalana isə həqiqətə uyğun olmayan fikir kimi tərif verir. Beləliklə, şagirdlər məntiqi elementlər ilə riyazi elementlər arasında əlaqə yaratmış olurlar.

Riyaziyyat və məntiq arasında əlaqəyə uyğun nümunələri nəzərdən keçirək.

Nümunə 1: $A > B$ və $B > C$ olarsa, A və C -ni müqayisə edin.

Müqayisə aparsaq, $A > B$ və $B > C$ olduğundan deməli, $A > C$ olar.

Buradan belə nəticə çıxara bilərik:

Ən böyük olan A -dır. Eyni zamanda kiçik deyil.

Ən kiçik olan C -dir. Ancaq ən böyük deyil.

B ən böyük deyil.

B ən kiçik deyil.

A C -dən böyükdür.

Nümunə 2:

“Əgər paraleloqramın diaqonalları bərabərsə, onda bu paraleloqram düzbucaqlıdır”.

Bu nümunədə riyazi və məntiqi terminlər iştirak edir:

a) “paraleloqram, düzbucaqlı, diaqonal, bərabərdir” – riyazi terminlər,

b) “əgər, onda” – məntiqi terminlərdir.

Nümunə 3:

Teorem: Sonu cüt rəqəmlə və sıfırla qurtaran ədədlər 2-yə tam bölünür.

Verilmiş teoremi məntiq ilə əlaqələndirsək aşağıdakı nəticəyə gələ bilərik:

“Əgər ədəd 2-yə bölünərsə, onda ədəd sıfırla və ya cüt rəqəmlə qurtarır.”

“ədəd, rəqəm” – riyazi terminlər,

“əgər, onda” – məntiqi terminlərdir.

Bu nümunələrdən belə nəticəyə gələ bilərik ki, bütün riyazi mühakimələrdə həm riyazi, həm də məntiqi termin və anlayışlardan istifadə olunur. Lakin orta məktəblərdə istifadə edilən riyazi dil riyaziyyatın elmi dilindən çox fərqlidir.

. Müasir riyaziyyat çoxluqlar nəzəriyyəsi əsasında öyrənilir. Lakin bu nəzəriyyənin özü məntiqin qanunlarından istifadə edir. Çoxluqlar nəzəriyyəsinin qurulmasında müxtəlif məntiqi mülahizələrdən istifadə edilir ki, bu da mülahizələr məntiqinin həmin nəzəriyyə üçün ilkin məntiqi sistem olduğunu göstərir.

Riyaziyyat elminin və digər elmlərin məntiqi strukturunu formalaşdırmaq üçün “deyil”, “və”, “və ya”, “əgər”, “onda”, “onda və yalnız onda”, “üçün”, “elə” kimi məntiqi bağlayıcılardan istifadə olunduğu bizə məlumdur. Yuxarıdakı nümunələrdə bu fikri sübut edir.

İndi isə məntiqi mülahizələrə nəzər salaq.

Mülahizələr üzərində məntiqi elementlər bir neçə qrupa bölünür. Bunlar aşağıdakılardır:

1. İNKAR

x mülahizəsinin inkarı elə mülahizəyə deyilir ki, bu mülahizə x doğru olduqda yalan, yalan olduqda isə doğru olsun. Simvolik olaraq x mülahizəsinin inkarı $\bar{x}$ kimi işarə olunur.

Məsələn, “ $F(x)$ funksiyası periodik funksiyadır” mülahizəsinin inkarı “ $F(x)$ funksiyası periodik funksiya deyildir” mülahizəsi olar.

2. KONYUKSIYA

x , y mülahizələrinin hər ikisi doğru olduqda doğru, heç olmasa biri yalan olduqda isə yalan məntiqi qiymət alan yeni mülahizə bu mülahizələrin konyuksiyası adlanır. Konyuksiya $x \wedge y$ kimi işarə edilir.

Məsələn, “ a ədədi 2-yə bölünür” və “ a ədədi 6-ya bölünür” mülahizələrinin konyuksiyası “ a ədədi 2-yə və 6-ya bölünür” mülahizəsi olar. Buradan görürük ki, iki mülahizənin konyuksiyası onların “və” bağlayıcısı ilə birləşməsi şəklində qurulmuşdur. $x \wedge y$ ödənilir.

3. DİZYUNKSIYA

İki x və y mülahizələrinin hər ikisi yalan olduqda yalan, heç olmasa biri doğru olduqda isə doğru məntiqi qiymət alan yeni mülahizə bu mülahizələrin dizyunksiyası adlanır və $x \vee y$ kimi işarə edilir.

Məsələn, “ABC üçbucağında A və ya B bucağı iti bucaqdır” mülahizəsi “ABC üçbucağında A bucağı iti bucaqdır” və “ABC üçbucağında B bucağı iti bucaqdır” mülahizələrinin dizyunksiyasıdır.

4. İMPLİKASIYA

İki x və y mülahizələrindən yalnız x doğru və y yalan olduqda yalan, qalan digər hallarda isə doğru məntiqi qiymətlər alan yeni mülahizəyə $x \Rightarrow y$ mülahizələrinin implikasiyası deyilir. Simvolik olaraq $x \Rightarrow y$ kimi işarə olunur və “ x -dən y alınır” kimi oxunur. Burada x implikasiyanın şərti, y isə implikasiyanın nəticəsi adlanır.

Məsələn, “əgər 60 ədədi 15-ə bölünürsə, onda 50 ədədi 5-ə bölünür” mülahizəsi doğru mülahizədir. Belə ki, tərifi əsasən deyə bilərik ki, “60 ədədi 15-ə bölünür” mülahizəsi və “60 ədədi 5-ə bölünür” mülahizəsi doğru mülahizələrdir.

5. EKVİVALENSİYA

İki x və y mülahizələrinin hər ikisi eyni zamanda ya yalan, ya da doğru, biri doğru digəri isə yalan olduqda isə yalan məntiqi qiymətlər alan yeni mülahizə bu mülahizələrin ekvivalensiyası adlanır. Ekvivalensiya $x \leftrightarrow y$ kimi işarə edilir. Bu o deməkdir ki, “ x -in doğru olması üçün zəruri və kafi şərt y -in doğru olmasıdır”, yaxud “ x onda və yalnız onda doğru olur ki, y doğru olsun”.

Məsələn, “paraleloqramın sahəsinin onun iki qonşu tərəflərinin uzunluqları hasilinə bərabər olması üçün zəruri və kafi şərt bu paraleloqramın düzbucaqlı olmasıdır.” Bu mülahizədə “paraleloqramın sahəsi onun iki qonşu tərəflərinin uzunluqları hasilinə bərabərdir” mülahizəsini x ilə, “bu paraleloqram düzbucaqlıdır” mülahizəsini y ilə işarə edək. Buradan deyə bilərik ki, “paraleloqramın sahəsi onun iki qonşu tərəflərinin uzunluqları hasilinə bərabər” və “paraleloqram düzbucaqlıdır” mülahizələri ya eyni zamanda doğru, ya da eyni zamanda yanlışdır.

Beləliklə, belə nəticəyə gələ bilərik ki, riyaziyyatın öyrədilməsi və öyrənilməsi üçün riyazi məntiqin qanunlarını bilmək zəruridir. Əsasən, ibtidai siniflərdə dərs deyən müəllimlərin məntiq qanunlarını, mülahizələr məntiqini və çoxluqlar nəzəriyyəsini öyrənmələri vacibdir.

Ədəbiyyat

- 1.Orta məktəbin riyaziyyat proqramları, Bakı, Çaşıoğlu, 2010.
- 2.Məntiq testləri, DİM, 2019.
- 3.Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün riyaziyyat fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) I-XI siniflər, Bakı, 2018.
- 4.Əliqulu Quliyev- Riyazi məntiq və alqoritmlər nəzəriyyəsi, Bakı, Maarif 1996.
- 5.Əliqulu Quliyev- Riyaziyyat tarixi, Bakı, Maarif, 2000, dərs vəsaiti.

KÜÇÜK CÜZ KAZAK HANI EBULHAYR HAN'IN HAKİMİYET ÇABASI**Muhittin KAVIK**

Baku State University, Faculty of History, Doctoral Program of General History
ORCID NO: 0000-0003-2593-4734

Özet

Bu çalışmada, Küçük Cüz Hanı Ebulhayr Han'ın isteği ile Kazakların Rus hakimiyetini kabul etmesi ve onun amaçları üzerinde durulacaktır. Kazakların coğrafi olarak vatanları, Kalmukların Orta Asya yolu üzerinde olması, onlara tarihi Türk ülkelerini savunma ve koruma görevini verdi. Kazaklar, Kalmuklara karşı tarihi görevlerinde, toprak ve birçok insan kaybetse bile, başarılı oldular. Kazakların, Ruslar karşısında aynı başarıyı gösterememesinin sebebi, Ebulhayr Han'ın Ulu han olma arzusu ve bu amaç için Rusya'ya tabi olma fikri idi. Ebulhayr Han, Rusya gibi bir müttefik ile güçlenmek ve hanlığını halkına kabul ettirmek istiyordu. Fakat, Ebulhayr'ın amaçlarına ulaşmak izlediği yol hem kendisi için hem halkı için kaçınılmaz son olan Rus işgaline maruz kalma sonucunu getirdi. Ebulhayr Han'ın Rusya'ya tabi olması ile Kazaklar, Rusların müdahalesine açık hale geldiler. Ayrıca, Kazakların Rus hakimiyetini kabul etmesi gelenek haline geldi. Küçük Cüz Kazak Hanlığı'nda hanlığını ilan eden Ebulhayr Han, bütün çabasına rağmen Kazak halkına hanlığını kabul ettiremedi.

Ebulhayr Han, Rusya'nın adını kullanarak, Başkurtlar ve Hive üzerinde de hakimiyet kurmaya çalıştı. Ebulhayr Han, Başkurtlar üzerinde hakimiyet kurmak için Orenburg kalesini kullanmak istedi. Fakat Orenburg, Ruslar tarafından inşa edildikten sonra Ebulhayr'a verilmeyip, bir Rus kalesi oldu. Orenburg kalesi, Kazak – Başkurt ilişkilerini engelleyen bir merkez haline geldi. Ebulhayr, bozkırdaki gücünü Rus Çariçesi Anna İvanovna'ya göstermek istiyordu. Bu sebeple Hive'yi Rus tabiyetine davet etti. Hivelilerin karşı çıktığı bu davet, Ebulhayr'ın mücadelelerine rağmen gerçekleştirilemedi. 1740 yılında Hive tahtına bir başka Kazak hanı olan Kayıb Han oturdu. Kayıb Han, Ebulhayr'ın düşmanıydı ve saltanatının sonuna kadar onunla mücadele etti.

Çalışmada önce Ebulhayr Han ve onun Rus hakimiyetini kabulü hakkında bilgi verilecek, ardından kronolojik olarak, onun Başkurtlar ve Hive Hanlığı üzerinde hakimiyet kurma çabası ele alınacaktır. Sonuç olarak, Ebulhayr Han'ın Kazaklar, Başkurtlar ve Hive üzerinde hakimiyet kurma çabasının neticeleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ebulhayr Han, Rusya, Kazaklar, Başkurtlar, Hive.

KHAN OF SMALLEST KAZAKH HORDE ABU'L KHAYR KHAN'S EFFORT TO DOMINATE**Abstract**

In this study, the first step of Russia's advancement in the direction of Central Asia, the acceptance of Russian domination by the Kazakhs at the request of Abu'l Khayr Khan, and its aims will be emphasized. The geographic homeland of the Kazakhs, the Kalmyks being on the Central Asian road gave them the historical task of defending and protecting the Turkish countries. The Kazakhs succeeded, even if they lost land and many people to the Kalmyks in their historical duties. The reason why the Kazakhs did not show the same success against the

Russians was Abu'l Khayr Khan's desire to become the Great Khan and the idea of being subject to Russia for this purpose. Abu'l Khayr Khan wanted to get stronger with an ally like Russia and impose his khanate on his people. However, the path followed by Abu'l Khayr to achieve his goals resulted in exposure to the Russian occupation, which was the inevitable end for both himself and his people. With the subjection of Abu'l Khayr Khan to Russia, the Kazakhs became open to the intervention of the Russians. Also, it became customary for the Kazakhs to accept Russian rule. Abu'l Khayr Han, who declared his khanate in the Smallest Horde Kazakh Khanate, could not impose his khanate on the Kazakh people despite all his efforts.

Using Russia's name, Abu'l Khayr Khan tried to dominate the Bashkirs and Khiva. Abu'l Khayr Khan wanted to use the Orenburg fortress to dominate the Bashkirs. However, Orenburg was not given to Abu'l Khayr after it was built by the Russians, it became a Russian fortress. Orenburg fortress has become a center hindering Kazakh - Bashkir relations. Abu'l Khayr wanted to show his strength in the steppe to the Russian Tsarina Anna Ivanovna. For this reason, he invited Hive to Russian citizenship. This invitation, opposed by the Khivans, could not be realized despite Abu'l Khayr's struggles. In 1740, another Kazakh khan, Qayib Khan, sat on the Khiva throne. Qayib Khan was the enemy of Abu'l Khayr and fought with him until the end of his reign.

In the study, first information will be given about Ebulhayr Khan and his acceptance of Russian domination, then his efforts to dominate the Bashkirs and the Khiva Khanate will be discussed chronologically. As a result, Abu'l Khayr Han's efforts to dominate the Kazakhs, Bashkirs and Khiva will be evaluated.

Keywords: Abu'l Khayr Khan, Russia, Kazakhs, Bashkirs, Khiva.

Giriş

1723 yılındaki Kazak – Cungar savaşıdan sonra kısa süre askeri birlik oluşturarak, Cungarları mağlup eden Kazaklar, aynı başarıyı siyasi birlik oluşturmak için gösteremediler. 1730 yılında Kazak Hanı Polad Han'ın ölümü ile yeni Ulu Kazak hanı seçimi için kurultay toplandı. Küçük Cüz'den Ebulhayr, Orta Cüz'den Semeke ve Ebulmambet, Ulu hanlık için yarıştılar. Yapılan kurultayda Kazakların Ulu hanı seçilmek için çok çaba sarf eden Ebulhayr, amacına ulaşamadı. Ayrıca, kurultaydan Ulu han seçimi de olmadı. Böylece Orta Cüz'de Semeke Han, Küçük Cüz'de Ebulhayr Han, hanlıklarını ilan ettiler. Fakat, Ebulhayr'ın hanlığını Küçük Cüz'ün tamamı kabul etmedi. Birçok muhalifi olan Ebulhayr'ın hanlığının en güçlü muhalifi ise, onun yeğenin kocası olan Batır Sultan idi. Daha sonra da 1748 yılında Ebulhayr'ı öldüren Kayıp Han oğlu Barak Sultan en güçlü muhalifi haline geldi. Ebulhayr Han'ın hanlığının birçok muhalifinin olmasında, 1726 – 1729 yılları arasında Cungarlara karşı birleşik Kazak ordusunun başkomutanı sıfatı ile başarı kazanması ve bu başarılarının ona halk arasında şöhret kazandırması idi. Ebulhayr'ın halk arasındaki şöhreti diğer Kazak han ve sultanlarının ona düşman olmasına neden oldu (Yerofeyeva, 2005: 251).

1.Ebulhayr Han'ın Kazaklara Hanlığını Kabul Ettirme Çabası

Kazakların hem doğusunda (Cungar Hanlığı) hem de batısında (İdil Kalmukları) kurulan kalmuk hanlıkları ile yapılan savaşlar nedeni ile karışık siyasi durumdaydılar.

Kazaklar arasında, Ebulhayr Han hanlığını ilan ettikten sonra kendi halkı olan Küçük Cüz'ün ona tabi olmaması, onu çıkış yolları aramaya itti. İlerleyen yıllarda Ebulhayr'ın pişman olduğu Rusya hakimiyetine geçip, onların yardımı ile Kazakların hanı olma düşüncesine kapıldı. 1730 yılında gerçekleşen bu olay, Ebulhayr'ın siyasi oyunu idi. Ebulhayr Han, kurultayda halk temsilcilerine Rus hakimiyetini kabul etme düşüncesini açtı. Halk temsilcilerinin Rus hakimiyeti düşüncesini kabul etmemesi nedeni ile farklı bir yol izleyen Ebulhayr Han, onlara devam eden Cungar tehlikesine karşı Rusya'dan yardım alınması gerektiği düşüncesini kabul ettirdi. Neticede, Ebulhayr Han'ın Küçük Cüz ve Orta Cüz temsilcilerinden oluşan elçilik heyeti, Başkurt Aldarbay'ın kılavuzluğu ile önce Ufa'ya, oradan St. Petersburg'a gitti. Kazakların Rus hakimiyetine alınmasının kabulü ve sadakat yemini ettirilmesi için Rus elçisi A. İ. Tevkelev, Ebulhayr Han'a gönderildi. Tevkelev'in Kazak topraklarına girmesi ile Kazak halkı, Ebulhayr'ın gerçek amacını anladı. Rus hakimiyeti istemeyen Kazaklar, Tevkelev'i birkaç defa öldürmeye çalıştılar. Fakat, Küçük Cüz batırlarından Bögenbay Batır'ın desteğini alan Ebulhayr Han, Tevkelev'i korumayı başardı. Tevkelev, Ebulhayr Han'ın bütün Kazakların hanı olmadığını anlasa bile, onu ve Küçük Cüz ile Orta Cüz'ün bir kısmını sadakat yemini ettirmeyi başardı (Togan, 1981: 175; Yorulmaz, 2013: s. 85 – v.d.).

Ebulhayr Han, Rusya'ya tabi olması, kendisi için itibarlı bir müttefik bulması, Rusya için ise Kazak iç işlerine müdahale edebileceği fırsat yaratması idi. Ayrıca Rusya, Ebulhayr Han'ı bütün Kazakların hanı gibi değil Küçük Cüz'ün hanı olarak kabul ediyordu. Ebulhayr'ın amacı ise Rusya'nın kendisini bütün Kazakların hanı olarak tanımasını istemesi idi. Ebulhayr Han'ın hem siyasi oyununun boşa çıktığı, hem de Orta Cüz hanları olan Semeke Han (1730 - 1737), Ebulmambet Han (1737 - 1781) kendi hakimiyet bölgelerinin hanlıklarını korumaları ve Küçük Cüz sultanlarının Ebulhayr düşmanı olması neticesinde 1748 yılında suikasta maruz kalarak, öldürüldü. Böylece, Kazak tarihinde Ebulhayr Han'ın devri sonlanmakla birlikte, Ebulhayr Han soyu devri başladı.

2.Ebulhayr Han'ın Başkurtlar Üzerinde Hakimiyet Kurma Çabaları

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Ebulhayr Han, 1730 yılındaki ulu hanlık seçiminde amacına ulaşamadı ve kendi toprakları olan Küçük Cüz topraklarına göç etti. Küçük Cüz'de hanlığını ilan eden Ebulhayr Han'ın hanlığını Küçük Cüz'ün bir kısmı ve Orta Cüz'ün batısında ikamet eden bazı boylar kabul etti. Hanlığını bütün Kazak halkına kabul ettirmek isteyen Ebulhayr Han, bu amaçla Rusya'ya yakınlaştı. Ebulhayr Han – Rus yakınlaşmasından çekinen Orta Cüz Hanı Semeke Han, bu ittifakı bozmak için Rus hakimiyetindeki Başkurtlar üzerine iki defa başarısız sefer düzenledi. Semeke Han'ın başarısız olmasında, Rusların onun seferinden haberdar olarak, Başkurtları uyarması ve onların hazırlıklı olması idi. Semeke Han, başarısız Başkurt seferlerinden sonra Ebulhayr gibi Rusya'nın hakimiyetini kabul etti. Başkurtların tamamı Rus hakimiyetini kabul etmeyip, bağımsız yaşamak için çaba sarf ediyorlardı. Bu sırada 1717 yılından beri Başkurtların iç işlerine karışan Ebulhayr Han, kendisine bağlı birkaç Kazak uruğu ile Başkurt sınırına yerleşti. Fakat Başkurtlar, Kalmukların düşmanı olan birini başlarında han olarak istemediler. Onlar Hive veya Karakalpak hanlarından birini istiyorlardı. Neticede bir Kalmuk prensi olan Şuna Karasakalı, kendi hanları ilan ettiler.

Rus elçisi A. İ. Tevkelev, 1732 yılında Kazakların hakimiyete alınması misyonunu tamamladı. Böylece Ebulhayr Han, Çariçe Anna İvanovna'ya sadakatle hizmet edeceğine ve onun emirlerini uyacağına, yıllık vergi vereceğine ve Orta Asya giden ticaret kervanlarını koruyacağına dair söz verdi (Yerofeyeva, 2005: 268). Ebulhayr Han, bir taraftan kendi hakimiyetini güçlendirmek için Rus yardımı ararken, bir taraftan da Rusya'ya karşı isyan halinde olan Başkurlara yardım ediyordu. Ebulhayr'ın amacı, kendisini veya oğullarından birini Başkurt hanı ilan etmektir. Başkurtlar, Kazakların Rus hakimiyetini kabul edeceğini öğrendiğinde Kazaklara cephe aldılar. Kazakların Rus hakimiyetini kabul etmeden önce Kazak – Başkurt ilişkileri dostane değildi. İki halk birbirine karşı yağma akınları devam etmekte idi. Ebulhayr'ın Orenburg kalesinin inşa edilmesini ve kendisine verilmesini istiyordu. Ebulhayr Han, Orenburg kalesinde ikamet ederek, hem muhaliflerinden ve İdil Kalmuklarından korunmayı hem de Başkurtlar üzerinde etkili olmayı amaçlıyordu. Fakat, Rusya'nın Orenburg kalesini inşa ettikten sonra Ebulhayr'a teslim etmeyip, kendisinin yerleşti. Böylece Rusya, Ebulhayr'ın Başkurtlar üzerinde hakimiyet kurma amacını boşa çıkardı. 1737 yılında Ebulhayr Han'ın Orenburg' ta yeniden sadakat yemini etmesi ile onun Başkurtlar üzerindeki bütün emelleri sona erdi (İstoriya, 2011: 183).

Başkurtlar üzerinde başarısız olan Ebulhayr Han, Ruslara Orenburg kalesini inşa ettirmesinin sebeplerinden biri de bu kale vasıtasıyla Başkurtlar üzerinde etkili olabileceğini düşünmesi idi (Togan, 1981: 174). Rusya, Başkurtlar ve Kazak topraklarının Batı bölgeleri üzerinde tam hakimiyet kurmak için Başkurt ülkesinin kuzeyi, batısı, güneyi ve doğusunda sırasıyla istihkam kaleleri yapılması fikri ortaya çıktı. Bu fikrin gerçekleştirilmesi için coğrafyacı İvan Krillov, tarihçi Tatişçev, I. Petro'nun İstanbul elçisi Nepluyev ve onun en güçlü destekçisi Tevkelev büyük bir askeri ve mali destekle Başkurt ülkesine gönderildiler (Togan, 2020: 94). Orenburg kalesi ve Ural etrafında inşa edilen kaleler, Rusların bölgede tutunmasını sağladı (Berber, 2014: 80). Böylece Rusya, Orenburg ve etrafındaki istihkam kaleleri vasıtasıyla, hem oluşabilecek Kazak – Başkurt ittifakını önledi, hem de Kazak bozkırlarının iç kısımlarına nüfuz etme merkezi haline getirdi.

2.Ebulhayr Han'ın Hive'yi Ele Geçirme Siyaseti

Ebulhayr Han, batırlar grubunun etkili ismi Bögenbay Batır'ın yardımı ile Rus elçisi A. İ. Tevkelev'i korumayı ve kendine bağlı urugları Rusya'ya tabi hale getirmeyi başardı. Kendisinin başarılı olduğunu düşünen Ebulhayr, Hive'yi Rusya hakimiyetini davet etmek için bir mektup yazıp, oğlu Nurali Sultan ile gönderme fikrini Tevkelev'e açtı. Tevkelev, Ebulhayr'ın düşüncesini memnuniyetle karşıladı. Fakat, uygulanamaz olduğunu düşündü. Tevkelev, Kazakları güvenilmez olduğunu ve verdiği sözleri yerine getirmediğini düşünüyordu. Tevkelev'i memnun eden, ancak Ebulhayr Han'a hayata geçirilemeyeceğini söylediği, Hive'yi Rus hakimiyetine geçmesi yönündeki davet mektubunu yine de gönderdi (Kazahsko, 1961: 62 – 63). Ayrıca Ebulhayr, Kazaklar arasında saygınlığı artırmak istediği için Hive'yi etkisi altına almaya çalışıyordu. Ayrıca, Ebulhayr Han'ın Hive'yi nüfuzu altına alma çabası da yeni değildi. Ebulhayr Han, 1727 yılında öldürülen Hive hanı Şirgazi Han'ın yerine, ölen kardeşi Toktamış Sultan'ın oğlu Sarı Aygır lakaplı Mamay Han'ı Hive hanı ilan ettirdi. Ebulhayr'ın Hive'ye müdahalesi ile han ilan edilen Mamay Han sadece 6 gün hanlık yapabildi. Mamay Han, Cuma namazı çıkışı öldürüldü. Ebulhayr'ın Hive'deki nüfuz

kazanma mücadelesi Özbek asilzadelerinin muhalefeti ile engellendi (Yerofeyeva, 2005: 187 – 189).

Kazakların Rus hakimiyetini kabul edeceğini öğrenen Hive tarafı ise, daha önce elçilerini Ebulhayr'ın düşmanı Batır Sultan'a gönderdi. Hiveliler, Batır Sultan'dan Rus hakimiyetinin kabul edilmemesini ve Tévkelev'in öldürülmesini istediler. (Kazahsko, 1961: 60). Ebulhayr, Hive elçilik heyetinin Batır Sultan ile görüşmesinden haberdar idi. Ebulhayr, bütün bu gelişmelere rağmen, Çariçe'ye sadakatini göstermek ve Rus elçisine yaranmak için Hive'ye elçi gönderme niyetinden vazgeçmedi.

Hiveliler, hem Rus hakimiyetini kabul etmedi, hem de Kazak elçisi Nurali Sultan'ı hoş karşılamadılar. Ebulhayr, oğlu Nurali'yi hoş karşılamayan Hivelileri cezalandırmak istedi ise de buna gücü yoktu. Siyasi oyunlarına devam eden Ebulhayr, bu kez Aral Özbek hanı Şah Timur'a oğlu Nurali ile birlikte yeğenlerinden birini eş olarak gönderdi. Ebulhayr, Hivelileri askeri güç ile cezalandıramayacağı için evlilik yoluyla amacına ulaşmak istedi. Böylece Ebulhayr, Nurali Sultan'ı, gelin adayını ve Küçük Cüz ileri gelenlerini Şah Timur'a gönderdi.

Daha sonra Hive'ye elçi gönderen Ebulhayr Han, Hivelilere, hile ile öldürdükleri Hive keşif heyeti başkanı Prens Bekoviç Çerkasskiy olayını hatırlatarak, kendisinin yardımı ile Çariçe'nin affına mazhar olabileceklerini, oğlu Nurali'nin de yakında Şah Timur'la birleşip onları cezalandıracağını söyleyerek, tehdit etti ve onlardan Rus hakimiyetini kabul etmelerini talep etti. Nurali'nin Aral'daki siyasi misyonunu öğrenen Hiveliler, Aral ileri gelenlerinden Anış Abız'ı satın alarak, Kazak – Aralı Özbek ittifakını bozmasını istediler. Anış Abız, Hiveliler tarafından kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirdi. Böylece, Ebulhayr Han'ın Hivelileri dize getirmek için bu adımı da boşa çıktı (Koç, 2016: 588).

Ebulhayr, umduğu gibi Rusların kendisine Orenburg kalesini vermemeleri nedeniyle bu defa onlardan Seyhun boylarında kendisine bir şehir inşa etmelerini ve top talep etti. Ebulhayr'ın top talebi, Kazak sınırında az olduğu gerekçesiyle reddedildi. Fakat, şehir kurmak için uzman bir heyet Ebulhayr'a gönderildi. Bu sırada Ebulhayr, daha önce davet edildiği Hive tahtına çıkmak için yola çıkmıştı.

1738 yılında Hive hanı İlbars Han, İran'a bağlı olan Horasan'a saldırdı. İran hükümdarı Nadir Şah'ın Hindistan seferinde iken yaşanan bu hadise neticesinde, Nadir Şah, dönüş yolunda İlbars Hanı cezalandırmak için yola çıktı. İlbars Han, Buharalıların direnmeden itaat ettiği Nadir Şah'a karşı mücadeleye başladı (Lockhart, 1939: 274). İlbars Han, Nadir Şah ile mücadele edebilmek için Osmanlı Devleti ile ittifak yapmak istedi. Fakat Osmanlı, İlbars Han'a cevabında, İran ile yapılan barış antlaşmasını hatırlatarak, kendisinin de Nadir Şah ile barış içinde yaşamasını istedi (Saray, 2017: 19). Nadir Şah ile yaptığı iki savaşta da yenilgiye uğrayan İlbars Han, Hanka'da öldürüldü (Lockhart, 1939: 274). Hiveliler, Nadir Şah'ın Hive'ye doğru geldiğini Ebulhayr'a bildirdiler ve ondan daha hızlı hareket edip, Hive'yi kurtarmasını talep ettiler. Neticede 1740 yılı sonlarında Ebulhayr, Hive tahtına çıktı (Saray, 1998; 168). Ebulhayr'a Seyhun boylarında şehir inşası için gönderilen Rus elçilik – uzmanlar heyeti Hive'de onun huzuruna çıkıp, tebrik ettiler. Rus elçilerinin Hive'de olmasından istifade etmek isteyen Ebulhayr, Hive'ye yakın olan Nadir Şah'a bir tercüman, bir Kazak ve bir Karakalpak ile birlikte jeodezi uzmanı Maravin'i elçi gönderdi. Ayrıca kendi mektubu ile birlikte, Çariçe Anna'nın fermanını da gönderdi. Böylece Ebulhayr, Rusya'nın adını kullanarak, Nadir Şah'ın geri dönmesini sağlamaya çalıştı.

Nadir Şah, iyi karşıladığı Ebulhayr'ın elçilerini, bir mektup vererek geri gönderdi. Nadir Şah, mektubunda Ebulhayr'ın huzuruna gelmesini ve Hive'yi ona vereceğini söyledi. Nadir Şah'ın gönderdiği mektubu sevinçle karşılayan Ebulhayr Han, Rus elçileri ile Hive'de tahta çıkışının şerefine tören tertip etti (Kazahsko, 1961: 179).

Ebulhayr Han, Rusya'nın adını kullanarak Nadir Şah'ı tehdit etmesinin işe yaradığını düşündü. Fakat, durum onun düşündüğü gibi değildi. Nadir Şah, Arallı Özbek muhafızlara yazdığı gizli mektupta, kendisi Hive'ye ulaşınca kadar Ebulhayr'ı Hive'de tutmalarını ve onun şehrin dışına çıkmasına izin vermemeleri istemekteydi. Ebulhayr Han, ele geçirdiği gizli mektubu okuduktan sonra korkuya kapıldı ve şehirden kaçmak istedi. O, şehir kapılarının kilitli ve etrafının toprakla doldurulduğunu gördü. Zor durumda kalan Ebulhayr Han, Hivelilere, yanında Rus elçileri ile Nadir Şah'ın huzuruna gideceğini bildirerek, onlardan şehir kapılarının açılmasını istedi. Bu söze inanan Hiveliler şehir kapılarını açtı. Hive'den çıkan Ebulhayr Han, dört nala kendi topraklarına doğru kaçmaya başladı. Böylece, Ebulhayr'ın Hive macerası birkaç günde bitti. Ebulhayr'ın Hive macerasının tek başarısı, Nurali Sultan'ın Arallılar tarafından han seçilmesi oldu. Ebulhayr'ın geri dönmesi ile Nadir Şah, Hive'ye Buhara hanının yeğeni Muhammed Tahir'i han atadı. Muhammed Tahir, Hiveliler tarafından han olarak kabul edilmedi. Hive'deki mücadeleler sonucunda Hive hanı Nurali oldu (Levşin, 1996: 211). Ebulhayr'ın Hive'yi ele geçirmek için uğraştığı bu dönemde, onun diğer oğlu Erali, Ebulhayr'dan habersiz Ruslarla görüşmelerde bulundu. Erali'nin Ruslarla görüşmeleri neticesinde, Orta Cüz boylarından olan Kereylerin birkaç uruğu tarafından han ilan edildi. Erali'nin Kereylerin başına geçmesi, Ebulhayr – Rus ilişkilerinin Ebulhayr açısından olumlu bir başka neticesi idi (Yorulmaz, 2013: 152). Nurali'nin Arallılar ve Kazaklardan topladığı ordu ile birleşen Hiveliler, Nadir Şah'ın han tayin ettiği Muhammed Tahir'e karşı isyan başlattı. Bu isyan neticesinde Muhammed Tahir ve yanındakiler öldürüldü (Tulibayeva 2016: 33). Hive'den sonra Dağıstan'a geçen Nadir Şah, Hive'deki durumu öğrendikten sonra oğlu Nasrullah Mirza komutasında bir ordu gönderdi. Nasrullah Mirza'nın Hive'ye geldiğini öğrenen Hiveliler, Nurali'yi desteklemeyi bıraktı. Hiveliler, Merve elçi gönderip, itaat arz ettiler. Bu olaylardan sonra Nurali, Hive'de daha fazla duramayacağını anladı ve babası Ebulhayr gibi Hive'den kaçtı (Levşin, 1996: 202). Nadir Şah, Hive'ye öldürdüğü eski Hive hanı İlbars Han'ın oğlu Ebulgazi Muhammed'i han atadı (Yorulmaz, 2013: 152).

1746 yılında Ebulhayr'ın oğlu Nurali, Nadirşah'ın oğlundan bir mektup aldı. Nadir Şah'ın oğlu mektubunda, Nurali'nin gelip, Hive hanı olmasını istediğini yazıyordu. Bu tarihlerde Barak Sultan vasıtasıyla Ebulhayr Han'ın nüfuzunu kırmaya çalışan Orenburg valisi Neplüev, Ebulhayr – Nadir Şah yakınlaşmasından çekinerek, Ebulhayr'ın oğlu Nurali'nin Hive'ye gitmesine karşı çıktı. Neplüev'i dinlemeyen Nurali, yola çıkmak için hazırlandığı sırada Hive'deki hanımından bir mektup aldı. Mektupta, davet mektubunun Nurali'yi öldürmek için bir tuzak olduğu yazılıydı. Neticede korkuya kapılan Nurali, Hive'ye gitmekten vazgeçti. Böylece, Ebulhayr'ın, Nurali vasıtası ile Nadir Şah ile ilişkilerinin güçleneceğinden korkan Neplüev'in endişeleri sona erdi.

Nurali'ye gönderilen tuzak mektubunun gerçek olup olmadığı belli değildir. Ebulhayr'ın yeniden Hive'de güçlenmesini istemeyen Neplüev, sahte bir mektup hazırlamış olabilir. Nurali Hive'ye gitmeyince, Hiveliler Batır Sultan'ın oğlu Kaip'i davet ettiler.

Böylece Hive'nin yeni hanı Kaip Han oldu. Kaip Han'ın Hive'de han olması Ebulhayr'ı daha zor duruma soktu. Kaip Han'ın babası Batır Sultan, Ebulhayr'ın düşmanlarından idi (Viyatkin, 1941: 147). Kaip Han, 1757 yılına kadar Hive'de siyasi birliği yeniden kurmak ve devlet teşkilatını güçlendirmek için çok çaba sarf etti (Hayit, 2004: 29).

Ebulhayr Han'ın iktidar hırsına kapılarak, Rus hakimiyetini kabul etmesi, Rusya'ya Kazaklarla barış ve Cungarlar ile ortak mücadele umudu ve Kazakların Rus vatandaşlığına geçmesini sağlamasının yanında, Ebulhayr Han vasıtasıyla Orta Asya hanlıklarının iç işlerine müdahale etme fırsatı verdi. Ebulhayr'ın Hive macerası, Rus elçisi Tevkelev'in tahmin ettiği gibi sonuçsuz kaldı. Ebulhayr, düşüncesini uygulamak için Hivelileri tehdit etti. Fakat Ebulhayr, Tevkelev'i dahi koruyamayıp, Bögenbay Batır'a havale etmişti. Bu durum onun kendisini bile koruyamaz durumda olduğunu gösterdi. Ebulhayr Han, Rusya'nın adını kullandığında her kapının ona açılacağını düşünerek, büyük bir yanılığa düştü ve neticede hem kendinin hem de halkının mahvına sebep oldu (Yorulmaz, 2013: 115 – 117).

Sonuç

Küçük Cüz'ün Rusya hakimiyetini kabul etmesi, Rus Çarı I. (Deli) Petro'nun "Doğu Siyaseti"nin birinci gerekliliği olan Kazakların kayıtsız şartsız itaat altına alınması için fırsat yarattı. Ebulhayr Han'ın Rus hakimiyetini kabul etmesi, sadece Kazak topraklarının Rusya tarafından işgali ile neticelenmedi. Bu olay, Orta Asya hanlıklarının Rus hakimiyetini kabul etmesi ve işgalinin yolunu açtı. Kazakların Rusya ile sıkı ilişkiler içinde olmasından önce, Kalmuklar ile siyasi – askeri ilişkiler içinde oldular. Kazaklar, Kalmuklar karşısında ciddi direniş gösterip, Orta Asya'yı Kalmuk işgalinden korudular. Fakat, Kazaklar, Rusya karşısında aynı başarıyı gösteremediler. Kazaklar, Rusya karşısında, Kalmuklarla mücadelelerinde olduğu gibi siyasi – askeri birlik oluşturamadılar. Neticede, Kazaklar, parça parça Rus hakimiyetini kabul ettiler.

Kazak hanları içinde Rus hakimiyetini kabul eden ilk han olan Ebulhayr Han, Rusya'nın desteğini alıp kendi halkı, Başkurtlar ve Hive üzerinde nüfuz kazanmayı hedefledi. Ebulhayr'ın Rus desteği ile Kazaklar üzerinde nüfuz kazanma çabası onun istediği gibi neticelenmedi. Zaten Ebulhayr Han'ın hanlığının birçok muhalifi vardı. Bu olay onun muhaliflerinin artmasını ve güçlenmesini sağladı. Ebulhayr'ın, Başkurtlar üzerindeki nüfuz mücadelesi, Rusya'nın Orenburg'u inşa edip, bu kalesi vasıtasıyla Kazaklar ile Başkurtların arasına girmesi ile son buldu. Ayrıca Orenburg'a Rusların yerleşmesi Başkurtların güneyden de Ruslar ile çevrilmesini sağladı. Böylece, Rus hakimiyetinden kaçınmaya çalışan Başkurt boyları da boyun eğmek mecburiyetinde kaldılar. Ebulhayr Han, Rusya'nın adından istifade ederek güney komşusu Hive Hanlığı'nı da hakimiyeti altına almaya çalıştı. Hivelilerin daha 1715 yılındaki Prens Bekoviç Çerkasskiy'i öldürmeleri sebebiyle Hive – Rusya düşmanlığı meydana gelmişti. Bu sebeple Hiveliler, kuzey komşuları olan Kazakların Rus hakimiyetini kabul etmelerine şiddetle karşı çıktılar. Ebulhayr Han'ın Hive'ye hâkim olma macerası, Hive'yi Rus hakimiyetine kabul etmeye davet mektubu, daha sonra Hive'yi Arallılar ile tehdidi ve en sonda da kendisinin Hive tahtına davet edilmesi şeklinde devam etti. Ebulhayr, oğlu Nurali ile Hive'yi ele geçirme siyaseti İran Hükümdarı Nadir Şah'ın Hive hücumları ile son buldu. Hive'de, Kaip Han ile Kazak sultanlarının hakimiyeti devam etti. Ebulhayr

muhalfi olan Kaip Han'ın Hive hanı olması ile Ebulhayr'ın Hive'yi hakimiyeti altına alma mücadelesi son buldu.

KAYNAKÇA

Berber, Oktay (2014), Kalmuk İstilası ve Türk Dünyasına Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Hayit, Baymirza (2004), Türkistan Devletlerinin Milli Mücadele Tarihi, (Çev.: Abdulkadir Sadak), Ankara, TTK.

İstoriya Kazahkoy SSR s drevneyşih vremen do naşih dnei. 3-e izd. Pererabot (2011), Almatı.

Kazaxsko – Russkie Otnoşeniya V XVII – XVIII Vekax: Sbornik Dokumentov i Materialov (1961), Alma – Ata, A. N. Kaz. SSR.

Koç, Dinçer (2016), “Hive (Harezmi) Hanlığı”, Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları, Ed. Hayrunnisa Alan, İlyas Kemaloğlu, İstanbul, Ötüken neşriyat, s. 572 – 632.

Levşin, A. İ. (1996), Opisanie Kirgız-Kazaçih, ili Kirgiz-Kaysatskih, Ord i Stepey, Almatı, Sanat.

Lockhart, Laurence (1939), “Nadir Shah”, Journal of The Royal Central Asian Society, Volume 26, Issue 2, p. 265 – 279.

Saray, Mehmet (1998), “Hive Hanlığı”, TDV İA, C. XVIII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 167 – 170.

Saray, Mehmet (2017), Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775-1875), Ankara, TTK.

Togan, Zeki Velidi (1981), Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi, İstanbul, Enderun yayınları.

Togan, A. Zeki Velidi (2020), Başkurtların Tarihi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tulibayeva, Zhuldyz (2016), “The Qazaqs and the Central Asian Principalities in the 18th and the First Half of the 19th Centuries”, Oriente Moderno, Volume 96, Issue 1, p. 25-45.

Yerofeyeva, İ. V. (2007), Han Abulhair: polkovets, pravitel', politiki, Almatı, Dayk-Press.

Yorulmaz, Osman (2013), Başlangıcından Hanlığın Feshine Kadar Kazak Türkleri ile Çarlık Rusyası Arasındaki Siyasi İlişkiler, Ankara, TTK.

Viyatkin, M. (1941), Oçerki İstorii Kazahskoy SSR C Drevneyşih Vremen Do 1870 g., Tom Perviy, Oğız, Gospolizdat.

CARTELES MAGAZINE, CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLICAN PERIOD IN CUBA**Yudith Rojas Tamayo**

Hispanic Studies, Western University, Canada

Abstract

The Republic in Cuba (1902-1958) is a period that arouses much interest among national and foreign researchers, considering its cultural richness. This article collects the main public spaces for debate created during the stage, with special emphasis on those of a cultural nature. Within these, reference is made to more than a hundred printed publications, as a reflection of cultural trends in the United States, Europe, and Cuba. Names as *Bohemia*, *Social*, *Carteles*, *Revista de Avance y Orígenes* stand out as worthy representatives of these republican concerns. Precisely, *Carteles* is analyzed between the years 1920 - 1930, to capture part of its history, authors, design, and topics addressed. As research methods, the bibliographic review and content analysis of the numbers selected between the proposed years were used. It is concluded that the magazines stand as cultural heritage in the safeguarding of the construction of the Cuban national identity, during agitated political scenarios.

Keywords: Republic; public spaces for debate; printed publications; *Carteles*; cultural heritage; National identity.

Introduction**The bourgeois Republic in Cuba: a tour of its main public spaces for debate**

"The mother of decorum, the sap of freedom, the maintenance of the Republic and the remedy for its ills is, above all else, the propagation of culture."

Jose Martí

The Cuban bourgeois Republic, born in 1902, entered the twentieth century under the patronage of the United States. The dream of a nation "with everyone and for the good of everyone," as the Cuban poet and essayist, José Martí, wrote, vanished before successive governments at the service of the interests of the North. The feelings of frustration and crisis were not only reflected in the daily life of the Cuban people, but in the intellectual production of great writers and journalists throughout the stage.

Despite the unexpected political situation, only one event led the republican thinking elite to signify the end of Spanish colonization to a new level, by establishing freedom of expression. This event had been longed for in Cuba for centuries. It was the opportunity to create their own scenarios through which to express with eloquence and sincerity the most patriotic and diverse ideas of Cuban *criollismo*.

According to the researcher, Max Henríquez Ureña: The free exercise of this right had to be necessarily reflected in all aspects of the life of the country, but its ascendancy was manifested, above all, in journalism and public speaking, which reached unusual splendor,

both in the years of the military occupation of the United States as in the first five years of the Republic. Henríquez (2004)¹

Thus, begins the proliferation of public spaces for debate. On the one hand, politicians represented, among others, by political institutions –Conventions and Parties–, such as the Congress of the Republic, divided into Senate and Chamber, where Cuban laws were discussed and approved; and the cultural ones specified through magazines, newspapers, Civic Associations, Promotion Centers, social gatherings, Branch Societies, or others such as the Theater Promotion Society (1910); and the Cuban Pro-Theater Society (1915). Protected by the government, official cultural institutions such as the National Academy of Arts and Letters, and the Academy of History, were established in 1910; and also the Ateneo de La Habana (1902), the Sociedad de Estudios Literarios (1912), the Ateneo de Santiago de Cuba (1914), the Sociedad del Folklore Cubano and the Club Cubano de Bellas Artes, both in 1923. Special attention had the creation of the National Library in 1901, an important step in the domains of culture, although it always lacked sustained official support during the Republic.

However, greater notoriety reached the Society of Conferences (1910-1915), created by the intellectuals Jesús Castellanos and Max Henríquez Ureña.

Detached from any official link, they conceived an institution of true culture, (...) which generally dealt with cultural and historical issues, combined with musical works. With this effort, its sponsors tried to make the Cuban intelligentsia useful and to abandon the indifference that it had shown until then in the face of various problems posed in the development of republican life. Romero (2003)²

These scenarios symbolized the convergence of political and cultural thoughts of different currents and positions, whose central concern was translated into the motivation from the culture, to find a pro-independence solution to the "half" nation that had been built.

In the prologue to the text *Letra con Filo*, the Cuban writer Ángel Augier, a journalist active between 1902-1959, recalls, however, that: The first intellectual generation of the republic was fully aware of reality and did not hesitate to assume an attitude review. His inquiries, warnings and denunciations, nothing radical, but of undoubted value in many cases, appeared mainly in magazines such as *Cuba Contemporánea* and *Revista Bimestre Cubana*. Augier (1987)³

They were developed in this framework, taking advantage of the new situation, publications that came from the colonial era; others founded with Hispanic capital, -such as *La Unión Española*, *El Comercio* and *El Avisador Comercial*-; and periodicals contemporary to the first decades and genuinely Cuban. For Max Henríquez Ureña, there were four newspapers in Havana with the greatest circulation and prestige: *La Discusión*, *La Lucha*, *El Mundo* and *Diario de la Marina*. Henríquez (2004)⁴

The journalistic tradition existing in Cuba was manifested in both newspapers and magazines. Investigations carried out by the writer Cira Romero found that:

¹ Max Henríquez, *Panorama of Cuban literature*. Volume II. (Havana: Félix Varela, 2004), 370

² Collective of authors, *History of Cuban literature. Literature between 1899 and 1958*. La República (La Habana: Letras Cubanas, 2003), 475

³ Carlos Rafael Rodríguez, *Letra con filo* (City of Havana: Ediciones Unión, 1987), 320

⁴ Henríquez, *Panorama of Cuban Literature*, 370

(...) In 1901, *El Mundo*, the first modern company newspaper and initiator of mechanical printing in Cuba, began. In 1904 he began to publish an important literary supplement, *El Mundo Ilustrado*, in which well-known writers of the time collaborated. Two newspapers that came from the colonial period, *La Discusión* and *el Nuevo País* (formerly *El País*) continued to be published; They were joined by *Cuba* (1907), *El Triunfo* (1907), *La Prensa* (1909), *La Noche* (1912), *Heraldo de Cuba* (1913), *El País* (1922) and *El Heraldo* (1923). Romero (2003)⁵

Properly literary magazines were scarce during 1899-1923 and for the author only *El Fígaro* and *Cuba y América* (both emerged during the last colonial decades), *Letras* (1905-1914; 1918-?) and *Azul y Rojo* (1902) deserve to be considered. -1905). They demand a special look *Cuba Contemporánea* (1913-1927), distinguished by the sustained effort to seriously review aspects of the Cuban reality, and the *Journal of the Faculty of Arts and Letters* (1905-1930). Romero (2003)⁶

In the old province of Oriente there were also important magazines such as *El Pensil* (1907-1908; 1909-1910) and *Oriente Literario* (1910-1913), from Santiago de Cuba; *Orto* (1912-1957), from Manzanillo; *El Estudiante* (1910-191?), from Santa Clara, and another of the same title, in Matanzas, from 1904 to 1916.

A new type of magazine also emerges in these years. Thanks to the modern technical advances of the time in terms of format, typography, sections, etc., the new magazines appear. Among them, *Bohemia* founded in 1908; *Gráfico* (1913-?); *Social* in its first stage (1916-1933); *Chic* (1917-1927, in its first stage) and *Carteles* (1919-1960).

Undoubtedly, a significant event for these years, especially from 1923 to 1958, was the influence of the avant-garde on the Cuban intelligentsia. According to Ángel Augier: *The avant-garde movement that emerged at the same time did not take long to attract our enthusiasm, since it pleased the desire to find new ways to boldly express new conceptions of reality, in the face of the outdated and mediocre artistic and literary manifestations of the time.* Augier (1987)⁷

These stated purposes were echoed on the pages of publications such as *Social* and *Orto*. Likewise, in *Revista de Avance* created in 1927 and whose work was interrupted in 1930. Its 50 issues included literary, artistic, musical, political, and historical themes: in short, the cultural vanguard not only Cuban, but also universal. Edited by Jorge Mañach, Félix Lizaso - replacing Martín Casanovas -, José Zacarías Tallet and Juan Marinello, it also featured collaborations from prestigious Cuban, Latin American and European intellectuals.

In the foreword written by Martín Casanovas to the book *Revista de Avance*, in 1972, in a well-deserved tribute to the publication for its contributions to Cuban culture, he defines its beginnings.

With Juan Marinello as its axis and promoter, *Revista de Avance* was born in the heat of friendship and little by little the vague purpose that was in its beginnings took strength and materialized. Jorge Mañach, then Francisco Ichazo, were associated with the idea. We would meet at the Cafe La Isla, the place of our meetings, which became our newsroom, the scene

⁵ Collective of authors, *History of Cuban literature. Literature between 1899 and 1958. La República*, 475

⁶ Collective of authors, *History of Cuban literature. Literature between 1899 and 1958. La República*, 475

⁷ Carlos Rafael Rodríguez, *Letra con filo*, 320

of our discussions, of our agreements and disagreements. There the initial idea was rounded off and the publication's roadmap was drawn up. There it was named. Casanovas (1972)⁸

To achieve an update on cultural issues that not only corresponded to Cuban life, its editorial team wanted many writers to have access and wide dissemination in Cuba, with valuable collaborations, in addition, from the Latin American avant-gardes.

Although *Revista de Avance*'s "concerns" were - at least this was its line and its most constant concern - aesthetic and literary concerns, some and not infrequently inevitably associated with ideological concerns, among which the generic concerns of the Latin Americanity, texts from some of its editors and collaborators slipped between its pages, addressing, directly, specifically political and social issues, almost always related to the Cuban reality. Casanovas (1972)⁹

Articles like "The black question"; "Maquiaveladas"; "Vanguardismo", by Jorge Mañach; "Spanish Universalism", by Franz Tamayo; "New music", by Pedro Sanjuán; "The future artist", by Eduardo Abela; "Diego Rivera", by Alejo Carpentier; "Cinema Puro", by Sebastián Gash; and "A style", by Medardo Vitier; they were exponents of the treatment of "fine arts and letters" in the pages of *Avance*.

With a thorough demonstration of the preparation and depth of the selected topics, *Avance* readers were able to enjoy very up-to-date analysis and criticism for the time, as confirmed by this work by Sebastián Gash, published under the name of "Cinema Puro", the September 15, in the 1927 issue.

In effect, just as painting today aspires to bring into play only its own intrinsic elements and passionately tends to obtain a clear pictorial crystallization that is not a portrait (...); in the same way that architecture eliminates all superfluous elements (...); in the same way that sculpture moves away from representation (...); thus the cinema begins some essays, still embryonic, aimed at a pure cinematographic production, which, regardless of the anecdote and the description, manipulates, exclusively, with strictly photogenic elements, that is, elements of absolute photogenic performance. Gash (1927)¹⁰

Although for the republican period the existence of a cultural journalism¹¹ and less of specifically cultural sections in the publications was not recognized; the historical context, together with the influences of foreign phenomena and currents of thought; plus the prose excellence of Cuban intellectuals, led to a meritorious journalism being exercised on cultural issues: literature, painting, cinema, theater, ballet, music, languages, philosophy, pedagogy, history ... None of those branches of culture were foreign to the interest of the journalists of the stage.

The treatment of these topics varied in terms of their location on the pages of the publications, almost always on the first pages. These were invariable, undeclared, or evolving. However, the periodicity with which they were written influenced the appearance of fixed columns that, moreover, were not only restricted to cultural themes.

---

⁸ Martín Casanova, *La Revista de Avance*, (Havana: Orbita Collection, 1972), 120

⁹ Casanova, 245

¹⁰ Casanova, 245

¹¹ Cultural journalism is a specialized exercise conceptually recognized after the emergence of New Journalism in the United States, after the 1960s. However, it had its antecedent in the work carried out by hundreds of intellectuals throughout the world, especially in Cuba during the bourgeois Republic.

Essay prose was one of the genres most frequented by intellectuals as a vehicle for the free expression of ideas in journalism. No fixed or explicit structures; more intuitive than scholarly; more suggestive than defining; characterized by a didactic tone, aesthetic quality, without an exhaustive level, although rigorously argued and not intended to be exhausted, the essay was not a definitive answer to the edge discussed; it supposed the convergence of the critical, analytical and explanatory spirit of a determined phenomenon with direct impact on the social component. *For some reason, no little responsibility is attributed in the impulse received by the genre in Cuba, to the influence that Miguel de Unamuno and José Ortega y Gasset exerted in the Hispanic culture, despite representing opposite poles of Spanish thought and different styles of expressing them.* Augier (1987)¹²

For the Cuban writer Enrique Ubieta, the essayistic and critical production of the first two decades of the twentieth century of the republican stage as a precedent of the productions after 1920, carries differentiating elements according to the place occupied by each author in the historical context of your activity:

1) the group of end-of-the-century teachers who are exponents of an essentially nineteenth-century intellectual formation, which to varying degrees remains active in the new stage; 2) the group that will make up what, according to José Antonio Portuondo, constitutes the Thirteenth Cuban Literary Generation or the first class of the First Republican Generation made up of authors born approximately between 1875 and 1890, which establishes the tone and historical meaning of the important magazine *Cuba Contemporánea* (1913-1927), and 3) the group of the youngest, born in the final decade of the previous century, which already announced the advent of a second republican class. Ubieta (2003)¹³

From the above, it is clear the importance of the Cuban intelligentsia being the protagonist of the transformation of culture, in correspondence with their journalistic writings. Immersed in a process of recognition of the "desubstanciada nation" - as the Cuban intellectual Jorge Mañach cataloged Cuba at that time, the motivation of the elite sectors was imposed as innovators and guides of society to rescue the independent, sovereign and Cuban, only possible with the effort of ideas and armed struggle. Thus, essays of a philosophical nature, of aesthetic and historical concerns, of investigation of our national roots, of criticism of republican evils were cultivated.

This new essay prose, which added formal rigor to critical rigor, was represented, fundamentally, by a plethora of intellectuals made up of Jesús Catellanos, José Antonio Ramos, Regino Boti, José Manuel Poveda, Francisco José Catellanos, Carlos Loveira, Juan Marinello, Jorge Mañach, José María Chacón y Calvo, Martín Casanovas, Raúl Roa, Enrique de la Osa, José Lezama Lima, Rafael Suárez Solís, Alejo Carpentier, Andrés Núñez, Gastón Baquero, Navarro Luna, Luis Felipe Rodríguez, Medardo Vitier, Dulce María Borrero, Ramiro Guerra, Pedro Pablo Rodríguez, Ángel Augier, Laura Mestre, Carolina Poncet, Max Henríquez Ureña and Fernando Ortiz.

For their part, the researchers Enrique Saínz and Ricardo Hernández Otero, by way of summary, conclude that:

---

¹² Carlos Rafael Rodríguez, *Letra con filo*, 320

¹³ Collective of authors, *History of Cuban literature. Literature between 1899 and 1958*. La República, 475

In one measure or another, the most important institutions, magazines, pages and literary supplements of the daily press, artistic groups - literary and political organizations, poetic, narrative, essay, musical and pictorial works and, in general, other manifestations of life cultural culture of the period, are oriented towards the search for a new expression and the rescue of a nationality, two concerns that synthesize, roughly, the approaches of the avant-garde movement in Cuba. Saínz and Hernández (2003)¹⁴

Simultaneous to these publications, magazines such as *Alma Cubana* and *Teatro*, both associated with the theatrical world, are also born; *Revista de Oriente* (1928-1932); *Antenas*. *Revista del Tiempo Nuevo* (1928-1929, in Camagüey); *Proa*. *Mensuario de Avance* (from the Proa group, in Artemisa); *Hatuey* magazine (1927-1928), organ of the Union of Intellectual Workers and Artists of Cuba; *Pro-Arte Musical* (1923-1958), one of the longest-running cultural magazines during the Republic; *Segur* (1934, associated with the Ariel group, in Cienfuegos); and *Verbum* (1937), forerunner of *Orígenes* magazine.

With the precept of "Encouraging with zeal all that is capable of creating national sensibility and developing a culture", the pages of *Origen* (1944-1956), directed by the poet José Lezama Lima and José Rodríguez Feo, opened. In its pages appeared critiques on plastic arts, poems, theater criticism, essays on aesthetics, philosophy of art and music.

One of its greatest attractions was the publication of unpublished materials by Cuban authors such as Lydia Cabrera, Aldo Menéndez, Virgilio Piñera, Fayad Jamís, Samuel Feijóo, Eugenio Florit, Alejo Carpentier, Roberto Fernández Retamar, Enrique Labrador Ruiz, Alcides Iznaga, Pedro from Oraá, among many others; or foreign authors such as Vicente Aleixandre, Paul Éluard, Alfonso Reyes, Octavio Paz, Jorge Guillén, Gabriela Mistral, Luis Cernuda, Juan Ramón Jiménez, Paul Valéry, Robert Altman, Luis Aragón, José Bergamín, Albert Camus, Macedonio Fernández, Carlos Fuentes, Efraín Huerta, etc.

The links of the originists and their publication with the artistic and literary world of their time will be fundamental for later Cuban literature. The three painters most present in the design of its covers were Mariano Rodríguez, René Portocarrero and Amelia Peláez.

According to Amauri Gutiérrez (2010)¹⁵, the claims of this predominantly group of poets were not strictly literary. In this sense, the Cuban writer, essayist, professor, art critic and researcher, Enrique Saínz, stands out that:

Nothing that was written in those years or in any other period of national letters was even remotely like that verbal torrent whose deepest signs still move us today. I say more: in no other literature do we find anything like it, neither before, nor then nor later. I'm not talking about qualities, but about manners, styles. I imagine that our poor critic will have been perplexed by such a discourse, elaborated as an inextricable fabric in which fabulous and disconcerting associations and images, unusual landscapes and interpretations of culture appear. There was, without a doubt, the avant-garde, but pushed to limits unsuspected by its most faithful followers. Saínz and Hernández (2003)¹⁶.

In the 1940s, new cultural and aesthetic proposals also emerged, determined, above all, by the recognition of the role of culture within Cuban society. At this stage, the magazine

¹⁴ Collective of authors, *History of Cuban literature. Literature between 1899 and 1958*. La República, 475

¹⁵ Amauri Gutiérrez, *Origins and the paradise of ethics*, (Santiago de Cuba: Ediciones Caserón, 2010), 320

¹⁶ Collective of authors, *History of Cuban literature. Literature between 1899 and 1958*. La República, 475

Mensuario de arte, Literature, Historia y Crítica (1949-1951), attached to the Directorate of Culture (1934-1955) of the Ministry of Education, stands out. In addition, this Directorate promoted other initiatives in favor of the Cuban press, such as the *Grandes Periodistas Cubanos* collection.

For its part, *Mensuario* published on dissimilar themes and its purpose was cultural promotion, with the participation of Emeterio Santovenia, Medardo Vitier, Fernando Ortiz and other leading figures. The *Revista Cubana de Filosofía* (1946) and the *Revista de Etnología y Arqueología* (1937) were also associated with this state body. The Directorate of Culture was renamed the National Institute of Culture as of 1955 and its official organ was the magazine of the same name.

Other cultural magazines of the period included *Espuela de Plata* (1939-1941) and *Nadie Parecía* (1942-1943). They published in its Virgilio Piñera, who founded the *Poeta* magazine in 1943, while Gastón Baquero inaugurated the *Clarileño* and *Grafos* magazines. Also collaborating are Cintio Vitier, Fina García Marruz, José Rodríguez Feo, who founded the important magazine *Ciclón* (1955). Other collaborators were Lydia Cabrera, Alejo Carpentier, Octavio Paz, Carlos Fuentes, Paul Valéry, and among the illustrators Eduardo Abela, Amelia Peláez; Luis Martínez Pedro, Fayad Jamis, Wifredo Lam, among other renowned personalities.

Methodology

***Carteles*, monthly magazine of shows and sports (1920-1930)**

Precisely, the first decades of the bourgeois Republic in Cuba contain a cultural richness that contributed to the period's publications being praised in Europe and the United States, for their style and content. Some were directed to high culture, others of a popular nature. Some were only limited to cover the show; others dealt with deeper topics, such as medical reports and various branches of science. For one thing, many only survived in small numbers, others went on sale every day for more than a century.

After 20 years of a bourgeois Republic, the nascent Cuban avant-garde generation agrees on the need for a transformation in culture. The prominent Cuban intellectual Juan Marinello summarized the situation in a few words.

In the 1920s, island society was moved by a longing for change as intense as it was diffuse: Everyone - the political thinker and the creator of art - felt penetrated by the anguish of new directions. Paths are opened, although its exact trajectory is not in sight. I have sometimes called the stage that begins in 1920 the critical decade. I think the adjective is tight. (Marinello, 1977)¹⁷

It is amid this scenario, under the government of President Mario García Menocal, that the magazine *Carteles* was born (Fig. 1). It arises in a context where teaching in Cuba was professionalized and teachers' salaries were increased. The division between urban and rural schools was established and practical teaching of agriculture was introduced in rural schools. The itinerant teacher service was also created in the mountainous and sparsely populated regions, and the manufacture of masonry and brick schools began in the fields. Likewise, the Normal Schools of Havana, Santa Clara, Oriente, Pinar del Río and Matanzas were founded,

---

¹⁷ Juan Marinello, *Essays* (Havana: Editorial Letras Cubanas, 1977) 322.

whose chairs were covered by opposition. Created in June 1919, the magazine was directed and administered by Oscar H. Massaguer, published monthly by the CARTELES Publishing Company, located in Neptuno, on the corner of Basarrate.

In the beginning, it did not identify the exact day of departure, only the month and the number. Its format was 36 by 28 centimeters, with about sixty-four pages. Among other prominent journalists and intellectuals, Emeterio Santoveia, Salvador Bueno, Alejo Carpentier, Emilio Roig de Leuchsenring, Luis Gómez Wangüermet, the Dominican Juan Boch, and the poet and writer Mariblanca Sabas, an important activist of the feminist movement on the island, wrote. had Conrado W. Massaguer as editor and cartoonist, and a fixed section of Latin American storytellers, especially Cubans, among them Onelio Jorge Cardoso and José Soler Puig. From February 1922, Federico de Ibarzábal assumed the position of editor-in-chief, and from April 26, 1925, Alejo Carpentier did.

During the year 1920, the magazine oversaw placing important film figures on its covers. Names like Wallace Reid in his performance in "Valley of the Giants" (Fig.2); Charles Rey; Norma Talmadge; Ethel Clyton, representative in Cuba of the Caribbean Film Company and Thomas Meighan, main character in the super production "Macho y Femenino", whose premieres took place at the Fausto cinema, were prestigious figures. This is one of the elements that reinforces the novelty of the magazine in its intention to deliver the latest in the world of cinema and entertainment to the public. Meanwhile, on the back cover, he always kept a space for the promotion of the tobacco brand "Larrañaga. The divo of cigars. The tobacco of the divos", highlighting it as a national product and encouraging its purchase through attractive visual designs (Fig. 3).

Always concerned about the portfolio in theaters, they reserved during 1920, page 3 to announce the next extraordinary releases of the Liberty Film Company house of films, among which are "Caliber 44", by Tom Mix; "The Queen of the Sea", by Annette Kellerman; "Salome" by Theda Bara and "The Convict's Chains" by George Walsh, Miriam Cooper and Charles Clary. Considering the number of cinematographic proposals each month, the acceptance and good taste that these had among the population and the marked presence of the US market on Cuban screens was remarkable.

Among other products, *Carteles* offered on its pages information regarding the possibility of buying, for example, the "Grafonola Columbia" (Fig. 4), a device for reproducing musical records, from the simplest to the most luxurious; assorted scarves, pajamas, shirts, ties and socks depending on the season of the year, at the Yatch Club Tailoring and Shirt Shop, located at Neptuno 26, Havana; Or maybe the "Suprema" car tires. Although it was customary to publish these types of advertisements to secure sponsors, the magazine stood out for handling the graphics to make a different and attractive marketing for potential consumers (Fig. 5).

Its main sections were divided into **Literature**, always headed by a **Commentary**; **Photography**, with such attractive headlines as "The most murdered woman in the world", "Graphic echoes of the diamond" or "The irresistible coquette"; **Cartoon**, with national and foreign presence (Fig. 6); and **Other sections**, where they spoke, among others, of Music, Motoring and aviation or Beautiful girls.

Within these sections, special interest generates the part dedicated to the **Commentary**. Written as a collage and without signature, it collected criticisms of the latest events in Cuba and the world referring to art in general.

***

"La Noche", our nocturnal colleague, publishes a chronicle of Madrid, which deals with how badly certain comedians speak from there, about our generous and tolerant public. The chronicler describes, almost presents the Robles (mediocre artist with flashy costumes and nothing more!), Who appeared here to "epate" the Indians with a frock coat, as the eximia prime actress of the theaters of Spain. The failure of her deserved hers, which she shared with an unscrupulous company, was repeated in other cities of Hispanic America; and hence the reason for the indignation of the cartoonish young lady.

***

Dios Existe, the latest production of Cuban cinematography was recently premiered in "Campoamor". Due to lack of space we will limit ourselves to saying that it is better than what has been done previously; but very far from the most modest North American film. (Carteles, 1920)¹⁸

In these fragments, the reaction of the intellectuals who wrote in *Carteles* is understandable, considering the recent departure from Cuba as a Spanish colony. Therefore, the representations that of the Island as a backward and poor culture, were made at that time in cinema and theater, left much to be desired. That is why, in their reflections, they asked that the public not be fooled by the *bluff* that, in the form of distinguished actors, exalted actresses, laureate poets, elegant speakers of Language, Race and Religion, who assaulted the pockets of Cubans and Spaniards. On the other hand, very little faith was had in film production in the country, whose works were compared with the achievements of the United States, a nation with a long cinematographic tradition.

Results

Starting in 1921, many of its contents were redesigned and divided mainly into **Theater**, **Sports** and **The screen**. In addition, graphics continue to be privileged as the predominant and characteristic visual element of the publication. One of the most in-depth articles on theatrical art appears in number 6, specifically on the usual lyrical comedy and its representation in Cuba. Leonardo Bravo states that the success of a theater that exclusively dedicates itself to representing works of the genre of the sainete de customs, which constitutes the genuine Cuban theater that at that time had its space in the famous Alhambra, would be flattering and assured. Furthermore, he suggests that it not only take place there, but in other spaces such as the Payret.

CARTELES, which is a magazine with broad views and absolute independence, would rejoice with the idea launched for the creation of a stable theater, of Cuban customs, with Regino's company at the forefront, set and acquire proportions of absolute and flattering reality. Mexico, Buenos Aires, Chile already have their national theater. Why should it not be

---

¹⁸ Carteles, "Comments", Volume II, numbers 11 and 12, November - December 1920, 15.

established here, since only the will is enough, since the elements are there, and they are, as we all know, first class? ... (Bravo, 1921)¹⁹

With a very interesting question, Bravo closes the article, who defends the need for a national theater, indigenous and devoid of foreign influences. A dream that would take time to come true, due to the marked presence of European and American culture in Cuba during those years. However, it is very comforting that *Carteles* echoed the cultural struggle for its own Cuban identity, not only in theatrical themes, but in culture in general.

From now on and until 1930, *Carteles* continues in its mission of being a magazine with a broad cultural journey. Renowned artists continue to appear on its covers, analytical articles are reaffirmed as the backbone of the publication, excellent interviews appear, letters from famous art personalities are published, cartoons play their "innocent and comical" role and sports monopolize the headlines.

One of the most suggestive interviews took place in 1924, with the well-known actor Charles Chaplin, who was in Paris. Interviewed by Angel Dant, Chaplin tells of his decision to visit Spain in search of rest and new inspirations.

- What do you plan to "film" in the future?

- I don't want to abandon my gender. You deny the rumors spread that a series of serious films would begin. I already said that the reason for my trip was to discover "filmable" "things". I want to see Italy too. I would like to visit Turkey; but I'm afraid to be late; the Greeks are conquering it at crab's steps. (Dant, 1922)²⁰

In the text, Dant's admiration for the eternal and unforgettable Charlot is evident, to whom he recommends that when you arrive in Spain you will see the Puerta del Sol, while in Seville he advises you that you should put a snake around your hat in order to walk calmly through streets. This and other excellent texts can be found throughout the 1920s in *Carteles*.

By 1924, *Carteles* changed its format again and set out to develop a program of initiatives that would make it, according to an editorial, "the best graphic magazine in Republican Cuba." Emilio Roig de Leuchsenring assumed his artistic direction in November 1924, while Alfredo T. Quílez, - formerly general manager-, became its director.

In his concern also for the fate of the theater, we find in its pages a work aimed at thinking about the need for good works, with solid scripts.

All those who are directly related to the theater, wonder in Spain why the theater is in decline mysteriously. Authors, comedians, musicians, businessmen and critics study the subject, as if it were an esoteric proposition. There are those who attribute it to the events in Africa, who to the international economic crisis or when shops are closed. Many and very curious causes point out. Nonetheless, it has not occurred to any of them to think that the theater now is ugly. (Borrás, 1924)²¹

It is very curious that this article ends with a statement apparently as simple as: the theater now is ugly. The author reaches this conclusion after numbering a series of elements related to the size of the theater, which being small in space was uncomfortable, without lounges, lobbies and corridors did not allow the transit of two people in the opposite

---

¹⁹ Leonardo Bravo, "Theatrical talk. El sainete criollo", *Carteles*, Volume III, No. 6, June 1920, 23

²⁰ Ángel Dant, "From Paris S.M. Charlot I, on the boulevard", *Carteles*, January 1922, 34

²¹ Tomás Borrás, "The crisis of the theater". *Carteles*, Year VI, No. 2 and 3, February - March 1924, 32.

direction. Once in the play, the costumes did not meet expectations and in general, the play was valued not for its artistic quality, but for the money it generated. This ambition brought with its mediocrity and with it, the absence of original music written for the staging. And he wonders: Isn't the origin of the theatrical crisis of the moment the lack of interesting shows? In short, the theater lacked spirituality, the return to its appreciation as an art and not as a business, always seeking its progress and perfection.

Starting in May 1924, he presented an editorial section on Cuban politics. He put his pages against the dictatorship of Gerardo Machado, and reported the Spanish Civil War, mainly through photography.

As for political issues, so controversial and sensitive for the stage, in the midst of the presidency of Alfredo Zayas, *Carteles*, now turned into a weekly due to the acceptance of its content, published an editorial on April 5, 1925 entitled "La torpeza oficial", related to an important event that recognized Cuban sovereignty over the territory of the Isle of Pines, today the Isla de la Juventud.

At every point grotesque and regrettable has been the attitude of our political powers in the recent events that occurred on the ratification of the Hay-Quesada Treaty by the Senate of the United States of America. First, the passivity of Cuban diplomatic agents in that country stands out, from the death of the illustrious promoter of the Treaty, until the moment when Dr. Cosme de la Torriente went to continue his efforts in favor of ratification. (*Carteles*, 1924)²²

In this work, the work in Washington of Dr. Cosme de la Torriente is praised, to whom the Cubans owe such pleasant news. However, there is a harsh criticism of the performance of the government authorities, under whose direction the Island was at that time; as well as the press that echoed flattery and attributed all the credit to the diplomatic genius, Secretary of State, Mr. Carlos Manuel de Céspedes, when in fact he had not been.

In this way, other criticisms of evils such as poverty, illiteracy, unhealthiness, corruption, etc., were published by *Carteles*, by voices as exalted as those of Emilio Roig de Leuchsenring. However, issues such as politicians were handled without a declared oppositional intention, but left a favorable mark on social discussion, as was the case in the **Gossip** section.

Starting in 1927, it became a weekly with a 46 by 38-centimeter format. He used retro engraving as a printing method. The front and back covers were designed in black and white, after 1930 in colors (Fig. 7), with essentially Cuban motifs. Its change from monthly to weekly magazine and the progressive increase in the number of pages were the result of the growing demand for its information and the expansion of its potential readers.

One of the most picaresque and traditional sections of the period is published by *Carteles* in 1927, under the name **De todo un poco**. Under the skin of a peasant, a commissioner, a poor man, an apothecary, a friend or an old lady, there were harsh criticisms of the reality that the Cuban people lived.

The stranger (engaging in conversation with a peasant). - Here you would see very well the total eclipse of the sun last month.

---

²² Official Awkwardness, *Carteles*, Volume III, No. 14, 1924, 5

The peasant. - What do you think that! The town went dark and we couldn't see anything.

The critic (who has just read the work of a young author). - I see that the protagonist is poisoned in the last act. Why don't you make him shoot himself?

The author. - So that?

The critic. - So that the public wakes up, and can call you to the final scene.²³

In this humorous way, sensitive issues related to poverty, the different living conditions between the city and the rural area, or passivity and indifference to the political situation were exposed. On this last issue, at the dawn of 1930, Mariblanca Sabas intended one of her articles to denounce the discontent of the population and especially of university students with the leadership of the country, which generated violent clashes, with several injuries and deaths.

I consider it a mistake, a serious mistake, to try to solve by force a conflict that, like the student, for example, has only one peaceful and dignified resolution: resignation, to their positions and the chairs they hold, by Averhoff and Martínez Prieto, pointed out by the public opinion as directly responsible for the sad events in which Rafael Trejo, a medical student, lost his life, and for the subsequent events that have brought mourning and agony to many Cuban homes (...) (Sabas, 1930)

Among the just claims Sabas mentions, the granting of university autonomy; absolute demilitarization of official education; effective respect for the articles of the Constitution that guarantee two fundamental rights: freedom of thought and assembly; sanitation of teachers in the University, Normal Schools and Institutes of Second Education; preparation of new study plans by competent persons and recognition of Student Rights.

Conclusions

Carteles magazine became one of the favorites of the Cuban middle class. Dedicated to shows and sports, what began as a monthly publication in 1919, was transformed a few years later into a weekly, due to the treatment of its content, the use of graphics; as well as the elegance and good taste in his articles and illustrations, which placed him in the public's preference.

Of a popular nature, graphic resources stand out especially, which acquired an important role in Posters, in support of sections such as **International News**, **Graphics** and **Everything a Little**. From the informative note, the report and, to a lesser extent, the commentary, the reader was offered details of the most important events of international events. As of 1934, the serial became a fixed complement to the publication, attractive and liked by the expectations of the serialized novel. Ads for different products also took hold on its pages, whose visual design solutions gave the offers seriousness and prestige.

Likewise, the cinematographic section, one of the backbones of the publication, presented comments, chronicles and interviews on the world of North American and European cinema, to such prominent figures as Charles Chaplin. This brought with it multiple comparisons from critics to the novel production of Cuban film deliveries, which left the

---

²³ Editorial, "A bit of everything", *Carteles*, Volume X, No. 32, 1927, 4

national proposals at an obvious disadvantage due to the expertise of foreign directors. Its pages also contain advice on feminine and masculine beauty, trends in fashion, even daring works for its time, where erotic nudes of an advertising nature were reflected, they showed the modernity and artistic transparency of the magazine by touching such controversial topics in art as the nude.

Carteles also included *ethnocultural* motifs in its pages referring to carnival, popular festivals, the character of the Negro and the Day of the Kings. To these issues he added harsh criticism of electoral fraud and characters such as the pretentious, the upstart, the *sportman*, or features of the exclusivism and elitism of North American society.

The magazine qualified its profile of varieties with works by avant-garde intellectuals of recognized prestige, such as Antonio Penichet and Mariblanca Sabas Alomá. In general, he permanently published traditional, political and historical articles, many of them under pseudonyms. Questions of agriculture, tourism, protection of the national industry on foreign investment, and debates around the eight-hour day and health services were discussed from an apparently humorous perspective. Posters ceased publication on July 31, 1960.

Undoubtedly, during the 1920s, after 18 years of a bourgeois Republic and in the midst of political crisis, the magazine became a space for cultural convergence, bringing home a fresh, tasteful publication with content picaresque. The presence of cinema, theater, music, and sports privileged the magazine with a unique label and a reflection of the thoughts and expectations of a part of the Cuban population that was seeking its destiny and independence. At present it can be valued as a material source of conservation of the cultural and historical memory of the nation in its process of shaping the national identity.

Bibliographic references

- Bravo, Leonardo. "Theatrical talk. The Creole sainete". *Carteles*, Volume III, No. 6, June 1920.
- Borrás, Tomás "The crisis of the theater". *Carteles*, Year VI, No. 2 and 3, February - March 1924.
- Dant, Angel. "From Paris S.M. Charlot I, on the boulevard". *Carteles*, Posters, January 1922.
- Gutiérrez, Amauri. *Origins and the paradise of ethics*. Santiago de Cuba: Caserón Editions, 2010.
- Henríquez, Max, *Panorama of Cuban literature*. Volume II. Havana: Félix Varela, 2004
- *History of Cuban literature. Literature between 1899 and 1958*. The Republic. Havana: Cuban Letters, 2003
- Martín Casanova, *La Revista de Avance*, (Havana: Orbita Collection, 1972), 245
- Marinello, Juan. *Essays* (Havana: Editorial Letras Cubanas, 1977)
- Rodríguez, Carlos Rafael. *Edged letter*. Havana City: Union Editions, 1987
- Sabas, Mariblanca, "Plans and plans", *Carteles*. December 14, 1930.

ÇEVİRİDE ‘KÜLTÜREM’ KAVRAMI

THE CONCEPT OF CULTUREME IN TRANSLATION

Sueda Özbent

Marmara Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

ORCID : 0000-0002-8526-6662

Abstract

The term *cultureme* is very enlightening for translation and must be studied in translations. However, this term is not known in Turkish. The term *cultureme* can be used to capture culture-specific elements and apply them as a translation process in translation. *Cultureme* is a complex term which was first used by Fernando Poyatos in 1976. The Estonian-Swedish linguist Els Oksaar introduced it into German-language research in 1983 and used it together with the sociological term *behaviorem*. In comparison to *behaviorem*, Oksaar understands *cultureme* in general as the culturally shaped standard situations of people's communicative actions and behavior, such as thanking, complimenting, greeting, remaining silent, etc. Cultureme thanking, for example, is realized through socioculturally shaped behaviors such as greetings through verbal, para-linguistic, non-verbal (shaking hands), extra-verbal, i.e., behavioral nouns. There are verbal and nonverbal culturemes. Culturemes are abstract units: They are applied differently in different communicative acts, with generation-, gender- and relationship-specific aspects being effective. Their realization happens through behavioremes, which can be verbal, para-linguistic, non-verbal and extra-verbal. In this paper, the concept of *cultureme* is discussed in terms of translation and introduced into Turkish for the first time.

Keywords: Cultureme, translation, behaviorem, culturally specific elements.

GİRİŞ

Kültür ve dil arasındaki karşılıklı etkileşim birçok bilim insanının araştırdığı bir konudur. Kökleri kültürde olan dil hem kültürden beslenmekte hem de kültürü beslemektedir. Dil edinimi esnasında bir birey ister anadil, isterse yabancı dil öğrensin aynı zamanda etrafındaki gerçekliği algılamayı ve şekillendirmeyi de öğrenir. Bir toplumun üyesi olan birey iletişim kurmak istediğinde konuşulan ortak bir dile ihtiyaç duyar. Birey olarak dil edinimi esnasında dilin ayrılmaz bir parçası ve toplumsal yaşamın olmazsa olmazı olan, bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen sosyal normları, davranış biçimlerini ve kültürel mirasını da edinir. Böylece kültürel mirası gelecek nesillere aktaran dil aynı zamanda o dili konuşan insanlar tarafından canlı tutulur. Dil edinimine giden yol, dili oluşturan tüm alt sistemleri öğrenirken dilin kullanımını düzenleyen kültürel değerlerle birlikte sosyal davranış biçimlerini de öğrenmekten geçer. Kısaca söylemek gerekirse bir dili bilmek demek gramerini, kelime hazinesi, telaffuzunu vs. bilmek değildir. Bir dili bilmek o dili doğru yerde doğru bir biçimde iletişimin amacına uygun kullanmak demektir. “Kültür düzeyinde yapılan hatalar, gramer hatalarından çok daha vahim sonuçlar doğurabilir. Gramer hataları çok daha kolay affedilebilir hatalardır” (Özbent 2015:16). Bu durum çeviri yaparken de bir o kadar önemlidir.

Kültürem Kavramı:

Kültür kavramı Latince kökenli olup, “colere” fiilinden üretilmiş “cultura” kelimesinden gelmektedir. *Cultura* “ekin, ekip biçmek, bakım” anlamlarında kullanılmaktadır. Nitekim *kültür* kavramı Türkçeye girmeden önce “ekin ve hars” kavramları Latince kökendeki anlama benzer şekilde kullanılmıştır. Latince “cultura” kökünden türetilen; Almancası *Kulturem*, İngilizcesi *cultureme* olan kavram Türkçe literatüre henüz girmemiştir. Kavramın diğer dillerdeki kullanımlarına ve kökenine sadık kalarak Türkçede *kültürem* olarak kullanılabileceğini düşünmekteyim. Bu çalışmada çeviribilim alanında gittikçe daha fazla yer edinmesi nedeniyle, *kültürem* kavramı üzerinde durulacak, çeviri açısından önemi irdelenecek ve çeviri literatüründeki yeri vurgulanacaktır.

Oxford sözlüğüne göre “*kültürem*, daha küçük birimlere bölünebilen veya daha büyük birimlere dönüştürülebilen sembolik değer belirtleriyle kavranan kültürel davranışın herhangi bir bölümüdür”¹. Bu tanıma göre *kültüremler* kültürel bilgi taşıyan birimler olarak değerlendirilebilir ve bunlar dil vasıtasıyla ifade edilirler. Çeviribilimci Vermeer ve Witte *kültürem* kavramının *kültür* (Kultur, cultura) kavramından geldiğini ve *fonem*, *morfem* gibi kavramlara benzer bir şekilde oluşturulduğunu söylemektedirler (Vermeer/Witte 1990: 135). *Kültüremlere* deyimlerde, şakalarda, edebiyatta, folklorda, dinde, sosyolojide, antropolojide vb. alanlarda rastlarız.

Kültürem kavramının ilk defa 1976 yılında İspanyol Fernando Poyatos tarafından kullanıldığı söylene de aslında 1967’de Pike bu kavrama işaret etmiştir. Pike sonunda -em eki bulunan bu kavramın gerçekte var olan bir birime gönderme yapan soyut kavram olduğu düşüncesindedir (1967: 121). Almanca literatürde *Kulturem* (Alm.) kavramını ilk defa 1983 yılında kullanan Estonya asıllı İsveçli dilbilimci Els Oksaar’dır. Oksaar 1988’de kaleme aldığı kitabında *kültürem* kavramı fikrinin Poyatos ve Pike’ye ait olduğunu yazar². 1983 yılında yazdığı *Kongruenzen und Kulturemrealisierungen* adlı makalesinde *kültürem* kavramını Poyatos ve Pike’den farklı yorumlayarak ilk defa *Behaviorem* kavramıyla birlikte kullanmıştır. Sosyolojik bir kavram olarak *Behaviorem* değişik kültürlerdeki bireylerin farklı davranış biçimlerini kapsar. Çalışmada *Behaviorem* kavramının karşılığı olarak *davranış biçimi* kullanılacaktır.

Oksaar’ın Kulturem Teorisi:

İnsanlar sosyal bir varlık olarak toplum içerisinde var olmak kadar toplumun bir parçası da olmak isterler. Topluma entegre olabilmek için o toplumun diline ve davranış biçimlerine uyum sağlaması gerekir. Oksaar’a göre bu davranış biçimlerini sosyokültürel kategorilerde toplamak mümkündür. *Kültürem* (Kulturem Alm.) ise bu kategorilerin en küçük birimidir. Oksaar *kültürem* kavramını insanların kültürel olarak yerleşmiş standart durumlardaki davranış ve iletişim kurma biçimleri olarak anlamaktadır (örn. tokalaşmak, teşekkür etmek, selam vermek vb.).

Oksaar’a göre,

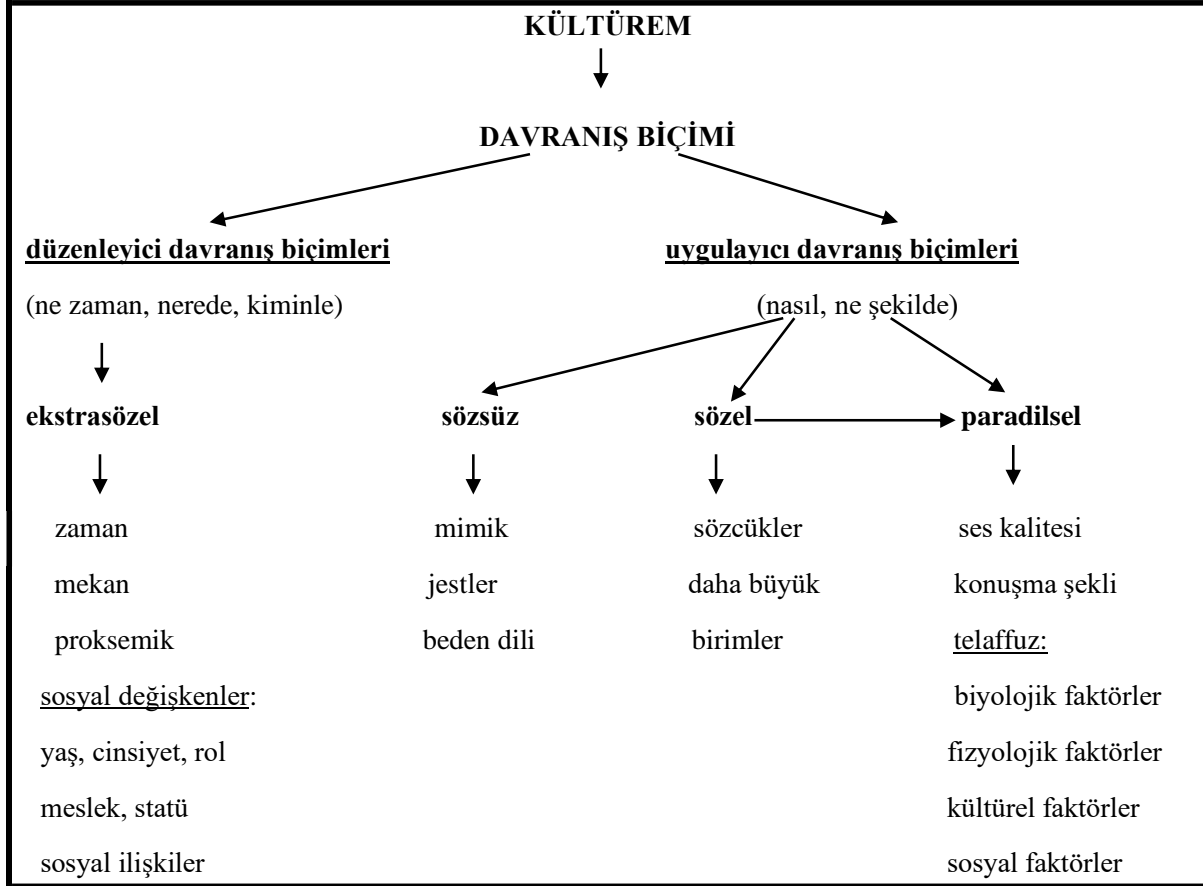
¹ <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095652765> (erişim: 25.1.2021)

Çevirisi tarafımda yapılmıştır. Aksi söylenmedikçe bütün çeviriler tarafımda yapılmıştır.

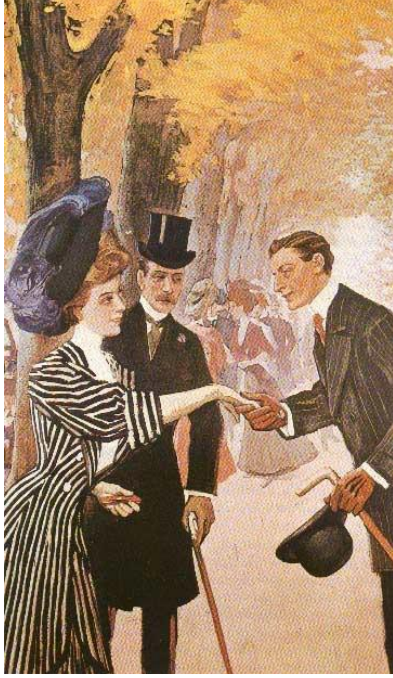
² Veith 2005: 185, Mast 2020: 23

“Kültürler soyut birimlerdir: Nesil, cinsiyet ve samimiyet düzeyine göre farklı iletişimsel eylemler farklı şekillerde gerçekleştirilebilirler. Sözel, paradilsel, sözsüz ve ekstrasözel davranış biçimleri yoluyla gerçekleşirler ve öncelikle nasıl ve ne şekilde sorularına cevaplırlar. İletişim eylemine bütünsel açıdan bakıldığında ekstrasözel birimlerle cevaplandırılan ne zaman ve nerede sorularının cevapları da önemli olabilirler. Böylece iki davranış tipi ortaya çıkmaktadır: uygulayıcı ve düzenleyici davranış biçimleri.” (Oksaar 1983: 27).

Tablo 1: Oksaar’a göre *kültürler* (1988: 28) (Oksaar’a dayanarak değiştirilmiş ve oluşturulmuştur)

Görsel: Oomen-Welke (2003:2)

Sözsüz, sözel ve paradilsel davranış biçimleri uygulayıcı davranış biçimlerini ve ekstrasözel olanlar ise düzenleyici davranış biçimlerini oluşturmaktadırlar. Oksaar örnek olarak uzaktan uzağa selamlaşmada el sıkışmanın veya mesafe nedeniyle sözelin devre dışı kaldığını söyler. Selamlaşmanın bir parçası olarak ekstrasözel unsur olan tokalaşma, kişinin yaptığı işi engelleyecekse bundan vazgeçilebilir. Kültürel farklar bazen yanlış anlaşılmalara yol açabilir. Örneğin Türk kültüründeki el öpme geleneği ile Avrupa kültüründeki el öpmeyi karşılaştırdığımızda arada büyük fark olduğunu görürüz. Avrupai el öpme toplumun belli sınıflarında görülen kibarlık ifadesi olup yaş faktörü gözetilmeksizin sadece yetişkin erkeklerin bayanların elini nazikçe eğilerek öpmesi şeklindedir. Oysa Türk kültüründeki el öpmenin sosyal yaşantımızda önemli bir yeri vardır. Yukarıdaki verilen soruları çevirmenin de net

olarak cevaplayabilmesi ve çevirisini buna göre yapması önemlidir. Kim, kimin elini, nasıl, ne zaman, hangi şartlarda

öpebilir? Türk geleneklerine göre herhangi bir vesileyle bir araya gelindiğinde küçükler büyüklerin ellerini öper ve Avrupa'daki gelenekten farklı olarak başına götürür. Hatta el öpmemek saygısızlık ifadesidir ve toplum tarafından el öpmeyen kişiye negatif yaptırım uygulanır. Çocuklar bayramlarda el öptüklerinde kendilerine bayram harçlığı verilir. Yeni evlenen çiftler ebeveynlerine el öpme ziyaretine giderler. Görüldüğü gibi el öpme geleneği derin kültüre özgü değerler taşımaktadır. Bu anlamda el öpme davranışının topluma özgü kültürel değerlerden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Teşekkür etmeyi örnek alacak olursak kim, kime, nasıl, ne zaman, hangi şartlarda teşekkür edebilir sorularını iletişim şartlarını belirleyecek biçimde cevaplamamız gerekir. Çevirmen ise eşdeğer bir metin üretebilmek adına bütün bu ayrıntıları iletişim kurabilmek için göz önünde bulundurmalıdır.

Oksaar için sözel iletişimin dışındaki faktörler daha önemlidir. Göhring de Oksaar ile aynı fikrindedir ve "kültürü bir insanın karar verebilmesi ve içinde bulunduğu kültüre uygun davranabilmesi, hissedebilmesi için; bilmesi gereken her şeydir, şeklinde tanımlamaktadır" (Özbent 2015:16). Türkçede vedalaşırken "Allahaismarladık" diyen kişinin giden kişi olduğunu ve "güle güle" diyenin ise geride kalan kişi olduğunu biliriz. Almancada ise bu ayrım bulunmamaktadır. Ancak iletişimin bağlamına göre bu ayrım eşdeğer ve işlevsel bir çeviri için önemli olabilir.

Kültürem teorisi dili kültürün bir parçası olarak görür, fakat aynı zamanda kültürü incelemek ve açıklamak için dilin gerekli olduğunu söyler. Bu şekilde dil, dinamik olduğu kadar değişken yapısıyla bütünün bir parçasıdır. Ne dil ne de sosyal düzen statiktir, sürekli değişir ve bu durum sıra dışı davranış biçimlerine yol açar. Yeni davranış eğilimlerinin ortaya çıkmasına zemin oluşturur.

Kültürem kavramı özellikle çeviribilimde kendine yer bulmuş ve başlangıçta kaynak dilde olup da erek dilde karşılığı tam olarak bulunamayan kültüre özgü kavramlar için

kullanılmıştır (Vermeer 1983 ve Newmark 1982). Daha sonra çeviribilimci Vermeer ve Witte sözcük veya ifade demekten kaçınarak *sosyal fenomen* demişlerdir. “Bir sosyal fenomenin belirlenebilir koşullar altında başka bir kültürdeki ‘aynısıyla’ veya benzeriyle karşılaştırıldığında kültüre özgü olgu olarak tespit edilmesi (yani kıyaslanan her iki kültürün birinde var olması) ve orada bir kişi için bile anlamlı olması durumunda kültüremden” (1990: 137) söz etmektedirler. Bir fenomenin anlamlı ve karşılaştırılabilir olması onun ne kadar sık ortaya çıktığına bağlı olmayıp, tamamıyla karşılaştırmayı yapana bağlıdır ve kişi objektif olmalıdır. Vermeer ve Witte ayrıca hangi fenomenlerin bir toplum için kültürem statüsünde olduğunun belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Burada önemli olan bir diğer nokta ise hangi kültür ve dil çiftinin mukayese edildiğidir. Vermeer/ Witte (1990) ve Nord (1997) karşılaştıran kişinin hep kendi kültüründen yola çıkarak değerlendirdiğine dikkat çekmektedirler. Zira kişinin doğup büyüdüğü kültürden kendini tamamen soyutlaması mümkün değildir. Ancak çevirmenler profesyonel olarak objektif davranabilen ve perspektif değiştirebilen kişilerdir.

Kültürler herhangi bir kelimeye bağlı olmaksızın dil düzeyinin fenomeni olarak kendilerini göstermektedirler ve sosyokültürel davranış biçimlerinin soyut birimleridirler. Ancak bir başka kültürde var olan unsurlarla karşılaştırıldıklarında dikkat çeker ve belli bir toplumun kültüre özgü ve anlamlı bir fenomeni olarak değerlendirilirler. Bu durum her anlamlı fenomenin kültürem olarak değerlendirilebileceğini göstermez. Zira Vermeer ve Witte bir fenomenin anlamının veya öneminin onun gerçekliğinden ziyade inanılan ve kabul gören özellikleriyle ilgili olduğunu söylerler. Çevirmen için önemli olan içinde bulunulan topluma ve iletişim işlevine göre, tarafların hangi fenomenleri kültürem olarak değerlendirdikleridir. Çevirmen bu bilgiler ışığında kültürem kaynaklı çeviri problemlerini çözerek sorumluluğunu taşıdığı çevirisini gerçekleştirecektir. Bir fenomenin dilsel düzeyde çevrilemezliği onun kültürem olduğunun göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Oksaar farklı kültürlerde *kültürlerin* gerçekleşmesini etkileyen dört iletişim alanı ayırt etmektedir:

- 1) özel alan (aile üyeleri, yakın arkadaşlar ve akrabalar)
- 2) kişisel alan (sırdaş, iyi arkadaşlar)
- 3) sosyal alan (tanıdık ve iş arkadaşları ile olan normal iletişim alanı)
- 4) kamu alanı (tanımadıklarımız ve kurumlarla -idare, mahkeme gibi- olan iletişim)

Bu dört iletişim alanı kimin kime, ne zaman, neyi söyleyebileceğini; nasıl davranabileceğini, hangi mesafede durması gerektiğini, sosyal alanlara bağlı olarak kişilerin iletişim bağlamında sahip oldukları haklarını düzenler.

Türk kültüründeki “abla, abi, hala, teyze, amca, dayı, yenge, enişte, kızım, oğlum vb.” hitap şekilleri Almancada ve Alman kültüründe bu işlevi taşımadıkları için, bu anlamda çeviri sorunu teşkil etmektedirler. Kaldı ki akrabalık bağı olmayan kişiler dahi Türk toplumunda birbirlerine bu şekilde hitap edebilmektedirler.

Kültürem	Kaynak metin	Erek metin	Açıklama
dayı	1. Halit Karay (1916): dayılarından biri de Yıldız'da bekçibaşı (S.74)	1. Çev. Otto Spies (1949): einer seiner Onkel war Ober-wächter in Jyldyz-Palast (S. 110) 2. Çev. Özcan, Nazlı (2003): Einer seiner Onkel war in Yıldız der Leiter der Wächter (S.62)	akraba
	2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İsmail ağayı tanırsın değil mi? O benim dayım dır. (S. 95)	Çev. Mansure Çıkıgil: Du kennst doch İsmail Agha, nicht wahr? Er ist mein Onkel . (S.207)	akraba
	3. Haldun Taner (2015): „Yol ver, dayı . Destur. Yol açın bakalım“ (19)	Çev. S. Türkiş Noyan/Max Meinecke (1963): „Mach mal Platz, Nachbar. Hallo, macht doch Platz!“ (S.57)	akraba değil
amca	4. Reşat N. Güntekin (1962): zavallı amcam (S.12)	Çev. Hans Joachim Kissling (1949): Mein armer Onkel (S.89)	akraba
yenge	5. Sabahattin Ali (1935): “Azime yengesine ” geliyordu (S. 23)	Çev. Doris Schultz (1982): ...kam zu „ihrer Tante Azime“ (S. 6)	akraba değil
teyze	6. Halide E. Adıvar (1949): Eski gazeteleri bana verir misin, teyze ? (S. 29)	Tante willst du mir die alten Zeitungen geben? (S.158)	akraba
kızım	7. Halide E. Adıvar (1949): Ne yapacaksın kızım ? (29)	Çev. Otto Spies (1949): Was willst du denn damit, mein Kind ? (S.158) (mein Kind: çocuğum)	akraba

Tablo 1: Örnekler Özbent (2020: 162,169, 204, 212, 226)'dan alınmıştır.

Kültürem	Kaynak metin	Erek metin	Açıklama
dayı	8. Pınar Kür (1984): Sunullah dayım (S. 129,132) Büyük dayım (S. 129)	Çev. Jutta Freund (1990): Onkel Sunullah (S.127) Großonkel (S. 127)	Metnin bağlamından Sunullah dayımın gerçekten annenin kardeşi olduğu anlaşılmaktadır. Hulusi amca akraba değildir, <i>amca</i> sadece saygı ifadesidir.
amca	9. Hulusi Bey amca (S. 135, 138)	Onkel Hulusi Bey (S.136)	Hulusi amca akraba değildir <i>amca</i> sadece saygı ifadesidir.
abi	10. Rıdvan ağbi (S. 134) 11. Keyfi yerinde Rıdvan ağbimin	Unser Rıdvan (S.132), mein guter Rıdvan Der Gute ist bei bester Laune... (S.132)	akraba değil <i>ağbi</i> sadece saygı ifadesi.
yenge	12. Hayriye yenge	meine liebe Hayriye (S.133)	akraba değil, samimiyet ifadesidir
abla	13. Sevtap ablama (S. 135) 14. Vildan ablama her giydiği yaraşır (S. 137)	Unsere große Schwester Sevtap (S.134) Meiner Schwester Vildan steht alles (S. 136)	akraba değil, samimiyet ifadesidir

Tablo 2: Bu tablodaki örneklerin tamamı Pınar Kür'e aittir. Özbent (2018: 203-204)

Örnekler incelendiğinde (1, 2, 4, 6 ve 8) ortaya çıkan sonuç; gerçek akrabalık sözü konusu olduğunda çevirmenlerin genellikle *Tante* (teyze, hala, yenge) veya *Onkel* (amca, dayı, enişte) kullanmalarındır. Bu durumda eğer metin bağlamından sözü geçen kişinin anne veya baba tarafından akraba olduğu anlaşılıyorsa sorun teşkil etmeyecektir, fakat anlaşılmıyorsa bu takdirde metinde bir nötrleştirme söz konusudur. Kaynak metinde olan bilginin veya anlam nüanslarının Almancaya aktarılamaması durumu ortaya çıkar. Ancak 5, 12, 13, 14 nolu örnekler kaynak metinde akraba olmadığı halde *Tante*, *Onkel*, *Schwester* olarak çevrilmiştir. 3, 10, 11, 12 nolu örnekler olması gerektiği gibi, sözü geçen kişilerin akraba olmadıklarını ifade edecek şekilde (komşu, bizim Rıdvan, sevgili Rıdvan, sevgili Hayriye...) Almancaya aktarılmışlardır. 7. Örnekteki gibi *kızım* şeklinde hitap Almancada kullanılmadığı için çevirmen burada *çocuğum* (mein Kind) şeklinde çevirmeyi uygun görmüştür. Görüldüğü üzere bu kültürler çevirmeni değişik kararlar almaya zorlamaktadır.

Sonuç

Çeviribilimde bir fenomenin kültür olarak değerlendirilebilmesi için bir kültürde olup diğer kültürde görülmemesi veya başka şekilde olmasının yanı sıra ayırt edici olması gerekir. Örneğin *selamlaşmak* Oksaar'a göre *kültürem* olarak değerlendirildiğinde birçok *davranış biçimlerinden* oluşmaktadır. Ancak çeviribilim açısından Türk kültüründeki erkeklerin bir selamlaşma şekli olan; sağ elin kalbin üzerine konulup, hafif eğilip eyvallah denerek uygulanan şekli bir kültürdür. Bu kültür başka kültürlerde pek karşımıza çıkmaz.

Kültürlerin en önemli özelliklerinden biri de onların iki farklı kültürü karşılaştırdığımızda ortaya çıkmalarıdır. Gerekli çeviri eğitimini almış olan çevirmenlerin bu karşılaştırmayı profesyonel olarak yapabilmesi beklenir. Bu nedenle çevirmenlerin diğer çeviri edincilerinin yanı sıra çok iyi bir kültür edincine sahip olmaları iyi çeviri yapabilmelerinin güvencesidir. Kültürü oluşturan en küçük birim olan kültürlerin doğru saptanması bu anlamda son derece önemlidir.

İncelenen Eserler

Adıvar, H. Edip (1989). *Kabak Çekirdekçi*. İçinde: Adıvar, H. Edip. Dağa Çıkan Kurt Ankara: Remzi Kitabevi, S. 28-33.

Ali, Sabahattin (2016). *Kağnı, Ses, Esirler*. Bütün Yapıtları, Tapınç, Onca (ed.), İstanbul: YKY, 22-26.

Güntekin, Reşat. N. (1962) *Bir sahtekârlık Davâsı*. İçinde: Güntekin, Hâdiye (ed.). *Leyla ile Mecnun*. Hikayeler. Külliyyat No= 25, İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevleri, S. 11-15.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1990). *Milli Savaş Hikâyeleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları 404, Klasik Eserler Dizisi 13, Ankara: Elif Matbaası, S.92-97.

Karay, Refik H./ Karay, Ender (Hg.) (1986). *Memleket Hikâyeleri*. 10. Baskı, Ankara: İnkilap Kitapevi, 67-98.

Kür, Pınar (1984). *Bir Deli Ağaç*. İstanbul: Can yayınları.

Taner, Haldun (2018). *Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu*. Yalçın, Murat (ed.), İstanbul: YKY, 7-25.

Çeviriler:

Çıkgıl, Mansure (1963). *Ein Mann von vierzehn Jahren*. İçinde: Oerley, Wilhelm Anton *Die Pforte des Glücks. Die Türkei in Erzählungen der besten zeitgenössischen Autoren*. Rastatt/Baden: Horst Erdmann Verlag, S. 204-209.

Freund, Jutta (1990). *Die Türkei Erzählt*. Frankfurt/Main: Fischer.

Kissling, Joachim (1949). *Prozess um eine Fälschung*. İçinde: Spies, Otto. *Das Geisterhaus. Türkische und ägyptische Novellen* (1949), Kevelaer: Verlag Butzon & Bercker.

Noyan, S. Türkis/Max Meinecke (1963): *Es regnet in Şişhane*. İçinde: Oerley, Wilhelm Anton *Die Pforte des Glücks. Die Türkei in Erzählungen der besten zeitgenössischen Autoren*. Rastatt/Baden: Horst Erdmann Verlag, S. 204-209.

Özcan, Nazlı (2003): *Gelber Honig*. İçinde: Üç Meşhur Türk Noveli (Türkçe-Almanca). *Drei berühmte türkische Novellen (türkisch-deutsch)*. Ankara: ODTÜ, S. 55-65.

Spies, Otto (1949). „Gelber Honig“. İçinde: *Das Geisterhaus. Türkische und ägyptische Novellen*. Kevelaer: Verlag Butzon & Bercker.

Schultz, Doris (1982/1990). *Grammophonfrau*. İçinde: Freund, Jutta (1990). *Die Türkei Erzählt*. Frankfurt/Main: Fischer.

Kaynakça

Göhring, Heinz (1978/ 2007). *Interkulturelle Kommunikation: Die Überwindung der Trennung von Fremdsprachen- und Landeskundeunterricht durch einen integrierten*

Fremdverhaltensunterricht. In: Kelletat, A. / Siever, H. (Hg.) (2002/ 2007). *Interkulturelle*

Kommunikation. Anregungen für Sprach- und Kulturmittler. Tübingen: Stauffenburg, 107-111.

Mast, Maria (2020). *Kultureme als Spiegel des Denkens. Das Sprechen über Beruf und Alltag in deutschen und spanischen Medientexten*. Berlin: Metzler

Oksaar, Els (1983). *Kongruenzen und Kulturemrealisierungen: Perspektiven der Analyse gesprochener Sprache*. Neuphilologische Mitteilungen, Modern Language Society, Vol. 84, No. 1 (1983), 120-125

Oksaar, Els (1988): *Kulturemtheorie. Ein Beitrag zur Sprachverwendungsforschung*. Vorgelegt in der Sitzung vom 17. Januar 1986. Hamburg/Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht (Berichte aus den Sitzungen der Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften e.V., Hamburg, 6, 3).

Oomen-Welke, Ingelore (2003). *Körpersprachen und Extrasprachliches verschiedener Kulturen in Welt, Schule und Unterricht*¹, erişim tarihi: 18.02.2021

<https://jaling.ecml.at/pdffdocs/articles/korpersprachen.pdf>

Özbent, Sueda (2013). *Sözlüksel Alan Teorisi ve Çeviri*. *Diyalog Dergisi* 2013/2, 55-66

Özbent, Sueda (2015). *Kültürler Arası ve Kültürler Üstü İletişim Aracı olarak Çeviri*. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi, Journal of Translation Studies*, Sayı 21, S. 13-22.

Özbent, Sueda (2017). *Almanca Edebi Eser İsimlerinin Çevirisinde Kültürel Etkiler*. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 611-617.

Özbent, Sueda (2018). *Übersetzen als (trans)kultureller Transfer*. İçinde: *Über-/set/zen. [Re-]Konstruktionen im Translationsprozess*. Kovac Yayınevi, 191-209.

Özbent, Sueda (2020). *Transkulturalität in der Translation. Anhand von Übersetzungen ausgewählter Erzählungen aus dem Türkischen ins Deutsche*. Ankara: Nobel

Pike, Kenneth L. (1967). *Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior*. The Hague: Mouton (Ianua linguarum, Series maior, 24).

Poyatos, Fernando (1976). *Analysis of a Culture Through Its Culturemes: Theory and Method*. In: Mc Cormack, William Charles/ Wurm, S. A. (Hrg.): *Language and man. Anthropological issues*. The Hague/ Chicago: Mouton (World anthropology), 313-323.

Veith, Werner H. (2005). *Soziolinguistik. Ein Arbeitsbuch mit 104 Abbildungen, Kontrollfragen und Antworten*. Tübingen: Narr Verlag.

Vermeer, Hans J./ Witte, Heidrun (1990). *Mögen Sie Zistrosen? Scenes & frames & channels im translatorischen Handeln*. Heidelberg: Julius Groos Verlag (Textcontext, 3)

IMPACTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON REVERSE LOGISTICS

Ivan Moreno Santos

Universidade de São Paulo, Brasil

Abstract

This study aims to analyze the impacts of the Covid-19 pandemic on reverse logistics, as well as its consequences for the new behaviors of companies and consumers in Brazil.

In conventional consumer logistics, products go from inputs to factories and then to a distributor until they reach the customer. Reverse logistics is the reverse of the meaning: from the consumer to the manufacturer, reducing waste and environmental impact.

This is just one of all sectors that were shaken by the global pandemic of the new Corona virus in the beginning. As long as the vaccine is not available to immunize the population, regional governments have adopted isolation as a major action to reduce its spread and not overburden health facilities.

As customer service and delivery services were considered essential, it was noted that in large cities like São Paulo the average delivery time decreased 35% in March compared to the same period last year, with the volume of vehicles in circulation with falls 40% and in September 30%. However, blockages in peripheral cities in the region prevented circulation on certain days and times for delivery personnel.

Essential food products such as rice and beans increased consumption by 15% and their value by 30% and 45% respectively, well above the inflation in the period. Red meat had an increase of 18% and a drop in consumption of 32%, with chicken meat as a substitute.

COVID-19 PANDEMİSİNİN İŞVERENİN İŞÇİNİN KİŞİSEL VERİLERİNİ KORUMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNE ETKİSİ**EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON EMPLOYER'S OBLIGATION TO PROTECT PERSONAL DATA OF EMPLOYEES****Eda KARAÇÖP**

Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı

Özet

Küresel bir salgın olarak ortaya çıktığı günden bu yana ülkemizde de etkilerini gösteren Covid-19 pandemisi hem işverenlerin yerine getirmekle yükümlü oldukları iş sağlığı ve güvenliği önlemleri hem de çalışma türlerinden uzaktan çalışmanın uygulanmasını artması konularında özellikle etkili olmuştur. Bu kapsamda işverenler işyerinde Covid-19 teşhisi konmuş işçinin belirlenmesi, HES kodunun işyerine girişlerde istenmesi, işçilerin işe başlarken ateş ölçümlerinin yapılması, işin devamı süresince dönem dönem işçilere PCR testinin yapılması gibi işçiyi gözetme borcunu yerine getirecek önlemleri almaktadırlar. Yine bu süreçte bir başka uygulama olarak pandeminin yayılımının engellenmesi amacıyla uzaktan çalışmanın çalışma türü olarak tercih edilmesi söz konusu olmaktadır.

Covid-19 pandemisi ile ortaya çıkan tüm bu önlem ve çalışma yöntemlerinde işçinin kişisel verilerinin hatta özel nitelikli kişisel verilerinin işlenmesi gündeme gelmektedir. Bilindiği üzere kişisel verilerin korunmasına ilişkin mevzuat veri sorumlusuna kişisel verilerin korunması kapsamında alması gereken yükümlülükleri açıkça düzenlemektedir. Hatta kişisel verilerin korunmasının sağlanmasında verilen görevleri yerine getirmek üzere, idari ve mali özerkliğe sahip ve kamu tüzel kişiliğini haiz Kişisel Verileri Koruma Kurumu kurulmuştur. Covid-19 pandemisinde özellikle işverenler tarafından işçinin sağlığını gözetme borcu kapsamında sağlık verilerinin alınması ve bu verilerin gerekli olan durumlarda aktarılması söz konusu olmaktadır. Yine uzaktan çalışmada veri merkezinin yurtdışında bulunduğu iletişim platformları kullanılmakta ve işçilerin kişisel verileri bu platformların kullanımıyla yurtdışına aktarılmaktadır. İşverenlerin veri sorumlusu olarak bu süreçlerde işçinin kişisel verilerinin korunması çerçevesinde özellikle dikkat etmeleri gereken hususlar bulunmaktadır.

Çalışmada uzaktan çalışma uygulaması ile iş sağlığı ve güvenliği yükümlülükleri çerçevesinde Covid-19 pandemisinin işverenlerin işçilerin kişisel ve özel nitelikli kişisel verilerini koruma yükümlülüğü üzerindeki etkileri değerlendirilecektir. Böylelikle çalışmayla kişisel verilerin korunması mevzuatının iş hukuku uygulamasında Covid-19 pandemisinin etkisi ile ortaya çıkarmış olduğu durumların ayrıntılı olarak incelenmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemisi, Kişisel Verilerin Korunması, İş Hukuku, İşverenin İşçiyi Gözetme Borcu, Açık Rıza.

JEL Kodu: K31, K10, K19, J60.

Abstract

The Covid-19 pandemic as a global epidemic had its effects in our country. It has been particularly effective in both occupational health and safety measures that employers are obliged to fulfill and the increase in the application of remote work. In this context, employers take measures to fulfill their duty of care to their employees, such as determining the diagnosed employee at the workplace, requesting the HES (Life Fits into Home) Code at the entrance to the workplace, measuring fever of the employees before they start to work and making the PCR (Polymerase Chain Reaction) test to the employees from time to time during

the continuity of the work. In this process, it is also possible to apply the remote work as another application in order to prevent the spread of the pandemic.

In all these precautions and working methods that emerged with the Covid-19 pandemic, the personal data of the employee and even special categories of personal data are processed. As it is known, Turkish personal data protection legislation clearly regulates the obligations to be taken by the data controller within the scope of the protection of personal data. In fact, the Personal Data Protection Authority, which has administrative, financial autonomy and public legal personality, has been established in order to carry out the duties assigned to ensure the protection of personal data. In the Covid-19 pandemic, it is a matter of taking health data and transferring these data when necessary, especially within the scope of the obligation of employers to protect the health of the employees. Also, for remote work, communication platforms where the data center is located abroad are used and the personal data of the employees are transferred abroad by using these platforms. As a data controller, there are some issues that employers should pay particular attention to within the framework of the protection of the personal data of the employee in these processes.

In this study, the impacts of the Covid-19 pandemic on the obligation of the employers' personal and private data protection of the employees will be evaluated within the framework of remote working and occupational health and safety practices. Also, this study aims to examine in detail the situations that the personal data protection legislation has revealed with the effect of the Covid-19 pandemic in the labour law practice.

Keywords: Covid-19 Pandemic, Personal Data Protection, Labour Law, Employer's Duty of Care to the Employees, Explicit Consent.

JEL Codes: K31, K10, K.19, J60.

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR, ÖZEL EKONOMİK BÖLGELER VE POLİTİK İSTİKRAR ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

THE CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENT, SPECIAL ECONOMIC ZONES AND POLITICAL STABILITY IN TURKEY

Demet ÖZOCAKLI

Gaziantep University Social Sciences Vocational School, Foreign Trade, Gaziantep, Turkey

Özet

Ekonomik kalkınma için ikinci en iyi politika aracı olan ve dünya ticaretinin %30 kadarını kapsayan özel ekonomik bölgeler genel olarak sınırlı bir coğrafi bölgeye, vergi muafiyetlerine, esnek ve özel yatırım politikalarına ve prosedürlerin basitleştirildiği uygulamalara sahip bölgeler olarak tanımlanmaktadır. Dünyada farklı türlerde özel ekonomik bölgelere rastlanmaktadır. Dünyaya paralel olarak Türkiye’de özel ekonomik bölgeler; serbest bölgeler, organize sanayi bölgeleri ve teknoloji geliştirme bölgeleri olarak sınıflandırılmaktadır. Esnek ve özel yatırım politikaları uygulayan özel ekonomik bölgelerin yabancı yatırım girişlerini arttıracığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra politik istikrar da doğrudan yabancı yatırım girişlerini olumlu etkileyen bir unsur olarak görülmektedir. Bu doğrultuda özel ekonomik bölgeler, politik istikrar ve doğrudan yabancı yatırım girişleri arasındaki ilişki yıllar itibarıyla 2000-2019 dönemi için analiz edilmiştir. Bu bağlamda doğrudan yabancı yatırım girişleri, özel ekonomik bölge sayıları ve politik istikrar arasındaki nedensellik ilişkisini test etmek için Johansen Eş-Bütünleşme ve Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre uzun dönemde doğrudan yabancı yatırım girişleri ile politik istikrar arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bunun yanı sıra özel ekonomik bölge sayılarından doğrudan yabancı yatırım girişlerine doğru tek yönlü, özel ekonomik bölge sayılarından politik istikrara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Kısa dönemde doğrudan yabancı yatırım girişleri ve özel ekonomik bölge sayıları arasında çift yönlü, doğrudan yabancı yatırım girişleri ve politik istikrar arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ekonomik kalkınmayı sağlayan bir politika aracı olarak ele alınan özel ekonomik bölge sayılarındaki artışın doğrudan yabancı yatırım girişlerinin artmasına neden olarak ekonomik kalkınmayı sağlayacağı ve politik istikrardaki artışın da doğrudan yabancı yatırım girişlerini arttıracığı göz önüne alındığında elde edilen sonuçların tutarlı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel Ekonomik Bölgeler, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Johansen Eş-Bütünleşme, Vektör Hata Düzeltme Modeli (VHDM).

Abstract

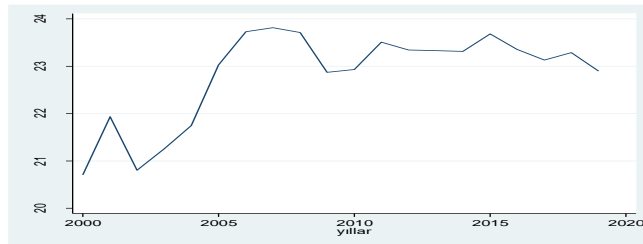
Special economic zones, which are the second best policy tool for economic development and cover up to 30% of world trade, are generally defined as regions with a limited geographic area, tax exemptions, flexible and private investment policies and practised where procedures are simplified. Different types of special economic zones are found in the world. Special economic zones are classified as free zones, organized industrial zones and technology development zones in Turkey in parallel with the world. It is stated that

special economic zones implementing flexible and special investment policies will increase foreign direct investment inflows. In addition, political stability is seen as a factor that positively affects foreign direct investment inflows. Accordingly, the relationship between special economic zones, political stability and foreign direct investment inflows has been analyzed for annual data and 2000-2019 period. In this context, Johansen Cointegration and VECM are used to test the causality relationship between foreign direct investment inflows, special economic zone numbers and political stability. According to the estimation results, the bidirectional causality relationship has been found between foreign direct investment inflows and political stability in the long run. In addition, unidirectional causality relationship from special economic zone numbers to foreign direct investment inflows and from special economic zone numbers to political stability has been found. In the short run, the bidirectional causality relationship has been found between foreign direct investment inflows and special economic zone numbers. In addition the bidirectional causality relationship has been found between foreign direct investment inflows and political stability. Considering that the increase special economic zone numbers, which is considered as a policy tool that ensures economic development, will lead to an increase in foreign direct investment inflows, will provide economic development and the increase in political stability will increase foreign direct investment inflows, the results obtained are consistent.

Keywords: Special Economic Zones, Foreign Direct Investment, Johansen Cointegration, Vector Error Correction Model (VECM)

GİRİŞ

Doğrudan Yabancı Yatırım (D.Y.Y.) kalkınmanın finansmanında ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine doğru ilerlemede önemli bir rol üstlenmektedir (UN, 2015). Asiedu (2002) yurtiçi tasarrufları desteklemek için D.Y.Y. akışına ihtiyaç olduğunu ve D.Y.Y. akışının yatırım için gereken sermayeyi sağlamanın yanı sıra istihdam, yönetim becerileri ve teknolojiyi beraberinde getirerek büyüme ve gelişmeyi de teşvik edeceğini ifade etmiştir. Şekil 1.'de net D.Y.Y. girişlerinin yüzde değişimi gösterilmektedir. 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizler nedeniyle keskin düşüşler ve son yıllarda ufak çaptaki dalgalanmalarla birlikte, son yirmi yılda bir artış trendi dikkati çekmektedir.

Şekil 1. Türkiye’de net D.Y.Y. girişlerinin Yüzde Değişimi

Kaynak: Dünya Bankası

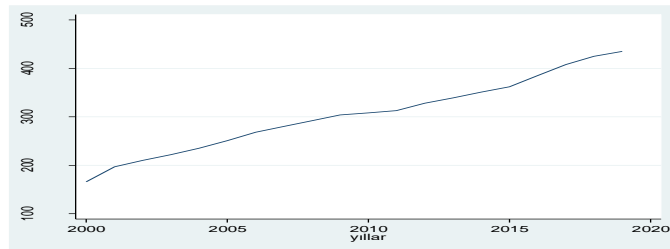
Dünyada artan korumacılık eğilimleri ve ticaret gerilimleri ile küresel belirsizlik ortamı D.Y.Y. girişlerini olumsuz etkilemektedir (UNCTAD, 2019). D.Y.Y. akışındaki düşüş eğilimiyle ilgili olarak küresel ekonominin kırılganlığı, yatırımcılar için politik belirsizlik ve yükselen jeopolitik riskler üzerinde durulmaktadır (UN, 2015). Bunun yanında toplam talepteki kalıcı zayıflık, vergi ters çevirme anlaşmalarını frenlemek için etkili politika

önlemleri ve çok uluslu şirket kârlarındaki düşüşler de dikkat çekmektedir (UN, 2016). 2018 yılında D.Y.Y. 1,3 trilyon \$ ile küresel mali krizden bu yana en düşük seviyeyi görmüştür (UN, 2019). Uluslararası ekonomik politika yapımında ve özellikle ticaret ve yatırım politikasındaki parçalanma, çok taraflı işbirliğinden bölgesel ve ikili çözümlere ve artan korumacılığa doğru bir kaymayı yansıtmaktadır. Ekonomik güçler arasındaki sistemik rekabet ve birçok ülkede ulusal ekonomik politika yapımında daha fazla düzenleme ve müdahaleye doğru genel bir kayış söz konusudur (UN, 2020).

Son yıllarda artış trendinde olan Özel Ekonomik Bölge (Ö.E.B.) politikaları, D.Y.Y. girişlerini ülkeye çekebilmek için bir politika aracı olarak uygulanmaktadır. Heterodoks Okula göre Ö.E.B. etkin altyapı, iyi yönetim, daha basit düzenleyici sistemler, ulaşılabilir yetenekli işgücü, vergi teşvikleri, finans ve stratejik lokasyon açısından iyi bir yatırım iklimi sunmaktadır. Bu sayede ülkeye giren D.Y.Y. daha iyi teknoloji ve yönetim becerileri ile ülkeye giriş yaparken iş öğrenme ve yapma üzerine önemli yayılımlar sağlamaktadır. Ayrıca ev sahibi ülkedeki beşeri sermayeye de olumlu etkiler sağlayarak bilgi, yetenek ve teknoloji akışı yoluyla öğrenme, gelişim ve dönüşüm sunmaktadır (Aggarwal, 2010). Birleşmiş Milletlere göre Ö.E.B. hem doğrudan hem de dolaylı olarak daha geniş ekonomiyle bağlar kurmayı başardığı takdirde yatırımları çekmeye, iş yaratmaya ve ihracatı artırmaya yardımcı olabilmektedir (UNCTAD, 2019).

Dünya Bankası Arcgis veri sistemine göre Türkiye’de özel ekonomik bölgeler Serbest Bölgeler, Organize Sanayi Bölgeleri ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri şeklinde sınıflandırılmıştır. FIAS (2008) sınıflandırmasına göre Türkiye’de Hibrit İhracat İşleme Bölgesi ve Serbest Ticaret Bölgeleri yer aldığı ifade edilmiştir (FIAS, 2008). Bunun yanı sıra günümüzde Türkiye’de Teknoparklar da faaliyete geçmiştir. Çakmak vd. (2017) Türkiye’de Ö.E.B. kategorisinde Organize Sanayi Bölgeleri, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ve Serbest Bölgeler olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada da bu sınıflandırma ele alınmaktadır. Şekil 2. Türkiye’deki toplam özel ekonomik bölgelerin yıllar itibariyle sayılarını göstermektedir.

Şekil 2. Toplam Özel Ekonomik Bölgeler

Kaynak: OSBÜK, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı

Özel Ekonomik Bölgelerin Doğrudan Yabancı Yatırım akışları üzerine etkisini ele alan birkaç çalışma yapılmıştır. Kaur ve Singh (2020), Tien vd (2020), . Wang (2013), Chang (2007), Song vd. (2020), [Dorożyński](#) vd. (2016) Ö.E.B.’in D.Y.Y. çekme açısından önemli bir anahtar rol oynadığı ve Ö.E.B.’lerin kurulmasının doğrudan yabancı yatırımları genişlettiği belirtilmiştir. Literatürde Türkiye için Ö.E.B. ve D.Y.Y. arasındaki ilişkiyi amprik olarak ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Birleşmiş Milletler D.Y.Y. akışındaki düşüş eğilimiyle ilgili olarak yatırımcılar için politik belirsizlik üzerinde durmaktadır (UN, 2015). Yatırım İklimi Değerlendirme Raporu

2009'a göre yatırım iklimini engelleyen ilk beş göstergenin sırasıyla finansa erişim, vergi oranları, politik istikrarsızlık, informal sektör uygulamaları, yetersiz eğitilmiş işgücü olduğu 110 ülke için yapılan analizde tespit edilmiştir (Hazine Müsteşarlığı, 2011).

Bu doğrultuda bu çalışmada Ö.E.B.'lerin D.Y.Y.'nin bölgeye akmasına neden olup olmadığını tespit edilmesi bunun yanında politik istikrarın da D.Y.Y. girişlerine neden olup olmadığını tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla literatürdeki boşluğu gidermek amacıyla Türkiye'nin 2000-2019 yılları dönemi ele alınarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda Johansen Eş-Bütünleşme ve Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanılarak seriler arasındaki nedensellik tespit edilmeye çalışılmıştır.

VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada Ö.E.B. içerisine dahil olan serbest bölgeler, teknoloji geliştirme bölgeleri ve organize sanayi bölgelerinin kuruluş yıllarına yönelik veriler sırasıyla Ticaret Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve OSBÜK'ten derlenmiştir. 2019 itibarıyla Türkiye'de 21 serbest bölge, 82 teknoloji geliştirme bölgesi ve 332 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Elde edilen veriler ile toplam özel ekonomik bölge sayılarından yıllık zaman serisi oluşturulmuştur. Kaufmann, Kraay, Mastruzzi (2010) tarafından geliştirilen politik istikrar ve kargaşa ya da terörizmin yokluğu endeksi de modele dahil edilmiştir. Bu endeks; terörizm dahil olmak üzere siyasi istikrarsızlık ve siyasi nedenli şiddet olasılığına ilişkin algıları ölçmektedir. Yapılan tahmin -2.5 ile 2.5 arasında değişmektedir. Negatif değerlere doğru eğilim ülkedeki politik istikrarın az olduğunu göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırım girişleri Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergesinden alınmıştır. Analiz Stata 12 kullanılarak yapılmıştır.

Yöntem kısmında ilk olarak serilerin birim kök kontrolü yapılmıştır. Stock ve Watson (1989) nedensellik testlerinin serilerin durağanlığına çok duyarlı olduğunu tartışmıştır. Nelson ve Plosser (1982) çoğu makroekonomik serinin durağan olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle durağanlık testi olarak Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri kullanılmıştır (Dickey ve Fuller, 1979; Phillips ve Perron, 1988). Eğer seriler düzeyde durağan değilse ve birinci farkları alındığı zaman durağan hale geliyorsa birinci dereceden entegre oldukları (bütünleşme) söylenmektedir.

Daha sonraki aşamada eş-bütünleşme testi için maksimum benzerlik prosedürü ve eş-bütünleşen vektörlerin tahmini için Johansen (1988) ele alınmıştır. Eş-bütünleşmenin varlığı Granger nedenselliği ortadan kaldırmıştır (Soytaş ve Sarı, 2003). Eş-bütünleşme nedensel ilişkinin varlığını gösterirken nedenselliğin yönüne işaret etmemektedir. Nedenselliğin yönünü tespit etmek için Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılmıştır.

VEC Modeldeki uzun dönem eş-bütünleşme ilişkisinden türeyen hata düzeltme terimi nedenselliğin iki yoldan ortaya çıkmasına izin vermektedir. Birincisi bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin katsayılarının ortak anlamlılığını test ederek kısa dönem nedensellik kontrol edilmektedir. Bunun anlamı bağımlı değişkenin kısa vadeli şoklara yanıt verdiğini göstermektedir. İkincisi hata düzeltme teriminin katsayısı olan düzeltme hızının anlamlılığına ve negatif işaretli olmasına bakarak uzun dönem ilişkinin varlığı test edilmektedir. Başka bir deyişle hata düzeltme teriminin katsayısının anlamlılığı bağımlı değişkeni doğrudan etkileyen uzun dönem ilişkinin varlığını göstermektedir. VEC Modelin avantajı fark alınmadan

kaynaklanan kaybolan bilgilerin hata düzeltme terimi yoluyla geri getirilmesini sağlaması olarak ifade edilmektedir.

Durağanlık Testi

ADF (Augmented Dickey-Fuller) ve PP (Philips-Perron) birim kök testleri net D.Y.Y., Ö.E.B. ve politik istikrar endeksi (POLİ) için yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Birim Kök Test Sonuçları

	ADF (Düzye)	PP (Düzye)	ADF (1.Fark)	PP (1.Fark)
Değişkenler (Variables)				
LD.Y.Y.				
<i>Sabitli (intercept)</i>	-2,483 (0,1197)	-2.483 (0,1197)	-4.657 (0,0001)	-4.657 (0,0001)
<i>Sabitli ve Trendli (intercept and trend)</i>	-1.865 (0,6724)	-1.865 (0,6724)	-4.685 (0,0007)	4.685 (0,0007)
Ö.E.B.				
<i>Sabitli (intercept)</i>	-0.680 (0,8518)	-0.680 (0,8518)	-4.093 (0,0010)	-4.093 (0,0010)
<i>Sabitli ve Trendli (intercept and trend)</i>	-2.162 (0,5115)	-2.162 (0,5115)	-4.024 (0,0081)	-4.024 (0,0081)
POLİ				
<i>Sabitli (intercept)</i>	-1.285 (0,6361)	-1.285 (0,6361)	-3.488 (0,0083)	-3.488 (0,0083)
<i>Sabitli Trendli (intercept and trend)</i>	-2.440 (0,3586)	-2.440 (0,3586)	-3.368 (0,0558)	-3.368 (0,0558)

Parantez içerisinde p değerlerini verilmiştir (p values are given in parentheses).

ADF ve PP testleri için Ho hipotezi değişkenin birim köklü olduğunu ifade etmektedir. z istatistik değerleri ve kritik değerler arasındaki ilişkiye göre hesaplanan p değerleri itibariyle test sonuçlarına göre düzeyde D.Y.Y., T.G.M. ve POLİ değişkenlerinin birim köklü olduğu görülmektedir. Verilerin dalgalanmasını azaltmak için birinci farkları alındığında tümünün durağanlaştığı görülmüştür.

Değişkenlerin tümü düzeyde birim köklü olup birinci farkı alındığında durağanlaşıyorsa eş-bütünleşme testi uygulanmalıdır. Bu bağlamda değişkenlere Johansen Eş-bütünleşme testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3'de gösterilmiştir.

Eş-Bütünleşme Testi

İlk olarak içsellik için gecikme aralıklarının belirlenmesi gerekmektedir. İçsellik için gecikme aralıkları ne kadar büyükse modelin dinamik doğasını tamamen yansıtabilmektedir (Zou, 2018). Gecikme uzunluğu kriterleri ile içsellik için gecikme aralıkları belirlenerek Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3: Gecikme Uzunluğu Kriterleri ve Gecikme Aralıklarının Belirlenmesi

lag	LL	LR	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	-97.6491	NA	58.4397	12.5811	12.5886	12.726
1	-44.7122	105.87	0.248546	7.08903	7.1187	7.66847
2	-21.8392	45.746*	0.051359*	5.3549*	5.40683*	6.36893*

Gecikme uzunluğu kriterlerinin karşılaştırılmasıyla optimum gecikme uzunluğunun 2 olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) yöntemleri ile test edilebilmektedir. Eş-bütünleşme testi için uygun gecikme uzunluğu seçildikten sonra serilere Johansen Eş-bütünleşme testi uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Johansen Eş-Bütünleşme Testi Sonuçları

Maksimum Sıra	Öz değerler	İz istatistik	%5 kritik değer	Maksimum istatistik	%5 kritik değer
0	.	43.5258	29.68	28.4630	20.97
1	0.83118	15.0628*	15.41	11.6136	14.07
2	0.51609	3.4492	3.76	3.4492	3.76
3	0.19392	16.471			

Maksimum sıra 0 iken Ho hipotezi değişkenler arasında eş-bütünleşme olmadığını ifade etmektedir. İz istatistik %5 kritik değerinden büyük ise Ho hipotezi reddedilmektedir. Maksimum sıra 1 seviyesinde iken Ho hipotezi değişkenler arasında 1 tane eş-bütünleşme ilişkisi olduğunu ifade etmektedir. D.Y.Y., Ö.E.B. ve POLİ için yapılan eş-bütünleşme testine göre Maksimum sıra 1 seviyesinde hem iz hem de maksimum Eigenvalue istatistik değerleri kontrol edildiğinde istatistik değerlerin %5 kritik değerlerinden küçük olduğu için Ho hipotezi kabul edilmiş ve 1 tane eş-bütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu durum değişkenler arasında stabil ve uzun dönemli ilişki olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişki yani eş-bütünleşme ilişkisi olduğu tespit edildiği takdirde VECM tahmini yapılabilmektedir.

VECM Tahmini

Eş-bütünleşme analizi uzun dönemli ilişkinin yönünü tahmin etmektedir. D.Y.Y., Ö.E.B. ve POLİ değişkenlerinin uzun dönem ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. Eş-bütünleşme denkleminin sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Eş-bütünleşme Denklemi

Eş-bütünleşme Denklemi	Öz Değerler
LD.Y.Y.(-1)	1
Ö.E.B.(-1)	0.2748328 (0.0273211)
POLİ(-1)	50.8698 (5.425224)
C	-78.729250.8698 (5.425224)

Eş-bütünleşme denklemi (1) nolu denklemde gösterilmektedir.

Tablo 6: VECM Tahmin ve Test Sonuçları

Hata Düzeltme:	D(LDYY)	D(ÖEB)	D(POLİ)
_Ce1	-0.0861778*** (0.274104)	-0.0469345(0.2008855)	-0.0313476*** (0.0113095)
D(LD.Y.Y.)(-1)	-0.2137979(0.3564768)	-0.1104484*** (0.483886)	3.573924*(1.201877)
D(LD.Y.Y.)(-2)	0.9629236** (0.4765155)	0.0061308** (0.327196)	0.6956714** (0.8088767)
D(Ö.E.B.)(-1)	9.966793** (2.612546)	0.7602681** (0.3546306)	-16.2218(8.808315)
D(Ö.E.B.)(-2)	-6.511695(3.492285)	-0.0097847(0.2397952)	1.420148(5.928094)
D(POLİ)(-1)	-0.273542*** (0.1470814)	-0.0317247* (0.019965)	1.267062*** (0.4958915)
D(POLİ)(-2)	-0.4185023(0.1966091)	0.0177246(0.0135)	-0.2460151(0.3337404)
C	-0.4694139(0.484301)	1.242104(3.549344)	-0.569244*** (0.1998214)
R-Squared	0.6668	0.9786	0.7850
Loglikelihood	-9.633647		
AIC	4.751153		
HQIC	4.73808		
SBIC	5.97844		

Standart hatalar parantez içerisinde verilmiştir.

$$LD.Y.Y_{t-1} = 0.2748328\ddot{O}.E.B_{t-1} + 50.8698POL\dot{I}_{t-1} - 78.7292 \quad (1)$$

Denkleme göre özel ekonomik bölgelerdeki 1 birimlik artış net doğrudan yabancı yatırım girişlerini %0.27 arttırırken, politik istikrarın iyileşmesi anlamına gelen politik istikrar endeksindeki 1 birimlik artış net doğrudan yabancı yatırım girişlerini %50 arttırmaktadır.

VEC Model (2) nolu denklemde gösterilmektedir:

$$\begin{bmatrix} \Delta LD.Y.Y_t \\ \Delta \ddot{O}.E.B_t \\ \Delta POL\dot{I}_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -0.4694 \\ 1.2421 \\ -0.5692 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -0.2137 & -0.1104 & 3.5739 \\ 9.9667 & 0.7602 & -16.2218 \\ -0.2735 & -0.0317 & 1.2670 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \Delta LDYY_{t-1} \\ \Delta \ddot{O}EB_{t-1} \\ \Delta POL\dot{I}_{t-1} \end{bmatrix} \\ + \begin{bmatrix} 0.9629 & 0.0061 & 0.6956 \\ -6.5116 & -0.0097 & 1.4201 \\ 0.4185 & 0.0177 & -0.2460 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \Delta LDYY_{t-2} \\ \Delta \ddot{O}EB_{t-2} \\ \Delta POL\dot{I}_{t-2} \end{bmatrix} \quad (2)$$

Tablo 6'daki değerlere göre model tahmininin makul olduğunu gösteren uygunluk derecesinin $R^2 > 0.5$ olduğu ve AIC, HQIC ve SIC gecikme kriter değerlerinin nispeten küçük olduğu görülmüştür.

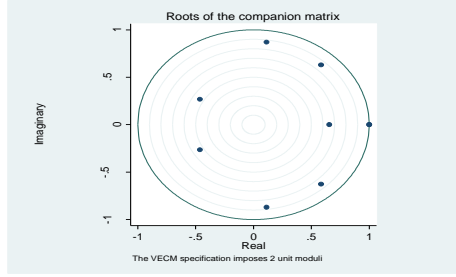
VEC Modeldeki uzun dönem eş-bütünleşme ilişkisinden türeyen hata düzeltme terimi nedenselliğin iki yoldan ortaya çıkmasına izin vermektedir. Birincisi bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin (D(Ö.E.B.)(-1), D(Ö.E.B.)(-2)) katsayılarının ortak anlamlılığını test ederek kısa dönem nedensellik kontrol edilmektedir. Bunun anlamı bağımlı değişkenin kısa vadeli şoklara yanıt verdiğini göstermektedir. Eş-bütünleşmenin varlığı Granger nedenselliği ortadan kaldırmaktadır (Soytaş ve Sarı, 2003). Bu nedenle değişkenlerin gecikmeli katsayılarının ortak kısa dönem nedensellik ilişkisi, VECM tahmini sonrası yapılan nedensellik için Wald Testi ile elde edilmektedir. Wald test sonuçları ekte sunulmuştur. Wald testi için H_0 hipotezi kısa dönemde X değişkeninin sıfıra eşit olduğunu ifade etmektedir. Yani bağımsız değişkenden bağımlı değişkene doğru nedenselliğin olmadığını ifade etmektedir. Buna göre $\chi^2=6.62$ ile H_0 hipotezi %5 seviyesinde reddedilerek Ö.E.B.'den D.Y.Y.'ye kısa dönemli nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. $\chi^2=15.08$ ile H_0 %1 seviyesinde reddedilerek D.Y.Y. den Ö.E.B.'e kısa dönemli nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. $\chi^2=8.86$ ile H_0 %1 seviyesinde reddedilerek POLİ den D.Y.Y.'ye kısa dönemli nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. $\chi^2=4.96$ ile H_0 %10 seviyesinde reddedilerek D.Y.Y.'den POLİ ye kısa dönemli nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. $\chi^2=4.21$ ile H_0 kabul edilerek POLİ den Ö.E.B.'e kısa dönemli nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. $\chi^2=2.84$ ile H_0 kabul edilerek Ö.E.B.'den POLİ ye kısa dönemli nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Wald testi sonuçlarına göre D.Y.Y. ve Ö.E.B. arasında kısa dönemli çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. D.Y.Y. ve POLİ arasında da kısa dönemli çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Hata düzeltme teriminin ($_{Ce1}$) seriler arasındaki nedenselliği ortaya çıkarmasının ikinci yolu hata düzeltme teriminin katsayısı olan düzeltme hızının anlamlılığına bakarak uzun dönem ilişkinin varlığının test edilmesidir. Hata düzeltme teriminin katsayısının negatif işaretli olması ve anlamlılığı bağımlı değişkeni doğrudan etkileyen uzun dönem ilişkinin

varlığını gösterir. VECM tahmin sonuçlarına göre Ö.E.B. ve POLİ'den D.Y.Y.'ye, D.Y.Y.'den POLİ'ye Ö.E.B.'den POLİ'ye doğru uzun dönemli nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Yani D.Y.Y. ve POLİ arasında çift yönlü, Ö.E.B.'den D.Y.Y.'ye tek yönlü, Ö.E.B.'den POLİ'ye tek yönlü uzun dönemli nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

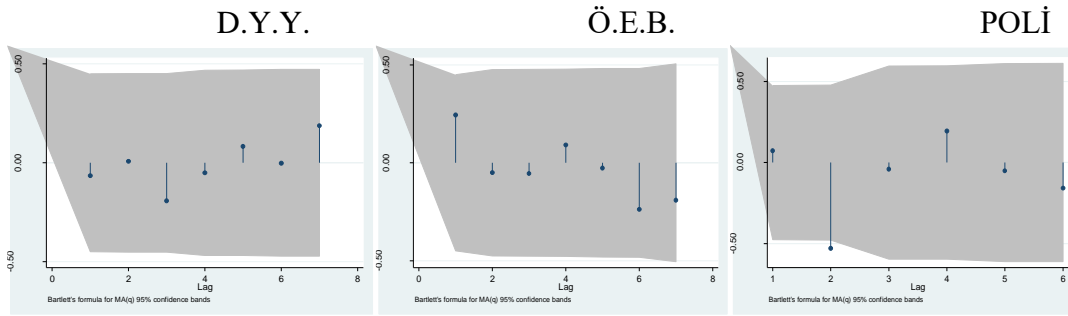
VECM Kararlılık Testi

VECM için hata terimi kararlılık testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre 1 birim öz değer 1'e eşit olduğu ve 7 birim öz değer 1'den daha az olduğu için modelimizin kararlılığı doğrulanmaktadır. VECM Kararlılık Testi Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6: VECM Kararlılık Testi

Serilerin otokorelasyon testleri yapılmış ve hiçbirinde otokorelasyon olmadığı tespit edilmiştir. Değişkenlerin otokorelasyon diyagramları Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7: Otokorelasyon Diyagramları

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ö.E.B.'lerin D.Y.Y. girişlerini olumlu etkilediği yönünde tartışmalar yer almaktadır. Birleşmiş Milletlere göre Ö.E.B. hem doğrudan hem de dolaylı olarak daha geniş ekonomiyle bağlar kurmayı başardığı takdirde yatırımları çekmeye, iş yaratmaya ve ihracatı artırmaya yardımcı olabilmektedir (UNCTAD, 2019). Bunun yanında politik istikrarın (POLİ) da D.Y.Y. girişlerini olumlu etkilediği ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler D.Y.Y. girişlerinde yaşanan düşüş eğilimiyle ilgili olarak yatırımcılar için politik belirsizlik üzerinde durmuştur (UN, 2015). Buna göre bu çalışmada Ö.E.B.'lerin D.Y.Y.'nin bölgeye girişine neden olup olmadığının ve bunun yanında politik istikrarın da D.Y.Y. girişlerine neden olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'de 2000-2019 dönemi ele alınarak nedensellik analizi yapılmıştır. D.Y.Y., Ö.E.B. sayıları ve POLİ arasındaki nedensellik ilişkisini test etmek için Johansen Eş-Bütünleşme ile Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre uzun dönemde D.Y.Y. girişleri ile politik istikrar (POLİ) arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bunun yanı sıra Ö.E.B.

sayılarından D.Y.Y. girişlerine doğru tek yönlü, Ö.E.B. sayılarından politik istikrara (POLİ) doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Kısa dönemde D.Y.Y. girişleri ve Ö.E.B. sayıları arasında çift yönlü, D.Y.Y. girişleri ve politik istikrar (POLİ) arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Kaur ve Singh (2020) Hindistan ekonomisinde yer alan 223 Ö.E.B.'in D.Y.Y. çekme açısından önemli bir anahtar rol oynadığını belirtmiştir. Tien vd (2020) Vietnam'da il seviyesinde D.Y.Y. çekimi ve bölge politikaları arasındaki nedensel ilişkinin 2011-2015 periyodunda pozitif olduğunu belirlemiştir. Wang (2013) Çin'deki Ö.E.B. yer alan bölgelerin erken dönem ve daha sonraki dönemleri karşılaştırmış Çin'de Ö.E.B.'lerin D.Y.Y. artışına neden olduğunu tespit etmiştir. Song, Deng vd. (2020) Ö.E.B.'lerin kurulmasının doğrudan yabancı yatırımları genişlettiği tespit edilmiştir. [Dorożyński](#), [Świerkocki](#) ve [Urbaniak](#) (2016) Polonya'daki Ö.E.B.'ler ve D.Y.Y. girişleri arasında istatistik olarak pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla bulunan sonuçların farklı ülkeler için yapılan çalışmalarla da örtüştüğü görülmüştür.

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda Türkiye için Ö.E.B. POLİ ve D.Y.Y. arasındaki ilişkiden elde edilen sonuçlar itibarıyla literatürde yer alan boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. İlerideki çalışmaların daha mikro verilerle il bazında yapılması bir gereklilik olarak düşünülmektedir

KAYNAKLAR

Aggarwal A 2010. Economic impacts of SEZs: theoretical approaches and analysis of newly notified SEZs in India. Department of Business Economics, University of Delhi, India. Unpublished.

Asiedu E 2002. On the determinants of foreign direct investment to developing countries: Is Africa different? *World Development*, 30(1):107-119.

Chang HJ 2007. *Bad samaritans: The myth of free trade and the secret history of capitalism*. Bloomsbury Publishing USA.

Çakmak E, Önden İ, Samastı M 2017. Türkiye'deki ve dünya'daki özel bölgeler ve özel ekonomi bölgesi oluşturulması için dönüşüm önerileri, 6. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi.

Dickey D, Fuller W 1979. **Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root** *J. Am. Stat. Assoc.*, 74 (1979):427-431.

Engle RF, Granger JWC 1987. Co-integration and error correction: representation, estimation and testing. *Econometrica*, 55 (1987):251-276.

FIAS, 2008. Special economic zones performance, lessons learned and implications for zone development, April, The Multi-Donor Investment Climate Advisory Service of the World Bank.

Hazine Müsteşarlığı, 2011. Foreign direct investments in Turkey, Investment Climate Report 2009, General Directorate of Foreign Investment.

Johansen S 1988. Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3):231-254.

Johansen S, Juselius K 1990. Maximum likelihood estimation and inference on cointegration with applications to demand for Money. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52:169-210.

Kaufmann D, Kraay A, Mastruzzi M 2010. The worldwide governance indicators: methodology and analytical issues. World Bank Policy Research Working Paper, No.5430 (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1682130).

Kaur J, Singh K 2020. Impact of special economic zones on indian economy. Journal of Economics and Trade, 5(1):25-28. Retrieved from

<https://www.ikpress.org/index.php/JET/article/view/5099>.

Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu, No.4562, Sayı.24021, Cilt.39.

OSBÜK, 2020. <https://osbuk.org/turkiyede-ve-dunyada-osb-uygulamalari/>, Erişim Tarihi:6.2.2021.

Phillips PCB, Perron P 1988. **Testing for unit root in time series regression.** Biometrika, 75 (1988):335-346.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı İstatistik Verileri,

<https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistiki-bilgiler/mi0203011501>, Erişim

Tarihi:27.1.2021.

Song Y, Deng R, Liu R, Peng Q 2020. Effects of special economic zones on fdı in emerging economies: does institutional quality matter? Sustainability, 12(20):8409.

<https://doi.org/10.3390/su12208409>.

Soytaş U, Sarı R 2003. Energy consumption and GDP: causality relationship in G-7 countries and emerging markets. Energy Economics, 25(1):33-37.

Stock JH, Watson MW 1989. **Interpreting the evidence on money-income causality** J. Econometrics, 40 (1989):161-182.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, No.4691, Sayı.24454, Cilt.40.

TGBD, 2020. <https://www.tgbd.org.tr/turkiyede-teknoparklar-icerik-35>, Erişim Tarihi: 6.2.2021.

Tien DN, Huong NQ 2020. Assessment of industrial cluster policies in Vietnam: the role of special economic zones in attracting foreign direct investment. © Economic Research Institute for ASEAN and East Asia. <http://hdl.handle.net/11540/12202>.

UN, 2015. World Investment Report 2015, UNCTAD.

UN, 2016. World Investment Report 2016, UNCTAD.

UN, 2019. World Investment Report 2019, UNCTAD.

UN, 2020. World Investment Report 2020, UNCTAD.

UNCTAD, 2019. World Development Report, Special Economic Zones.

UNDP, 2015. Comparative study on special economic zones in africa and china. Working Paper Series, No.6.

Wang J 2013. The economic impact of special economic zones: evidence from chinese municipalities. Journal of Development Economics, 101:133-147.

Zou X 2018. VECM model analysis of carbon emissions, gdp and international crude oil prices. Discrete Dynamics in Nature and Society, 2018(2):1-11.

Ekler**VECM Wald Test Sonuçları**

```
. test ([D_logdyynetgiri]: LD.toplamEB L2D.toplamEB)

( 1) [D_logdyynetgiri]LD.toplamEB = 0
( 2) [D_logdyynetgiri]L2D.toplamEB = 0

      chi2( 2) =      6.62
      Prob > chi2 =    0.0365

. test ([D_logdyynetgiri]: LD.politikistikrarindeksi L2D.politikistikrarindeksi)

( 1) [D_logdyynetgiri]LD.politikistikrarindeksi = 0
( 2) [D_logdyynetgiri]L2D.politikistikrarindeksi = 0

      chi2( 2) =      8.86
      Prob > chi2 =    0.0119

. test ([D_toplamEB]: LD.logdyynetgiri L2D.logdyynetgiri)

( 1) [D_toplamEB]LD.logdyynetgiri = 0
( 2) [D_toplamEB]L2D.logdyynetgiri = 0

      chi2( 2) =     15.08
      Prob > chi2 =    0.0005

. test ([D_toplamEB]: LD.politikistikrarindeksi L2D.politikistikrarindeksi)

( 1) [D_toplamEB]LD.politikistikrarindeksi = 0
( 2) [D_toplamEB]L2D.politikistikrarindeksi = 0

      chi2( 2) =      4.21
      Prob > chi2 =    0.1217

. test ([D_politikistikrarindeksi]: LD.logdyynetgiri L2D.logdyynetgiri)

( 1) [D_politikistikrarindeksi]LD.logdyynetgiri = 0
( 2) [D_politikistikrarindeksi]L2D.logdyynetgiri = 0

      chi2( 2) =      4.96
      Prob > chi2 =    0.0836

. test ([D_politikistikrarindeksi]: LD.toplamEB L2D.toplamEB)

( 1) [D_politikistikrarindeksi]LD.toplamEB = 0
( 2) [D_politikistikrarindeksi]L2D.toplamEB = 0

      chi2( 2) =      2.84
      Prob > chi2 =    0.2416

.
```

AYDIN'IN EFELER İLÇESİNDE SULANABİLİR TARIM ARAZİLERİNİN DEĞERLEMESİNDE KULLANILACAK KAPİTALİZASYON ORANININ SAPTANMASI

DETERMINING THE CAPITALIZATION RATE TO BE USED IN THE VALUATION OF THE IRRIGABLE AGRICULTURAL LANDS IN THE EFELER DISTRICT OF AYDIN PROVINCE

Cansu BAŞARAN CANER*¹, Sait ENGİNDENİZ¹

ORCID: 0000-0003-2090-784 ORCID: 0000-0002-7371-3330

¹Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü 35100 Bornova-İzmir.

Özet

Kapitalizasyon oranı genel olarak, araziye yatırılmış sermayenin kullanılma hakkı olarak tanımlanmaktadır. Kapitalizasyon oranı, arazinin rantı (net geliri) ile satış değeri arasındaki orandır. Bölgeden bölgeye ve hatta aynı bölgede araziden araziye ve arazi alım-satım durumuna göre farklılıklar göstermektedir. Kapitalizasyon oranı, arz ve talebe göre değişmektedir. Sanayi ve ticaret gibi yatırımların faiz oranlarından, arazinin daha garantili ve gelirin uzun süreli olması nedeniyle, farklı ve çok daha düşüktür. Arazi değerlerinin gelir yöntemine göre saptanabilmesi için kapitalizasyon oranının saptanması gerekmektedir. Kapitalizasyon oranının hesaplanabilmesi için ise benzer nitelikte çok sayıda arazinin gerçek satış fiyatlarının bilinmesi gerekmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, Aydın'ın efeler ilçesinde sulanabilir tarım arazilerinin değerlendirilmesinde kullanılacak kapitalizasyon oranını saptamaktır. Bu amaçla, kent merkezinin 10 km etrafında olan mahalle statüsü kazanmış köylerden gayeli olarak altısı seçilmiştir. Araştırma verileri oransal örnekleme ile 73 üreticiden anket yöntemiyle derlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan üreticiler toplam 250 parseli işlemektedir. Üreticilerin ortalama arazi büyüklüğü 73.01 dekadır. Arazilerde en çok üretimi yapılan ürünler ise; buğday, pamuk, mısır ve fiğ olarak saptanmıştır. Araştırma yöresinde yakın zamanda satışı yapılmış olan arazileri belirlemek için üretici ve emlakçılarla görüşülmüş ve satışı gerçekleşen 12 arazi olduğu saptanmıştır. Bu arazilerde münavebe yoluyla elde edilen yıllık ortalama net gelirlerin toplamı, bu arazilerin satış fiyatları toplamına oranlanarak kapitalizasyon oranı %5.23 olarak hesaplanmıştır. Kapitalizasyon oranının her yöre için, yapılacak bilimsel araştırmalarla belirlenmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: sulanabilir arazi, analitik yöntem, arazi değeri, gelirin kapitalizasyonu.

Abstract

The capitalization rate is generally defined as the right to use the capital invested in the land.

The capitalization rate is the ratio between the rent (net income) of the land and its sales value. It varies from region to region and even from land to field and land purchase and sale situation in the same region. The capitalization rate also varies according to supply and demand. It is different and much lower than the interest rates of investments such as industry and trade due to the fact that the land is more guaranteed and the income is longer. In order to

determine the land values according to the income method, the capitalization rate should be determined. In order to calculate the capitalization rate, it is necessary to know the real sales prices of many similar lands. The main purpose of this study is to determine the capitalization rate to be used in the valuation of irrigable agricultural lands in Efeler district of Aydın province. For this purpose, six of the villages that gained the status of neighborhood, which are around 10 km from the city center, were chosen purposefully. The study data was collected with proportional sampling from 73 farmers using a survey method. The farmers included in the study cultivate a total of 250 parcels. The average land size of the farmers is 73.01 decares. The most produced products in the fields are; identified as wheat, cotton, corn and vetch. The farmers and real estate agents were interviewed to determine the lands that were recently sold in the study area and it was determined that there were 12 lands for sale. The capitalization rate has been calculated as 5.23% by proportioning the total annual average net incomes obtained through rotation on these lands to the total sales prices of these lands. The capitalization rate should be determined by scientific researches for each region.

Keywords: irrigable land, analytical method, land value, capitalization of income.

1. GİRİŞ

Taşınmaz ve taşınır varlıkların farklı amaçlarla değerlendirilmesi, ekonomi biliminin yaklaşık 250 yılı aşkın süredir üzerinde çalıştığı konulardan biridir. Taşınmazın tahmin edilen piyasa, gelir ve maliyet değerlerinin vergi, alım-satım ve diğer bütün işlemlere yansıtılması, birçok ülkenin en önemli hedeflerinden biri olmuştur (Yalçın ve ark., 2018). Taşınmazlar niteliklerine göre ve değerlemenin amacına göre çeşitli yöntemlerle değerlendirilmekte. 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanununda tarım arazilerine gelir yöntemine göre, arsalara pazar değeri yöntemine göre ve binalara maliyet yöntemine göre değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Engindeniz ve ark., 2015).

Tarım arazilerinin değerlendirilmesinde kullanılan gelir yönteminin esası; araziden elde edilen net gelirin (arazi rantı), kapitalizasyon faiz oranına oranlanmasıdır. Bu aşamada sulanabilir arazilerden yöresel düzeyde yaygın münavebe uygulamasıyla elde edilen yıllık ortalama net gelir kapitalize edilmektedir (Mülayim, 2008). Herhangi bir bölgedeki bir arazi parçasının değerinin tespit edilebilmesi için gerekli kapitalizasyon oranı tespiti çalışmaları bölgesel bazda olmaktadır. Bu nedenle, değerlendirme yapılırken en fazla güçlü kapitalizasyon oranının belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır (Rehber, 2012). Yörede yeter sayıda arazi satış fiyatları ve bunların net gelirleri bilindiğinde kapitalizasyon oranı saptanabileceğinden, net gelirin ve satış fiyatlarının doğru saptanması gerekmektedir.

Kapitalizasyon oranı, araziye yatırılmış birim sermayenin kullanılma hakkıdır. Diğer bir deyimle, kapitalizasyon oranı, arazinin rantı (net geliri) ile satış değeri arasındaki orandır ve %5, %8, %10, %12 gibi oranlar halinde ifade edilmektedir. Kapitalizasyon oranı, bölgeden bölgeye ve hatta aynı bölgede araziden araziye ve arz ve talebe göre farklılıklar göstermektedir. Rant aynı kalmak koşuluyla, kapitalizasyon oranı düştükçe arazinin değeri yükselmektedir. Türkiye’de kapitalizasyon oranları illere göre %1.5-%12 arasındadır. Özellikle tarım arazisinin kıt olduğu Karadeniz, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde %3-5 arasında iken, arazi mülkiyetinin güvenilirliği ile ilgili çeşitli sorunların bulunduğu ve dolayısıyla

araziye olan talebin, diğer illere oranla görece olarak düşük olduğu Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde bu oran daha yüksektir (Tanrıvermiş, 2000).

Kapitalizasyon oranına etkili faktörler; arazinin verim, eğim, konum, yol, şekil ve parçalılık durumu, kolay alınıp satılabilir olması, şehir merkezine veya kasabaya yakınlığı; yörenin iklim koşulları, sosyal yapısı, güvenlik durumu ve vergiler şeklinde sıralanabilmektedir. Arazi en güvenceli yatırımlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla araziye yatırılan sermayenin kapitalizasyon oranı, riskli olan diğer yatırımların (banka kredileri, banka mevduatları, şirket ve devlet tahvilleri, hisse senetleri vs.) faiz oranlarından çok daha düşüktür. Bunun nedeni, arazinin çok güvenilir, rizikosu az bir yatırım olması, toprak tutkusu, toprağın bir istihdam yeri olması, toprağın sahibine sosyal ve politik bir güç kazandırmasıdır (Mülayim, 2008).

Türkiye’de bugüne kadar farklı bölgelerde kapitalizasyon oranını saptamaya yönelik birçok araştırma yapılmıştır (Mülayim ve ark., 1986; Vural, 1987; Demircan ve Orhan, 1992; Sökmen, 1992; Keskin, 1994; Sayılı ve Esengün, 1996; Oğuz, 1994; Birinci, 1997; Aktaş, 2000; Engindeniz, 2001; Akay ve ark., 2001; Aslan, 2002; Oğuz ve Ünal, 2004; Tanrıvermiş ve ark., 2004; Tanrıvermiş ve ark., 2008; Karakayacı ve Oğuz, 2006; Aydın ve Akay, 2008; Kılıç, 2011; Tanrıvermiş ve ark., 2011; Baştürk, 2011; Tanrıvermiş ve ark., 2012; Avcı ve Akay, 2012; Karakayacı ve ark., 2016; Yalçın ve ark., 2018; Dağdemir ve ark., 2018; Akbay, 2020).

Ancak, Türkiye’de bölgeler itibariyle tarımsal yapıdaki büyük farklılıklar göz önüne alındığında, kapitalizasyon oranı ile ilgili çalışmaların yeterli olduğu söylenememektedir. Bölgelere ve aynı bölgedeki çeşitli arazi nevelerine uygun ve bilimsel yöntemlerle hesaplanmış yeterli sayıda kapitalizasyon oranı çalışmasının olması, tahmin edilen arazi değerine olan güvenilirliği de artıracaktır. Ayrıca tarım işletmelerindeki üretim deseni, üretim tekniği ve arazi satış fiyatlarındaki değişim, zaman içinde kapitalizasyon oranını da değiştireceğinden, bu çalışmaların belli dönemler halinde tekrarlanması gerekmektedir (Kılıç, 2011).

Aydın ilinin Efeler İlçesi, Büyük Menderes Ovası’nın suladığı verimli tarım arazileri üzerinde bulunmaktadır. Sahip olduğu toprak, iklim ve ekolojik özelliklerin yanında büyükşehir statüsü kazanması gibi diğer düzenlemeler Efeler ilçesinde tarım arazisi piyasalarını etkilemektedir. Bu nedenle, bu bölgede yapılacak araştırmalar ilgililer için rehber niteliği taşıyabilecektir. Bu araştırmanın temel amacı, Aydın’ın Efeler ilçesinde sulanabilir tarım arazilerinin değerlendirilmesinde kullanılacak kapitalizasyon oranını saptamaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini Aydın İli Efeler ilçesindeki üreticilerden anket yöntemiyle derlenen veriler oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2018 yılı verilerine göre Aydın ilinin en yoğun nüfuslu ilçesi, 287.518 kişi ile yeni ilçe olarak büyükşehir belediyesine eklenen Efeler ilçesidir (TÜİK, 2019). Efeler ilçesinde 83 mahalle bulunmaktadır ve 61 köy ve belde 6360 sayılı kanun ile mahalle statüsü kazanmıştır. Kentsel alan dışında kalan 61 mahallenin %10’u araştırma kapsamına alınmış ve kent merkezinin 10 km etrafında olan mahallelerden altısı gayeli olarak seçilmiştir. Buna göre Çeştepe, Işıklı, Kadıköy, Kuyulu, Şevketiye ve Tepecik mahalleleri araştırma kapsamına alınmıştır. Tarım ve

Orman Bakanlığı Efeler İlçe Müdürlüğü'nden edinilen bilgilere göre araştırma kapsamına alınan yerleşim birimlerinde Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı toplam 298 üretici bulunmaktadır. Araştırma kapsamına örnekleme yöntemiyle üreticilerin bir kısmının alınmasına karar verilmiştir. Bu amaçla aşağıdaki *oransal örnek hacmi formülü*nden yararlanılmıştır (Newbold, 1995).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{px}^2 + p(1-p)}$$

Formülde;

n = Örnek hacmi

N = Toplam üreticisi sayısı

p = Sulanabilir arazi işleyen üreticilerin oranı (maksimum örnek hacmine ulaşmak için 0.5 alınmıştır.)

σ_{px}^2 = Varyansdır.

Araştırmada %95 güven aralığı ile %10 hata payı esas alınarak hesaplama yapılmış ve örnek hacmi 73 olarak saptanmıştır. Her mahalleden kapsama alınacak üretici sayısının belirlenmesinde ise, toplam üretici sayısı içerisinde mahallelerin payları esas alınmıştır.

Araştırma verilerinin analizinde önce üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri incelenmiş, daha sonra üreticilerin ürün deseni, münavebe uygulamaları ve farklı ürünlerden elde ettikleri ortalama net gelirler ortaya konulmuştur. Bu aşamada basit istatistiksel analizler ile yüzde ve ortalama hesaplamaları yapılmıştır.

Araştırmada sulu arazilerde yetiştirilen ürünlerin masraf unsurları olarak; işgücü ve çekigücü masrafları, materyal (fide, tohum, gübre, ilaç, su vb.) masrafları, masraflar toplamının faizi ve yönetim karşılığı dikkate alınmıştır. İşgücü masraflarının hesaplanmasında işletmelerde geçici işçiler için ödenen ücretlere aile işgücü karşılığı eklenmiştir. Materyal masraflarının hesaplanmasında üreticilerin kullandığı girdi miktarları ve bu girdiler için ödenen cari fiyatlar esas alınacaktır. Makina çekigücü masraflarının hesabında homojenliği sağlayabilmek için, kendi alet-makinasını kullanan üreticiler için de yöredeki birim arazi işleme ücretleri (alet-makina kirası) dikkate alınmıştır (Tanrıvermiş ve ark., 2011; 2012; Öztürk Coşar, 2013). Masraflar toplamının faiz karşılığının hesaplanmasında 2016 yılında Ziraat Bankasının sübvansiyonlu tarımsal işletme kredileri için uyguladığı faiz oranının (%10) yarısı (altı aylık dönem için) dikkate alınmıştır. Yönetim karşılığının hesaplanmasında ise toplam masrafların %3'ü alınmıştır (Kıral ve ark., 1999; Mülayim, 2008).

Üreticilerden ve yöredeki emlakçılardan elde edilen veriler ışığında yakın zamanda satışı yapılan sulu tarım arazileri ve fiyatları saptanmıştır. Satışı yapılan bu arazilerden elde edilebilen net gelirlerin hesaplanmasında, farklı ürünler için araştırma kapsamındaki üreticilerin elde ettiği ortalama net gelirler esas alınmıştır.

Kapitalizasyon oranının (f) hesaplanmasında aşağıdaki formülden yararlanılmıştır. Formülde; $D_1, D_2, D_3, \dots, D_n$ yörede yakın zamanda satışı yapılan arazilerin fiyatlarını, $R_1,$

$R_2, R_3, \dots, R_n$ ise satışı yapılan arazilerden elde edilen net gelirleri göstermektedir (Gülten, 2000; Mülayim, 2008);

$$f = \frac{R_1 + R_2 + R_3 + \dots + R_n}{D_1 + D_2 + D_3 + \dots + D_n} = \frac{\sum R}{\sum D}$$

3.BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1 Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Çizelge 1’de üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri verilmiştir. Üreticilerin yaşı 24-76 arasında değişmektedir ve ortalama yaş 54.97’dir. Eğitim süreleri 5-16 yıl arasında değişmektedir ve ortalama eğitim süresi 7.68 yıldır. Üreticilerin tarımsal deneyimleri ortalama 24.59 yıldır.

Çizelge 1. Üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri

Üreticilerin yaşı	54.97
Üreticilerin eğitim süresi (yıl)	7.68
Üreticilerin tarımsal deneyimi (yıl)	24.59
Aile nüfusu (kişi)	3.33
Aile işgücü potansiyeli (EİB)	1.95
Arazi mevcudu (da)	73.01
Öz sermaye oranı (%)	85.42
Kooperatife ortak olma oranı (%)	84.93

İncelenen işletmelerde ortalama nüfus 3.33 kişidir ve %50.45’ini erkekler oluşturmaktadır. İşletmelerde ortalama aile işgücü potansiyeli erkek iş birimi (EİB) olarak 1.95, erkek iş günü (EİG) olarak ise 585’dir. İncelenen işletmelerde ortalama arazi büyüklüğü 73.01 dekar’dır. Ortalama parsel sayısı 3.42, ortalama parsel büyüklüğü ise 21.35 dekar olarak belirlenmiştir. İncelenen işletmelerde arazi mülkiyet durumu incelendiğinde; işletmeler ortalamasına göre toplam işletme arazisinin %76.63’ü mülk arazilerden, %14.74’ü kiralanan arazilerden, %8.63’ü ise ortak işletilen arazilerden oluşmaktadır. İşletmeler ortalaması olarak toplam aktifin %90.92’sini arazi varlığı oluşturmaktadır. Aktifin unsurlara göre dağılımı incelendiğinde ise; toprak varlığının büyük bir pay (%83.88), bunu sırasıyla alet-makine varlığı (%6.91) ve bina varlığı (%4.99) izlemektedir. Bununla birlikte pasifin %85.42’sini öz sermaye oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınan 73 üreticinin 62’si en az bir tarımsal kooperatife ortaktır.

3.2 İşletmelerde Arazi Kullanımı ve Yetiştirilen Ürünler

Araştırma kapsamına alınan işletmelerde işlenen toplam parsel sayısı 250’dir ve bu parseller toplam 5330 dekar araziyi oluşturmaktadır. İşletme başına düşen ortalama arazi genişliği 73.01 dekar’dır. Arazilerde en çok üretimi yapılan ürünler ise; buğday, pamuk, mısır ve fiğ olarak saptanmıştır (Çizelge 2).

Çizelge 2: İşletmelerde arazi mevcudunun ürünlere göre dağılımı

Ürünler	Parsel Sayısı	Toplam Üretim Alanı (da)	Ortalama Üretim Alanı (da)
Buğday	75	1 545.00	21.16
Mısır (dane)	42	552.00	7.56
Mısır (silajlık)	23	462.50	6.34
Pamuk	71	2156.00	29.53
Fiğ	35	598.00	8.19
Diğer	4	16.50	0.23
Toplam	250	5330.00	73.01

3.3 İşletmelerde Yetiştirilen Ürünlerden Elde Edilen Net Gelir

İncelenen işletmelerde ürünlere göre elde edilen net gelir düzeyine ilişkin bilgiler Çizelge 3’de verilmiştir. Görüldüğü gibi en fazla brüt üretim değeri sağlayan ürünler sırasıyla pamuk, dane mısır ve silajlık mısırdır. Ürünler göre üretim masrafları; işgücü ve çekigücü (toprak işleme, ekim-dikim, gübreleme, çapalama, sulama, ilaçlama, hasat) masrafları, materyal (gübre, ilaç, su, elektrik) masrafları, masraflar toplamının faizi ve yönetim karşılığından oluşmaktadır. Ürünler yönelik üretim masrafları değerlendirme amacıyla saptandığı için arazi kirası masraf unsuru olarak dikkate alınmamıştır. Üreticiler dekara en fazla net geliri dane mısır (661.17 TL/da) ve pamuk (531.11 TL/da) üretimi ile sağlamaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. İşletmelerde ürünlere göre elde edilen net gelirler (TL/da)

Ürünler	Brüt Üretim Değeri (TL/da) (1)	Toplam Masraflar (TL/da) (2)	Net Gelir (TL/da) (1-2)
Buğday	579.04	391.17	187.87
Dane			
Saman			
Mısır (silajlık)	988.80	643.15	345.65
Mısır (dane)	1312.74	651.57	661.17
Pamuk	1330.21	799.10	531.11
Fiğ	372.90	252.18	120.72

3.4 İşletmelerde Münavebe Düzenlerine Göre Elde Edilen Yıllık Ortalama Net Gelir

Tarım arazilerinin gelir yöntemine göre değerlemesinin doğru yapılabilmesi için yörede uygulanan münavebe düzeninin doğru saptanması gerekmektedir. İncelenen işletmelerde uygulanan münavebe düzenleri Çizelge 4’de verilmiştir. Yörede ikili ve üçlü olmak üzere dokuz farklı münavebe düzeni uygulandığı tespit edilmiştir. Yörede pamuk-buğday münavebesinin yaygın olduğu belirlenmiştir. Dekara yıllık ortalama net gelir en fazla pamuk-mısır (596.14 TL/da) münavebesiyle elde edilmektedir. Bunu sırasıyla pamuk-buğday-mısır,

pamuk-silajlık mısır, buğday-mısır, mısır-fiğ, pamuk-buğday, pamuk-fiğ, buğday-pamuk-fiğ ve buğday-silajlık mısır münavebeleri takip etmektedir.

Çizelge 4. Münavebe düzenlerine göre elde edilen ortalama net gelirler (TL/da)

Münavebe Düzeni	Yıllık Ortalama Brüt Üretim Değeri (TL/da) (1)	Yıllık Ortalama Üretim Masrafları (TL/da) (2)	Yıllık Ortalama Net Gelir (TL/da) (1-2)
Buğday-Mısır	945.89	521.37	424.52
Buğday-Pamuk-Fiğ	760.72	480.82	279.90
Buğday-Silajlık mısır	783.92	517.16	266.76
Mısır-Fiğ	842.82	451.88	390.95
Pamuk-Buğday	954.63	595.14	359.49
Pamuk-Buğday-Mısır	1 074.00	613.95	460.05
Pamuk-Mısır	1 321.48	725.34	596.14
Pamuk-Fiğ	851.56	525.64	325.92
Pamuk-Silajlık mısır	1 159.51	721.13	438.38

3.5 Yakın Zamanda Satışı Yapılan Araziler ve Kapitalizasyon Oranının Saptanması

Kapitalizasyon oranının sağlıklı saptanabilmesi için gerçek satışı yapılan arazilerin fiyatlarının esas alınması gerekmektedir. Kapitalizasyon oranı, arazinin fiyatı ile geliri arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, daha önce yapılan bazı çalışmalarda uygulandığı gibi üreticilerin kendi arazileri için belirledikleri tahmini değerler esas alınmamıştır. Nitekim bu çalışma gibi, birçok çalışmada kapitalizasyon oranının saptanmasında gerçek satış fiyatlarının kullanıldığı görülmektedir (Engindeniz, 2001; Tanrıvermiş ve ark., 2004; Tanrıvermiş ve ark., 2008; Engindeniz ve ark., 2009; Tanrıvermiş ve ark., 2011; Ereeş ve Engindeniz, 2011; Tanrıvermiş ve ark., 2012; Öztürk Coşar, 2013; Susam Serez, 2019; Akbay, 2020).

Araştırma yöresinde yakın zamanda satışı yapılmış olan arazileri belirlemek için üretici ve emlakçılarla görüşülmüş ve satışı gerçekleşen 12 sulu arazi olduğu saptanmıştır. Bu araziler ile ilgili bilgiler Çizelge 5'de verilmiştir. Arazilerden elde edilen net geliri saptayabilmek için, incelenen işletmelerde üretilen ürünlerden ve uygulanan münavebe düzenlerinden elde edilen net gelirler dikkate alınmıştır.

Çizelge 5. Araştırma yöresinde yakın zamanda satışı yapılan arazilerin fiyatları, münavebe düzenleri ve elde edilen yıllık ortalama net gelirleri

Yerleşim Birimi	Arazinin büyüklüğü (da)	Arazide uygulanan münavebe düzeni	Araziden elde edilen toplam net gelir (TL)	Arazinin satış fiyatı (TL)
Tepecik	3	Pamuk-Buğday	1078.47	56000
Tepecik	5	Pamuk-Buğday	1797.45	71000
Çeştepe	7	Pamuk-Buğday	2516.43	128000
Çeştepe	10	Pamuk-Buğday	3594.90	259500
Işıklı	10	Pamuk-Buğday	3594.90	218500
Işıklı	20	Pamuk-Buğday	7189.80	128500
Işıklı	14	Pamuk-Buğday-Silajlık mısır	6776.21	81000
Kadıköy	18	Pamuk-Silajlık mısır	7890.84	102000
Kuyulu	8	Pamuk-Mısır	4769.12	105000
Kuyulu	18	Pamuk-Mısır	10730.52	95000
Şevketiye	33	Pamuk-Mısır	19672.62	150000
Şevketiye	14	Pamuk-Silajlık mısır	10082.74	128000
Toplam			79694.00	1522500

Araştırmada, yakın zamanda satışı yapılan bu arazilerden elde edilen toplam net gelir, arazi satış fiyatları toplamına oranlanarak kapitalizasyon oranı aşağıdaki gibi %5.23 olarak hesaplanmıştır;

$$f = \frac{R_1 + R_2 + R_3 + \dots + R_n}{D_1 + D_2 + D_3 + \dots + D_n} = \frac{\sum R}{\sum D} = \frac{79694}{1522500} = 0.0523442 (\%5.23)$$

Türkiye'nin farklı bölgelerinde bugüne kadar yapılan araştırmalar incelendiğinde; hesaplanan kapitalizasyon oranlarının, arazi satış değerleri, arazi değerini etkileyen farklı faktörler ve üretim desenlerinden dolayı bölgeler ve iller düzeyinde, hatta aynı il içerisinde farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Çizelge 6'dan görüldüğü gibi sulu arazilerde kapitalizasyon oranı bölgelere göre %3.88 ile %11.96 arasında değişebilmektedir. Ayrıca bu araştırmaların çoğunda kuru arazilerde kapitalizasyon oranının sulu arazilerden daha düşük hesaplandığı belirlenmiştir.

Çizelge 6. Farklı bölgelerde yapılan araştırmalarda sulu araziler için hesaplanan kapitalizasyon oranları

Araştırmalar	Araştırma Bölgesi	Kapitalizasyon Oranı (%)
Demircan ve Orhan (1992)	Adana-Seyhan-Yüreğir	5.50
Keskin (1994)	Eskişehir	7.84
Sayılı ve Esengün (1996)	Tokat-Kazova	3.88
Birinci (1997)	Erzurum	11.96
Birinci (1997)	Erzincan	8.48
Aktaş (2000)	Tokat-Niksar	5.90
Engindeniz (2001)	İzmir-Beydağ	4.48
Akay ve ark. (2001)	Tokat-Erbaa	5.24
Oğuz ve Ünal (2004)	Konya-Çumra	5.20
Karakayacı ve Oğuz (2006)	Konya-Ereğli	6.02
Aydın ve Akay (2008)	Tokat-Zile	5.17
Engindeniz ve ark. (2009)	Manisa-Gördes	5.47

Avcı ve Akay (2012)	Tokat-Pazar	4.38
Dağdemir ve ark. (2018)	Ağrı-Merkez	5.31
Yalçın ve ark. (2018)	Bursa-Mustafakemalpaşa	4.85
Akbay (2020)	Kahramanmaraş-Afşin-Elbistan	5.76

4. SONUÇ

Yargıtay 5. Hukuk Dairesinin uygulamadaki kararlarında kapitalizasyon oranları sulu tarım arazileri için %4, kuru tarım arazileri için ise %5, nadiren de %6'dır. Asgari hadden, yani %3 kapitalizasyon oranının uygulanabilmesi için taşınmazın bulunduğu bölgenin nüfus yoğunluğunun fazla ve arazinin de kıt olması gerekmektedir. Yargıtay kararlarında buna örnek olarak Karadeniz sahil şeridi gösterilmektedir (Arslan, 2020). Esasen kapitalizasyon oranı değiştikçe arazinin değeri de değişmektedir. Dolayısıyla kapitalizasyon oranının her bölgede aynı oranda uygulanması ile objektif sonuçlar elde edilememekte ve arazi değerinin olduğundan daha farklı hesaplanmasına neden olmaktadır (Engindeniz ve ark., 2015).

Araştırma sonuçlarına göre, Aydın'ın Efeler ilçesinde sulanabilir tarım arazilerinin değerlendirilmesinde kullanılacak kapitalizasyon oranı %5.23 olarak hesaplanmıştır. Takdir komisyonları ve bilirkişilerce bu oranın esas alınması olası anlaşmazlıkların önlenmesi ve gerçekçi bir değerlemenin yapılması açısından yararlı olabilecektir. Ayrıca yapılacak bilimsel çalışmalar ile her yöre için bu oranının saptanması, tarımsal arazi fiyatlarının bilinmesi ve tarıma yönelik yatırım politikaları açısından ülke ekonomisine katkılar sağlayacaktır. Ancak kapitalizasyon oranının saptanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılabilir. Bu güçlüklerden en önemlisi, arazilerden elde edilecek rantın (net gelirin) doğru tespit edilmesidir. Tarım işletmelerinde kayıt tutulmaması bu güçlüğü temel nedenidir. Bu konudaki bir diğer güçlük, kırsal kesimde arazi alım-satımının fazla ve sık olmamasıdır. Bu nedenle yapılan değerlendirmelerde gerçek satış fiyatlarından ziyade, tahmini değerlerin esas alındığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

Akay, M. Akçay, Y., Sayılı, M., 2001, Tokat İli Erbaa Ovası Tarla Arazilerinde Kapitalizasyon Oranı Üzerine Bir Araştırma, Kooperatifçilik Dergisi, 131:42-64.

Akbay, C., 2020, Afşin-Elbistan Ovası'nda Sulu ve Kuru Tarla Arazilerde Kapitalizasyon Oranı ve Arazi Değerlerinin Tespiti, Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 35(2):147-156.

Aktaş, A.R., 2000, Tokat İli Niksar Ovası Tarla Arazilerinde Kapitalizasyon Faiz Oranının Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Arslan, R., 2020, Kamulaştırma Davaları Adli Yargı Süreci, Seçkin Yayınları, İstanbul.

Arslan, İ., 2002, Tokat İli Niksar Ovası Tarla Arazilerinde Kapitalizasyon Faiz Oranının Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Avcı, İ., Akay, M., 2012. Tokat İli Pazar İlçesi Tarla Arazilerinde Kapitalizasyon Oranının Tespiti, Gaziosmanpaşa Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi, 29(1):65-74.

Aydın, H., Akay, M., 2008, Zile Ovası Tarla Arazilerinde Kapitalizasyon Oranının Tespiti Üzerine Bir Araştırma, Gaziosmanpaşa Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi, 25 (1): 23-31.

Baştürk, A., 2011, Samsun İli Lâdik İlçesi Tarla Arazilerinde Kapitalizasyon Oranının Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Birinci, A., 1997, Erzurum ve Erzincan İllerinde Tarla Arazilerinin Kıymetlerinin Takdirinde Kullanılan Kapitalizasyon Faizine Etki Eden Faktörlerin Tespiti Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Dağdemir, V., Aşkan, E., Demir, O., Tercan, S., 2018, Ağrı İli Merkez İlçe Tarım Arazilerinde Kapitalizasyon Oranının Tespiti, Alinteri Journal of Agriculture Sciences,33(2): 133-139.

Demircan, V., Orhan, M.E., 1992. Adana İli Seyhan ve Yüreğir İlceleri Kamulaştırma Bölgesindeki Tarla Arazilerinin Kıymet Takdirinde Uygulanabilir Kapitalizasyon Oranının Saptanması, Çukurova Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi, 7(2):115-128.

Engindeniz, S., 2001, Beydağ Barajı Göl Alanında Kalan Tarım Arazilerinin Kamulaştırılmasında Kullanılabilecek Kapitalizasyon Faiz Oranının Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi, 38(2-3):95-102.

Engindeniz, S., Yercan, M., Adanacıoğlu, H., 2009, Gördes Barajı Göl Alanında Kalan Tarım Arazilerinin Kamulaştırılmasında Kullanılabilecek Arazi Gelirlerinin, Kapitalizasyon Faiz Oranlarının ve Birim Arazi Değerlerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Yediveren Matbaacılık, İzmir.

Engindeniz, S., Başaran, C., Susam, B., 2015, Tarım Arazilerinin Kamulaştırma Bedellerinin Saptanmasında Gelir Yönteminin Uygulanması İle İlgili Anlaşmazlıklar, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 15. Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 25-28 Mart 2015, Ankara.

Ereeş, E., Engindeniz, S., 2011, *Sera Değerlerinin Gelir Yöntemine Göre Saptanması: İzmir'in Menderes İlçesi Örneği*, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 17(1):1-8.

Gülten, Ş., 2000, Kıymet Takdiri, Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Yayın No:202, Erzurum.

Karakayacı, Z., Oğuz, C., 2006, Konya İli Ereğli İlçesi Tarım Arazileri İçin Kapitalizasyon Oranının Tespiti, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 20(40): 21-26.

Karakayacı, Z., Oğuz, C., Reis, S., 2016. Konya İli Çumra İlçesindeki Tarım Arazilerinin Değerlerini Etkileyen Faktörlerin Farklı Yaklaşımlarla Analizi, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 22(2):17-27.

Keskin, G., 1994, Eskişehir İli Tarla Arazilerinde Ortalama Kapitalizasyon Faiz Oranının Bulunması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, O., 2011, Tarım Arazisi İçin Kapitalizasyon Oranın Hesaplanması, *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 26(2):181-187.

Kıral, T., Kasnaoğlu, H., Tatlıdil, F.F., Fidan, H. ve Gündoğmuş, E., 1999, Tarımsal Ürünler İçin Gelir ve Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No:37, Ankara.

Mülayim, Z.G., 2008, Tarımsal Değer Biçme (Genel-Özel-Yasal), Yetkin Yayınları, Ankara.

Mülayim, Z.G., Erkuş, A., Vural, H., 1986, Atatürk ve Karakaya Barajları Göl Alanlarında Kalan Taşınmazların Değer Takdirinde Uygulanabilecek Kapitalizasyon Faiz Oranının Tespiti Üzerine Bir Araştırma, DSİ Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Newbold, P., 1995, Statistics for Business and Economics, Prentice-Hall, New Jersey.

Oğuz, C., 1994, Konya İlinde Kuru Alanlarda Mülk Tarla Arazilerinde Analitik Kıymet Takdiri Metodu İle Kapitalizasyon Faiz Oranının Hesaplanması Üzerine Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 4(6):25-30.

Oğuz, C., Ünal (Karakayacı), Z., 2004, Konya İli Çumra İlçesi Sulu Tarım Arazilerinde Kapitalizasyon Faiz Oranının Tespiti, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 18(33): 8-16.

Öztürk Coşar, G., 2013, Menemen İlçesinde Sulu Tarla Arazilerinin Değerini Etkileyen Faktörlerin Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Rehber, E., 2012, Tarımsal Değerleme ve Bilirkişilik, Ekin Yayınları, Bursa.

Sayılı, M., Esengün, K., 1996, Tokat İli Kazova Yöresi Tarla Arazilerinde Kapitalizasyon Faiz Oranının Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Gaziosmanpaşa Üniv. Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(1996): 211-233.

Susam Serez, B., 2019, Yortanlı Barajının İşletmeye Açılmasının Yöredeki Tarım Arazisi Piyasasına Etkilerinin Analizi Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Sökmen (Şener), B., 1992, Tarla Arazilerinde Kapitalizasyon Faiz Oranının Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tanrıvermiş, H., 2000, Tarım Arazilerinin Değerlerinin Belirlenmesinde Kullanılabilecek Kapitalizasyon Faiz Oranlarının Tespiti ve Türkiye'deki Uygulamaları, TKK Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi, 129:76-96, Ankara.

Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E. ve Demirci, R. 2004. Tarım Arazilerinin Kamulaştırma Bedellerinin Takdirinde Kullanılabilecek Kapitalizasyon Faiz Oranları, Arazi Gelirleri ve Birim Arazi Değerleri, Eduser Yayınları, Ankara.

Tanrıvermiş, H., Akipek, Ş., Bayramın, İ., Gün, A.S., Aliefendioğlu, Y., 2008, Ermenek Barajı ve Hidroelektrik Santrali Projesi Kamulaştırma Alanındaki Arazilerin Gelirleri, Kapitalizasyon Oranları ve Birim Arazi Değerlerinin Araştırılması, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı Yayın No:1, Ankara.

Tanrıvermiş, H., Aliefendioğlu, Y., Demirci, R., 2011, Doğanözü Barajı Göl Alanı ve Mücavir Sahadaki Arazilerin Gelirleri ve Kapitalizasyon Oranları İle Birim Arazi Değerlerinin Araştırılması, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı Yayın No:6, Ankara.

Tanrıvermiş, H., Aliefendioğlu, Y., İşlek, B.G., Erdoğan, M.K., 2012, Ballıkaya Barajı Kamulaştırma Alanında Arazi Gelirleri ve Kapitalizasyon Oranı İle Arazi Değerlerinin Araştırılması, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı Yayın No: 12, Ankara.

TÜİK, 2019, Tarımsal İstatistikler ve Nüfus İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim tarihi: 15 Mart 2019).

Vural, H., 1987, Tarımsal Kıymet Takdirlerinde Kapitalizasyon Faiz Oranının Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yalçın, G., Selçuk, O. Şentürk, E., 2018, Bursa İli Mustafakemalpaşa İlçesi Tarım Arazilerinde Kapitalizasyon Oranının Tespiti, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 18 (2018):548-560.

**KARAR PROBLEMLERİNDE KRİTER ETKİ KAYBI İLE
NESNEL ÖNEM SIRALAMASI****OBJECTIVE IMPORTANCE RANKING VIA CRITERION IMPACT LOSS
IN DECISION MAKING PROBLEMS****Doç. Dr. Berna (KIRAN) BULĞURCU**

Çukurova Üniversitesi, İşletme Bölümü, Adana, TÜRKİYE

ORCID ID: 0000-0002-9695-2668

Özet

Karar verici mekanizmalar karar verme problemleri ile karşılaştıklarında geleceğin belirsizliği nedeniyle, en iyi kararı alma endişesi yaşamaktadırlar. Bu endişenin ortadan kaldırılabilmesi için alınan kararların çok yönlü düşünülmesi gerekmektedir. Çok yönlü düşünmenin yanında ise, karar vericinin verilecek karar üzerindeki etkisi de önemsenmeli ve hesaplamalara dahil edilmelidir. Öznel, nesnel ve karma şekilde karar problemi kriterlerinin değerlendirilmesi için geliştirilen matematiksel formüller göreceli önem sıralama yöntemleridir. Bu yöntemler arasında insan yargılarına dayanmadan ilksel verileri kullanan nesnel yöntemler daha güvenilir bulunmaktadır ancak literatürde sıklıkla eleştiri alsalar da öznel önem sıralama yöntemleri (AHP, FUCOM, DEMATEL, BWM, LBWA, SIMOS, SWARA) kullanılmaya devam etmektedir. Sıklıkla kullanılan bu yöntemlerin yanında ayrıca kriterlere ait nesnel önem sıralaması gerçekleştiren pek çok yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden en bilinenleri Entropy, CRITIC, SMART ve ROC yöntemi iken 2016 yılında Zavadskas ve Podvezko tarafından literatüre kriter etki kaybı olarak adlandırılan CILOS yöntemi kazandırılmıştır. Bu yöntemde hesaplanan dikkate alınan kriterlerden biri optimal olarak belirlendiğinde diğer her bir kriterin etki kaybı değerlendirilmesinin de ayrıca yapılmasıdır. Alternatif kriterin yaşadığı göreceli etki kaybını belirlemek için kullanılan CILOS adımları verilerin normalizasyonu ile başlayarak, sütunlardaki en büyük değerlerin belirlenmesi, A matrisinin oluşturulması, P matrisini oluşturulması, F matrisinin oluşturulması ve nihai ağırlıkların hesaplanması şeklinde tamamlanmaktadır. Bu çalışmanın bir amacı literatürde henüz çok yeni olan bu yöntemin öne çıkan özelliklerini tartışarak, hesaplama adımları ile ortaya çıkan yönteme özgü detayları sunmaktır. Yöntemin şimdiye kadar kullanılan diğer nesnel önem sıralama yöntemlerinden ayrılan yönlerinin ortaya konması ve çok yeni bir yöntem olmasına rağmen literatürde var olan çalışmalardan örnekler verilmesi ise çalışmanın bir diğer önemli amacıdır.

Anahtar Kelimeler: Nesnel Önem Sıralama Yöntemleri, Kriter Etki Kaybı (CILOS)**Abstract**

When decision-makers encounter decision-making problems, they worry about making the best decision due to the uncertainty of the future. In order to eliminate these worries, the decisions taken need to be considered from multiple perspectives. In addition to these multiple perspectives, the influence of the decision maker on the decision to be made should also be considered and included in the calculations. Mathematical formulas developed to

evaluate decision problem criteria in subjective, objective and mixed manner are relative importance ranking methods. Among these methods, objective methods that use primary data without relying on human judgments are more reliable. Although subjective importance ranking methods (AHP, FUCOM, DEMATEL, BWM, LBWA, SIMOS, SWARA) are frequently criticized in the literature, they continue to be used. In addition to these frequently used methods, there are also many methods that perform an objective ranking of criteria. While the best known of these methods are Entropy, CRITIC, SMART and ROC methods, the CILOS method, which is called criterion impact loss, was introduced to the literature by Zavadskas and Podvezko in 2016. When one of the considered criteria calculated in this method is determined as optimal, the evaluation of the loss of effect of each other criterion is also performed separately. The CILOS steps are used to determine the relative loss of effect experienced by the alternative criterion, starting with the normalization of the data, are completed by determining the largest values in the columns, the creation of the A matrix, the creation of the P matrix, the creation of the F matrix, and the calculation of the final weights. An aim of this study is to discuss the prominent features of this method, which is still very new in the literature, and to present the specific details of the method that emerged with the calculation steps. Another important purpose of the study is to reveal the aspects of the method that differ from other objective significance ranking methods used until now, and to give examples from the studies that exist in the literature, although it is a very new method.

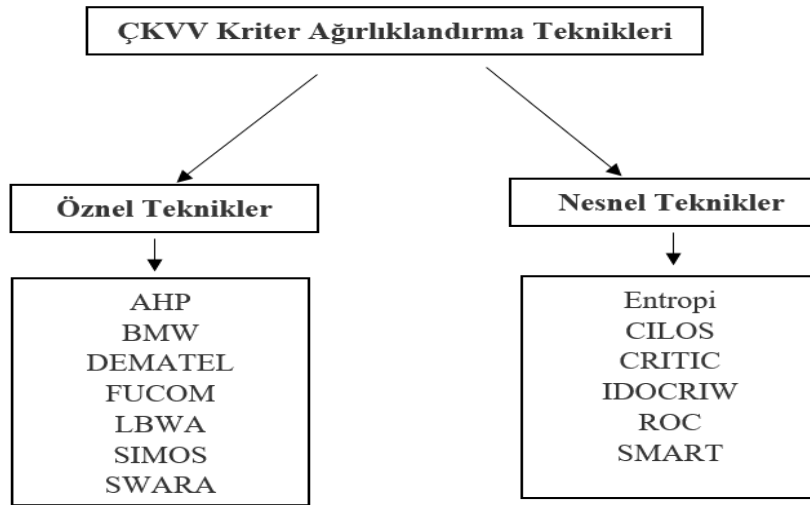
Key Words: Objective Importance Ranking Methods, Criterion Impact Loss (CILOS)

1. GİRİŞ

Geleceğin risk ve belirsiz olması araştırmacıların karar kuramı üzerinde durmasına neden olmuştur. Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) teknikleri literatürde bu şekilde farklılaştırılmış ve karar verici mekanizmaya bilimsel çözümler sunması ile öne çıkmıştır. ÇKKV çoklu ve birbirleriyle çatışan kriterlerin gerçekleştirmek istendiği problemlere ait genel çözümlerdir. ÇKKV problemlerinin çalışma mekanizması kriterlerin seçimi, alternatiflerin sıralanması, kriterlerin ağırlıklandırılması şeklindedir. Nicel ve nitel kriterler karar vermeye yol gösteren tüm ölçüm, standart veya kurallardır. Kriterlere yönelik yapılan değerlendirmede nesnel, öznel ve karma olarak ele alınan yöntemler kullanılmaktadır. Nesnel ağırlıklandırmada karar verici mekanizmanın tercihinin bırakılmadan kriterlere ait nicel veriler kullanılır. Öznel ağırlıklandırmada ise karar verici mekanizmanın tercihinin dayanmaktadır. Karma yöntem ise hem öznel hem nesnel tekniklerin hibrit bir kullanımla ağırlık hesabının gerçekleştirilmesi ile ilgilidir. Ancak kriter ağırlıklandırmanın en basit yolu eşit ağırlıklandırma yöntemidir. Bu yöntem ile gerçekleştirilen çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlar ile nesnel yöntem ile ulaşılan sonuçlar arasında güvenilirlik açısından farklılıklar bulunmaktadır.

ÇKKV, karar verici mekanizmalara var olan alternatifleri kriterlere göre değerlendirip seçim, sıralama ve sınıflama yapma imkanı sunan teknikler bütünü olması ile birlikte, problemin tanımlanması ile başlayan süreç, optimal sonuca ulaşım karar verici mekanizmaya güvenilir kararlar sunarak tamamlanmaktadır. Bu noktada en dikkat edilmesi gereken konulardan biri doğru ÇKKV tekniğinin belirlenmesi ve en uygun kriter ağırlıklandırma

tekniklerinin seçilmesidir. Literatürde sıklıkla kullanılan bu ağırlıklandırma teknikleri Şekil 1’de gösterildiği şekilde sınıflandırılmıştır.

Şekil 1. ÇKKV Kriter Ağırlıklandırma Teknikleri

Bu teknikler arasına nesnel bir teknik olarak eklenen CILOS yani kriter etki kaybı yönteminin tanıtılmasının amaçlandığı bu çalışmanın ikinci bölümünde CILOS ile ilgili olan çalışmalardan bahsedilerek, literatürde çok yeni olmasına rağmen yapılan yeni çalışmalara yer verilmiştir. Kriter etki kaybı yönteminin nasıl bir yöntem olduğunun ve işlem basamaklarından bahsedildiği bölüm olan üçüncü bölümün hemen ardından ise son bölüm olan sonuç bölümü ile CILOS yönteminin kazandırdıkları ve düşündürdükleri ile çalışma sonlandırılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Matematiksel alt yapısı eski olmasına rağmen ÇKKV teknikleri arasında adımları detaylandırılan ve son zamanlarda çeşitli alanlarda kullanım alanı bulmuş CILOS, Zavadskas ve Podvezko'nun 2016 yılındaki bir çalışmasında sunulmuştur. Bu çalışmada Entropi metodu ile bütünlük kullanımın çok daha farklı ve güvenilir kriter ağırlıklandırma yapabileceğini öne süren bir yöntem olan IDOCRIW tekniği ayrıca anlatılmış ve CILOS ile ilgili bilgiler detaylıca verilmiştir. Bu makalenin ardından CILOS farklı çalışmalarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalardan ilki yine 2016 yılında Cereška'nın Zavadskas ve Podvezko ile birlikte yayınlanan çalışmasıdır. Eğimli rotor sistemlerinin çalışma özelliklerinin ÇKKV teknikleri ile değerlendirildiği çalışmada deneysel araştırmalarda kullanılan özel bir ölçüm cihazı kullanılmış ve yapılan 27 ölçüm, 4 önemli rotor ölçütüne göre değerlendirilmiştir. Değerlendirmede Entropi yöntemi, CILOS ve IDOCRIW yöntemi kullanılarak 4 ölçüt sıralanmış ve kendi içinde ağırlıkları belirlenerek sonrasında COPRAS, SAW ve TOPSIS yöntemleri ile ölçümlere ait sıralama gerçekleştirilmiştir.

Cereška ve arkadaşlarının 2016 yılında gerçekleştirdiği ve CILOS'un kullanıldığı bir başka çalışma ise, hava kirliliğinin sürdürülebilir kalkınmadaki yeri ve çevreye verdiği zararın insan sağlığı üzerindeki etkilerinin azaltılması üzerine bir çalışmadır. Buna göre teknolojik gelişmelerle birlikte artan hava kirliliğine yönelik zehirli bir sıvının buharlaşma

süreci ile ilgili deneysel çalışmaya yönelik değerlendirilmeler yapılmak istenmiş ve buna göre tespit edilen yoğunluk, viskozite ve serbest bırakılan buhar akışı oranı, çözelti konsantrasyonundaki değişimin bağımlılığı gibi ölçütler CILOS ile ağırlıklandırılarak deneysel sonuçlar VIKOR ve COPRAS ile değerlendirilerek sıralamaya sokulmuştur.

Zavadskas ve arkadaşları (2017), sürekli artan inşaatlar, enerji kaynaklarının kötüye kullanılması, düşük hava kalitesi, artan ölüm oranları, hızlı iklim değişikliği ve kentleşme hem yerel olarak hem de küresel olarak çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratması sebebiyle Vilnius'taki 21 bölgede sürdürülebilir ilkeler ışığında bir değerlendirme yapmışlardır. Bu değerlendirmede kullanılan temel ölçütler ise Entropi, CILOS, IDOCRIW yöntemleri kullanılarak ağırlıklandırılmış ve COPRAS, SAW, TOPSIS, EDAS gibi yöntemlerle bölgelerin temel ölçütlere göre değerlendirilmesi yapılmış ve ortak bir sonuca varabilmek için de Borda sayım yöntemi ile ortalama sıralama yöntemi kullanılarak bölgeler arası nihai sıralamaya ulaşılmıştır.

CILOS yöntemine başvuru bir başka çalışma ise Podvezko ve arkadaşlarının (2017) çalışmasıdır ki bu çalışmada inşaat sektörüne yönelik 2007, 2009 ve 2013 yıllarındaki kriz öncesi ve kriz sonrası dönemler Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'nın inşaat piyasasına yönelik istatistiksel verileri kullanılarak performans ölçümü gerçekleştirilmiştir. İşgücü girdi verisi, inşaat bütçe verisi, üretim düzey verileri ve inşaat izin verileri gibi dört önemli ana faktör Entropi, CILOS ve IDOCRIW ile ağırlıklandırılmış ve inşaat sektörü performansları sıralaması için ise SAW, TOPSIS ve COPRAS yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bir başka çalışma ise 2018 yılında Cereška ve arkadaşları tarafından karmaşık esnek yapıya sahip çelik halatların teşhisinde kullanılmak üzere gerçekleştirilen önemli bir çalışmadır. Yapılan analizlerde asansör, teleferik, fönüküler kabinlerinde kullanılan çelik halatların seçimine yönelik tanısal verileri analiz edilmiş, analiz için Entropi, CILOS ve IDOCRIW ile ağırlıklandırılan veriler dört farklı ÇKKV tekniği ile birlikte teşhis konulmak üzere çözümlenmiştir.

3. KRİTER ETKİ KAYBI (CILOS)

Kriter Etki Kaybı (CILOS) güncel bir objektif kriter ağırlıklandırma yöntemidir. Matematiksel temeli Mirkin (1974)'in çalışmasında bahsettiği temele dayanan CILOS yöntemi, Zavadskas ve Podvezko tarafından 2016 yılında sunulan bir çalışma ile tam bir ÇKKV tekniğine bürünmüştür. Dikkate alınan kriterler en büyük veya en küçük değerler elde edildiğinde her bir kritere ait yaratılan kayıp etki kaybıdır ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna yönelik CILOS yönteminin son yıllarda kriterlerin ağırlıklandırılmasının vurgulandığı karar problemlerinde pek çok kez kullanıldığı görülmektedir. CILOS yönteminin diğer yöntemlere göre farklı avantajları bulunmaktadır:

- Yöntemin uygulanması sonucu farklı türdeki pratik karar problemlerinin çözümüne ulaşıldığı gibi ayrıca oldukça değişmez hesaplama sonuçları elde edilmektedir.
- Entropi metodunun çeşitli kısıtlılıklarını, güçlüklerini dengeleyebilmektedir.
- Objektif bir teknik olan Entropi ile birlikte kullanılması ile tek başına kullanılmasının yarattığı engelleri ortadan kaldırmaya yardımcı olabileceği gibi ortalama objektif bir kriter ağırlığı elde edilmesine de yardımcı olmaktadır. Böylelikle iki tekniğinin avantajlarının birlikte öne çıkması sağlanmış olacaktır.

CILOS yönteminde literatür aracılığı ile tespit edilen kriterlerin iyice tanımlanması ve tanımlanan kriterlerin tamamının maksimizasyon olması gerekliliği bulunmaktadır. Bu nedenle minimum olan kriterler normalizasyon işlemi ile maksimizasyon haline dönüştürülür ve bu dönüşüm ile elde edilen veriler kullanılarak matris elde edilir ve böylelikle etki kayıpları ile nesnel ağırlıklandırmalar hesaplanabilmektedir. Etki kaybı küçük ise, kriterin daha büyük ağırlık alması söz konusu olmaktadır, bunun sebebi ise bir kriterle ait etkinin büyüklüğünün kaybolmasının kriterin öneminin diğer kriterlerden daha düşük olması ile ilgili olmasıdır.

Özellikle Entropi metodu ile birlikte kullanılması önerilen CILOS yönteminin kendine ait adımları şu şekildedir:

Adım 1. Veri Normalizasyonu

Minimum durumunda olan kriterler için aşağıdaki formül ile maksimizasyon işlemi gerçekleştirilir.

$$\bar{r}_{ij} = \frac{\min_i r_{ij}}{r_{ij}}$$

Maksimizasyon durumunda olan kriterlere dokunulmazken, minimum haldeki kriterler ise maksimum hale dönüştürülür ve tüm değişkenler normalizasyonunun gerçekleştirilebileceği hale dönüşmüş olur. Böylelikle aşağıdaki eşitlik kullanılarak normalizasyon işlemi bitirilir.

$$\tilde{r}_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum_{i=1}^m r_{ij}}$$

Bu şekilde normalleştirilmiş olan değişkenler ile başlangıç matrisi oluşturulur.

Adım 2. Matris Sütunundaki En Büyük Değerin Belirlenmesi

$X = \|\|x_{ij}\|\|$ matrisi normalleştirilme sonrası elde edilen başlangıç matrisidir. X başlangıç matrisinin kolon elemanlarında kriter değerleri arasından büyük olan değer seçilir. $x_j = \max_i x_{ij} = x_{k_j}$ için k_j , j . kolonun bulunduğu satırın sayısıdır.

Adım 3. Matris A'nın Oluşturulması

İkinci adımda elde edilen maksimum değerler X matrisinden alınarak yeni oluşturulacak A matrisinin köşegen elemanları olmak üzere birinci kolondan başlayarak en büyük değerlerin bulunduğu satırlar ile kare matris oluşturulur. Kısaca A matrisi $A = \|\|a_{ij}\|\|$ şeklinde gösterilirken, A matrisinin köşegen elemanı $a_{ii} = x_i$ olmak üzere, köşegen elemanları dışında kalan elemanlar ise $a_{ij} = x_{k_j}$ şeklinde olmaktadır.

Adım 4. Matris P'nin Oluşturulması

Kriterlerin sıralanmasına yönelik yapılan kayıpları gösteren P matrisi $P = \|\|p_{ij}\|\|$, A matrisinin elemanları kullanılarak i . kriter en iyi seçildiğinde j . kriterde meydana gelen etki kaybı p_{ij} değerleri hesaplanarak oluşturulmaktadır.

$$p_{ij} = \frac{x_j - a_{ij}}{x_j} = \frac{a_{ii} - a_{ij}}{a_{ii}} \quad (p_{ii} = 0, i, j = 1, 2, \dots, m)$$

Adım 5. Matris F'nin Oluşturulması

P matrisi kriterlerin etki kaybını gösteren bir matris olması ile birlikte kolonlarında yer alan kriterlerin toplamının negatif değeri ile hesaplanan değer, köşegen elemanı olarak kullanılarak F matrisi elde edilmektedir. Köşegen elemanlarının elde edildiği formül aşağıda verilen formüldür.

$$- \sum_{i=1}^m p_{im}$$

Böylelikle elde edilen F matrisinin köşegenleri dışında kalan elemanlar ise P matrisinin elemanlarıdır.

Adım 6. Son Ağırlıkların Hesaplanması

Nesnel olarak kriterlere atanmış ağırlıklar q olarak verilmiştir. $q = \{q_1, q_2, \dots, q_m\}$ ağırlıklarının hesaplanabilmesi için F kare matrisi yardımıyla çözülebilmektedir. Burada ağırlıklarının toplamının 1'e eşit olması her zamanki gibi en önemli kurallardan biridir. Aşağıda verilen kare matris formülünün çözülmesi ile elde edilen ağırlıklar son ağırlıklardır.

$$Fq_t = 0$$

4. SONUÇ

Nesnel ağırlıklandırma yöntemleri arasında yeni bir yöntem olan CILOS, objektif kriter ağırlıklandırmanın güçlü ve güvenilir olabilmesi için geliştirilmiş yeni bir tekniktir ve diğer nesnel yöntemlerden farklı avantajlara sahiptir. En önemli avantajı Entropi yönteminin tek başına kullanılmasının pek uygun olmadığına vurgu yaparak farklı özgün bir karar matrisi önerisinde bulunmasıdır. Ayrıca, hem entropi hem de CILOS birarada kullanılarak da ayrıcalıklı bir karara varılabileceği düşüncesi özellikle orjinal makalede Zavadskas ve Podvezko tarafından önerilmiştir. 2016 yılından itibaren CILOS ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında pek çok farklı alanda kullanıldığı ve özellikle de IDOCRIW yönteminin bir parçası olarak kullanıldığı görülmektedir.

CILOS yöntemi nesnel bir yöntem olarak karar analizinin en önemli adımlarından biri olan kriterlerin kendi içinde sıralanarak kendi önemlerinin belirlenmesinin objektifliğinin sağlanması adına kendisine ÇKKV'nin kullanım alanı bulduğu her alanda uygulama alanı bulabilecek bir yöntem olarak görünmektedir. Böylelikle CILOS yönteminin diğer ağırlıklandırma yöntemleri arasında yerini sağlamlaştırmaya aday bir yöntem olacağını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Mirkin, B. G. (1974). Problema Grupovogo Vibora, Halsted Press: Moskva, Russia, 256.

Cereška, A., Zavadskas, E. K., Cavallaro, F., Podvezko, V., Tetsman, I., Grinbergiene, I. (2016). Sustainable Assessment of Aerosol Pollution Decrease Applying Multiple Attribute Decision-Making Methods. *Sustainability*, 8: 586.

Cereška, A., Zavadskas, E. K., Podvezko, V. (2016). Operating Characteristics Analysis of Rotor Systems

Using MCDM Methods. *Studies in Informatics and Control*, 25 (1): 59-68.

Cereška, A., Zavadskas, E. K., Bucinskas, V., Podvezko, V., Sutins, E. (2018). Analysis of Steel Wire Rope Diagnostic Data Applying Multi-Criteria Methods. *Applied Science*, 8: 260.

Podvezko, V., Kildienė, S., Zavadskas, E. K. (2017). Assessing the Performance of the Construction Sectors in the Baltic States and Poland. *Panoeconomicus*, 64 (4): 493-512.

Zavadskas, E. K., V. Podvezko, V. (2016). Integrated Determination of Objective Criteria Weights in MCDM. *International Journal of Information Technology & Decision Making*, 15:1-17.

Zavadskas, E. K., Cavallaro, F., Podvezko, V., Ubarte, I., Kaklauskas, A. (2017). MCDM Assessment of a Healthy and Safe Built Environment According to Sustainable Development Principles: A Practical Neighborhood Approach in Vilnius. *Sustainability*, 9: 702.

HYDROGEN ALTERNATIVES FOR GREEN FUTURE**Borislav Abrashev^{1*}, Marin Pandev^{1,2}, Daniela Levi^{1,2}, Miglena Slavova¹, Valentin Terziev¹**¹Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences, Acad. G. Bonchev Str., Bl. 10, Sofia 1113, Bulgaria²Joint Innovation Centre, Bulgarian Academy of Sciences Bl. 26B, Sofia 1113, Bulgaria**Abstract**

Hydrogen has been identified as a key energy carrier for the transition to a carbon-free economy and funding for its deployment is growing steadily. In order to achieve a sustainable hydrogen economy and replace fossil fuels technical challenges have to be addressed and overcome in different areas: production and generation, storage and to electrical energy and heat. One of the best and most viable options is to produce hydrogen from renewable energy sources (RES). Hydrogen technologies have many applications: in the transport sector, or heat generation in the industrial and residential sectors, as well as power generation. Currently, it is not as easily accessible as coal, natural gas and other fossil fuel sources but it can be both an energy carrier and energy source. Hydrogen production typically comes from hydrocarbons but more intensive deployment of carbon capture and storage, and water electrolysis may enable hydrogen production from RES and could create an economic, low-carbon and viable option in the future. The current policies of the EU towards decarbonisation focus on the desire to achieve a “Hydrogen Economy”. That implies two main things (1) the extensive use of hydrogen as an energy carrier and (2) hydrogen storage as a key enabling technology.

This research gives an overview on how hydrogen may be produced and stored, having in mind its environmental protection added value, in comparison to other techniques.

Keywords: Hydrogen economy, renewable energy sources, carbon free economy

Acknowledgements:

This work was supported by the Bulgarian Ministry of Education and Science under the National Research Program E+: Low Carbon Energy for the Transport and Households, grant agreement D01-214/2018;

Center of competence HITMOBIL - Technologies and Systems for Generation, Storage and Consumption of Clean Energy”, No BG05M20P001-1.002-0014

COVID-19 SALGIN HASTALIĞININ HAVA KARGO TAŞIMACILIĞINA ETKİLERİNİN STRATEJİK BİR DEĞERLENDİRMESİ**Dr. Murat SUCU**

ORCID. 0000-0001-8951-3045

Özet

2019 yılının Aralık ayında ilk kez Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgın hastalığı, çok sayıda can kaybına sebep olmuştur. Bununla birlikte küresel düzeyde ekonomik faaliyetler durma noktasına gelmiştir. Dünyadaki tüm sektörler faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmış ve işsizlik oranında önemli bir artış yaşanmıştır. Bu gelişmeler ile birlikte havacılık sektörü faaliyetleri de durma noktasına gelmiştir. Salgın hastalığın hızla yayılıyor olması nedeni ile birçok ülke uçuş faaliyetlerini durdurmuştur. Bu nedenle salgın hastalık, havayolları ile yapılan yolcu taşımacılığı faaliyetlerini ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bilindiği üzere uçaklar ile yolcuların yanısıra kargo taşımacılığı da yapılmaktadır. Salgın döneminde hava kargo taşımacılığının yolcu taşımacılığına oranla daha az etkilendiği görülmektedir. Özellikle yardım malzemelerinin ihtiyaç duyulan ülkelere hızla ulaştırılması gerekliliği hava kargo taşımacılığına olan talebi arttırmıştır. Hava kargo taşımacılığında yaşanan talepteki artış, kargo uçakları ve bir kısım yolcu uçaklarının kargo uçaklarına dönüştürülmesi ile karşılanmıştır.

Çalışma kapsamında, salgın hastalığın ortaya çıktığı tarihten itibaren hava kargo taşımacılığında yaşanan gelişmeler durum analizi yapılarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, hava kargo taşımacılığında yaşanan talepteki artışın havayolları tarafından nasıl yönetildiği stratejik yönetim perspektifinde incelenmektedir. Bununla birlikte hava kargo trafiğinde artışın istihdama, havacılık sektörüne ve yönetim süreçlerine etkisine yönelik bir durum analizi yapılmaktadır.

Yapılan değerlendirmelere göre, COVID-19 salgın hastalığının tüm sektörlerde olduğu gibi havacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Yolcu ve uçak trafiğinde yaşanan azalma ile sivil havacılık sektörü durma noktasına gelmiştir. Salgın hastalık sürecinde yolcu sayısı ve uçak seferlerinde yaşanan düşüş, tüm dünyada üretimin durması nedeni ile hava kargo taşımacılığında da yaşanmıştır. Ancak salgının başlangıç tarihi itibarıyla ile dünyanın farklı ülkelerinde çeşitli yardım ve sağlık malzemelerine ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. İhtiyaç duyulan bu malzemelerin hızlıca ülkelerarası taşınması gerekliliği nedeni ile hava kargo taşımacılığında bir artış yaşanmıştır.

Kargo uçakları ile dezenfektan, maske, eldiven ve hastane malzemelerinin taşındığı görülmektedir. Bazı havayolları uçaklarını, yolcu koltuklarını sökerek kargo yüklenebilir duruma getirmişlerdir. Stratejik olarak bu kararı veren havayolları gelirlerinde az da olsa bir artış elde etmişlerdir. Havayolları gelirlerinde yaşanan azalma nedeni ile yönetim süreçlerinde zorluklar yaşamışlardır. Emek yoğun bir sektör olan havacılık sektörünün giderlerinde en büyük payı alan kısım çalışanlarıdır. Bu nedenle giderlerini azaltmak isteyen havayolları ve havacılık faaliyetleri yürüten işletmeler, çalışanlarını işten çıkartma, ücretsiz izin verme, evden çalıştırma gibi yöntemler uygulamak zorunda kalmışlardır. Yolcu hizmeti veren çalışanların bu uygulamalardan daha fazla etkilendiği görülmektedir. Hava kargo ile

ilgili bölümlerde çalışanların ise diğer bölümlerde çalışanlara göre biraz daha az etkilendiği söylenebilir.

Dünyada salgın hastalığı önlemek üzere kullanılan aşuların henüz istenilen seviyede olmaması, salgın hastalık etkisinin bir süre daha devam edeceğini göstermektedir. Bu bağlamda yapılan analizler neticesinde, yolcu trafiğinin 2022 yılı ilk çeyreğinde toparlanmaya başlayacağı ancak eski durumunda ulaşmasının 2022 son çeyreğinde olacağı öngörülmektedir. Hava kargo taşımacılığında ise, ülkelerin üretim süreçlerine tekrar başlamaları nedeni ile 2021 ilk çeyreğinde biraz daha toparlanacağı ve 2021 ikinci çeyreğinde tekrar eski durumunda geleceği öngörülmektedir. Çalışmanın COVID-19 salgın hastalığı kapsamında hava kargo sektörü özelinde alanyazına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Havacılık, Kargo, COVID-19, Yönetim, Strateji.

Abstract

The Covid-19 epidemic, which first appeared in Wuhan, China in December 2019, has affected the whole world and has been caused many lives losses. However, Global economic activities have come to a standstill. All sectors in the world had to cease their activities and there was a significant increase in the unemployment rate. With these developments, aviation sector activities have come to a standstill. Due to the rapid spreading of the epidemic, many countries have stopped their flight activities. For this reason, the epidemic seriously affected passenger transport activities with airlines. As it is known, cargo transportation is carried out with passengers in the aircraft. It is observed that air cargo transportation is less affected than passenger transportation during the epidemic period. Especially the necessity of delivering aid materials to countries where they are needed, has increased the demand for air cargo transportation. The increase in demand in air cargo transportation has been met by cargo aircraft and some passenger aircraft which are used as cargo aircraft.

Within the scope of the study, developments in air cargo transportation since the outbreak of the epidemic are evaluated by base-case analysis. Also, how the increase in demand in air cargo transportation is managed by airlines is analyzed with strategic management perspective. In addition, base-case analysis is made regarding the effect of the employment, aviation sector and management processes.

According to the evaluations, the COVID-19 epidemic had a negative impact on the aviation industry as in all sectors. Civil aviation industry has come to a standstill with the decrease in passenger and aircraft traffic. During the epidemic process, the decrease in the number of passengers and aircraft flights was also experienced in air cargo transportation due to the cessation of production all over the world. However, as the beginning of the epidemic, various aid and health supplies have been needed in different countries of the world. Because of the necessity of quickly transporting these needed materials between countries, there has been an increase in demand for air cargo transportation.

It is observed that disinfectants, masks, gloves and hospital supplies are transported by cargo aircraft. Some airlines have made their aircraft available for cargo by removing the passenger seats. Airlines that made this decision strategically achieved a little increase in their revenues. Due to the decrease in the revenues, airlines experienced difficulties in management processes. The biggest expense of the labor intensive aviation industry is their

employees. For this reason, airlines and businesses carrying out aviation activities that want to reduce their expenses, they have had to apply methods such as lay off their employees, unpaid leave, and working from home. It is observed that employees who are providing passenger service are more affected by these methods. It can be said that employees who are working in cargo department are slightly less affected than other employees.

The effectiveness of vaccines that are used to prevent epidemics in the world are not at the desired level yet, show that the epidemic effect will continue for a while. As a result of the analyzes, it is predicted that the passenger traffic will begin to recover in the first quarter of 2022, but it will arrive the former conditions in the last quarter of 2022.

In air cargo sector, it is predicted that countries will recover a little more in the first quarter of 2021 and will return to its previous condition in the second quarter of 2021 because of countries have resumed their production processes. The study is expected to contribute to the literature on the air cargo industry within the scope of the COVID-19 epidemic disease.

Keywords: Aviation, Cargo, COVID-19, Management, Strategy.

A COMPARATIVE STUDY TO KNOW THE EFFECTS OF ECCENTRIC CALF TRAINING WITH AND WITHOUT ULTRASOUND IN ATHLETES WITH SHINSPLINTS

Dr. Harish Padinjarethil¹ & Mercy Teegala²

¹ *Dr. Harish Padinjarethil, Sr. Sports Officer, IIT Bombay, Mumbai, India.*

² *Mercy Teegala, Pursuing MPT (Sports), SIMS College, Guntur, A.P.*

Abstract

Today's sport has become highly competitive and exhaustive. An athlete needs to be continuously on toes to achieve something. Competition is so high that there is no space for anything called as complete rest. In the recent few decades, sports science and its associated fields have been developing at great speed. Given the popularity of running and the high rate of associated overuse injuries amenable to nonsurgical management, the primary care physician is likely to manage many injured runners and should be familiar with the diagnosis and treatment of common problems. The purpose of this study was to perform a comparative study to know the effects of eccentric calf training with and without ultrasound in athletes with Shinsplints. For the present study 32 athletes with shin splints were selected from the Brahmananda Reddy Stadium, Guntur in association with the Guntur District Athletics Association. The age group of the athletes was between 16 to 21 years. The athletes were randomly divided into 2 groups of 16 each. [N=16]. One group attended 6 weeks Eccentric Calf Training of selected exercises and the other group underwent similar 6 weeks Eccentric Calf Training along with Ultrasound treatment; in addition to their normal routine. The training period was restricted to 6 weeks to allow adaptation changes, thrice a week i.e. Monday, Wednesday and Friday. The sessions were of 30 minutes of eccentric calf training and 15 minutes of ultrasound treatment. The dependent variables selected for the study were MMT (Manual Muscle Testing) of lower limb in a scale of 0-5; Visual Analog Scales (VAS) and sport specific 600m run. The level of significance was fixed at .05 levels, which was considered to be appropriate to test the hypothesis. The results clearly reveal that the right combination of strength training and physiotherapeutic modality would bring about better results in helping the athlete regain his/her pre-injury condition. In this case, it is evident that 6 week of eccentric calf training along with ultrasound treatment can bring about significant improvement in their running ability, muscular contraction and pain reduction.

Keywords: *Eccentric Calf Training, Shin Splints, Ultrasound, manual Muscle Testing (MMT), Visual Analog Scale (VAS)*

MESAFELİ SÖZLEŞMELER

DISTANCE CONTRACTS

Ar. Gör. Hasan Ali Güçlü, Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı,
ORCID NO: 0000-0003-0501-7912

Özet

Günümüzde klasik alışageldiğimiz sözleşmelerden ziyade mesafeli sözleşmelerle sıklıkla karşılaşmaktayız. Mesafeli sözleşme kavramı, pozitif hukuk bakımından kaynağını TKHK md. 48'den almaktadır. Sözleşmenin iki unsuru bulunmaktadır. UNSURLARDAN BİRİ mesafenin olması diğer unsur ise sözleşmenin olması ve sözleşmenin geçerli olmasıdır. Mesafe unsurunun anlamının belirlenmesinde TKHK md. 48/1'de yer alan "eş zamanlı fiziksel varlık" ve "uzaktan pazarlanma" ifadeleri önem arz etmektedir. Kanun koyucu, TKHK md. 48/1'de mesafeli sözleşmeleri tanımlamaktadır. Doktrinde de genel anlamda mesafeli sözleşmeler tanımı da yapılmaktadır. Doktrinde, mesafeli sözleşmeler tarafların yüz yüze gelmediği sözleşmeler olarak anılmaktadır. Mesafeli sözleşmeler, tüketici sözleşmesi olarak nitelendirilmektedir.

Mesafeli sözleşmeler, tasarruf işlemi olarak kabul edilemez. TKHK hükümleri de uyarınca mesafeli sözleşmelerin taahhüt işlemi olduğunu ifade etmek mümkündür. Kanun koyucu, TKHK md. 48'de mesafeli sözleşmeler başlığı altında mesafeli sözleşmelere ilişkin unsurlara yer vermiş ve mesafeli sözleşmeleri tanımlama yoluna başvurmuştur. Mesafeli sözleşme her ne kadar kanunda tanımlanmış olsa da isimsiz bir sözleşme olarak kabul edilecektir. Mesafeli sözleşmeler, rızai sözleşmelerdir. Mesafeli sözleşmeler, uluslararası ticarete de çok sıkça kullanılmaktadır.

Bu tebliğ kapsamında son zamanlarda uygulaması oldukça yaygınlaşan mesafeli sözleşmeler kısaca anlatılacak ve örnekler verilecektir. Mesafeli sözleşmelerin olumlu ve olumsuz yönlerinden bahsedilecektir. Mesafeli sözleşmelerin en yaygın türlerinden biri olan teletip sözleşmesine önemi sebebiyle daha fazla değinilecektir. Mesafeli sözleşmelerin benzer hukuki kurumlarla benzerliği ve farkına değinilecektir.

Anahtar kelimeler: Mesafeli sözleşmeler, teletip, tüketici sözleşmesi, uzaktan pazarlama, ticaret

Abstract

Nowadays, we frequently encounter distance contracts rather than conventional contracts. The concept of distance contract is based on positive law in terms of the TKHK art. It takes from 48. The contract has two elements. One of the factors is the distance, the other is the existence of a contract and the validity of the contract. In determining the meaning of the distance element, TKHK art. The expressions "simultaneous physical presence" and "remote marketing" in 48/1 are important. Law maker, TKHK art. It defines distance contracts in 48/1. The general definition of distance contracts is also made in the doctrine. In the doctrine, distance contracts are referred to as contracts where the parties do not face each other. Distance contracts are qualified as consumer contracts.

Distance contracts cannot be considered as savings transactions. According to the provisions of the TKHK, it is possible to state that distance contracts are commitment transactions. Law maker, TKHK art. In 48, it included the elements related to distance contracts under the title of distance contracts and resorted to defining distance contracts. Although the distance contract is defined by law, it will be regarded as an anonymous contract. Distance contracts are consent contracts. Distance contracts are also very frequently used in international trade.

Within the scope of this communiqué, distance contracts, which have become widespread recently, will be briefly explained and examples will be given. The positive and negative aspects of distance contracts will be mentioned. Telemedicine contract, which is one of the most common types of distance contracts, will be mentioned more because of its importance. The similarity and difference of distance contracts with similar legal institutions will be discussed.

Keywords: Distance contracts, telemedicine, consumer agreement, distance marketing, trade

TÜRK HUKUKUNDA KAMU TÜZEL KİŞİLERİNİN “TACİR” SIFATI

THE TITLE OF “MERCHANT” OF PUBLIC LEGAL PERSONS
IN TURKISH LAW**Prof. Dr. Mustafa AVCI**Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, Eskişehir/ TURKEY
ORCID No: 0000-0002-5182-2499**Arş. Gör. Gökhan GÜNCAN**Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, Yalova/ TURKEY
ORCID No: 0000-0001-5055-1001**Zarina RAVSHANOVA**Moscow Humanitarian Economic Institute
ORCID No: 0000-0002-5202-0308**Özet**

Kamu tüzel kişileri, kamu yararını gerçekleştirmek için kanunla kurulan, kamu gücüyle donatılmış kişi ve mal topluluklarıdır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun tüzel kişilerin tacir sıfatını düzenleyen 16. maddesine göre, Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişilerinin bir ticari işletmeyi, ister doğrudan doğruya ister kamu hukuku hükümlerine göre yönetilen ve işletilen bir tüzel kişi eliyle işletsinler, kendilerinin tacir sayılmayacağı düzenlenmiştir (TTK 16/2). Mezkur Kanuna göre, kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümlerine göre yönetilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişileri tarafından kurulan kurum ve kuruluşlar tacir sayılacaktır (TTK 16/1).

Türk hukukuna göre kamu tüzel kişileri “tacir” sıfatına sahip olmazlar. Kamu tüzel kişileri, bir ticari işletmeyi ister doğrudan isterse dolaylı olarak kurup işletsinler, yine de tacir sıfatını kazanamayacaklardır. Kamu tüzel kişilerinin tacir sayılmayacağını düzenleyen TTK 16/2 hükmü aynı zamanda kamu yararına çalışan dernekler ve gelirinin yarısından fazlasını kamu görevi niteliğindeki işlere harcayan vakıfların da tacir sayılmayacağını düzenlemiştir. Tacir sıfatını kazanamayacağı düzenlenen dernek ve vakıflarla, kamu tüzel kişilerinin ortak özelliğinin “kamu görevini icra etmeleri” veya “kamu yararı” olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, kanaatimizce, kamu tüzel kişilerine tacir sıfatı yüklenmemesi, kamu tüzel kişilerini “iflasa tabi olmak”, “basiretli bir iş adamı gibi davranma yükümlülüğü” gibi tacirlere yüklenen ağır yükümlülük ve sonuçlardan korumaktır. Böylece, Kanun koyucu “kamu yararı” esasını benimseyerek kamu hizmetlerinin sürekliliğini sağlamayı amaçlamıştır.

Bu çalışmada, doğrudan veya dolaylı bir biçimde ticari faaliyetlerde bulunan kamu tüzel kişilerinin tacir sıfatı konusu irdelenmiş ve buna ilişkin görüş ve önerilerimize yer verilmiştir. Bu çerçevede, çalışmanın ilk kısmında kamu tüzel kişiliği kavramı ele alınmış ve sonrasında kamu tüzel kişilerinin tacir sıfatına ilişkin hükümler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tüzel Kişilik, Kamu Tüzel Kişileri, Tacir, Tacir Sıfatı.

Abstract

Public legal persons are groups of persons and property established by law to realize the public interest, equipped with public power. According to Article 16 of the Turkish Commercial Code numbered 6102, which regulates the merchant status of legal persons, the State, special provincial administrations, municipalities, villages and other public legal persons should operate a commercial enterprise either directly or by a legal person managed and operated according to the provisions of public law, they are not considered to be merchants (TCC 16/2). According to the aforementioned Law, institutions and organizations established by the State, special provincial administrations, municipalities and villages and other public legal entities to be managed or commercially operated in accordance with the provisions of private law in accordance with their own establishment laws will be deemed merchants (TCC 16/1).

According to Turkish law, public legal persons do not have the title of "merchant". Public legal persons, whether directly or indirectly establishing and operating a commercial enterprise, will still not be able to gain the title of merchant. Article 16/2 of the TCC, which regulates that public legal persons cannot be considered as merchants, also regulates that public benefit associations and foundations that spend more than half of their income on works that qualify as public duties will not be considered merchants. It can be said that the common characteristic of associations and foundations and public legal persons, which are regulated that they cannot qualify as merchants, is "performing public duty" or "public interest". From this point of view, in our opinion, not attributing the title of merchant to public legal persons is to protect the public legal entities from the heavy obligations and consequences imposed on the merchants such as "being subject to bankruptcy" and "the obligation to act like a prudent businessman". Thus, the legislator aimed to ensure the continuity of public services by adopting the principle of "public interest".

In this study, the issue of merchant status of public legal persons, directly or indirectly engaged in commercial activities, has been examined and our opinions and suggestions related to this are included. In this framework, in the first part of the study, the concept of public legal personality was discussed and then the provisions regarding the merchant status of public legal persons were examined.

Keywords: Legal Entity, Public Legal Persons, Merchant, Merchant Status.

GENEL OLARAK TÜZEL KİŞİLER VE KAMU TÜZEL KİŞİLERİ

Hukumumuzda kişi kavramı, bizzat kendi fiilleriyle haklara ve borçlara ehil olabilmeyi ve hukuki iş ve işlemlere taraf olabilmeyi anlatan bir kavramdır. Hukuki anlamda kişiler, "gerçek kişiler" ve "tüzel kişiler" olarak ikiye ayrılır. Gerçek kişi, - din, dil, ırk, cinsiyet gibi- her hangi bir ayrıma tabi olmaksızın bütün insanları ifade eder. Gerçek kişilerin sahip olduğu kişilik, tam ve sağ doğumla birlikte başlayıp, ölüm veya ölüme eş değer hukuki işlemle sona erinceye kadar devam eden bir kişiliktir. Tüzel kişi ise, belirli amaçlarla kurulan ve kendilerine hukukun kişilik atfettiği mal ve kişi topluluklarıdır. Kendilerine kişilik atfedildiği için haklara ve borçlara ehildirler. Örneğin, dernekler kazanç elde etmek dışında manevi bir amaçla kurulan kişi topluluğu iken; vakıflar da manevi amaçla kurulan mal topluluklarıdır.

Ticaret şirketleri ise genel olarak ekonomik amaçlarla kurulan ve nihayetinde ortakların veya pay sahiplerinin kazanç elde etmeyi hedeflediği tüzel kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hukukumuzda tüzel kişiler, özel hukuk tüzel kişileri ve kamu tüzel kişileri olarak ikiye ayrılmaktadır. Özel hukuk tüzel kişileri, kaynağını özel hukuktan alan ve kamu gücü kullanma ayrıcalığına sahip olmayan tüzel kişilerdir. Kazanç elde edip paylaşmak amacıyla kurulabileceği gibi (örneğin ticaret şirketleri), kazanç paylaşmak dışında, genellikle siyasi, sosyal veya kültürel bir amaçla da kurulabilirler (dernek, vakıf).

Kamu tüzel kişileri¹ ise, kamu yararını hedef tutan, bizzatihi haklara ve borçlara ehil olan ve kamu gücünü kullanabilme ayrıcalığına sahip kişi ve mal topluluklarıdır.

1982 Anayasasına göre kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulur (Anayasa 123). Hükümün ilk hali “kamu tüzel kişileri ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulabilir” şeklinde iken 6771 sayılı Kanunla hüküm değiştirilmiş ve Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile de kamu tüzel kişiliği kurulabileceği açıkça hükme alınmıştır. Anayasamızda, kamu tüzel kişilerinin çeşitli türlerine ilişkin özel düzenlemeler de bulunmaktadır. mahalli idareler², üniversiteler³, radyo ve televizyon kurumu⁴ ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları⁵ Anayasa’da düzenleme altına alınmış ve kamu tüzel kişiliğini haiz kurum veya kuruluşlardır. Kamu tüzel kişilerinin kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelik çıkarma yetkileri de bulunmaktadır⁶.

Devlet de bizzatihi kamu tüzel kişiliğini haizdir. Nitekim, 1982 Anayasasının çeşitli hükümlerinde geçen “Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri” ifadesi de devletin bizzatihi kamu tüzel kişiliğini haiz olduğuna işaret etmektedir⁷.

TÜRK TİCARET KANUNUNA GÖRE TACİR SIFATININ KAZANILMASI

Gerçek kişilerde tacir sıfatının kazanılması için 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun aradığı ölçüt kısmen de olsa bir ticari işletmenin işletilmesidir (TTK 12/1). Bu anlamda, ticari işletme vasfına sahip olmayan bir işletme veya organizasyonun, örneğin esnaf işletmesinin işletilmesi gerçek kişilerde tacir sıfatını kazandırmayacaktır. Bunun yanında, ticari işletmenin tamamının kendi adına işletilmesi şart olmayıp, bir adi ortaklık çatısı altında birlikte işletilmesi de her bir ortağın kısmen o işletmeyi işletmeleri anlamına geldiğinden, her biri tek başına tacir sıfatını haiz olacaklardır. Bunun yanında ticari işletmenin kendisi adına değil de bir başkası adına işletilmesi halinde ise yine tacir sıfatına sahip olunamayacaktır.

Tüzel kişiler bakımından ele alındığında ise, ticaret şirketlerinin tüzel kişilik kazanmalarından itibaren kanun gereği tacir sıfatına sahip oldukları görülmektedir (TTK 16/1). Dernekler ve vakıflar her ne kadar ticari olmayan amaçlarla kurulmuş olsalar da, yani

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ramazan Çağlayan, “Hukukumuzda Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı Ve Kısıtları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 2016, C. 1, S. 7, s. 373 – 398.

² 1982 Anayasası m. 127

³ 1982 Anayasası m. 130 vd.

⁴ 1982 Anayasası m. 133

⁵ 1982 Anayasası m.135

⁶ 1982 Anayasası m.124

⁷ Ör. m.29/4, 46/1, 82/1, 128/1, 161/1 (Bkz. Çağlayan, a.g.m.,s. 378)

kazanç elde edip bunu üyeleri arasında paylaşmak gibi bir ideale sahip olamasalar da; dernek ve vakıfların ticari olmayan amaçlarına erişebilmek üzere kazanç getirici faaliyetlerde bulunması mümkündür. Bu anlamda dernek ve vakıfların ticari işletme işletmelerine de Kanunen bir engel bulunmamaktadır. Üstelik, ticari işletme büyüklüğünde bir işletmeyi işleten dernek ve vakıflar da tacir sıfatını kazanacaktır (TTK 16/1).

Dernek ve vakıflar özel hukuk tüzel kişileri olmalarına rağmen, konumuz bakımından önemli olabilecek bir istisnai bir hüküm bulunmaktadır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa göre kamu yararına çalışan dernekler ve gelirinin yarısından fazlasını kamu görevi niteliğindeki işlere harcayan vakıflar, bir ticari işletmeyi, ister doğrudan doğruya ister kamu hukuku hükümlerine göre yönetilen ve işletilen bir tüzel kişi eliyle işletsinler, kendileri tacir sayılmazlar (TTK 16/2). Buna göre, Kanun koyucu dernek ve vakıfların ticari olmayan, ideal amaçlarına ulaşabilmeleri için ticaretle uğraşabilmelerine cevaz vermiş, üstelik ticari işletme vasfına sahip bir işletmeyi işletmeleri halinde ise “tacir” sıfatını kazanacağını da düzenlemiştir. Ancak, kamu yararına çalışan dernekler ve gelirinin yarısından fazlasını kamu görevi niteliğindeki işlere harcayan vakıflar ticari işletme işletseler dahi tacir sıfatını haiz olamayacakları açıkça düzenlemiştir. Bu anlamda, kamu yararına çalışan dernekler ve gelirinin yarısından fazlasını kamu görevi niteliğindeki işlere harcayan vakıflara tacir sıfatını kazanma bakımından kamu tüzel kişilerinin tabi olduğu kuralın uygulandığı görülmektedir.

Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişilerinin de bir ticari işletmeyi, ister doğrudan doğruya ister kamu hukuku hükümlerine göre yönetilen ve işletilen bir tüzel kişi eliyle işletsinler, kendileri tacir sayılmayacağı açıkça düzenlenmiş bulunmaktadır (TTK 16/2).

Kamu tüzel kişileri her ne kadar tacir sıfatını kazanamamasalar da, kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümlerine göre yönetilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere kamu tüzel kişileri tarafından kurulan kurum ve kuruluşlar tacir sayılırlar (TTK 16/1).

DEĞERLENDİRME

Kamu yararına çalışan dernekler ve gelirinin yarısından fazlasını kamu görevi niteliğindeki işlere harcayan vakıflar ile kamu tüzel kişilerinin aynı hukuki rejime tabi tutularak ticari işletme işletseler dahi tacir sıfatına sahip olamayacaklarının düzenlendiği görülmektedir. Kamu tüzel kişileri ile kamu yararına çalışan dernekleri ve gelirinin yarısından fazlasını kamu görevi niteliğindeki işlere harcayan vakıfların ortak özelliği esasında kamu yararını götmeleri ve/ veya kamu hizmetini yerine getirmeleridir. Bu çerçevede, Kanun koyucu kamu hizmetini ifa eden kamu tüzel kişilerinin faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamayı ve kamu tüzel kişilerinin ticari faaliyetlerinde iş ve işlemlere giriştiği karşı tarafın özel yararına kıyasla kamu yararını üstün tutmayı amaçladığı sonucuna ulaşılabilir.

Ayrıca, bu hükümle Kanunkoyucunun temel gayesinin kamu hizmeti görerek kamu yararını sağlayan kamu tüzel kişilerinin tacir olmanın ağır sonuçlarından korunması olduğu da düşünülebilir. Nitekim, 6102 sayılı Kanun hükümlerine göre tacir olmaya bazı hüküm ve sonuçlar bağlanmıştır. Örneğin, tacir, her türlü borcu için iflasa tabidir; ayrıca kanuna uygun bir ticaret unvanı seçmek, ticari işletmesini ticaret siciline tescil ettirmek ve bu Kanun hükümleri uyarınca gerekli ticari defterleri tutmakla da yükümlüdür (TTK 18/1). Bunun

yanında her tacirin, ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gerekir. (TTK 18/2). Dolayısıyla, kamu tüzel kişilerini tacir olarak kabul etmek, onları tacir olmanın hüküm ve sonuçlarına da tabi kılmak anlamına gelir. Bu da kamu tüzel kişinin basiretli bir iş adamı gibi davranmakla yükümlü olması ve tüm borçlarından dolayı iflasa tabi kılınması sonucunu doğurur. Bu sonuçların kamu tüzel kişilerine uygulanması kamu tüzel kişilerinin yürütmekte oldukları kamu görevinin aksamasına yol açacak ve kamu menfaatinin zarar görmesi anlamına gelecektir.

SONUÇ

Kamu tüzel kişileri kamu yararını sağlamak ve kamu hizmetini daha iyi görebilmek için kimi zaman ticari faaliyetlere girişebilmekte ve hatta ticari işletme de işletebilmektedir. Kamu tüzel kişilerinin ticari işletme işletmeleri onlara tacir sıfatını bahşetmeyecektir. Burada, Kanunkoyucunun kamu tüzel kişilerini tacir olmanın olumsuz, ağır sonuçlarından korumak istediği düşünülmektedir. Bu hükümde kamu hizmetinin sürekliliği ve kamu yararı esas alınmış ve bu prensipler kamu tüzel kişilerinin ticari faaliyetlerinde karşı tarafı teşkil eden kimselerin özel yararına kıyasla üstün tutulmuştur.

KAYNAKÇA

- AYHAN, Rıza/ ÇAĞLAR, Hayrettin: Ticari İşletme Hukuku, 2018.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan: “Hukukumuzda Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı Ve Kıstasları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 2016, C. 1, S. 7, s. 373 – 398
- BAHTİYAR, Mehmet; Ticari İşletme Hukuku, 17. Bası, Beta Yayınları, 2017.
- POROY, Reha/ YASAMAN, Hamdi: Ticari İşletme Hukuku, Vedat Yayınları, 2017.
- ÜLGEN Hüseyin/ HELVACI Mehmet/ KAYA Arslan/ NOMER ERTAN Füsün : Ticari İşletme Hukuku, Güncellenmiş ve kısmen yeniden yazılmış 6. Bası, Vedat Yayıncılık, 2019.

POPULISM AND ECONOMICS IN LATIN AMERICA

Cilene Ribeiro Cardoso
Amaury Patrick Gremaud
Edgard Monforte Merlo

Abstract

Classical populism is associated with Vargas in Brazil and with Peron in Argentina. In recent periods, three visions of populism emerge to characterize different situations of populism in Latin America. In the years 80, “The Macroeconomic of Populism” (1991) from Dornbusch and Edwards could be observed in governments like Sarney in Brazil or Garcia in Peru, whose just try to stimulate growth and redistribute income. In the years 90, liberal reforms in Latin America conducted by Collor in Brazil, Menem in Argentina and Fujimori in Peru adopted economic liberal politics whose have a great conflict with the classical populists. Weiland(1999) “Neoliberal populism in Latin America and Eastern Europe and Roberts (1995) “Neoliberalism and changes in Latin America (1995) : The Peruvian Case indicate these government. In the beginning of XXI century Torre (2007) “The resurgence of radical populism in Latin America”, Weiland (2013) “The threat of populist left” and Acemoglu, Egorov and Sonin (2012) “Political economy of populism

In the XXI century, Torre “The resurgence of radical populism in Latin America” (2007), Weiland “The threath of populist left” (2013) e Acemoglu, Egorov e Sonin (2012) “Political economy of Populism” to characterize Morales in Bolivia, Chaves in Venezuela, Correa in Peru, Kirchner in Argentina and Lula in Brazil. The proposal is to analyze populism and to show that the most important aspect is the economic police that must be used to understand populism in Latin America.

Keywords: Populism, Economics, Latin America

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİ KANUNU KAPSAMINDA TEKNOKENT FAALİYETLERİNİN HUKUKSAL DEĞERLENDİRİLMESİ**LEGAL EVALUATION OF TECHNOLOGY ACTIVITIES UNDER THE LAW OF TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONES****Murat Kurt**

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Kütahya, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-3672-7116>

Özet

Teknoloji Geliştirme Bölgesi, yüksek/ileri teknoloji kullanan ya da yeni teknolojilere yönelik firmaların, belirli bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü ya da AR-GE merkez veya enstitüsünün olanaklarından yararlanarak teknoloji veya yazılım ürettikleri/geliştirdikleri, bölgenin kalkınmasına katkıda buldukları, akademik, ekonomik ve sosyal yapının bütünleştiği siteyi veya bu özelliklere sahip teknokenti temsil eder. Bu merkezlerde gerçekleştirilen Ar-Ge ve endüstriyel tasarım gibi faaliyetler vergisel teşvikler yoluyla desteklenmektedir. Vergisel teşvik ve diğer destekler, kurumlar ve gelir vergisi kanunları başta olmak üzere ilgili mevzuat açısından belirleyici öneme sahiptir. Teknokentlere sağlanan vergisel muafiyet ve istisnaların, Ar-Ge gelişmişlik düzeyine ek olarak farklı ölçekte ekonomik gelişmeye ve verimliliğe de etkileri bulunmaktadır. Çalışmamda hukuki yönüyle teknokent faaliyetleri değerlendirilmiştir. Bilim ve teknoloji politikaları bakımından; gelir, harcama ve kaynak dağılımı yönüyle Ar-Ge faaliyetlerine stratejik hedefler ve yapay zekâ gibi yeni bilgi teknolojileri doğrultusunda yön verilmelidir. Yüksek öğretimdeki teknik ve akademik personelin teknokent çalışmalarıyla bütünleştirilmesi, önemli bir gelişme parametresi olarak göz önünde tutulmalıdır. Teknokentlerin kuruluş aşaması, firma kabulü, firmaların belirli kurallara göre faaliyetleri, firmalarda görevlendirilecek akademik personelin hakları, bölgeye ve ülkeye sağlayacağı katkıları hukuksal zemine dayanmaktadır. 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile bu hukuksal zemin sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra ticari faaliyetleri belirlemek amacıyla Ticaret Hukuku, vergisel muafiyetler ile ilgili Vergi Hukuku, akademik personeller ile ilgili Yüksek Öğretim Kanunu destekleyici ve referans hukuk kuralları olarak yer almaktadır. Bilim ve teknoloji politikalarının doğrudan bir aracı olarak işlev kazanan ve ulusal destek ve teşviklerle ekonomi ve sanayide bir gelişim aracına dönüşen teknokentlerin çok yönlü ve yapısal bileşenlerinden hukuk ile ilgili olan boyutu bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji Geliştirme Bölgesi, Teknokent, TGB Kanunu, Vergi Hukuku, Ticaret Hukuku

Abstract

The Technology Development Zone is where companies using high / advanced technology or for new technologies produce / develop technology or software by using the opportunities of a particular university or high technology institute or R&D center or

institute, contribute to the development of the region, academic, economic and social. It represents the site where the building is integrated or the technopolis that has these features. Activities such as R&D and industrial design carried out in these centers are supported by tax incentives. Tax incentives and other supports are of decisive importance in terms of relevant legislation, especially corporate and income tax laws. Tax exemptions and exceptions provided to technoparks have effects on economic development and productivity at different scales in addition to R&D development level. Technocity activities have been evaluated in terms of legal aspects in my study. In terms of science and technology policies; In terms of income, expenditure and resource allocation, R&D activities should be directed in line with strategic targets and new information technologies such as artificial intelligence. The integration of technical and academic staff in higher education with technocity studies should be considered as an important development parameter. The establishment phase of technoparks, company acceptance, the activities of the companies according to certain rules, the rights of the academic staff to be assigned in the companies, the contributions they will provide to the region and the country are based on legal grounds. This legal basis was tried to be provided with the Law No. 4691 on Technology Development Zones. In addition, in order to determine commercial activities, the Commercial Law, the Tax Law on tax exemptions, the Higher Education Law regarding academic staff are included as supportive and reference legal rules. Technocities, which function as a direct tool of science and technology policies and turn into a development tool in economy and industry with national support and incentives, constitute the scope of this study.

Keywords: Technology Development Zone, Technopolis, TGB Law, Tax Law, Commercial Law

INSTRUMENTS AND RESULTS OF PUBLIC PARTICIPATION IN PUBLIC POLICIES FOR NATURAL GAS IN BRAZIL

Raíssa Moreira Lima Mendes Musarra

Research Centre for Gás Innovation (RCGI)

Institute of Energy and Environment at the University of São Paulo, São Paulo, São Paulo State, Brazil

Karen Louise Mascarenhas

Research Centre for Gas Innovation (RCGI)

Institute of Psychology at the University of São Paulo, São Paulo, São Paulo State, Brazil

Abstract

This work will describe the instruments of social participation in policies that address Natural Gas as an object of regulation and execution, and the extent to which the institutionalization of this participation incorporates recommendations, decisions and questions originated in civil society in Brazilian Public Policies.

The conduct of the research is based on Sociology of Public Action (LASCOURMES and LE GALES, 2012a).

Policies and regulations are the background of technological innovation and government and policy makers determine the direction of public policies and investments (LU et al, 2020). Paying attention to the functions of public participation in political processes can determine what effects arising from their participation may occur (ABELSON and GAUVIN, 2006).

Research on impact assessment of public participation processes reveals that effective participation instruments (with high engagement and some degree of control by participants) promote increased levels of interest and knowledge of public issues; improve the public's ability to engage in the future; and increase public confidence in public policies (BEIERLE AND CAYFORD, 2002).

Research on direct impacts on processes and political decision-making is scarce, which is aggravated in terms of energy policies in Brazil. There is convergence on the need for integrated and participatory planning for the development of natural gas in Brazil.

Keywords: Public Participation, Public Policies, Natural Gas, Brazil

YEREL YÖNETİŞİME DAYALI DEMOKRATİK KATILIMI SAĞLAMADA FONKSİYONEL BİR ARAÇ OLARAK KENT KONSEYLERİ: NİĞDE ÖRNEĞİ

URBAN COUNCILS AS A FUNCTIONAL TOOL FOR DEMOCRATIC PARTICIPATION BASED ON LOCAL GOVERNANCE: NIGDE CASE

Doç. Dr. Demokaan DEMİREL

Kocaeli Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
Orcid ID: 0000-0001-5454-9507

Gizem KABASAKAL

Kocaeli Üniversitesi SBE Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı
Orcid ID: 0000-0002-0095-0888

Özet

Ülkelerin yönetim sistemleri birbirinden farklı olmak ile beraber yaşanan değişimler yönetim sistemlerine de etki etmektedir. Klasik yönetimdeki gizlilik, katılımcılığın az olma isteği, yöneten ve yönetilen arasındaki mesafe anlayışı yerini yeni yönetim anlayışına bırakmıştır. Yeni yönetim anlayışı ile beraber halk yönetime daha fazla katılmak istemektedir. Böylece yönetimden daha fazla haberdar olabilmektedir. Bu durum yöneten ve yönetilen arasındaki mesafeyi azalmaktadır. Gizlilik yerini şeffaflığa ve hesap verebilirliğe bırakmaktadır. Tek taraflı bir anlayıştan çok aktörlü bir anlayışa doğru bir geçiş olmaktadır. Merkezi yönetimin yanında yerel yönetimlerin de önemi artmıştır. Yerel yönetim halka daha yakın bir sistem olduğu için halkın ihtiyaç ve beklentileri ile yakından ilgilenmektedir. Halk bu durumda daha fazla yönetimin içinde olmak istemekte ve katılıma karşı ilgileri güçlenmektedir. Yerel düzeyde katılımın artması beraberinde yerel demokrasiyi güçlendirmektedir. Kent konseyleri yerel katılımı sağlama noktasında önemli araçların başındadır. 2005 yılından önce kent konseyleri belediyelerin isteği üzerine kurulurken, 2005 yılındaki Belediye Kanunu ve 2006 yılından itibaren Kent Konseyi Yönetmeliği kent konseyinin neden kurulması gerektiğini ve amaçlarını gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmanın amacı, tüm kenti temsil eden kent konseylerinin önemini açıklamaktır. Kent konseyleri yerel katılımı sağlamadaki en önemli araçlardan biri olduğu için çalışmada nicel bir araştırma yapılmıştır. Literatür araştırması yapılırken çeşitli illerin kent konseyi ile ilgili bilgileri incelenmiş ve bu çalışmada Niğde ili açıklanmıştır. Konunun önemini anlaşılması adına yerel yönetim, yerel demokrasi, katılım ve kent konseyleri açıklanmış ve en son olarak Niğde ilinde yapılan nicel araştırma analiz edilmiştir. Araştırmada 72 kişiden oluşan Niğde Kent Konseyi'ndeki üyelerin 62'sine anket formu uygulanmıştır. Anket sonucunda Niğde Kent Konseyi'nin katılımcılık ve yerel demokrasi kültürüne bir katkısı olup olmadığı değerlendirilmiştir. Kent konseyi üyelerinin çoğunluğu, konseyin çalışmalarının katılımcılığı arttırdığını, belediye ile ilişkilerinin güçlendirilmesi gerektiğini, konsey çalışmalarına yönelik medya ve tanıtım faaliyetlerine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetişim, Yerel Demokrasi, Katılım, Kent Konseyleri, Niğde.

Abstract

The changes that occur together with the fact that the management systems of countries are different from each other also affect the management systems. The secrecy in classical management, the desire to be less participatory, the approach of distance between government and public has been replaced by the new public management. Along with the new public management, the public wants to participate in management. In this way, they can learn more from management. This reduces the distance between management and citizen. Secrecy is being replaced by transparency and accountability. It is a transition from a one-sided approach to a multi-actor approach. In addition to central government, the importance of local governments has increased. As local government is a system closer to the public, it is closely concerned with the needs and expectations of the public. In this case, the public wants to participate in management and their interest is strengthened. Increased participation at the local level strengthens local democracy. City councils are an important instrument ensuring local participation. Before 2005, city councils were established through the request of municipalities, while the municipal law in 2005 and the city council regulation since 2006 determined why the city council should be established and its goals. The aim of this study is to explain the importance of city councils representing the cities. Quantitative research method has been applied as city councils are one of the most important instruments ensuring local participation. During the literature survey, information about the city council of various provinces was examined. The concepts of local governance, local democracy, participation and city councils were explained and the quantitative research applied in Niğde province was analyzed. In the study, a survey form was applied to 62 of the members of the Niğde City Council, consisting of 72 people. As a result of the survey, it was evaluated whether the Niğde City Council had a contribution to participation and the culture of local democracy. The majority of the members of the city council stated that the work of the council increased and encouraged participation that its relations with the municipality should be strengthened, and that media and presentation activities for the work of the council were also needed.

Keywords: Local Governance, Local Democracy, Participation, City Councils, Niğde.

GİRİŞ

1980 sonrası yaşanan değişimler beraberinde kamu yönetiminde Yeni Kamu Yönetimi anlayışını doğurmuştur. Bu durum yönetim, yerel yönetim gibi kavramların etkisini arttırmaktadır (Doğan, 2016: 73). Dünyanın her alanında yaşanan değişim yönetim alanında da olmuştur. Klasik yönetim anlayışının yerini çok aktörlü yönetim modeli almaktadır (Demir ve Yavaş, 2015: 60). Eskiden yönetim daha çok merkezi olarak yürütülüyorken, son zamanlarda yerele (belediyeye) doğru bir yönelim vardır. (Doğan ve Yeşildal, 2020: 143). Geleneksel yönetim anlayışında tek taraflı bir iletişim varken, yerel odaklı yeni yaklaşım "katılımcı ve karşılıklı çok taraflı" bir anlayışa sahiptir (Çiğdem, 2020: 205).

Değişen yönetim sistemlerinin temelini incelediğimizde yerelleşmenin etkileri görülmektedir. Yerelleşme kavramı ise katılım kavramını öncelemektedir (Önder, 2013: 311-312). Yerelleşmeyle birlikte yerel yönetimler katılımcı, şeffaf, demokratik ilkelere sahip bir yapıya kavuşmuştur (Doğan, 2016: 82). Yerel yönetimler yerel siyaset açısından da önem taşımaktadır ve siyasal katılımın artmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda "demokrasi ve

siyaset" arasındaki ilişkiyi daha da güçlendirmektedir (Doğan ve Kalkışım, 2015: 122). Yerel alandaki demokratikleşme talepleri, yerel yöneticilerin vatandaş tercihlerine olan duyarlılığını ve sorumluluklarını da giderek arttırmaktadır. Yerel yöneticiler artık yerel alanda yaşanan sorunların çözümü için halka danışmak, halkın yerel hizmetlerin niteliği ve çeşitlendirilmesi taleplerine cevap verebilmek, bütçe kaynaklarının ve yerel idarenin performansından dolayı kamuoyuna karşı şeffaf davranmak ve icraatlarının hesabını vermek durumundadır. Hukuk devleti, insan hakları gibi ilkeler gün geçtikçe daha fazla gündeme gelmektedir. Bu ilkelerin gündeme gelmesiyle beraber yönetime katılım eğilimi daha da artmıştır (Kocaoğlu, 2014: 2). Kent konseyleri bu konuda önemli araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Çiğdem,2020: 203). Bu çalışmada kent konseylerinin yerel demokratik özellikleri arttırmadaki ve katılımcılığı teşvik etmedeki rolü değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Katılımcılık, idari hesap verebilirliğin sağlanmasında ve kamu kaynaklarının verimli bir biçimde kullanımında, yönetsel kararların niteliğini geliştirerek meşruiyetini arttırmada önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, ilk olarak yerel yönetim ve demokrasi kavramına değinilmekte, ardından yerel katılım olgusu kent konseyleri kavramıyla birlikte değerlendirilmektedir. Çalışma, Niğde Kent Konseyi'nde yapılan nicel araştırma sonuçlarının analiziyle sonlandırılmaktadır.

1. Yerel Yönetişim ve Yerel Demokrasi

Her ülkede yönetim sistemleri birbirleriyle bazı yönlerden farklılık göstermektedir. Ülkeden ülkeye değişim gösteren yönetim sistemleri genellikle merkezi yönetim ve yerel yönetim şeklinde ayrıştırılmıştır (Taştekin, 2020: 196). Keleş (2020) yerel yönetimleri, *"Yerinden yönetim (decentralization) ilkesi uyarınca, kamu hizmetlerinin halka sunulmasında görev üstlenmiş olan ve aynı zamanda yerel toplulukların üyelerinin karar süreçlerinde rol üstlenmesine fırsat sağlayan kuruluşlardır"* şeklinde tanımlamaktadır (Keleş, 2020: 45).

Yerel yönetimlerin önemli özelliklerinden biri de merkezi yönetime kıyasla katılımı daha fazla sağlaması ve demokratik bir yapıya sahip olmalarıdır (Yaman ve Küçükşen, 2018a: 248). Merkezi yönetimle karşılaştırıldığında yerel yönetimler daha aktif katılım sağlamaktadır (Ulusoy ve Tekdere, 2015: 176).

Küreselleşmenin etkisiyle beraber kapalı kurum ya da yapılar değişime direnememektedir ve kendilerini bu doğrultuda dönüştürmektedir. Bu dönüşüm sonucunda âdem-i merkeziyetçi yapı güç kazanmaktadır (Görmez, 2005: 13-17; aktaran Önder, 2013: 313). Klasik yönetim anlayışı incelendiğinde kapalı, merkeziyetçi, kurallara aşırı bağlı, gizliliği önemseyen bir yapı görülmektedir. Klasik yönetim anlayışı katılıma çok fazla önem vermemektedir. Bu durum karşısında birey devlete karşı kendini güvende hissetmemektedir (Görmez, 1987: 134; aktaran Önder, 2013: 314). Klasik yönetim anlayışının değişmesiyle beraber yerelleşme ön plana çıkmaktadır. Yerelleşme halkın katılımını arttırmakta ve halkın yönetime daha fazla dâhil olmasını sağlamaktadır. Böylece halk daha fazla yönetimi denetleyebilmektedir (Önder, 2013: 315). Yerinden yönetim anlayışının gelişmesiyle seçimle gelenlerin yetkisi atanmışlara göre daha fazla olmaktadır (Aykaç,1999: 2).

Yerel yönetimler merkezi yönetime göre halka en yakın yönetim birimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Karar verme ve politika yapma süreçlerinde STK'lar ile işbirliği içinde faaliyetlerini yerine getirmektedir (Taştekin, 2020: 207). Sivil toplum örgütlerinden

biri olarak ifade edilen kent konseyleri bu bağlamda yerel yönetimlerin yönetsel kapasitesinin gelişmesini de sağlamaktadır (Erkul ve diğerleri, 2019: 68).

Yerel yönetimler yerel yönetişimin temel aracıdır (Doğan, 2016: 80). Doğan (2016), yerel yönetişimi; *"Yerel yönetişim, yerelde yerel yönetimler, sivil toplum ve özel sektör kuruluşları arasında etkileşim ve koordinasyon sağlayan, vatandaşların temsil ve katılım olanaklarını arttırarak katılımcı demokrasiye zemin hazırlayan bir oluşumdur."* şeklinde ifade etmektedir (Doğan, 2016: 91). Ulusoy ve Tekdere (2015: 175) yönetişimi; *"Saydamlık, hesap verebilirlik, katılım, çalışma uyumu, yerindelik, etkinlik ve verimlilik gibi kriterlere dayanan, çok aktörlü ve toplumsal ortaklıkları içeren bir yönetim anlayışı"* olarak ifade etmektedir. Dünya Bankası'nın (DB) Raporlarında yönetişim kavramı geçmektedir. Raporunda bahsedilen yönetişim kavramı "iyi yönetişim" (good governance)'dir. BM Kalkınma Programı (UNDP), Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Avrupa Kentsel Şartı gibi uluslararası belgelerde yönetişim kavramını açıklamaktadır. Bu belgeler katılım konusunda çeşitli düzenlemeler de yapmıştır (Lamba ve Kerman, 2016: 90-92).

Yerel yönetişim kavramı tek yönlü yönetim yerine yerel sahada etkileşimi önemseyen yönetim olarak açıklanmaktadır. Bu durumda devlet ile başka aktörler arasında işbirliği ve etkileşim gerçekleşmektedir (Rhodes, 1996: 652-653). Yerel yönetişim kavramı "tek aktörlü yönetimden çok aktörlü yönetime geçiş" olması açısından büyük önem taşımaktadır (Güven ve Alan, 2019: 58). Geleneksel yönetim anlayışının merkeziyetçiliğinin yerine karşılıklı etkileşimi ve katılımcılığı önemsemektedir (Önder, 2013: 320). Yerel yönetişimin en önemli özelliklerinden biri karar alma ve uygulama süreçlerinde katılımı sağlamadır (Lamba ve Kerman, 2016: 90). Yerel yönetişim toplumun farklı aktörleri arasında iletişimi güçlendirerek vatandaşların kendilerini yönetsel sorunlar hakkında daha çok sorumlu hissetmelerini sağlamaktadır. Aynı zamanda kent yönetimine yönelik vatandaşların bilinç düzeylerini de arttırmaktadır (Doğan, 2016: 91).

Devletin var olma nedenlerinin biri de kamu hizmetlerinin en iyi şekilde sunumunu sağlamaktır. Sunulan kamu hizmetlerinin doğru bir şekilde yapılıp yapılmadığının incelenmesi için denetlenmesi gerekmektedir. Bu denetim çeşitli mekanizmalarla yapılmaktadır. Yasal yollarla gerçekleştirilen denetime Sayıştay'ın yerel idareler üzerindeki denetimi örnek verilebilir. Tüm bunların yanında vatandaşlar da denetim sağlamaktadır. Yerel yönetişim ve katılımcılık gibi unsurlar halk denetimini sağlamanın yolunu açmaktadır (Özen ve diğerleri, 2015: 124). Merkezi hükümette yerel katılımın sağlanması noktasında çeşitli hukuksal düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Merkezi hükümetin buradaki amacı daha etkin bir yerel yönetim sağlamaktır (Doğan ve Yeşildal, 2020: 142).

Yerel yönetimler hemşehrilik bilincini oluşturmada ve geniş ölçekli bir katılım kültürü oluşturmaktadır (Yaman ve Küçükşen, 2018b: 67). Ayrıca yerel yönetimler ve kent konseyleri kentin yaşanabilir bir mekân haline getirilmesinde ve sürdürülebilirlik fonksiyonunun gerçekleştirilmesinde önemli fonksiyonlara sahiptir.

Kentsel sürdürülebilirliğin amaçları arasında çevre sorunlarını azaltmak ve kentlerde sürdürülebilir kalkınmanın uygulanması yer almaktadır. Yerel yönetimlerin bu açıdan çeşitli görevleri bulunmaktadır. Kent konseyleri de bu durumun bir sonucu olarak oluşmaktadır (Kocaoğlu ve Sert, 2018: 52-61). Bunun yanında yerel yönetimler halka en yakın yönetim

birimleridir. Bu durum toplumsal açıdan denetimi daha da mümkün kılmaktadır. Kent konseyleri toplumsal denetimin de bir aracıdır (Özen ve diğerleri, 2015: 128).

Demokrasi kavramının temeli ise ilk başlarda "doğrudan demokrasi" iken, zaman geçtikçe "temsili demokrasi" halini almıştır. Temsili demokrasiye getirilen eleştiriler ise "katılımcı demokrasi" ve "müzakereci (radikal) demokrasi" gibi yaklaşımları gündeme getirmiştir (Yaman ve Küçükşen, 2018b: 66).

Demokrasi, alınan kararların daha etkili bir şekilde alınmasını sağlamak ve karar alma süreçlerinde halkın katılımını olanaklı kılmaktadır (Erdoğan, 2019: 295). Yerel demokrasi, demokrasi kültürünün yerleşmesi ve sürekli olması açısından önem taşımakla birlikte belirli bir alanda yaşayanların karşılıklı olarak etkileşim halinde olmasını ifade etmektedir (Şahnagil, 2020: 413). Modern demokrasilerde bireylerin kamu kararlarına katılması önem taşımaktadır (Taştekin, 2017: 97). Demokratikleşmenin sağlanması için halkın etkili bir biçimde yönetime katılması gerekmektedir (Koçak ve Ekşi, 2010: 295). Katılımcı demokrasiler sadece oy kullanmaktan ibaret değildir. Vatandaşlar kamusal işlere de katılmalıdır. Ayrıca "çıkarların uzlaştırılması, farklılıklar arasında uzlaşmanın sağlanması önemlidir (Sartori, 1993: 126)".

Yaman ve Küçükşen (2018b: 68), yerel demokrasiyi "*Yerel yönetimlerde özerklik, yerelde karar alma süreçlerine katılım, ifade ve yaşam özgürlüğü, siyasal ve toplumsal eşitlik, yönetimde verimlilik ve etkinlik, şeffaflık ve açıklık, halka dönük olma, hesap sorma ve hesap verme gibi demokratik değerlerin yerele yansması*" olarak tanımlamaktadır. Yerel yönetimlerin yerel demokrasinin birer aracı olmaları katılım, etkinlik, özgürlük, özerklik, yeniden paylaşım gibi demokratik değerleri içermelerinden kaynaklanmaktadır. Yerel yönetimlerin demokratik değerleri benimsemesinin en temel nedeni, halkın yönetimde söz sahibi olmasıdır. Halk yönetimde söz sahibi olmak için temsili organları doğrudan seçmektedir (Taştekin, 2017: 95).

Yerel yönetimlerde hemşehriler demokrasinin işlemesi noktasında önem taşımaktadır. Hemşehriler kent konseylerine katılım sağlamak, idari süreçlere dâhil olma fırsatı bulmaktadırlar (Aksu ve Taştekin, 2020: 191). Türkiye'de kent konseyleri demokrasiyi güçlendiren önemli araçlardan biridir (Karakurt Tosun ve Keskin, 2015: 363). Kent konseylerinin demokrasiye katkıları bulunmaktadır. Bu katkılar, insanların kendilerini kente ait hissetmesi, alınan kararlarda çoğulculuğun artması, belediyelerin kent konseylerinin verdiği kararları dikkate alması ile ilgilidir (Taştekin, 2017: 95). Akman (2018: 752) yaptığı çalışmada "Yerel demokrasinin gelişmesinde kent konseylerinin rolü nedir?" sorusunu araştırmıştır ve sonuç olarak "yerel demokrasinin olmazsa olmazı" olduğunu keşfetmiştir.

2. Yerel Katılım ve Kent Konseyleri

Yerel yönetimlerde gerçekleşen değişiklikler katılım sürecinin yeniden açıklığa kavuşturulmasına dair bir gereklilik doğurmuştur (Şahin, 2015: 209-210). Klasik anlayıştaki vatandaşın katılımını çok dikkate almayan bir yapı yerine yerel katılımın sağlandığı bir yönetsel kültür önemsenmektedir. Bu sayede halk ve devlet arasında daha fazla etkileşim oluşacaktır. Klasik anlayıştaki dışa kapalılık yerini saydamlık ve hesap verilebilirliğe bırakacaktır. Bu noktada halkın idari faaliyetler hakkında bilgilendirilmesi yoluna da başvurulmaktadır (Önder, 2013: 323).

Yerel katılım, "halkın yerelde kendi seçtiği organların kararlarına ve faaliyetlerine katılımı olarak tanımlanabilir (Yaman ve Küçükşen, 2018b: 68)". "Süreklilik, bütüncülük, gönüllülüğe dayalılık, vizyonerlik, katılım için önemli olan dört ilkedir (Şahin, 2015: 204)". Katılım, sürekli bir biçimde, gönüllülüğü esas alan, mekân ya da kurumla sınırlı olmayan, yaratıcı bir vizyonerlik çerçevesinde gerçekleşmelidir (Şahin, 2015: 204).

Halkın yönetime katılımını kentlerin büyüklükleri etkilemektedir. Küçük beldelerde katılım daha kolay olmaktadır, ancak büyük kentlerde durum böyle olmamaktadır. Büyük kentlerde sivil toplum kuruluşları aracılığı ile katılım sağlamaktadır. Bunun nedeni sivil toplum kuruluşlarının kamu kurumları ile daha işbirliği yapmayı tercih etmeleridir (Taştekin, 2020: 196).

Çıkar kollama, gönüllü katılım, aktif yurttaş katılımı gibi birçok katılım şekli bulunmaktadır (Şahin, 2015: 207). Katılımcılık kavramı aktif katılımı amaçlamaktadır. Aktif katılım ise "aktif vatandaşlık" kavramını güçlendirmektedir (Çiğdem, 2020: 208). Sorunların çözümünde ve uygulanmasında paydaşların katılımı vurgulanmaktadır. Pasif vatandaşlık yerini aktif vatandaşlığa bırakmaktadır. Bunun sonucu olarak katılımın daha fazla olması istenmektedir (Doğan ve Yeşildal, 2020: 140).

Halkın yönetime aktif olarak katılması yaşam kalitesini arttırmaktadır. Katılım sayesinde halk bilgi sahibi olmaktadır ve sorumluluk üstlenmektedir. Kararların alınması daha doğru bir şekilde gerçekleşmektedir (Doğan ve Yeşildal, 2020: 138). Bu durumda vatandaşların devlete olan güveni artmaktadır. Devlete karşı güveni artan vatandaşların yönetimde söz sahibi olmak istemesiyle katılım olgusu daha da güçlenmektedir.

Katılımın işlevsel olması amacıyla yasal olarak da katılma mekanizmalarının düzenlenmesi önemlidir. Yerel katılımı sağlama noktasında birçok mekanizma bulunmaktadır. Halk toplantıları, halk konseyleri, sivil toplum kuruluşları, kamuoyu yoklamaları bunlardan bazılarıdır (Önder, 2013: 316). Katılımcı yönetim anlayışı ile vatandaş denetimi gerçekleşmektedir. Bu durum idari açıdan şeffaflaşmayı sağlamaktadır (Doğan ve Yeşildal, 2020: 141).

Katılımın az olması çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Yerel katılımın yetersiz olması siyaset ve yönetimde çeşitli problemlere yol açmaktadır. Halkın kendini idareye karşı yalnız hissetmesinin nedenleri arasında sadece katılımın azlığı bulunmaktadır. Halkın beklentilerine karşı ilgisiz kalınması, denetimle ilgili olan sorunlar, halkla karar organları arasında yaşanan kopukluklar gibi birçok neden de katılımın yeterince sağlanamamasından kaynaklanmaktadır (Önder, 2013: 312).

Yerelde katılımın engellenmesi halkın sorunlara karşı daha duyarsız olmasına neden olmaktadır. Bu yüzden katılım için oluşan engelleri ortadan kaldırmak gerekmektedir. Çünkü engeller ortadan kalktıkça halk kendini daha çok sorunların çözümüne dâhil etmek isteyecektir. Bu durum aktif katılım ile sağlanabilmektedir. Katılım yoluyla idari etkileşim artmaktadır (Önder, 2013: 322).

Tablo 1. Yerel Katılım Süreci

Yerel Katılım Aşamaları	Yerel Katılımın Alanları	Yerel Katılımın Niteliği	Yerel Katılım Mekanizmaları
-Gündem Belirleme ve Kamuoyu Oluşturma -Karar Alma ve Uygulama -İzleme, Ölçme, Değerlendirme ve Denetleme	-Kent Vizyonu -Kent Bilinci -Kalkınma Planları -Stratejik Planlar -İmar Planları -Büyük Alt ve Üst Yapı Yatırımları -Sosyal Hizmetler -Kültür ve Sanat Faaliyetleri Yerel Ekonomik Faaliyetler ve Bütçe -Basın ve Halkla İlişkiler	-Şikâyet ve Talepleri Almak -Bilgi Vermek -Onaylamak -Denetleme İmkânı ve Yetki Vermek	-Kent Konseyi -Referandum -Yerel Girişim -Forumlar -Katılımcı Bütçeleme -Geri Çağırma -Halkın Vetosu -Mahalle Meclisleri -İhlal Bildirme ve Bilgilendirme Hakkı -Dilekçe Hakkı -Topluluk Anketleri -Sosyal Medya -E-devlet Uygulamaları

Kaynak: (İzci, 2014: 33), (aktaran Erdoğan, 2019: 298).

Kent konseyleri, yerel katılım sağlamanın araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent konseyleri son dönemlerde giderek yaygınlaşmaktadır. Bozkurt (2014: 229), kent konseylerini; *"Halkın yerelde yönetim sürecine katılmasını ve seçilmiş karar organlarının çalışmalarının denetlenmesini hedefleyen kent konseyleri, kent yönetimindeki her türlü etkinliği izleyebilen, hazırladığı raporları, kamuoyuna sunarak yerel halkı bilgilendiren ve tartışmaya açtığı projeler ile yerel sorunların çözümüne yönelik katkı sağlayabilen demokratik platformlardır."* şeklinde tanımlamaktadır.

Kent konseyleri gönüllülük esasına bağlı yerel meclislerdir. Yerel demokrasinin sağlanması açısından önemli bir basamak olarak yer almaktadır. Kent ile ilgili çeşitli sorunların çözümüne yardımcı olmak, kent bilincinin gelişmesini sağlamak gibi birçok amacı bulunmaktadır (Aksu ve Taştekin, 2020: 190).

Kent konseyleri "çok aktörlü" bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda kent konseyleri için Demir ve Yavaş (2015: 59); "düşünce üreten, tartışan ve ortak bir sonuca varan yapılanma modeli" olarak bahsetmektedir. Çok aktörlü bir yönetimden, karar alma süreçlerinde katılımın, demokratikleşmenin amaçlandığı söylenebilmektedir (Lamba ve Kerman, 2016: 93).

Kent konseylerinin yerel düzeyde "demokrasiyi, katılımı ve yönetişimi harekete geçirmeye" yönelik amaçları bulunmaktadır (Akman, 2018: 742). Kent konseylerinin faydalarından biri de dezavantajlı grupların çalışmalara katılmasını sağlamasıdır (Taştekin, 2017: 102). Kent konseyleri içinde çeşitli meclis grupları (kadınlar meclisi, çocuk meclisi, engelliler meclisi gibi) oluşturulabilmektedir. Tüm bunların yanında "belirli bir uzmanlık ve uğraş gerektiren" alanlarda da çalışma grupları oluşturulmaktadır (Yaman ve Küçükşen, 2018b: 71). Çalışma usul ve esasları ise genel kurulla belirlenmektedir. Bu duruma örnek Kırşehir Kent Konseyi örnek verilebilir. Konseyin içerisinde çeşitli meclisler bulunmaktadır. Kadın meclisi, engelli meclisi gibi.. (Kocaoğlu, 2014: 6).

Kent konseylerinin en önemli özelliklerinden biri de tüm kenti temsil etmesidir (Aksu ve Taştekin, 2020: 191). Kent hayatını sürdüren insanların onuruna zarara gelmeden

yaşaması için bazı haklara sahip olması istemektedir. Bunun için özel ve kamusal kuruluşlar, yerel yönetimler çeşitli görevler üstlenmektedir. Kent konseyleri katılımı sağladığı ve hemşehrilik bilincinin artmasını sağladığı için kentli haklarının korunmasını da sağlamaktadır (Şahyar Akdemir, 2020b: 149). Kentliler de haklarını bilmelidir, hakların sağlanması ve korunması için gerekli mekanizmalar sağlamalıdır (Şahyar Akdemir, 2020b: 163). Kent konseyleri kent hakları için önemli mekanizmalardan biridir. Kentlilerin aidiyet bilincinin daha fazla olduğu, kentlilik bilincinin olduğu yerlerde etkinlik ve verimlilik daha fazla gerçekleşmektedir (Taştekin, 2017: 107).

Kent konseyleri kentli haklarını korumayı amaçlamasına rağmen işlevlerini tam anlamıyla yerine getirememektedir. Bunun nedeni, kent konseyleri için önemli olan katılımın tam anlamıyla sağlanamamış olmasıdır. Şahyar Akdemir (2020)'nin yaptığı araştırma bu durumu gözler önüne sermektedir.

Kent konseyleri Türkiye açısından düşünüldüğünde yeni kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Genç Tetik, 2020: 2099). Kent konseyleri Birleşmiş Milletler Rio Konferansı'ndaki (1992) Gündem 21'e dayanmaktadır (Doğan ve Kalkışım, 2015: 122).

Kent konseylerinin yasal yapısı 5393 sayılı Belediye Kanunu ve Kent Konseyi Yönetmeliği ile oluşmaktadırdır (Özen ve diğerleri, 2015: 128). 2005 yılındaki 5393 sayılı Belediye Kanunu'ndaki düzenlenmeden sonra 2006 yılında kent konseyleri için Kent konseyleri Yönetmeliği çıkarılmıştır. 2009 yılında ilgili yönetmelikte yeniden düzenleme yapılmıştır (Akman, 2018: 742). Yapılan bu değişiklikler işlevsel olmamakla birlikte yapı ve üye profili açısından farklılıklar mevcuttur (Çelik, 2013: 218).

2005 yılındaki 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesi kent konseyi için; "Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerine hayata geçirmeye çalışır" şeklinde bir tanımlama yapmaktadır.

2006 yılındaki Kent Konseyi Yönetmeliği (md.4/b), kent konseylerini, "Merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetim mekanizmaları" şeklinde açıklamaktadır.

Kent konseyleri için önemli bir adım olarak "Türkiye Kent Konseyleri Buluşması" ile 2010 yılında Türkiye Kent Konseyleri Birliği Kurulmuştur. Kent konseylerinin sonuç bildirgesinde sürdürülebilir işbirliği, hemşehri hukuku, iyi yönetişime dayalı işbirliği ağı gibi çeşitli konular ele alınmıştır (Akman, 2018: 745-746). "Türkiye Kent Konseyleri Birliği" ve "Türkiye Kent Konseyleri Platformu" kent konseylerinin ulusal örgütlenmeleridir. Bu platformun amaçlarından biri de "yerelden genele uzanan çalışmalara katkı vermektir" (Şahyar Akdemir, 2020a: 35). Türkiye Kent Konseyleri Birliği ile Türkiye Kent Konseyleri Platformu arasındaki fark; Türkiye Kent Konseyleri Birliği'nin tüzel kişiliği bulunurken, Türkiye Kent Konseyleri Platformu'nun gönüllülük esasına bağlı olmasıdır (Şahyar Akdemir, 2020a: 41).

Kent konseyleri varlığını belediyeler bünyesinde sürdürmektedir. Kent konseylerinde vatandaşlar bir araya gelerek birlikte karar alabilmektedir ve böylece ortak yarar meydana gelmektedir (Aksu ve Taştekin, 2020: 191). Kent konseylerinin belediyeler ile ilişkisi düşünüldüğünde; kent konseylerinin projeleri için belediyelerin karar verici olduğu görülmektedir (Akman, 2018: 758).

Belediye Kanunu'nda kent konseyi ile ilgili olarak; "Belediyeler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının, mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar." denmektedir. Bu madde belediyelerin kent konseylerini mali açıdan desteklediğini göstermektedir. Belediyelerin mali destek miktarının ne ölçüde olacağı konusundaki ve Kent Konseyi Yönetmeliği'ndeki belirsizlikler konseylerin mali sıkıntılar çekmesine neden olmaktadır (Ulusoy ve Tekdere, 2015: 179-180). Kent konseylerinin yeterli mali kaynağının olmaması ve bütçe sorunları bazı problemlere de yol açmaktadır. Bu problemlere örnek olarak tam anlamıyla kurumsallaşmaması, birçok açıdan zayıf kalması, kent konseylerinin önemseydiği katılımın yeterince olmaması, denetimin tam anlamıyla sağlanamaması gibi durumlar örnek verilebilmektedir (Ulusoy ve Tekdere, 2015: 188). Konseylerin görevlerini yerine getirebilmeleri amacıyla teknik, idari ve mali kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sağlanmadığı takdirde görevler yerine tam anlamıyla getirilememekte ve kâğıt üzerinde kalmaktadır (Ulusoy ve Tekdere, 2015: 176).

Kent konseyleri siyasal kimliğinden kaynaklı işlevlerini yaparken bazı problemler ile de karşı karşıya kalmaktadır (Mutlu, 2015: 35). Kent konseylerinin günümüzde çok fazla bilinmemesinin en büyük nedenlerinden biri, Türkiye'nin yerel yönetim anlayışında yeni yeni ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Kent konseyleri 2005 yılından önce Türkiye'deki belediyelerin isteğine göre kuruluyorken, Belediye Kanunu'nun 76. maddesi ile bu durum zorunluluk haline gelmiştir. Kent konseyleri, kurulması zorunlu olmasına rağmen, bütün belediyelerde hala kurulmamıştır ya da sistemli bir şekilde işlememektedir. Halk tarafından tam anlamıyla da bilinmemektedir (Karakurt Tosun ve diğerleri, 2016: 86). Kent konseyi kurmayan belediyelere yaptırım uygulanmaması kent konseylerinin amaçlarına ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum katılımcı ve demokratik bir yapının oluşmasına engeldir (Bektaş, 2018: 59). Kent konseylerinin karar vermesi, görüş ve önerilerini bildirmesi sonucunda yerel yönetimlerde etkisinin ne denli olacağı konusunda endişe duyulmaktadır. Çünkü birçok belediye bu konuda istekli olmamakta ve katılımı sınırlandırıcı bir tutum izlemektedir (Taştekin, 2017: 97). Kent konseylerinin görüşlerini belediye meclisleri dikkate almadığı takdirde çeşitli yollara başvurulmalıdır. "Kamuoyu oluşturulması", "bilimsel toplantılar yapılması" ve "halkın bilgilendirilmesi" bunlar arasındadır (Çelik, 2013: 226).

Akman (2008: 742) ise, kent konseylerinin sorunlarının ortaya çıkmasındaki nedenleri şu şekilde ifade etmektedir: *"kent konseylerinde alınan karar ve görüşlerin hiçbir bağlayıcılığının olmaması, konseylerin kendilerine ait bir bütçelerinin olmaması, kendi personelini istihdam edememesi, kendilerine ait bir mekânlarının bulunmaması ve bazı hususların belediye başkanlarının inisiyatifine bırakılmış olması kent konseylerinin işlevselliği açısından önemli sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır."* Kent konseylerinin

başarısız olmasındaki bir diğer nokta demokrasi kültürünün zayıf olmasıdır. Gelenekçi ve merkeziyetçi devlet yapısı kent konseylerinin katılımcı yapısı ile taban tabana zıttır (Bektaş, 2018: 72).

Kent konseylerinin en önemli amaçlarından biri denetimi sağlamaktır. Kent konseyleri denetimin işlevselliğini arttırmaktadır (Özen ve diğerleri, 2015: 123). Katılımın zayıflamaması için vatandaş bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bilgilendirme için en önemli araçlar web siteleri ve sosyal medya olmaktadır. Kent konseyleri daha çok tanıtılmalıdır (Akman, 2018: 762). Kent konseylerinin yerel sahadaki çalışmalarını sürdürmesinde vatandaşların kent konseyleri bilmesi ve aktif katılımı oldukça önemlidir. Aksi takdirde kent konseyleri tam anlamıyla işlevlerini yerine getiremeyecektir (Karakurt Tosun ve diğerleri, 2016: 91).

3. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmada Niğde örneğinden hareket edilerek yapılan alan araştırmasıyla katılımcıların sorulara verdiği cevapların dağılımı yüzdesel olarak ifade edilmiştir. Nicel analiz tekniği kullanılarak Doğan ve Kalkışım'ın (2015: 129-134) eserlerinde kullandığı anket formundan yararlanılmıştır. Katılımcıların demokratik yerel idari anlayış kapsamında Niğde Kent Konseyi'nin rolünü değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Çalışma, kesitsel nitelikli bir araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmanın evreni, Niğde Kent Konseyi'nin yürütme kurulu ve üyelerinden oluşan 72 kişiden oluşmaktadır. Evren kapsamında ulaşılabilen 62 kişiye anket formu uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemini 62 kişiden oluşmaktadır.

Çalışmanın hipotezi "Niğde Kent Konseyi'nin yerel yönetimlerde demokratik katılımı özendirdiği, yerel halkın idari sorunlara duyarlılığını arttırdığı" yönünde oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda toplanan veriler SPSS 24 programı ile analiz edilmiştir.

3.1. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

Tablo 1. Demografik Özellikler

Cinsiyet	Erkek	Kadı n			
	52	10			
Yaş	21-30	31-40	41-50	51-60	61+
	6	14	25	17	0
Mezuniyet Durumu	İlk ve Ortaöğretim	Lise	Önlisans/Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
	4	20	30	7	1
Medeni Durum	Bekâr	Evli			
	54	8			
Görev Tanımı	Yönetici	Üye	Diğer Personel		
	40	16	6		
Gelir Durumu	Çok İyi	İyi	Orta	Kötü	Çok Kötü
	1	33	27	0	1

Çalışmaya katılanların çoğu erkektir. (%84). Yaş aralığı bakımından 41-50 yaş arası (%40) çalışmaya katılanların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Katılımcıların öğrenim durumlarına bakıldığında yaklaşık yarısının (%49) üniversite düzeyinde bir eğitim aldığı

görülmektedir. Katılımcıların %87'si evli iken, % 13'ü bekârdır. Çalışmaya katılanların çoğunluğu yöneticilik makamındadır (%64). Gelir durumu açısından katılımcılar iyi ve orta kategorilerinde yoğunlaşmaktadır.

Tablo 2. Niğde Kent Konseyi'nin Yerel Demokrasi Açısından Değerlendirilmesi-I

	1	2	3	4	5
1. Kesinlikle Katılmıyorum					
2. Katılmıyorum					
3. Kararsızım					
4. Katılıyorum					
5. Kesinlikle Katılıyorum					
1. Niğde Kent Konseyi, yerel karar alma sürecine katılım açısından oldukça önemlidir.	%8	%8	%5	%55	%24
2- Niğde Kent Konseyi, yerel demokrasinin gelişiminde önemli bir role sahiptir.	%11	%23	%3	%58	%5
3- Niğde Kent Konseyi, yerel boyutta katılımcı boyutta demokrasi kavramının işlerlik kazanmasında büyük ölçüde etkilidir.	%8	%19	%15	%53	%5
4- Niğde Kent Konseyi, katılımçılık ve temsil bağlamında demokrasi ve siyasete önemli kazanımlar sağlamaktadır	%13	%18	%13	%50	%6
5-Niğde Kent Konseyi, yerel siyaset iktidarları ve aktörleri (belediye, valilik, kamu kurum ve kuruluşları, muhtarlık, siyasi parti teşkilatları, sivil toplum kuruluşları medya vb.) ile ortak akıl oluşturarak, kent açısından önemli kararlar alınmasını sağlamaktadır.	% 10	%24	%10	%48	%6
6- Niğde Kent Konseyi, belediye meclisi ile pozitif yönde önemli düzeyde işbirliği içerisindedir.	%6	%16	%23	%52	%3
7-Niğde Kent Konseyi, demokratik bir yerel yönetimin geliştirilmesinde olumlu sonuçları olan kararları ve önerileri belediye meclisine sunmuştur.	%6	%16	%23	%49	%6
8- Niğde Kent Konseyi, demokratik öncüllere dayalı bir yerel yönetimin geliştirilmesinde belediye meclisinde önemli kararlar alınmasını sağlamıştır.	%11	%11	%24	%49	%5
9- Niğde Kent Konseyi'nin demokratik öncüllere dayalı yerel yönetimin gelişiminde gelecek açısından daha da önemli bir role sahip olacağı söylenebilir.	%8	%26	%11	%55	%0
10-Niğde Kent Konseyi, en çok belediye ile iletişim halindedir.	%3	%31	%10	%53	%3

Tablo 2'ye göre katılımcıların %79'u Niğde Kent Konseyi'nin yerel karar alma süreci açısından önemli olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %63'ü Niğde Kent Konseyi'nin yerel demokrasi açısından önemli bir role sahip olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %58'i Niğde Kent Konseyi'nin yerel düzeyde katılımcı demokrasiye işlerlik kazandıracağını düşünmektedir. Katılımcıların %56'sı Niğde Kent Konseyi'nin işlevleri itibarıyla demokrasiye ve siyasete önemli kazanımlar sağladığını ifade etmektedir. Katılımcıların %54'ü Niğde Kent Konseyi'nin yerel düzeydeki iktidar odakları arasında ortak bir akıl

oluşturduğunu, kent yönetiminde önemli kararların alınmasını sağladığını düşünmektedir. Katılımcıların %55'i Niğde Kent Konseyi'nin belediye meclisi ile olumlu bir iletişime sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların %55'i Niğde Kent Konseyi tarafından demokratik öncüllere dayalı bir yerel yönetimin geliştirilmesinde olumlu sonuçlara sahip karar ve önerilerin belediye meclisine sunulduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların %54'ü belediye meclisine sunulan kararların ve önerilerin belediye meclisi tarafından uygulandığını söylemiştir. Katılımcıların %55'i Niğde Kent Konseyi'nin demokratik bir yerel yönetim yapısının gelişiminde gelecekte daha da önem taşıyacağını düşünmektedir. Katılımcıların %56'sı Niğde Kent Konseyi'nin en çok belediye etkileşim halinde olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 3. Niğde Kent Konseyi'nin Yerel Demokrasi Açısından Değerlendirilmesi-II

	EVET	HAYIR
1- Niğde Kent Konseyi, bir yerel demokrasi uygulamasıdır.	%74	%26
2- Niğde Kent Konseyi, yerel yönetişimin (kamu kurumları, yerel yönetim, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ortaklaşa yönetimde) önemli bir aracıdır.	%79	%21
3- Niğde Kent Konseyi'nin çalışmalarında insan ve toplum temelli bir bakış açısı hâkimdir.	%76	%24
4- Niğde Kent Konseyi, çalışmalarında şeffaflık esaslı faaliyet göstermektedir.	%79	%21
5- Niğde Kent Konseyi, katılımçılık temellidir.	%73	%27
6- Niğde Kent Konseyi'nin kararları, oybirliği ile alınmaktadır.	%70	%30

Tablo 3'e göre, katılımcıların %74'ü Niğde Kent Konseyi'ni bir yerel demokrasi uygulaması olarak görmektedir. Katılımcıların %79'u Niğde Kent Konseyi'nin yerel yönetişimin önemli bir aracı olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %76'sına göre, Niğde Kent Konseyi'nde insan ve toplum merkezli bir bakış açısı hâkimdir. Katılımcıların %79'u Niğde Kent Konseyi'nin çalışmalarının şeffaf olduğunu belirtmektedir. %73 oranındaki üye konsey faaliyetlerinin katılımcı olduğu ifade edilmiştir. Kararların oybirliği halinde alındığını belirtenlerin oranı ise %70'dir.

Tablo 2 ve 3 birlikte dikkate alındığında katılımcıların genel olarak Niğde Kent Konseyi'ni demokratik ve katılımcı bir yerel yönetim yapılanması açısından önemli gördüğü ifade edilebilir. Kent konseyinin yerel demokrasi açısından yararlı olduğu düşünülmektedir, ancak yerel düzeyde özel sektör kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin de aktif bir biçimde rol alacakları yerel projelerle Kent konseyinin işlevsel gücünün artırılması ve teşvik edilmesi de gereklidir. Kent konseyi toplantılarının ve faaliyetlerinin yerel ölçekte halka da duyurulması noktasında sosyal medya araçlarının etkin bir biçimde kullanılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Yerel düzeyde alınan kararlardaki çok aktörlülük unsuru kararların hem meşruiyetini hem de yerel tercihlere duyarlılığını etkileyecektir.

SONUÇ

Klasik yönetim anlayışının ciddi eleştirilere muhatap kalmasıyla yeni bir yönetim anlayışı oluşmuştur. Bu yönetim anlayışıyla beraber yerel yönetimler daha da önem kazanmıştır. Yerel yönetimler halkın ihtiyaç ve beklentilerine en yakın hizmet sağlayan demokratik birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel anlamda halkın ortak ihtiyaçları bulunmaktadır. Yerel yönetimler "halkın ortak ihtiyaçlarını" karşılamaktadır. Aynı zamanda yerel yönetimler halkın karar alma sürecine de katılımını sağlamaktadır. Bu durum demokratikleşme açısından önem taşımaktadır (Yaman ve Küçükşen, 2018a: 247).

2000'li yıllar sonrasında belediyelerin görevleri kentleşme süreciyle birlikte artmıştır. Görevleri artan belediyelerin sorumlulukları da artmakta ve bu kapsamda kent konseylerine de ihtiyaç duyulmaktadır. Belediyeler yerel halkın tercih ve taleplerine duyarlı olmak zorundadır (Ulusoy ve Tekdere, 2015: 176). Yerel yönetimlerin öneminin artması ile beraber yerel yönetimlerin temel bir değeri olan katılımçılık anlayışı daha da güçlenmektedir. Katılım sayesinde halk yönetimden daha fazla bilgi sahibi olmakta ve kendini daha çok yaşadığı şehre ait hissetmektedir. Aynı zamanda kentin yönetime olan güven ve bağlılığı daha da güçlenmektedir.

Yerel katılımı sağlama noktasında birçok araç bulunmaktadır. Bu araçlardan en önemlilerden biri de kent konseyleridir. 2005 yılından önce kent konseyleri belediyelerin isteği ile kuruluyorken, bu durum daha sonra değişmiştir. 2005 yılındaki 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 2006 yılındaki Kent Konseyleri Yönetmeliği bu duruma yasal dayanak oluşturmuştur. Tüm kenti temsil eden kent konseyleri katılımçılığı güçlendirmekte, etkili ve verimli bir hizmet üretilmesine yardımcı olmaktadır.

Kent konseyleri görevlerini her zaman tam olarak yerine getirememektedir. Yerel düzeyde konseylerin tam anlamıyla etkinliğinin sağlanabilmesi için pasif katılım yerine aktif katılımın özendirilmesi, halkın yönetimde daha çok söz sahibi olmasının sağlanması gerekmektedir.

Çalışmada nicel analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen araştırmada 72 kişiden oluşan Niğde Kent Konseyi'ndeki üyelerin 62'sine anket formu uygulanmıştır. Araştırma evreninin çoğuna ulaşılması araştırma sonuçlarının geçerliliğini ve güvenilirliğini arttırmaktadır. Anket sonucunda Niğde Kent Konseyi'nin katılımçılık ve yerel demokrasi kültürüne bir katkısı olup olmadığı değerlendirilmiştir. Kent konseyi üyelerinin çoğunluğu, konseyin çalışmalarının katılımçılığı arttırdığını, belediye ile ilişkilerinin güçlendirilmesi gerektiğini, konsey çalışmalarına yönelik medya ve tanıtım faaliyetlerine de ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

KAYNAKÇA

Akman, Ç. (2018). "Kent Konseylerini Yeniden Düşünmek: Türkiye Kent Konseyleri Birliği'ne Üye Olan Kent Konseyleri Üzerinden Bir Değerlendirme". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Dergisi*, 5 (3): 740-764.

Aksu, H., Taştekin A. (2020). "Kent Konseylerinin Yerel Demokrasiye Katkısı: Kent Konseyleri Üzerine Bir Araştırma". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (TBMM'nin 100. Yılı ve Milli İrade Özel Sayısı), 22: 190-203.

- Aykaç, B. (1999). "Türkiye'de Kamu Yönetiminin Küçültülmesi, Yerel Yönetimler ve Yerel Demokrasinin Amaçları". *G.Ü. İ.İ.B.F Dergisi*, 1 (1): 1-12.
- Bektaş, S. (2018). "Katılımcı Kent Konseyi Modeli". *BANÜSAD, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1 (2): 58-74.
- Bozkurt, Y. (2014). "Yerel Demokrasi Aracı Olarak Türkiye'de Kent Konseyleri: Yapı, İşleyiş ve Sorunlar". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40: 229-240.
- Çelik, A. (2013). "Kent Yönetimi Bağlamında Kent Konseyinin İşlevleri Üzerine Bir Değerlendirme", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (2): 215-229.
- Çiğdem, E. (2020), "Yerel Yönetişim Uygulaması Olarak Kent Konseylerinin Malatya Kent Konseyi Üzerinden Değerlendirilmesi". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7 (8): 202-225.
- Demir K. A., Yavaş H. (2015). "Kent Konseyi ile Yerinden Yönetilen Katılımcı Kent Yönetimleri: Yerel Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme". *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 4 (7): 49-62.
- Doğan, K. C., Kalkışım, H. M. (2015). "Türkiye'de Yerel Siyasete Katılım Açısından Kent Konseyleri: Gümüşhane Kent Konseyi Örneği". *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11 (2): 118-136.
- Doğan, K. C. (2016). "Postmodern Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler ve Katılım: Yerel Yönetişim Odaklı Bir Yaklaşım". *İGÜSBD*, 3 (2): 73-99.
- Doğan, M., Yeşildal, A. (2020). "Yerel Yönetimlerde Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Katılımcı Yönetişimin Rolü". *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29 (3): 137-148.
- Erdoğan, O. (2019). "Yerel Yönetimlerde Katılımcı Mekanizmalar ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Örneği". *BEÜ İİBF AİD*, 4 (2): 295-310.
- Erkul H., Kantan P., Seçtim H, (2019). "Kentlilik Bilincinin Oluşturulmasında Kent Konseylerinin Rollerini Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Management and Political Sciences Review*, 2 (2): 53-73.
- Genç Tetik, E. (2020). "A Critical Evaluation of the City Councils in Turkey: Institutional, External Environmental and Legislative Aspects", *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 16 (29): 2093-2107.
- Görmez, K. (1987). "Mahalli İdareler ve Demokrasi". *GÜ İİBF Dergisi*, 3 (1-2): 133-138
- Görmez, K. (2005). "Küreselleşme ve Yerelleşme", İçinde K. Görmez (ed.), *Küreselleşme ve Yerelleşme*, Ankara: Odak Yayınevi.
- Güven A., Alan Ç. (2019). "Türkiye'de Yerel Demokrasiyi Güçlendirme Aracı Olarak Yönetişim ve Yerel Yönetimlerde İşleyişi". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 11 (1): 47-61.
- İzci, İ. (2014). "Katılımcı Yerel Yönetim: Genel Bir Bakış", İ. İzci içinde, *Katılımcı Yerel Yönetim*, İstanbul: Kalkeon Yayıncılık, 19-38.
- Karakurt Tosun, E., Keskin E. B. (2015), "City Councils as a Means of Local Participation in Turkey during the EU Membership Process: The Investigation of the Awareness of the Bursa City Council", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (3): 362-376.

Karakurt Tosun, E., Keskin E. B., Selimoğlu E. (2016), "Yerel Düzeyde Katılımcı Mekanizmalar Olarak Kent Konseylerinin Bilinirlik ve Etkinlik Düzeylerinin Analizi: Bursa Örneği", *Sosyoekonomi*. 24 (28): 85-107.

Keleş, R. (2020). "Yerel Demokrasiyi Merkezizetçilik Virüsünden Arındırmak", *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 45-58.

Kocaoğlu, M. (2014). "Katılımcı Demokrasi Algılaması ve Kent Konseyleri: Kırşehir Kent Konseyi Örneği". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 6 (1): 1-15.

Kocaoğlu S., Sert S. (2018). "Kentsel Sürdürülebilirlik Kavramı ve Kentsel Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Kent Konseylerinin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme", *Strategic Public Management Journal*, 4 (8): 52-61.

Koçak S. Y., Ekşi A. (2010). "Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye'de Yerel Yönetimler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11: 295-307.

Mutlu, A. (2015). Kent Konseylerinin Siyasal İşlev ve Siyasal Kimlik Paradoksu, *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11 (2): 30-48.

Lamba M., Kerman U. (2016). "Kent Konseylerinin Belediye Meclislerinde Gündem Belirlemedeki Etkisi: Antalya, Afyonkarahisar ve Burdur Örneği". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16): 89-106.

Önder, Ö. (2013). "Yerelleşme ve Yerel Demokrasinin Güçlendirilmesi Bağlamında Yerel Katılım". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9 (18): 311-326.

Özen A., Bahtiyar E., Şaşmaz M. Ü. (2015). "Türkiye'de Kamu Hizmetlerinin Toplumsal Denetimi: Kent Konseyi Örneği". *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2 (2): 123-132.

Rhodes, R. A. W. (1996). "The New Governance: Governing without Government", *Political Studies*, XLIV: 652-667.

Sartori, G. (1993). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Çev. Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan. Ankara: Yetkin Yayınları.

Şahin, S. Z. (2015). "Kent Konseylerinin Katılımcılık Kapasitesinin Değerlendirilmesi: Ankara Örneğinden Bazı Çıkarımlar", *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11 (2): 194-216.

Şahnagil, S. (2020). "Yerel Hizmet Sunumunda Yönetimsel Katılımın Yerel Demokrasi Açısından Değerlendirilmesi: Balıkesir Örneği". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 23 (43): 411-447.

Şahyar Akdemir, D. (2020a). "Yerel Demokrasi, Katılım ve Türkiye Kent Konseyleri Platformu, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi", 10 (19): 35-54.

Şahyar Akdemir, D. (2020b). "Kentli Hakları ve Kent Konseyleri". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40: 149-167.

Taştekin A. (2017). "Kent Konseylerinin Yerel Demokrasi Açısından İşlevselliği (Gaziantep Örneği)". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19 (1): 95-109.

Taştekin, A. (2020). "Türkiye'de Sivil Toplum Örgütlerinin Yerel Karar Alma Sürecine Katılımı". *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (19): 195-211.

Ulusoy, A., Tekdere M. (2015). "Kent Konseylerinin Mali Kısıtları". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)*. VIII-II: 175-190.

Yaman M., Küçükşen M. (2018a). "Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesi Açısından Yerel Katılımın İncelenmesi". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55: 247-259.

Yaman M., Küçükşen M. (2018b). "Yerel Demokrasinin Gelişimi Sürecinde Kent Konseylerinin Rolü ve İşlevselliği: Bursa ve Yalova Kent Konseyi Örneği". *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 64-85.

**KRİZ DÖNEMİNDE DİJİTAL DİPLOMASİ:
2020 DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞI KARŞILAŞTIRMALI TWİTTER İNCELEMESİ****DIGITAL DIPLOMACY DURING THE CRISIS:
2020 NAGORNO-KARABAKH WAR COMPARATIVE TWITTER REVIEW****Esra SELVAN**

Milli Savuma Üniversitesi, ORCID 0000-0002-7070-5028

Prof. Dr. Meltem BOSTANCI

İstanbul Üniversitesi, ORCID 0000-0003-0679-4377

Özet

Diplomasi, uluslararası ilişkiler disiplini içinde yer almasına rağmen sahip olduğu anlam bakımından hayat akışının tam içindedir. Bu durum, diplomasi kelimesinin bir anlamda da entelektüel yanını gözler önüne sermektedir. Geçmişten günümüze diplomasi savaşın en büyük alternatifi konumundadır. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının ardından diplomasi'nin önemi büyük devletlerce de kabul edilmiş ve kurulan uluslararası örgütlerde devletlerarasında diplomasi yapımı teşvik edilmiştir. Uluslararası sistemde artan aktör sayısı, diplomasi yapımını teşvik eden bir başka unsurdur.

Günümüzde savaşın maddi ve psikolojik maliyetinin büyüklüğü, devletlerin çıkarlarını korumak ve artırmak için etkin diplomasi kanalları kullanmaya yöneltmektedir. Bu durumda devletler müzakere masalarında ellerini güçlendirecek her unsuru devreye sokmak için dış politikalarında etkili çalışmalar yapmaktadır. Bu sebeple yumuşak güç ve yumuşak gücün sahadaki yansıması olan kamu diplomasisi devletlerin sıklıkla kullandığı bir faaliyet alanı olmaktadır.

Son yıllarda küreselleşme ile uluslararası sistemde yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Artan haberleşme ve iletişim kanalları, devletleri her alanda etkilediği gibi, diplomasi alanında da etkilemektedir. Devletlerin internet kanallarını kullanarak diplomatik faaliyetlerini gerçekleştirmesi olarak adlandırabileceğimiz dijital diplomasi aracılığı ile kamu diplomasisinin daha etkin kullanılması hedeflenmektedir. Bu durum doğal olarak devletleri sosyal medya üzerinden diplomatik faaliyetlerde bulunmaya itmektir.

Diplomasinin ve kamu diplomasisinin artan önemi ile birlikte dijital diplomasi'nin sahadaki avantajları, bu diplomasi'nin yakın zamanda daha fazla devlet tarafından kullanıldığını göstermiştir. Bu çalışmada, geçmişten günümüze geleneksel diplomasi'nin nasıl evrildiğine değinilerek, günümüzde internet ve sosyal medyanın devletler tarafından dış politika aracı olarak nasıl ve ne şekilde kullanıldığından bahsedilmektedir.

Dijital diplomasi, özellikle, kriz oluşmadan önce başvuru ve yürütülen bir yöntemdir. Bu çalışmada, kriz dönemi olarak ifade edilebilecek 27 Eylül ve 10 Kasım 2020 tarihleri arasında gerçekleşen 2020 Dağlık Karabağ Savaşında, taraf devletler olan Ermenistan ve Azerbaycan'ın sosyal medya platformu Twitter resmi hesaplarından yürütmüş oldukları dijital diplomasiye yönelik paylaşımlarının; siyasal aktör, içerik ve de nitelik olarak karşılaştırmalı analizi ve değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Diplomasi, Uluslararası Kriz, 2020 Dağlık Karabağ Savaşı, Twitter

Abstract

Diplomacy is in line with international relations. It is in the flow of life in terms of its meaning. This reveals the intellectual side of the word diplomacy in a sense. After the First and Second World Wars, countries recognized the importance of diplomacy. The newly established international organizations and the increasing number of actors in the international system have encouraged the adoption of inter-state diplomacy.

The material and psychological costs of war encourage countries to use effective diplomacy channels. Countries work efficiently in their foreign policies to have the upper hand at the negotiation tables. Accordingly, public diplomacy, which is the reflection of soft power and soft power in the field, is an area of activity frequently used by countries.

Recently, structural changes have occurred internationally with globalization. Increasing correspondence and communication channels affect countries in the field of diplomacy as well as in every field. Public diplomacy is used more effectively through digital diplomacy; namely the realization of diplomatic activities of countries using internet channels. This situation naturally pushes countries to engage in diplomatic activities through social media.

Digital and public diplomacy experience elevating prominence and due to advantage, they are used more by various countries recently. In this study, it is mentioned how traditional diplomacy has evolved to the present and how and in what way the internet and social media are used by countries as a foreign policy tool today.

Digital diplomacy is a method that is deployed especially before a crisis occurs. In this study, the 2020 Nagorno-Karabakh war that was a crisis period between 27 September 2020 and 10 November 2020 is examined the official Twitter posts made by Armenia and Azerbaijan on digital diplomacy. The study comprises a comparative analysis and evaluation of the political actor, the content, and the quality.

Key Words: Digital Diplomacy, International Crisis, 2020 Nagorno-Karabakh War, Twitter

1. INTRODUCTION

People can now access much more information through horizontal and person-to-person networks, instead of the old-level process of flowing information from traditional sources of media authorities around the world. With digitalism, it is possible to interact in a much more effortless, low-cost, fast, effective moreover transparent way. (Baştan, 2016: 3)

In the global context, the advent of the Network made information available to the entire globe at the same time in every context, completely overriding the definition of distance to travel. It is separated as a result with the components of Internationalization, Universalization, and Westernization. (Doğan, 2012: 87) The main thing to mention here is Habermas's "Network Society". It is a time that has no time. Space and space shrinkage is accelerated. (Kurt, 2018: 148-149)

In short, digital diplomacy can be expressed as diplomacy by anyone, anywhere, and anytime. One of the most important features that distinguish it from other types of diplomacy is that it addresses target individuals, not target audiences (Reshetnikova, 2018: 1). Digital diplomacy is the method of solving the developments and problems related to the foreign policy via the internet and gaining a place in the hearts and minds of foreign public opinion, especially Twitter and Facebook, through social networks. (Korkmaz, 2020)

Communicating with governments or non-governmental organizations and foreign peoples using digital tools and transferring information to them are evaluated within the framework of digital diplomacy. Information can be shared instantly in emergencies and crisis conditions. It offers organizations interactive communication opportunities similar to face-to-face communication. With digital diplomacy had the opportunity to dialogue with them, learn about criticism, evaluate suggestions, and exchange ideas with them. (Kurt, 2018)

In the crisis period, governments that could not express themselves well, could not use brand values effectively as a tool and followed a passive attitude towards the image and reputation assassinations created by the opposing party, can easily fall into an unfair position in the international arena, and therefore it is inevitable that states can create a failure in their diplomatic activities. For this reason, diplomatic initiatives to be carried out during the crisis period, and Digital Diplomacy as one of their pillars, is of particularly critical importance in order to gain the trust and support of other nations.

In the context of Digital Diplomacy, which took place between 27 September and 10 November 2020, during a crisis period such as the 2020 Nagorno-Karabakh War, the approach of Azerbaijan and Armenia to the process and the comparison of their posts on Twitter accounts as Digital Actors represent the latest example in this field.

Success in classical diplomacy is now gaining different importance with its Digital dimension. Few journalists had access to the frontline in the conflict in the South Caucasus region, leaving people to rely on government media and footage from mobile phones and rumours unverified on social media (Giles and Bhat, 2020), increasing the importance of the event in digital diplomacy dimension.

2. THE NAGORNO KARABAKH PROBLEM AND ITS DEVELOPMENT

The Nagorno-Karabakh Problem and the foundations of the conflicts go back to the First World War. In the pre-war period, although Nagorno-Karabakh was ruled by the Nagorno-Karabakh Republic, which was de facto supported by Armenia, this region was a de jure part of Azerbaijan.

During the Soviet period, although the region had an Armenian majority in terms of its ethnic structure, it remained as a special oblast within the USSR. On December 10, 1991, a referendum was held for the abolition of the autonomous status of Nagorno-Karabakh, and Azerbaijanis reacted to this situation. As a result of the referendum, 99.8% of the participants voted yes. After the collapse of the Soviet Union, the Karabakh War started in this region in early 1992. As a result of this war, around 725,000 Azerbaijanis and 300,000-500,000 Armenians were displaced from both Azerbaijan and Armenia. (Haider, 2013) The conflict with the Bishkek Protocol signed in 1994 ended and this resulted in the gaining of extra territory by the Armenians. The Nagorno-Karabakh Republic, which took control of the

Nagorno-Karabakh region, also occupied the Azeri populated Aghdam, Jabrayil, Fuzuli, Kalbajar, Kubadli, Lachin, and Zangilan in the surrounding region.(Alemdar, 2021)

Thereupon, the UN Security Council approved four resolutions surrounding Nagorno-Karabakh in 1993 calling for the withdrawal of the Nagorno-Karabakh Republic from the occupied territories.

The developments in this region, where tensions have risen from time to time, have reached the highest level in the contact line on the morning of September 27, 2020, which is accepted as the beginning of the 2020 Nagorno-Karabakh War. The intensive use of drones in Azerbaijan, in its attacks against Armenian air defences, was effective in the course of the war.

On November 8, 2020, Azerbaijani President Ilham Aliyev made a statement at the Martyrs Lane, stating that the Azerbaijani army saved Shusha, which is known as the second largest city of Karabakh and has strategic importance, from occupation.

With the armistice signed on the night of November 10, two days after Shusha was taken back, Armenia accepted defeat and the 2020 Nagorno-Karabakh War ended.

3. METHOD OF STUDY

Digital Diplomacy is a field of diplomacy that is carried out by states or international organizations to target audiences through social media platforms. In this section, the context of Public Diplomacy will be evaluated. The Digital Diplomacy activities carried out on Twitter between the war start dates of the 2020 Nagorno-Karabakh War crisis process will be analysed in this section as well. The war start date is 27 September and the end date is 10 November. This analysis is based on the 8 prominent accounts of the signatory countries. However, other content posts have also been taken into account in the context of Digital Diplomacy.

3.1. Azerbaijani Accounts Reviewed:

General information about the Azerbaijani Twitter accounts analysis is given in the table below.

Table 1 : Reviewed Azerbaijan Accounts

No	Account Name	Account Holder	Follower	Followed
1	@Azerbaijan	Azerbaijan	51100	20
2	@AzerbaijanMFA	AzerbaijanMFA	148700	256
3	@az_ombudsman	Ombusman of Azerbaijan	2128	54
4	@wwwmodgovaz	Azerbaijan MOD	54000	537
5	@azpresident	İlham Əliyev	767800	2
6	@AzDiplomacy	Diplomacy Volunteers	3414	96
7	@AzeCommunityNK	Azerbaijani Community of Nagorno-Karabakh	17000	21
8	@QarabaghAZE	Qarabağ	57300	1130

3.2. Armenian Accounts Reviewed:

General information about the Armenian Twitter accounts analysis is given in the table below.

Table 2 : Reviewed Armenian Accounts

No	Account Name	Account Holder	Follower	Followed
1	@Pres_Artsakh	Arayik Harutyunyan	82800	65
2	@ArtsakhOfficial	ArtsakhOfficial	13400	73
3	@mfankr	MFA of Artsakh	35000	131
4	@ArtsakhCenter	Artsakh Information Center	2494	16
5	@ArtsakhOmbuds	Artsakh / Karabakh Human Rights Ombudsman	20100	1566
6	@armenia	Armenia	91300	254
7	@NikolPashinyan	Nikol Pashinyan	148400	86
8	@MFAofArmenia	MFA of Armenia	82200	620

4. DIGITAL ACTORS IN THE 2020 THE NAGORNO KARABAKH WAR

4.1. Individual

Based on digital diplomacy, there is a "*two-way symmetric model*" as communication management (Kampf, Manor and Segev, 2015: 2). In this context, individuals and society can directly intervene in this process and interact with each other.

Figure 1 Reply to Nikol Pashinyan via Tweet

The image below shows a tweet from the Armenian President's, claiming that the war was continuing in the city of Shusha on 09.11.2020, and made fun of Pashinyan for this Tweet.

Figure 2 Reply to İlham Aliyev via Tweet

On 21 October 2020, Azerbaijani President İlham Aliyev believed that Azerbaijan will reunite Karabakh lands as before. He is referred in a tweet from an Armenian account, taking into account the media and the changes of eras to the so-called Armenian Genocides that took place in 1914-1918, and emphasized that these genocides cannot be repeated.

4.2. Diasporas

It can be said that Diasporas concentrate on sympathetic and voluntary participation within the framework of a widespread organization through the internet. Countries also engage in e-lobbying through virtual communities. Needless to say, one of the strongest Diasporas in the world belongs to the Armenians.

A special success of the Armenian diaspora in persuading the world community of the need to recognize Artsakh's independence is in the support of various regional and local government bodies. One of the consequences of this situation is the recognition of Artsakh's independence by New South Wales Legislative Assembly, Milan, and several towns in France. Finally, the French Senate voted in favour of adopting a resolution calling for the recognition of the Artsakh Republics by France. (Varpahovskis, 2020)

As can be seen from the posts made, it can be stated that Armenian gave serious support, especially from the Armenian diaspora in France in this process.

Figure 3 Armenian Diaspora Show

On 16 October 2020, the President of Armenia Nikol Pashinyan is shared his support from France, Spain, Belgium, the Netherlands, Denmark, Germany, Switzerland, and more, for the recognition of the countries and the end of this process. He is shared posts on his Twitter account as shown below.

Figure 4 International Supports Received With The Influence Of Diasporas

In another post by the President of the Republic of Armenia Nikol Pashinyan on 26 October 2020, the three countries where the Armenian diaspora is strong touched on the efforts to cease-fire against Russia, the USA, and France. In addition, a donation campaign is organized in Armenia during this process, and approximately 1 million USD is collected by participating from different parts of the world.

4.3. International Organizations

The posts regarding the United Nations, UN Human Rights, UNICEF, the European Commission, ENOC, the Red Cross, and the Turkic Council are highlighted in the posts of both parties.

In the post of Azerbaijan Ombudsman dated 29.10.2020, UNICEF representative Henrietta H. Fore retweeted her post with a comment and called for UNICEF to be more open to the attacks of Armenia when it comes to children.

Figure 5 Azerbaijan's UNICEF Posts and retweets.

In the tweet made by the International Red Cross Committee on 26 October 2020, ICRC shared that many houses were damaged during the Karabakh War and in this context, how people can stay safe in their homes during the COVID-19 Pandemic period.

Figure 6 ICRC Posts of the Artshak

4.4. Opinion Leader

Social media influencers are important actors in terms of guiding individuals towards Digital Diplomacy. Social media influencers who support the parties from different digital platforms came to the fore. Supporters of Armenia include namely Mel Gibson, Ronda Rousey, Henrikh Mkhitarian, Peter Gabriel, Sean Penn, Michael B. Jordan, Kylie Jenner, Tinashe, and Cher. Kim Kardashian and other Kardashians posted video messages to support Armenia. They donated \$ 1 million to the Armenian Fund. (Nacion, 2010) Rapper Kanye West tweeted that he would pray for Armenia. (“Dağlık Karabağ Savaşı'na Uluslararası Tepkiler”, 2021)

Figure 7 Kanye West's tweet about Armenia

The world-famous Rock group S.O.A.D and its soloist Serj Tankian shared tweets.

Figure 8 Tweet of Serj Tankian about Armenia

Arsenal footballer Mesut Ozil and singer Sami Yusuf tweeted to support the Azerbaijani side.

Figure 9 Mesut Ozil's Tweet about Azerbaijan

Former Barcelona player Ronaldinho posted a video message supporting Azerbaijan. Many Turkish celebrities such as Sinan Akçıl, Hadise, Bergüzar Korel, Acun Ilıcalı, Kenan İmirzalıoğlu, Tarkan and Cem Yılmaz shared their condolences and support to Azerbaijan. (“Dağlık Karabağ Savaşı'na Uluslararası Tepkiler”, 2021)

Figure 10 Sami Yusuf's Tweet about Azerbaijan

In terms of social media influencers, it was concluded that the people who support the Armenian side are more international names, and the actors who support Azerbaijan remain local-based except for a few examples and can only reach the masses at this border.

4.5. New Sources

The prominent news sources such as the BBC, Al Jazeera, Reuters and many international media organizations analysed the tweets in the accounts of both nations in the period between 27 September 2020 and 10 November 2020. In this context, when the

posts/tweets of the two parties to the news sources are examined, it can be stated that the Armenian accounts use these sources more effectively.

For example, the retweets of the President of Armenia Nikol Pashinyan in his official account, generally, the international press tweets/posts in favour of the Armenians or about the interviews he made. In addition to Armenian, English, French, German, Russian, and Arabic languages are frequently used in his posts.

Figure 11 Nikol Pashinyan's IRNA sharing

The Spectator, BBC, Washington Post, Le Figaro, France 24, Bild, RBC, TV5 Monde, ZDF, Repubblica, Reuters, Radio Tele Suisse, France 24, Irna, Interfax News, WIO News, The Telegraph, Jerusalem Post are some of them.

Figure 12 Reuters Sharing by Nikol Pashinyan

The world has not noticed the posts/tweets of the Azerbaijani state from their official accounts. It can be stated that mostly Turkish news sources are at the forefront.

Figure 13 Posts/Tweets of the Ombudsman of Azerbaijan with TRT World

In addition to the BBC, it is seen that broadcasters such as Al Jazeera, TRT World, CNN Türk, Johnson & Johnson News, A Haber, and Milliyet are used as news sources. They are narrower and more regional than Armenia. The posts are mostly processed in Azerbaijani, Russian, and English.

Figure 14 Posts/Tweets of the Ombudsman of Azerbaijan's Milliyet Interview

5. RESULT

Although their populations are close to one another, it has been observed that the Armenian accounts are acted in a more organized manner and they shared more attractive content in the international arena.

In the posts made by Armenia, in addition to the more humanitarian themed, softer content following the public diplomacy ground, Armenia followed a path that prioritizes children, emphasizes the dramatic damage to the cities and their cultural heritage, and also emphasized the posts of international social media influencers.

Azerbaijani state channels mostly shared the course of the war, military progress, statements about the belonging of Karabakh to Azerbaijan.

By seeing the influence of the powerful Diasporas of Armenia, content has been created for the support and recognition requests made in France, America, Canada, and the many European States. On the other hand, Azerbaijan, found support by remaining in a more regional attitude, although it was right in legal terms, but could not form a global voice as much as Armenia. Turkey, Pakistan, and Israel have openly supported Azerbaijan in this context.

The posts made by Armenia aimed to make their voice heard by a wider audience in Armenian, Russian, English, French, German and Arabic. On the other hand, Azerbaijan has used a narrower language richness compared to Armenia by using mostly Azerbaijani, Russian, and English languages in its posts.

It can be stated that while the opinion leaders who support Armenia are more international names, the names that support Azerbaijan remain more local. This situation has created a disadvantage in terms of reaching the people of other countries adequately in terms of digital diplomacy.

Armenia has given particular importance to International News Sources in their posts, and many international press organizations have been interviewed, statements and information have been shared and their announcements have been actively used in their accounts. Azerbaijan shared internationally more news than Turkey concerning this matter. The attitude of the national press has also created a disadvantage in terms of Azerbaijan's ability to convey its voice to other nations.

As a result of this study, although both countries cannot carry out a coordinated strategic diplomacy activity for this crisis period, it can be stated that Armenia's posts/tweets are one degree ahead in terms of both content and international impact, and the more dynamic support of its Diasporas.

Although diplomacy has not been used as a preventive activity in this study, the support of the international public continues to be of critical importance in the world of network society where globalizing individuals come to the fore.

11 October 2020 is the date when Azerbaijan signed an agreement on the territory occupied in line with Russia and Turkey. The mediator is returned by Armenia. If this crisis period had been realized as a war in the dimension of Digital Diplomacy by the parties, the picture would be different.

REFERENCES

1. Alemdar, A, (2021, 16 Ocak), Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Politikaları, [Online] Alıntı: <https://www.defenceturk.net/gecmisten-gunumuze-daglik-karabag-sorunu-ve-ermeni-politikalari#:~:text=Hankendi'nin%20Rus%20destekli%20Ermeni,Da%C4%9Fl%C4%B1k%20Karaba%C4%9F%C4%B1n%20ve%207,> (Erişim Tarihi: 26.01.2021)
2. az_ombudsman (2020, October 29), “#Ombudsperson of calls @UNICEF to be more clear on child casualties. #UNICEF should indicate the civilian settlements of which were exposed to the missile attacks by as a result of which Narin, Madina, Aysu, Shahriyar, Artur, Farid, Fidan, Nigar, Orkhan were killed.” [Twitter Post], Retrieved from https://twitter.com/az_ombudsman/status/1321704629969821699 (Accessed: 04.12.2020)

3. az_ombudsman (2020, November 1), “#Azerbaijan/i #Ombudsperson gave an interview to the @TRTWorldNow during her on site investigation in #Barda which was bombarded with banned missile by #Armenia. @BBCWorld @cnnturk @cnni @UNHumanRights @the_ioi @Ganhri1 @ENOCChildren @ICRC” [Twitter Post], Retrieved from https://twitter.com/az_ombudsman/status/1322955341051633666 (Accessed: 04.12.2020)

4. az_ombudsman (2020, November 2), “In his interview to <http://Milliyet.com.tr> Chief Ombudsman of Turkey @TRombudsman Şeref Malkoç talked about his visit to Azerbaijan and on-spot investigation report on #Ganjacity hit by missile attacks of Armenian armed forces” [Twitter Post], Retrieved from https://twitter.com/az_ombudsman/status/1323228804752543746 (Accessed: 04.12.2020)

5. Azpresident (2020, October 22), “Öz doğma torpaqlarını görməyən, işğaldan sonra dünyaya göz açan hər bir azərbaycanlı həmin torpaqlara qayıtmaq arzusu ilə yaşayır. Əminəm ki, Azərbaycan vətəndaşları bu gün işğaldan azad edilmiş bütün torpaqlara qayıdacaqlar.” [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/azpresident/status/1318839913832394753> (Accessed: 04.12.2020)

6. Baştan, Y., (2016), *Diplomaside Alan Genişlemesi: Dijital Diploması*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale

7. Doğan, F., (2012), “*Küreselleşme Tartışmaları ve Bir Aktör Olarak Devletin Gücü*”, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s.81

8. Envoy Centre for Digital Diplomacy, (2014, January 22), What is Diplomacy? [Online] Retried from <https://envoycentre.wordpress.com/2014/01/22/what-is-digital-diplomacy/> (Accessed: 01.01.2021)

9. Giles C., Bhat U, (2020),” Nagorno-Karabakh, The Armenian-Azeri 'information wars” [Online] Retried from <https://www.bbc.com/news/world-europe-54614392>, (Accessed: 01.01.2021)

10. Haider, H, (2013, 2 January). "Gefährliche Töne im "Frozen War"". Wiener Zeitung [Online] Retrieved from https://www.wienerzeitung.at/nachrichten/welt-europa/weltpolitik/513109_Gefaehrliche-Toene-im-Frozen-War.html (Retrieved: 18.01.2021)

11. ICRC, (2020, October 26), “How can you stay safe from COVID-19, when home is not safe? The escalation of the Nagorno-Karabakh conflict could lead to a spike in cases. - Thousands of homes destroyed. - Families are forced to move. - People seeking shelter in crowded basements” [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/icrc/status/1320723114783891456> (Accessed: 06.12.2021)

12. kanyewest, (2020, September 26), “Praying for Armenia Praying for Breonna Taylor’s family Praying for a world ravaged by the pandemic Praying for God’s love to cover us all Cover our friends and family soften the hearts of the world Thank you God for our lives. In Jesus name Amen”, [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/kanyewest/status/1310804374143131648> (Accessed: 08.12.2020)

13. Kampf, R., Manor, I., and Segev E., (2015), “*Digital Diplomacy 2.0? A Cross-national Comparison of Public Engagement in Facebook and Twitter*” Hague Journal of Diplomacy, 10(4), p.2

14. Korkmaz, G., (2020, 11 July), Dijital Diplomasi ve Dış Politika Haberciliği, [Online], Retried from: <https://www.newslabturkey.org/dijital-diplomasi-ve-dis-politika-haberciligi/> (Erişim Tarihi: 03.03.2021)

15. Kurt, G. (2018), Dijital Diplomasi, Ankara: Akademisyen

16. MesutOzil1088, (2020, October 13) “‘Azerbaycan’ın derdi bizim derdimiz, sevinci bizim sevincimizdir’ M.Kemal Atatürk Tek millet, İki devlet” [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/MesutOzil1088/status/1316072486325411841> (Accessed: 08.12.2020)

17. Nacion, J., (2020, October 11), Kim Kardashian West Donates \$1 Million to Armenia Fund Amid Ongoing Conflict With Azerbaijan, [Online] Retrieved from <https://variety.com/2020/tv/news/kim-kardashian-west-armenia-donation-azerbaijan-1234800606/> (Accessed: 01.01.2021)

18. NikolPashinyan (2020, October 9), “Pashinyan the battles for #Shushi continue” [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/nikolpashinyan/status/1325825040479363072> (Accessed: 05.12.2020)

19. NikolPashinyan (2020, October 14), “Turkey is not concerned with the #NagornoKarabakh conflict. Turkey’s focus is to execute and complete the #ArmenianGenocide. My interview to @Reuters” [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/nikolpashinyan/status/1316283619116298240> (Accessed: 05.12.2020)

20. NikolPashinyan (2020, October 16), “Armenians all over the world, united as ever, shut down interstate highways across #Europe, demanding int’l recognition of #Artsakh: From France to Spain, Belgium to the Netherlands, Denmark to Germany, Switzerland and more.” [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/nikolpashinyan/status/1317055395630821378> (Accessed: 05.12.2020)

21. NikolPashinyan (2020, October 21), “We welcome any constructive measure initiated by #Iran to establish peace and stability in the region. @IrnaEnglish” [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/nikolpashinyan/status/1318883624054304769> (Accessed: 05.12.2020)

22. NikolPashinyan (2020, October 26), “The presidents of #Russia , the #UnitedStates and #France sincerely desire that a ceasefire be established. The leaders of these countries are signing their names under these ceasefire efforts. @KremlinRussia @realDonaldTrump @EmmanuelMacron“ [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/nikolpashinyan/status/1320803958609334272> (Accessed: 05.12.2020)

23. Reshetnikova, L. (2018), “*e-Diplomacy as Instrument for Establishment of Interethnic Relations*”, SHS Web of Conferences 50, 01144, p.1

24. SamiYusuf, (2020, October 1), “#Azerbaijan #AzerbaijanIsNotAlone #KarabakhisAzerbaijan #Peace” [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/samiyusuf/status/1311523057492783105> (Accessed: 08.12.2020)

25. serjtankian, (2020, October 29), “War Crimes by Azerbaijan continue against Armenians in Artsakh.” [Twitter Post], Retrieved from <https://twitter.com/serjtankian/status/1325831117203623937> (Accessed: 08.12.2020)

26. Varpahovskis, E., (2020), “*Diaspora Diplomacy And The Conflict In Nagorno-Karabakh/Artsakh*”, [Online] Retrieved from: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/diaspora-diplomacy-and-conflict-nagorno-karabakhartsakh> (Accessed: 01.01.2021)

27. Wikipedia (2021). 2020 Dağlık Karabağ Savaşı'na Uluslararası Tepkiler. [Online] tr.wikipedia.org/wiki/2020_Dağlık_arabağ_Savaşı%27na-uluslararası_tepkiler (Erişim Tarihi: 01.01. 2021)

**SEÇİM KAMPANYALARINDA “AMERİKANLAŞMA”:
3 KASIM 2002 SEÇİMLERİNDE GENÇ PARTİ ÖRNEĞİ**

“AMERICANIZATION” OF POLITICAL CAMPAIGNS:
THE CASE OF YOUNG PARTY IN 3TH NOVEMBER 2002 ELECTION

Prof. Dr. Meltem BOSTANCI

İstanbul Üniversitesi, ORCID 0000-0003-0679-4377

Esra SELVAN

Milli Savuma Üniversitesi, ORCID 0000-0002-7070-5028

Özet

Siyasal propaganda olarak, seçmenlerin ve kamuoyunun ikna edilmesine yönelik yapılan çalışmaların temel dayanağı oy verdirme ve parti lehine faaliyette bulunmaktır. İletişim ve etki ağlarının kurulması, mali kaynak temini ve gönüllü desteğinin sağlanması gibi konularda partilerin hala merkezi rollerini sürdürdüğü söylenebilmektedir ve de hedef kitlenin uygun propaganda yöntemlerini kullanarak harekete geçirilmesi ve farkındalık oluşturabilmesi için önce ikna edilmesi önem arz etmektedir.

Diğer taraftan seçim kampanyalarında artan bir şekilde ticari pazarlama alanındaki tekniklerden faydalanılmaktadır. Partiler, ideolojik bir programı takip etmekten ziyade seçim kazandıracak bir strateji izlemektedir. Gazeteye radyo rekabet halindeyken televizyon bu rekabette hep bir adım öne çıkmıştır. İnternetin de gündelik hayata dâhil olmasıyla birlikte, bu ilişki çok farklı bir boyut kazanmıştır. Bu nedenle günümüzde yazılı, basılı ve elektronik ortamlardaki hedef kitlelere yönelik uygulama alanları, kendi içinde değişiklikler göstermektedir.

“Amerikanlaşma” kavramı, ilk kez ABD’de geliştirilen, sonrasında çeşitli amaçlar doğrultusunda başka ülkelerin seçim kampanyalarında uygulanan bir durumu tanımlamak için kullanılmaktadır. Adayların, siyasal partilerin ve haber medyasının gitgide daha yoğun biçimde ABD’deki muadillerine benzerlik gösteren uygulamalara yöneldikleri görülmektedir. Bu bağlamda, seçim kampanyalarında “Amerikanlaşma”, ABD’de geliştirilen birçok kampanya metodu ve pratiğinin diğer ülkelere adapte edilmesi şeklinde özetlenebilir.

1980’li yıllardan itibaren yaşanan ekonomik, teknolojik ve toplumsal değişime bağlı olarak, birçok ülkede görüldüğü gibi Türkiye’de de seçim kampanyalarının zamanla “Amerikan tarzı” bir forma dönüştüğü söylenebilir. Bu çalışmada, Amerikanlaşma’nın “başarılı” bir örneği olarak kabul edilen 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimlerde Genç Parti’nin uyguladığı seçim kampanyasındaki dönüşüm süreci irdelenecek, her ne kadar ülkelerin tarihsel değişimleri, sosyo-politik kültürleri ve kurumsal yapıları farklı olsa da, seçim kampanyaları ile gözlemlenen benzeşmelerden bahsedilecektir. Ayrıca siyasal propaganda yöntemi olarak “Amerikanlaşma”nın, seçim sonuçlarına olan etkisine dair Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Propaganda, Seçim Kampanyaları, Amerikanlaşma, Genç Parti, 3 Kasım 2002

Abstract

Political propaganda is the fundamental ground to convince the public to vote for a certain party. Parties still maintain their role in establishing communication, influencing networks, obtaining financial resources and providing volunteer support. Target audience should be mobilized using appropriate propaganda methods and persuaded to raise awareness.

Commercial marketing techniques are used in political campaigns. Instead of adopting an ideological program, parties deploy strategies to win elections. Televisions are more vital in conveying messages with this goal than Newspapers and radios. The invention of internet has added another dimension to political propaganda. Accordingly, today's application areas for target audiences in written, printed and electronic media show a change in purpose.

"Americanisation" is a concept which can be applied to certain types, elements and professional activities in the election campaigns worldwide. Candidates, political parties, and news media are adopting US elections campaign practices. In this context, "Americanisation" in election campaigns accounts for the adaptation of many campaign methods and practices developed in the US to other countries.

Since the 1980s, the economic, technological, and social changes introduced in the "American Style" affected elections globally including Turkey. This study will highlight the transformation process of the election campaign implemented by the Young Party in the general elections held on November 3, 2002, which is considered a "successful" example of Americanisation. Despite the differences in historical changes, socio-political cultures and institutional structures worldwide, the similarities observed with election campaigns will be mentioned. By taking Turkey as an example with Young Party case, the political propaganda "Americanisation" will be evaluated regarding its impact and achievement in the election results.

Key Words: Political Propaganda, Political Campaigns, Americanization, Young Party, 3th October 2002

1. INTRODUCTION

Communication can be expressed as "The process of communicating information, feelings, thoughts, ideas, and requests to the recipients verbally or non-verbally to influence and direct people's attitudes and behaviours for various purposes" (Macit, 2010: 2). Political communication is a form of communication whose content is fed by politics and also a field of communication that examines the intersection set of relations between political processes and communication processes. The basis of the strong relationship between communication and politics is that it is seen as one of the important power elements that besiege us in all areas of our lives. This network of mutual relations has become one of the most discussed topics in the 21st century. Communication's strategic use of public information about political issues in a way that affects people's beliefs and actions constitutes the main factor in the development of the field of political communication (Mutlu, 2004: 256-257).

During the period when the first propaganda discourses are formed with the French revolution, the approaches to persuade individuals to create the desired behaviours by using many communication strategies have developed. (Uzun and Bilir, 2011: 34-35) This has

brought about an important change in the context of political communication. Indeed, in the modern era, political theorists argued that power is not only related to the material means of production but also the power of influence over the production and distribution of information. As political propaganda, the result of the activities aimed at persuading the voters and the public is to gain voting gain and gain the support of the target audience. Various approaches have been developed to gain the consent of the voters and to convince them by developing strategic approaches that will direct the target audience (Kutlu and Öztuğ, 2018: 41)

While the modern understanding of the state and the idea of representative democracy gained weight in the 19th century, with the new environment that emerged in the 20th century, political parties, and elections and, correspondingly, election campaigns came to the fore, party rivalry and power struggle gained a new dimension. This contributed to the development of a strategic election campaign approach towards the electoral mass during election periods. In this context, election campaigns are first seen in the United States of America and spread all over the world. Developments in communication technology contributed to this process, in particular.

The 1983 general elections in Turkey similar legal arrangements for the written press ahead in the use of political advertising, is launched in 1987 for the television even before the general elections (Yalınz, 2004: 33-35). The commercialization of television broadcasting further fuelled the use of television in campaigns in the 90s, and politicians raced to use this tool to reinforce the images in the minds of the voters. As a result of this, in the 80s, developments in the fields of priority mass communication tools and political advertising together with election campaigns called "Americanization" started to spread in the 90s with the emergence of private radio and television broadcasting.

The elections of 3 November 2002 owed a great deal to the internet and mobile phones. A private newspaper is used for the first time by the parties. Radio and television broadcasts had assisted in the execution that the election campaign "Americanization" of the Young Party. These practices show a successful example of elections in Turkey. (Aktaş, 2004: 79)

2. THE IMPORTANCE OF POLITICAL PROPAGANDA

The first comprehensive study on propaganda is led by Laswell. (Bilir, 2011: 49) According to him, propaganda "implies control of thoughts through meaningful symbols, or stories, rumours, news, pictures, and other forms of social communication." (Bilir, 2011: 68) Its main purpose can be expressed as influencing individuals or target audiences with various techniques and changing the opinions of others with a one-sided systematic and conscious strategy and approaches. (SOAM, 2018: 2)

The methods used to mobilize the masses in France in 1789 were the first and most important steps in the professional use of propaganda. Another nuance is that Napoleon laid the foundations of propaganda using newspapers and it succeeds in presenting effect in its widespread use. (Bilir, 2011: 70)

The period in which propaganda gained momentum is the period before the Second World War. The United States is concerned that the propaganda techniques, which are regarded as a very effective weapon to be used during the First World War, are made against

it and pioneered the establishment of the Propaganda Analysis Institute in 1937. (Yaman, 2007: 17) With the Ministry of Public Disclosure and Propaganda; Realizing that propaganda is as important as the victories won on the war fronts during the Second World War, Goebbels, who is appointed as the head of this Ministry founded by Hitler, made use of all the techniques of propaganda together with Hitler (Kuruoğlu, 2006: 8-9).

Until the 20th century, states used propaganda methods that showed extremely simple and primitive features compared to today (Sağnak, 1996: 231). After the invention of the radio and television in the 20th century, it is possible to reach millions of people. Since the most important interlocutor of propaganda is the public, propaganda is carried out most clearly and effectively in the political field, and politicians are at the top of the circles that want to direct and manage propaganda activities. Politicians try to suppress the public and the leaders who shape public opinion (Keane, 1993: 56)

In a sense, political propaganda can be expressed as all the activities of political parties to get the support of their voters as their target audience, their ideologies, party programs, or their candidates. At the same time, this political propaganda works with a process. A successful result can be achieved with the commitment and determination towards the goals of an election campaign carried out as an outcome of political propaganda, the organization, and financial resources. This is shaped as the product of detailed and planned strategic work.

The main basis of political propaganda, while the target is to make some dreams on the mass or while waiting for the mass to react to certain situations, it provides this through the relationship between the ruler and the ruled. Also, dealing with politics requires knowing some concepts of political science. Propaganda, on the other hand, is an activity that tries to make an effective expression of these relations or not to is realized and believing what is told.

3. DEVELOPMENT PROCESS OF POLITICAL CAMPAIGNS

A political campaign can be defined as the propaganda activities undertaken by a political party to present its programs and candidates to the discretion of the voters through communication channels to gain the highest possible voting rate utilizing slogans and images (Yasın, 2006: 632). These activities require a significant human resource and budget. Party propaganda is not peculiar to democratic regimes, but the campaigns of rival parties and candidates to have a say in the government through free elections are related to democratic regimes (İpek, 2009: VI). In this context, election campaigns require at least the right to vote, a competitive political system, free elections, and freedom of propaganda as a precondition. In short, election campaigns are related to liberal democracies.

Communication activities that affect the choice of voters constitute an important dimension of election campaigns. These activities aim, on the one hand, to strengthen the confidence of existing supporters, on the other hand, to persuade voters who are unstable or have weak party ties (Çağlar and Özkır, 2015: 7).

The election campaign consists of activities such as promotion, financing, and organization carried out by political parties and candidates to achieve the determined goals. A good election campaign requires good preparation. This preparation is aimed at ensuring that campaign officials, campaign communication centres, party headquarters, and local

organizations work in harmony. Candidates, party members, and volunteers running the campaign should be well educated about party propaganda (Tan, 2002: 101).

With the emergence of mass parties in the 19th century, party organizations used local rallies, door to door asking for votes and posters, leaflets, etc. to gain electoral support. Campaigns are organized using traditional methods such as the distribution of materials. These activities have two main functions: mobilizing citizens by raising political awareness on the one hand and winning the votes of citizens by persuading them, on the other (Ünlü, 2018: 380).

In the USA in the 1950s, in Europe in the 1970s and later in almost all competitive democracies, campaigns with a large budget, revolving around the personality of a strong leader and in which the press became an actor that shaped the political structure, not the information transmitter, came to the fore. (Demirci, 2016: 890).

Especially in the 19th and 20th centuries, the unique strengths and weaknesses of each mass media, and the communication tools; it has been instrumental in reaching the public directly without the need for traditional socialization theories such as school, family, and political system. Apart from the fact that each type of mass media has different results on the voters, different methods are used purposefully. For example; Television is more effective in shaping the images of candidates. Since the early 1990s, with the rapid development of technology, the internet has become an important political communication tool (Özpolat, 2016: 73).

Daily life is now covered by a message bombardment network. In the face of this heavy message traffic, individuals may not be able to perceive every message transmitted. For this reason, individuals primarily want to perceive the messages they need. When choosing these messages, a single stimulus that comes to the fore in the message is important in terms of creating an impression on the receiver. The main purpose of election campaigns is to direct the message to behaviour.

The main goal of the stimuli designed in the campaign process is to provide directions for the behaviour of the individual. These stimuli are; the title of the news can be a colour, light, sound, a photograph, a slogan, or striking music (İnceoğlu, 2000: 36).

4. “AMERICANIZATION” IN THE ELECTION CAMPAIGN PERSPECTIVE

Scientific research in the field of political communication, first in the USA and then in European countries, spread rapidly, and in the 1930s and 1940s, studies were carried out on their political interests and orientations. All these developments and changes in the USA are carefully examined by the politicians of other countries, and although the countries have different political, historical, and sociological cultures, these studies in the field of political communication are similar to the election campaigns in America. It makes us talk about its existence (Taşcıoğlu, 2007: 10-11).

On the other hand, advertising and public opinion research has gained importance in terms of determining the strategies, methods, and methods of politicians and parties with the application of television and advertising techniques in the election campaign management process since the second half of the 20th century. As a result of the developments in the modernization process, it is known that the transformation of citizen participation in election

campaigns from direct participation to audience participation reveals the participation of the voters in campaigns through mass media (Taşçıoğlu, 2007: 10-12).

To convince the voters, the developments in public opinion research on voters and the areas of advertising, public relations, marketing, and publicity regarding political campaign techniques and methods have turned into an obligation.

In the context of political communication, the following techniques comprise an important part of any campaign: the use of public relations, advertising, marketing, and propaganda techniques, the use of strategic and technical information, the participation of professional advisors instead of party supporters in the elections, and the delivery of the prepared strategies to the target audience through mass media (Bayram, 2010: 40). On the other hand, with the images created through the media, leaders are positioned as more important than parties and politics. Political actors are constantly appearing in the mass media. Politicians gain popularity by keeping them on the agenda. Media has a serious influence in elections due to its power, and campaign strategies are formed in this direction. Style emerges as a characteristic feature of political communication studies. Americanization tendency in political communication is mainly considered together with liberal democracy and modernization. Thus, political communication is dynamic and constantly evolving, and has never been static or fixed (Swanson, 2004: 45).

As Mancini and Swanson pointed out, in the globalizing world, election campaigns are becoming more "Americanized" day by day. "Being American" can manifest itself as adhering directly to the campaign and marketing strategies in the USA or combining them with local conditions in some way (Mancini and Swanson, 1996: 4).

As a product of all these values, the concept of "Americanization" seems to be effective in the emergence of two main changes in almost every country. First of all, it is seen that the parties have shifted from an "ideological" basis by causing a radical change in their relations with the voters and transformed into the form of catch-all parties at the point of appealing to the voters with a more holistic approach (Taşçıoğlu, 2007: 9).

For this reason, the party, which is dominated by the ideology and the party program before, is followed by a more populist method that appeals to more voters. Instead of an ideologically held party voter, the concept of a "spinning-rotating" party has emerged (Taşçıoğlu, 2007: 9).

At the same time, the fact that the election campaigns are now more leader-oriented is another point that separates this issue. This situation may cause the party concept to remain in the background of the leader concept and to weaken the organization.

The second element of change brought about by Americanization is that the media stand out and play an active role in the election campaign process. Mass communication tools come to the fore in shaping public opinion. Studies such as public relations, advertising, and public opinion research are more effective in creating a strategy in modern political campaigns that are designed media-logically and carried out with the "marketing" method (Taşçıoğlu, 2007:10).

A second element is the "scientification of politics". By giving politics a more technical structure, many practices have been brought to the fore for the employment of more

professional advisors - in the words of Silvio Waisbord, "campaign wizards" and the use of effective media. Hence, the importance of opinion polls has also increased. (Türk, 2007: 243)

Stating that the media has changed the nature of election campaigns, the authors argue that the political advertisements shown on television create and spread the images of individual candidates, and thus increasing the personalization of politics. It can be said that this charisma is designed through the political mass media (Ekmekçi, 2017: 8).

In this context, election campaign management gains a more professional quality and gives priority to campaign counselling rather than party volunteers. Media has become the centre of political campaigns and a result-oriented approach is created to win more elections with the professional work of campaign consultants. The media and polling techniques act as a bridge between the voters and the political party.

In addition to these elements, "Americanizing" campaigns should underline two separate elements, such as the increasing importance and role of the media, and the weakening of the bond between citizens and parties, the processing of ideas specific to specific situations rather than ideology. This process constitutes the concept of "citizen's audience". Citizens are thought to have more audience within the framework of these campaigns and marketing activities. Thus, the notion of the active citizen concerned with how politics is made has been replaced by passive audiences interested in how politics is presented (Mancini and Swanson, 1996: 15-16).

5. THE CASE OF YOUNG PARTY IN "AMERICANIZATION"

Since the 1980s economic development experienced in Turkey and as seen in many countries, due to technological and social change, "American style" is claimed to return a form. In this context, taking into account the historical change of the country at an international level as well as the socio-political culture and institutional differences, the similarities between the local election campaign and Americanization are observed. Moreover, on November 3, 2002, the Young Party's instance of the particular transformation process in Turkey in the General Elections is observed.

At this point, the most innovative methods belonged to Young Party. These methods were firstly used by Young Party. Advertiser Ali Taran provided the greatest breakthrough and support in these innovative methods. In a very short time, Young Party held around 140 meetings and also broke a record in this area. The biggest meaning of this is that it prefers to communicate face to face with the public (Taşçıoğlu, 2007: 151).

In a sense, by using marketing techniques in the campaign activities of the Young Party, Uzan is presented to the consumer voter who is designed as a brand. Here, American-style campaign techniques have been applied as the most prominent element (Taşçıoğlu, 2007: 147).

The mass media belonging to the Uzan group are not the only means to be used, but also new communication technologies are used in this process. Cem Uzan is designed just like a political product in the election campaign activities of the Young Party, which effectively carried out a marketing and advertising-oriented campaign after Turgut Özal in the field of political communication, and this product is presented to the consumption of the voters (Bilir, 2011, 152).

Accordingly, media channels belonging to the Uzan Group such as television, radio, newspapers, and magazines are used for advertising activities under the roof of news, news portals such as Hotmail and Yahoo are promoted and short messages have been sent (Yalınız, 2004: 66-68).

When the election results are announced, it is a turning point in Turkish politics. While all the parties of that period, which had representatives in power and the parliament, DSP, MHP, ANAP, DYP, and SP remained out of the Turkish Grand National Assembly by taking voting rank below the 10 percent electoral threshold, the Justice and Development Party, which is founded only a year ago under the leadership of Tayyip Erdoğan, is 34 percent. It is the clear winner of the elections with a single vote ratio and reached a two-thirds majority in the parliament (Gökçe, Akgün and Karaçor, 2002: 2).

In a very short period from July 11, when it is founded until November 3, when the elections are held, The Young Party surpassed many parties and reached a voting rate of 7.2%. Even this result shows how effective the election campaign and propaganda of the Young Party are.

The elections of 3 November 2002 differ from other general elections in many respects. First of all, the Justice and Development Party came to power only with the rate of votes it received, and a two-party structure is adopted in the parliament. Again, with the November 3 elections, professional understanding has increased in political campaigns. Political campaign differs significantly from the elections held in previous periods in terms of content and communication methods and techniques used.

The rate of votes received by the Young Party in the elections has also attracted attention as an important election success, considering the results it obtained, Cem Uzan's election campaign methods, message codes, target audience definitions, and strategies are said to be effective.

Cem Uzan has always been careful to emphasize his political identity in the election propaganda of the media he owns, while on the other hand, he has pushed the fact of ownership to the background in the economic news about these media groups and rival companies.

The reason for this is that in the context of the mediatization of politics, the media has become an effective power centre in these elections. It is seen that the advantage of Young Party leader Uzan as a media owner is used to the fullest and that his newspaper turned into an effective propaganda tool and also two other rival newspapers carried out an effective counter-propaganda against the Young Party and Uzan (Taşçıoğlu, 2007: 191).

According to the reviews made on Young Party news during the campaign in Star newspaper, which belongs to Uzan Group, it is mostly full-page and always positive on the first page or in the headline and inside pages compared to other party news (Şenel, 2019: 72).

As a result, in the 2002 general elections, in support of its mass media to the Uzan Group, the Uzan family financed the campaign and are known for their achievements in the field of advertising Ali Taran's campaign in consultation with the Young Party election campaign (Şenel, 2019: 49). The Americanization trend affected the start of the election campaign in the 80s in Turkey, where it can be said to give an impetus.

In this context, the two-month campaigns, concerts, and entertainment rallies, the repeated 'abuse of poverty and the nationalist discourse combined with it, the image of the leader and the advertisement in the case of floods, reaching a "massive" voting rate of 7.3 percent, this shows that the expectation has come true (Taşçıoğlu, 2007: 142).

This effective election campaign, having played an important role in the success of the Young Party, is organized by the centre, as well as all activities and image studies of the candidates for parliament, apart from being managed from a single centre. Such activities and studies have been carried out as a political identity in the political sense following the principle of unity of propaganda. For example, a single type of card is printed for parliamentary candidates and all candidates are required to wear white shirts during this election campaign, just like Cem Uzan; to promote unity in clothing (Taşçıoğlu, 2007: 143). The purpose here is the definition of white colour, which symbolizes simplicity and honesty. The underlying meaning here is to emphasize the image of "clean politics". Another striking element is that Uzan is given the authority to speak on behalf of the Young Party, which is established in a very short time, while a speech ban is imposed on other administrators and parliamentary candidates.

Cem Uzan acted as an opposition party leader in his rally despite the lack of a political history even before the speech. The coalition parties formed the ruling and chose a general style without any leader and party name unhappy people in Turkey, hopeless and unhealthy. He criticized his subjection to a government that is condemned to live, incompetent, and courageous (Balci, 2003: 156).

With this approach, it is to appear sympathetic to the supporters of the party groups forming the government in the coalitional fragmented political map in 2002 and to attract the vote to its side by bringing it closer to its party. Young Party, which made statements in a nationalist line during this period, also stated that the problem is not the state; basically, it is caused by the governments that ruled the country without prudence and made some directions from voters to protect their votes and to stop this bad course by going to the ballot box on Election Day.

Within the framework of the campaign, it is emphasized that a happy and hopeful future awaits the citizens in the event of the Young Party's coming to power, with the promises made to the voters both in the rally squares and in political advertisements.

It is thought that the Young Party, which participated in the elections as an opposition party, followed an election campaign process based on an opposing discourse, and set a goal to win the electoral mass that is dissatisfied with the current administration and the course. In addition to this, the IMF and the state, which reacted against the interests of expectations from Turkey with foreign organizations such as the World Bank, wanted to win the nationalist circles. In his rally speeches, Uzan frequently used the "Young Turks" address, referring to the "Young Turks", because he is a young leader and his party's name is "Young". Thus, Uzan identifying himself and his party with the "Young Turks" also emphasizes Turkish culture and Islam from time to time (Ercan, 2002: 17.).

For the masses to perceive the messages easily, speeches are prepared with short and simple sentences in the form of slogans, and the duration is also kept short. For the rally, speech is prepared according to the propaganda rule of simplicity, a short and sloganized text

is prepared, taking into account the technique developed by the advertisement. The rally speech gave a different identity to the campaign process with the flag, emblem, saluting the public, or clenching his fist with his hand in the air alongside the Youth Anthem. Also, he gave his rally speech in 15 provinces where he completed it one less than 20 minutes while reading the text from an electronic screen fixed against the stage. His words always contained similar slogans sentences like "Open the way for Turkey, you cannot stop, Turkey is coming" with finishing has to repeat voters (Türk, 2007: 3).

This slogan is seen to be similar to the phrase "Germany is coming" used by Hitler at the end of his propaganda speech in 2002. Uzan, who sang the "Youth Anthem" with the crowd in the rally area. He did not leave the rally area immediately after he finished his speech and presented an image intertwined with the people by mixing with the voters. Uzan is photographed by photographers who kept close contact with the public in the field, and as part of the election campaign, these photographs are distributed free of charge to the people attending the rally. The political advertisements of visual content such as posters and newspapers used in the election campaign are created from a topic mentioned by Uzan in his rally speeches or a promise he made to the voters (Taşçıoğlu, 2007:147).

It is seen that the political advertisements published in the print media about Young Party are generally the same in terms of form and they are prepared professionally in terms of graphic design. The white background, which almost became a symbol of the Party, is one of the most important details in the Young Party advertisements. In this way, it provides an interaction that will increase the prominence of the advertisements in newspapers, and on the fund, there are photographs, text, a ballot and hand painting, the party emblem, and the signature of the leader. In these advertisements, which generally do not use a title, the main text is written in large letters in a way to make it easier to read, while the part that explains this main text and consists of a few sentences is explained in a smaller font (Taşçıoğlu, 2007:149).

At the bottom of the advertisement area, the party emblem and the signature of "Cem Uzan" are placed in bold type. It is aimed to highlight the leader together with the party emblem as a political advertisement. Another important detail is the "line-picture" in which the call to vote for the Young Party takes place. Again at the bottom of the advertisement area, it is explained how to vote and where to print the seal (Taşçıoğlu, 2007:149).

With the dimension of Americanization, the planning, preparation, and execution of the Young Party campaign, in which the media and political advertising are dynamically utilized, a professional staff such as a company rather than a volunteer group is employed, concerts with celebrities are given, meals are served, and in the background of all these organizations, it is very important for this election campaign. It is considered that a serious budget has been allocated (Bilir, 2011: 89).

Young Party, while this election campaign is planned like a "demonstration", "in the campaign, the persuasiveness at the point of persuading the voters is achieved with three elements on a mediatic axis. The first element is the effective use of the media. The second element is the image created in the axis of Cem Uzan and the last element is the elimination of dialogue. Young Party and Cem Uzan effectively used the media under their monopoly "by violating the bans in some places". Uzan's speeches are broadcast in advertisements and

news on his televisions and radios, full-page news appeared in his newspapers, and continuous text messages are sent from the mobile phone operator to his subscribers with slogans (Bilir, 2011: 89).

6. RESULT

The aforementioned techniques have played an important role in the universalization of the right to vote and to be elected, and the strengthening of public opinion with the impact of mass media in the political field. For this reason, developments such as the increase in political participation caused political communication to be considered important all over the world. In a more explanatory framework, in the mass society that has emerged with the expansion of urbanization and universal suffrage, the use of mass media has provided candidates with significant opportunities to reach voters easily and quickly.

Radio has become a medium for politicians to express their views without any restrictions. Before the 1920s before the radio, politicians started to be used as the most appropriate way to reach the target audience with the discovery of the radio, while the parades they organized in their election campaigns are spread through printed sources, as well as speaking directly with the target audience. This condition has created a different affinity and bond between politicians and voters beyond the influence of print sources. Although the first examples of modern election campaigns are seen at the beginning of the 20th century, the use of television in elections, especially since the early 1950s, is accepted as the beginning of modern election campaigns.

The first professional use of television is in 1952, with the publication of election advertisement spots in Dwight D. Eisenhower's campaign in the US Presidential Elections. With the influence of mass media, modern election campaigns have become a combination of politics, image, and entertainment. In the USA, a new political tradition started in the 1960 presidential elections, and under the leadership of Nixon and Kennedy, presidential or vice-presidential candidates debated on television screens for the first time and the speeches expressing their superiority gained weight. In the US Presidential elections of 2008, Obama is a pioneer in the political propaganda activities aimed at the election campaign he carried out, especially on digital platforms (Vural and Bat, 2009: 2758).

The emergence of the concept of Americanization in Election Campaigns and the use of these practices by other countries have gained a much more important dimension with the increase in the use of mass media with Post-Modern Election Campaigns.

Also in this study, especially what might be called the most successful example of Americanization in Turkey to Election Campaign is established on November 3, 2002, by the General Election Campaign before the last 3 months. Although the Young Party did not have a long political history, a good implementation of the Americanization model in the election campaign is undertaken through political propaganda and analysis of the needs of the voters.

The Young Party sent a message to Telsim subscribers in the regions where it will hold a rally and informed the masses about its speeches (Burkan, 2009: 35). At the same time, Cem Uzan, President of the Young Party, who is also the owner of a wide range of radio and television channels, newspapers, and magazines, carried out a very successful advertising campaign by actively using these media channels (Burkan, 2009: 73). Ignoring the bans and

closure penalties of RTUK and the Supreme Election Board, it had the chance to achieve a successful result in the elections even in such a period.

During the period of all this intense election propaganda, when the ballot boxes were opened on the evening of November 3, an earthquake is experienced in Turkish politics. Although The Young Party, which has no political identity and runs a successful 3-month election campaign, has not exceeded the threshold, it has received more votes than many parties that exceeded this threshold before, bringing its voting rate to the band of 7.2%.

As the information stated above, the Young Party General Election in Turkey represented a successful electoral campaign. Some difficulties are experienced which could be counterfeited by further effective and extensive research to be undertaken in that area. In addition, with the recent developments, it is anticipated that there is not enough work on the effect of the digital election propaganda, which is made intensively in the presidential elections of Barack Obama and Donald Trump, on the international election campaigns with the concept of Americanization.

As a result of this study, the use of "Americanization" in political campaigns affects countries that go to elections with democracy. Although it was established four months ago to 3 November 2002 elections "Young Party" constitute an example of the successful party in Turkey's political campaign management. The fact that its founder owns media channels and a telecommunication company and uses it as a propaganda tool during the political campaign distinguishes itself from other political campaign processes. The political campaign process "Americanization" axis constitutes a serious example of transformation in Turkey. Despite not having a political background and not entering the elections with an ideological approach, Young Party achieved serious success with 7.2% of the votes. With this vote, Young Party left many well-established parties behind. For this reason, the effect of "Americanization" in election campaigns and the successful results achieved continue its development and maintain its importance with the inclusion of new technology and media tools in this process in American elections. In addition, in the context of "Americanization", the transformation of election campaigns with digital transformation makes the impact and use of other countries, which have recently been governed by democracy, on the election campaign processes inevitable.

REFERENCES

- 1- Aktaş, H., (2004), Partilerin Siyasal Kampanyaları Örneğinde Siyasal İletişim, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- 2- Balcı, Ş., (2003) “*Politik Kampanyalarda İmaj Yönetimi (Genç Parti Örneği)*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, s.143-158
- 3- Bayram, G. (2010), Kamuoyu Oluşturmada Siyasal Propaganda Araçları ve 2009 Çanakkale Yerel Seçimleri, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale
- 4- Bilir, M.R., (2011), Türkiye’de Genel ve Yerel Seçimlerin Siyasal İletişim ve Propaganda Yöntemleri Açısından İncelenmesi (1995-2002), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla
- 5- Burkan, M.R., (2009), Siyasi Partilerde Siyasal Propaganda ve Seçmen Üzerindeki Etkisi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

- 6- Çağlar, O., Özkır, Y. (2015), Türkiye’de Siyasal İletişim 2007-2015, Alıntı: SETA website: http://file.setav.org/Files/Pdf/20150608173128_turkiyede-siyasal-iletisim-pdf.pdf (Erişim: 06.03.2021)
- 7- Demirci, K. (2016), “*Modern Seçim Kampanyalarının Türkiye’deki Seyrine Dair Bir Eleştiri ve Dönemleştirme Denemesi*” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 71(3), ss.890
- 8- Ekmekçi, D. K., (2017), Türkiye’de Seçim Kampanyalarının Amerikanvarileşmesi: Adalet Ve Kalkınma Partisi Ve Karizmatik Lider İmgisinin Medyada İnşası, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- 9- Ercan, E., (2002), Cem Uzan ve Genç Parti Olgusu, Konrad Adenauer Vakfı
- 10- Gökçe, O., Akgün, B., Karaçor, S., (2002), *3 Kasım Seçimlerinin Anatomisi: Türk Siyasetinde Süreklilik ve Değişim*, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 2(4), s.1-44
- 11- İnceoğlu, Yasemin (2000), Uluslararası Medya, İstanbul: Beta
- 12- İpek, M., (2009), Siyasal İletişim Kampanyalarında Kültürel Bir Değer Olarak Bireysellik-Kollektivizm Üzerine İnceleme, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- 13- Keane, J., (1993). Medya ve Demokrasi, (Beşinci Baskı) (Çev. Haluk Şahin), İstanbul: Ayrıntı
- 14- Kuruoğlu, H. (2006), Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo, İstanbul: Nobel
- 15- Kutlu, O., Uztuğ, F., (2018), “*Seçmenlerin, Olumlu/Olumsuz Siyasal Reklamların Kaynağına Yönelik Tutumları*” Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 8(2), s.40-71. Alıntı: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/e-kiad/issue/49307/629658> (Erişim: 08.03.2021)
- 16- Macit, M, (2010), Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Siyaset 1950-2000- Siyasal Afiş ve İlanların Dilinden, İstanbul: Birey.
- 17- Mancini, P., Swanson D. L. (1996), “*Politics, Media, and Modern Democracy: Introduction*” *Politics, Media, And Modern Democracy. An International Study Of Innovations in Electoral Campaigning and Their Consequences* (Ed. David L. Swanson ve Paolo Mancini), Westport, CT, Preager, p. 1-16.
- 18- Mutlu, E. (2004). İletişim Sözlüğü (Dördüncü Baskı), Bilim ve Sanat: Ankara
- 19- Özpolat, A.,(2016), Türk Siyasetinde Reklam Gerçeği : Cem Uzan Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- 20- SOAM Report,(2018), “*Kadim Bir Harp Yönetimi Propaganda*”, SOAM, 27-35, Alıntı: http://sdam.org.tr/image/foto/2018/02/15/Kadim-Bir-Harp-Yontemi-PROPAGANDA_1518683238.pdf (Erişim: 08.03.2021)
- 21- Sağnak, M. (1996). Medya-Politik (1983-1993 Yılları Arasında Medya Politikacı İlişkileri, Eti Kitapları: İstanbul
- 22- Swanson, D. L. (2004). Transnational Trends in Political Communication: Conventional Views and New Realities. Frank Esser, Barbara Pfetsch (Ed.), *Comparing Political Communication: Theories, Cases and Challenges*, USA: Cambridge University Press, p. 45-63

- 23- Şenel, B., (2019), Gündem Belirleme ve Propaganda Aracı Olarak Medyanın Kullanımı: Genç Parti/Cem Uzan ve Star Gazetesi Örneği, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- 24- Tan, A., (2002), Politik Pazarlama, İstanbul: Papatya
- 25- Taşçıoğlu, R., (2007), Seçim Kampanyalarında Dönüşüm: “Amerikanlaşma” Bağlamında 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde Genç Parti Seçim Kampanyası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- 26- Türk, H. B., (2007), Genç Parti'yi Anlamak: Parti, Lider ve Kitle Üzerine Bir Çalışma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- 27- Türk, H. B., (2016), “Siyasal Kampanyaların Amerikanlaşması: Forza Italia ve Genç Parti Örneklerinin Karşılaştırılması”, Amme İdaresi, 43(3)
- 28- Uzun, T., Bilir, M.R., (Mart - Nisan 2011), “Siyasal İletişim ve Propaganda: Yöntemler ve Uygulamalar”, Türkiz, 2(8), s.21-50
- 29- Ünlü, C.Y., (2018) “Seçim Kampanyaları ve Politik/Kamusal Konuşmaların Gelişimi Üzerine Bir Literatür İncelemesi”, Global Media Journal TR Edition, 8 (16)
- 30- Vural, B.A., Bat, M., (2009), “Siyasal Seçim Kampanyalarında Yeni İletişim Teknolojileri ve Blog Kullanımı: 2008 Amerika Başkanlık Seçimlerine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz” Yaşar Üniversitesi E-Dergi, 4(16), s. 2745 - 2778
- 31- Yalnız, M., (2004), Siyasal Reklam-Genç Parti'nin Seçim Kampanyası, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- 32- Yaman, O.M., (2007), Bir İktidar Aracı Olarak Propaganda, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- 33- Yasin, C., (2006), “Siyasal Kampanya Yönetiminde Bütüncül Yaklaşım”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 15, Konya

RE-INTERPRETATION OF TURKISH NATIONALISM FROM SYSTEMS PERSPECTIVE WITH POST-MODERN EMPHASIS**Asst. Prof. Dr. Orhun Burak SÖZEN**

Gaziantep University Islahiye Economics and Administrative Sciences Faculty International Relations Department, ORCID ID 0000-0002-6507-556X

Abstract

The study is a structural re-interpretation of Turkish nationalism in late nineteenth and early twentieth centuries. Though the study has a post-modern emphasis, it has utilized structural methodology and relevant diagrams have been methodological tools. Turkish nationalism of the era, which was the ideological mainstream, has been re-interpreted within the framework of socio-cultural systems approach and more inspired by Talcott Parsonian structural functionalist sociology. Varieties of Turkish nationalism of the era had socio-cultural, political and economic aspects with philosophical, and epistemological preferences and to an extent incongruencies. Current conception of nationalism types is going to be matched with Turkish nationalism varieties of the mentioned historical periods. In fact, socio-cultural systems approach systematizes just parts of bigger picture. The biggest picture is the globe itself with all ecological balances and repercussions. From Turkish nationalism angles, the distinction between culture and civilization has been made and their relevant weights in varieties of Turkish nationalism have been underlined, inquired and re-interpreted within the light of post-positivism. The study also emphasizes the pitfalls and weaknesses of conception of culture within positivist science and philosophy tradition. Post-positivism fosters both singularity and multiplicity and plurality of social sciences methodology. Thereby, a systems perspective has been prioritized as it was considered the most influential and fruitful.

Keywords: Turkish nationalism, systems approach, post-positivist science

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN ÇOCUKLARA VE ÇOCUK HAKLARINA YAKLAŞIMI

POLITICAL PARTIES' APPROACH TOWARDS CHILDREN AND CHILDREN'S RIGHTS IN TURKEY

Dr. Şebnem Cansun

Siyaset bilimci - İstanbul

ORCID: 0000-0003-0797-9699

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'deki siyasi partilerin çocuklara yaklaşımı ele alınmıştır. İncelenen siyasi partiler, 2018 genel seçimlerinde Parlamentaoya giren dört parti olup Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve İYİ Parti'dir. Siyasi partilerin çocuklara yaklaşımı, partilerin programları, 2018 genel seçimlerinde kullandıkları seçim bildirgeleri ve Meclis tutanakları (Mart 2020-Mart 2021) üzerinden incelenmiştir. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi yöntemi, çözümlemelerde ise içerik analizi uygulanmıştır. *Çocukların genel olarak korunması, özel olarak çalışan çocukların korunması, çocuklara sosyal/sağlık/bakım hizmetlerinin sağlanması, çocukların eğitiminin sağlanması, muhtaç ya da engelli çocukların gözetilmesi* gibi konularda kabaca tüm siyasi partiler duyarlıdır. Parti programlarında ve seçim bildirgelerinde *çocuk haklarından* bahseden, *Çocuk Hakları Sözleşmesi*'ni uygulama ve *çocuk yaşta evliliği önlemek* için çalışma sözlerini veren iki parti İYİ Parti ve CHP'dir. Programında ve seçim bildirgesindeki çocuklarla ilgili vaat sayısı itibariyle en öndeki parti İYİ Parti olup ardından, çocukları aile kapsamı dışında da ele alan parti, CHP gelmektedir. Meclis tutanakları incelemesi, çocuklar konusunda en çok CHP ve HDP'li milletvekillerinin konuştuğunu ve milletvekillerinin özellikle Türkiye'deki *çocukların korunması*, hem genel olarak hem de özellikle koronavirüs pandemisi döneminde *eğitimlerinin sağlanması/iyileştirilmesi* gerekliliğinin altını çizdiklerini göstermiştir. Muhalefetteki partiler, CHP, İYİ Parti ve HDP'nin çocuk konusunu, iktidardaki AKP ve ona destek veren MHP'den daha kapsamlı sahiplendiği ve muhalefetin çocuk konusu üzerinden iktidarı eleştirdiği iddia edilebilir.

Anahtar kelimeler: çocuklar, çocuk hakları, siyasi partiler, Türkiye siyaseti

Abstract

This study investigates Turkey's political parties' approach towards children. The political parties in question are the four parties that entered into Parliament in the 2018 national elections; these are Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP, Justice and Development Party), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP, Republican People's Party), Halkların Demokratik Partisi (HDP, Peoples' Democratic Party), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP, Nationalist Movement Party) and İYİ Parti (Good Party). Political parties' approach towards children is investigated through parties' programs, 2018 national election bulletins and parliamentary minutes (March 2020-March 2021). Document analysis was used for the data collection;

content analysis was conducted for the evaluations. Roughly all political parties are sensitive to the general *protection of children*, specifically to *the protection of working children, procurement of social/healthcare/care services for children, procurement of children's education, care of children in need and children with disabilities*. The two parties that mention, in their programs and electoral bulletins, *children's rights* and that promise to work for the implementation of the *Convention on the Rights of the Child* and *the prevention of child marriages* are the İYİ Parti and the CHP. The İYİ Parti is ahead of other parties with the number of promises in favor of children in its program and its electoral bulletin, followed by the CHP, the party that approaches children outside the context of family. The investigation of parliamentary minutes showed that the deputies from the CHP and the HDP are the ones who spoke the most in favor of children and that the deputies highlighted particularly the necessity for *the protection of children* in Turkey, *the procurement/the amelioration of their education* both in general and particularly during the coronavirus pandemic. It could be argued that the opposition parties, the CHP, the İYİ Parti and the HDP, cover the subject of children more profoundly than the ruling party the AKP and its supporter the MHP, and that the opposition criticizes the ruling party on this very subject of children.

Keywords: children, children's rights, political parties, Turkish politics

GİRİŞ

İnsan hakları, grup hakları, çocuk hakları, ve benzeri haklar günümüzde toplumun hemen her kesiminin dilinde olan popüler kavramlardır (Kuyurtar, 2006). *Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi*'ne göre (Madde 1), "daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" (UNICEF, <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>). Çocuk hakları, "kanunen veya ahlaki olarak, dünyadaki tüm çocukların doğuşlarıyla beraber sahip oldukları, eğitim, sağlık, barınma; fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının hepsini birden tanımlamakta kullanılan evrensel bir kavramdır." (Işıkçı, 2013: 9).

Çocuk haklarına dair başlıca uluslararası belgeler arasında, çocukların yaşatılmaları, gelişmeleri ve korunmalarını ilk defa ele alan, Atatürk tarafından 1928'de imzalanmış olan, ancak İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve Milletler Cemiyeti'nin geçerliliğini kaybetmesi üzerine yaptırım gücünü kaybeden *Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi* (1924); İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden ortaya konan *BM Çocuk Hakları Bildirgesi* (1959); çocuklar arasında ayrımcılık yapılmaması (Madde 2), çocukların yüksek yararlarının gözetilmesi (Madde 3), yaşama ve gelişmesinin (Madde 6) ve kendilerini etkileyecek kararlara katılımının, sağlanması (Madde 12) yol gösterici ilkeleri etrafında şekillenen *BM Çocuk Hakları Sözleşmesi* (1989) sayılabilir (Kurt, 2016).

Türkiye'nin çocuk haklarına yaklaşımına dair belki de iki önemli unsur, UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, kuruluşu 1945) Türkiye Milli Komisyonunun, aralarında çocukların eğitiminin sağlanması, sömürülmesinin karşısında durulması gerekliliği gibi noktalar da olan *Türk Çocuk Hakları Bildirisi*'ni (1963) kabul etmesi (Kurt, 2016); Türkiye'nin günümüzde de geçerliliğini koruyan *Çocuk Hakları Sözleşmesi*'ni 1994'te imzalarken, bazı maddelere çekince koymasındadır. Türkiye,

Sözleşme'nin "azınlık çocuklarının dil, kültür ve eğitimi konularını düzenleyen, 17, 29 ve 30. maddelerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması hükümlerine uygun yorumlama hakkını saklı tutmuştur" (Kurt, 2016: 107; Tuskan et al., 2016: 31).

Türkiye'de nüfusun yüzde olarak 27,5'i, sayısal olarak ise 22 milyon 876 bin 798'i (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 22 Nisan 2020), ayrıca, geçici koruma statüsündeki 3,6 milyon Suriyeli mültecinin 1,6 milyonu çocuktur (UNICEF, 2020: 5). Türkiye'deki çocuklarla çocuklarla ilgili en önemli noktalardan, eğitim ve çalışma durumlarına kısaca bakılacak olursa, "erkek çocuklar için ortaokul seviyesinde net okullaşma oranının %92,9, kız çocukları için ise %93,6 (...) 5-17 yaş grubundaki çocukların aynı yaş grubundaki çocuklar içinde payını gösteren istihdam oranının %4,4" olduğu bilinmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 17 Nisan 2020). Son olarak, çocuk yaşta evlilikler sorununa değinilecek olursa, 2019 yılı resmi nikah istatistikleri, 16-19 yaş grubundaki kadınların evliliklerinin toplam evlilikler içindeki oranının %15,9, erkeklerde ise %1,9 olduğunu göstermektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Aralık 2020: 17)

Bu çalışmada, 2018 Genel Seçimlerinde Parlamenteoya giren dört parti, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve İYİ Parti'nin *çocuklara ve çocuk haklarına* yaklaşımı incelenmiştir.

ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Ocak 2021'de YÖK Tez Bankası'nda, tez başlığında ve tez özetinde *çocuk, çocuklar ve çocuk hakları* bulunan çalışmalar aratıldığında, *siyasi partilerin bu konuya yaklaşımını* özel olarak ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. 24. dönem TBMM'de grubu olan *siyasi partilerin sosyal politika yaklaşımları*'nda, *çocuklardan bir başlık ya da alt başlıkta* değilse de kısaca bahsedilmiştir (Aygün, 2014). Ancak AKP, CHP, MHP ve Barış ve Demokrasi Partisi'ni (BDP), parti programları ile Parlametodaki kanun tasarıları ve kanun önerileri üzerinden inceleyen bu çalışma, karşılaştırma ve değerlendirme içermekten çok, partilerin vaatlerini, kanun tasarıları ve önerilerini içermektedir ve çalışmada çocuklara özel bir iddia görülmemiştir.

YÖK Tez Bankası dışındaki akademik çalışmalarda, *çocuklar ve siyasi partilerden* özel olarak bahseden makale *Siyasi Partilerin Çocuklar ve Şiddet Problemine Yaklaşımı: AKP ve CHP Örnekleri*'dir (Cansun, 2014). Burada, partilerin programları, 2011 genel seçim bildirgeleri, ve partilerin Cumhuriyet Gazetesi'ne yansıyan haberleri (Eylül 2012-Eylül 2013) incelenmiştir. Parti programları ve seçim bildirgelerinde partiler, *çocuk işçiliğini önlemek, çocuk suçluluğuyla savaşmak, sokak çocuklarının durumlarını iyileştirmek* konularında benzeri sözler vermektedir. Ancak iki partinin çocuklara yaklaşımlarında, ideolojik farklılıklar da belirgindir. Örneğin sosyal-demokratlık iddiasındaki CHP'nin programında *çocuk evliliklerinin önlenmesi ve 16-18 yaşları arasındaki tarım işçilerinin sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi* konularında çalışma sözü varken, muhafazakar-demokrat AKP'nin benzeri sözleri yoktur. Şiddet kapsamında değerlendirilebilecek sınırlı sayıda gazete haberinde, AKP'li siyasetçi çocukların PKK tarafından manipüle edilmesine, CHP'li siyasetçiler ise çocuk tecavüzlerine dikkat çekmiştir. Araştırmacı, ideolojik farklılıklarına

rağmen, çocuk ve şiddet konusunda, tıpkı diğer konularda da olması gerektiği gibi, iktidar ve muhalefetin beraber çalışması gerekliliğinin altını çizmiştir.

Siyasi partilerin çocuklara yaklaşımına, ana konusu farklı olan çalışmalarda, bir alt başlıkta değinildiği de görülmüştür. Örneğin *Sosyal Politika Açısından CHP ile AKP'nin Karşılaştırılması*'nda iki parti, parti programları ve tüzükler üzerinden karşılaştırılmıştır (Bakan ve Özdemir, 2012). Partilerin aslen ekonomi politikalarının, bunun ışığında sosyal politikalarının incelenmiş olduğu bu makalede, partilerin çocuklara yaklaşımlarına dair de kısa bilgi vardır. Ancak, sosyal politika açısından AKP ve CHP'nin birbirinden çok da farklı olmadığını, sosyal yardımların dağıtımında farklı yaklaşımları olduğunu iddia eden bu çalışmada da çocuklarla ilgili özel bir iddia görülmemiştir. Alanyazın taraması sonunda siyasi partilerin özel olarak çocuklara yaklaşımını kapsamlı inceleyen bir çalışmaya ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır.

YÖNTEM

Türkiye'deki siyasi partilerin çocuklara yaklaşımını ele alan bu çalışmada, 2018 genel seçimlerinde Parlamenteoya giren partiler, AKP, CHP, MHP, HDP ve İYİ Parti'ye odaklanılmıştır. Siyasi partilerin çocuklara yaklaşımı, partilerin programları, 2018 genel seçimlerinde kullandıkları seçim bildirgeleri ve 2020 yılı Meclis tutanakları üzerinden incelenmiştir. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi yöntemi, çözümlemelerde ise içerik analizi uygulanmıştır. Meclis tutanakları, güncel bilgi sağlaması için korona pandemi döneminin başlamasından itibaren, Mart 2020'den Mart 2021'e olan zaman dilimi için değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, 107 meclis tutanağı taranmıştır. Meclis tutanaklarında, içinde *çocuk/çocuklar* geçen konuşmalar aratılarak milletvekillerinin konuyu ne kadar sahiplendiğine dair değerlendirme yapılmıştır. Parti programları ve seçim bildirgelerindeki çocuklarla ilgili sözler ile Meclis tutanaklarındaki çocuk konusunu sahiplenmeler, excel tabloda konularına göre kodlanmış, güvenilirlik yükseltme amaçlı kodlama ve değerlendirme iki ay sonra yeniden yapılmıştır.

BULGULAR

Parti programlarındaki yaklaşım

AKP programında hiç geçmeyen *çocuk hakları*, CHP Programında 1, HDP Programında 2, MHP programında 1, İYİ Parti programında 3 defa geçmektedir. Parti programlarında çocuklara dair bir başlık olup olmadığına bakılacak olur ise, AKP ve HDP programlarında *çocuk* veya *çocuklar* bir alt başlık olarak geçmemekte, diğer partilerde geçmektedir. CHP programının *Sosyal refah devleti* bölümü altında *Korunmaya muhtaç çocuklar* başlığı olduğu, yine aynı bölümde *Çağdaş Sağlık Hizmetleri* başlığının altında *Aile Planlaması Politikaları ve Ana-Çocuk Sağlığı* alt başlığı bulunduğu; CHP'nin toplamda 2 ayrı başlık / alt başlıkta çocuklara yer verdiği görülmektedir. MHP programında *Politikalarımız* bölümünde *Sosyal hedef ve politikalar* başlığı altında *Aile, kadın ve çocuk* alt başlığı göze çarpmaktadır. İYİ Parti programında ise *Toplum* bölümünde *Aile* başlığı altında, *Çocuk* alt başlığı görülmektedir.

Partilerin çocuklarla ilgili verdikleri sözler farklı başlıklar altında gruplanarak değerlendirilmiştirlerdir. Aşağıdaki tabloda,

Çocuklara sosyal/sağlık/bakım hizmetleri başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak AKP'nin “Çocuklar, gençler ve yaşlılarla ilgili sosyal hizmet programlarının kalitesinin artırılmasına ve genişletilmesine önem verilecektir” (AKP, 2002),

Çocukların korunması başlığında değerlendirilen sözlere örnek olarak, İYİ Parti'nin “Medya ve çocuk ilişkisinde yaşanan sıkıntılar tespit edilecektir. Bu amaçla çocuğun ticari markalar, tv dizi ve programları, sosyal medyada yeni oluşan tüketim kültürü etkisinde suistimal edilmesinin önüne geçilmesi için sektörel sendikalar ile birlikte düzenlemeler yapılacaktır” (İYİ Parti, 2017: 25),

Çalışan çocukların korunması başlığında değerlendirilen sözlere örnek olarak HDP'nin “[P]artimiz, çocuk işçiliğine ve çocuk emeği sömürüsüne son verilmesi, çocukları ilgilendiren bütün işlem ve faaliyetlerde, çocuk haklarının ve yararlarının temel alınması gerektiği yaklaşımıyla (...) mücadele eder” (HDP, 2017);

Çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen sözlere örnek olarak, CHP'nin “Eğitimde Fırsat Eşitliği sağlanacak, hiçbir çocuğumuz eğitim sistemi dışında bırakılmayacak, bu amacın gerçekleştirilmesi için devletçe gerekli olanaklar sağlanacaktır” (CHP, 2008: 269);

Kız çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen sözlere örnek olarak, AKP'nin “Kırsal kesimde yaşayan kız çocuklarına yönelik olarak yaşadıkları bölgelerin koşullarına uygun eğitim projeleri geliştirilecek, bu konuda çalışan sivil toplum kuruluşları desteklenecektir” (AKP, 2002);

Muhtaç çocuklar/Sokak çocuklarına özel iyileştirmeler başlığında değerlendirilen sözlere örnek olarak MHP'nin “Korunmaya muhtaç çocukların ailesinin yanında korunup yetişmesi desteklenecek ayrıca koruyucu aile sistemi teşvik edilecektir” (MHP, 2009: 108);

Engelli çocukların durumunun/iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen sözlere örnek olarak, İYİ Parti'nin “Öğrenim çağındaki bütün engelli öğrencilerin okula erişimi gerçekleştirilecektir” (İYİ Parti, 2017: 11);

Çocuk suçlularla ilgili yasal düzenlemeler başlığında değerlendirilen sözlere örnek olarak CHP'nin “Çocuk Mahkemeleri, kuruluş amacına uygun olarak yeniden örgütlenecektir. Çocukların suç işleme ortamlarından korunmaları ve kurtulmaları hedef alınacaktır. Çocuk suçluların yetişkinlerle aynı hapisanelerde bulundurulması önleneyecektir” (CHP, 2008: 40);

Şehit ve gazi çocuklarına özel destek başlığında değerlendirilen sözlere örnek olarak, MHP'nin “Şehit ve gazi çocuklarının, anne veya babalarının mesleklerini icra etmek istemeleri halinde, gerekli şartları taşıyanların bu mesleklere sınavsız doğrudan intisabı sağlanacaktır” (MHP, 2009: 95);

Çocuk yaşta evliliğin önlenmesi başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak CHP'nin “Evlilikte, hem erkekler, hem kadınlarda 18 yaşını tamamlamış olması koşulu öngörülerek, çocuk yaşta erken evliliğin önlenmesi hedef alınacaktır” (CHP, 2008: 58);

Çocuk Hakları Bildirgesi'den bahis/uygulama sözü başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak, HDP'nin “[Partimiz] Çocuk hakları lehindeki tüm uluslararası sözleşmelerin çekincesiz kabul edilmesini savunur” açıklamaları (HDP, 2017)

verilebilir.

Tablo 1. Siyasi partilerin programlarında çocuklarla ilgili vaatleri

Vaatler	AKP	CHP	HDP	MHP	İYİ Parti
Çocuklara sosyal/sağlık/bakım hizmetleri	3	11	2	1	10
Çocukların korunması	1	3	3	6	25
Çalışan çocukların korunması	3	3	3	1	2
Çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi	1	10	1	1	18
Kız çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi	4	2	0	0	2
Muhtaç çocuklar/Sokak çocuklarına özel iyileştirmeler	6	11	0	1	4
Engelli çocukların durumunun iyileştirilmesi	1	3	1	2	2
Çocuk suçlulara dair yasal düzenlemeler	0	6	0	3	7
Şehit ve gazi çocuklarına özel destek	0	1	0	2	1
Çocuk yaşta evliliğin önlenmesi sözü	0	1	0	0	1
Çocuk Hakları Bildirgesi'ni uygulama sözü	0	1	1	0	1
Toplam	19	52	11	17	73

Parti programlarında çocuklarla ilgili en çok vaatte bulunan partinin İYİ Parti, en az vaatte bulunan partinin HDP olduğu görülmektedir.

Seçim bildirimlerinde yaklaşım

Seçim bildirimlerinde *çocuk hakları* aratıldığında, AKP seçim bildirgesinde çocuk haklarının 4, CHP'de 3, HDP'de 8, İYİ Parti'de 2 defa geçtiği, MHP seçim bildirgesinde hiç geçmediği görülmektedir. Seçim bildirimlerinde çocuklara dair bir başlık olup olmadığına bakılacak olur ise, AKP seçim bildirgesinde *İnsan ve Toplum* bölümünde *Aile, Çocuk ve Dinamik Nüfus* başlığı bulunmaktadır. CHP seçim bildirgesinde *Kamu Yönetimi ve Hizmetleri* bölümünde, *Sağlığa Eşit Erişim* başlığı altında *Kadınlar ve Çocuklar* altbaşlığı bulunmakta, ayrıca *Toplum Kesimleri* bölümünde *Çocuklar* başlığı ve bunun altında *Kurumsal ve Yasal Düzenlemeler, Çocuk Yoksulluğu, Çocuk Sağlığı, Çocuk İstismarı, Adalet Sisteminde Çocuk, Kimsesiz Çocuklar* alt başlıkları bulunmaktadır. HDP seçim bildirgesinde *En güzel ülke çocuk haklarının olduğu ülkedir* bölümünde, partinin çocuklarla ilgili sözleri sıralanmaktadır. İYİ Parti'de *Sosyal Politika, Eşit ve Adil Yaşam* bölümü altında *Çocuk* başlığı vardır. MHP bildirgesinde ise klasik anlamda bölüm ve başlıklar olmayıp yalnızca seçim vaatleri sıralanmıştır ve çocuklar bazı vaatlerin içinde geçmektedir.

Partilerin seçim bildirimlerinde çocuklarla ilgili verdikleri sözler, aşağıdaki başlıklar altında gruplanarak değerlendirilmiştir. Bu tabloda,

Çocuklara sosyal/sağlık/bakım hizmetleri başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak AKP'nin "Çocuklarımızı potansiyel gençler, gençlerimizi de geleceğimizin teminatı olarak görürken, onlara hak ettikleri bedensel, kültürel ve sanatsal ortamı daha kaliteli bir biçimde sağlayarak insanı merkeze alan kalkınma anlayışımızı devam ettireceğiz" sözü (AKP, 2018: 52),

Çocukların korunması başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak, MHP'nin "Kadına şiddet ve çocuk istismarının önlenmesi, kadına ve çocuğa karşı suçlarda cezaların

ağırlaştırılması, adli yardım desteği sağlanması, dava açma zamanasının kaldırılması, için gerekli yasaların çıkarılması konusunda çalışmalar yürütülecektir” sözü (MHP, 2018: 13),

Çalışan çocukların korunması başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak, CHP'nin “Çocuk işçiliğine son vereceğiz” sözü (CHP, 2018: 171),

Çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak, İYİ Parti'nin “İlköğretimin tamamlanmasıyla birlikte çocuklarımızın yetenek sahibi oldukları, ilgi duydukları ve gelişim gösterdikleri alanlara göre teknik, meslek, sağlık, sosyal ve fen liselerine yönlendirilmesi sağlayacağız” sözü (İYİ Parti, 2018: 101),

Kız çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak İYİ Parti'nin, “Kız çocuklarının okullaşma oranlarını artıracak politikalar uygulayacağız, eğitimlerinin önündeki engelleri kaldıracacağız, özellikle kırsal kesimde ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapacağız” sözü (İYİ Parti, 2018: 121),

Muhtaç çocuklar/Sokak çocuklarına özel iyileştirmeler başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak, CHP'nin “Sokakta yaşamak zorunda bırakılan, çalıştırılan ve dilendirilen tüm çocukları kurumsal koruma altına alacağız” sözü (CHP, 2018: 187),

Engelli çocukların durumunun iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak, HDP'nin “Farklılıkları ya da engelleri yüzünden eğitim ortamlarından dışlanan, yeterli eğitim imkanı tanınmayan ya da başarısızlığa mahkum edilen çocuklara pozitif ayrımcılık tanıyacağız” sözü (HDP, 2018: 53),

Mülteci çocukların durumunun iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak AKP'nin “Halen ülkemizde bulunan eğitim çağındaki Suriyeli çocukların yüzde 62'sinin eğitim almasını sağladık. Bu dönemde tüm öğrencilerin okullaştırılmasını sağlayacağız” sözü (AKP, 2018: 61)¹,

Çocuk suçlulara dair yasal düzenlemeler başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak, AKP'nin “Çocuklarımız için ihtisaslaştırılmış rehabilitasyon sistemine geçilerek, suçun mağduru ya da suça sürüklenen çocukların en süratli şekilde topluma kazandırılmalarını sağlayacağız” sözü (AKP, 2018: 104),

Şehit ve gazi çocuklarına özel destek başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak, İYİ Parti'nin “Şehit ailesi ve gazilerimizin üniversiteye giden çocuklarının tüm masraflarını devlet tarafından karşılayacağız” sözü (İYİ Parti, 2018: 125),

Çocuk yaşta evliliğin/kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesinin önlenmesi başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak CHP'nin “Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmelerinin önüne geçeceğiz” sözü (CHP, 2018: 188),

Çocuk Hakları Bildirgesi'ni uygulama sözü başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak, İYİ Parti'nin “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin önermelerini,

¹ HDP ise “Mülteci çocuklarının eğitim haklarını anadilinde almaları için gereken tüm hazırlıkları yapacağız” sözü (HDP, 2018: 21) vermektedir. Seçim bildirgesinde aynı zamanda “Her çocuğun ve gencin anadilinde eğitim hakkını anayasal güvence altına alacağız” sözünü (HDP, 2018: 53) veren HDP'nin, ki benzeri bir söz diğer partilerin seçim bildirelerinde yoktur, anadilde eğitim konusunda diğer partilerden farklı bir duruşu vardır. Mülteciler kapsamında değerlendirilebilecek CHP'nin sözü ise çalıştırılan çocuklarla ilgilidir ve CHP “Başta çocuklar olmak üzere Suriyelilerin kayıt dışı ve kabul edilemez koşullarda çalıştırılmasının önüne geçeceğiz” demektedir (CHP, 2018: 126).

yapılan taahhütlere uygun olarak hazırlayacağız. Bu tavsiyeleri, kanun ve yönetmeliklerle eksiksiz olarak hayata geçireceğiz” sözü (İYİ Parti, 2018: 116)

Çocuk bakanlığı kurma sözü başlığında değerlendirilen parti sözlerine örnek olarak HDP'nin “Siyasetler üstü bir çocuk politikası için Çocuk Bakanlığı kuracağız” sözü (HDP, 2018: 80)

verilebilir.

Tablo 2. Siyasi partilerin seçim bildirgelerinde çocuklarla ilgili vaatleri

Vaatler	AKP	CHP	HDP	MHP	İYİ Parti
Çocuklara sosyal/sağlık/bakım hizmetleri	10	12	6	0	16
Çocukların korunması	12	7	17	2	12
Çalışan çocukların korunması	3	3	1	0	3
Çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi	9	6	4	0	14
Kız çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi	2	3	1	0	2
Muhtaç çocuklar/Sokak çocuklarına özel iyileştirmeler	2	3	3	0	5
Engelli çocukların durumunun iyileştirilmesi	1	1	3	0	4
Mülteci çocukların/Suriyeli çocukların durumunun iyileştirilmesi	1	1	1	0	0
Çocuk suçlulara dair yasal düzenlemeler	2	6	3	0	5
Şehit ve gazi çocuklarına özel destek	2	2	0	1	1
Çocuk yaşta evliliğin/kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesinin önlenmesi sözü	1	1	0	0	1
Çocuk Hakları Bildirgesi'ni uygulama sözü	0	1	0	0	1
Çocuk bakanlığı kurma sözü	0	0	1	0	0
Toplam vaat sayısı	45	46	40	3	64

Seçim bildirgelerinde çocuklarla ilgili en çok vaatte bulunan parti İYİ Parti, en az vaatte bulunan parti ise MHP'dir.

Meclis Tutanaklarında yaklaşım

Çocuklar ve çocuk haklarından en sık bahseden (>5) milletvekilleri Meral Danış Bektaş (HDP, Siirt milletvekili - 13), Sefer Aycan (MHP, Kahramanmaraş milletvekili, 9), Arslan Kabukçuoğlu (İYİ Parti, Eskişehir milletvekili - 7) ve Arzu Erdem'dir (MHP, İstanbul milletvekili, 6). Meclis tutanaklarında çocukların sahiplenilmesine bakıldığında,

Çocuklara sosyal/sağlık/bakım hizmetleri başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, Musa Piroğlu'nun (HDP, İstanbul) "SMA'lı hastalar, SMA'lı çocukların aileleri geçtiğimiz gün Bakanlığın önünde eylem yaptılar. (...) SMA'lı çocuklar ölüyor ama SMA konusunda hiçbir adım atılmamaya devam ediyor ve devletin bakışı demagojiden başka bir şey değil" sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 1 Aralık 2020),

Çocukların korunması başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, Sefer Aycan'ın (MHP, Kahramanmaraş) "Çocuklar internetteki zararlı siteler ve şiddet içeren oyunlara bağımlı hale gelmiştir, gerçek ile sanal alemi karıştırmaktadır, oyunlardaki kişileri kendine örnek almakta, onun gibi davranmaktadır. (...) Bu oyunlar, zararlı siteler, yayınlar çocukların erişimine engellenmelidir." sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 3 Aralık 2020),

Çalışan çocukların korunması başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, Saliha Sera Kadıgil Sütü'nün (CHP, İstanbul) "Her altı günde bir çocuk işçi ölüyor bu ülkede, bunun için ne yapıyoruz? Hiçbir şey yapmıyoruz sevgili arkadaşlar" sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 9 Temmuz 2020),

Çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, İsmail Koncuk'un (İYİ Parti, Adana) "Biz, çocuklarımızın eğitim hakkı önündeki tüm engelleri kaldırmalıyız" sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 24 Haziran 2020),

Kız çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, Züleyha Gülüm'ün (HDP, İstanbul) "Eğitim ücretsiz olmalı, kız çocuklarına bu anlamda pozitif ayrımcılık ilkeleri uygulanması gerekiyor" sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 9 Aralık 2020),

Korona döneminde çocukların sağlık kapsamında gözetilmesi başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, Hüda Kaya'nın (HDP, İstanbul) "Hapishanelerdeki kadınların, çocukların, hasta mahkumların, düşünen mahkumların koronaya karşı bir güvenceleri mi var?" sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 17 Haziran 2020),

Korona döneminde çocukların eğitim kapsamında gözetilmesi başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, Utku Çakırözer'in (CHP, Eskişehir) "Salgının birinci yılı doluyor ve biz hala milyonlarca çocuğumuzun eğitime uzaktan erişimini sağlayabilmiş değiliz. (...) Şehir merkezindeki Emek Mahallemizde internet altyapısının yetersizliği yüzünden çocuklar EBA'ya erişemiyor. Evinde televizyonu olmadığı için eğitimden mahrum kalan on binlerce evladımız var bu ülkede" sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 28 Ocak 2021),

Muhtaç çocuklar/Sokak çocuklarına özel iyileştirmeler başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, Sefer Aycan'ın (MHP, Kahramanmaraş) "Her çocuğun esas yeri kendi ailesidir fakat çeşitli nedenlerle bir çocuk ailesini kaybetmiş, ortada kalmışsa onun koruyucusu devlettir, millettir. Hiçbir çocuğumuz ortada kalmamalı, en iyi şekilde yetiştirilmelidir. Bu kapsamda koruyucu aile uygulamasını destekliyoruz" sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 12 Mart 2020),

Engelli çocukların durumunun iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, İbrahim Halil Oral'ın (İYİ Parti, Ankara) "Saygıdeğer milletvekilleri, özel

gereksinimli çocuklar bizim geleceğimizin bir parçasıdır. Bu çocuklarımıza hizmet veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine çok daha fazla önem verilmelidir, ödenekler artırılmalıdır” sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 23 Aralık 2020),

Mülteci çocuklarının durumlarının iyileştirilmesi başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak, Kemal Bülbül’ün (HDP, Antalya) “Mülteci hakları, mülteci çocukların hakları niye yeterince gözetilmiyor?” sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 13 Aralık 2020),

Çocuk suçlulara dair yasal düzenlemeler başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak Belgin Uygur’un (AKP, Balıkesir) “Kanun teklifimizde kadınlar, çocuklar ve yaşlılarla ilgili de onların yararını gözeten önemli değişiklikler söz konusudur. (...) Çocuk hükümlülere en geç iki ayda bir sağlanan aile görüşmesi artırılarak en geç ayda bir yapılabilmesi sağlanmaktadır. Çocuk hükümlünün iyileştirilmesi ve topluma yeniden kazandırılması amacıyla verilebilecek ödül imkanının kapsamı da genişletilmektedir.” sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 13 Nisan 2020),

Şehit ve gazi çocuklarını sahiplenme başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak Asuman Erdoğan’ın (AKP, Ankara) “Gerek normal süreçlerde yürüttüğü başarılı sınav uygulamaları gerekse pandemide sınava girenlerin sağlığı için düşündüğü ince ayrıntılar için hem kurum başkanımıza hem kurum çalışanlarımıza teşekkürlerimi sunuyorum ve kutluyorum. Şehit ve gazi çocuklarımızdan ve yakınlarımızdan sınav ücreti alınmaması da oldukça anlamlı ve değerli bir çalışma benim için.” sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 13 Aralık 2020),

Çocuk yaşta evliliğin/kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesinin kınanması/önlenmesi başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak Burhanettin Bulut’un (CHP, Adana) “Örneğin, toplumda tüm kesimler çocukların küçük yaşta evlendirilmesine karşı çıkmalıdır; bunun bir suç olduğu açık, net bir şekilde ifade edilmelidir.” sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 21 Temmuz 2020),

Çocuk Hakları Bildirgesi’den bahis/uygulama sözü başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak Arslan Kabukçuoğlu’nun (İYİ Parti, Eskişehir), “Ülkemizde, Çocuk Hakları Sözleşmesi otuz yıl önce imzalanmış ve sözleşmenin, Türkiye Büyük Millet Meclisinden geçmesinin üzerinden yirmi beş yıl geçmesine karşın, sözleşmede yer alan prensiplerin tam olarak yerine getirildiğini söylemek zordur.” sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 11 Şubat 2021)

Parlamento’da Çocuk Hakları Komisyonu kurulması gerekliliği başlığında değerlendirilen açıklamalara örnek olarak Filiz Kerestecioğlu Demir’in (HDP, Ankara), “Bu durum, daimi bir çocuk hakları komisyonu kurulmasının, yıllardır söylediğim şeyin önemini de bir kez daha göstermiş oldu. Bir alt komisyondan söz etmiyorum bir komisyona iliştilmiş; ben, bütünlüklü bir çocuk hakları politikasını, bununla ilgili yapılacak çalışmaları kastediyorum” sözleri (Meclis Genel Kurul Tutanakları, 11 Şubat 2021)

verilebilir.

Tablo 3. Meclis tutanaklarında çocukların sahiplenilmesi

	AKP	CHP	HDP	MHP	İYİ PARTİ
Çocuklara sosyal/sağlık/bakım hizmetleri	5	10	5	3	6
Çocukların korunması	37	29	35	19	11
Çalışan çocukların korunması	2	8	10	3	7
Çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi	9	20	10	2	5
Kız çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi	3	5	6	1	0
Korona döneminde çocukların sağlık kapsamında gözetilmesi	0	6	7	1	3
Korona döneminde çocukların eğitim kapsamında gözetilmesi	4	15	14	3	4
Muhtaç çocuklar/Sokak çocuklarına özel iyileştirmeler	2	3	1	1	2
Engelli çocukların durumunun iyileştirilmesi	1	9	5	0	7
Mülteci çocuklarının durumlarının iyileştirilmesi	3	4	6	2	1
Çocuk suçlulara dair yasal düzenlemeler	1	1	3	3	1
Şehit ve gazi çocuklarını sahiplenme	1	0	0	1	1
Çocuk yaşta evliliğin/kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesinin kınanması/önlenmesi	0	3	6	0	0
Çocuk Hakları Bildirgesi'nden bahis/uygulama sözü	0	1	2	0	2
Parlamento'da Çocuk Hakları Komisyonu kurulması gerekliliği	0	0	1	0	0
Toplam	68	114	111	39	50

SONUÇ

Çocukların genel olarak korunması, özel olarak çalışan çocukların korunması, çocuklara sosyal/sağlık/bakım hizmetlerinin sağlanması, çocukların eğitiminin sağlanması, muhtaç ya da engelli çocukların gözetilmesi gibi konularda kabaca tüm partilerin duyarlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle buradaki değerlendirmelerde özellikle anlamlı farklılıkların görüldüğü düşünülecek alanlardan bahsedilmiştir.

Parti programlarında ve seçim bildirgelerinde çocuk haklarından bahseden, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni uygulama ve çocuk yaşta evliliğin önlenmesi sözünü veren iki parti İYİ Parti ve CHP'dir. Bunlardan İYİ Parti, çocuklarla ilgili vaat sayısı itibarıyla de her iki

dökümanda da diğer partilerin partilerin anlamlı farkla önündeki parti olup, onun ardından çocukları aile dışında da ele alan parti, CHP gelmektedir. CHP programında *Sosyal refah devleti* bölümü altında *Korunmaya muhtaç çocuklar* başlığı açarak, onları, aile dışında, bireyler olarak ele almış ve, hem parti programı hem seçim bildirgesindeki başlıklarda, diğer partilerden farklı olarak çoğul kullanımla, bu çocukların tek tip olmadığı, farklı özellikleri olabileceği gerçeğini kabul etmiştir. Bu, ele alınan birkaç anlamlı nokta itibariyle İYİ Parti ve CHP'nin çocuklara verdiği önem, diğer partilerin verdiğinden öndedir. Burada, İYİ Parti'nin, ele alınan siyasi partiler arasındaki, en genç parti olması nedeniyle, mümkün olan en çok seçmeni kucaklamak amacıyla, en fazla vaatte bulunduğu düşünülebilir. Bunun dışında, İYİ Parti lideri Meral Akşener'in öğretmen kökenli olmasının (Sözcü, 29 Ağustos 2017) ve bu nedenle çocukları özel olarak sahipleniyor olmasının, partisini de bu konuda duyarlılığa kanalize etmesinin etkisi olduğu da söylenebilir. Başka bir açıklama ise cinsiyetçi bir bakışla, çocuk konusunun *kadınsı konular* arasında sınıflandırılabilmesi (Huddy ve Terkildsen, February 1993) ve 2018 cumhurbaşkanlığı seçim kampanyasında Akşener'in tweetlerinde *kadınsı konuları* sahiplenmiş olduğu (Cansun, 2020) noktasından hareketle, yine liderin partiyi bu konuda duyarlılığa teşvik etmesi olabilir. CHP'nin çocuk haklarına duyarlılığında ise, partinin sosyal demokrat olmasının ve sosyal demokrasinin temel değerleri arasında "eşitlik/adalet ve dayanışma"nın olmasının etkisi olduğu (Bläsius et. al., 2009: 9), CHP'nin çocuklara eşitlik ve adalet sağlamaya, onlarla dayanışmaya çalıştığı söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve de CHP'nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün çocuklara büyük önem vermiş olmasından hareketle (Koç, 2010), bu parti için, çocukları koruma ve kollamanın düşünsel mirasın gereği olduğu da düşünülebilir. CHP'nin çocuk haklarına duyarlılığı kapsamında, Parlamentoda Çocuk Hakları Alt Komisyonu'nun, İnsan Hakları Komisyonu'nun CHP'li üyesi İrfan Kaplan (Gaziantep) talebi üzerine kurulması hatırlanabilir (Birgün, 3 Temmuz 2019).

CHP ve İYİ Parti, hem programlarında hem de seçim bildirelerinde, *çocuk yaşta evlilikleri önleme* sözü veren partilerdir. Diğer siyasi partiler, seçim bildirgesinde bu sözü veren AKP dışında, böylesi önemli bir konuyu dikkate almamışlardır. Daha önce bahsedildiği üzere, çocuk yaşta evlilikler aslen kız çocuklarını etkilemekte olup konu toplumsal cinsiyet eşitliği/kadın haklarıyla ilgilidir. Buradan, toplumsal cinsiyetle ilgili başka bir konu, *kız çocuklarının eğitimi* konusuna geçilecek olursa, MHP bu konuya ne parti programı ne de seçim bildirgesinde yer vermiştir. *Kız çocuklarının eğitimi* konusunda AKP'nin her iki dökümanda da duyarlılığı fark edilmektedir. HDP ise konudan programında bahsetmemiş, bildirgesinde bahsetmiştir. CHP'nin her iki konudaki duyarlılığı için, sosyal demokrasinin, "niteliği gereği, kadın-erkek eşitsizliği ne duyarlı bir ideoloji" (Işık, 2013) olduğu, ve CHP'nin kurucu lideri Atatürk'ün kadınlara ve kız çocuklarına verdiği önemi dikkate alarak (Erdem, 2015), kadın-erkek eşitliğine önem verdiği söylenebilir. İYİ Partinin her iki konudaki duyarlılığı için, parti liderinin bir kadın ve öğretmen olmasının partiyi bu konularda duyarlılığa yönlendirmiş olabileceği söylenebilir. MHP'nin her iki konudan da bahsetmemesi, genel olarak çocuklarla ilgili az vaatte bulunması, çocuk konusunu öncelikli konu saymaması nedeniyle olabilir. AKP'nin çocuk yaşta evlilikleri önleme konusunu, seçim bildirgesinde ele alıp programında ele almamış olması ise, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu tam olarak içselleştiremediğini düşündürmektedir. Öte yandan, kız çocuklarının

okullaşması konusunu hem programında hem de seçim bildirgesinde ele alan AKP, seçim bildirgesinde kız çocuklarının okullaşma oranlarını yükselttiğine dikkat çekmiş, buradan kendisine bir övünç vesilesi çıkarmıştır (AKP, 2018: 96). Bu anlamda, AKP'nin kız çocuklarının eğitimi konusunu, kadınlara önem veriyor olduğunu gösterebileceği bir konu olarak ele aldığı fark edilmektedir. HDP'nin çocuklar ve özel olarak kız çocukları ile ilgili her sözü ayrı ayrı vermemiş olması ise, uyguladığı parti içi eş başkanlık sisteminde örneklenebileceği üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğine inanan ve inancını pratiğe döken bir parti olmasıyla, programında “Çocuk hakları lehindeki tüm uluslararası sözleşmelerin çekincesiz kabul edilmesi”ni savunup (HDP, 2017), seçim bildirgesinde, diğer hiçbir partinin bildirgesinde bulunmayan Çocuk Bakanlığı kurma sözü vermesiyle (HDP, 2018: 80), partinin pek çok çocuk sorununun çözümünü bir şemsiye altında cevaplamasıyla açıklanabilir.

Hem parti programlarında hem de seçim bildirgelerinde *şehit ve gazi çocukları* için özel bir destek mekanizmasının işlenmesini isteyen partiler MHP, yöneticileri ağırlıklı MHP'nin içinden çıkmış İYİ Parti, ve bir diğer parti, CHP olup, bu konudan yalnızca seçim bildirgesinde bahseden parti ise AKP'dir. Burada, milliyetçi bilinen partilerin (MHP ve İYİ Parti) konuya özel duyarlılığı zaten beklenen bir durumdur. CHP'nin ilgisinde ise, konunun devletin/milletin bütünlüğü ve bekası ile ilgili özel bir konu olmasının yanında, iktidara yakın medya tarafından kendisine yapılan, HDP ve/veya PKK ile arasına mesafe koymadığı eleştirilerini (Şen, 20 Mayıs 2020) bertaraf etmek ve ulusalcı (Sözcü, 15 Şubat 2021) tarafını gösterme hedefinin etkisi olduğu söylenebilir (İddiaların aksine CHP'li yöneticiler, HDP ile görüşmeler de işbirliği yapmadıklarını söylemekte (Sputnik Türkiye, 1 Şubat 2021) ve PKK'yı lanetlemektedir (NTV, 18 Temmuz 2017). AKP'nin konuyu programa değil de, seçim bildirgesine almasında ise, iktidarda bulunması nedeniyle, devletin şefkatli elini halka uzatmak ve bunu göstermek istemesinin, ayrıca MHP ile yaptığı seçim ittifakı nedeniyle milliyetçiliği eskiden olduğundan fazla kucaklamak istemesinin etkisi olduğu söylenebilir. Bu konuyu ne programı ne de seçim bildirgesine alan, Kürt siyasetinin örneği kabul edilebilecek HDP, *şehit ve gazi çocukları* ile diğer partilerden farklı bir pozisyonadadır. Bu kapsamda, bazı siyaset bilimci araştırmacıların HDP'li yöneticilerin “kendileriyle PKK'nın saldırıları arasına mesafe koymakta yetersiz kalmasıyla HDP'nin “Türkiyelileşmek” iddiasının” gölgeleniyor olduğunu söylemesi hatırlanabilir (Köse, 2017, 24).

Meclis tutanakları incelemesi, genel olarak parti programları ve seçim bildirgeleri kapsamındaki değerlendirmelere paralel niteliktedir. Öne çıkan anlamlı noktalara bakılacak olursa, çocuklar konusunda en çok CHP ve HDP'li milletvekillerinin konuştuğu ve de özellikle *çocukların korunması, eğitimlerinin* hem genel olarak hem de özellikle korona pandemisi döneminde *sağlanması ve iyileştirilmesi* gerektiğini anlattıkları görülmüştür. Bu iki partili vekillerin çocuk konusunu en çok sahiplenenler olması, partilerinin merkez solda konumlanmış olmaları, çocukları ailenin parçası, merhametin odağında görmekten çok, adalet hak eden toplum bireyleri kabul etmeleri, çocuk konusunu iktidarı eleştirebilecekleri bir alan varsaymalarıyla açıklanabilir. *Çocukların eğitiminin sağlanması/iyileştirilmesi* gerek çocukların kendilerinin gerekse toplumun pek çok sorununun çözümlerindedir. *Çocukların korunmaları* ise, bu partilerin sahiplendiği Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de sıklıkla altı çizilen, bir insan hakları gereğidir. Bu nedenle, milletvekillerinin en çok bu noktalara dikkat çekmiş olması anlaşılmalıdır.

Tutanakların incelenmesinde, İYİ Partili milletvekillerinin toplamda ve parti temelinde bakıldığında, çocuklar hakkında en çok konuşan vekiller arasında olmadığı görülmektedir. Bu durum, parti programı ve seçim bildirgesi incelendiğinde, çocuklarla ilgili en fazla sayıda vaatte bulunan İYİ Parti için, ilk anda bir tezat gibi algılanabilir. Ancak bu tezat, partinin, Parlamentoda en az milletvekili olan parti olmasıyla açıklanabilir. Mart 2021 itibariyle İYİ Parti'nin 584 kişilik Parlamento'daki vekil sayısı 36'dır. İYİ Parti'ye en yakın milletvekiline sahip parti MHP'dir ve vekil sayısı 48'dir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim). Meclis tutanaklarında, İYİ Parti'nin, milletvekili sayısının en azlığına rağmen, çocukları MHP'den anlamlı farkla fazla sahiplenmiş olması dikkate değerdir.

Tutanakların incelenmesinde bir diğer önemli nokta, AKP'li milletvekillerinin çocuklarla ilgili konuşmalarının yaklaşık yarısının *çocukların korunması* başlığında değerlendirilebilir olduğudur. Bu durum, AKP'li milletvekillerinin iktidarda olmalarıyla, çocukların özel gereksinimleriyle ilgilenmekten çok, genel olarak *korunmalarıyla* ilgilendiklerinde, çocukların sorunlarının hepsinin çözülebileceğini düşünüyor olmalarıyla açıklanabilir.

Meclis tutanakları incelemesinde bir diğer anlamlı nokta, *erken yaşta evliliklerin önlenmesinden* bahseden milletvekillerinin en çok HDP'li oluşudur. Araştırmalar erken yaşta evlendirilme konusunda Kürt kadınların özel olarak muzdarip olduğunun altını çizmektedir. 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre, "20-24 yaş grubunda olup çocuk yaşta evlenen her 10 kadından yedisinin anadili Kürtçe, ikisinin Türkçe, birinin de Arapça veya diğer dillerdir" (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Aralık 2020: 44). Meclis konuşmaları, Kürt hareketi kökenli ve toplumsal cinsiyet eşitliğine önem veren HDP'nin, Türkiye'deki tüm kadınların ve özellikle Kürt kadınlarının bu sorununu çözmeye çalışmak istediğini gösteren niteliktedir.

2018 genel seçimlerinde Parlamento'ya giren partilerin çocuklara ve çocuk haklarına yaklaşımını inceleyen bu çalışmada, parti programları ile seçim bildirendeki vaat sayısı ve içeriği, ve de meclis tutanaklarındaki konuşmalar incelendiğinde, MHP'nin çocukları en az sahiplenen parti, iktidar partisi AKP'nin ise, ne en az ne de en çok sahiplenen parti olduğu görülmektedir. MHP için çocuk konusunun öncelikli bir konu olmadığı, AKP için ise çocuk konusunun, iktidarda olmanın verdiği güçle, abartmadan sahiplendiği bir konu olduğu söylenebilir. Parti programları ve seçim bildireleri beraber ele alındığında, çocukları en fazla sayıda vaat ve aynı zamanda en kapsamlı içerik ile sahiplenen partilerin İYİ Parti ve CHP, meclis tutanaklarında ise en çok sahiplenen partilerin ise CHP ve HDP olduğu görülmektedir. Muhalefet partilerinin çocuk konusunu iktidardaki AKP'den ve onu destekleyen MHP'den daha kapsamlı sahiplendiği ve de bu konuyu, iktidarı eleştirebilecekleri bir alan olarak gördüğü söylenebilir.

KAYNAKÇA

AKP (2018). *Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Genel Seçimler Seçim Beyannamesi*.

AKP (2002). *Parti Programı*, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/> (Erişim tarihi 6 Şubat 2021).

Aygün, Kadriye Esra (2014). *24. dönem TBMM'de grubu olan siyasi partilerin sosyal politika yaklaşımları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İstanbul.

Bakan, Selahaddin ve Özdemir, Hakan (İlkbahar 2012). Sosyal Politika Açısından CHP ile AKP'nin Karşılaştırılması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 22-50.

Birgün (3 Temmuz 2019). *CHP'li vekilin çağrısıyla Çocuk Hakları Alt Komisyonu kuruldu*, <https://www.birgun.net/haber/chp-li-vekilin-cagrisıyla-cocuk-haklari-alt-komisyonu-kuruldu-260642> (Erişim tarihi 12 Mart 2021).

Bläsius, Julia, Dahm, Jochen, Gombert, Tobias, Krell, Christian, Timpe, Martin (2009). *Sosyal Demokrasi El Kitabı*. Bonn: Sosyal Demokrasi Akademisi.

Cansun, Şebnem (2014). Political parties approaching the problem of 'children and violence': Examples from the JDP and the RPP. Buker, Hasan (ed.). *Children and Violence: Children Under The Pressure of Social Violence* (296-299). İstanbul: Samer Scientific Publications Series.

Cansun, Şebnem (2020). Toplumsal Cinsiyet ve Twitter Üzerinden Siyasi Kampanyalar: 2018'deki Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Meral Akşener ve Muharrem İnce'nin Tweetleri. Cansun, Şebnem ve Ağaoğlu, Yasemin (ed.) *4th International Conference on Social Sciences & Humanities, June 10-12, 2020 - Full Texts Book* (217-234). Ankara.

CHP (2008). *Parti Programı*.

CHP (2018). *Seçim Bildirgesi 2018*.

Erdem, Ali Rıza (2015). Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem. *Belgi Dergisi*, 9, 1266-1277.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (Aralık 2020). *Türkiye'de Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evlilikler, 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi*. Ankara: Nüans Kitabevi.

HDP (2018). *HDP 2018 Seçim Bildirgesi*.

HDP (2017). *Parti Programı*, <https://www.hdp.org.tr/tr/parti-programi/8/> (Erişim tarihi 6 Şubat 2021).

Huddy, Leonie and Terkildsen, Nayda (February 1993). Gender Stereotypes and the Perception of Male and Female Candidates. *American Journal of Political Science*, 37(1), 119-147.

Nazik Işık, Seniye (6 Eylül 2013). Sosyal Demokrasi ve Kadın-Erkek Eşitliği. *Sosyal Demokrat Dergi*,

<http://www.sosyaldemokratdergi.org/seniye-nazik-isik-sosyal-demokrasi-ve-kadin-erkek-esitligi/> (Erişim tarihi 5 Nisan 2021).

Işıkçı, Yasemin Mamur (2013). *Sosyal politika açısından Türkiye'de çocuk hakları sorunu: Alana ilişkin bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

İYİ Parti (30 Mayıs 2018). *Milletimizle Sözleşme*.

İYİ Parti (2017). *Parti Programı*, <https://www.hdp.org.tr/tr/parti-programi/8/> (Erişim tarihi 6 Şubat 2021).

Koç, Emel (2010). Atatürk Cumhuriyet ve Çocuk Ruhü. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12, 71-82.

Köse, Talha (2017). Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 13-40.

Kurt, Sevil Lale (2016). Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 99-127.

Kuyurtar, Erol (2006). Haklar. *Liberal Düşünce Dergisi*, 34, 5-17.

Meclis Genel Kurul Tutanakları (1 Mart 2020-28 Şubat 2021).

MHP (2009). *Parti Programı*.

MHP (2018). *24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Seçim Beyannamesi*.

NTV (18 Temmuz 2017). *Kılıçdaroğlu: Hepsine lanet olsun diyorum*, https://www.ntv.com.tr/turkiye/hepsine-lanet-olsun-diyorum,2tJlwa6nZOS_m3SADvnTpQ (Erişim tarihi 6 Şubat 2021).

Sözcü (29 Ağustos 2017). *Meral Akşener kimdir, kaç yaşında, nereli, yeni partisinin ismi ne? (AKŞENER PARTİ KURUYOR)*, <https://www.sozcu.com.tr/2017/gununden/meral-aksener-kimdir-kac-yasinda-nereli-yeni-partisinin-ismi-ne-aksener-parti-kuruyor-1993016/> (Erişim tarihi 12 Mart 2021).

Sözcü (15 Şubat 2021). *Öztrak: CHP olarak ulusal yas ilan edilmesini istiyoruz*, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/oztrak-chp-olarak-ulusal-yas-ilan-edilmesini-istiyoruz-6261441/> (Erişim tarihi 12 Mart 2021).

Sputnik Türkiye (1 Şubat 2021). *Zeyrek: Kılıçdaroğlu istifacı üç vekilin HDP eleştirisine 'İşbirliği yapmıyoruz, ancak görüşebiliyoruz' yanıtını vermiş*, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202102011043703410-zeyrek-kilicdaroglu-istifaci-uc-vekilin-hdp-elestirisine-is-birligi-yapmıyoruz-ancak/> (Erişim tarihi 8 Şubat 2021).

Şen, Şahin (20 Mayıs 2020). Terörü CHP koruyor: Kılıçdaroğlu HDP'li belediye başkanlarına sahip çıktı, CHP'nin PKK ile arasındaki mesafe iyice kapandı. *Yeni Şafak*, <https://www.yenisafak.com/gundem/teroru-chp-koruyor-kilicdaroglu-hdpli-belediye-baskanlarina-sahip-cikti-chpnin-pkk-ile-arasindaki-mesafe-iyice-kapandi-3540645> (Erişim tarihi 6 Şubat 2021).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (22 Nisan 2020). *Avrupa'da en çok çocuk Türkiye'de*, <https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/haberler/avrupa-da-en-cok-cocuk-turkiye-de/> (Erişim tarihi 30 Aralık 2020).

Tuskan, Aydeniz Alisbah; Topuzoğlu, Aşkın; Demirkale, Ayşenur; Demir, Selmin Cansu; Yorgancıoğlu, Elif; Atar, Gizem ve Kocaoğlu, Seda (Haz.; Nisan 2016). *İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi 23 Nisan Özel Broşürü*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekilleri Dağılımı*, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (Erişim tarihi 12 Mart 2021).

Türkiye İstatistik Kurumu (17 Nisan 2020). *İstatistiklerle Çocuk, 2019*, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33733> (Erişim tarihi 22 Ocak 2021).

UNICEF. *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989)*, <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim tarihi 12 Ocak 2021).

UNICEF (2020). *Türkiye-UNICEF Ülke İşbirliği Programı 2016-2000, 2019 Yıllık Raporu Yönetici Özeti.*

**ŞAGİRD LƏRİN MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRƏ YİYƏLƏNMƏSİNDƏ
HEYDƏR ƏLİYEVİN ƏDƏBİYYAT SİYASƏTİ**HAYDAR ALIYEV'S LITERARY POLICY IN ACQUISITION OF
NATIONAL-MORAL VALUES BY STUDENTS**Jalə Abbaszadə**

Naxçıvan Dövlət Universiteti

Özet

İnsanın cəmiyyətə adaptasiya olunmasında, milli dəyərlərə bağlılığında, şəxsiyyət kimi formalaşmasında bədii ədəbiyyatın mühüm rolu var. Dünyaya göz açandan ağız ədəbiyyatı nümunələri ilə böyüyən uşaq məktəbə getdikdən sonra yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə tanış olur. Şeir və hekayələr, yuxarı siniflərə qalxdıqca poema, povest və romanlarla tanışlıq həm də bu nümunələri yaradanlar haqqında biliklərin qazanılmasına gətirib çıxarır.

Bədii ədəbiyyat nümunələri təkcə şagirdlərin dyil, dövlət xadimlərinin, böyük sənətkarların həyatında da mühüm yer tutmuşdur. Onlar böyük həvəslə bu ədəbiyyatın mütləqi olmuş, onu qorumuş, dəyərləndirmişlər. Elə dövlət xadimləri də var ki, biz onların nitqində bu ədəbiyyatın gözəl bilicisi olduqlarına, onların əsərlərindən müəyyən hissələri əzbər söylədiklərinə şahid oluruq. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev belə xadimlərdən olmuşdur.

O, ictimai-siyasi fəaliyyətində belə ədəbiyyatın imkanlarından geniş istifadə etmiş, onu yaradanların xatirəsini əziz tutmuşdur. Şəxsi taleyində bədii ədəbiyyatın rolunu ulu öndər unutmamış, görüşlərdə, çıxışlarında bunu dəfələrlə vurğulamışdır: “Şəxsən mən ədəbiyyatı çox sevən adamam və gənc vaxtlarımdan, hətta uşaqlıqdan, məktəbdə ilk ədəbiyyat nümunələrini oxuyandan ədəbiyyatı sevmişəm. Mənim bir insan kimi formalaşmağım, təhsilimdə, əxqlımda, mənəviyyatımda ədəbiyyatın, mədəniyyətin çox böyük rolu olmuşdur. Mən orta məktəbdə oxuyarkən Azərbaycan şairlərinin, yazıçılarının bütün əsərlərini sevsə oxumuşdum. O illərdə, o uşaqlıq və gənclik illərində onlar mənə o qədər təsir edib ki, mən onları unutmamışam”.

Heydər Əliyevin sevdiyi şeir nümunələrini, hətta genişhəcmli əsərlərdən müəyyən parçanı əzbərdən söyləməsi söz sənətinə vurğunluqla yanaşı, ondan təbliğat vasitəsi kimi istifadənin əhəmiyyətini çatdırmaqda əvəzsiz nümunədir. Xüsusilə xalqın tarixi, mədəniyyəti, keçmişi ilə bağlı ideyaların əksini tapdığı əsərləri ulu öndər yüksək qiymətləndirir, onların öyrədilməsini vacib bir məsələ kimi qarşıya qoyurdu. “Molla Nəsrəddin” ədəbi dərgisi, C.Məmmədquluzadə dramaturgiyası, Şəhriyar poeziyası, Hüseyn Cavidin əsərləri onun çox sevdiyi və təbliğ etdiyi əsərlər idi. O yaxşı bilirdi ki, milli dövlətçilik maraqlarının qorunmasında, mənəvi dəyərlərin aşılmasında bu əsərlərin ideya-tərbiyəvi əhəmiyyətini heç nə ilə əvəzləmək olmaz.

Açar sözlər: şagird, Heydər Əliyev, ədəbiyyat, tədris prosesi, milli-mənəvi dəyər.

Abstract

Literature has an important role in the human's formation in society, in his relation to national values, in his formation as a person. Growing up with oral literature from the day he was born, a child gets acquainted with examples of written literature after going to school. Acquaintance with poems and stories, rising to upper classes acquaintance with novels, narratives also led to gaining knowledge about the creators of all these literature examples.

Fiction takes an important place not only students' life, but also in the great artists' and the statesmen's lives. They were readers of this literature, they saved and valued it. There are also such statesmen that we are witnesses of their good literature knowledge, saying by heart certain parts of literature works. National leader Haydar Aliyev was one of them.

He widely used such opportunities of literature in his activity and cherished the memory of its creators. Great leader didn't forget the role of the literature in his own life and emphasized it many times in his speeches: "I am a person who loves literature. Even since my childhood, since I read the first literature works I have loved them. There was a great role of literature and culture in my formation as a human, in my education, in my morality, in my spirituality. I had read the works of Azerbaijani writers and poets with love when I studied at school. They had such a great influence on me that I hadn't forgotten them".

Haydar Aliyev's saying by heart poems, the extracts from large-scale works that we love is the best example to deliver how important is to use them as a propaganda tool and also to show rapture to the word art. Great leader also valued the works and put forward teaching of the works as important matters in which the ideas about our people's history, literature and the past take place. "Molla Nasreddin" literary magazine, Jalil Mammedguluzadeh's dramaturgy, Shahriyar's poetry, Huseyn Djavid's works were the works that he loved and popularized. He knew that there was nothing that can replace the idea-bringing role of these works in preserving national statehood interests, in inculcating moral values.

Key words: a student, Haydar Aliyev, literature, teaching process, a national-moral value.

Giriş

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev istər şəxsi nümunəsi, istərsə də zəngin elmi, pedaqoji-metodik irsi ilə insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında bir örnək olmuşdur. Onun xüsusilə ana dili və ədəbiyyatla bağlı fikirləri, şair və yazıçılara qayğısı gənc nəslin milli köklərə bağlanması böyük rol oynamışdır. Gənc nəsil Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasından milli-mənəvi dəyərləri, adət-ənənələri, mədəniyyətimizi yaşatmağı və qorumağı öyrənir.

1969-cu ildə onun hakimiyyətə gəlişi ilə ədəbiyyat, elm və mədəniyyət sahəsində intibah yaranmışdır. Bir çox şair və yazıçıların yubileylərinin keçirilməsi, əsərlərinin nəşr olunması, dünya dillərinə tərcümə olunması, məqbərələrinin götürülməsi, xatirə olaraq ev-muzeylərinin yaradılması və s. onun təşəbbüsü ilə həyata keçirilən tədbirlərdir. Onun qayğısı bədii ədəbiyyatın insana zövq verməsini, onu kamilləşdirməsini və zənginləşdirməsini, bədii ədəbiyyatın qüvvətli ideya vasitəsi olduğunu bir daha təsdiqləyir. Gənc nəsli yeni əxlaqi dəyərlər əsasında formalaşdırmaqda şair və yazıçılarla onların görüşlərini təşkil etməyə, önəm verirdi. "Ümummilli liderimizin müdrik kəlamları, ədəbi-tarixi prosesi aşkarlaması

Azərbaycan ədəbiyyatının parlaq inkişaf proqramıdır. Onun zəngin irsi yaradıcı ziyalılarımıza, sənətkarlara ədəbiyyatımızı zənginləşdirməyin misilsiz sahələrini müəyyənləşdirir, ədəbiyyatımızı, mədəniyyətimizi, incəsənətimizi, təhsilimizi və təhsil xadimlərimizin səmərəli fəaliyyətini öyrənməyin səmərəli vəzifə olduğunu göstərir” [4, s.68].

“Heydər Əliyev ədəbiyyatın əsas vəzifəsini onun humanist mahiyyətində görürdü. Hələ postsovet məkanında sovet həyat tərzinin nəcib və gözəl cizgilərinin, insan arzularının və əməllərinin tərənnümünü yazıçıların həyatın ab-havasını duymaları ilə bağlayırdı. Cəmiyyətin yüksəlişi, iqtisadiyyatın inkişafına yönəlmiş fəaliyyəti, sülh və təhlükəsizlik uğrunda mübarizənin hərtərəfli bədii təsviri Heydər Əliyevə görə, ədəbiyyatın şərəfli vəzifəsidir. O bilirdi ki, xalqın mədəni səviyyəsini daha da inkişaf etdirmək, gənc nəsli daha da sağlam əhvali-ruhiyyədə, saf əxlaqlı yetişdirmək üçün bədii sözün, bədii ədəbiyyatın əvəzəlməz təsiri var. Bu anlamda ulu öndər folklor yaradıcılığına, klassik irsə, müasir ədəbi prosesə, ümumiyyətlə, bədii ədəbiyyata böyük önəm verirdi. Müstəqilliyimizin xalqımıza bəxş etdiyi sərvətlərdən biri kimi o, ədəbiyyatımızın zənginliyini vurğulayırdı” [1, s.227]. Ulu öndər şifahi xalq ədəbiyyatı və yazılı ədəbiyyat nümunələrini gözəl bilir, onları sevdiyi kimi ifadə etməyi, yeri düşdükcə ədəbi nümunələrdən misallar çəkməyi sevirdi. O, Nizami, Füzuli, Vaqif, Xətai, Sabir, Cəlil Məmmədquluzadə, Səməd Vurğun, Şəhriyar, Bəxtiyar Vahabzadə, Məmməd Araz yaradıcılığını sevirdi və qiymətləndirirdi, ədəbiyyatın kiçik yaşlarından uşaqlara öyrədilməsinin vacibliyini vurğulayırdı. Heydər Əliyev gözəl bilirdi ki, söz sənəti kimi ədəbiyyatın təsir gücü böyükdür, onun tərbiyəvi mahiyyəti böyükdür, gənc nəslin də vəzifəsi ədəbiyyatı dərinləndirərək öyrənməkdir. O, iftixarla deyirdi ki, Azərbaycan xalqı öz müqəddəratını əlinə aldıqdan sonra əvvəlki nəsillər tərəfindən yaradılmış zəngin mənəvi klassik irsə də yiyələnmiş, öz tarixini dərk və bərpa etmişdir... Orta əsr Şərqi'nin ən böyük şairləri və mütəfəkkirləri Xaqani, Nizami, Füzuli, qədim Azərbaycan mədəniyyətinin digər korifeyləri, dünya sivilizasiyasını dahiyənə əsərlərlə zənginləşdirən bu şəxsiyyətlər məhz sovet dövründə, xalqımızın mənəvi həyatında vətəndaş hüququ qazanmış, müasir mədəniyyətlə qarışmışdır.

Ədəbiyyat tariximizdə yüksək sənətkarlıq nümunəsi olan bədii nümunələrə yetərincədir. Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, Mikayıl Müşfiq, Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Məmməd Rahim, Osman Sarıvəlli, Bəxtiyar Vahabzadə, İlyas Əfəndiyev, Fikrət Qoca, Xəlil Rza və başqa sənətkarlar ədəbiyyatımızın misilsiz incilərini yaratmışlar. Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətində bu sənətkarların hər birinin xüsusi çəkisi, yeri var. “Səməd Vurğun öz dövrünün şairlərinin şairidir” deyən Heydər Əliyev onun əsərlərini öz dövrünün tələbləri, hökmü və ideologiyası əsasında yazdığını qeyd edir. Həqiqətən də, S.Vurğun yaradıcılığında Azərbaycan tarixi, incəsənəti, coğrafiyası və s. bədii boyalarla əksini tapmışdır.

Xalqın mənəvi xəzinəsi sayılan şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrini, onlardan yeri düşdükcə öz çıxış və nitqlərində istifadə etməyi Heydər Əliyev çox sevirdi. Xalq bədii təxəyyülünün məhsulu olan folklor nümunələrində xalqın mənəviyyəti, dünyagörüşü, adət-ənənələri, milli dəyərləri öz parlaq ifadəsini tapır. Qədim milli dəyərlərdən sayılan Novruzun ellikcə bayram edilməsini, onun atributlarının xalq tərəfindən yaşadılmasını ulu öndər təqdir edirdi. Onun fikrincə, Novruz ürəklərdə saf duyğuların oyanması üçün insanlar arasında səmimiyyət, mehribanlıq və qardaşlıq tellərinin möhkəmləndirilməsi, onların bir-birinə qayğı

və diqqətinin artırılması üçün zəmin yaradır. Böyüklərin bayram günü yad edilməsi, umuküsünün aradan götürülməsi, bayramlaşma, kimsəsizlərə əl tutmaq Novruzun əsrlərdən süzülüb gələn adətlərindəndir.

Heydər Əliyev hər şeydən əvvəl, öz şəxsi nümunəsi ilə ədəbiyyatımızı gözəl bildiyini və sevdiyini nümayiş etdirirdi. Onun ürəkdən, yangı və qürurla S.Vurğunun məşhur “Azərbaycan” şeirindən bir bəndi ifa etməsi, sonda yurda bağlılıqdan doğan göz yaşlarını gizlədə bilməməsi və səsindəki hıçqırıq, ümummilli liderin, bu dahi siyasətçinin Vətən məhəbbəti qarşısında körpə uşaq kimi kövrəkliyini, səmimiliyini gizlədə bilmir. O, şəxsi nümunəsi ilə gənc nəslə sədaqət, mənəviyyat, əxlaqi bütövlük və saflıq aşılayırdı.

Ulu öndərin ədəbiyyat siyasəti yalnız ədəbi irsin qorunması və təbliğində, söz sənətkarlarına göstərilən qayğıda deyil, ədəbiyyatın tədrisi məsələlərində də özünü bariz şəkildə göstərirdi. Ədəbiyyat tədrisində məqsəd söz sənətinin dərki vasitəsilə düzgün nəticə çıxarmaq, yazıçının qarşıya qoyduğu məqsədə müəyyən dərəcədə müvəffəq olmaqdır. Xalqımız müstəqillik qazandıqdan sonra məktəblilərin milli ruhda tərbiyə edilməsi başlıca vəzifə olaraq qarşıda dururdu. Təhsil Qanununda deyilir: “Təhsil sisteminin başlıca vəzifələri dərin və hərtərəfli biliyə, bacarığa, yüksək mədəniyyətə, məsuliyyət hissəsinə və demokratik dünyagörüşünə, soykökünə və Azərbaycan xalqının azadlıq və demokratik ənənələrinə bağlı olan, xalqının milli, əxlaqi, humanist, mənəvi və mədəni dəyərlərinə dərinləndirən, onu qoruyan və daim inkişaf etdirən, türk dünyasının və islam əxlaqının yaratdığı dəyərlərə yiyələnmə, biliyinə, yüksək mənəvi keyfiyyətlərinə, demokratikliyinə görə dünyanın qabaqcıl vətəndaşlarının səviyyəsində dura bilən sağlam yurddaşlar yetişdirmək və bununla yüksək sivilizasiyalı cəmiyyət qurmağa, Azərbaycanı dünyanın ən inkişaf etmiş demokratik dövlətlərindən birinə çevirməyə qadir olan insan tərbiyə etməkdir” [3]. Təhsil sisteminin qarşıya qoyduğu bu vəzifə ulu öndərin təhsilə, pedaqoji prosesə diqqətinin nəticəsi kimi qiymətləndirilir. Bu mənada Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev mənəvi ömür yolu və siyasi fəaliyyəti ilə ədəbiyyat və incəsənətdə xalqın bədii həyat salnaməsinin yaradıcısı kimi bir məktəb rolunu oynayırdı.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullazadə N. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq məfkurəsində bədii ədəbiyyat məsələləri. /“Heydər Əliyev və Azərbaycan təhsili” Respublika konfransı, 7-8 may 2013, ATU, s.227-228.

2. Əfəndiyev T. Heydər Əliyev və milli-mənəvi dəyərlərimiz. 525-ci qəzet, 12-13 yanvar 2011.

3. “Xalq” qəzeti, 1993, 6 yanvar.

4. Səmədov A. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycanda təhsilə və təhsil xadimlərinə qayğısı. Gəncə, 2010, 498 s.

**PICASSO'NUN "MAVİ DÖNEMİ" VE "PEMBE DÖNEMİ"
ÇALIŞMALARININ ŞEKİL VE İÇERİK AÇISINDAN ANALİZİ**

ANALYSIS OF PICASSO'S "BLUE PERIOD" AND "PINK PERIOD" STUDIES IN
TERMS OF SHAPE AND CONTENT

Kardelen ÖZDEMİR

Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı.

ORCID ID: 0000-0001-6228-7308

Özet

Sanat tarihsel süreç içerisinde insan ile birlikte gelişim göstermiştir. İnsan ile gelişim gösteren ve evrilen sanat, zaman içerisinde biçim ve içerik bakımından değişime uğramıştır. Sanatçılar tarafından farklı biçim kullanımları ve ifade etmiş oldukları içerik ile birlikte benzersizliğini ortaya koyan yapıtlar izleyici ile buluşmuştur. Biçim, çizgi ve renk başta olmak üzere açık ve koyu değerler ile doğal/yapay, organik/inorganik, düzgün/dağınık şekil olarak tanımlanabilmekte olup biçimleri fark edilebilir hale getiren bir unsurdur. İçerik ise anlam bakımından öğelerin taşıdığı öz olarak tanımlanabilmektedir. Sanat alanında içerik dönemlere göre değişkenlik göstermiştir. İlk zamanlarda (Mısır, Antik Dönem, Rönesans) dinsel inançlar içerik olarak biçimlendirirken 20. Yüzyıl' da sanat alanında içerik, sanatçının duygu ve düşüncelerine göre şekil almıştır. 20. Yüzyıl sanat akımlarından biri olan Kübizm, duyguların ve düşüncelerin farklı biçimlerle ifade edildiği bir sanat akımı olmuştur. Kübizm akımını ortaya çıkarmış olan sanatçı ise Pablo Picasso'dur. Pablo Picasso, İspanyol sanatçıdır. Resim çalışmalarının yanı sıra heykel çalışmaları da yapmıştır. Babası bir ressam ve resim öğretmeni olarak Picasso'yu resim sanatına yönlendirmiştir. Picasso çocukluk dönemlerinde desen çalışmaları yaparak sanat alanında ilk adımlarını atmıştır. Akademik sanat eğitimini kısa zamanda tamamlamış olan ressam, katıldığı sergilerde başarı elde etmiştir. Paris'e gitmesi ile sanatını geliştirmiş ve yapmış olduğu akademik çalışmaları modern hale dönüştürmüştür. Picasso, Paris'te özgün ve kendi resim dilini oluşturmaya başlamıştır. Sanatçının yaşam tarzı, duyguları ve psikolojik durumları yaptığı eserlerde etkisini göstermiş ve resim dilini oluşturmuştur. Sanatçının resim dili "Mavi Dönem" ve Pembe Dönem" olarak iki dönemde incelenebilir. Bu çalışmanın amacı, Pablo Picasso'nun duygusal, psikolojik etkenler doğrultusunda biçim dilini nasıl oluşturduğunu incelemek ve mavi ve pembe dönemlerdeki resim çalışmalarını biçim ve içerik açısından irdelemektir.

Anahtar kelimeler: Pablo Picasso, Mavi Dönem, Pembe Dönem

Abstract

Art has developed with the human in the historical process. Art, which develops and evolves with human beings, has changed over time in terms of form and content. The works that reveal their uniqueness together with the different forms of use by the artists and the content they express have met with the audience. It can be defined as natural / artificial, organic / inorganic, smooth / diffuse shape with light and dark values, especially form, line and color, and it is an element that makes the shapes noticeable. Content can be defined as

the essence of the elements in terms of meaning. The content in the field of art varied according to the periods. In the early times (Egypt, Antiquity, Renaissance) religious beliefs were shaped as content, in the 20th century, the content in the field of art took shape according to the feelings and thoughts of the artist. Cubism, one of the art movements of the 20th century, has been an art movement where emotions and thoughts are expressed in different ways. Pablo Picasso is the artist who brought out the Cubism movement. Pablo Picasso is a Spanish artist. Besides painting, he also worked on sculpture. His father directed Picasso to the art of painting, as a painter and art teacher. Picasso took his first steps in the field of art by doing pattern studies in his childhood. The painter, who completed his academic art education in a short time, achieved success in the exhibitions he attended. By going to Paris, he developed his art and transformed his academic studies into modern. Picasso started to create an original and own painting language in Paris. The artist's lifestyle, emotions and psychological conditions have shown their effect in his works and formed the language of painting. The painting language of the artist can be examined in two periods as "Blue Period" and "Pink Period". The aim of this study is to examine how Pablo Picasso created the language of form in line with emotional and psychological factors and to examine the painting works in the blue and pink periods in terms of form and content.

Keywords: Pablo Picasso, Blue Period, Pink Period

Giriş

Sanatçı, sanat yapıtını kendi duygu ve düşünceleri ile birlikte dönem, inanış ve estetik kavramlarını dahil ederek ortaya koymuştur. Ortaya çıkan yapıt içeriğın (duygu, düşünce, inanış vb.) biçimlenmiş halidir.

Sanat alanında içerik ilk zamanlarda (Mısır, Antik Dönem, Rönesans) dinsel inanışlar olmuştur. 20. Yüzyıl'da sanatçılar özgürleşmiş (kendinden istenileni değil kendi istediğini yapması) ve içerik sanatçının kendi duygu ve düşüncelerinden oluşmuştur. Düşüncenin değişimi ve sanatçıların özgürleşmesi (kendinden istenileni değil kendi istediğini yapması) ile birlikte sanatta içerik değişmiş ve biçim değişen içeriğe göre evrilmiştir.

Biçim, çizgi ve renk başta olmak üzere açık ve koyu değerler ile doğal/yapay, organik/inorganik, düzgün/dağınık şekil olarak tanımlanabilir. Biçimleri fark edilebilir hale getiren çizgi, renk, açık-koyu değerler, doku ve şekildir.

İçerik ise anlam bakımından öğelerin taşıdığı özür. Sanat alanında içerik dönemlere göre değişkenlik göstermiştir. İlk zamanlarda (Mısır, Antik Dönem, Rönesans) dinsel inançlar içerik olarak biçimlendirirken 20. Yüzyıl' da sanat alanında içerik, sanatçının duygu ve düşüncelerine göre şekil almıştır.

Pablo Picasso'da duygu ve düşüncelerini kendi resim dili ile ifade eden sanatçılardan biridir. Bu bağlamda ortaya çıkardığı yapıtlarında biçim ve içerik kavramları incelenebilmektedir.

Pablo Picasso, yapıtlarında özgün tarzını ortaya koymuştur. Sanatçının duygu ve düşünceleriyle yola çıktığı yapıtlarında konu olarak içerik, özel hayatı, ilişkileri, duygu durumları olmuştur. Bu içerikler, Picasso'nun özgün tarzı ile biçimlenmiş ve benzersiz yapıtlar ortaya çıkmıştır.

Kübizm sanat akımını ortaya çıkaran Picasso, geleneksel resim anlayışını değiştirmiş ve sanatla ilgili olan her şeyi yeniden tanımlayarak dönüştürmüştür. “Picasso’nun öncüsü olduğu Kübizm akımının resme getirdiği yenilik, daha önceki geleneksel sanat anlayışından, işlediği konu olarak ayrılmaz. Aradaki bütün fark, görme biçiminde ve bunun biçimsel bir yansıması olan resimsel mekânın dönüşümünde ortaya çıkar.” (Haşlakoğlu, 2015: 111).

Kübizm Sanat Akımının Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Fransa, 20. yüzyılın ilk zamanlarında sanatçıların ve bilim insanlarının kendi ülkelerine gelmelerini sağlamak için göçmen siyaseti uygulamıştır. Bu uygulama ile birlikte Paris, sanatçıların bir araya geldiği merkez haline dönüşmüştür. Avangard görüş, geleneksel resim sanatının evrilmesinde büyük rol oynamıştır. Farklı görüşler beraberinde farklı üslupları getirmiştir. Farklı üsluplar sanat akımları olarak ortaya çıkmış ve çıkan her bir sanat akımı kendine özgü düşünce yapısı ve tarzıyla özgür hale gelmiştir (Korkmaz, 2019: 2). Pablo Picasso ve George Braque tarafından kurulmuş olan sanat akımı 20. Yüzyıl’da ortaya çıkmış ve farklı biçim dili ile ilgi görmüştür. Kübizm’in temelleri Gustave Courbet ve Paul Cezanne ile atılmıştır. Courbet’in nesnelligi ve Cezanne’nın doğayı farklı bir bakış açısıyla yarattığı akıl yürütme yöntemi sayesinde genel sanatsal anlayışı değiştirmişlerdir.

Nesneyi anlama, detaylara irdeleyip analiz eden Courbet, Kaplanoğlu’na göre:

“(…) elleriyle dokunup tartmadığı hiçbir şeye inanmamaktaydı. Bir yandan tuval üzerinde boya kullanmaya devam ederken, bir yandan da bu gibi uzlaşımın ötesine geçmek, resmedilen maddi nesnenin fiziksel duyumuna eşdeğer olan şeyi -nesnelere ağırlığını, ısısını ve dokusunu- bulmak istediğini söylüyordu (...)” (2008: 109).

Courbet, 19. yüzyılda nesneye bakışını değiştirmiştir. Bunun nedenlerinden en önemlisi sorgulayan ve merak eden yapıya sahip olması olmuştur. Başta gelen bu neden ile birlikte o dönemin, sosyal, kültürel ve teknolojik değişim ve gelişmelerin baş göstermesi, sanatçının bu dönemden farklı bir bakış açısıyla, bunalımdan kendini soyutlayarak yeni bir akım ile biçim dilinde farklılıklar yaratmaya başlaması ile oluşmuştur.

Empresyonizm’e (izlenimcilik) tepki olarak ortaya çıkan Kübizm, geleneksel tarzı yok sayarak yeni bir üslup oluşturmuştur. Öznel yorum ile nesneleredeki biçimsel değişiklikler 20. Yüzyılda dikkat çekmiş ve 20. Yüzyıla avangard bir perspektif yakalatmayı başarmıştır.

Teknik olarak Kübizm, Analitik Kübizm, Sentetik Kübizm ve Post-Kübist olarak bölümlere ayrılmıştır. Analitik Kübizm’de Picasso, Cezanne’nın soyutlamalarından yola çıkmıştır. Analitik Kübizm’de resmedilen nesne veya insan görüldüğü gibi değil düşünüldüğü gibi resmedilmiştir. Hacim yok olmuş ve çoklu bakış açısı hakimiyet kazanmıştır. Sentetik Kübizm, hazır nesnelere kullanarak ve bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Dikdemir’e göre:

“Kübizm’in iki safhası arasındaki fark, resim alanının kavramlarıyla tanımlanabilir; Facet Kübizm, bir çeşit derinliğe ve Rönesans’ın bilinen perspektif alanından kalanları, henüz fark ettiğimiz bir pencere gibi boyanmış yüzeye sahiptir. Parçalar ayrılmış ve yeniden tanımlanmış olmasına karşın, bu yüzey resim düzleminin arkasına uzanır ve görülme sınırı yoktur. Görüşümüzden kaçan nesnelere olması imkan dahilindedir.

Kolaj Kübizm’de bunun tersine, resim alanı, resim yüzeyinin önünde uzanır ve yüzeyi üç boyutlu çizmek, olduğundan kısa göstermek gibi illüzyonistik parçalarla yaratılmaz, fakat asıl yapılandırılmış malzemenin katmanları üsüste getirilerek yaratılır.” (1995: 6).

Post-Kübizm, Dikdemir’e göre:

“(…) Picasso’nun olağanüstü verimli yaratıcılığının hammaddesidir. Göğüsler göze dönüşebilir, yüzün yandan görünüşü ön görüntü ile karışıp bütünleşir, gölgeler madde olur ve bütün bunlar sonsuz bir metamorfoz (başkalaşım) akışında oluşan “görsel aldatmacadılar” ve beklenmedik mizah, acayiplik, dehşet hatta trajik ifadeleri sunar.” (1995: 7).

Analitik Kübizm Örneği;

Görsel 1. Pablo Picasso, “Girl With a Mandolin (Fanny Tellier)”, 1910, 39 1/2 x 29" (100.3 x 73.6 cm) (<https://www.moma.org/collection/works/80430> Erişim tarihi: 13.03.2021) Museum of Modern Art (MoMA), New York City, NY, US

Sentetik Kübizm Örneği;

Görsel 2. Pablo Picasso, “La bouteille de Suze (Bottle of Suze)”, 1912, 25 3/4 x 19 3/4" (<https://www.kemperartmuseum.wustl.edu/collection/explore/artwork/1105> Erişim tarihi: 13.03.2021) Washington University Gallery of Art (WUSTL), St. Louis, MO, US

Post-Kübizm Örneği;

Görsel 3. Pablo Picasso, “Woman Dressing Her Hair”, 1940, 51 1/4 x 38 1/4" (130.1 x 97.1 cm) (<https://www.moma.org/collection/works/80360> Erişim tarihi: 13.03.2021) Museum of Modern Art (MoMA), New York City, NY, US

Pablo Picasso

25 Ekim 1881 tarihinde doğan, José Ruiz Blasco ile María Picasso y López'in çocuklarından birincisi olan Pablo Picasso, İspanyol ressam ve heykeltıraştır. Doğduğu tarihten itibaren on sene İspanya, Malaga'da yaşamıştır. Ressam ve aynı zamanda şehir müzesinde müdürlük yapan babası, Picasso'yu resim sanatına yönlendirmiştir. Küçük yaşlarda seyrettiği ve rol model aldığı babası sayesinde resim sanatına yakın olmuştur. İlk resim eğitimini babasından almıştır.

Picasso'nun okul hayatı özel bir okulda başlamıştır. Öğrenme zorluğu yaşamış olan sanatçı, hareketli bir yapıya sahip olduğu için okulda imla kurallarında sorunlar yaşamıştır. Özman'a göre:

“Babasının bir ressam olmasından dolayı, çocuğun resme olan ilgisinden daha önce bahsetmiştik, ama resim yeteneğinin olup olmadığını bilmiyoruz, çünkü bunu ortaya koyan bir olay henüz söz konusu değildir. Ancak o yaşlardaki bütün çocuklar gibi o da çizimler yapmaktadır. Bununla birlikte başka ressamlarla ilgili birçok vakadan ötürü yeteneğinin kendisine kalıtımsal olarak geçmiş olabileceğini düşünebiliriz.” (2015: 14)

Küçük yaşta resim yapan birçok çocuk gibi Picasso'da resim yapmıştır. Fakat onu diğer çocuklardan ayıran bir özellik yeteneği olmuştur. Yaptığı çizimler ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır.

Çocukluk döneminde rol model aldığı babasının çizimlerini takip ve taklit etmiştir. Natüralist bir ressam olan José Ruiz, eserlerinde kuş figürlerine daha fazla yer vermiştir. Bu nedenle Picasso'nun çalışmalarında kuş figürlerini görmek mümkün hale gelmiştir.

1890 tarihine gelindiğinde sanatçının ailesinin maddi sıkıntıları nedeni ile Picasso'nun babasının iş değişikliği sebebi ile Malaga'dan LA Coruna'ya taşınmışlardır. José Ruiz, La Coruna'da San Telmo Güzel Sanatlar okuluna desen öğretmeni olarak tayin edilmiştir. Pablo Picasso ise babasının çalıştığı okula bağlı La Guarda Enstitüsü'ne kayıt olmuştur. La Coruna'da resim yapmaktan vazgeçmeyen sanatçı, babası ile birlikte yağlıboya ve kuru boya

çalışmalarına devam etmiştir. Babası ile çalıştığı için resimlerinde çiçek, kuş ve hayvan figürlerine sıkça yer verildiği gözlemlenmiştir.

Resim yapmak dışında karikatür çizmiş ve yazı yazmıştır. Kendi el yazısı ile yazdığı bir dergisi olmuştur. Özman'a göre:

“1894 yılında hazırladığı bu dergide güneşten uzak kaldığında kendini kaybolmuş, üzgün, yaşam gücü tükenmiş ve şefkatten yoksun hisseden Pablo'nun La Coruña'nun yağışlı ve puslu havası üzerine yazdığı hiciv ve anekdotlar ve çizdiği karikatürler yer alır. Derginin amacı ise amcası Don Salvador ve Málaga'daki ailesi ve yakınlarına haberler vermektir. Pablo yazılarını ve çizimlerini “el director P. Ruiz”, karikatürlerini ise “Pin Pan Pun” lakabıyla imzalamaktadır.” (2015: 22).

La Coruna'daki difteri salgını ile kardeşini kaybetmiş, babasının bunalımlı dönemine tanık olmuştur. Kız kardeşinin ölümü Picasso'yu ve ailesini derinden etkilemiştir. José Ruiz, tayinini isteyerek o şehirden uzaklaşmak istemiştir. Yaşanılan kayıp ile birlikte maddi sıkıntılar da devam etmiştir. Barselona'ya yerleşecek olan aile, La Coruna'dan Malaga'ya giderken Madrid'de mola vermiştir. Picasso, Madrid'de İspanyol ressamlarını tanımıştır. El Greco, Ribera, Velazquez bu ressamlardan bazılarıdır. Ressamlar ile tanışan Picasso, onlardan oldukça etkilenmiştir.

Barselona'da henüz on dört yaşında olan Picasso, Katalan'a uyum sağlamakta zorlanmıştır. Sanatçı on beş yaşına geldiğinde öğrenimine devam etmiş, ilk olarak büyük bir resim yapmıştır. Sonrasında Madrid'de yaşamaya devam etmiştir. “İspanya'da sanat eğitiminin geri kalmış ve yetersiz olduğunu düşünen Pablo, resimde yeni bir ışık yakalama hevesindedir. Onun, yapmak istediği şeyleri anlayabilecek ve ona yeni bir bakış açısı kazandırabilecek insanlarla birlikte olmaya ihtiyacı vardır.” (Özman, 2015:35). Picasso, Madrid'de kaldığı süre içerisinde Prado Müzesini ziyaret etmiştir.

Madrid'de kaldığı dönemde pek çok olumsuzluk yaşayan Pablo resme ve resminin geleceğine dair planlarını tam da bu dönemde belirlemiştir. Ailesinin yanına dönmüştür. 1898 yılında Katalunya'ya gitmiştir. Özman'a göre:

“Bu döneme ait eserleri, Horta manzaralarından, halkının ve kır arazilerinin betimlemelerinin yanı sıra, kasaba yaşamında rastlanılan eşek, at, keçi çizimlerinden oluşur. Resim 27-28. Pablo'nun Horta'da yaptığı çizimler ve resimler doğaçlama ve ışık kavramları üzerine yaptığı çalışmaları onun sanatında gelişimine referans olarak gösterilen noktalar. 72 Eserlerde farklı ışık ve renk tonlamaları ve çizgilerdeki özgürlük göze çarpar. Açık ve uçuk sarı gibi doğal renklerinin yanı sıra özellikle manzara resimlerinde doğal olmayan mor ve yeşil tonlarını Horta'da kullanmaya başlaması resimlerdeki gerçekçiliğinin yerini sembolizme bıraktığının bir işareti, her şeyin tek renge büründüğü Mavi döneme uzanan yolculuğunun bir başlangıcı sayılabilir.” (2015: 40).

Picasso, Paris'e gittikten ve kendini geliştirdikten sonra yaptığı resimler belirli temalardan oluşmuştur. Yalnızlık, hüznün gibi temaların işlendiği resimleri ve bu resimlerde mavi ve tonlarını kullanması “Mavi Dönem”, özel yaşamının ve sosyal hayatının etkisiyle resimlerinde kullandığı pembe-gri tonlar “Pembe Dönem” olarak adlandırılmıştır.

Mavi Dönem, Picasso'nun melankolik, hüznü, yalnız dönemlerini yansıtmıştır. Buchholz ve Zimmermann'a göre:

“Picasso bu dönemde tamamen mavi tonlarında bir dünya resmetmektedir; toplumdışı insanların mutsuz ve umutsuz dünyası, büyük şehirlerin cadde ve barlarında rastlanabilecek insanlar, dilenciler, körlere, yalnız ve yoksul kadınlar. Picasso bu motifleri kullanarak, kendi kasvetli ruh halini de yansıtan, yaşam üzerine genel fikirlerini aktardı.” (2005: 21).

Picasso, yakın bir arkadaşının mutsuz aşk ilişkisinden dolayı intiharı üzerine mavi tonların hakim olduğu resimler yapmaya başlamıştır. Dönemin sanat akımlarına zıt düşen ve anlaşılmayan benzersiz bir tarz geliştirmeye başlamıştır. Mavi Dönem’de yaptığı eserlerde keder hakim olmuştur. Figürler hareketsiz ve dalgın betimlenmiştir. Mavi tonlar ile resmedilen figürler mekan ile zamandan bağımsız bir ortam yaratmıştır. Bu dönemin resimleri ani çalışmalar olmamış, üzerine dikkatle düşünülerek çalışılmıştır. (Buchholz ve Zimmermann, 2005: 22).

Pembe Dönem’de Pablo Picasso, özel hayatına giren arkadaşı, sevgilisi ve aynı zamanda modeli sayesinde hayata daha olumlu bakmıştır. Resimlerinde mavi renk ve tonlarının dışında farklı renklere de yer vermiştir. Pembe, sıcak kırmızı tonları ve diğer açık renkleri kullanmaya başlamıştır. Picasso, Pembe Dönem’de ilk kez balmumu ve kil kullanarak bronz heykeller ortaya çıkarmaya başlamıştır. Pembe Dönem’de Picasso’nun ilgisi soytarı ve akrobatlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde çizgisindeki ifadeler değişmiş, yuvarlak hatlar ön plana çıkmıştır. Koyu renklerden daha çok açık renkler ve açık renklerin tonları tercih edilmiştir. (Buchholz ve Zimmermann, 2005: 27-29).

Mavi Dönem Yapıtlarından Örnek Resimler

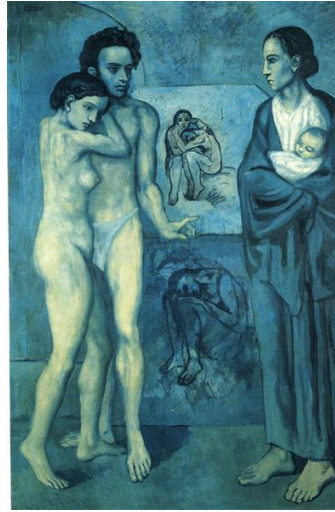
Görsel 4. Pablo Picasso, “Two Sisters (The Meeting)”, 1902, 152x100 cm (<https://www.hermitagemuseum.org/> Erişim tarihi: 16.03.2021) Hermitage Müzesi

“Picasso bu büyük eseri 1902 yazında Barselona’da boyadı. Tek renkli mavi ve mavimsi-yeşilin trajik havasının resimlerinin tüm yapısını belirlemeye başladığı Mavi Dönem’in en önemli öğelerinden biridir. Picasso'nun, tamamen İspanyol maksimalizmiyle gerçekleştirdiği yaklaşımı, "Sanat acı ve üzüntüden doğar" idi. Arkadaşlarına, körlere ve fakirlere, üzgün annelere ve fahişelere ilişkin gözlemlerini mutsuzluk ve üzüntü prizmasından kırar. Paris ziyareti sırasında Picasso, fahişeler için kasıtlı olarak Saint-Lazare hastanesini

ziyaret etti ve orada eskizler yaptı. Barselona'ya döndüğünde arkadaşı şair Max Jacob'a şöyle yazdı: "Size bir resim yapacağım, bir çizim. Hapishane hastanesinden bir fahişenin kız kardeşi olan rahibe ile buluşması. " Bu çok somut kökeninden, Hermitage resmi evrensel bir karakter kazanana kadar gelişti. Statik, sembolik yapısıyla kompozisyon, Meryem Ana ile Vaftizci Yahya'nın annesi yaşlanan Elizabeth ve ortaçağ yas tutanlarının münzevi figürlerinin buluşmasının temsilleri ile doğrudan ilişkilendirmeler çağrıştıran anıtsal dini sanatı hatırlatıyor. Kadınlar, gizemli, kozmik olarak sonsuz bir dünyaya mimari bir giriş, bir insan kemeri oluşturuyor gibi görünüyor. (Hermitage Müzesi)."

Değişik tonlardaki maviliklerin kullanıldığı bu resim, iki kadın figürü konu almaktadır. Kadın figürlerin başlarının çevresinde siyahlıklar göze çarpmaktadır. Siyah tonun kullanılması kadın figürlerin başlarını çevrelemiştir. Sağ tarafta konumlandırılan kadın figürün kucağında bir bebek eli dikkat çekmekte ve Picasso, bu resimde işlenen konu geleneksel olmuştur. Meryem ile Elizabeth'in karşılaşmasına karşılık gelmektedir. Geleneksel bir konu betimlemesi haricinde kadın figürlerin şefkatine de değinilmiştir.

Görsel 5. Pablo Picasso, "La Vie", 1903, Çerçveli: 239 x 170 x 10 cm, Çerçevesiz: 196.5 x 129.2 cm (<https://www.clevelandart.org/art/1945.24> Erişim tarihi: 16.03.2021) Cleveland Sanat Müzesi

"1901'de yakın bir arkadaşının intiharı nedeniyle bunalıma giren Picasso, Mavi döneminin (1901–4) melankolik resimlerine giriş yaptı. Sadece 21 yaşında ve çaresizce fakir, paletini geceyi, gizemi, rüyaları ve ölümü çağrıştıran soğuk renklerle sınırladı. İnsanın sefaleti ve sosyal yabancılığa temalarına olan takıntısı bu resimle doruk noktasına ulaştı. Konu, çeşitli şekillerde kutsal ve saygısız bir aşk alegorisi, yaşam döngüsünün sembolik bir temsili ve gerçek hayatın tehlikeleriyle yüzleşen bir işçi sınıfı çifti olarak yorumlandı. (Cleveland Sanat Müzesi)."

Picasso tarafından isimlendirilmemiş "La Vie" bir başka deyiş ile "Life", sanatçının mavi tonlarından oluşmuş bir mavi dönem yapıtlarından biri olmuştur. Resim incelendiğinde sol tarafta birbirine oldukça yakın bir çift görülmektedir. Erkek figür, bebeği kucaklayan bir anne olarak betimlenen kadın figürü işaret etmektedir. Arka plana odaklanıldığında umutsuz ve çaresiz figürlerin bir tuval üzerinde işlendiği görülmektedir. Buchholz ve Zimmermann'a

göre: “Resmin ön hazırlık çalışmalarında, adam Picasso’ya benziyordu ve resimdeki oda bir ressamın stüdyosuydu. Resmin bitmiş halinde ise, figürlerin bulunduğu mekan belirsizdir, adam da Picasso’ nun ölen arkadaşı Casagemas’benzer. (2005: 24). Melakolik bir anlatıma sahip olan resim, sevgi, ölüm ve annelik temalarına dokunurken aynı zamanda Picasso’nun ölen arkadaşını resimde erkek figür olarak kullanması, Casagemas’ın hayatından bir bölümü işaret etmektedir.

Görsel 6. Pablo Picasso, “The Old Guitarist”, 1903–1904, 122.9 × 82.6 cm (<https://www.artic.edu/artworks/28067/the-old-guitarist> Erişim tarihi: 16.03.2021) Chicago Sanat Enstitüsü

“Barcelona çalışırken Pablo Picasso Eski Gitarist yaptı. Onun Mavi Dönem (1901-1904) ait resimlerinde sanatçı, bir soğuğa tek renkli mavi palet kendini kısıtlanmış Edvard Munch ve Paul gibi sanatçıların çalışmalarına ilişkin formları ve insan sefalet ve yabancılaşma duygusal, psikolojik temaları düzleştirilmiş Gauguin. Kör müzisyen uzatılmış, açılacak şekil de, özellikle, büyük 16. yüzyıl sanatçı El Greco İspanyol sanatta Picasso'nun ilgi ile ilgilidir ve. fi er ezilenlerin çilesine yirmi iki yaşındaki Picasso'nun kişisel mücadele ve sempati yeniden görüntü; o 1902 tüm esnasında neredeyse beş parasız yapılmış olan fakir olmanın nasıl ne olduğunu biliyorlardı. (Chicago Sanat Enstitüsü)”

Dr. Beth Harris ve Dr. Steven Zucker’e göre:

“Bu mavi döneminden eski bir gitarist. Genç bir sanatçının işini görüyoruz ve 21. yüzyıldaki konumumuza göre tabloyu güzel görmek görece kolay olabilir. Bu resme 1903-1904'te yeniye bakan biri için radikal bir çirkinlik olurdu ve sanatçının insan vücudunu deforme etme biçimi nedeniyle kesin olarak söyleyebilirim. Ve Picasso, 19. yüzyılın sonlarında bunu yapan ilk sanatçı değil, ama burada aşırı derecede yapıyor. Paçavralar içinde bir adam görüyoruz. Körlüğüne atıfta bulunarak gözü kapalı, ancak aktif olarak gitar çalıyor. Boynu imkansız ama aynı zamanda çok etkileyici bir şekilde eğimli. Tarih boyunca sanatçıların belirli amaçlar için bedeni çarpıttığı birçok kez olmuştur. Picasso'nun, yüksek bir manevi his yaratmak için bedenleri zayıflatan ve bozan büyük İspanyol ressam El Greco'ya dönüp baktığı açıktır. Bize çok yakın bir figüre bakıyoruz, arkasından kaçacak yer yok. Bu düz renk düzlemlerine sahibiz ve gitarın kendisi de neredeyse tamamen ön taraftadır ve tüm vücudu çaldığı müziği dinlerken emilmesine rağmen bu boyun gitara doğru eğimlidir.

Yalnızlığındaki bu figür sanatında teselli buluyor. Ve bu resmin önünde durduğumda yaşadığım estetik deneyimle neredeyse aynı olan müzikle uğraşan bir estetik deneyim yaşıyor. Ve bu yüzden Picasso olağanüstü bir şey yapıyor. Tuval içindeki melankolik deneyim ile benim yaşadığım deneyim arasında bir köprü kuruyor. Ve bazı açılardan, Picasso bize bizim de göremediğimiz bir resim veriyor. Figür bu dikdörtgen şeklin içine alınmıştır. Bu, kendi dünyasında olan bir figür. Ve Picasso bunu yaratıyor, bence evrensel bir deneyim ve bu nedenle, bu adama, onun kötü durumuna karşı empatimi artırıyor ve bunu farklı şekillerde yapıyor. Bunu bedeni çarpıtarak yapıyor. Bunu maviler, kahverengiler, yeşiller ve siyahlar kullanarak yapıyor. Ve bunu yakınlık yoluyla yapıyor ama aynı zamanda bu figürün bariz yoksulluğundan dolayı bir empati duygusu yaratıyor. Bu, dünyanın unsurlarına maruz kaldığımı hisseden bir adam ama bu unsurlar bu tabloya girmiyor. Öyleyse, güzelliğin ne olduğu ve bu resmin aslında çirkin olup olmadığı konusuna geri dönelim. Sanatçının yarattığı şeyin bir tür güzellik olduğunu ve belki de aslında bir gül imgesinden daha kolay güzellikten daha derin bir güzellik biçimi olduğunu iddia ediyorum. Gitar çalan kör bir adamın başka bir görüntüsü de şimdi aynı etkiye sahip olabilir, bu nedenle konuyla birlikte biçimsel unsurlar bizi harekete geçiren şeydir. (Smarthistory, 2020)”

Pembe Dönem Yapıtlarından Örnek Resimler

Picasso'nun Pembe Dönem yapıtlarında, çizgisel ve renk konusunda değişiklik yaratmıştır. Çoğunlukla kullanmış olduğu koyu renk ve tonları konturlara vermiş olan sanatçı, figürlerde kullanılan kıyafetler daha detaylı işlenmiş ve figürlerin vücut hatları çok daha belirgin hale gelmiştir. Bu dönemde kullandığı renkler sadece pembe ve tonları değil aynı zamanda mat fildişi beyazı, ince bir yeşil ve mavi de renkleri de olmuştur.

Görsel 7. Pablo Picasso, “Family of acrobats (Jugglers)”, 1905, 212.8 x 229.6 cm (<https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/family-of-acrobats-jugglers-1905> Erişim tarihi: 16.03.2021)

Sanatçının Pembe Dönemi'ne ait bu olan bu resim, Sirk ailesini konu almaktadır. Picasso pembesinin hakim olduğu resim Buchholz ve Zimmermann'a göre:

“Picasso'nun Pembe Dönemi'ne ait nu büyük ölçülerdeki yapıt, birçok in çalışmanın sonuncunda ortaya çıktı. Hareketsiz bir grup şeklinde önde gösterilen sirk ailesinin arka planında başlangıçta bir at yarışı vardı. Sağ önde oturan kadın resme en son aşamada eklendi. Figürlerin yüzlerindeki dalgın ifade ve kırmızı kostümlü yaşlı soytarının gözükmeyen sağ bacağı gibi rahatsız edici özellikler, konturların belirginliğine rağmen figürlerde yine de

anlaşılmaz bir yan olduğu anlamına gelir. Bir şiirinde Alman Rainer Maria Rilke, bu resmin gizemli büyüsunü anlamaya çalışmıştır: “Fakat kim bunlar, söyleyin bana, bu gezgin insanlar, bizden bile biraz daha kaçak olan bu insanlar...?” (2005: 29).”

Görsel 8. Pablo Picasso, “Family of Acrobats with Monkey”, 1905, 104 x 75 cm (<https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/family-of-acrobats-with-monkey-1905> Erişim tarihi: 16.03.2021)

Guaş, pastel ve Hint mürekkebi kullanılan resimde renkler oldukça dengeli dağılmıştır. Yumuşak tonlara sahip bir kompozisyon oluşturulmuştur. Konu olarak akrobat ailesi işlenmiştir. Teknik olarak detaylandırılırsa Buchholz ve Zimmermann bu resmi şu şekilde değerlendirmiş ve yorumlamıştır:

“(...) Picasso, saf ve parlak renkler yerine karıştırılmış, yumuşak renkler seçmiştir. Hafifçe uygulanmış boyanın altından hala gözükken sarıya benzer kahverengi fon sıcak ve samimi bir ruh hali oluşmasına yardımcı olur. Arka plandaki yeşil ve mavi, soytarının şapkasındaki sarı, kadının elbisesinde tekrarlanır. Küçük çocuktaki en açık renk vurguları, dikkatleri onun üzerine çekmektedir. Çocuk, aynı zamanda resimdeki figürlerin de dikkatlerinin toplandığı merkez noktadır. Picasso’nun Pembe Dönem resimlerinin çoğunda olduğu gibi bu resim de biçimlerin, çizgilerin ve jestlerin dikkatlice kullanıldığı bir yapıya sahiptir. Ailenin görüntüsü, sıcak, mahrem bir güvenlik duygusu yansıtır, fakat yine rahatsız edici bir öğe bulunmaktadır: Picasso, insan figürlerinden oluşan gruba, evcil olduğu bir maymun ekler. Bu maymun, duruşu ve bakışlarıyla sadece resmin ahengini güçlendirmek için kullanılmış gibidir. Yine de, resme gerçekten uzak, tuhaf bir hava ekler ve gizli, özel bir sembolizm oluşturur. (2005: 31).”

Görsel 9. Pablo Picasso, “Boy Leading a Horse”, 1905-6, 220.6 x 131.2 cm (<https://www.moma.org/collection/works/79994> Erişim tarihi: 16.03.2021) Modern Sanat Müzesi

“Picasso bu tabloyu, dört atlı binicinin ve bir atı yöneten yürüyen bir figürün gerçekleştirilmemiş bir duvar resminin ana motifinden geliştirdi. Kararlı bir şekilde ileriye doğru adım atarken, burada görülen genç kendine güven veriyor, sıkılı yumruğu ince atı dizginleri olmadan onu takip etmeye zorluyor. Güçlü işaretleme, görece ince detay eksikliği ve değişen kahverengiler ve griler tonları Picasso’nun sanatında bir evrime işaret ediyor. Ancak bu bastırılmış palet ve kısıtlanmış ifade yeteneği, kısa bir süre sonra sanatçının sonraki yıllarda radikal Kübist keşifleriyle kırılacaktı. (Modern Sanat Müzesi)”

Pablo Picasso’nun paletinde pembe dönemde birçok renk ve tonu kullanılmıştır. Özellikle nü figürlerin kemik, kol ve bacak eklem yerlerinde pembeliği yumuşatarak kahverengiler ile birlikte, hafif pembe ton aynı zamanda mat fildişi beyazı, kum sarısı, hafif yeşil ve mavinin en yumuşak gri dönük pastel tonlarını kullanmıştır. Kullanılan renkler ile Pablo Picasso Pembe Dönem yapıtları saydan ve bir o kadar uyumlu tonlar ile renk kompozisyonu oluşturmuştur.

Sonuç

Kübizm sanat akımının kurusu olan Pablo Picasso, sanat akımı içerisinde birçok yenilik ile dikkat çekmiştir. Kübizm ile başlayan özgün ifade biçimi ile oluşturduğu farklı ve bir o kadar ahenk içinde yapıtları ile sanat severlere kendini ispatlamıştır. Kübizm sanat akımı, Picasso ile dönemler üzerinden ifade edilmiştir. Mavi Dönem ve Pembe Dönem, kendi içerisinde oluşturduğu özgün biçim dili ve renk kompozisyonları ile Kübizm’i farklı bir noktaya taşımıştır. Geleneksel tarz ile başlayıp, bazen geleneksel tarzı koruyup renk kompozisyonları ile vurguları ön plana çıkarmış bazen de biçim ve renk unsurlarını tamamen farklılaştırarak resimde ifade algısını değiştirmiştir. İncelenmiş yapıtların anlaşılması olan değişim ve Kübizm’in kendi içinde evrilmesi Pablo Picasso ile görselleştirilmiştir. Görsel hale gelen düşünce, duygular, hayal gücü, sosyo-kültürel özellikler Kübizm, kendinden sonra ortaya çıkan diğer 20. Yüzyıl sanat akımlarının farklı bir bakış açısı yakalamasını, duyu, düşünce, hayal gücü gibi kavramların işleniş tarzının sadece geleneksel üslupta değil aynı

zamanda sanatçının özgün ifade şekli ile sıra dışı bir perspektiften aktarılmasını sağlamıştır. Sağlanmış olan bakış açısı ile Kübizm'den sonra ortaya çıkan sanat akımları geleneksel üslup yerine düşünce ve duyguları kendi özgün biçim tarzlarıyla harmanlamış ve sanatın tarihsel süreç içerisinde tekdüzelikten çıkmasına öncülük etmiştir.

Kaynaklar

Aslıhan Yeşim Çelikhan Korkmaz, “Mavi Ve Pembe Dönemleriyle Picasso” , İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 11(3), (2019) 293 – 302

Buchholz, E.L. ve Zimmermann, B., (2005). *Picasso*. Literatür Yayıncılık

Dikdemir, A.B., (1995). “*Kübizm ve Soyut Sanat*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa

Kaplanoğlu, L., (2008). “*Özne Nesne İlişkisi Bağlamında Kübizm, Fütürizm Ve Dada*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

Özman, M., (2015). “*Pablo Picasso 'nun Kübizm'e Geçiş Dönemi: Yaşamı Ve Eserleri (1881-1907)*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Oğuz Haşlakoğlu, “Picasso Ve Sanatsal Eylem: Kübizm'in Doğuşu”, Mavi Atlas, (4), (2015) 108-119

İnternet Kaynakları

Dr. Beth Harris and Dr. Steven Zucker, "The Old Guitarist, and the question of beauty," in Smarthistory, April 15, 2020, accessed March 16, 2021, <https://smarthistory.org/picasso-old-guitarist/>.

Pablo Picasso, “Boy Leading a Horse”, 1905-6

Pablo Picasso, “La Vie”, 1903, <https://www.clevelandart.org/art/1945.24>

Pablo Picasso, “Two Sisters (The Meeting)”, 1902, <https://www.hermitagemuseum.org/>

Pablo Picasso, “The Old Guitarist”, 1903–1904, <https://www.artic.edu/artworks/28067/the-old-guitarist>

COMMUNICATION OF LISTENERS AND RADIO STATIONS THROUGH SOCIAL MEDIA PLATFORMS

Pilitsidou Zacharenia

Ph. D Candidate at Aristotle University of Thessaloniki (AUTH)

Department of Journalism and Mass Media Communication

Tsingilis Nikolaos

Associate Professor at the Department of Journalism and Mass Media Communication

Aristotle University of Thessaloniki, Greece

Abstract

Social media has become indisputably a global social networking phenomenon. Millions of people communicate every day through social media and their use has become a part of their daily routine. While researchers have begun to examine several aspects of social media use there is currently a lack of research regarding listeners of radio stations. To address this gap the present research provides an in-depth examination of the reasons that audience follow radio stations on social media. Empirical data collected from four focus groups comprising 4-5 participants per group. The criterion for the interviewers was to follow radio stations on social media. Data analysed using the realistic approach. Because of the pandemic the interviews were conducted online using the zoom platform. Results revealed that listeners feel more engaged and informed when they are using the social media of radio stations. Moreover, older ones use social media mostly for business and to contact with the radio producer, while the youngest feel that it is a part of their daily routine. Finally, in the social media of radio stations listeners feel that they can become a part of a community.

Keywords: social media, radio stations, focus group, qualitative methodology

TEMEL SANAT EĞİTİMİ DERSİNDE FÜREYA KORAL'I ANMA VE ANLAMA ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME**A GENERAL EVALUATION ON REMEMBER AND UNDERSTANDING FUREYA KORAL IN BASIC ART EDUCATION COURSE**

Öğr. Gör. Dr. Bengütay Hayırsever
Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü
Orcid :0000-0001-5247-533X

Özet

TemelSanatEğitimi dersi, Güzel Sanatlar Fakülteleri'nin tüm bölümlerinde olduğu gibi Seramik ve Cam Tasarımı Bölümleri'nde de sanatın tüm ilkelerinin temellerinin atıldığı ve öğretildiği bir derstir. Hem teorik bilgiler içeren hem de pratik olarak uygulamaları barındıran bir müfredat içermektedir. Temel Sanat Eğitimi dersi ile öğrencilerin sanatın temel ilkelerini öğrenmeleri ve uygulamalar yaparak,öğrendiklerini pekiştirmeleri amaçlanmaktadır. Her sanat dalının kendi içerisindeki bilgi ihtiyacına göre şekillenen ve hazırlanan ders programları, dersin öğrenme ve uygulamada etkili olması bakımından önemlidir.

Türkiye'nin ilk seramik sanatçıları arasında yer alan Füreya Koral'ın Temel Sanat Eğitimi dersinde anılması ve anlatılması, sanatın ana ilkeleri olan nokta, çizgi, renk, doku gibi olguların beraber kullanılarak, seçili bir konu / kavram etrafında sanatsal bir tasarıma dönüştürülmesi süreci, ders içerisindeki seremoni ve sunum hazırlıkları öğrenme açısından önem arz etmektedir.

Bu araştırma; Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü öğrencileri tarafından, bir seramik sanatçısını sanatsal bir tasarımla anlatma sürecini ve bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların örneklerle anlatılmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Erciyes Üniversitesi, Temel Sanat Eğitimi, Seramik, Füreya Koral, Tasarım

Abstract

The Basic Art Education course includes a curriculum that includes both theoretical knowledge and practical applications, in which all the principles of art are laid and taught in Ceramics and Glass Design departments, as in all departments of Fine Arts Faculties. In the Basic Art Education course, it is aimed to teach students the basic principles of art in line with their artistic abilities and to reinforce what they have learned by making applications related to the subject. The curricula, which are shaped and prepared according to the information needs of each branch of art, are important in terms of the effectiveness of the course in learning and practice. The mention of Turkey's first ceramic artists among the Füreya Koral's Basic Art Education course and in the context of explaining the point that the main principles of art, line, color, used in conjunction cases such as tissue

,transforming the artistic design around a topic and the preparation process of this design ceremony and presentation preparations in the course are important for learning. In this study; Erciyes University Faculty of Fine Arts Ceramic and Glass Design Department aims to explain the process of describing a ceramic artist with an artistic design and the work done on this subject with examples.

Key words: Erciyes University, Basic Art Education, Ceramics, Füreyä Koral, Design.

GİRİŞ

Yüzyıllardan beridir insanoğlunun tanımlamaya çalıştığı kavramlardan birisi de “Sanat” kavramıdır. Dönemden döneme, disiplinden disipline farklı anlam ve ifade biçimleriyle tanımlanmaya çalışılmış, ne kadar geniş bir anlam çerçevesi içerisinde deşifre edilmiş olursa olsun üzerinde anlaşmaya varılmamış bir kavram olarak kalmıştır. Gene de bu tanımlardan birini seçmek zorunda kalsak; aşağıdaki yaklaşım tercih edilebilir.

“Artık eskimiş bir formülleştirmeye sanat, “İnsanoğlunun yarattığı yapıtlarda güzellik ülküsünün ifadesi” biçiminde tanımlanır. Oysa, güzellik ülküsünün sanat için bir zorunluluk olmadığı, çağdaş sanat düşüncesi evreninde bir yeri kalmadığı kesin gibidir. Dolayısıyla sanatı bugün Thomas Munro’nun tanımıyla “doyurucu estetik yaşantılar oluşturmak amacıyla dürtüler yaratma becerisi” diye nitelemek olanaklıdır.” (Sözen ve Tanyeli, 2011: 266).

Sanat eğitiminde, yaratıcı düşünce bir oluşum sürecidir. Yaratıcılık, fikir yürütme, eskiz ve deneme çalışmaları, okuma, araştırma ve mevcut bilgi ve birikimlerle yeni sonuçlar, yeni çalışmalar ortaya koyma olayıdır.

“Yaratma kişinin tüm gizli güçlerini harekete geçirdiği bir coşkudur. Bu yoğunluk ve coşkunun bilinçli veya istençli bir olgu olması gerekmez. O kendiliğinden ortaya çıkar ve yaratıcının içindeki -kendisinin bilmediği- çok karmaşık öğelerin bir bileşkesi olarak dışavurur. Bir başka deyişle; bilinçli istencin kontrolü dışında, beynin kendi kendine bir farkındalık artışının, kişiliğin tüm düzeylerinde birden ortaya çıkmasıdır.” (Parsıl, 2021: 38).

Yaratıcı düşünce çoğu zamanda doğuştan ve ailevi faktörlerden beslenmektedir. Yaratıcı bir düşünce için, merak, araştırmacı bir ruh hali, yeni düşünce ve fikirlere açık, serüvenci bir yapıda olmak yetenekleri daha çok ön plana çıkarabilmektedir. Sanatın toplumdaki yerini bir denge mekanizması olarak belirleyen Reed, sanattan uzak düşen toplumların dengelerini kaybedeceğini düşünmektedir (Reed, 1981: 17). Bu açıdan düşünüldüğünde çağımızın şartlarına uyum sağlayan, gelişen, geliştiren ve yorumlayan insanlardan oluşan toplumlar yetiştirilmesinde sanat eğitim önemli yer tutmakta, bireylerin farklı bakış açıları kazanmaları toplumsal gelişim ve doyular anlamında önem taşımaktadır.

Sanat eğitiminin temel taşı olan Temel Sanat Eğitimi, hem teorik bilgiler hem de uygulamalar içeren yaratıcılık odaklı, zihinsel ve el beceri yönünden aktif çalışmayı ve üretmeyi gerektiren bir nitelik taşımaktadır. Tasarım sürecinde altyapı ne kadar sağlam olursa o kadar sistemli, tasarım ilkelerinin birbirini desteklediği ve dengeli kompozisyonlar ortaya çıkmaktadır. Temel sanat eğitiminde, temel tasarım elemanları ve temel tasarım ilkeleri belli bir sistem dahilinde beraber kullanılarak, özgün tasarımlar oluşturulması hedeflenmektedir. Bu araştırmada ders içeriğindeki bilgiler doğrultusunda, öğrencilere

anlatılan nokta,çizgi,doku,renk,ritim,denge gibi kavramlara dikkat çekerek, öğrenilen konuların pekiştirilmesinin sağlanması ve bir seramik sanatçısının ortaya koyduğu estetiğin öğrenilmesi, anılması ve sanatsal olarak ifade edilmesi amaçlanmaktadır. Bu anlamda öğrenci geri dönüşümlerinin ele alınarak,kişisel yaratıcılıklarına etkisi ortak bir çalışma da birleştirilerek taçlandırılması hedeflenmektedir.

YÖNTEM

Çalışma, Temel Tasarım öğelerinin öğrenilmesi ve seramik sanatçısı Füreya Koral'ın hayatını anlatan Füreya kitabının okunması sonucunda belli bir içerik doğrultusunda,Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü 1.sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir.Bu çalışmada tüm öğrenciler aynı bilgileri ediniyor,aynı kaynak kitabın okunması ve ortak bilgilerin ve malzemelerin kullanılması bağlamında bir yol izlenmiştir.Çalışma süreci dersin sorumlu eğitimcisi kontrolünde ilerleyerek sonuçlanmıştır.Temel Tasarım ilkeleri doğrultusunda,Füreya Koral adına yapılacak uygulama çalışmasını kapsayan “Füreya’ya Saygı “ çalışması,ortak bilgi ve malzeme kullanımı ile öğrencilerin yaratıcılıkları doğrultusunda birleşerek,iç dünyalarının bir yansıması niteliğini taşımaktadır.Öğrencilere aktif ve yaratıcı olma fırsatının verildiği bu dersin ana mottosu “En etkin öğrenme yöntemi yaşayarak, uygulayarak ve eğlenerek öğrenmektir.” Sanat eğitiminde de en etkin öğrenme merak ederek,araştırarak ve konuları içselleştirerek elde edilmektedir.Sanat eğitimi alan öğrenciyi önce keyifli bir şekilde kuramsal bilgi ile donanmak, sonrasında da hissettirerek,düş kurmasını sağlayarak,iç dünyalarındaki yeteneklerin ortaya çıkarmayı sağlamaktır.Füreya’ya Saygı adı altında yapılacak olan çalışmanın konusunun araştırılması ve sanatçı Füreya Koral'ın tanınması için öğrencilerden yazar AyşeKulin'in yazmış olduğu Füreya kitabını okumaları istenmiştir.Bu çalışma eğitim öğretim planında 2.dönem,Bahar döneminde teslim edilecek bir çalışmadır.Ödev kapsamlı bir çalışma ve organizasyon gerektirdiği için 1. Dönemin başında verilmektedir.Bu süreçte öğrencilerden öncelikle kitabı okumaya başlamaları istenmektedir.

“FÜREYA’YA SAYGI” ÖDEVİ ŞU KONULARI İÇERMEKTEDİR.

- 1-Füreyya Kitabının Okunması
  - 2-Çizgi,nokta,doku,renk,denge konularının özümsemesi ve bu konulardan yola çıkarak, Temel Sanat Kuramları doğrultusunda hazırlanan sanatsal bir tasarım yapılması.
  - 3-Çalışılan tasarımların,eğitmen-öğrenci işbirliği içinde yürütülmesi, Nihai çalışmaların sınıf olarak beraber değerlendirilmesi ve seçilmesi
  - 4-Konferans salonunda,öğrencilerin kendi bakış açılarıyla hazırladıkları ödevin sunulması,çalışmaların hangi temele dayandığının anlatılması
  - 5-Sunum sonunda,sınıfta birinci seçilen tasarımın pasta üzerine transfer edildiği,kutlama pastasının kesilmesi ve Füreyya’ya Saygı etkinliğinin tamamlanması.
- Öğrenciler,derste ilk defa tanıdıkları seramik sanatçısı Füreya Koral ile ilgili okuyarak öğrenmiş oldukları bilgileri her fırsatta birbirleri ile paylaşmaktadır. Bu etkinlik 1. Sınıfa yeni başlayan birbirini hiç tanımayan öğrencileri kaynaştırmada ve sanatçının hayatı ile ilgili

aklında kalanları,etkilendikleri kısımları derste hem dersin öğretim elemanı hem de arkadaşları ile paylaşarak bir oyun havasında etkileşim ve sosyalleşme sağlamışlardır.

ÇALIŞMAYA KONU OLAN SERAMİK SANATÇISI FÜREYA KORAL :

Görsel-1 Füreyâ Koral(<https://www.sporx.com/fureya-koral-kimdir-fureya-koral-neden-oldu-googledan-fureya-koral-doodlei-SXHbQ712701SXQ>)

1910-1997 yılları arasında yaşamış olan Türk seramik sanatçısı Füreyâ Koral, Türkiye’de Çağdaş Seramik sanatının öncülerindendir.

Koral, seramikle ilgilenmeye, İsviçre’de tüberküloz tedavisi gördüğü sanatoryumda (Lozan) onu oyalamak isteyen teyzesi Fahr El Nisa Zeyd’in önerisiyle başladı ve çalışmalarını Paris’te sürdürdü. Ardından Paris’te ünlü Fransız seramik sanatçısı Serre ile çalıştı...Aynı yıl yurda dönerek kişisel bir sergi açtı.Ardından da Türkiye’deki ilk özel seramik atölyesini kurdu.

Füreyâ Koral’ın yapıtlarının en büyük özelliği seramiğin ana malzemesi olan kili, özgün yorumlarını iletmede bir araç olarak kullanmasıdır. Çömlekçi kiliyle yetinmeyerek yüksek dereceye ayarlı fırın çalışmaları sonucunda bulduğu “gre” kili ile eserler üretti. Onun bu tutumu, 1950’li yıllara kadar Batı dünyasında bile yaygın değildi. Sanatçının çağdaş öncülüğü bu anlamda önemlidir. Çalışmalarıyla seramik sanatımızı dünyaya açan Füreyâ Koral, ayrıca çini sanatını da çağdaş bir yorumla Türk mimarisine kazandırdı. Özellikle duvar süslemeleri, pano ve şömine üstüne çalışmalar yaptı. Doğu sanatının soyut anlatım biçimleri üzerinde durdu ve yapıtlarında soyut öğelerin yanı sıra gerçeküstücü ve zaman zaman da yerel niteliklere yönelerek Doğu ve Batı sanat biçim sentezlerini başarılı bir bileşime ulaştırdı.

Yazar Ahmet Hamdi Tanpınar, Füreyâ için; “*Daha ilk tecrübelerinden itibaren seramiği başka iklimlere taşımaya çalıştı.*” demektedir. Romancı Ayşe Kulin de onun yaşamından esinlenerek “*Füreyâ*” adlı bir roman yazmıştır.(<https://www.biyografya.com/biyografi/6856>)

Sanatçı gerek sanatsal kişiliği gerekse hayatı, seramik sanatına olan tutkusu ve öncülük yaptığı pek çok konu ile yakından tanınmasının faydalı olacağı bir çağdaş Türk seramik sanatçısıdır.

Öğrenciler arasında kaynaşma ve tatlı bir rekabet yaşanmasına sebep olan bu ödev, bir sanatçıyı tanımakla başlayıp, sonrasında hayatlarında ilk defa bir sunum yapmakla taçlanmış olacaktır. Ödev için tasarım süreci başladığı andan itibaren, öğrenciler bir sorumluluk bilinci ile çalışmalarına başlamıştır. Bu süreçte öğrencilerin hem kuramsal donanımının artması hem de kolektif bir çalışmanın içerisinde yer almaları, öğrenci de öğrenme istek, heves ve güven duygusunun gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Sanat eğitiminde bireysel rekabete dayanıyor gibi gözükse de bu çalışma, kolektif bir çalışmayla son bulacaktır. Verilen her ödevde olduğu gibi öğrencinin kendisi ile olan rekabeti önceliklidir. Öğrencinin her yaptığı ödevde bir öncekinden daha iyisini çalışması ve içindeki yaratıcılığın çıkarılması en önemli amaçtır. Bir konuda emek vererek çaba gösteren, yaptığı işin sonunda başarılı olduğunu gören öğrencinin bir sonraki ödev için çalışma azmi artar ve daha çok araştırmaya ve okumaya yönelir. Öğrenci kendi içinde ödevi içselleştirdiğinde daha başarılı olmayı hedefler ve dersi veren öğretim elemanı ile karşılıklı işbirliği içinde çalışarak çalışmayı tamamlamaktadırlar. (Görsel 2 ve Görsel 3)

Görsel 2 : Atölyeden Çalışmalar

Görsel-3 Atölyeden Çalışmalar

(Görsel 2-Görsel 3 Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv)

ATÖLYEDEN ÖĞRENCİ ÇALIŞMALARI :

Öğrencinin öğrenme heyecanının her an taze tutulabilmesi ve motive için, dersi veren sanat eğitimcisinin aktif olarak tüm çalışma süreçleri ile bire bir ilgilenmesi gerekmektedir. Sanat eğitimcisinin, öğrencisinin yetenekleri doğrultusunda tanıyıp onu geliştirmesi, yaşantısına katması çok önemlidir. Bu sebeple de hem bu ödev hem de diğer ödevler için, öğrencilerin dikkatini çekecek ve araştırmalarını destekleyecek etkinliklerin yapılmasının öğrenciyi derse her an katılabilmesi ve aktif olması açısından önem arz etmektedir.

Görsel -3. Temel Tasarım 1.sınıf öğrencisi
(Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv)

Görsel- 4.Temel Tasarım 1.sınıf öğrencisi
(Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv)

Görsel-6.Temel Tasarım 1.sınıf öğrencisi
(Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv)

Görsel -5. Temel Tasarım 1.sınıf öğrencisi
(Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv)

Gençaydın'ın düşünceleri bu yaklaşımla ilişkilendirilebilir.

“Her insan yaratıcı güçlerle donanmış olarak dünyaya gelir. Bu güçler, insanın kendisini, içinde yaşadığı doğal ve kültürel çevreyi, kısaca yaşamı tanımaya yöneliktir. Ancak, sanat eğitimi, düşünüldüğü gibi soyut anlamda salt bir duygu eğitimi ya da estetik eğitimi değil, aynı zamanda zihinsel düşünce süreçlerinin zenginleştirilmesidir. Bu süreç içerisinde “doğa, doğa-insan, insan-insan, insan-toplum arasındaki ilişkiler bütünüün sezilmesi ya da kavranmasına ilişkin çok yönlü yöntemler bütünüdür”(Aktaran:Köksal ve Karabulut,2016:345).

Sanat eğitiminin, en önemli amacı olan bireylerin yaratıcılığın ortaya çıkarılması bağlamında yapılan “Fürey'a Saygı“ etkinliğinde seçilmiş en iyi dört çalışma görseli (Görsel 7)

Görsel-7 Temel Sanat Eğitimi Dersinde seçilmiş çalışmalar
(Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv)

Füreyya'ya Saygı etkinliğinde, öğrenciler konferans salonunda tek tek sunumları yapıp, her öğrenci tasarımının hangi tasarım ilkelerine dayandığının ve kendi bakış açılarıyla Füreyya Koral'ın anlatılması ile taçlandırılan etkinlik , oy birliği ile seçilen örnek öğrenci çalışmasının fotoğrafının transfer edildiği özel yaş pastanın ikramı ve kutlamalarla etkinlik sona ermiştir.

Görsel-8.Sınıf seçimiyle 1. olan tasarım
yaşpasta

Görsel -9. Etkinlik ikramı olan

(Görsel 8-Görsel 9.Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv)

SONUÇ

Bu araştırma Temel Sanat eğitimindeki temel kavram ve ilkelerin kullanılması doğrultusunda, Çağdaş Türk Seramik Sanatının ilk sanatçılarından Füreyya Koral'ın seramik sanatı bağlamında öneminin algılanması ve anılmasını vurgulamak amaçlı bir tasarım ve sunum yapılması amaçlıdır.Füreyya Koral'ın ölüm yıldönümünde bir etkinlikle anılması ve anlatılması, seramik eğitimi alan öğrenciler için önemlidir. Öğrencilerin ders

müfredatı ve okudukları kitap doğrultusunda bireysel yaratıcılıklarını birleştirerek farklı açılardan bakmaları sağlanmış ve öğrenciler Temel Tasarım dersinde birbirinden güzel ve nitelikli çalışmalar ortaya koymuşlardır.Çalışmalarını bilinçli bir şekilde ele alarak,sanatsal bir şekilde ifade eden öğrenciler,ders müfredatındaki konuları bir arada kullanıp pekiştirirken, aynı zamanda da bir seramik sanatçısını tanımış ve öğrenmiş olmanın heyecanı ile eğitim hayatlarındaki ilk tasarımı çalışmış ve ortaya koymuş olmalarının haklı gururunu yaşamaktadırlar. Yapılan bu çalışma şu bulguları ortaya koymaktadır. Temel Tasarım dersinde öğrencilere almış oldukları kuramsal bilgiler ve uygulamaların yanı sıra,araştırma,gözlem,birlikte grup çalışmaları yapma,sorumluluk verme,sunum yapma gibi kendilerini ifade edebilecekleri etkinliklerde bulunma şansı verilmiştir. Öğrencilerin akılda kalıcı sanatsal aktivitelerle destekli organizasyonlarda yer almaları öğrenme ve çalışma isteklerini arttırmada etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

BİLİRDÖNMEZ, K. ve KARABULUT, N.(2016).Sanat Eğitimi Süreç ve Kuramları.Ekev Akademisi Dergisi,Sayı 65

PARSIL, Ü. (2012).**Sanatta Yaratıcılık**.İstanbul,An Kitap Yayınevi.

REED, Herbert (1981). **Sanat ve Toplum**,çev. S. Mülayim, Ankara: Umran Yayınları.

SÖZEN, M. ve,TANYELİ, U.(2011).**Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**.İstanbul, Remzi Kitabevi.

(<https://www.biyografya.com/biyografi/6856>) (Erişim Tarihi, 10.03. 2021)

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel -1 (<https://www.sporx.com/fureya-koral-kimdir-fureya-koral-neden-oldu-googledan-fureya-koral-doodlei-SXHBO712701SXQ>) (Erişim Tarihi, 10.03. 2021)

Görsel-2 Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv

Görsel-3 Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv

Görsel-4 Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv

Görsel-5 Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv

Görsel-6 Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv

Görsel-7 Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv

Görsel-8 Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv

Görsel-9 Bengütay Hayırsever Kişisel Arşiv

**GÖMLEKLİK KUMAŞTA ORGANİK ÜRETİM: YEŞİL BİLİNÇ
ORGANIC PRODUCTION IN SHIRT FABRIC: GREEN CONSCIOUSNESS****Yasemin AŞIK**

Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. Tasarım Merkezi

Doç. Ayşegül KOYUNCU OKCA Pamukkale Üniversitesi Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü,
ORCID ID: 0000-0003-1060-0280**Özet**

Çok hızla değişen moda sektöründeki felsefeler artık değişim eğilimindedir. Geçmişteki hızlı tüketim çılgınlığının yerini daha bilinçli bir tüketim yani dönüştürülebilir bir tüketim almıştır. Atıkların yeniden değerlendirilmesi farklı bir ifade ile geri kazandırılması ileri teknolojiler sayesinde artık daha da kolaylaşarak sürdürülebilir bir eko-sitem oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Az ve öze duyulan özlem ve sevgi her geçen gün her alanda artış göstermektedir. Doğanın saflığı ile yeniden bütünleşmek isteyen kişilerin tercihi daha çok pamuk, keten ve kenevir gibi doğal malzemelere olan ihtiyacı da artırmıştır. Yeşil bilinç tüm dünyada her geçen gün daha çok insanın dikkatini çekmektedir. Gezegendeki ayak izinin azaltılması konusunda çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalar kapsamında her bir bireyin görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. de kendi üzerine düşen görevi yerine getirmek adına çeşitli projelerinde bu konuyu dikkate alarak üretimlerini gerçekleştirmektedir. Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. olarak bu projenin hayata geçirilmesindeki amaç gömlek ve pantolon kumaşlarında insan ve doğayı birleştirmenin çeşitli yollarını keşfetmektir.

Bu çalışmada Denizli'de faaliyet gösteren Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. Tasarım Merkezi bünyesinde yeşil bilinç felsefesi ile üretilen gömleklilik kumaşların nitelikleri, üretim aşamaları ve nihai ürünlerin teknik özellikleri konu olarak seçilmiştir. Çalışmanın gerçekleşmesi için öncelikli olarak literatür taraması yapılmış Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. Tasarım Merkezi bünyesinde gerçekleştirilen tüm üretim aşamaları ayrı ayrı gözlemlenmiş, süreç içerisindeki gelişmeler takip edilmiş ve ortaya çıkan ürünler fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tekstil, Dokuma, Kumaş, Organik, Yeşil Moda.**Abstract**

Philosophies in the rapidly changing fashion industry tend to change now. The fast consumption craze in the past has been replaced by a more conscious consumption, that is, a convertible consumption. Recycling of wastes, in other words, recycling is now easier thanks to advanced technologies and contributes to creating a sustainable eco-system. The longing and love for little and self are increasing day by day in every field. The preference of people who want to reintegrate with the purity of nature has increased the need for natural materials such as cotton, linen and hemp. Green consciousness attracts the attention of more and more people all over the world. Various studies are carried out to reduce the footprint on the planet. Within the scope of these studies, each individual has duties and responsibilities. Kaynak

Tekstil San. ve Tic. A. Ş. In order to fulfill its duty, it carries out its productions by taking this issue into consideration in its various projects. Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. the aim of the realization of this project is to discover various ways of combining human and nature in shirt and trouser fabrics.

In this study, Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. The qualities of the shirting fabrics produced with the philosophy of green consciousness within the Design Center, the production stages and the technical features of the final products have been selected as the subject. For the realization of the study, the literature was searched for Kaynak Tekstil San. ve Tic. A. Ş. All production stages carried out within the Design Center were observed separately, the developments in the process were followed and the resulting products were photographed and documented.

Key Words: Textile, Weaving, Fabric, Organic, Green Fashion.

OSMAN FAHİR SEDEN'İN ORHAN GENCEBAY ŞARKILI FİLMLERİNDE SUÇ KAVRAMI**Öğr. Gör. Melih TOMAK**

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü

ORCID 0000-0001-9945-4878

Doç. Dr. Ragıp TARANÇ

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Film Tasarımı Bölümü

ORCID 0000-0002-2936-8517

Özet

Sinema sektörü sanatsal veya ticari olarak zaman zaman yeni kaynaklar bulma sıkıntısıyla karşılaşır. Sinema yapımcıları, yönetmenleri ve senaristleri 1970'li yıllardaki dönemin ticari yaklaşımından dolayı müzikli filmler üretmeye devam etmişlerdir. Türk Sineması'nda 1970'li yıllarla birlikte arabesk temalı diğer bir adıyla müzikli filmler üretilmiştir. Bu filmlerin sayıca çok olmasının nedenlerinin en başında dönemin popüler müzik anlayışı etkili olmuştur. Bu dönem içinde üretilen filmleri sadece şarkıcının şarkılarının olması ya da şarkıcının başrolü oynamasının dışında toplumsal sorunların bu filmler içinde görmekteyiz. Özellikle çeşitli suç kavramları bu filmlerde kullanılmıştır. Bu yıllarda senarist ve yönetmen kimliğiyle birçok müzikli filmin üretilmesine Osman Fahir Seden'in filmlerine rastlamaktayız. Özellikle Seden'in Orhan Gencebay'la birlikte popüler müzikli ve arabesk temalı çekmiş olduğu sekiz (8) film yapımları vardır. 1975 yılında Batsın Bu Dünya filmiyle başlayıp 1983 yılında Kahır filmiyle son bulan Seden-Gencebay filmlerinde kullanılan şarkılar ve anlatılan temaların Seden'in farklı bir üslubuyla üretilmişlerdir. Bu çalışmada, Osman Fahir Seden'in Orhan Gencebay'ın şarkılarını kullanarak, Gencebay ile birlikte çekmiş oldukları filmlerde anlatılan suç kavramları incelenmiştir. Gerek şarkıların sözleri gerekse Seden'in bu şarkıları kendi üslup ve anlatım diliyle kullanması son derece önemlidir. Bu metinde örneklem olarak seçilen filmlerdeki şarkıların ve anlatılan toplumsal sorun ve suç kavramlarının neler olduğu belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: osman fahir seden, orhan gencebay, arabesk filmler.

Abstract

The cinema sector sometimes faces the difficulty of finding new resources, artistic or commercial. Cinema producers, directors and screenwriters continued to produce musical films due to the commercial approach of the period in the 1970s. In the 1970s, films with arabesque themes, also known as musical, were produced in Turkish Cinema. The main reason for the high number of these films was the understanding of popular music of the period. Apart from the singer's songs or the singer's leading role, we see the films produced during this period of social problems in these films. Especially various crime concepts are used in these films. In these years, we come across the production of many musical films with the identity of a scriptwriter and director, and films of Osman Fahir Seden. In particular, Seden has produced eight (8) films with popular music and arabesque themes with Orhan Gencebay. The songs and themes used in the films of Seden-Gencebay, which started with

the movie *Batsın Bu Dünya* in 1975 and ended with the movie *Kahr* in 1983, were produced in a different style of Seden. In this study, the concepts of crime described in the films that Osman Fahir Seden shot with Gencebay using the songs of Orhan Gencebay were examined. It is extremely important that both the lyrics of the songs and Seden's use of these songs with his own style and narrative language. In this text, it will be determined what the songs in the films selected as samples and the concepts of social problem and crime are described.

Keywords: osman fahir seden, orhan gencebay, arabesque movies.

**OSKAR KOKOSCHKA’NIN KIRMIZI YUMURTA İSİMLİ ESERİNDE BUNALIM
TEMASININ İŞLENİŞİ VE BİÇİMSEL DEFORMASYONLARI**

THE PROCESSING OF THE CONTACT AND FORMATAL DEFORMATIONS IN
OSKAR KOKOSCHKA'S WORK NAMED THE RED EGG

Doç. Dr. Fahrettin GEÇEN

İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Resim Bölümü, Malatya, Türkiye
Orcid: 0000-0002-0787-7505

Öğr. Gör. Ümit PARSIL

Adıyaman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Adıyaman, Türkiye
Orcid No: 0000-0002-1901-5400

Özet

Avusturyalı ressam Kokoschka 1 Mart 1886’da Pöclarm’da doğmuştur. Prag’ta tanınan bir kuyumcu olan babası Çek’tir. Babanın iflası ile mali olarak krize giren aile mecburiyetten Viyana’ya yerleşip, sınırlı imkânlarla geçinmeye çalışmıştır. Kokoschka önceleri sanatla ilgili değildir kimya okumayı ister ama Viyana Sanat ve El Sanatları Okulu’nda eğitim görmek zorunda kalır. Bu okulda sanatçı ilerdeki sanatını etkileyen litografi, çizim, ciltleme ve diğer sanat tekniklerini de öğrenir. Kokoschka aynı zamanda gençliğinde afişler ve kartpostallar da tasarlamıştır. Sanatçı yaşamında bir süre asistan öğretmenlik yapar ve geceleri dersler verir. Kokoschka’yı dekoratif sanatlar bir süre sonra tatmin etmemeye başlar ve sanatçı eserlerinde insan figür desenleri çizmeye başlar. Sanatçı bir çok salanla ilgilenmiş edebiyat, şiir, drama gibi alanlarda eserler üretmiştir. Kokoschka Uzak Doğu Sanatı’na ilgi duymuş ve incelemeler yapmış, Klimt, Van Gogh gibi sanatçılara da ilgi duymuştur. Araştırmanın amacı; Oskar Kokoschka’nın Kırmızı Yumurta isimli eser örnekleme ile bazı çalışmalarında yaşanan bunalımı tema açısından ifade etmesi ve biçimsel bozulmaları ortaya koymaktır. Araştırmanın önemi ise Yaşanan savaşın, sanatçıların yaşadıkları olumsuzlukların resimlerine tema ve biçim açısından yansımaları bir örneklem ile göstermektir. Konu ile ilgili bilgileri bulmak için nitel araştırma yöntemi kullanılmış, resim analizinde ise betimsel analiz yöntemi uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda ise Oskar Kokoschka’nın yaşamındaki zorlukların ve bunalımların eserlerinde kendi ifade biçimi ile tema olarak ortaya çıkardığı, aynı zamanda eserlerinde biçimsel bozulmalara (renk, boyut, oran-orantı ...) neden olduğu görülmüştür. Resimlerinde tipografik ifadelerle göndermek istediği mesajı vermeye de çabalayarak sürrealist bir ifade biçimi ile ruhsal bunalımlarını yansıtmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oskar Kokoshka, biçim, deformasyon, tipografi, ruhsal bunalım

Abstract

The Australian painter Kokoschka was born on 1 March 1886 in Pöclarm. His father, a well-known jeweller in Prague, is Czech. The family, which entered into a financial crisis with the bankruptcy of the father, settled in Vienna out of necessity and tried to make a living with limited opportunities. Kokoschka initially wanted to study chemistry, not art, but was

forced to study at the Vienna School of Arts and Crafts. In this school, the artist also learns lithography, drawing, binding and other art techniques that affect his future art. Kokoschka also designed posters and postcards in his youth. The artist works as an assistant teacher for some time in his life and teaches classes at night. Kokoschka's decorative arts do not satisfy him after a while, and the artist begins to draw human figure patterns in his works. The artist has produced works in fields such as literature, poetry, drama, which are interested in many Salans. Kokoschka took an interest in Far Eastern art and made reviews, and also took an interest in artists such as Klimt and Van Gogh. Purpose of research; Oskar Kokoschka's sample of red eggs is to express the depression experienced in some of his works in terms of theme and to reveal formal distortions. The importance of the research is to show the reflection of the war experienced and the negativity experienced by the artists in terms of theme and form to their paintings with a sample. Qualitative research method was used to find information about the subject, and descriptive analysis method was applied in picture analysis. As a result of the research, it was found that the difficulties and crises in Oskar Kokoschka's life arose as a theme with his own form of expression in his works, but also caused formal distortions (color, size, ratio-proportion ...) in his works. He also tried to give the message he wanted to send in typographic expressions in his paintings, reflecting his spiritual depression with a surrealist form of expression.

Key words: Oskar Kokoschka, form, deformation, typography, spiritual depression

1.1. Araştırmanın Amacı:

Oskar Kokoschka'nın Kırmızı Yumurta isimli eser örnekleme ile bazı çalışmalarında yaşanan bunalımı tema açısından ifade etmesi ve biçimsel bozulmaları ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi:

Yaşanan savaş, sanatçıların yaşadıkları olumsuzlukların resimlerini tema ve biçim açısından yansımalarını bir örneklem ile göstermektedir.

1.3. Oskar Kokoschka'nın Yaşamı

Avusturyalı ressam 1 Mart 1886'da Pöclarm'da doğmuştur. Babası Çek'tir ve Prag'ın bilinen kuyumcu bir ailesinden gelmektedir. Babanın iflası ile mali olarak krize giren aile mecburiyetten Viyana'ya yerleşip, sınırlı imkânlarla geçinmeye çalışır. Kokoschka önceleri sanatla ilgili değildir kimya okumayı ister ama Viyana Sanat ve El Sanatları Okulu'nda eğitim görmek zorunda kalır. Litografi, çizim, ciltleme ve diğer sanat tekniklerini öğrenir. Gençliğinde afişler, kartpostallar tasarlar. Bir süre asistan öğretmenlik yapar ve geceleri dersler verir. Dekoratif sanatlar onu tam memnun etmediği için insan figürlerinin olduğu desenler çizmeye yönelir. Bir yandan da edebiyatla ilgilenmekte ve efsanevi 'Fledermaus Kabaresi'nde Hint Masalı için dramalar ve aşk hikâyeleri yazmıştır. Uzak Doğu Sanatı'nı inceler ve Van Gogh'dan, Gustave Klimt'ten çok etkilenir. Klimt onu "genç kuşak arasında göze çarpan yetenek" olarak tanımlamıştır (<http://lebriz.com>). Kokoschka yapıtlarının gördüğü sert tepki nedeniyle 1909'da Viyana'yı terk ederek İsviçre'ye gider ve burada ilk kez manzara resmi üstüne çalışmalar yapar. 1910'da Berlin'e geçer, 1914'e değin

resim çalışmaları yanı sıra illüstrasyonlar da yapar. Avusturya ordusunda bir süvari olarak 1. Dünya Savaşı'na katılır ama yaralanır Hastanede, doktorlar zihinsel olarak dengesiz olduğuna karar verirler (Wikipedia site:cekmekoyevdenevenakliyat.org), sonrasında Berlin'e dönmek zorunda kalır. 1920'de Dresden Akademisi'ne girmiş bu kurumda dört yıl öğretim görevlisi olarak çalışmıştır Bunu izleyen yedi yıl çeşitli ülkelerde gezerek büyük boyutlu manzaralar, dışavurumcu portreler ve kent görünümüleri yapar. Yapıtları 1937'de Nasyonal Sosyalistler tarafından "yoz sanat" olarak nitelendirilmiştir.1938'de Londra'ya kaçar ve 1947'de de İngiliz uyruğuna geçer. 1953'te Cenevre yakınlarına yerleşmiştir. Koskoschka'nın ilk dönem özellikle taş baskıları (litografi) A. Beardsley'in, Simgeciler'in (Sembolistler) ve Die Brücke'nin etkilerini yansıtır. 1906'dan sonra yaptığı natürmortlarında ve bir dizi portresinde psikolojik iç görü (psychological insight) vurgulamıştır. Bu portrelerde, dış vurumcu bir anlatım içinde kişilerin ruhsal durumlarının yanı sıra kendi iç dünyasını da yansıtmıştır. Yaşamı boyunca Gelecekçilik (Fütürizm), Kübizm, Gerçeküstücülük gibi çağdaş akımlardan uzak kalmış, 1914 öncesinin Dışavurumculuk anlayışı çerçevesindeki kişisel üslubunu sürdürmüştür (<https://www.elitegitim.com/kokoschka-oskar-kimdir/>). 1953 Salzburg Yazlık Akademisi'nin başına geçerek uzun yıllar bu görevde bulunmuş ve 1980 yılında hayata gözlerini yummuştur (<https://ressamlar.net/oskar-kokoschka-kimdir-oskar-kokoschka-hayati/>)

Başlıca eserleri ise şöyledir: Ölü Koyunlu Natürmort, 1909, Viyana, Avusturya Galerisi; Profesör Forel, 1910, Mannheim, Kunsthalle; Mülteciler 1916-1917, Münih, Devlet Çağdaş Sanat Galerisi; Kendi Portresi 1917; Londra; Tower Bridge, 1925, Minneapolis, İnstitue of Art, Paris: Louvre, 1925 özel koleksiyon; Prometheus Söylencesi (tripti-kon) 1950, Londra, Princes Gate Coli, Tekmopylae (triptikon) 1954, Hamburg Üniversitesi Felsefe Fakültesi. Edebi eserler: Özyaşamöyküsü: Mein Leben (Yaşamım) 1971, Oskar Kokoschka Das Schtiftliche Werk (O, K. Yazılı Eserleri) 4. cilt, 1973-1976. (<https://www.nkfu.com/oskar-kokoschka-kimdir/>)

1.4. Oskar Kokoschka'nın Sanatı

Üyesi olduğu Viyana Atölyesi 1908'de ressam, grafiker, şair ve oyun yazarı Kokoschka'nın litografiyle resimlenen Gençliğin Düşleri adlı şiir kitabını yayınladı. Hayranı olduğu Klimt'e ithaf ettiği bu kitapta efsaneleri ve peri masallarını görselleştiren sanatçı sonraki yıl Sfenks ve Korkuluk adlı bir oyun yazar. Viyana Gösterisi'nde Katil, Kadınların Umudu adlı tek perdelik ekspresyonist oyunu sahnelenir. Modern hayatın ahlaki krizlerini ve çağdaş Avrupa toplumunun politik haksızlıklarını konu alan bu oyunun desenlerinde akademik çizim kurallarına uymayan sarsıcı ve dehşetli görüntüler ifadedir ve içerikle aynı işleve sahiptir. Viyana sanatının estetik ve güzelliğini arkasında bırakır. Tedirginliği ve başkaldırıyı simgeleyen ekspresyonist anlatıma yönelir. 1909'da Sanat Gösterisi'nde hoş, güzel portreler ve görünüm yerlerine ürpertici resimleri sergilendiğinde seyircide şaşkınlığa neden olur. Bu yenilikçi ve cesur yaklaşımı çılgınca bulunarak öfkeyle karşılaşılır. Seyirciler henüz onun biçimini anlayacak olgunlukta değildir. Görmeye alışılanın tersine akıcı çizimleri, duyguları da belli eden canlı ve inandırıcı ifadesi gerçek yaşama daha yakın durur ve boyun eğmeyen tavrını da ortaya koyar. Sıcak renklerin yoğunluğuyla ve kalın sürülüşleriyle geliştirdiği etkileyici tekniği ve motiflerin görünüşte mantıksız yapısı sanatçının uzun olağandışı kariyerinde sanatsal tarzını belirleyen unsurlar olur. Bu şiddetli

dışavurumdan kaynaklanan skandal yüzünden Viyana Atölyesi artık ona iş sağlamazken modern mimar Adolf Loos onu destekler. Adolf Loos ve arkadaşı yazar Karl Kraus'un portrelerini yapar.

1910'da Berlin'de avangard Der Sturm (fırtına) dergisi ve gazetesi için çizimler yapan ve yazılar yazan Kokoschka bu çalışmalarıyla maddi açıdan yeterli bir kazanç elde edemese de sanat çevresince tanınır. Bu sanat çevresi avangard sanatçıların olduğu ve ekspresyonizmin ortaya çıkıp geliştiği ortamdır. Derginin aynı zamanda bir yayınevinin, bir sanat galerisinin ve bir sanat okulunun yöneticisi olan Herwarth Walden'in Portresi kaba fırça vuruşları, koyu bir arka plan, çarpıcı canlı renk lekeleriyle ekspresyonist özellikler gösteren başarılı bir örnektir. Abartılı bazı özellikler ve jestlerle onların psikolojik durumunu ortaya koymayı amaçlar ve 1937'de diğer ekspresyonist sanatçıların başına gelen şeyi o da yaşar. 437 resmi dejenere bulunarak el konulur ve Alman müzelerinden kaldırılır. Sonraki yıl Avrupa'da resimlerinin en az bilindiği İngiltere'ye göç eder.

(<http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR&sectionID=1&articleID=709&bhcp=1>).

Görsel 1. Anschluss-Alice in Wonderland 1942

(<https://serkanhizli.files.wordpress.com/2015/04/anschluss-alice-in-wonderland.jpg>)

Kokoschka politik resimlerinden olan Alice in Wonderland , Kokoschka resmi İngiltere'deyken yapmış , Nazilerin Avusturya'yı ilhak (Almanca Anschluss) etmesine ithafen yapılmış, Resme ilk önce Alice in Wonderland ismini veren Kokoscha sonradan Anschluss 'u eklemiştir. Resmin ortasındaki üç erkek figür İngiliz, Alman ve Fransız kasklarını takıyor ve figürler 3 maymunu oynar gibi resmedilmiştir. Bunun sebebi Viyana'nın kaderinde bu 3 ülkenin rol alması. Sol tarafta yüzünde gaz maskesi takmış bir çocuk, onu tutan annesi dehşet içinde Alice'e bakıyor. Arka planda Viyana yanarken resmedilmiştir, Alice ise dikenli teller içinde ayakta duruyor. Alice bir masumiyet sembolüdür, Resimde ise dikenli teller arasında kalmış şekilsiz bir Alice görürüz resimde bu belkide Nazilerin Ari ırkına yapılmış bir atıfta olabilir çünkü Havva figürü gibi resmedilmiştir. (<https://serkanhizli.wordpress.com/2015/04/21/anschluss-alice-in-wonderland-1942-ressam-oskar-kokoschka/>)

Görsel 2. The Bride of the Wind, Rüzgarın Gelini 1913-14

(<https://serkanhizli.files.wordpress.com/2015/02/36e5465ae75de8d8b0168e23bfc59798.jpg>)

Resimde gece ayışı altında dalgaların üzerine uzanmış gibi görünen çift Oscar Kokoschka'nın kendisi ve büyük aşkı Alma Mahler'dir. Alma Mahler, besteci Gustav Mahler'in dul eşidir. Viyana'nın en güzel kadını olarak ve "Dört Sanatın Dulu" olarak bilinir. (Müzik, Resim, Edebiyat, Mimari) . Alma için hayatına girdiği erkekleri tanrılaştırdığı söylenir. Hayatındaki erkekler en başarılı eserlerini onunla birlikte olduğu dönemde vermiştir. Gustav Mahler'in ölümünün ardından Kokoschka ile 3 yıl süren fırtınalı ilişkileri başlar. Resmi yaptığı dönemde Kokoschka'yı neredeyse hergün ziyaret eden şair Georg Trakl resimden etkilenip "Gece" adlı şiirini yazmıştır. Resimde yan dönmüş olarak uyuyan Alma ve düşünceli ve huzursuz şekilde görünen Kokoschka ise ilişkilerinin geleceğini düşünerek yaptığı bu resimde kendi korkularını resimlemiştir. Kokoschka, Alma ile ilk olarak Alma'nın üvey babasının 12 Nisan 1912 yılında verdiği bir yemekte karşılaşır. Böylece başlayan ilişkileri 1915 yılına kadar sürer. Ancak aşırı kıskançlıkları olan Kokoschka, Alma ile sorunlar yaşamaya başlamış ve 1915 yılında ayrılmışlardır. Kokoschka'nın Alma'ya takıntısı öyle büyüktür ki ayrıldıktan sonra bir süre yanında Alma'ya benzeyen bir bebek yaptırıp taşımıştır. Kokoschka, Alma ile birlikte olduğu 3 yıllık dönemde Alma'ya aşkı gösteren 400 üstünde çizim ve resim yapmıştır. 1949 yılında Alma'nın 70. yaşgününde Oskar şunları yazmıştır: "We are united for eternity in my Bride of the Wind" "Rüzgârın Gelininde sonsuza kadar birlikteyiz" (<https://serkanhizli.wordpress.com/tag/oskar-kokoschka/>)

1.5. Kırmızı Yumurta İsimli Eserindeki Bunalım Teması ve Deformasyonları

Görsel 3: Oskar Kokoschka, Kırmızı Yumurta, 1940-41
(https://art.biblioclub.ru/picture_108705_krasnoe_yaytso/)

Servis edilmek üzere hazırlanmış bir rosto tavuk- Çekoslovakya - uçup gider ve masanın üzerine kırmızı bir yumurta bırakır. Prag arka planda yanmakta, Mussolini , kağıttan yapılmış bir asker miğferi giyen Hitler ile masada oturmaktadır. Napolyon şapkası ve palaskası ile masanın altında bir kedi yatmakta, arkalarında İngiliz aslanı bulunmakta ve kuyruğu pound işareti şeklinde bükülmüş, üzerinde de "In Pace Münih" yazan bir kaide bulunmaktadır (<https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/EN/Objects/kokoschka-das-rote-ei-en.html?single=1>).

1.6. Yöntem:

Konu ile ilgili bilgileri bulmak için nitel araştırma yöntemi, resim analizinde ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır

1.7. Sonuçlar:

Araştırmanın sonucunda ise Oskar Kokoschka'nın yaşamındaki zorlukların ve bunalımların eserlerinde kendi ifade biçimi ile tema olarak ortaya çıkardığı, aynı zamanda eserlerinde biçimsel bozulmalar (renk, boyut, oran-orantı ...) gibi biçimsel bozulmalara neden olduğu görülmüştür. Resimlerinde tipografik ifadelerle göndermek istediği mesajı vermeye de çabalayarak sürrealist bir ifade biçimi ile ruhsal bunalımlarını yansıtmıştır.

KAYNAKLAR

<https://serkanhizli.wordpress.com/2015/04/21/anschluss-alice-in-wonderland-1942-ressam-oskar-kokoschka/> Erişim Tarihi: 16.03.2021

<https://www.elitegitim.com/kokoschka-oskar-kimdir/> Erişim Tarihi: 16.03.2021

<https://www.nkfu.com/oskar-kokoschka-kimdir/> Erişim Tarihi: 16.03.2021

<http://lebriz.com/pages/lis.aspx?lang=TR&sectionID=1&articleID=709&bhcp=1>
Erişim Tarihi: 16.03.2021

<https://ressamlar.net/oskar-kokoschka-kimdir-oskar-kokoschka-hayati/> Erişim Tarihi:
16.03.2021

<https://Wikipedia.site:cekmekoyevdenevenakliyat.org> Erişim Tarihi: 16.03.2021

<https://kuenste-im-exil.de/KIE/Content/EN/Objects/kokoschka-das-rote-ei-en.html?single=1> Erişim Tarihi: 16.03.2021

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1: <https://serkanhizli.files.wordpress.com/2015/04/anschluss-alice-in-wonderland.jpg> Erişim Tarihi: 16.03.2021

Görsel 2:

<https://serkanhizli.files.wordpress.com/2015/02/36e5465ae75de8d8b0168e23bfc59798.jpg>
Erişim Tarihi: 16.03.2021

Görsel 3: https://art.biblioclub.ru/picture_108705_krasnoe_yaytso/ Erişim Tarihi:
16.03.2021

**APPLE MAĞAZALARINDA MARKA KONSEPTİ İLE İLERİ YAPIM
TEKNOLOJİSİ ETKİLEŞİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

AN EVALUATION OF BRAND CONCEPT AND ADVANCED CONSTRUCTION
TECHNOLOGY INTERACTION ON APPLE STORES

Berru İzel Gökğöz

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye

ORCID No: <https://orcid.org/0000-0002-0096-1595>

Doç. Dr. Zeynep Yeşim İlerisoy

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye

ORCID No: <https://orcid.org/0000-0003-1903-9119>

Özet

Tarih boyunca insanlar, eşya alımı ve satımı gibi çeşitli şekillerde ticaretle ilişkilendirilmişlerdir. İnsanların yerleşik yaşama geçişiyle alışveriş için ticari mekanların gerekliliği ortaya çıkmış, ticaretin gelişmesiyle birlikte bu alanlar sosyalleşme gibi işlevler için de kullanılabilir duruma gelmişlerdir. Bu işlevlerin temelini de mağaza atmosferi adı verilen, tüketicilerin niyetini değiştirebilecek ve onları satın almaya yönlendirebilecek mekânsal ihtiyaçlar sağlamıştır. Mağaza atmosferinin yaygınlaşmasıyla markalar, ticari alanlardaki konseptlerini ve kurumsal kimliklerini mimari tasarım faktörüyle ortaya koymuşlardır. Anlatılanlar kapsamında çalışmada mağaza ortamında konseptini ve kurumsal kimliğini ortaya koyan ve 20. yüzyılda bilişimde öncü olan Apple markası odağa alınmıştır. Apple markasının farklı ölçeklerdeki ve lokasyonlardaki on dört adet mağaza tasarımı biçimsel olarak analiz edilmek üzere kronolojik sıra göz önünde tutularak seçilmiştir. Nitel yöntemlerden gözlem, içerik analizi ve iz sürme yöntemleri kullanılarak da markanın benimsediği tasarım yaklaşımları, ileri yapım teknikleri ve yapı malzemesi tercihleri incelenmiştir. Analizlere göre bu markanın yapıyı şekillendirmede temel tasarım kavramlarından yalınlık ve şeffaflık kavramlarını önemseydiği, malzeme tercihlerinde odak noktasını cam yapı malzemesinin oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca bilişim sektörünün öncülerinden olmasına rağmen, mevcut mağazalarında güncel malzeme teknolojisi ve ileri yapım sistemleri doğrultusunda gelişmeleri takip etmesi ve hatta yenilikçi detaylarla öncü olması Apple'ın marka kimliğinin önemli bir yansımasıdır. Sonuç olarak Apple markası örneği ile kendi sektörün yeniliklerini takip etmenin yeterli olmadığı ve farklı alanlardaki gelişimin marka imajını iyileştirmek için marka gelişimine katkı sağladığı kanıtlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Apple, Marka İmajı, Yapım Teknikleri, Apple Mağazaları

Abstract

Throughout history, people have been associated with trade in various ways, such as purchasing and selling goods. With the transition of people to settled life, the necessity of commercial spaces for shopping has emerged. With the development of trade, these areas have become used for functions such as socialization. The basis of these functions has been reinforced by the spatial needs, called the store atmosphere, that can change the consumers'

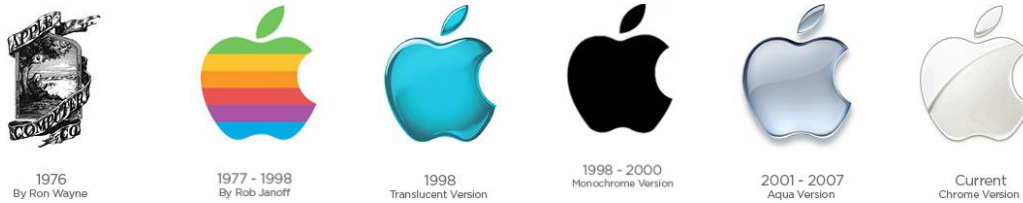
intentions and lead them to buy. With the spread of the store atmosphere, brands have revealed their concepts and corporate identities in commercial areas with the architectural design factor. Within the explanations' scope, the focus was placed on the Apple brand, which revealed its concept and corporate identity in the store environment and was a pioneer in informatics in the 20th century. Fourteen store designs of the Apple brand in different scales and locations were selected in chronological order to be analysed formally. The brand's design approaches, advanced construction techniques, and building material preferences were examined using observation, content analysis, and tracing methods among qualitative methods. According to the analysis, it was seen that this brand attaches importance to the concepts of simplicity and transparency, which are among the basic design concepts in shaping the building. That glass building material constitutes the focal point in material preferences. Besides being one of the pioneers of the information sector, following developments in line with current material technology and advanced production systems in its existing stores and even being a pioneer with innovative details is an essential reflection of Apple's brand identity. As a result, it has been proven that following the innovations of their industry with the example of the Apple brand is not enough and that development in different areas contributes to brand development to improve the brand image.

Keywords: Apple, Brand Image, Production Techniques, Apple Stores

GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar ticaretle ilişkili olmuştur. İlk zamanlarda insanlar, mal ve kaynakların takası ve satışı gibi çeşitli şekillerde ticaret yapıyorlardı; daha sonra insanların yerleşik yaşama geçişleri ile ticari alanlar ortaya çıktı. Ticari alanların ortaya çıkmasıyla ticaret, insan yaşamında hem sosyal hem de ekonomik olarak önemli bir yere sahip olmuştur. Zamanla bu ticari alanlar, sosyal, ekonomik, politik ve hatta dini unsurların iç içe geçtiği kentsel alanlara dönüşmüş ve yüzyıllar boyunca kentsel morfolojide önemli bir yere sahip olmuştur (Demirkan ve Dişkaya Taş, 2007). Günümüzde ise ticaret fonksiyonu için tüketicinin ihtiyaçları veya sosyal ihtiyaçları karşılamak yeterli olmamakta, ötesinde tüketiciyi cezbedip, niyetini değiştirebilecek ve onları satın almaya yönlendirebilecek mekânsal arayışlar bir unsur olması kaçınılmaz hale gelmektedir. Literatürde mekân atmosferinin, satın alma kararında ürünün kendisinden daha etkili olduğu; bu nedenle ticaret fonksiyonunu birincil etkileyen faktörler arasında yer aldığı altı çizilmektedir (Kotler, 1973). Bu noktada tüketicilerin davranışları incelenecek olursa tüketiciler bazı ticari mekanların diğerlerinden daha çekici olduğunu, bazı ticari mekanların bir refah duygusu uyandırdığını, mekânın teşvik edici hisler ile kendileri üzerinde olumlu bir izlenim bırakan mekanlardan daha fazla ürün satın aldıkları ve daha fazla para harcadıkları deneyimlerini paylaşmışlardır. Bu deneyimler sayesinde de mağaza özellikleri, tüketicilerin ruh hali ve satın alma davranışı arasında önemli etkileşimler sağladığı sonucuna varılmıştır (Spies ve diğ., 1997). Tüketicinin ruh halinin olumlu etkilenmesi durumu ise bir şirketin marka imajında da aynı etkiyi yaratacaktır. Marka imajı; ürün, marka adı, ambalaj, fiyat, renkler, satın alma noktası promosyonu, logo, perakendeciler, reklam ve diğer tüm promosyon türleri, marka sahibi, menşe ülkesi, ürün kullanıcıları ve hedef pazarı kapsayan şemsiye bir terimdir (Budhipurwwa ve Warmika, 2021).

Marka imajı açısından başarılı olan markalar incelendiğinde Forbes'in *Dünyasının En Değerli Markaları* (The Worlds Most Valuable Brands) (2020) listesinde lider olan markanın Apple markası olduğunu görülmektedir (URL-1). Pazar liderliğini elinde bulunduran markanın odak noktası, her zaman ürünlerinden öteye geçerek marka imajı olmuştur. Apple markası imajını, bir yaşam tarzı ve sadelik olarak konumlandırmıştır. Apple'ın marka imajının gelişimi ilk olarak 1976'nın ilk günlerinde Apple'ı kuran Ronald Wayne tarafından Apple logosunun tasarlamasına dayanmaktadır (Şekil 1). Daha sonraları Apple CEO'su olan Steve Jobs Apple adının ve logosunun tek olarak birleştirilmesine karar vermiştir. Bunun sonucu olarak logo tasarımcısı Rob Janoff tarafından oluşturulan, günümüzde de kullanılan logo ile özgünlük yaratmak kaygısıyla gereksiz çizgi ve resimlerin kullanılmadığı, sade, kolay anlaşılır logo tasarımı ile değişim yaşanmıştır. Logo tasarımlarındaki değişim ile hedeflenen yeni markanın kimliği ve marka imajını oluşturmak için temeller atılmıştır (URL-2).

Şekil 1. Apple Markasına Ait Logo Gelişimi (URL-2)

Marka imajına yardımcı olmak için Apple şirketi, çoğunlukla cepesinde yalnızca Apple logosu bulunan, mimarisiyle dikkat çeken Apple Store mağazalarında tüketici hizmetlerine güvenmektedir. Çünkü, mağaza tasarımı marka kimliğini ifade etmek için en iyi araçlardan biridir (Kirby ve Kent, 2010). Apple Store mağazaları, alışveriş yapanların markanın ürünlerini deneyebileceği basit ve samimi bir atmosfer sağlamaktadır. Mağazalar, mağazaların ve markanın benimsenmesini kolaylaştırmak için böyle bir atmosfere sahiptir.

Apple şirketinin marka imajının oluşmasında etkili olan mağazalarının ilki, ABD'nin Virginia eyaletindeki Tysons Corner Center alışveriş merkezinde 2001'de açılmıştır (Şekil 2). Bu mağazanın markanın ilk mağazası olması açısından örnek olması hedeflenmiş, bu nedenle tasarım stratejisinin doğru belirlenmesi ve uzun yıllar kullanılabilir bir vizyona sahip olması istenmiştir. Geniş cam yüzeylerin ve cam girişin kullanılması, dolu ile boş arasındaki ilişkinin dikkate alınarak şirketin benimsediği yalınlık ifadesini ve şeffaflık fikrini ortaya çıkarması mekânsal tasarımda önemli tasarım kararı olmuştur. Bu kararlara ek olarak, satış alanlarının açık planlamayla tasarlanması ve lineer hattın tüm bileşenler ile (mobilyalar, tavan tasarımı ve aydınlatma) benimsenmesi homojen bir dağılım sağlamıştır. Ayrıca alışveriş yapanların ürünlerin görünümü hakkındaki algısını oluşturan, satışları kolaylaştırdığı ve uygun bir ruh hali yarattığı için perakende mağaza tasarımının önemli bir parçası olan (Oh, 2016) aydınlatma sistemleri ile müşterilere dinamik bir alışveriş deneyimi sunulmuştur.

Şekil 2. Apple Store, Tysons Corner Center, Apple'in ilk mağazası (URL-3)

İlk mağazasını açmasının ardından tüm mağazalarında aynı prensiplerin önemsendiği bir tutum sergileyen Apple şirketi, mağazalarının ticari görünümünü ve genel görsel görünümünü kapsayan ticari marka sertifikasını Mayıs 2010'da yayınlamıştır (Bell, 2013). Mağazaları, sertifikada yer alan ikonik tasarımdaki şık ve düzenli görünümüyle tanınmaktadır (Şekil 3). Bu doğrultuda Apple'in her bir mağazayı açmak için ortalama 10 milyon dolar harcadığını ve özenle seçilmiş lüks mahallelerde bulunduğunu bilinmektedir.

Şekil 3. Apple Markasına Ait Mağaza Tasarımı Patenti (URL-4)

APPLE MARKA KİMLİĞİ VE MAĞAZA TASARIMLARI

Apple Mağazaları, Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere yaklaşık bir düzine ülkedeki lüks alışveriş merkezlerinde ve kentsel alışveriş bölgelerinde genellikle trafiğin yoğun olduğu bölgelerde bulunur. Apple, 400 mağazasının sahibi ve işletmecisidir. Marka ürünlerinin ve ilgili öğelerin sunumu ile pazarlamasını basitleştirmek ve geliştirmek için tasarlandığı mağazalarında pazar taleplerini karşılamak için çeşitli boyutlarda mekânsal konfigürasyonlar geliştirmiştir (Berman ve diğ., 2018).

En temelde tüm Apple genel merkezleri, mağazaları ve veri merkezlerinde %100 yenilenebilir enerji hedefi bulunmaktadır. Tüm ölçeklerdeki kurgusunda gün ışığından etkin faydalanma, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanma gibi enerji politikası süren marka, mağazalarında temiz enerji kullanımıyla *Birleşmiş Milletler 2019 Küresel İklim Eylemi Ödülü*'nü kazanmıştır. Bu noktada hedef pazardaki yerini farklı kulvarlardaki başarıları ile pekiştiren Apple markasının mağaza tasarım ve uygulama açısından en önem

kazanmaktadır. Özellikle, bu süreçte benimsenen mimari tasarım ve yapım tekniklerinin nasıl rol aldığı önemli bir araştırma sorusudur. Bu çalışmada da ortaya atılan araştırma sorusu odağa alınmış; Apple mağaza tasarımları, veri toplama yöntemlerinden gözlemler ve içerik analizi kullanılarak incelenmiştir. *Gözlemler* faaliyetleri, eylemleri, ilişkileri, kültürü veya bir şeyleri yapmanın doğal yollarını belgelemek, keşfetmek ve anlamak için; *içerik analizi* ise belirlenen uygulamaların bağlamını belgelemek ve perspektifleri araştırmak doğrultusunda belirli bir konu veya alandaki resmi, kurumsal veya örgütsel görüşlerdeki değişiklikleri araştırmak için kullanılmıştır (Paradis ve diğ., 2016). Veri toplama analizinden sonraki aşamada ise elde edilen veriler iz sürme yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. *İz sürme yöntemi* ile olayların süreçleri hakkındaki kanıtları analiz etmek, olayı açıklayabilen nedensel mekanizmalar hakkında hipotezler geliştirmek ve test etmek amaçlanmıştır (Özcan, 2018). Bu çalışmada Apple markasının farklı lokasyonlardaki mağaza tasarımları takip yöntemi ile analiz edilmiş ve mağazaların tasarımında kullanılan ileri yapım teknikleri değerlendirilmiştir.

SEÇİLEN APPLE MAĞAZALARININ İNCELENMESİ

Apple marka değeri, marka kimliği ile ilgili kavramların mağazalarının benimsediği tasarım konsepti, ileri yapım teknikleri ve yapı malzemesi tercihlerindeki etkilerini kavramayı amaçlayan bu çalışmanın kapsamı Apple markasına ait farklı lokasyonlarda bulunan *on dört* proje ile sınırlıdır. Çalışmada, Apple Store mağazaları içerisinde seçilen on dört proje belirlenirken, yapıların kente kattıkları değer, yenilikçi yapım teknikleri, yapı malzeme tercihleri etkili olmuştur. Bu bölümde kronolojik olarak sıralanan örneklemdeki mağazalara yönelik içerik analizleri aktarılacaktır.

Apple Fifth Avenue, NewYork, ABD

Sertifika girişimin bir parçası olarak, New York kentinde Manhattan bölgesindeki 5. Cadde'de yer alan mağazası ile özerk nitelikteki ve farklı boyutlardaki mağaza konfigürasyonlarına başlangıç verilmiştir. 2006 yılında New York'un en işlek caddesinde inşa edilen bu yapı Apple kimliğini en iyi yansıtan ve kısa sürede bir ikona dönüşen sıra dışı ve pratik bir tasarıma sahip olduğu için "*Apple'in cam küpü*" olarak isimlendirilmiştir. Bu cam küp 10m x 10m x 10m ölçülerinde tasarlanan bir karşılama mekânı olup yer altında bulunan ana satış alanına giriş olmasının ötesinde doğal ışık sağlaması ve yenilikçi cam taşıyıcı sistemi ile Apple'in cesur ama açık politikasının formülasyonu olmuştur. Mağaza açıldığı yıllarda 90 parçadan oluşurken, 2011 yılında geçirdiği son tadilat sonrasında 15 devasa parça ve özel kristalize camlar ile daha şeffaf bir etkiye ulaşmıştır (Arslan, 2019). İlk tasarımıyla bile zamanının teknoloji sınırlarını zorlayan, yapısal çelik taşıyıcı içermeyecek şekilde çözülen cam küpteki son tadilat ile markanın şeffaflık unsurunu ne kadar ciddiye aldığını göstermektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Apple Store New York mağazası günümüz ve 2011 tadilatından öncesi (URL-5)

Bu yaklaşım daha az bağlantı noktası anlamına gelirken, aynı zamanda bir ızgara üzerine yerleştirilecek bir üst yüzey yerine, her iki yönde çalışan iki cam kirişin üzerine yerleştirilecek bir üst kapak anlamına gelmektedir. Yani mükemmelliğe bir adım daha yaklaşmak, kendine ait bir alanı olmayan cam sektöründe bile bir ilke imza atmak demektir. Ayrıca yapıda yerin altındaki satış alanının merkezine inen dairesel cam merdiven ve cam asansör ile de yenilikçi bir tutum ortaya konmuştur. Hatta Steve Jobs'un marka ile özdeşleşen cam tasarımdaki taklitçileri nedeniyle orijinal cam merdiven tasarımının patentini aldığı bilinmektedir (Smith, 2013).

Apple Store, George Street, Sydney, Avustralya

Bohlin Cywinski Jackson Architecture tarafından tasarlanan mağaza 2008 yılında açılmıştır. Bulvar üzerindeki mevcut bir yapı önünde, en yüksek şeffaflığı elde etmek için alttan tek parça halinde yerleştirilen 13.5mx 3m ölçülerinde 6148 cam panel kullanılarak üç katlı, tamamen cam bir cephe inşa edilmiştir (Şekil 5a). Bu mağaza tasarımından önce, bu tür büyük panel formatları dünyanın hiçbir yerinde lamine edilmemiş iken (URL-6) ilk uygulama olması Apple mağazaları açısından önem arz etmektedir.

Apple Store Pudong

Bohlin Cywinski Jackson Architecture tarafından tasarlanan, Şangay'ın hareketli Pudong bölgesinin yakınında bulunan Apple Store, 2011 yılında açılmıştır (Şekil 5b). Mağaza, markanın simgeleşmiş cam cephe panellerinin üzerine yerleştirilmiş logosuyla sade bir tasarım sunmaktadır. Mağazanın içerisine girildiğinde de marka ile özdeşleşmiş cam tasarımla karşılaşılmaktadır. Mağazanın girişi, küp formundan farklılaşsa da benzer yapı tekniği ile uygulanan yaklaşık 10 metre yüksekliğinde büyük cam bir silindirdir. Cam silindir New York'taki tutumun bir yorumu olarak benzer şekilde camdan spiral merdivenle plazanın altındaki mağazaya iniş sağlamaktadır (URL-7).

(a)

(b)

Şekil 5. (a) Apple Store, George Street, Sydney, Avustralya (URL-6), (b) Apple Store Pudong (URL-7)

Apple Store, IFC Mall, Hong Kong

Apple'ın Hong Kong'daki ilk mağazası olan tasarım IFC Alışveriş Merkezi'nin bir parçası olarak tasarlanmıştır. Caddeyi 40 metrelik bir açıklıkla birbirine bağlayan bina olan Man Cheung Street'in 11 metre yukarısında asılı şekildeki yapı (Şekil 6a) ve Apple'ın tasarım kararlarına uygun nitelikte kararlar ile uygulanmıştır. Konumu nedeniyle dış cephede Hong Kong'un tayfun mevsiminde gördüğü aşırı yüksek rüzgâr yüklerine dayanacak şekilde detaylandırılmış. Hem cephedeki hem de detaylardaki cam elemanlar, köprü yapısının önemli sapsmalarına uyum sağlayarak uygulanmıştır (Şekil 6b) (URL-8).

(a)

(b)

Şekil 6. (a) Apple Store, IFC Mall, Hong Kong, (b) Cephe ve diğer cam elemanlar (URL-8)

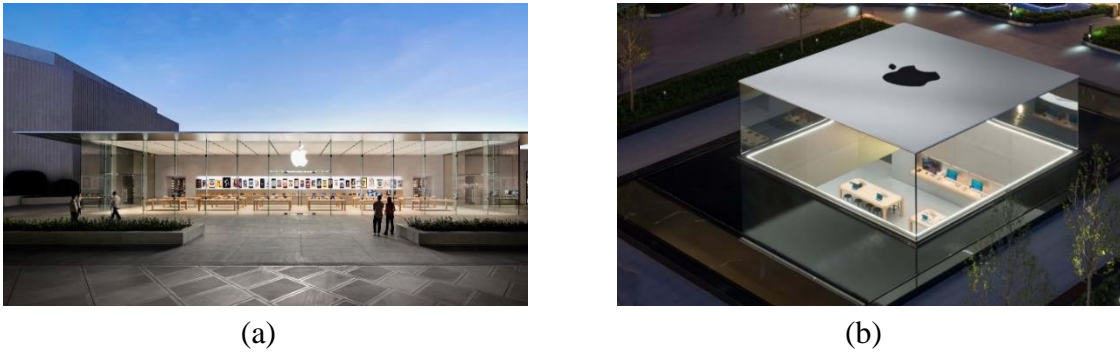
Apple Store, Stanford

Bohlin Cwinski Jackson, Apple markasının mimari kararlarını yeniden yorumlayarak 2013 yılında açılan Stanford mağazasında biçimlenmede farklılaşmıştır (Şekil 7a). 180 metrelik vitrin ve üç girişli mağazanın giriş bölümü, cephe boyunca ince cam kanatların yapısal desteğiyle kolonsuz geçilmiş, bu tasarım sayesinde de havada asılı bir tavan hissi uyandırılmak istenmiştir. İç ve dış mekân arasındaki sınırların kaldırıldığı yapıda cam tavan ise narin paslanmaz çelik kirişler ile desteklenmiş (URL-9), cephedeki seçilen malzeme ile şeffaf, uygulanan aydınlatma ile parlak ve açık bir görünüm sergilenmiştir.

Apple Store, Zorlu Center, İstanbul, Türkiye

Norman Foster (Foster Group) tarafından tasarlanan Türkiye'deki ilk Apple Store mağazası, 2014 yılında İstanbul Zorlu Center'da açılmıştır. Bu örnekte de dünya genelindeki

tüm mağazalarda görülebilen Apple'ın tasarım politikası ve yönergeleri üzerinden bir tasarım geliştirilmiştir. Mağaza iki kattan oluşmakta ve en üstte, Zorlu Center'ı çevreleyen binalardan açıkça görülebilen ve mağaza tavanında Apple logosunun yazısının görülebildiği bir cam boşluk bulunmaktadır (URL-10). Alışveriş merkezinin ortasında çıkıntı yapan, yanlarda camdan yapılmış ve alışveriş alanının doğal ışık almasını sağlayan cam bir küp şeklinde tasarlanmıştır (Şekil 7b). Bir havuzun ortasına konumlandırılan kütle yapısal silikon ile bir arada tutulan, görünür hiçbir bağlantısı olmayan 10 metre genişliğinde, 3 metre yüksekliğinde dört cam panelden ve onları bir arada tutan karbon fiber takviyeli plastik (CRFP) çatıdan oluşmaktadır. Mağaza için patenti alınan cam merdiven kullanılarak yeraltındaki satış alanına geçilmektedir. Cam giriş, doğal aydınlatmaya da izin vermektedir. Mağaza, 2014 yılında tasarımı ile Yapı Mühendisleri Kurumu'ndan ve Yapısal Mühendisler Enstitüsü tarafından ödül kazanmıştır.

Şekil 7. (a) Apple Store, Stanford (URL-9), (b) Apple Zorlu Center (URL-10)

Apple Store, Union Square, San Francisco

2016 yılında San Francisco'da açılan Union Square mağazasının tasarımı, Norman Foster (Foster Group) liderliğinde yapılmıştır. San Francisco'nun hareketli birleşim meydanında yer alan mağaza 12,8 metre yüksekliğindeki camdan sürgülü kapıları ile, mağazanın mevcut meydanı kuzeydeki yeni bir plazaya bağlamasına olanak tanıyarak kesintisiz kentsel geçirgenlik sağlamaktadır (Şekil 8a). Bu kapılar geçirgenliğe izin verirken, yapıda doğal havalandırmaya da yardımcı olmaktadır. Bina, komşu Grand Hyatt otelinin bodrum katındaki balo salonunun üzerinde köprü oluşturan dev bir çelik kafes yapı ile desteklenmektedir (URL-11). Son derece ince kolonsuz zemin yapısı, titreşimi ortadan kaldırmak için ayarlanmış kütle damperleri ile mümkün kılınmıştır. Cam merdivenin basamakları yüzüyor gibi görünecek şekilde özel olarak tasarlanmıştır (URL-12). Mağaza, çoğu Apple mağaza tasarımında olduğu gibi, binanın çatısına entegre edilmiş 130 fotovoltaik panelin ürettiği güçle %100 yenilenebilir enerji ile mağazaya güç sağlamaktadır. Mağazanın arka cephesi ön cephe gibi tamamen camla kaplanmıştır. Arka cephesinde, yaklaşık 15 metre yüksekliğinde yeşil bir yangın duvarı bulunmaktadır (Van den Berg, 2017).

Apple Park, Cupertino, California

Apple Park, Apple şirketinin 2017'de açılan, ABD'nin Cupertino, California'daki 1 Infinite Loop caddesindeki genel merkezidir (Şekil 8b). Öncelikle Steve Jobs tarafından, sonrasında da birçokları tarafından kullanılan "uzay gemisi" tabiri bu kampüsün temelinde

yatan yenilikçi tasarım fikirlerini tarif eder. Marka değerlerinin ve tasarım ideallerinin bir ifadesi olmayı amaçlayan yapıda en güncel malzeme ve teknikler kullanılmıştır. Bulduğu bölge sebebiyle öncelikli olarak sismik yalıtım ile tasarlanan binada taban izolatörler kullanılmış olup; şu anda dünyanın en büyük temelden izole edilmiş binası olma özelliğine sahiptir. Ayrıca yapı o tarihe kadar uygulanan en büyük kavisli cam panellere sahiptir. Ek olarak %100 geri dönüştürülebilir malzeme kullanmasının yanında çatıda kullanılan 700 binden fazla güneş paneli ile kendi enerjisini üreten bina ile Apple şirketi sürdürülebilirliğe verdiği önemi de ortaya koymuştur (URL-13).

(a)

(b)

Şekil 8. (a) Apple Store, Union Square, San Francisco (URL-12), (b) Apple Park, Cupertino, California (URL-13)

Apple Store, Dubai Mall, Dubai, Birleşik Arap Emirlikleri

Apple'ın tüm mağazalarının en büyük metrekaresine sahip olan mağaza, 2017 yılında Dubai'deki Mall of Emirates'te hizmet vermeye başlamıştır (Şekil 9a). Norman Foster (Foster Group) tarafından tasarlanan mağaza, Dubai'nin iklimini kolaylaştırmak ve sürekli değişen çevre koşullarına yanıt vermek için 11,5 metre yüksekliğinde on sekiz motorlu Güneş Kanatları tasarlanmıştır. Güneş açılarının derinlemesine incelenmesiyle tasarlanan benzersiz kanat deseni, mağazanın içinde duran kişilere engelsiz bir görüş sağlarken, benekli gölgelerle mağazaya kontrollü bir gün ışığı girişi sağlamaktadır (URL-14). Geleneksel Mashrabiya'dan esinlenen her güneş kanadı, 340 karbon fiberle güçlendirilmiş polimer çubuklardan yerel olarak üretilmiş ve 55 metre genişliğindeki 18 panel, dünyanın en büyük kinetik sanatı ve mühendisliğinin entegre bir ürünüdür. Apple'ın Dubai Mall mağazası, markanın geleneksel ile çağdaş olanı birleştiren efsanevi tarzlarından birini etkili bir şekilde yansıtmaktadır (URL-15).

Apple Store, Piazza Liberty, Milano, İtalya

Apple'ın amiral gemisi mağazalarından biri olan Piazza Liberty, Milano'nun en işlek caddelerinden biri olan Corso Vittorio Emanuele yakınlarındaki bir meydanın altında 2018'de açılmıştır (Şekil 9b). Apple ve Foster Group arasındaki iş birliğinin ürünü olan mimari, meydanı devasa bir açık hava tiyatrosuna dönüştürmüş ve su kullanımı sayesinde mekâna benzersiz bir hava katmıştır. Ayrıca, Foster + Partners, mağazayı yenilenebilir enerjiyle tamamen beslemek için sürdürülebilir teknolojileri de dahil etmiştir (URL -16). 12 metre genişliğinde, 8 metre yüksekliğinde ve 2,5 metre derinliğindeki cam duvarlardan akan su, İtalyan kültüründe önemli bir yere sahip olan çeşme unsurlarına gönderme yapmaktadır.

Büyük bir çeşmenin altında ıslanmadan yürümek fikri üzerine kurulan mağaza, çelik basamaklardan yapılmış yüzer dirsekli merdivenlerinden oluşmaktadır. Yeraltı mağazası hem kullandığı öğeler hem de mimari kompozisyonu ile markanın tüm mağaza konseptlerinin en özgün olanıdır (URL-17-18).

(a)

(b)

Şekil 9. (a) Apple Store, Dubai Mall (URL-15), (b) Apple Store, Piazza Liberty, Milano (URL-18)

Apple Aventura, Miami, ABD

Apple'ın Miami'de bulunan ve Aventura Alışveriş Merkezi'ndeki mağazası Foster + Partners tarafından tasarlanmıştır (Şekil 10a). 2019 yılında açılan mağazada, Miami'nin kendine has Art Deco mimarisiyle harmanlanan bir yapı oluşturmak ve ince çelik ve beton sütunlarla desteklenen abartılı, dalgalı bir beton çatı uygulamasını hayata geçirmek amaçlanmıştır. Beyaz prekast beton ile inşa edilen ilk Apple Store, Apple Aventura mağazasıdır. Apple Aventura'nın içindeki beton bileşen, 18,2 metre aralıklı sütunlar arasında uzanan 24,3 metre uzunluğundaki kiriş, beton bir muhafaza ile kaplanmış ince çelik kolonlar arasında 18,2 metre uzanmaktadır. Kirişler arasında, 6 metre genişliğindeki beton kemerler, akustik zayıflatma için alt tarafta beyaz bir kumaşla kaplanmış, beşik tonozlu bir tavan oluşturmak için uzanmaktadır. Çatı, 6 metre genişliğinde beyaz renkli yedi beton kemerden yapılmıştır. Beşik tonozlu tavan, yine beyaz renkli ve beton bir kasa ile kaplanmış ince çelik sütunlarla desteklenmiştir (URL-19-20).

Apple Store, Bangkok Central World, Tayland

Apple'ın Central World mağazası, 2020 yılında Foster + Partners ve yerel stüdyo Architects 49 ile iş birliği içinde tasarlanmıştır (Şekil 10b). Apple tarafından "Tree Canopy" olarak adlandırılan, ağaç benzeri iç mekanları çerçeveleyen tavadan tabana kavisli bir cam silindirden oluşmaktadır (URL-21). Ahşap benzeri iç ahşap kaplama, merkezi destek 1.461 Avrupa beyaz meşe profilinden oluşur. Özenle hazırlanmış profiller mekâna akustik destek sağlamaktadır. Müşterileri ahşap merkezi çevreleyen sarmal bir merdiven veya paslanmaz çelik kaplı silindirik bir asansörle karşılayan mağaza, şehrin yenilikçi ve fütüristik görünümünü yerel ve geleneksel unsurlarla harmanlamıştır. Kendine özgü şekli ile dışarıdan görülebilen ahşap kanopi, 360 derecelik bir görünüme sahiptir (URL-22-23).

(a)

(b)

Şekil 10. (a) Apple Aventura (URL-20), (b) Apple Store, Bangkok Central World (URL-21)

Apple Store, Sanlitun, Beijing, Çin

Çin'deki ilk Apple mağazası olarak Sanlitun'da Foster Group ortaklığıyla 2020 yılında hizmete giren mağaza hem yağmurdan hem de güneşten korunma sağlayan saçak oluşturan bir çatı ile tasarlanmıştır (Şekil 11a). Aktif deprem zonu üzerinde bulunan mağazada sismik kuvvetlere etkin bir şekilde direnç gösteren kafes kiriş-moment çerçeve sistem (STMF) kullanılarak kolonsuz geçilen geniş açıklık için imkân yaratılmıştır. Ayarlanmış kütle sönümleyiciler üst kat konsolundaki titreşimleri azaltmak için ve burkulma önlenmiş çaprazlı çerçeveler (BRBF) ise mevcut bodrum üzerindeki yapısal etkiyi en aza indirmek için kullanılmıştır (URL-24). Yenilenebilir enerji tutumuna yönelik ise 390 metrekarelik çatıdaki entegre fotovoltaik paneller mağazanın enerji tüketimini kısmen dengelerken, özel üretilen entegre tavan sistemi havalandırma, soğutma, yangından korunma ekipmanı ve aydınlatma ekipmanları barındırmaktadır. Ek enerji tasarrufu önlemleri arasında gelişmiş cephe tasarımı, optimize edilmiş klima ve verimli aydınlatma sistemleri yer almaktadır.

Apple Store, Marina Bay Sands, Singapur

Singapur'da Marina Bay Sands'de bulunana mağaza en son açılan mağazalar arasında olup diğer mağazalardan ayrılarak Apple'ın ilk yüzen mağazası özelliğindedir (Şekil 11b). Dünyanın en rekabetçi mimari tasarım pazarlarından biri olan Singapur'un bir bahçe şehri olma tutkusu için kritik önem taşıyan yapı (URL-25); siyah cam tabanlı ve tamamen cam cepheli, 114 cam parçası ve sadece 10 dikey olarak bağlı direkten oluşan, 30 metre çapında, tamamen kendi kendini destekleyen kubbe formuna sahiptir (URL-26). Foster Group tarafından inşa edilen cam kubbe, şehir silüetinin 360 derecelik panoramik manzarasını kesintisiz olarak sağlamaktadır. Hibrit çelik ve cam kubbede kullanılan kavisli elemanlar camın ağırlığını korurken aynı zamanda yapıya gölge sağlamaktadır. Yukarı doğru kıvrılan kumaş kaplı bölmeler enerji kontrolü, güneş kırıcılığı ve akustik konfor sunmaktadır. Bitişikteki alışveriş merkezinin 45 metrelik su altı tüneli, binanın girişi olarak hizmet vermektedir.

(a)

(b)

Şekil 11. (a) Apple Store, Sanlitun, Beijing, Çin (URL-24), (b) Apple Store, Marina Bay Sands, Singapur (URL-25)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bir mağazanın ve çevresinin fiziksel özellikleri veya atmosferi, tüketici algılarını etkiler. Mağazaya girdikten sonra zemin renkleri, aydınlatma, kokular, müzik ve satış personeli imajına katkıda bulunur. Marka imajına katkıda bulunan bu faktörleri sağlamak özverili, planlı ve uzun vadeli çabalar gerektirmektedir. Bu nedenle markalar, tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve rakipleriyle rekabet etmek için mağazalarının atmosferi konusunu dikkate almaktadır. Bu çerçevede, mağaza atmosferi kapsamında mağazalarında konseptini ve kurumsal kimliğini ortaya koyan, dünyanın en büyük teknoloji şirketi olan Apple şirketi incelenmesi gereken bir markadır. Apple şirketi, mağaza atmosferi ve marka imajı kavramlarının şirketlere küresel bir kimlik kazandırmadaki önemini gözler önüne sermekteyken, yaklaşık yarım asırdır sektörde yer almasına rağmen markanın 20 yıl önceki değişimiyle farklı alanlarda atılım göstermiştir. Çalışma kapsamında bu atılımlardan ticari mekân tasarımı ve tutumu kapsamında bir inceleme hedeflenmiştir.

44 ülkede bulunan mağazaları ve veri merkezlerinde marka imajı oluşturmak için tümünde cephede ve yapı elemanlarında şeffaflık arayışında, son malzeme teknolojisini takip eden uygulamaları, yapım tekniği olarak çağın sorunlarına çözüm aramaları ve iç mekânda yapı elemanları ve mobilyalarda son teknolojik gelişmelerine dikkat ettiği bilinmektedir. Tüm bu detaylar, Apple kimliğinin yansımalarıdır ve kimliğin yaratılmasının pratik unsurlarıdır. Çalışma kapsamında Apple şirketine ait farklı lokasyonlardaki on dört mağaza uygulaması kronolojik sıra baz alınarak incelenmiştir. Örneklem grubu oluştururken kente kattıkları değer, yenilikçi yapım teknikleri, biçimlenme tutumları etkili olmuştur. Literatür taraması aracılığıyla gözlem ve içerik analizi kullanılarak elde edilen veriler iz sürme yöntemi kullanılarak Apple'ın mimarideki evrimini göstermeyi hedefleyen bu nitel araştırmada mağazalara ait benimsenen tasarım anlayışları, ileri yapım teknikleri ve malzeme seçimleri karşılaştırılmıştır (Tablo 1).

Tablo 3. Apple Store Mağazaları Yapı Bilgileri, Malzeme, Taşıyıcı Sistem Değerlendirmesi

	Tasarım Ekibi	Yapı Yeri	Yapım Yılı	Ölçek	Kat Sayısı	Cephe Malzemesi	Çatı Malzemesi	Düsey Sirkülasyon Malzemesi	İç Dekorasyon Malzemesi	Taşıyıcı Sistem
Apple Fifth Avenue	Bohlin Cywinski Jackson	New York/ ABD	2006	Orta	8	Cam	Cam	Cam	Ahşap	Yığma Strüktür, İskelet Strüktür, Çelik Kafes Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Store, George Street	Bohlin Cywinski Jackson	Sydney/ Avustralya	2008	Orta	3	Cam	Cam	Cam	Ahşap	Yığma Strüktür, İskelet Strüktür, Çelik Kafes Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Store Pudong	Bohlin Cywinski Jackson	Şangay/ Çin	2011	Orta	2	Cam	Cam	Cam	Ahşap	Çelik Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Store, IFC Mall	Bohlin Cwinski Jackson ve Woods Bagot	Hong Kong	2011	Orta	2	Cam	CFRP	Cam	Ahşap	İskelet Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Store, Stanford	Bohlin Cywinski Jackson	Palo Alto/ Kaliforniya/ ABD	2013	Orta	1	Cam	Cam	X	Ahşap	Yığma Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Store, Zorlu Center	Foster + Partners	İstanbul/ Türkiye	2014	Orta	3	Cam	CFRP	Cam	Ahşap	İskelet Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Store, Union Square	Foster + Partners	San Francisco/ ABD	2016	Orta	2	Cam ve Yansıtıcı Malzeme	Yansıtıcı Malzeme	Cam	Ahşap	İskelet Strüktür, Çelik Kafes Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Park, Cupertino	Foster + Partners	Cupertino/ Kaliforniya/ ABD	2017	Büyük	5	Cam	Yansıtıcı Malzeme	Cam	Ahşap	İskelet Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Store, Dubai Mall	Foster + Partners	Dubai/ Birleşik Arap Emirlikleri	2017	Büyük	4	Cam ve Kar. Fiber	Yansıtıcı Malzeme	Kaplama	Ahşap	İskelet Strüktür ve Çelik Çerçeve Sistem
Apple Store, Piazza Liberty	Foster + Partners	Milano/ İtalya	2018	Orta	2	Cam	Cam	Çelik	Ahşap	Yığma Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Aventura	Foster + Partners	Miami/ ABD	2019	Büyük	2	Cam, Beton ve Çelik	Beton	Beton	Ahşap	Yığma Strüktür, İskelet Strüktür, Çelik Kafes Kiriş, Cam Strüktür
Apple Store, Bangkok Central World	Foster + Partners	Bangkok/ Tayland	2020	Orta	2	Cam	Ahşap ve CFRP	Cam	Ahşap	İskelet Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Store, Sanlitun, Beijing	Foster + Partners	Sanlitun/ Çin	2020	Orta	1	Cam	CFRP	Cam	Ahşap	İskelet Strüktür ve Cam Strüktür
Apple Store, Marina Bay Sands	Foster + Partners	Singapur	2020	Orta	2	Çelik ve Cam	Çelik ve Cam	Cam	Ahşap	Çelik Kubbe ve Cam Strüktür

Bu karşılaştırmaya göre, incelenen Apple şirketine ait yapılar, minimal ve modern tasarımlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılar modern tasarımları ile marka kimliğini oluştururken, kentlerinde kimliğini oluşturma açısından da kentlere katkı sağlamaktadır. Yapılara ait mimari özellikler, cephenin cam malzeme aracılığıyla şeffaflaştığı ve şeffaf cephede markanın logosunun yer aldığı görülmüştür. Bununla birlikte, Apple şirketine ait yapıların mimarisinin ileri yapım teknikleri özellikleri içerdiği, dönemine ait son teknoloji ve malzeme arayışında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İç mekânda, sergi alanlarında ahşap malzeme kullanımı, düşey sirkülasyonda cam malzeme kullanımı, yalın malzeme kullanımı, açık plan tasarımı ile kullanıcıları içine çeken bir tasarıma sahiptir. Bu mekanlarda çoğunlukla beyaz renk kullanılmıştır. İç mekândaki bu tasarım kararları ve cephede kullanılan cam ve alüminyum malzemelerin kombinasyonu ile sağlanan uyum; şeffaflık, doğallık, sadelik gibi kavramları anlatırken markanın sıcak bir atmosfer yaratmasına yardımcı olmuştur. Çatı malzemesi olarak ise, şirketin kendiyile bağdaştırdığı CFRP malzeme sıklıkla kullanılmıştır. Merdiven ve asansör gibi düşey sirkülasyonu sağlayan yapı kısımlarında da cam veya taş esaslı kaplama malzemesi kullanılmıştır.

Şirketin kimliğini yakaladığı cam malzemenin yeniliklerini her zaman takip eden Apple şirketi, mükemmeli ararken cam malzeme teknolojisine yön veren konuma gelmiştir. Yapılarında, sürdürülebilir yapı tasarımlarına gitmek, sürekli üzerinde çalıştıkları yenilikçi malzemelerin avantajlarından yararlanarak, insan sağlığına önem veren yapı malzemelerini kullanmak, şirketin ürünlerinde kazandığı güveni pekiştirmeye katkı sağlamıştır. Sonuç olarak, Apple markası örneğiyle küresel bir şirket olmanın yolunun, teknolojinin getirdiği yeniliklerden uzak durmak yerine teknolojiye yön vermek olduğu görülmektedir. Hatta kendi sektöründeki yenilikleri takip etmenin de yeterli olmadığı, marka imajını geliştirmek için farklı alanlarda da gelişim göstermenin marka gelişimine katkı sağladığı kanıtlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Arslan, J. (2019). *Markaların Mekânlaşması: Apple Markası Üzerinden Bir Değerlendirme*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Bell, K. (2013, 24 Ocak). The Apple Store's Iconic Look Is Now Trademarked. *Cult of Mac*. <https://www.cultofmac.com/211995/the-apple-stores-iconic-look-is-now-trademarked/> adresinden erişildi.

Berman, B., Evans, J. R. ve Chatterjee, P. (2018). *Retail management: A strategic approach* (Thirteenth edition.). NY: Pearson.

Budhipurwaa, I. A. N. ve Warmika, I. G. K. (2021). The Role Of Brand Image As Mediation In The Effect Of Store Atmosphere On Impulse Buying (Study On Beachwalk Shopping Center Customers), 7.

Demirkan, M. ve Dışkaya Taş, S. (2007). Tarihi Gelişim Süreci İçerisinde Alışveriş Merkezleri. *Journal of İstanbul Kültür University*, (1), 15-22.

Kirby, A. E. ve Kent, A. M. (2010). Architecture as brand: Store design and brand identity. *Journal of Product & Brand Management*, 19(6), 432-439. doi:[10.1108/10610421011085749](https://doi.org/10.1108/10610421011085749)

Kotler, P. (1973). Atmospheric as a Marketing Tool. *Journal of Retailing*, 49(4), 48-61.

Oh, H. (2016). *How Does Lighting Of Stores Interact With Global Versus Local Processing Modes Of Shoppers In Retail Environments*. University Of Florida.

Özcan, N. (2018). Nitel Araştırma Yöntemlerinden İz Sürme (Tracer) ve Kan Transfüzyonu Sürecinde Bir Uygulama Örneği. *Journal of Health Services and Education*, 2(2), 58-65. doi:[10.26567/JOHSE.2018250151](https://doi.org/10.26567/JOHSE.2018250151)

Paradis, E., O'Brien, B., Nimmon, L., Bandiera, G. ve Martimianakis, M. A. (Tina). (2016). Design: Selection of Data Collection Methods. *Journal of Graduate Medical Education*, 8(2), 263-264. doi:[10.4300/JGME-D-16-00098.1](https://doi.org/10.4300/JGME-D-16-00098.1)

Smith, S. (2013, 24 Nisan). Apple granted a trademark over physical layout of the Apple Stores. *Azrights*. <https://azrights.com/media/news-and-media/blog/intellectual-property/2013/04/apple-store-trademark/> adresinden erişildi.

Spies, K., Hesse, F. ve Loesch, K. (1997). Store atmosphere, mood and purchasing behavior. *International Journal of Research in Marketing*, 14(1), 1-17. doi:[10.1016/S0167-8116\(96\)00015-8](https://doi.org/10.1016/S0167-8116(96)00015-8)

Van den Berg, K. (2017). Zur Epistemologie gegenwärtiger Zeigeregime: Louvre Lens und der Apple Store am Union Square in San Francisco. *Zeitschrift für Medien- und Kulturforschung*, 8(1), 41-60. doi:[10.28937/1000107621](https://doi.org/10.28937/1000107621)

URL-1: The 2020 World's Most Valuable Brands. (2021). *Forbes*. 10 Nisan 2021 tarihinde <https://www.forbes.com/the-worlds-most-valuable-brands/> adresinden erişildi.

URL-2: Creative, T. L. (2019, 3 Eylül). Apple Logo Evolution—It all Started With a Fruit. *Medium*. 12 Nisan 2021 tarihinde <https://thelogocreative.medium.com/apple-logo-evolution-it-all-started-with-a-fruit-e976427f5292> adresinden erişildi.

URL-3: R010.png (1440×806). (2020). 10 Nisan 2021 tarihinde https://rtlimages.apple.com/cmc/dieter/store/16_9/R010.png?resize=1440:806&output-format=jpg&output-quality=85&interpolation=progressive-bicubic adresinden erişildi.

URL-4: 6a0120a5580826970c017ee7dae68d970d-800wi (800×988). (2021). 10 Nisan 2021 tarihinde <https://www.patentlyapple.com/a/6a0120a5580826970c017ee7dae68d970d-800wi> adresinden erişildi.

URL-5: Apple unveils rebuilt Fifth Avenue glass cube store. (2011, 4 Kasım). *Digital Trends*. 14 Nisan 2021 tarihinde <https://www.digitaltrends.com/apple/apple-unveils-rebuilt-fifth-avenue-glass-cube-store/> adresinden erişildi.

URL-6: Apple Retail Store Sydney. (2021). *Seele façade construction*. 1 Nisan 2021 tarihinde <https://seele.com/references/apple-retail-store-sydney/> adresinden erişildi.

URL-7: Apple Store Pudong. (2021). *Architect*. 8 Nisan 2021 tarihinde <https://www.architectmagazine.com/project-gallery/apple-store-pudong-110> adresinden erişildi.

URL-8: Eckersley O'Callaghan—Engineers -. (t.y.). 1 Nisan 2021 tarihinde <https://www.eocengineers.com/en/projects/apple-ifc-mall-72> adresinden erişildi.

URL-9: Stanford Apple Store / Bohlin Cywinski Jackson. (2017, 2 Mayıs). *ArchDaily*. 8 Nisan 2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/870365/stanford-apple-store-bohlin-cywinski-jackson> adresinden erişildi.

URL-10: www.fosterandpartners.com, F. + P. /. (2021). Apple Zorlu Centre, Istanbul | Foster + Partners. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.fosterandpartners.com/projects/apple-zorlu-centre-istanbul/> adresinden erişildi.

URL-11: Apple opens green-filled san francisco union square store by foster + partners. (2016, 23 Mayıs). *Designboom | architecture & design magazine*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.designboom.com/architecture/apple-foster-partners-san-francisco-union-square-store-opening-05-23-2016/> adresinden erişildi.

URL-12: Apple Store, Union Square | Foster + Partners. (2021). *Archello*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://archello.com/project/apple-store-union-square> adresinden erişildi.

URL-13: Apple Park opens to employees in April. (2021). *Apple Newsroom*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.apple.com/newsroom/2017/02/apple-park-opens-to-employees-in-april/> adresinden erişildi.

URL-14: Apple Dubai Mall | Foster + Partners | Archello. (2021). 2 Nisan 2021 tarihinde <https://archello.com/project/apple-dubai-mall> adresinden erişildi.

URL-15: Architectural Details: Foster + Partners' Transforming Apple Store Façade—Architizer Journal. (2021). 2 Nisan 2021 tarihinde <https://architizer.com/blog/inspiration/stories/architectural-details-foster-partners-apple-store-dubai/> adresinden erişildi.

URL-16: Apple Retail Store Piazza Liberty. (2021). *Seele façade construction*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://seele.com/references/apple-retail-store-piazza-liberty/> adresinden erişildi.

URL-17: Apple Piazza Liberty, Perşembe Günü Milano'da Açılıyor. (2021). *Apple Newsroom (Türkiye)*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.apple.com/tr/newsroom/2018/07/apple-piazza-liberty-opens-thursday-in-milan/> adresinden erişildi.

URL-18: Fountains jet water over entrance to Foster + Partners' sunken Apple store in Milan. (2018, 26 Temmuz). *Dezeen*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.dezeen.com/2018/07/26/foster-partners-apple-store-milan-italy-architecture/> adresinden erişildi.

URL-19: Wavy white concrete roof tops Foster + Partners' Aventura Apple store in Miami. (2019, 27 Ağustos). *Dezeen*. 14 Nisan 2021 tarihinde <https://www.dezeen.com/2019/08/27/apple-aventura-store-foster-partners-miami-florida/> adresinden erişildi.

URL-20: www.fosterandpartners.com, F. + P. /. (2021). Apple Aventura | Foster + Partners. 14 Nisan 2021 tarihinde <https://www.fosterandpartners.com/projects/apple-aventura/> adresinden erişildi.

URL-21: Apple Central World Bangkok / Foster + Partners. (2020, 13 Ağustos). *ArchDaily*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/945648/apple-central-world-bangkok-foster-plus-partners> adresinden erişildi.

URL-22: "apple central world" in bangkok organized around tree canopy. (2020, 5 Ağustos). *Designboom | architecture & design magazine*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.designboom.com/architecture/apple-central-world-bangkok-thailand-08-05-2020/> adresinden erişildi.

URL-23: Tree-like column is centrepiece of Apple Central World by Foster + Partners. (2020, 13 Ağustos).*Dezeen*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.dezeen.com/2020/08/13/apple-central-world-foster-partners-bangkok-thailand/> adresinden erişildi.

URL-24: Foster + partners completes “apple sanlitun” store in beijing. (2020, 3 Ağustos).*Designboom | architecture & design magazine*. 1 Nisan 2021 tarihinde <https://www.designboom.com/architecture/foster-partners-apple-sanlitun-store-beijing-08-03-2020/> adresinden erişildi.

URL-25: Apple Marina Bay Sands / Foster + Partners. (2020, 10 Eylül).*ArchDaily*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/947422/apple-marina-bay-sands-foster-plus-partners> adresinden erişildi.

URL-26: Apple unwraps spherical glass Apple Store in Singapore by Foster + Partners. (2020, 9 Eylül).*Dezeen*. 2 Nisan 2021 tarihinde <https://www.dezeen.com/2020/09/09/apple-marina-bay-sands-store-spherical-singapore-foster-partners/> adresinden erişildi.

MİMARİ BİÇİMLENDİRMEDE MARKA ETKİSİ; İKONİK MAĞAZALARIN MALZEME VE YAPIM TEKNOLOJİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**BRAND EFFECT IN ARCHITECTURAL FORMATION; EVALUATION OF ICONIC STORES IN TERMS OF CONSTRUCTION MATERIAL AND TECHNOLOGY****Arş. Gör. Merve Başgül**Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
Kırşehir, Türkiye. ORCID No: <https://orcid.org/0000-0003-3821-2984>**Doç. Dr. Zeynep Yeşim İlerisoy**Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye.
ORCID No: <https://orcid.org/0000-0003-1903-9119>**Özet**

19.yy. itibariyle markalar, görsel iletişim platformu olan mimari yardımıyla kurum kimliklerini hedef kitleye aktarmayı tercih etmişlerdir. Özellikle günümüzde inşaat sektörünün gelişmesiyle birçok marka, verdiği hizmetin yanı sıra bulunduğu şehrin simgesi haline gelebilmek için ikonik yapı yarışını içermektedir. Markaların kimliğini, kalitesini ya da iletmek istediği mesajı en iyi şekilde aktaran yapıları ise mağazalarıdır. Bu sebeple mağazalarda farklı mimari biçimlendirmeler ön plana çıkmaktadır. Çalışma kapsamında endüstrileşme sürecinin başlaması ile mimari eserin oluşumunda yenilikçi yaklaşımların sergilendiği farklı niteliklerdeki mağazaların mimari biçimlendirme süreci ele alınmıştır. Çalışma yöntemi olarak; nitel yöntemlerden veri toplama ve iz sürme metotları kullanılmıştır. Yapım tekniği ve uygulama kararları, kullanılan malzemeler, farklılaşan temel tasarım parametreleri ve biçimlendirme strüktürü ana başlıkları altında bir değerlendirme tablosu oluşturulmuştur. Mağaza örneklerinin bulunduğu tablodan çıkarımlar yapılarak marka kimliğinin mimari yardımıyla yansıtılmasındaki tutum elde edilmeye çalışılmıştır. Değerlendirme kapsamında her ne kadar biçimsel farklılıklar görülse de genel anlamda çağrı yansıtan yapı malzemeleri, tasarım ve biçimlendirme parametreleri üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Detaylandırılacak olursa; geometrik formların tercih edildiği, yapı malzemesi kararında camın rağbet gördüğü, uygulamalarda yenilikçi arayışların arandığı söylenebilir. Sonuç olarak marka değeri yüksek bir ticari mekân kurgulanırken yapılarının biçimlenmesinde tercih edilen tasarım parametrelerinin, kullanılan yapım tekniğinin ya da malzeme özelliklerinin önemli bir payı olduğu göz önüne çıkarılmıştır. Bu çalışmanın mimarlık etiği açısından tasarım evresini besleyecek nitelikte olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Marka, Mağaza, Biçim, Yapım Teknikleri, Malzeme.**Abstract**

As of the 19th century, brands preferred to convey their corporate identities to the target audience with the help of architecture, which is a visual communication platform. Especially with the development of the construction industry today, many brands are in the iconic building race to become the symbol of the city they are located in, as well as their services. The structures that convey the identity, quality, or message of the brands in the best way are

their stores. For this reason, different architectural configurations come to the fore in the stores. Within the scope of the study, with the start of the industrialization process, the architectural shaping process of the stores of different qualities, in which innovative approaches are displayed in the formation of the architectural work, have been discussed. As a working method; data collection and tracing methods were used among qualitative methods. An evaluation table was created under the main headings of construction technique and application decisions, materials used, different basic design parameters and shaping structure. By making inferences from the table containing the store examples, the attitude of reflecting the brand identity with the help of architecture was tried to be obtained. Although there are formal differences within the scope of the evaluation, it has been observed that building materials, design and shaping parameters that reflect the era in general are emphasized. In detail; it can be said that geometric forms are preferred, glass is in demand in the decision of building materials, and innovative pursuits are sought in applications. As a result, it has been taken into consideration that the preferred design parameters, the construction technique or material properties used in the shaping of the buildings have an important share when constructing a commercial space with high brand value. It is thought that this study will feed the design phase in terms of architectural ethics.

Keywords: Brand, Store, Form, Construction Techniques, Material.

GİRİŞ

20.yy. itibari ile tüketim kavramı, ihtiyaç duyulan mal veya hizmeti karşılamanın ötesinde bir konuma gelmiş, tüketicilerin istekleri doğrultusunda eğlence ve beğeniye dayanan bir sisteme dönüşmüştür. Bu durum üretim sektörünün de bu doğrultuda bir değişim geçirmesine yol açmıştır (Arslan ve Ersun, 2011). Küreselleşmede yaşanan bu gelişmeler üretim sektörünün pek çok alanında olduğu gibi marka kimliği alanında da etkisini göstermiştir. Sektördeki rekabet ortamı yerli üreticilerden ziyade bu işi çok daha profesyonel ve ivedi bir şekilde yapan uluslararası büyük perakende şirketler arasında daha hararetli bir şekilde yaşanmaktadır (Bozbay ve Taşkın, 2020). Bu noktada mağaza imajı, kimliği ya da mağaza yapı tasarımı gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Mağaza yapı tasarımı ve bu tasarımın tüketici zihninde farklı bir algı yaratması durumu mağazanın rakiplerinden ayrılması ve bir adım öne geçmesi adına işletmeye bir üstünlük kazandırmaktadır. Tüketicide meydana gelen bu algı da mağazaya yönelik tutumunun olumlu bir doğrultuda değişmesini sağlamaktadır (Martineau, 1958; akt. Bozbay ve Taşkın, 2020).

Bu bağlamda yapılan çalışmada, büyük markaların tüketiciyi etkilemek ve rakipleri arasında yükselmek adına mağaza tasarımlarında yapısal ya da yapısal olmayan boyutlarda izledikleri yol tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için bulunduğu bölgede sembol teşkil eden ve markalaşmada çığır açan 15 farklı nitelikteki mağazanın sahip olduğu farklı kimlikler, mimari biçimlendirme süreci yönünden incelenmiştir. Yapım tekniği ve uygulama kararları, kullanılan yapı malzemeleri, farklılaşan temel tasarım parametreleri ve biçimlendirme strüktürü ana başlıkları ile bir değerlendirme tablosu oluşturulmuştur. Mağaza örneklerinin yer aldığı tablo üzerinden çıkarımlar yapılarak 20.yy. itibari ile marka kimliğinin mimari ile yansıtılmasında oluşturulmuş tutum elde edilmeye çalışılmıştır.

MARKALAŞMANIN MAĞAZA YAPILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Küreselleşme ile birlikte birçok marka uluslararası anlamda adını duyurmaya ve markalaşma yarışında yerini almaya başlamıştır. Tüketim toplumu olduğumuzu göz önünde bulundurursak markaların büyüebilmesindeki en önemli yol tüketici ile bağ kurabilmelerinde yatmaktadır. Bu noktada marka kimliği ve imajı devreye girmektedir. J. Hugh Davidson (2003)'a göre markalar; kullanıcılara, çeşitli faydalar sağlayan ürün veya hizmetleri tanıma şansı vermektedir. Kullanıcıların aklında kalite, yeterlilik, amaç ve fiyat gibi konularda beklentiler oluştururlar. Bir marka bir üründen daha fazla dikkat çeker çünkü ürünün bir kimliği yoktur. (Haigh ve İlgüner, 2012)

Marka kimliği, stratejik açıdan planlama aracı olarak bir imaj oluşturma gayretindedir. İmaj ise bir markanın, kullanıcılar tarafından iyi bir şekilde algılanmasına yoğunlaşmaktadır (İşcan, 2011). Üst düzey markalar, yenilikçi bir imaj çizerek seçkin ve baskın bir konum kazanmak ve bu konumu korumak için çalışmaktadır. Bu noktada yüksek marka sahibi şirketler, mağazalarını yüksek marjlı ürünlerinin bir parçası olarak kullanarak mağaza tasarımına, büyük yatırımlar yapmaktadırlar. Üst düzey markaların algılanmasında ve uluslararası bir imaj yaratmasında mağaza tasarımlarının ve görsel kimliklerinin önemli bir rol oynadığı düşünülürse bu durum bir gereklilik halini almaktadır. Michael E. Porter (1974)'e göre; mağazanın kimliği mağazadaki ürünlerin kimliği kadar önemlidir (Chirsanov, 2008).

Mağazalar, tüketicinin marka ile tanıştığı ilk noktalardan biridir. Ayrıca marka kimliği hakkında tüketiciye fikir veren önemli bir noktadır. Bir mağaza yapısının başarılı addedilebilmesi; tüketici üzerinde etki oluşturabilmesine, rakipleri arasında kendi imajını yansıtabilmesine ve tüketiciyi mağaza iç mekânına yönlendirebilmesine bağlıdır. Bu yüzden mağaza tasarımı tüketici ilgisini çekebilmek adına sayılan tüm etkenler arasında daha baskın bir pozisyonadadır (Berman ve Evans, 1992; akt. Özdemir, 2014).

Mağaza tasarımlarında, yapım tekniği, kullanılan malzemeler ve yapı formu tüketici zihninde etki yaratacak ilk izlenimi sağlamaktadır. Bu sebeple mağaza yapılarının tasarım aşaması oldukça dikkat ve emek gerektiren bir süreçtir. Mağaza tasarımında kullanılan malzemeler ve tercih edilen strüktür sistemi oluşturulan marka kimliğini dışarıya yansıtmaktadır (Hasty ve Reardon, 1997; akt. Küçükköylü, 2010). Dolayısıyla mağaza yapılarını meydana getiren tüm birimlerde kullanılacak olan malzemelerin; mağazanın ürün veya hizmet kalitesini, kimliğini, imajını ve mağazanın seçkinliğini vb. etkilediği bilinerek tasarım tercihleri yapılmaktadır (Arslan ve Baycu, 2006).

Markalar ve markaların kullanıcıya aktarmak istedikleri kimlik ve imajları mağaza tasarımlarını form, yapım tekniği, strüktür sistemi, malzeme ve biçimlenme strüktürü gibi birçok alanda etkilemektedir. Bu noktada markaların dikkat çekme çabalarının mimariye yansımaları ikonik yapıların ve farklı özellikte tasarımların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

ÇALIŞMA KAPSAMINDAKİ MAĞAZA YAPILARININ İNCELENMESİ

Çalışma dahilinde belirlenen parametrelere göre; 2000 yılı sonrası dünya genelinde inşa edilmiş ve buldukları şehirdeki yapı stokunda farklılaşarak dikkat çeken yapılar çalışmaya

dahil edilmiştir. İncelenen yapılar buldukları şehir, ülke ve yapım yıllarına göre kronolojik sıralama ile Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Değerlendirme İçin Seçilen Mağaza Yapıları

Mağaza Adı	Maison Hermes	178 Prada Aoyama	Mikumato Ginzo 2	Tod's Omotesando
Mağaza Fotoğrafi				
Yapım Yılı	2001	2003	2004	2004
Yapım Yeri	Tokyo, Japonya	Tokyo, Japonya	Tokyo, Japonya	Tokyo, Japonya
Mağaza Adı	Gyre Shopping Centre	Louis Vuitton Ginza	Puma City	Vakko Moda Merkezi
Mağaza Fotoğrafi				
Yapım Yılı	2005	2005	2008	2010
Yapım Yeri	Tokyo, Japonya	Tokyo, Japonya	Napoli, İtalya	İstanbul, Türkiye

Tablo 1. (Devam) Değerlendirme İçin Seçilen Mağaza Yapıları

Mağaza Adı	Burberry	Apple Zorlu Center	House of Dior	Ports 1961
Mağaza Fotoğrafi				
Yapım Yılı	2012	2014	2015	2015
Yapım Yeri	Şikago, ABD	İstanbul, Türkiye	Seul, Güney Kore	Şangay, Çin
Mağaza Adı	Crystal House	Massimo Dutti	Lamborghini Exhibition Center	
Mağaza Fotoğrafi				
Yapım Yılı	2016	2016	2019	
Yapım Yeri	Amsterdam, Hollanda	Meksiko, Meksika	Çengçou, Çin	

Mağaza yapılarının tasarımında rol oynayan yapı bileşenleri, mimari biçimin oluşturulmasında dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur. Çalışma kapsamında;

belirlenen mağazaların sahip olduğu marka kimliklerinin yapım tekniğine, cephe tasarımına, malzeme seçimine, biçimlendirme strüktürüne etkisi ve bu doğrultuda farklılaşan tasarım parametrelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu parametreler detaylandırılacak olursa, **Form** başlığı altında yapıdaki biçimlenişin kütleli boyutta mı yoksa cephede mi olduğuna karar verilmiştir. **Strüktür Sistemi** açısından bakıldığında mağazalar, yapım tekniğine göre sınıflandırılmıştır. **Malzeme** başlığı altında yapının strüktür sisteminde ve cephe sisteminde kullanılan malzemeler ayrı ayrı incelenmiş ve kullanılan malzemelerden baskın olanı belirtilmiştir. **Tasarım** parametreleri başlığında ise mağaza yapılarının; simetri, renk, ölçek/oran, tekrar, denge ve uyum/birlik kriterleri kapsamında cephesel ya da kütleli boyutta biçimlenişini incelenmiştir. **Biçimlendirme** strüktürü başlığı altında bakıldığında da mağaza yapılarının geometrik, organik ya da kaotik açıdan bir değerlendirmesi yapılmıştır. Böylece mağaza formunun oluşumunda sınırları net bir şekilde biten geometrik şekillerden mi, doğa esinli yumuşak formlardan mı yoksa her ikisini de barındıran kaotik biçimlerden mi yararlanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Seçilen örnek mağazaların, belirtilen parametreler dahilinde incelendiği değerlendirme tablosu oluşturulmuştur (Tablo 2). Bütün parametreler tüm yapılar için teker teker incelenmiştir. Her bir mağaza yapısının sahip olduğu kriterler Tablo 2’de yer alan parametreler altında aranmıştır. Çalışma kapsamında incelenen mağaza yapılarından elde edilen veriler ise sayısal tabanlı grafiklere dönüştürülmüş ve bu grafikler üzerinden değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

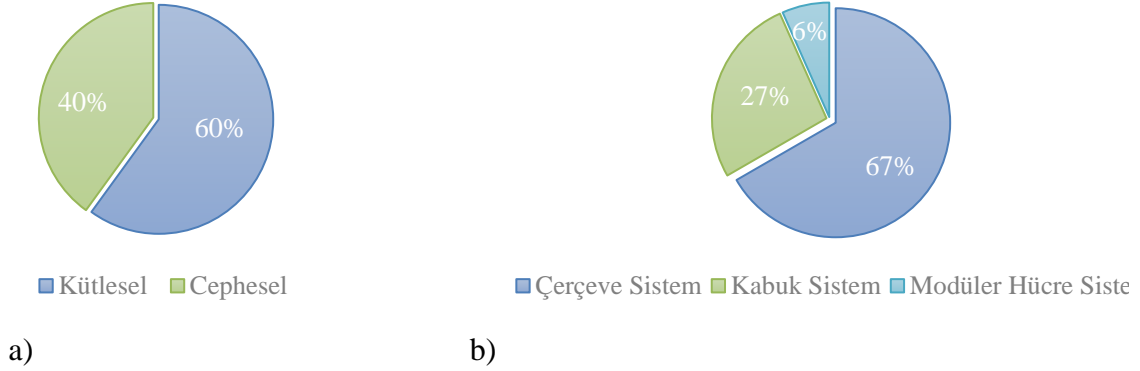

Tablo 2. Değerlendirme Tablosu

Yapı Adı-Yapım Yılı		Maison Hermes (2001)	178 Prada Aoyama (2003)	Tod' s Omotesando (2004)	Louis Vuitton Ginza (2004)	Gyre Shopping Centre (2005)	Mikimoto Ginza 2 (2005)	Puma City (2008)	Vakko Moda Merkezi (2010)	Burberry (2012)	Apple Zorlu Center (2014)	Ports 1961 Shanghai (2015)	House of Dior Seoul (2015)	Crystal House (2016)	Massimo Dutti (2016)	Lamborgini Exhibition Center (2019)
Form	Kütleli															
	Cephesel															
Strüktür Sistemi	İskelet Sistem															
	Kabuk Sistem															
	Modüler Hücre Sistem															
Malzeme	Ana Sistem	Betonarme														
		Çelik														
		Betonarme+Çelik														
	Cephe Malzemesi	Kompozit														
		Beton														
		Cam														
		Tuğla														
Sac																
Biçim Parametreleri	Simetri															
	Renk															
	Ölçek/Oran															
	Tekrar															
	Denge															
	Uyum/Birlik															
Biçimlendirme	Geometrik															
	Organik															
	Kaotik															

Mağaza yapılarına geniş ölçekte bakıldığında yapılarıdaki biçimlenişin kütleli boyutta mı yoksa cephesel boyutta mı olduğunu sorusunun cevabı Şekil 1a'da verilmektedir. İki biçimleniş arasında yakın bir oran söz konusudur fakat kütleli biçimleniş daha baskın

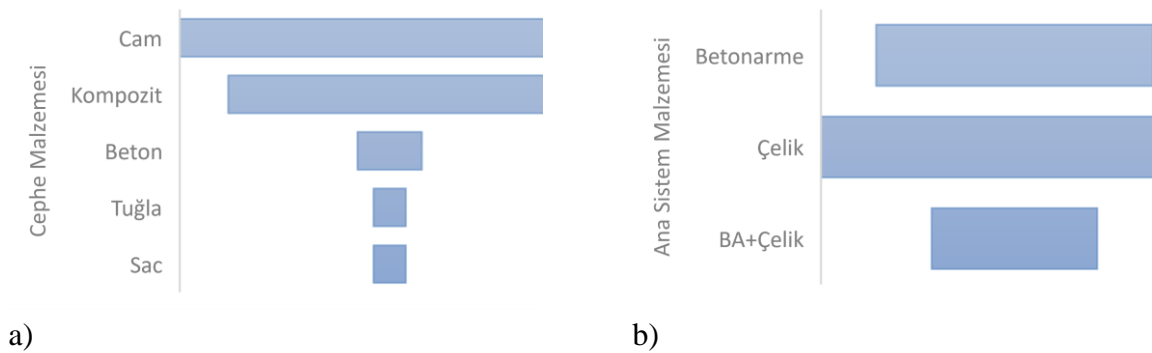
durumdadır. Buradan büyük marka sahibi şirketlerin, mağazalarında yapılacak tasarımlarının sadece cephesel boyutta kalmamasını, taşıyıcı sistem ve mekân tasarımını da etkilemesini istediği sonucuna varılabilmektedir.

Şekil 1. a) Form Oranları, b) Strüktür Sistem Oranları

Mağaza yapılarına strüktür sistemi çerçevesinde baktığımızda ise 3 farklı strüktür tipi ile karşılaşılmaktadır; çerçeve sistem, kabuk sistem ve modüler hücre sistem (Şekil 1b). Bu sistemler arasında bilinen bir taşıyıcı konfigürasyon olması ve daha ekonomik olması sebebiyle en fazla tercih edilen taşıyıcı sistem çerçeve sistem olmuştur. Ancak iletilmek istenen mesaj ve marka kimliği ile farklılaşan arayışlar da vardır. Örneğin Puma City mağaza yapısında tercih edilen modüler hücre sistemlerinin hızlı montaj ve seri üretim özellikleri ile tüketici zihninde dinamik ve atletik bir mesaj oluşturulmaya çalışılmıştır.

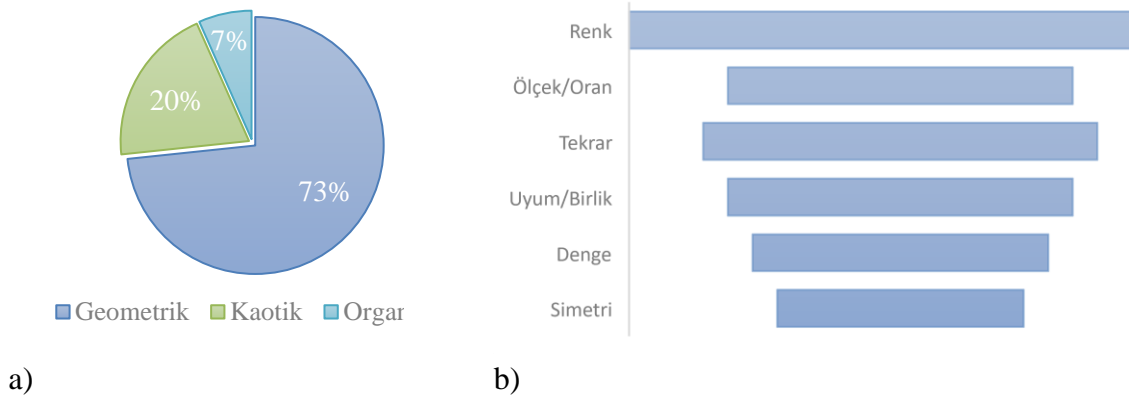
Yapılan incelemede malzeme kullanımı yerine göre cephede ve strüktürde olmak üzere 2 başlık altında ele alınmıştır. Cephede kullanılan malzemelere bakıldığında 5 baskın malzeme karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; cam, beton, tuğla, sac ve kompozit malzemelerdir (Şekil 2a). Bu malzemelerin tercih edilme oranları göz önüne alındığında en yüksek oranın cam malzemeye ait olduğu görülmüştür. Cam malzemenin yapay ışık kullanımını en aza indirmesi, çalışan ve müşteri konforunu artırması ve iç mekâna daha fazla ışık alımına olanak sağlaması gibi nedenlerle tercih edildiği düşünülmektedir. Cam malzemenin yanı sıra farklı formlarda tasarımlara elverişli olan ve bu kapsamda geniş bir yelpaze sunan kompozit malzemelerin de çokça kullanıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 2. a) Cephe Malzemesi Oranları, b) Ana Sistem Malzemesi Oranları

Strüktür malzemesi açısından bakıldığında en fazla tercih edilen malzemenin çelik olduğu görülmektedir (Şekil 2b). Hafif olması, yüksek rijitlik oranı ve farklı formlarda tasarımlara olanak sağlaması gibi etkenler bu tercihin nedenleri arasında gösterilebilir

Yapılardaki biçimlenişlerin strüktürel olarak incelemesi yapıldığında; geometrik, organik ve kaotik başlıkları altında 3 farklı tür görülmektedir. Yapı hacmi oluşturulurken nasıl bir formdan esinlendiğini gösteren bu türlerden en baskın olanı geometrik formdur. Bunu sırasıyla kaotik ve organik form takip etmektedir (Şekil 3a). Bu duruma, geometrik formların tercih edildiği ve günümüzde de aktif olan modern mimarlık akımlarının etkisi olduğu düşünülebilir.

Şekil 3. a) Biçimlendirme Strüktürü Oranları, b) Tasarım Parametresi Oranları

Temel biçim parametreleri açısından bakıldığında ise tasarımlarda 6 farklı parametre dikkat çekmektedir. Bunlar: simetri, renk, ölçek/oran, tekrar, denge ve uyumdur (Şekil 3b). Bu parametrelerden en baskın olanı renktir. Renk, yapı karakterinin şekillenmesinde, psikolojik etkisiyle kullanıcı algısının yönlendirilmesinde etkili olan konstrüksiyon ve estetik öğesidir (Kıran, 1986). Bundan dolayı her bir marka, kullandığı farklı renkler ile marka kimliğini ön plana çıkarmaya ve psikolojik bir etki yaratarak kullanıcının ilgisini kazanmaya çalışmaktadır.

Renk haricindeki tasarım parametreleri her ne kadar birbirine yakın oranlara sahip olsa da içlerinde en etkin olan tasarım parametresi tekrardır. Aynı malzemenin, elemanın ya da açıklığın tekrar edilmesi ile farklı tasarımlar ortaya konulduğu görülmüştür. Ayrıca yapıların sahip olduğu ölçeğin bulunduğu çevrenin ölçeğine uyumuna dikkat edilmiş, bununla birlikte yapıda yer alan birimlerin, kullanılan elemanların ve geçilen ölçeklerin oranının belli bir uyum içerisinde olduğu gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Endüstriyel gelişim ve küreselleşme ile alış-veriş kavramı sürekli değişim göstermiştir. Ürünlerin kaliteli olması kadar; arz biçimi ve pazarlanma da önemli olup ürünün tanıtımı da güçlü bir markaya sahip olunmasıyla ilişkilidir. Güçlü bir marka için etkili bir marka

kimliğinin oluşturulması; bunu yaparken de marka anlamının, yönelimlerinin ve amaçlarının kullanıcıya doğru aktarılması önemlidir. Bu noktada 19.yy. itibariyle markalar görsel iletişim platformu olan mimari yardımıyla, kurum kimliklerini hedef kitleye aktarmayı tercih etmişlerdir. Özellikle günümüzde inşaat sektörünün gelişmesiyle birçok marka, verdiği hizmetin yanı sıra bulunduğu şehrin simgesi haline gelebilmek için ikonik yapı yarışı içerisine girmiştir. Bu durum da markaların algısal etki oluşturmak adına mimaride farklı tasarımlarda mağazalar inşa etmelerine öncü olmuştur.

Dünya genelinde dağılım gösteren ikonik mağazalar üzerinde yapılan analizler sonucunda; her ne kadar biçimsel farklılıklar görülse de genel anlamda çağı yansıtan yapı malzemeleri, tasarım ve biçimlendirme parametreleri üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Detaylandırılacak olursa; geometrik formların tercih edildiği, yapı malzemesi kararında camın rağbet gördüğü ancak uygulamalarda yenilikçi arayışların arandığı söylenebilir. Ayrıca strüktürel sistem kararlarında çerçeve sisteminin önemli bir paya sahip olduğu, tasarım kararlarında renk kriterinin öne çıktığı, biçimlenme kararlarında ise geometrik strüktürlerin tercih edildiği görülmektedir. Sonuç olarak marka değeri yüksek bir ticari mekân kurgulanırken yapılarının biçimlenmesinde tercih edilen tasarım parametrelerinin, kullanılan yapı tekniğinin ya da malzeme özelliklerinin önemli bir payı olduğu göz önüne çıkarılmıştır. Bu çalışmanın mimarlık etiği açısından tasarım evresini besleyecek nitelikte olacağı düşünülmektedir. İkonikleşmiş mağaza yapılarında marka kimliğinin ne derece yapı tasarımına yansıtıldığı ve bu noktada hangi parametrelerin dikkate alındığı konusunda bundan sonraki yapılacak çalışmalara yardımcı olması hedeflenmektedir.

KAYNAKLAR

- Arslan, M. ve Bayçu, S. (2006). *Mağaza Atmosferi*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi.
- Arslan, K. & Ersun, N. (2011). Moda sektöründe faaliyet gösteren mağazalarda müşterilerin mağaza tercihinde mağaza tasarımının önemi ve tasarım kriterleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 221-245.
- Bozbay, Z. ve Taşkın, E. (2020). Tüketici Kişiliği, Marka Kişiliği ve Mağaza Kişiliğinin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkileri. *Yıldız Social Science Review*, 6(1), 59-75.
- Chirsanov, T. (2008). *Mimarlık-Moda İlişkisi Bağlamında Lüks Marka Mağazaların Tasarım İlkelerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Haigh, D. & İlgüner, M. (2012). *Marka değeri*. İstanbul: Markating.
- İşcan, A. (2011). *Mimarlık Ofislerinde Markalaşma*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kıran, A. (1986). *Rengin Psikolojik Etkilerinin İncelenmesi ve Deneysel Psikoloji Yöntemi ile Ülkemiz için 18-25 Yaş Üzerinde Renk Tercihlerinin Saptanması*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Küçükköylü, S. (2010). *Perakendecilikte Mağaza Atmosferinin Mağaza İmajı Oluşturmadaki Önemi ve Konya İlinde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özdemir, Ş. (2014). *Biçim Grameri ile Mağaza Tasarımına Yönelik Bir Model Önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

FOTOĞRAF KAYNAKLARI

178 Prada Aoyama Mağaza Binası; <https://mimarsiv.com/article/tokyo-aoyama-da-herzog-de-meuron-yapilari-miu-miu-ve-prada> Son Erişim Tarihi: 10.03.2021

Apple Zorlu Center Mağaza Binası; <https://www.fosterandpartners.com/projects/apple-zorlu-centre-istanbul/> Son Erişim Tarihi: 10.03.2021

Burberry Mağaza Binası; <https://www.azahner.com/works/burberry-chicago/> Son Erişim Tarihi: 11.03.2021

Crystal House Mağaza Binası; <https://www.mvrdv.nl/projects/240/crystal-houses> Son Erişim Tarihi: 10.03.2021

Gyre Shopping Center Mağaza Binası; <https://www.mvrdv.nl/projects/105/gyre> Son Erişim Tarihi: 11.03.2021

House of Dior Mağaza Binası; <https://www.christiandeportzamparc.com/en/projects/flagship-dior-seoul/> Son Erişim Tarihi: 10.03.2021

Lamborghini Exhibition Center Mağaza Binası; <https://www.goood.cn/lamborghini-exhibition-center-china-by-pma.htm> Son Erişim Tarihi: 10.03.2021

Louis Vuitton Ginza Mağaza Binası; <https://www.archdaily.com/959086/louis-vuitton-ginza-namiki-jun-aoki-and-associates-plus-peter-marino-architect> Son Erişim Tarihi: 12.03.2021

Maison Hermes Mağaza Binası; <https://www.archiscene.net/firms/renzo-piano-building-workshop/maison-hermes-renzo-piano/> Son Erişim Tarihi: 10.03.2021

Massimo Dutti Mağaza Binası; <https://www.dezeen.com/2017/02/10/dark-metallic-screen-covers-massimo-dutti-store-mexico-city-sordo-madaleno-architecture-retail/> Son Erişim Tarihi: 10.03.2021

Mikimoto Ginza 2 Mağaza Binası; <https://en.wikiarquitectura.com/building/mikimoto-ginza-2/> Son Erişim Tarihi: 11.03.2021

Ports 1961 Shanghai Mağaza Binası; <https://www.archdaily.com/769961/ports-1961-shanghai-facade-uufie> Son Erişim Tarihi: 10.03.2021

Puma City Mağaza Binası; <https://www.archdaily.com/10620/puma-city-shipping-container-store-lot> Son Erişim Tarihi: 11.03.2021

Tod's Omotesando Mağaza Binası; <https://www.arch2o.com/tods-omotesando-building-toyo-ito-associates-architects/> Son Erişim Tarihi: 12.03.2021

Vakko Moda Merkezi Mağaza Binası; <https://www.archdaily.com/56149/vakko-headquarters-and-power-media-center-rex-2> Son Erişim Tarihi: 10.03.2021

EFFECT OF FA AND GGBFS ON THE PROPERTIES OF GEOPOLYMER MORTER**Assist. Prof. Dr. Dia Eddin Nassani**Hasan Kalyoncu University, Engineering Faculty, Structural Engineering Department
Gaziantep, Turkey**Abstract**

Various amounts of natural resources are consumed to manufacture ordinary Portland cement which causes considerable environmental problems for its production and huge cost. A new technological process called geopolymerization provides an innovative solution in this issue. In addition to potentially reducing carbon emissions, geopolymers can be synthesized with many industrial waste products or natural pozzolans such as fly ash, ground granulated blast furnace slag. In the present study, the experimental test of different proportions of GGBFS and FA in the binder on mechanical and durability properties of geopolymer concrete. To make a new green binder to replace cement mortar, with a low-cost, better mechanical strength and improving absorption properties. To achieve this goal, GGBFS has been used as cement replacement material due to its own strength, while fly ash has been used as a pozzolanic material to enhance the physical, chemical and mechanical properties of concrete. The geopolymer binder is a mixture contains resource material and alkali activator. It can be concluded that geopolymer concrete with GGBFS or FA gains high compressive and tensile strength compared with Portland cement.

Keywords: Geopolymer, High Cost, Strength, Economics.

SPOR LİSESİ İLE DÜZ LİSEDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN SPOR YAPMA DURUMUNA GÖRE ÖZGÜVEN DUYGUSUNUN BELİRLENMESİ

THE RESEARCH OF DETERMINING THE FEELING OF SELF-CONFIDENCE OF STUDENTS STUDYING AT SPORTS HIGHSCHOOL OR AT REGULAR HIGHSCHOOL ACCORDING TO THE STATE OF DOING SPORTS

Dilara TEMİZ

Kocaeli Üniversitesi / Spor Bilimleri Fakültesi / Rekreasyon Bölümü

Doç. Dr. Elif KARAGÜN

Kocaeli Üniversitesi / Spor Bilimleri Fakültesi / Rekreasyon Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1974-4117>

Arş. Gör. Müge SARPER KAHVECİ

Kocaeli Üniversitesi / Spor Bilimleri Fakültesi / Beden Eğitimi ve Spor Bölümü

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9731-9418>

Özet

Bu çalışmanın amacı, spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin, özgüven duygularını belirlemektir. Belirlenen özgüven duygularının da; sosyo-demografik değişkenlere göre değişip değişmediğini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda 2015 yılında seçkisiz olmayan örnekleme yönteminden uygun örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılabildiği için bir spor lisesi ve bir düz lise seçilmiştir. Gerekli izinler alındıktan sonra Anadolu Lisesi ve Spor Lisesinde araştırma hakkında öğrencilere bilgilendirme yapılmıştır. İstanbul Faik Somer Güzel Sanatlar ve Spor Lisesinden 50 öğrenci ile Pendik Lisesinden spor yapmayan 50 öğrenci olmak üzere toplam 100 öğrencinin özgüven duygularını ölçmek için Tokinan tarafından geliştirilen özgüven ölçeği ile sosyo-demografik özelliklerin belirlenmesi için araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Ölçek uygulamaları sonucu elde edilen veriler SPSS 17.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik testlerden ikili küme karşılaştırmaları için t testi, üç ve daha fazla küme karşılaştırmaları için Varyans analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda spor yapan lise öğrencileri ile spor yapmayan lise öğrencilerinin özgüven puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin özgüven puanları, cinsiyet, aile gelir düzeyi, anne baba ayrı-birlikte, baba eğitim durumu, anne babanın öğrenciye yönelik tutumları açısından karşılaştırıldığında anlamlı fark bulunmaz iken; anne eğitim ve anne iş durumu açısından anlamlı fark bulunmuştur. Cinsiyet, kardeş sayısı, okul öncesi bakımını kimin karşıladığı ve okul başarısı, lisansı var mı, kaç yıldır lisanslı çalıştığı yine anne ve babanın hayatta olup olmama durumu, anne baba ayrı veya birlikteliği, ayrı iseler kiminle kaldıkları, aile tutumu, gelir durumları, baba eğitim durumu, baba iş durumunda ise bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Özgüven, spor, lise öğrencileri

Abstract

The aim of this study is to determine the feelings of self-confidence of high school students who do sports and do not, and also to analyze determined feelings of self-confidence, whether it changes according to socio-demographic factors. In line with this purpose, a sports highschool and a regular highschool were selected because it was accessible by using the appropriate sampling method from the non-random sampling method, in 2015. Students were informed about the research at Anatolian High School and Sports High School after obtaining the necessary permissions. The self-confidence scale developed by Tokinan and a personal information form prepared by the researchers to determine the socio-demographic characteristics was applied to measure the self-confidence of 100 students, 50 of whom were from Istanbul Faik Somer Fine Arts and Sports High School and 50 students from Pendik High School. The data obtained as a result of the scale applications were analyzed with the SPSS 17.0 package program. As the data showed normal distribution, t-test was used for paired set comparisons among parametric tests, and Variance analysis was used for comparisons of three or more sets. As a result of the study, statistically significant difference has not been found between the self-confidence scores of highschool students doing sports and highschool students not doing sports. While significant difference has not been found in the self-confidence scores of highschool students who do sports and do not, when these scores are compared in terms of gender, family income level, parents are separate/together, father's educational status, parents' attitudes towards the student; the significant difference has been found in terms of mother's educational status and mother's job. Finally, significant difference has not been found in terms of gender, number of siblings, who pays for preschool care and school success, does she have a license, how many years she has been licensed, whether the parents are alive or not, whether the parents are separated or together (who they are staying with if they are separated) family attitude, income status, father's educational status, and father's work status.

Key words: self-confidence, sport, highschool students.

GİRİŞ

Türkçe sözlük anlamı “kişinin kendine güvenmesi (self confidence) olarak belirtilen (Turan Başoğlu, 2007) öz güvenin, temel bir ihtiyaç olduğu ve olumlu bir öz güven olmadan psikolojik büyümenin olamayacağı ifade edilmiştir (Bandura, 1997; Pervin and John, 2001; White, 2009).

Öz güvenin; düşünme, öğrenme seçme ve uygun karar alma yeteneğine bir tür güven duymayı ve “kendini gerçekleştirme” ile birlikte amaca ulaşma, başarı, dostluk, saygı, sevgi ve doyumunu içeren “öz saygı” gibi iki temel bileşenden oluştuğundan da söz edilmiştir (Branden, 2002).

Çocuklarda özgüven ise; doğumdan itibaren gelişim sürecinin ilk yıllarından başlayarak oluşur. Özgüven gelişmesinde onaylayan ve kabul eden bir aile ve dış çevre ortamı oldukça önemlidir. Çocuk yaptığı eylemlerde anne ve babası tarafından takdir edilmek ister. Takdir görmediği durumlarda da bir tür hayal kırıklığı yaşar. Önemsiz görülen herhangi bir konuda bile olumlu bir davranışta bulunduğu çevresinden takdir aldığı yavaş yavaş özgüven gelişmeye başlar (Mutluer ve Özdoğan, 2006). Çocuklarda bu şekilde doğumdan itibaren dış

çevrenin geri bildirimleri ile şekillenen özgüven, genellikle ergenlik döneminden itibaren şekillenmeye başlarlar. İlk yıllarda yakın çevresinde bulunan aile tarafından verilen dönütler sonucunda gelişirken; okul yıllarının başlamasıyla birlikte aile dışında öğretmenleri, arkadaşları ve diğer dış çevre gibi kaynaklardan da beslenmeye başlar (Bilgin, 2017).

Temel güven duygusu, kişinin diğer bireylerin kendisiyle ilgili olumlu duygularını öğrenmesiyle birlikte geliştiği, öz güven olmadığında da kişilerin bir iş yapabileceğinden emin olamadığı ve gerekli beceriye sahip olduğu halde daha önce yapmadığı bir işle karşılaştığında endişelendiği belirtilmiştir (Gökner, 2007; Kasatura, 1998; Öztürk, 2004; Yavuzer, 2002).

Spor, kişilerin dinamik ve sosyal çevrelere katılımını sağlayan sosyal bir etkinlik olmasından kaynaklı, kişinin sosyalleşmesinde önemli bir role sahip olduğu belirtilmiştir (İlhan, 2008). Oyun oynamanın ve spor yapmanın çocuklara dürtülerini ve duygularını yönetme, kaygı düzeylerini azaltmada yardımcı, travmayla baş etmede de destekleyici olduğu bilgileri ileri sürülmüştür (Erden ve Gürdil, 2009), özellikle yapılan serbest zaman etkinliklerinin yapabilirlik duygusunu desteklemesi durumunda benlik saygısını arttırdığı belirlenmiştir (Karagün vd., 2010). Benlik saygısı da öz güven ile ilişkili olduğu düşünüldüğünde ve tüm bu literatür bilgileri ışığında bakıldığında spor yapıp yapmanın özgüven düzeyi ile ilişkisi merak edilmiştir. Özellikle ergenlik dönemini içeren lise seviyesinde spor lisesi ile düz lisede okuyan öğrencilerin spor yapma durumuna göre özgüven duygusunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Spor lisesi ile düz lisede okuyan öğrencilerin spor yapma durumuna göre özgüven düzeyi değişmekte midir?

Spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerin öz güven düzeyi; cinsiyet, aile gelir düzeyi, anne baba ayrı-birlikte, baba eğitim durumu, kardeş sayısı gibi sosyo-demografik değişkenlere göre değişmekte midir?

YÖNTEM

Bu araştırma spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinde özgüven duygusunu değerlendiren betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda 2015 yılında seçkisiz olmayan örnekleme yönteminden uygun örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılabılır olduğu için bir spor lisesi ve bir düz lise seçilmiştir. Araştırma için gerekli izinler alındıktan sonra Anadolu lisesi ve Spor lisesinde araştırma hakkında öğrencilere bilgilendirme yapılmıştır. Bilgilendirme sonrasında İstanbul ilinde bulunan Faik Somer Güzel Sanatlar ve Spor Lisesinden 50 öğrenci ile Pendik Lisesinden spor yapmayan 50 öğrenci olmak üzere toplam 100 gönüllü 11. ve 12. Sınıf lise öğrencisinin katılımı ile araştırma tamamlanmıştır.

Verileri Toplama Araçları

Araştırmada verilere ulaşmak için; Tokinan (2008) tarafından geliştirilen “Özgüven Ölçeği” ile literatür bilgileri ışığında araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu uygulanmıştır.

Özgüven Ölçeği: Tokinan (2008) tarafından geliştirilen öz güven ölçeği, 5’li likert tipinde (1 = Hiçbir zaman doğru değil, 2 = Ender olarak doğru, 3 = Zaman zaman doğru, 4 = Genellikle doğru, 5 = Her zaman doğru) bir ölçektir. Ölçeğin; 14-16-17-18-19 numaralı

maddeleri tersten puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek toplam puan: 75'dir. Yine ölçek değerlendirmesinde 35 puan altı düşük özgüven, 35-70 puan arası normal özgüven düzeyi taşıyor demektir.

Kişisel Bilgi Formu: Lise öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla literatür bilgileri ışığında hazırlanan toplam 14 soruluk formdur.

Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS 25.0 paket programından istatistiksel açıdan analiz edilmiş, manidarlığı 0,05 düzeyinde sınanmıştır. İstatistiksel analiz aşamasında sırasıyla şu işlemler gerçekleştirilmiştir;

Lise öğrencilerinin kişisel özelliklerini betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmıştır.

Lise öğrencilerinin özgüven ölçeğinden elde ettikleri puanların belirlenmesinde ortalama ve standart sapma puan değerleri kullanılmıştır.

Yapılan normallik sınamasına göre, verilerin normal dağılım gösterdiği belirlendiğinden ikili küme karşılaştırmaları için bağımsız grup-t testi, üç veya daha fazla küme karşılaştırmaları için tekyönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

BULGULAR

Spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin özgüven durumu ile ilgili elde edilen bulgular bu bölümde çizelgeler halinde verilmiş ve araştırma sorularına göre alt başlıklar halinde analiz ederek yorumlanmıştır.

Araştırma kapsamına alınan spor yapan ve spor yapmayan lise öğrencileri 17-18 yaş grubundadır. Lise öğrencilerinin diğer sosyo-demografik özelliklerinden; cinsiyet, kardeş sayısı, okul öncesi bakımı kimin karşıladığı ve okul başarısı, lisansı var mı, kaç yıldır lisanslı anne hayati durumu, baba hayati durumu, anne baba birlikte olup olmadığı, anne babanız ayrı ise kiminle kalıyorsunuz, aile tutumu, gelir durumu, baba eğitim durumu, anne eğitim durumu, anne iş, baba iş tablolarında gösterilmiştir.

Tablo 1. Lise öğrencilerinin sosyo-demografik değişkenlere göre yüzdelik dağılımları

Parametreler		Spor Yapan		Spor Yapmayan	
		N.	%	N.	%
Cinsiyet	Kadın	23	26,0	34	58,0
	Erkek	37	74,0	46	42,0
Gelir Durumu	500TL ve Altı	3	6,0	0	0
	500-1000tl	12	24,0	17	34,0
	1001 – 1500tl	13	26,0	18	36,0
	1501 – 2000tl	22	44,0	15	30,0
	2001TL ve Üstü	0	0	0	0
Baba eğitim durumu	Üniversite	7	14,0	3	6,0
	Lise	22	44,0	20	40,0
	Ortaokul	12	24,0	14	28,0
	İlkokul	7	14,0	13	26,0
	Okur Yazar	1	2,0	0	0
	Okur Yazar Değil	1	2,0	0	0
Anne eğitim durumu	Üniversite	2	4,0	0	0
	Lise	25	50,0	14	28,0
	Ortaokul	12	24,0	18	36,0
	İlkokul	10	20,0	17	34,0
	Okur Yazar	1	2,0	1	2,0
	Okur Yazar Değil	0	0	0	0

Tablo 2. Lise öğrencilerinin okul başarısı ve sportif durumlarına göre yüzdelik dağılımları

Parametreler		Spor Yapan		Spor Yapmayan	
		N.	%	N.	%
Okul başarısı	Zayıf	3	6,0	3	6,0
	Geçer	6	12,0	8	16,0
	Orta	21	42,0	25	50,0
	İyi	9	18,0	9	18,0
	Pekiyi	11	22,0	5	10,0
Lisansı var mı?	Evet	50	100,0	0	0
	Hayır	0	0	50	100,0
Kaç yıldır lisanslı	0-5 Yıl	22	44,0	0	0
	6-10 Yıl	24	48,0	0	0
	11 Yıl ve Üzeri	3	6,0	0	0

Tablo 3. Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Kişisel Özelliklerine İlişkin Varyans Analizi sonuçları

Parametreler		Spor Yapan		Spor Yapmayan	
		Ort	Ss	Ort	Ss
Kardeş sayısı	Tek Çocuk	65,14	4,776	66,67	2,887
	1 Kardeş	64,47	6,707	65,67	5,148
	2 Kardeş	65,23	4,885	64,33	7,257
	3 Kardeş	63,83	5,271	60,13	5,976
	4 Kardeş	59,00	0	62,20	8,526
	5 Kardeş ve Üzeri	62,50	17,678	67,00	2,828
	P Değeri		,922		,228
Okul öncesi Bakımını kim karşıladı	Anne	64,33	6,120	63,38	6,644
	Baba	64,00	6,481	62,56	6,766
	Aile Yakını	63,75	5,058	65,00	0
	Bakıcı	72,00	0	0	0
	Kreş	65,00	0	0	0
	P Değeri		,800		,914

Tablo 3'te yer alan kardeş sayılarına bakıldığında spor yapan lise öğrencilerinin tek çocuk olanlarda $65,14 \pm 4,776$; bir kardeş olanlarda $64,47 \pm 6,707$; iki kardeş olanlarda $65,23 \pm 4,885$; üç kardeş olanlarda $63,83 \pm 5,271$; dört kardeş olanlarda $59,00 \pm 0$; beş ve üzeri kardeş olanlarda $62,50 \pm 17,678$, spor yapmayan lise öğrencilerinde tek çocuk olanlarda $66,67 \pm 2,887$; bir kardeşi olanlarda $65,67 \pm 5,148$; iki kardeş olanlarda $64,33 \pm 7,257$; üç kardeş olanlarda $60,13 \pm 5,976$; dört kardeş olanlarda $62,20 \pm 8,526$; beş ve üzeri kardeşi olanlarda $67,00 \pm 2,828$ görülmüştür. Her bir grubu kendi içinde değerlendirdiğimizde spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin öz güven puanları sahip olunan kardeş durumları açısından anlamlı bulunmamıştır ($P > 0,05$).

Okul öncesi bakımını kim üstlendiğine göre öz güven ölçek puanlarına bakıldığında; spor yapan lise öğrencilerinin bakımını annesi üstlenenlerde $64,33 \pm 6,120$; bakımını babası üstlenenlerde $64,00 \pm 6,481$; aile yakını tarafından bakım verilenlerde $63,75 \pm 5,058$; bakıcı tarafından sağlananların $72,00 \pm 0$; kreşte bakım verilenlerin $65,00 \pm 0$ olduğu görülmüştür. Spor yapmayan lise öğrencilerinin bakımını annesi üstlenenlerde $63,38 \pm 6,644$; bakımını babası üstlenenlerde $62,56 \pm 6,77$; aile yakını tarafından bakım verilenlerde $65,00 \pm 0$; bakıcı ve kreş tarafından bakım yapılanların ise olmadığı görülmüştür.

Her bir grubu kendi içinde özgüven puanları açısından değerlendirdiğimizde spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin öz güven puanları okul öncesi süreçte bakım yapanlar açısından anlamlı bulunmamıştır ($P > 0,05$).

Tablo 4. Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Gelir ve Aile Özelliklerine Göre Özgüven Ölçeği Analizleri

Parametreler		Spor Yapan		Spor Yapmayan	
		Ort	Ss	Ort	Ss
Anne babanız ayrı ise kiminle kalıyorsunuz	Baba	63,95	6,423	62,63	6,366
	Anne	65,63	2,973	65,50	8,426
	Diğer	67,33	4,933	69,33	4,041
	P Değeri	,532		,179	
Aile tutumu	Koruyucu	64,10	6,340	62,69	5,422
	Demokratik	65,04	5,440	63,59	7,202
	Eleştirel	54,00	0	61,50	2,121
	Önemsemeyen	0	0	63,33	7,638
	P Değeri	,180		,958	
Gelir Durumu	500tl ve Altı	65,00	5,292	0	0
	500-1000tl	65,50	4,359	62,65	8,139
	1001 – 1500tl	65,77	5,761	62,72	5,959
	1501 – 2000tl	62,95	6,814	64,60	5,302
	2001tl ve Üstü	0	0	0	0
	P Değeri	,498		,647	

Tablo 4'te yer alan anne ve babanın ayrı olduğu durumlarda kiminle kaldığı sorusuna verilen cevaplar hem spor yapanlar hem de spor yapmayanlar açısından özgüven ölçeğinden alınan puanlar incelendiğinde; her bir grupta da öz güven puanları ile anne babanın ayrı veya birlikte olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($P>0,05$).

Yine tablo 4'te yer alan ailelerin çocuk yetiştirme tutumları açısından lise öğrencilerinin ailesinin tutumunu nasıl değerlendirdiklerine ilişkin soruya verilen yanıtlara göre özgüven ölçeğinden aldıkları puanları incelenmiştir. Tabloya bakıldığında; anne ve babasının çocuk yetiştirme tutumlarını değerlendirme durumlarına göre hem spor yapanlar hem de spor yapmayanlarda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($P>0,05$).

Gelir durumuna göre özgüven puanları incelendiğinde ise spor yapan lise öğrencileri ile spor yapmayan lise öğrencilerinin gelirleri açısından herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır. ($P>0,05$).

Tablo 5. Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Anne-Baba İş ve Eğitim Durumlarına İlişkin Özgüven Puanlarının Karşılaştırılması

Parametreler		Spor Yapan		Spor Yapmayan	
		Ort	Ss	Ort	Ss
Baba eğitim durumu	Üniversite	60,86	6,619	65,33	1,528
	Lise	63,95	5,964	63,80	7,509
	Ortaokul	67,25	4,137	63,86	5,908
	İlkokul	63,14	5,956	61,31	6,408
	P Değeri	,105		,647	
Anne eğitim durumu	Üniversite	56,50	,707	0	0
	Lise	65,08	5,074	65,21	6,253
	Ortaokul	65,92	6,973	63,00	6,756
	İlkokul	61,50	4,836	61,35	6,123
	P Değeri	,029*		,176	
Anne iş	Çalışmıyor	63,79	6,071	63,71	6,004
	Memur	0	0	70,00	0
	İşçi	69,25	3,304	56,67	5,508
	Özel Sektör	66,00	5,788	55,33	8,737
	Serbest-Kendi İşi	63,63	6,022	67,20	4,970
	P Değeri	,325		,025*	
Baba iş	Çalışmıyor	67,67	4,163	62,17	6,369
	Memur	65,25	6,292	64,14	5,490
	İşçi	64,33	6,665	59,55	9,048
	Özel Sektör	62,57	5,769	64,13	6,034
	Serbest-Kendi İşi	64,58	6,703	65,17	4,866
	P Değeri	,901		,241	

Tablo 5'te yer alan spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin özgüven duygusu baba eğitim durumu açısından incelendiğinde spor yapan lise öğrencileri ile spor yapmayan lise öğrencilerinde baba eğitim durumu açısından özgüven ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan analiz edildiğinde anlamlı olmadığı görülmüştür ($P>0,05$).

Ancak annenin eğitim durumu spor yapmayanlarda eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık görülmez iken; spor yapan lise öğrencilerinin anne eğitimini göre anlamlı farklılık bulunmuştur ($P=,029$, $P>0,05$). Spor yapanların anne eğitimine göre özgüven ölçeğinden aldıkları puanlar incelendiğinde; annesi üniversite mezunu olanlar $56,50\pm,707$; annesi lise mezunu olanlar $65,08\pm5,074$; annesi ortaokul mezunu olanlar $65,92\pm6,973$; annesi ilkokul mezunu olanlar $61,50\pm4,836$; annesi okuryazar olanlar $75,00\pm0$ puan aldıkları görülmüştür.

Annenin iş durumuna göre özgüven ölçeği sonuçlarına bakıldığında; spor yapan lise öğrencilerinin annesinin çalışma durumlarına göre özgüven ölçek puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak annesinin çalışma durumuna göre annesi memur olanlar lehine anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir ($P=,025$, $P<0,05$).

Babanın iş durumuna göre lise öğrencilerinin özgüven ölçeğinden aldıkları puanlar analiz edildiğinde; hem spor yapanlarda hem de spor yapmayanlarda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($P>0,05$).

Tablo 6. Lise Öğrencilerinin Spor Yapma Durumlarına Göre Öz Güven Düzeyi

Değişkenler		Ort±Ss	P Değeri
Spor Yapma Durumu	Spor Yapan	64.47±6.18	0.082
	Spor Yapmayan	62.90±6.06	

Tablo 6 incelendiğinde lise öğrencilerinin Spor yapıp yapmama durumlarına göre öz güven düzeyleri karşılaştırıldığında spor yapanların puanları 64.47 ± 6.18 iken spor yapmayanların puanları 62.90 ± 6.06 bulunmuştur. Bu ortalamalar istatistiksel açıdan analiz edildiğinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 7. Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Kişisel Özelliklerine İlişkin T-Testi sonuçları

Parametreler		Spor Yapan		Spor Yapmayan	
		Ort	Ss	Ort	Ss
Cinsiyet	Kadın	63,15	5,800	61,83	6,975
	Erkek	64,86	5,991	65,24	5,440
	P Değeri	,376		,068	
Anne baba birlikte olmadığı	Ayrı	65,56	2,789	65,50	
	Birlikte	64,17	6,418	63,07	6,430
	P Değeri	,531		,481	

Tablo 7'de Spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin özgüven duygusu cinsiyet açısından karşılaştırıldığında; spor yapan kadın öğrencilerin özgüven puanları $63,15 \pm 5,8$ olduğu, spor yapmayan kadın öğrencilerin puanları ise $61,83 \pm 6,975$ olduğu görülmüştür. Spor yapan erkek öğrencilerin özgüven ölçek puanları $64,86 \pm 5,991$ olduğu, spor yapmayan erkek öğrencilerin puanları ise $65,24 \pm 5,440$ olduğu görülmüştür. Her bir grubu kendi içinde değerlendirdiğimizde spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin öz güven puanları cinsiyet açısından anlamlı bulunmamıştır ($P > 0,05$). Anne babasının birlikteliğine göre; spor yapan ve yapmayan öğrencilerin özgüven puanları her bir grup için incelendiğinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($P > 0,05$).

Tablo 9. Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Okul Başarısına Göre Varyans Analizi sonuçları

Parametreler		Spor Yapan		Spor Yapmayan	
		Ort	Ss	Ort	Ss
Okul başarısı	Zayıf	63,67	2,082	65,00	8,660
	Geçer	59,67	3,559	64,00	6,676
	Orta	64,14	7,282	62,36	6,831
	İyi	64,89	3,951	65,33	6,403
	Pekiyi	67,36	4,802	61,80	5,070
	P Değeri	,148		,762	

Tablo 9'da yer verilen spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin özgüven duygusu okul başarısı açısından incelendiğinde hem spor yapan lise öğrencilerinin hem de spor

yapmayan lise öğrencilerinin özgüven duyguları okul başarısı açısından anlamlı olmadığı görülmüştür ($P>0,05$).

TARTIŞMA

Bu çalışmada spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinde özgüven duygusu değerlendirilmiş olup iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu iki grubun her biri kendi içerisinde sosyo-demografik değişkenlere göre özgüven düzeyleri karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizlerde hem spor yapanlarda hem de spor yapmayan lise öğrencilerinde; cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, okul öncesi dönemde bakımını kimin karşıladığı, okul başarısı, lisanslı olup olmadığı, kaç yıldır lisanslı çalıştığı, anne- babasının hayatta olup olmama ve birlikte olup olmama, anne baba ayrı ise kiminle yaşadığı, ailesinin çocuk yetiştirme tutumu, gelir düzeyi, baba eğitim durumu, babanın işi gibi değişkenlere göre özgüven duygusu anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Bu araştırmada özgüven duygusu spor yapma durumuna göre anlamlı bulunmasa da; literatürde spor yapan lise öğrencilerinin hem iç güven hem de dış güvenleri açısından anlamlı sonuçlar elde edilmiştir (Arslan vd., 2015). Yine Lise öğrencilerinin özgüven düzeyleri cinsiyet değişkeni açısından karşılaştırıldığında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Bu araştırmada sonuçlarını destekler şekilde literatürde anlamlı farklılık bulunmayan çalışmalar da mevcuttur (Bilgin, 2011; Ceylan, 2017; Doğru, 2017; Güder ve Demir, 2018; Karademir, 2015). Her ne kadar bu araştırmada cinsiyet açısından anlamlı bir sonuç bulunmasa da literatürde kendine güven duygusunu etkileyen durumlardan birisinin de cinsiyet olduğu bildirilmiştir (Woodman ve Hardy, 2003). Ayrıca yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı farklılık bulan çalışmalara da rastlanmıştır (Başoğlu, 2018), Araştırmada cinsiyet durumlarının spor yapan yapmayan öğrencilere göre özgüven durumlarının ortalamaları incelendiğinde; spor yapan da yapmayan da öğrencilerde genellikle erkek öğrencilerin özgüven puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bazı çalışmalarda erkeklerin özgüven seviyeleri kadınların özgüven seviyelerine göre daha yüksek bulunmuştur (Karademir, 2015). Erkeklerde özgüvenin yüksek olmasının nedeni ise; kadınların daha çok utangaçlık ve geri planda kalma davranışının toplumca onaylanması (Alemdağ ve Öncü, 2015) ve öğretilerin bu yönde olmasından kaynaklandığı düşünülmüştür. Bu araştırmaların aksine kadınların öz güven düzeyini erkeklere göre kadınlarda yüksek bulan çalışmaların olduğu da görülmüştür (Eraydın, 2010; Kurtuldu, 2007; Merey, 2010).

Araştırmada özgüven duygusuyla kardeş sayısı değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Literatür incelendiğinde Kardeş sayısı değişkeni bakımından anlamlı farklılık bulan araştırmaların (Atay vd., 2014) tersine anlamlı farklılık bulunmayan araştırmalara da rastlanmıştır (Bilgin, 2011). Araştırmada kardeş sayısı durumlarının spor yapan yapmayan öğrencilere göre özgüven puan ortalamaları incelendiğinde; sonuçlar anlamlı olmasa da, hem spor yapan hem de spor yapmayan gruptaki öğrencilerde daha çok tek çocuk olarak yaşayan ve 1 kardeşi olanların özgüven seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Literatürde çok sayıda kardeşe sahip olanların aile içinde yeterli düzeyde ilgi gösterilmemesi yüzünden bu bireylerin kendilerini ön plana çıkaramamalarından kaynaklandığı belirtilmiştir (Bilgin, 2011). Tek çocukların ve 1 kardeşe sahip olanların

özgüvenlerinin yüksek olmasının sebebi aile içerisinde daha etkin rol almalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmada özgüven duygusuyla ailelerin çocuk yetiştirme tutumları açısından özgüven duyguları karşılaştırıldığında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Literatür incelendiğinde ailelerin çocuk yetiştirme tutumu açısından özgüven düzeyinde anlamlı farklılık bulan çalışmaların (Bilgin, 2011) aksine, anlamlı farklılık bulunmayan (Ceylan, 2017) çalışmaların olduğu da görülmüştür. Araştırmada aile tutumlarının spor yapan yapmayan öğrencilere göre özgüven durumlarının ortalamaları incelendiğinde; her ne kadar sonuçlar anlamlı olmasa da, en yüksek özgüven puan ortalamalarının hem spor yapan hem de spor yapmayan öğrencilerin aile tutumları demokratik olan ailelerin çocuklarında görülmüştür. Aile içerisindeki demokratik yapının özgüven gelişimine yüksek oranda katkı sağladığı da bildirilmiştir (Mutluer ve Özdoğan, 2006). Bu sebeple demokratik ailelerin çocuklarında özgüven seviyeleri daha yüksek çıktığı düşünülmüştür.

Araştırmada gelir durumuna göre özgüven düzeyi incelendiğinde; anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Literatür incelendiğinde gelir durumu değişkeni bakımından anlamlı farklılığa rastlanan çalışmaların (Bilgin, 2011) aksine anlamlı farklılık bulunmayan çalışmaların (Ceylan, 2017; Doğru, 2017) olduğu da görülmüştür. Araştırmada gelir durumu açısından sonuçlar anlamsız olsa da; spor yapan yapmayan öğrenciler içinde gelir durumu düşük ailelerin çocuklarında özgüven daha yüksekken; spor yapmayan gruptaki öğrencilerde gelir seviyeleri yüksek olan öğrencilerin özgüven puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Baba eğitimi bakımından özgüven düzeyinde anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. anne eğitim değişkeni bakımından ise spor yapmayan grupta anlamlı bir farklılık görülmez iken yalnızca spor yapan öğrencilerin özgüven seviyelerinde anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Literatür incelendiğinde Anne baba eğitimi değişkeni bakımından anlamlı farklılık bulan çalışmalara (Erden, 2019) rastlanılsa da, anlamlı farklılık bulunmayan çalışmalara da (Doğru, 2017) rastlanmıştır. Anne eğitim durumu yükseldikçe hem spor yapan hem de spor yapmayan öğrencilerde özgüven seviyelerinin yükseldiği görülmüştür. Literatürde gelişim sürecinde annenin aldığı eğitimin daha önemli bir yere sahip olduğu bildirilmiştir (Karagün, 2014).

Araştırmada özgüven duygusuyla anne baba işi değişkeni karşılaştırıldığında baba işi değişkeninde anlamlı farklılığa rastlanmazken, anne işi değişkeni bakımından anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Literatür incelendiğinde Anne ve baba işi değişkeni bakımından anlamlı farklılık bulan çalışmaların olduğu görülmüştür (Günerigök vd., 2020). Bu araştırmada özellikle spor yapmayan gruptaki öğrencilerin annesi memur olanlarda öz güven düzeyi yüksek, annesi özel sektörde çalışanlarda özgüven düzeyi ise en düşük çıkmıştır.

Araştırmada okul başarısı değişkeni açısından özgüven düzeyi incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde okul başarısı değişkeni bakımından anlamlı farklılığa rastlanan çalışmaların (Bilgin, 2011; Ceylan, 2017; Doğru, 2017; Ekinci, 2013; Güder ve Demir, 2018; Karademir, 2015) olduğu da görülmüştür. Literatürde akademik başarıyla özgüven arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu (Erwin ve Kelly, 1985) belirtilse de, bu çalışmada anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Ancak araştırma sonuçları anlamlı bulunmamış olsa da okul başarısına göre özgüven puanları incelendiğinde; spor

yapan ve ortalaması pekiyi olan lise öğrencilerinde özgüven düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

Alemdağ, S. ve Öncü, E. (2015). Öğretmen adaylarının fiziksel aktiviteye katılım ve sosyal görünüş kaygılarının incelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3(3), 287-300.

Arslan, A., Doğanay, H., Kırık, A.M. ve Çetinkaya, A. (2015). Lise öğrencilerinde spor yapma ve özgüven ilişkisi. *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*, 17, 130-149.

Atay, M. İ., Türker, Y., Tuncer, H. ve Tuncer, Ö. (2014). Adolesanlarda kardeş sayısı ile öz-kavram ilişkisi. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*, 16(3), 22-25.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy, the exercise of control*. New York: W.H. Freeman and Company,

Başoğlu, UD. (2018). Patika oryantiring sporuna katılan bireylerin cinsiyet değişkenine göre özgüven düzeylerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 31-39.

Bilgin, O. (2011). *Ergenlerde özgüven düzeyinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi.

Branden, N. (2002). *A Woman's Self-esteem, struggles and triumphs in the search for identity*. 1st edition (Trans: Çelik H. B.), İstanbul: Sistem Publishing

Ceylan, A. (2017). *Ergenlerde mükemmeliyetçi benlik sunumunun özgüven ile ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Doğru, Z. (2017). Beden eğitimi ve spor eğitimi bölümü öğrencilerinin özgüven ve öz yeterlilik algıları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 13-23.

Ekinci, H. (2013). Müzik öğretmeni adaylarının solo sahne performansına ilişkin özgüven algılarının bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü dergisi*, 2(2), 52-64.

Eraydın, Ş. (2010) *Farklı müfredat programlarında öğrenim gören hemşirelik öğrencilerinin öz-duyarlık, özgüven ve boyun eğici davranışlarının incelenmesi*. Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Erden, G. ve Gürdil, G. (2009). Savaş yaşantılarının ardından çocuk ve ergenlerde, gözlenen travma tepkileri ve psiko-sosyal yardım önerileri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12 (24), 1-13.

Erden, N. (2019). *Lise öğrencilerinin özgüven düzeyinin internet bağımlılığına etkisi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi.

Erwin, T.D. ve Kelly, K. (1985), Changes in students' self-confidence in college. *Journal of College Student Personnel*, 26(5), 395-400.

Gökner, Ö. (2007) *Ö z güven kazanmak*. Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Güder, O. ve Demir, M. (2018). Sınıf öğretmenlerinin fen bilimleri dersine yönelik teknolojik pedagojik alan bilgisi özgüven algılarının cinsiyet, yaş ve görev yapılan okul türü açısından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 51-68.

Günerigök, F., Kurt, F. Y. ve Küçüköğlü, S. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin klinik karar verme sürecinde özgüven ve anksiyete düzeylerinin belirlenmesi: İki farklı program örneği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 23(1), 77-94.

İlhan, L. (2008). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 315-324.

Karademir, N. (2015). Fen edebiyat fakültesi coğrafya bölümü öğrencilerinin özgüven algıları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 53-77.

Karagün, E., Yıldız, M., Başaran, Z. ve Çağlayan, Ç. (2010). Sosyal fobi özellikleri gösteren üniversite öğrencilerinde rekreatif aktivitelerin fobik tutumları üzerinde etkisinin araştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 139-144.

Kasaura, İ. (1998) *Kişilik ve özgüven*. 1. Baskı. Evrim Yayınevi, İstanbul.

Kurtuldu, P.S. (2007) *İlköğretim okulu yöneticilerinin özgüven düzeyleri ile liderlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Merey, B. (2010) *Yetişkinlerde özgüven duygusu ile anksiyete düzeyi ilişkisinin karşılaştırılması ve kültürlerarası bir yaklaşım*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Lisans Tezi, İstanbul.

Mutluer, S.Y. ve Özdoğan, Ö.T.D. (2006). *Özgüven oluşmasında manevi değerlerin rolü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Psikolojisi Anabilim Dalı).

Öztürk O. (2004) *Ruh Sağlığı ve bozuklukları*. Yenilenmiş Onuncu Baskı, Feryal Matbaası, Ankara.

Pervin, L. A. and John, O.P. (2001). *Personality, theory and research*. 8th edition. USA: John Wiley & Sons, Inc.

Tokinan, ÖB. (2008). *Yaratıcı dans etkinliklerinin motivasyon özgüven özyeterlilik ve dans performansı üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Turan Başoğlu, S. (2007). *Sınav kaygısı ile özgüven arasındaki ilişkinin erinlik döneminde incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

White, K.A. (2009). Self- confidence: a concept analysis. *Nursing Forum*, 44/2: 103-114,

Woodman, M. and Hardy, L. (2003). The relative impact of cognitive anxiety and self-confidence upon sport performance: a meta-analysis. *Journal of Sports Sciences*, 21 (6), 443-457.

Yavuzer, H. (2002) *Çocuk psikolojisi*. 23. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SPOR TESİSLERİNİ KULLANMA DÜZEYİ

THE USING LEVEL OF STUDENTS WHO ARE STUDYING AT THE DEPARTMENT
OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHING OF KOCAELİ UNIVERSITY

Veysel MERT

Kocaeli Üniversitesi / Spor Bilimleri Fakültesi
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9587-7248>

Doç. Dr. Elif KARAGÜN

Kocaeli Üniversitesi / Spor Bilimleri Fakültesi / Rekreasyon Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1974-4117>

Arş. Gör. Müge SARPER KAHVECİ

Kocaeli Üniversitesi / Spor Bilimleri Fakültesi / Beden Eğitimi ve Spor Bölümü
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9731-9418>

Özet

Bu araştırmanın amacı Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin spor yaparken hangi spor tesislerinden yaralandıklarını ve bu tesisleri tercih etme nedenlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 2014-2015 yılında seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılabılır olduğu için Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü öğrencileri çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırma için okul yönetiminden gerekli izinler alınmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirleyen soruların yanı sıra, spor yapma alışkanlıkları, spor yaparken hangi tesisleri kullandıkları ve spor tesislerini kullanma nedenlerini belirleyen sorulardan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Beden eğitimi öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilere gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra gönüllü katılım sağlayan 95 öğrenciye hazırlanan anket formu uygulanmıştır.

Elde edilen veriler SPSS 21.0 Paket programında analiz edilmiştir. İstatiksel yöntem olarak tarama modeli uygulanmış ve öğrencilerin her soruya verdikleri cevapların yüzdesi hesaplanmıştır. Sonuçta; Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının okulda bulunan tesisleri kullananların oranı %37.8 iken okul dışında özel kurum tesislerini kullananların oranı %23.2, belediyelerin tesislerini kullananların oranı %29.5, diğer olanakları kullandığını belirtenlerin oranı ise %10 olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının okul dışı kullandıkları tesisleri tercih etme nedenleri olarak 18.8 bakımlı ve temiz olması, 16.5'inin yeterli ve uygun program olması, 15.3 kendisiyle ilgilenen bir antrenör ile çalışabilmesi, 18.8'inin oturduğu evine yakın olması, 4.7'sinin ücreti uygun bulması, 5.9'unun serbest zaman kısıtlı olması ve tesisin sorun yaratmaması 20'sinin ise arkadaşlarının da o tesise kayıtlı olmasını gösterdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Spor tesisleri, Kocaeli Üniversitesi, Beden Eğitimi, Öğretmen adayı.

Abstract

This research has been done to determine which sports centers students who are studying in the Department of Physical Education and Sports Teaching of Kocaeli University use while they are doing sports and their reasons for choosing these centers. In line with this purpose, the students of Physical Education and Sports Teaching of Kocaeli University have been included in the study because it was accessible by using the appropriate sampling method from the non-random sampling method, in 2014-2015.

Necessary permissions were obtained from the school administration for the research. In line with the purpose of the study, a questionnaire consisting of questions determining the socio-demographic characteristics of the students, as well as their sports habits, which facilities they use while doing sports, and the reasons for using the sports facilities was prepared. After the necessary explanations were made to the students studying in the department of physical education teaching, a questionnaire form was applied to 95 students who participated voluntarily.

The data obtained were analyzed in SPSS 21.0 Package program. Scanning model was applied as a statistical method and the percentage of the answers given by the students to each question was calculated. As a result, the rate of physical education and sports teacher candidates studying at the School of Physical Education and Sports was 37.8%, while the rate of those using the facilities in the school was 23.2%, the rate of those using the facilities of the municipalities was 29.5%, and the rate of those who stated that they use other facilities is 10%. The reasons for pre-service teachers to choose the facilities they use out of school are 18.8 are well-maintained and clean, 16.5 have sufficient and appropriate programs, 15.3 can work with a coach who is interested in them, 18.8 are close to their home, 4.7 of them find the fee appropriate, 5.9 ' It was observed that flour was limited in free time and the facility did not cause any problems, and 20 of them showed that their friends were also registered in that facility.

Keywords: Sports facilities, Kocaeli University, Physical Education, Teacher Candidate.

GİRİŞ

İnsan bedeni hareket mekanizması üzerine yapılandırılmıştır. İnsan vücudunun hareket etmesi sayesinde, vücut organlarının sağlıklı gelişimi tetiklenmekte ve aynı zamanda fit kalmasını sağlamaktadır (Orhan, 2019). Spor, teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan hareketsizliğe ve monotonluğa bir çözüm olarak, insan bedenini dinçleştiren, kişinin toplumsal aidiyetini arttıran ve uyumunu sağlayan bir etkidir (Özdiç, 2005). İnsan yaşamı içerisinde önemli bir noktada ve ayrılmaz bir parçası olan spor, sağlık, başarı ve motivasyon artışında, mutlu olma, kendine güven, grup çalışması, sağlıklı iletişim, karşılıklı dayanışma ve değerlerin yerleştirilmesinde önemli görülmüştür (Karahüseyinoğlu vd., 2005; Karataş vd., 2011; Küçük ve Koç, 2003). Hatta spor sadece spor yapanlar için değil, aynı zamanda izleyenler için de gruplar arası önemli bir iletişim aracı olmuştur (Küçük ve Koç, 2003).

Spor insan yaşamı için pek çok alanda destekleyicidir. Sporun insan yaşamına katkılarının sürdürülebilmesi için spora düzenli devam önemlidir. Spora bireylerin istekli bir

şekilde katılmaları ve bu katılımın devamlılığı açısından spor yapılan tesisler de önemli olmaktadır.

Spor tesisi ise, her yaş grubundan kişilerin kaliteli ve sağlıklı yaşam sürdürebilmeleri için bütün branşlarda hizmet verilen aktivite ortamlarıdır (Girginer ve Şahin, 2007). Kısaca sporun uygulama alanlarıdır. Spor sadece kişiler arasındaki rekabetten oluşmamaktadır. Ayrıca insanın kendisini aşması ve eğitmesi de gerekmektedir. Özellikle rekreatif aktivitelerin uygulama alanları olan tesislerin; hem kişilere hem de topluma temel amaçları yönünden hizmet ettiği bildirilmiştir (Ceyhun, 2008).

Sporu öğretmede birer rol model olacak olan ve okullarda öğrencilere spor eğitimi verecek olan beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının mevcut spor tesislerinden yararlanma düzeyleri nedir? Beden eğitimi öğretmeni olmanın son aşamasında yani son sınıfta olan öğretmen adaylarının üniversite okudukları süreçte spor tesislerini kullanma nedenleri? ne kadar kullandıkları? Soruları akla gelmiştir.

Bu sorulara yanıt aramak açısından Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin spor tesislerini kullanma düzeyinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda beden eğitimi öğretmen adaylarının spor tesislerini kullanma oranı ve bu tesisleri tercih etme sebepleri, okul dışındaki tesisleri tercih etme nedenleri ve kullanma oranları araştırılmak istenmiştir.

YÖNTEM

Bu araştırma Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerin spor yaparken hangi spor tesislerinden yaralandıklarını ve bu tesisleri tercih etme nedenlerini belirlemek amacıyla yapılmış betimsel bir çalışmadır. Bu amaç doğrultusunda 2014-2015 yılında seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılabilir olduğu için Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören son sınıf öğrencilerin tamamı çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırma için gerekli izinler alındıktan sonra öğretmen adaylarına gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra araştırmaya gönüllü katılan ve anket formunu doğru işaretleyen toplam 95 kişiden oluşmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın amacına yönelik verilerin toplanması için gerekli literatür taramaları yapıldıktan sonra, 30 sorudan oluşan Kocaeli üniversitesi öğrencilerinin spor yapma alışkanlıkları ve sunulan spor hizmetlerinden ne kadar yaralandıklarını belirlemeye yönelik anket formu oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi

Toplanan tüm veriler SPSS 25.0 paket programında analiz edilmiştir. İstatistiksel teknik olarak frekans ve yüzdelik değerler incelenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amaçlarına bağlı kalınarak, ankete katılan Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği

bölümü öğrencilerinin spor tesislerini kullanma düzeyleri hakkında görüşleri alınarak elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet ve yaş değişkenlerinin frekans ve yüzdelik değerleri

Parametreler		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	36	%37,9
	Erkek	59	%62,1
Yaş	18-19 Yaş	7	7,4
	20-21 Yaş	32	33,7
	22-23 Yaş	32	33,7
	24-25 Yaş	17	17,8
	26 Yaş ve üzeri	7	7,4

Tablo 1'e bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin %62.1'i erkek %37.9'u kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin %7,4'ü 18-19 yaş grubu arasında, %33,7'si 20-21 yaş grubu arasında, %33,7'si 22-23 yaş grubu arasında, %17,9'u 24-25 yaş grubu arasında, %7,4'ü 26 ve üzeri yaş grubunda olduğu yanıtını verdiği görülmektedir.

Tablo 2. Araştırmaya katılan öğrencilere tesis kullanımı ile ilgili yöneltilen soruların frekans ve yüzdelik dağılımları

Parametreler		Frekans	%
Ailenizde sporla ilgilenen var mı?	Evet	56	58,9
	Hayır	39	41,1
Spor Yaparken En Çok Hangi Tesisleri Kullanıyorsunuz?	Üniversite	35	36,8
	Özel Tesisler (Ücretli)	22	23,2
	Belediye (Ücretsiz)	28	29,5
	Diğer	10	10,5
Üniversite tesislerini kullanırken karşılaştığımız en önemli sorun nedir?	Tesisler bakımsız	7	7,4
	Soyunma yeri, duş ve tuvalet bulamıyorum	4	4,2
	Yeterli malzeme bulamıyorum	22	23,2
	Bana uygun program bulamıyorum	9	9,5
	Spor yapmak istediğim branşa ait tesis yok	11	11,6
	Tesislerin serbest kullanım zamanları kısıtlı	26	27,4
	Diğer	16	16,7
Üniversite dışındaki tesisleri tercih etmenizin en önemli sebebi nedir?	Tesisler ile malzeme yeterli ve bakımlı	16	16,8
	Bana uygun program bulabiliyorum	14	14,7
	Antrenör gözetiminde çalışıyorum	13	13,7
	Kullandığım tesis evime yakın	16	16,8
	Kullandığım tesisin ücretinin uygun olmasından	14	14,7
	Kullandığım tesisin ait olduğu kurumda çalışıyorum	5	5,4
	Arkadaş grubum bu tesisi kullanıyor	9	9,5
	Kullandığım tesisin ait olduğu kuruluşun lisanslı sporcusuyum	8	8,4

Tablo 2'ye bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinde sporla uğraşanların varlığıyla ilgili soruya %58.9'unun evet yanıtını verdiği, %41,1'inin hayır yanıtı verdiği görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin spor yaparken en çok kullandıkları tesis durumuyla ilgili soruya %36,8 i Spor Yüksek okulu yanıtını verdiği, %23,2'sinin özel tesisler

yanıtını verdiği, %29,5'inin Belediye tesisleri yanıtını verdiği, %9,5'nin de diğer yanıtını verdiği görülmüştür. Ayrıca %1,1'inin kayıp olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin spor bilimleri tesislerini kullanırken karşılaştıkları en önemli sorunun durumuyla ilgili soruya verilen cevapların, %7,4'ü tesisler bakımsız cevabını verdiği, %4,2'sinin soyunma yeri, duş ve tuvalet bulamıyorum cevabını verdiği, %23,2'si yeterli malzeme bulamıyorum yanıtını verdiği, %9,5'i bana uygun program bulamıyorum yanıtını verdiği, %10,5'i spor yapmak istediğim branşa ait tesis yok yanıtını verdiği, %27,4'ü tesislerin serbest kullanım zamanları kısıtlı yanıtını verdiği, %4,2'si diğer yanıtını verdiği görülmüştür. Ayrıca %13,7'si ise kayıp olarak tabloya yansımıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin spor bilimlerine ait olmayan tesisleri tercih etmelerinin durumu sorusuna %16,8'i tesisler yeterli ve bakımlı yanıtını verdiği, %14,7'sinin bana uygun program bulabiliyorum yanıtını verdiği, %13,7'sinin antrenör gözetiminde çalışıyorum yanıtını verdiği, %16,8'inin kullandığım tesis evime yakın yanıtını verdiği, %4,2'sinin kullandığım tesisin ücretinin uygun olması yanıtını verdiği, %5,3'ünün kullandığım tesisin ait olduğu kurumda çalışıyorum yanıtını verdiği, %8,4'ünün kullandığım tesisin lisanslı sporcusuyum yanıtını verdiği, %9,5'inin arkadaş grubum bu tesisi kullanıyor yanıtını verdiği görülmüştür. Ayrıca tabloya bakıldığında %10,5'inin kayıp olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Okul tesisimizi tercih etme nedenlerinin frekans ve yüzdeler dağılımları

Parametreler		Frekans	%
Okul Tesisiniz Hijjeniktir	Evet	21	22,1
	Kesinlikle evet	12	12,6
	Kısmen	42	44,2
	Hayır	14	14,8
	Kesinlikle hayır	6	6,4
Okul Tesisi Kullanışlıdır	Evet	34	35,8
	Kesinlikle evet	17	17,8
	Kısmen	20	21,2
	Hayır	10	10,5
	Kesinlikle hayır	14	14,7
Okulun spor tesislerinden herkes eşit şekilde yararlanabilmektedir	Evet	26	27,4
	Kesinlikle evet	30	31,5
	Kısmen	22	23,2
	Hayır	13	13,7
	Kesinlikle hayır	4	4,2
Okulun spor tesislerindeki malzemeler kullanıma uygundur	Evet	42	44,2
	Kesinlikle evet	32	33,7
	Kısmen	15	15,7
	Hayır	3	3,2
	Kesinlikle hayır	3	3,2

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin spor bilimleri fakültesi spor tesislerinin hijyenik bulma durumuyla ilgili soruya, %22,1 evet yanıtını verdiği, %12,6 kesinlikle evet yanıtını verdiği, %44,2 kısmen yanıtını verdiğini, %13,7 sinin hayır yanıtını verdiğini, %6,3'nün kesinlikle hayır yanıtını verdiği görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin spor bilimleri fakültesi spor tesislerini kullanışlı bulma durumuyla ilgili soruya, %35,8'inin evet yanıtını verdiği, %17,9'unun kesinlikle evet yanıtını verdiği, %21,1'inin kısmen yanıtını verdiği, %10,5'inin hayır yanıtını verdiği, %14,7'sinin kesinlikle hayır yanıtını verdiği

görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin spor bilimleri fakültesi spor tesislerini herkesin eşit kullanması durumuyla ilgili soruya, %27,4'ünün evet yanıtını verdiği, %31,6'sının kesinlikle evet yanıtını verdiği, %23,2'sinin kısmen yanıtını verdiğini, %13,7'sinin hayır yanıtını verdiği, %4,2'sinin kesinlikle hayır yanıtını verdiği görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin Okulun spor tesislerindeki malzemelerin kullanıma uygun olması durumuyla ilgili soruya, %44,2'sinin evet yanıtını verdiği, %33,7'sinin kesinlikle evet yanıtını verdiği, %15,7'sinin kısmen yanıtını verdiğini, %3,2'sinin hayır yanıtını verdiği, %3,2'sinin kesinlikle hayır yanıtını verdiği görülmüştür.

TARTIŞMA

Bu araştırmada ailesinde spor ile uğraşan sayısına bakıldığında %58,9 gibi büyük bir oranda spor yapan bireyler olduğu görülmektedir. Ailede spor yapan kişilerin bulunmasının spora yönelimde etkisi olduğunu iddia eden bu durumu araştıran çalışmalara bakıldığında özellikle ailenin spora ilgisinin olması çocuğun spor yapmasına karşı tutumunu olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir (Kotan vd., 2009). Yine çocuğun spora yönelmesinde ailenin rolünün büyük olduğundan da söz edilmiştir (Hergüner, 1991). Tüm bu bilgiler ışığında aile ortamında sporcu ya da sporcuların bulunması hayatı düzenli yaşamak, sağlıklı ve mutlu yaşamak, fit vücut ve spor ahlakını gerçek hayata da entegre edebilmek gibi pek çok olumlu faktörün çocuklarının hayata ve gelişimlerine olumlu yansıtacağını düşünerek kendi çocukları ve yakınlarının spora yönlendirilmesinde etkin rol oynamalarına sebep olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada öğrencilerin kendi okudukları üniversitelerinin tesislerini diğer tesislere oranla daha yüksek seviyede tercih ettikleri görülmektedir. Literatür incelendiğinde üniversitelerin tesislerinin yüksek oranda tercih edildiğini bildiren çalışmalar (Hacıcaferoğlu vd., 2011), dışında düşük oranda tercih edildiğini bildiren (Uzun ve Gözaydın, 2017) çalışmalar olduğu da görülmüştür. Öğrencilerin kendi üniversiteleri dışındaki üniversite tesislerini kullanma sebeplerini bulmak için yöneltilen sorulara verilen yanıtlara bakıldığında; tesisin malzemesinin yeterli ve bakımlı olması ile kullanılan tesisin ikamet ettikleri evine yakın olması ilk sırada yer alan nedenler olduğu görülmektedir. Sonrasında ise kendisine uygun bir program bulunabilmesi, tesisin ücretinin uygunluğu, antrenör gözetiminde çalışmaya fırsat vermesi gibi yanıtların sırasıyla yer aldığı görülmüştür. Araştırma bulguları yorumlanacak olunursa; sağlıklı yaşam için önemli etkileri belirlenen sporun uygulandığı spor tesislerine düzenli katılım sağlanabilmesi için; hijyen, yeterli donanıma sahip olması, tesislerden yararlanan bireylere spor danışmanlığı yapabilecek yeterli antrenör desteği sağlanması önemlidir.

Çalışmada başka tesislerin tercih edilme nedenleri arasında en çok tesis ile malzemelerin yeterli olması ve eve yakın olması şıkları seçildiği görülmüştür. Yapılan literatür taramalarında; çalışmada en çok işaretlenen şikkın tesisler ve malzemelerin yeterli ve bakımlı olduğu görülmüştür (Uzun ve Gözaydın, 2017). Bu çalışmanın sonuçları literatürle örtüşmüştür.

Sonuç olarak, evlere yakın olan tesislerin tercih edilmesi durumu da dikkate alındığında; spora katılımın artması ve bu katılımın da düzenli olabilmesi açısından illerde yaşayan nüfus yoğunluğuna göre her mahallede spor tesisleri kurulması ihtiyacını

göstermiştir. Bu tesislerin yerel yönetimler ve devlet eliyle kurulup işletilmesi de kişilere yansıyacak ücretin olmaması veya düşük maliyetli olmasını sağlayacağı ve böylece spora katılımı arttırması nedeniyle önemli görülmüştür.

KAYNAKLAR

Ceyhun, S. (2008). Spor tesislerinin rekreatif açıdan kullanımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 325-332.

Girginer, N. ve Şahin, B. (2007). Spor Tesislerinde kuyruk problemine yönelik bir benzetim uygulaması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 18(1), 13-30.

Hacıcaferoğlu, S., Gündoğdu, C. ve Hacıcaferoğlu, B. (2011). Üniversite öğrencilerinin spor tesislerine ve organizasyonlarına karşı düşüncelerinin değerlendirilmesi (İnönü Üniversitesi örneği). *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 42-51.

Hergüner, G. (1991). Çocuğun spora yönelmesinde ailenin rolü ve önemi. On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(1), 91-95.

Karahüseyinoğlu, M. F., Ramazanoğlu, M. O., Demirel, E. T., Altungül, O. ve Ramazanoğlu, F. (2005). Sporun toplumsal boyutlarının değerlendirilmesi. *Doğu Anadolu Araştırmaları*, 153-157.
<https://acikerisim.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/8378/F2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Karataş, Ö., Yücel, A.S., Karademir, T. Ve Karakaya, Y.E. (2011). Malatya'da sporun yaygınlaştırılması açısından spor tesislerinin yeterlilik düzeyinin incelenmesi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 22(4), 154-163.

Kotan, Ç., Hergüner, G. ve Yaman, Ç. (2009). İlköğretim okullarında okuyan sporcu öğrencilerin spor yapmalarında okul ve aile faktörünün etkisi Sakarya il örneği. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 49-58.

Küçük, V. ve Koç, H. (2004). Psiko-sosyal gelişim süreci içerisinde insan ve spor ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/55308>

Orhan, R. (2019). Çocuk gelişiminde fiziksel aktivite ve sporun önemi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 157-176.

Özdiñç, Ö. (2005). Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin sporun ve spora katılımının sosyalleşmeyle ilişkisi üzerine görüşleri. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 77-84.

Uzun, M. ve Gözaydın, G. (2017). Tercih edilen rekreatif alan ve aktivite çeşitlilikleri: Çanakkale örneği. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-14.